

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

**Den kommunala
Musikskolans framväxt
och turbulenta 90-tal**

**En studie av musikskolorna i
Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås**

Torgil Persson

Den kommunala

Musikskolans framväxt

och turbulenta 90-tal

En studie av musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås

Akademisk avhandling som för avläggande av filosofie doktorsexamen i ämnet musikvetenskap med vederbörligt tillstånd av humanistiska fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet kommer att offentligen försvaras av

Torgil Persson

Fredagen den 16 november 2001 kl. 13.00
Lokal: T302, Arkeologen, Olof Wijksgatan 6

Opponent: Professor Börje Stålhammar

Institutionen för musikvetenskap, Göteborgs universitet

Abstract

Torgil Persson: Den kommunala musikskolans framväxt och turbulenta 90-tal. En studie om musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. (The growth and turbulent 1990s of the municipal music schools. A study of music schools in Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås.) Doctoral dissertation at the Department of Musicology, the University of Göteborg, Sweden. In Swedish with a summary in English.

The main purpose of this dissertation is to describe the growth and turbulent -90s of municipal music schools with a few selected municipalities as points of departure, inter alia Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås. The main weight of the dissertation lies in an historical dimension.

According to the main theory of the dissertation, Fred Nielsen's interrelational research model, music teaching is surrounded and affected by a number of framing factors as regards discourse, rules, economy, institutions and external actors. From this perspective, the material for the dissertation, consisting of a large collection of newspaper items, interviews, extracts from state and local government records and reports, is analyzed.

The increased industrialization of the 20th century and liberal ideas of personal development formed a need for education in wide groups of the population. As music became a means for the activities of the popular movements, a *need* for instrument teaching arose. This also meant that further *possibilities* for teaching developed. Real enthusiasts in music with a relation to the administration of local government initiated the municipalization and *institutionalization* of this music teaching at the middle of the century.

Around 1990, however, the majority of the omnipresent municipal music schools faced the threat of closure. These threats, which were seldom effected, formed the basis for several periods of positive media attention, together with public inquiries and increasing pedagogic research.

With help from Ferdinand Tönnie's pair of concepts, *Gemeinschaft* und *Gesellschaft*, the mechanisms of the growth has been analyzed. I have established how municipal music schools grew from the need for recruitment in the popular movements' use of music in the 1940s (*Gemeinschaft*) and how they faced the threats of closing at the beginning of the 1990s which resulted in a discursive phase of consolidation (*Gesellschaft*). Furthermore, the motives for the growth of municipal music schools in the 1940s were socially conditioned and collective, while in the 1990s, the consolidation was controlled by pluralism and adapted to fit the individual.

This change in values has marked society more than it has changed the view of music schools. Where these have had a function in tune with changes in society, new forms of organization have appeared. The tendency in the development is that music schools are developing into culture schools.

Key words: local music school, music education, tradition, *Gemeinschaft* und *Gesellschaft*.

Torgil Persson, Department of Musicology, Göteborg University, Box 200, S-405 30, Göteborg, Sweden. E-mail: <torgil.persson@telia.com>

Den kommunala

Musikskolans framväxt

och turbulenta 90-tal

En studie av musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås

Torgil Persson

Skrifter från Institutionen för musikvetenskap, Göteborgs universitet nr. 68

© Torgil Persson 2001
ISBN 91 85974 63-3
ISSN 1103-2251

Grafik: Omslag Anna Kerstin Källman, figurer Centraltryckeriet, Borås

Göteborgs universitet
Institutionen för musikvetenskap
Box 200
405 30 Göteborg

Abstract

Torgil Persson: Den kommunala musikskolans framväxt och turbulenta 90-tal. En studie om musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. (The growth and turbulent 1990s of the municipal music schools. A study of music schools in Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås.) Doctoral dissertation at the Department of Musicology, the University of Göteborg, Sweden. In Swedish with a summary in English.

The main purpose of this dissertation is to describe the growth and turbulent –90s of municipal music schools with a few selected municipalities as points of departure, inter alia Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås. The main weight of the dissertation lies in an historical dimension.

According to the main theory of the dissertation, Fred Nielsen's interrelational research model, music teaching is surrounded and affected by a number of framing factors as regards discourse, rules, economy, institutions and external actors. From this perspective, the material for the dissertation, consisting of a large collection of newspaper items, interviews, extracts from state and local government records and reports, is analyzed.

The increased industrialization of the 20th century and liberal ideas of personal development formed a need for education in wide groups of the population. As music became a means for the activities of the popular movements, a *need* for instrument teaching arose. This also meant that further *possibilities* for teaching developed. Real enthusiasts in music with a relation to the administration of local government initiated the municipalization and *institutionalization* of this music teaching at the middle of the century.

Around 1990, however, the majority of the omnipresent municipal music schools faced the threat of closure. These threats, which were seldom effected, formed the basis for several periods of positive media attention, together with public inquiries and increasing pedagogic research.

With help from Ferdinand Tönnie's pair of concepts, *Gemeinschaft* und *Gesellschaft*, the mechanisms of the growth has been analyzed. I have established how municipal music schools grew from the need for recruitment in the popular movements' use of music in the 1940s (*Gemeinschaft*) and how they faced the threats of closing at the beginning of the 1990s which resulted in a discursive phase of consolidation (*Gesellschaft*). Furthermore, the motives for the growth of municipal music schools in the 1940s were socially conditioned and collective, while in the 1990s, the consolidation was controlled by pluralism and adapted to fit the individual.

This change in values has marked society more than it has changed the view of music schools. Where these have had a function in tune with changes in society, new forms of organization have appeared. The tendency in the development is that music schools are developing into culture schools.

Key words: local music school, music education, tradition, *Gemeinschaft* und *Gesellschaft*.

Torgil Persson, Department of Musicology, Göteborg University, Box 200, S-405 30, Göteborg, Sweden. E-mail: <torgil.persson@telia.com>

Förord

– Var jobbar du som kan va hemma så här mitt på dan, frågade mig hantverkaren en dag i början av 1970-talet.

– På Musikskolan

– Jaha, var ligger den?

Denna dialog är idag till synes helt vardaglig. Jag gjorde emellertid då stor lycka när jag berättade episoden för mina kollegor. Vi hade ju ideliga problem med våra ständigt provisoriska lokaler som var utspridda över hela stan och i de flesta skolor. Hantverkaren hade aldrig hört talas om Musikskolan, men utgick ifrån att den var liktydig med en byggnad någonstans i stan. Men det var först några år senare som Musikskolan i Borås kunde leva upp till hantverkarens, elevernas och lärarnas förväntningar om samlade egna institutionslokaler.

Situationen var säkerligen inte unik för Borås. Musikskolan fanns visserligen i de flesta kommuner men den stora allmänheten visste kanske inte så mer än att man kunde få lära sig blockflöjt i skolan och att man ibland talade om detta som *musikskolan*. I slutet av 1980-talet fanns musikskolor i så gott som alla kommuner, men ekonomin blev sämre och nedläggningshoten blev allmänna. Ytterligare tio år senare sjöng näringsministern och svenska världsartister musikskolans lov i alla tonarter utomlands för världspresen. Ledande kommunpolitiker här hemma undanhöll sin musikskola från sina ekonomers rödpennor. Något hade hänt. Om detta ”något” handlar min avhandling som initierades när hoten var som allvarligast.

Det pedagogiska intresset för musikskolornas undervisning har ständigt ökat och betydelsen av subventionerad instrumentalundervisning framhålls både på lokal och nationell nivå. Trots detta finns det kommuner som lagt ner sina musikskolor. Varför? Är de inte tillräckligt förankrade hos beslutsfattarna? Med denna avhandling vill jag medverka till att ge näring åt just denna diskussion, som lite raljant kan sammanfattas i frågeställningen *Vad ska vi ha de kommunala musikskolorna till?* I ett musikhistoriskt perspektiv har jag studerat frågan vid tiden för musikskolornas framväxt. Förhoppningen är att mina resultat även ska kunna användas i planeringen av musikskolorna och av kommunernas musikliv.

Under arbetet med avhandlingen har jag stiftat bekantskap med och fått hjälp av en mängd entusiaster verksamma vid lokala, regionala och centrala arkiv; bl.a. Gösta Wahlgren i Degerhamn, Gillis Olsson i Mörbylånga, Nils-Inge Liedholm i Tranås, Nils-Olof Eriksson, Olov Holm, Curt Persson och Mats Spett i Kiruna, Staffan Johansson i Luleå och Lars Johansson i Borås. Musikledarna Jan Carlsson, Thorbjörn Jacobsson, Lasse Dahlstrand och Ulla-Britt Möller förtröttades aldrig att lotsa mig vidare i kommunernas musikhistoria och tipsa mig om uppgiftslämnare. Doktorandseminarierna i Göteborg, på MPC (Centrum för musikpedagogisk forskning) i Stockholm och vid Nordiskt Nätverk för Musikpedago-

gisk Forskning har stöttat, inspirerat och nagelfarit min framfart i de musikvetenskapliga och musikpedagogiska labyrintherna. Tack alla för det!

Musikledarkollegorna Karl-Henrik Edström, Torsten Erséus och Kai-Åke Nilsson försåg mig godvilligt och generöst med minnen och synpunkter från deras banbrytande gärningar i musikskolehistoriens början. Jag fick värdefull information men även flera stunder av gemytlig och minneväckande tillvaro.

Denna avhandling är ett resultat av en forskarutbildning ledd av krävande och välvilliga handledare; Olle Edström, Bengt Olsson, Stig-Magnus Thorsén och Lars Lilliestam. I avhandlingsarbetets initialskede gav mig Henrik Karlsson flera fundamentala sanningar som varit till stor hjälp och i slutskedet har Christer Bouij bemödat sig att ytterligare vidga mitt vetenskapliga perspektiv. Ni har med beundransvärt engagemang tålmodigt styrt processen mot ett alltmer självständigt problemlösande och ett skärpt betraktelsesätt som samtidigt befordrat mitt självförtroende.

Forskning ställer stora krav på att tänka, tänka nytt men framför allt tänka om. Familjemedlemmarna Inga-Lena, Johanna och Anders har bidragit med nya fräscha infallsvinklar och uppammat nytt mod när far i huset kört fast, blivit oregerlig och oåtkomlig.

TACK ALLA FÖR STÖD OCH HJÄLP!

Avhandlingens uppläggning

Studien om den kommunala musikskolans framväxt handlar framför allt om musikskolorna i Mörbylånga på Öland, Tranås, Kiruna och i min hemstad Borås. Avhandlingens empiriska delar, *Det låg i luften* och *Musikskolornas turbulenta 90-tal*, omslutes av del 1 med teori och bakgrund och av del 4, där jag diskuterar resultaten. Avhandlingens fyra delar inleds av förutsättningarna för min studie om de kommunala musikskolorna. I första kapitlet tecknar jag en allmän bakgrund, syfte, avgränsningar, källkritiska synpunkter på materialet till grund för avhandlingen samt ett metodologiskt resonemang. Avhandlingens teoretiska perspektiv omfattar dels vetenskapsteoretikern Håkan Törnebohms begrepp *forskarparadigm* som ger mig mod att utgå ifrån och använda min egen erfarenhet från kommunala musikskolor och dels musikpedagogikforskaren Frede Niensens interrelationella forskningsmodell utifrån vilken mina fallstudier betraktas. Detta återges i kapitel 2. Kapitel 3, omfattar en detaljerad redovisning av min förförståelse, grundad på min erfarenhet som elev, lärare och ledare som sträcker sig över en period om 40 år.

I andra delen, som fått sin rubrik genom ett uttalande från KG Sundeck, musikskolebildaren i Borås, har jag följt utvecklingen fram till etableringen av dessa fyra kommuners musikskolor. I kapitel 4 återger jag den litteratur som väglett mig. Musikskolorna förekom då och då i statliga utredningar. I dessa finns värdefulla omvärldsbeskrivningar tecknade som bidrar till förståelsen av musikskolebildningen (kapitel 5). Stor hjälp i detta avseende får jag också av tre musikledarkollegor som var med i starten av kommunala musikskolor i Borås, Flen och Halmstad. Dessa intervjuer relateras och diskuteras i kapitel 6. I kapitel 7 skildras musikskolebildningen i fyra kommuner, Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. I andra delens avslutande diskussion - kapitel 8 - sammanfattar jag mina iakttagelser om musikskolornas etableringsfas.

Avhandlingens tredje del beskriver musikskolorna på 1990-talet, kanske ett av de mest händelserika decennierna i musikskolebildningen. Berörda musikskolor är de fyra från första delen samt några till. För att kunna jämföra musikskolorna från förr med utvecklingen under detta turbulenta decennium har jag studerat, offentliga utredningar (kapitel 9), litteratur (kapitel 10) och åtskilliga tidningsartiklar (kapitel 11). Denna diskussion redovisas i kapitel 12 som tredje delens sista avsnitt. I avhandlingens avslutande del beskriver jag de mekanismer som ligger till grund för musikskolornas som en del av kommunens musiktradition och hur denna tradition förs vidare in i framtiden.

Brämhult i augusti 2001.

Torgil Persson

Innehåll:

DEL 1 TEORI OCH BAKGRUND 1

Kapitel 1 Bakgrund, syfte och material 1

Bakgrund	1
Begreppet kommunal musikskola	2
Begreppet kommunens musikliv	5
Problemformulering och syfte	5
Avgränsningar	7
Material och källkritisk diskussion.....	10

Kapitel 2 Teoretiska utgångspunkter och metod 21

Lewins kraftfältsteori.....	22
Håkan Törnebohms teorier	23
Faktasökning	24
Begreppet forskarparadigm	26
Mitt forskarparadigm.....	27
Nielsens interrelationella forskningsmodell	28
Tillämpning	35
Avslutande kommentar.....	40

Kapitel 3 Min förförståelse 41

Vårgårda	41
Alingsås	42
Göteborg.....	43
Gävle	44
Borås	45
Den kommunale musikledarens alla roller	62
Musik i Väst	65
Avslutande kommentar.....	65

DEL 2 DET LÅG I LUFTEN 67

Kapitel 4 Översikt av tidigare forskning med relevans för mitt forskningsområde .67

Musikpolitiska förutsättningar.....	68
Ungdomsfostrande ambitioner	69
Skolans musikliv	71
Militärmusiken	74
Bruksmusikkårensna.....	76
Folkörörelsernas musik	77

Skarpskytterörelsen	78
Frikyrkorörelsen	79
Nykterhetsrörelsen.....	81
Arbetarrörelsen.....	82
Prästgårdarna	83
Salongerna	83
Restaurangerna	84
Musiklivet i övrigt	85
Nära musik	85
En musikledarprofil	86
Avslutande kommentar.....	88
Kapitel 5 Musikskolorna i statens utredningar.....	91
1940 års skolutredning: Skolpliktstidens skolformer	91
1942 års kyrkomusikerutredning: Nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m.m. SOU 1946:50.....	92
1944 års Folkbildningsutredning: Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet Del II SOU 1948:30.....	94
1947 års musikutredning: Musikliv i Sverige SOU 1954:2.....	100
Sammanfattning.....	103
Kapitel 6 Några intervjuer med musikledare.....	105
Torsten Erséus	106
Karl-Henrik Edström	110
Kai-Åke Nilsson	116
Kapitel 7 Musikskolans framväxt i fyra kommuner.....	133
Bakgrund	133
Urval.....	134
Material	136
Mörbylånga	138
Tranås	149
Kiruna	166
Borås	186
Kapitel 8 Musikskolebildningens tre faser	219
Behovet uppstod.....	219
...möjligheterna utvecklades.....	220
...och institutionen Musikskolan uppstod	221
Avslutande kommentar.....	224
Sammanfattning.....	224
DEL 3: MUSIKSKOLORNAS TURBULENTA 1990-TAL	227
Inledning.....	227

Avgränsningar	228
Kapitel 9: Musikskolan i offentliga utredningar på 1990-talet	231
Statsbidrag	231
En EU-rapport om kultur	234
Övriga utredningar	238
Nationella utvärderingar	240
LPO94	241
SMoK	243
Barns rätt till kultur	243
Den svenska musikexporten	245
Att ta sig ton	246
Kommentar	248
Kapitel 10: Översikt av litteratur från 1990-talet med relevans för mitt forskningsområde	249
Institutionella förhållanden.....	250
Ekonomisk ramfaktor	252
Vem var musikskolan till för	254
Varför överger elever musikskolan	257
Musikskolan i genus- och socioekonomiska perspektiv	258
Traditionen	260
Så ska det låta	262
Kommentar	265
Kapitel 11: Musikskolorna i dagspressen	267
Nedläggningshot av Sölvesborgs musikskola 1990	268
Nedläggningshot i Ulricehamn 1990.....	273
Nedläggningshot i Vellinge 1990	276
Mönsterbilden.....	279
Höganäs lokalproblem.....	280
Insändare	284
Musikskolorna och musikexporten.....	287
Kapitel 12: De fyra musikskolorna på 1990-talet	291
Begränsningar.....	291
Frågor till materialet	291
Mörbylånga	291
Tranås	298
Kiruna	302
Borås	305
Avslutande kommentar.....	316
Sammanfattning.....	330
Avslutande kommentar.....	332

DEL 4 SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION	335
Kapitel 13 Musikskolan i kommunens musiktradition	335
Det mångfasetterade traditionsbegreppet	336
Gemeinschaft und Gesellschaft	356
Värderingsförändringar	361
Slutord	368
SUMMARY	373
BILAGOR	381
Bilaga 1: Förteckning över orkestrar och körer verksamma under framväxten av en kommunal musikskola i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås	381
Bilaga 2: Musiklivets ensembler i dagspressen	387
Bilaga 3: Exempel på musikhistoriska nyckeldokument	390
Bilaga 4: Instrumentalelever på läroverken i Tranås, Kiruna och Borås	405
Bilaga 5: Brev till musikledare	409
Bilaga 6: Kvantifierade mål och nyckeltal för Borås Musikskola 1990-2000.....	410
REFERENSER	411

Del 1 Teori och bakgrund

Kapitel 1 Bakgrund, syfte och material

Bakgrund

Undervisningen i kommunal musikskola i Sverige har under en 50-årsperiod utvecklats till att bli ett omfattande inslag i barns och ungdomars fritid och skoltid men även till en betydande ingrediens i och förutsättning för kommunernas musikliv.¹ Under en period av 40 år har jag befunnit mig i denna utveckling som lärare och ledare och upplever nu hur musikskolevärlden hamnat i fokus för diskussioner på olika plan, både bland politiker, föräldrar och bland musiklivsföreträdare. Debatten om musikskolan intensifieras när musikskolor hotas av nedskärning eller nedläggning. Kraftiga brukarreaktioner har emellertid ofta "räddat" musikskolorna till en fortsättning i reducerad form eller till andra former av musikundervisning. Tjänstemän och politiker har av olika anledningar uppenbarligen inte haft tillräckligt stöd eller underlag för de prioriteringar som gjorts. De har inte känt till innevånarnas värderingar som kommit till uttryck i synnerhet när deras musikskola blivit hotad. Detta "spel" mellan politiker, tjänstemän, föräldrar och musiklivsföreträdare och hur det påverkas av ideologiska, pedagogiska och musikestetiska faktorer väckte mitt intresse och var något som jag ansåg borde studeras.

Musikskolorna har skiftande historia. Många av mina gamla musikledarkolleger ansåg att målet *instrumentkunnande för alla oberoende av klasstillhörighet* var den egentliga orsaken till att kommunala musikskolor vuxit fram. Ambitionen att skapa en positiv fritid för ungdomar var framträdande på 1940-talet och kommunernas ekonomiska förutsättningar var goda, menade mina sagesmän. Resultatet har blivit en kommunal musikskola som ibland sägs ha lagt grunden för en av landets förnämsta exportartiklar - musiker i alla genrer² - men som ibland får omdömet om sig att vara en kommunal service riktad endast mot en skiktad del av Sveriges ungdomar.³ Vanligtvis betraktas de kommunala musikskolorna

¹ Svenska Kommunförbundet, 1976 sidan 9 ff samt 1984 sidan 17 ff.

² Bl.a. Oscar Hedlund, 1998. Jämför även Lars Lilliestam 1998, sidorna 38 och 137.

³ Bl.a. Bengt Olsson, 1993 sidan 61.

2 Kapitel 1

som en del av den allmänna skolan, eller som en självständig skolform i anslutning till grundskolan. Jag sökte emellertid även andra samband. Min uppmärksamhet riktades därför mot musiklivets organisationer i ett tidsperspektiv som omfattar i första hand 1900-talet.

I en tidigare studie undersökte jag huruvida organisationsturbulensen i samband med de nya kommunallagarna påverkat det musikliv som stöds med allmänna medel av organisationer på riks-, regional- och lokalnivå.⁴ Jag frågade kulturlivsföreträdare i elva kommuner hur detta musikliv påverkades av kommunaldelsreformer, ny kommunal nämndordning, allmänt kommunalt nytänkande, finanskris, privatiseringsvåg o.s.v.⁵

Den kommunala nämndorganisationen förändrades i stor utsträckning omkring 1992 i samband med nya kommunallagar. Omfattande rationaliseringar genomfördes, vilket bl.a. innebar att musikfrågorna, t.ex. stöd till musiklivet och de kommunala musikskolorna, handlades tillsammans med annan kommunal service, till exempel skola, barnomsorg och fritid. Hade man då tid och råd att satsa på musiklivet? Blev musiklivet förfördelat och bereddes ärendena av musikkunnig personal? Resultatet av studien pekade på att i de kommuner som redan vid sekelskiftet haft ett musikliv med rötter i olika folkrörelser, hade det oftast också utvecklats ett musikliv som lever kvar än i dag. I dessa kommuner var musikskolan ofta väl organiserad och tryggt förankrad i sin kommuns musiktradition.

Detta samband mellan vissa kommuners musikskola, dess musikliv och historia, har gjort mig nyfiken på hur behovet av den kommunala musikundervisningen växte fram och hur detta behov tillgodosågs.

Begreppet kommunal musikskola

Marianne Reimers-Wessberg har i en studie av den svenska kommunala musikskolan fram till 1950 i ett generellt perspektiv funnit att begreppet *kommunal musikskola* uppträdde först efter att åtskilliga kommuner startat organiserad instrumentalundervisning; begreppet "kommunal musikledare" förekommer tidigare än "kommunal musikskola". Via referat från landets städers och kommuners fullmäktigebeslut samt en enkät till de år 1954 befintliga kommunala musikskolorna har Marianne Reimers-Wessberg funnit indikatorer på musikaliska, pedagogiska, organisatoriska, sociala, idémässiga och ideologiska bevekelsegrunder. Anledningarna till musikskolornas framväxt anser Marianne Reimers-Wessberg vara bl.a. folkbildningssträvanden, folkskolans relativt stimulerande musikundervis-

⁴ Torgil Persson 1993. Enligt 1992 års kommunallagar fick kommunerna rätt att fritt dra upp riktlinjerna för sin egen nämndorganisation (Agne Gustafsson 1992, sidan 91 ff; Kommunallagen, SFS 1991:900 kapitel 3).

⁵ Kiruna, Åre, Sandviken, Degerfors, Karlskoga, Finspång, Tranås, Munkedal, Borås (som då hade 11 kommunaldelsnämnder), Mörbylånga samt Laholm. Jag återkommer med en utförligare diskussion om begreppet kommunens musiktradition i kapitel 13.

ning som skulle fullföljas även efter skoltiden, ett sätt att vitalisera kommunernas musikliv samt de enskilda entusiasterna, faktorer som förmådde fånga upp detta behov.⁶ Marianne Reimers-Wessberg efterlyser en utförlig och sammanhängande historik, vilket min avhandling förhoppningsvis medverkar till att skapa.

Frivillig musikundervisning på 1960-talet har beskrivits av 1965 års musikutbildningskommitté. Då förekom

- instrumentalundervisning vid skolor inom det allmänna skolväsendet reglerad i läroplaner; kostnadsfri för eleverna och med fullt statsbidrag
- kyrkomusikernas fria musikundervisning för ungdom (5 veckotimmar för organist, 2 veckotimmar för kyrkokantor); kostnadsfri för ungdom och med fullt statsbidrag
- studieförbundens musikcirklar, ofta samlade i musikskoleliknande verksamhet, ibland formellt anordnad som musikskola med liten deltagaravgift med visst statsbidrag
- kommunal musikskola, vanligen mindre elevavgifter, kommunal finansiering
- annan av kommun genom skolstyrelsen anordnad frivillig musikundervisning för barn och ungdom, vanligen kostnadsfri för eleverna, kommunal finansiering
- privat musikundervisning (enskilda lärare, privata musikinstitut, musikkurser anordnade av musikaffärer), alltid elevavgifter, ofta relativt höga, vissa statliga och kommunala bidrag till privata institut kan förekomma.⁷

Kommunstatistiker konstaterade på 1980-talet att så gott som alla kommuner erbjöd kommunal musikundervisning.⁸ Samtidigt beskrev forskarna musikskolan som framvuxen ur så många olika bakgrunder och utvecklad i så många strukturer att musikskolan i bestämd form svårigen kunde definieras.⁹ Jag undviker

⁶ Marianne Reimers-Wessberg 1991, sidorna 31 och 55 ff. De flesta av mina referenser är musikforskare. I fortsättningen presenteras dessa inte med forskningsinriktning.

⁷ SOU 1968:15, sidan 57.

⁸ Svenska kommunförbundet 1984, sidan 17.

⁹ Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 31.

4 Kapitel 1

därför benämningen *den kommunala musikskolan* till förmån för *de kommunala musikskolorna*.

Bland de kommunala musikskolorna förekommer senare även organisationsformer som aktiebolag (Solna Dans- och musikskola), förening (Ekerö),¹⁰ institut (Torsås), konst- och musikskola (Jönköping på 80-talet), musik- och dansskola (Kiruna) och kulturskola (Södertälje, Landskrona m.fl.). Gemensamt för dessa olika former är att de grundar sig på frivilligt deltagande samt att huvuddelen av kostnaderna för undervisningen finansieras med kommunala skattemedel.

Genom att begreppet kommunal musikskola växte fram successivt efter att frivillig kommunal musikundervisning etablerats, väljer jag att definiera begreppet kommunal musikskola som *frivillig, organiserad musikundervisning helt eller delvis finansierad med kommunala medel på lokal nivå*. Denna framväxt har ingen tydlig avgränsning. Även om många musikskolor år 2000 har en stabil och väl förankrad verksamhet, fortsätter framväxten mot t.ex. kommuninternt samarbete i ökad omfattning och med breddad inriktning mot kulturskolor. Avhandlingens rubrik är vald mot denna bakgrund.

Med *kommunal* avser jag att undervisningen underställts likställighetsprincipen enligt kommunallagen och erbjudits alla barn i ett kollektiv, t.ex. klass, skola, by o.s.v.¹¹ Kommunal avser vidare verksamheten i primärkommun till skillnad från sekundärkommun, d.v.s. landsting. Vid flera folkhögskolor, där huvudmannen är landstinget, anordnas frivillig musikundervisning.¹² Framväxten av dessa musikskolor kan vara ett uttryck för ett regionalt behov av ledare till folkrörelsernas musikcirkel och av musiklärare. *Region* kan i dessa avseenden omfatta ett större geografiskt område t.ex. län, distrikt av ett eller flera folkrörelseorganisationer eller studieförbund. Sammanslutning av flera kommuner, kommunalförbund, tillgodoser vissa gemensamma angelägenheter t.ex. räddningstjänst. Under 1990-talet löser kommuner viss udda musikskoleundervisning i ett interkommunalt samarbete genom att köpa tjänster (undervisning) från angränsande kommun. Det kan röra sig om undervisning i t.ex. oboe, fagott eller harpa. Denna avhandling berör endast *lokal nivå* varför musikskolor med regionala upptagningsområden exkluderas.

¹⁰ Läsåret 1996/97 drevs musikskolan i Ekerö på entreprenad av Kulturama, en ideell förening, med huvudmannaskap av Medborgarskolan. Verksamheten gick i konkurs vid årsskiftet 1996/97 och drivs från februari 1997 åter i kommunal regi. (Svenska kommunförbundets enkät om kulturutbudet i skolan 1997-10-31.)

¹¹ Jämför likvärdighetsbegreppet enligt vilket grundskolan på 1980- och 90-talen skulle utformas med en för alla gemensam bas men dessutom med hänsyn tagen till olika elevers olika intressen och fallenhet för olika utbildningsmoment. Se Tomas Englund 1999.

¹² T.ex. Kopparbergs läns landstings högre musikskola, som kortfattat presenteras i *Musiken, människan, samhället* (SOU 1976:33, sidan 213).

På *nationell* nivå används uttrycket *den kommunala musikskolan* främst för att beteckna *attityder* till musikskolorna på central nivå och mindre för att beskriva musikskolor i Sverige i förhållande till andra länder. Med *attityd* avser jag "värderande inställningar (känslor, förbundna med det som attityden riktar sig emot), vilka påverkar motivation och beteende."¹³ Detta nationella begrepp är emellertid något diffust, då användningen i musikskolesammanhang inte alltid är adekvat. Ett storstadsperspektiv eller ett uttalande med begränsad lokal underbyggnad kan ofta ge intrycket av att begreppet tilldelats generell innebörd.

Begreppet kommunens musikliv

I denna studie omtalas *kommunens musikliv* och *det lokala musiklivet* som reflexiva och synonyma begrepp, vars innebörd är beroende av betraktaren och hennes referenser. Ju större kännedom hon har om i kommunen förekommande körer, orkestrar och övriga ensembler desto mer omfattande blir innebörden av begreppet *musiklivet*. Musiklivet kan vara *organiserat* i institutioner och föreningar eller *oorganiserat* som de spontana inslagen på idrottsarenor, demonstrationer, på skolgårdar eller på gator och torg. I mina tidigare studier har jag utgått ifrån de musikliv som är subventionerade med allmänna medel på lokal-, regional- eller riksnivå. Bidrag kan utgå direkt från t.ex. kommunens förvaltningar eller indirekt från stat och kommun via studieförbund. Subventionen kan lämnas i form av anslag eller genom fri lokalhyra. Vid 1990-talet början ingick ofta ledarskap för kommunens körer eller orkestrar i musikhärens tjänst, vilket innebar en avsevärd kommunal subvention. Det subventionerade musiklivet som avgränsning är möjligt att bestämma medan en innebörd med avsikt att omfatta allt musikliv innebär ytterligare tidsrumliga kriteriebestämningar. Jag har inte funnit anledning att specificera begreppet ytterligare. Jag använder därför begreppet *kommunens musikliv* i sin vidaste bemärkelse.¹⁴

I mina tidigare undersökningar har jag alltså funnit ett samband mellan kommunens musikliv och dess musikskola.¹⁵ Detta resultat har väckt nyfikenhet och forskariver och bildar en av utgångspunkterna i denna avhandling.

Problemformulering och syfte

Jag kom i ett tidigt skede av mina studier att intressera mig för ett stort material med tidningsartiklar från 1990-talet, som ofta behandlade nedläggningshotade

¹³ Göran Hermerén 1995, sidan 78.

¹⁴ I ett senare avsnitt har jag diskuterat musiklivet som en social företeelse; en form av lokal gruppidentitet där individens hemvist har mindre betydelse än ensemblens och arenans. Jämför även sidan 343.

¹⁵ Se t.ex. sidan 85.

musikskolor.¹⁶ Det var tydligt att detta ämne engagerade många. Ivriga förespråkare för musikskolorna, nitiska tjänstemän och debattvilliga politiker försåg pressen med argument av skilda slag. Hur grupperades dessa argument i förhållande till sina sagesmän i respektive kommun? De drygt 9000 artiklarna sorterades beroende av bl.a. karaktär, innehåll, skribent och kommun. De positiva artiklarna beskrev musikskolornas konsertresor, avslutningar m.m. medan de negativa berörde hot om nedskärning av anslag eller nedläggning av hela musikskolan, brist på instrument, lärare eller lokaler. Artiklarna är mestadels tillkomna efter att någon allmänreporter intervjuat musikskolans personal, föräldrar, kommunens politiker och tjänstemän. Bland dessa artiklar finns även insändare skrivna av politiker, tjänstemän, musiker, föräldrar o.s.v. Argumenten för musikskolorna handlar ofta om ungdomars fritid och kommunernas musikliv. Artiklarna visar emellertid i liten utsträckning på förhållanden som rådde vid respektive musikskolestart. Vilka motiv fanns då och hur förverkligades dessa? Vad hade man från början avsett med sin musikskola? Var dessa motiv giltiga även i dag och var de i så fall förankrade hos beslutsfattarna? Var det så att bristande förankring åstadkom nedläggningshot som emellertid visade sig politiskt ogenomförbara?

Frågorna blev ohanterliga i sin omfattning; varje musikskolas unika bakgrund och struktur komplicerade varje form av urval och sammanställning. Intresset fokuserades så småningom mot musikskolebildningen per se. Mitt perspektiv kom att bli musikskolan i kommunens musikliv.

På nationell nivå sökte jag orsakssammanhagen i de intentioner som framgår av 1940-talets statliga musikutredningar. Bakgrundsbeskrivningen i dessa utredningar ger tidsbilder till stöd för mitt fortsatta sökande från nationell- mot lokalnivå. Fanns det i resonemangen kring musikskolorna generella uttalanden och bedömningar som återkom i kommunerna? Svaren sökte jag dels på nationell nivå i några statliga utredningar från tiden för framväxten av musikskolorna, dels på lokalnivå genom att intervjua tre musikledare som aktivt medverkat i en kommuns musikskolestart och dels genom fältstudier i fyra kommuners musikskolor och historien kring framväxten av dessa. Vilka strömningar i tiden, vilka individuella och kollektiva aktörer har samverkat i denna process? Vilka former av kausalitet, interaktion och kontextuell präglning kan spåras i musikskolebildningen? De skeenden och frågeställningar som jag skall fokusera på kan därför sammanfattas som

- hur initierades de kommunala musikskolorna
- hur fick musikskolans undervisning så småningom fast organiserade former

¹⁶ Jag återkommer med en utförligare presentation av artikelsamlingen på sidan 267.

- hur uppkom den fortsatta framväxten och behovet av kommunala musikskolor samt
- vilka faktorer har spelat in i denna musikskolebildning?

I avhandlingens andra del inriktar jag mig alltså på tiden från sekelskiftet fram till musikskolornas etableringsfas som intensifierades från 1940-talet. Denna del i musikskolehistorien har jag jämfört med nutidens musikskolor och har därvid för tydlighets skull valt ett helt decennium, 1990-talet. Tiden mellan musikskolornas etablering och 1990 omfattas alltså inte av denna avhandling.

Denna avhandling har sin tyngdpunkt i en musikhistorisk dimension. Mot bakgrund av mitt syfte försöker jag förstå hur och varför musikskolorna kom till och jämföra dessa iakttagelser med de reaktioner musikskolorna mötte på 1990-talet. Jag har också en förhoppning om att dessa erfarenheter kan bidra till musikskolornas fortsatta utveckling.

Avgränsningar

Mot bakgrund av mitt syfte kommer jag inte att ta upp frågeställningar som berör musikskolornas *genremässiga innehåll, metodik, organisation, lokaler* samt *estetiska dimension*. Dessa frågor kräver andra former av empiri och teori än de jag utgår ifrån. Följande områden avgränsas därför från denna avhandling.

Musikundervisningens genremässiga innehåll påverkas av ledare och lärare, har förändrats över tid samt är troligtvis även lokalt betingat. Min studie innehåller av omfattningsskäl dock inte dylika redovisningar.

Musikskolans metodik har förändrats. Jag avser här hur ett sätt att arbeta utvecklats till gruppmetodik i olika former. Lärare från musikskolan undervisade tillsammans med klasslärare i *kompanjonlärarskap*. *Suzuki-metoden* innebar att barn och föräldrar undervisades tillsammans, åldersintegrerad *gruppnrvaro* gav elever från olika nivåer möjligheter att uppleva varandras undervisning, *klassrumsorkester* enligt Musse Combo lät hela klassen delta i samspel.¹⁷ I musikskolornas förberedande undervisning förekommer kompanjonlärarskap ofta som en av flera olika former för kommunintern samverkan med musikskolan i centrum. Lärare från musikskolan samarbetar med lärare i förskolan, grundskolan eller särskolan med målet att tillgodose båda skolformernas läroplaner. Dessa arbetsformer, som förändrat både musikskoleverksamheten, de övriga skolformernas, och i förlängningen även kommunernas musikliv, har vuxit fram ur pedagogiska ambitioner, men de har även påverkats av begränsade anslag. Denna utveckling har både kvalitativ och kvantitativ karaktär och har ägt rum på lokal,

¹⁷ Jämför sidan 47 och 56. Musse Combo är en elementär ensemblemetodik som utgår från sång och gehörsspel. Se vidare <[http:// www.trosamusik.se](http://www.trosamusik.se)>. Se även Charlotte Ellénus 2000 samt Anders Gelinder 2000.

regional och nationell nivå. På samma sätt har även Suzuki-metoden, grupp-närvaro, Musse Combo med flera metoder utvecklats från arbetssätt till pedagogisk metod. Denna metodiska utveckling berörs endast flyktigt i min avhandling. *Musikskolornas lokalmässiga placering* har i kommunerna säkerligen haft betydelse bl.a. för utvecklingen av samarbetet med folkskolan. Kulturhistoriska och ekonomiska diskussioner har också medverkat till att musikskolor placerats i upprustade och bevarade gamla skolbyggnader. Hur dessa lokaler inretts och försetts med instrument, hur akustiska och därmed kopplade ergonomiska behov, önskemål och krav tillgodosatts, är exempel på faktorer som medverkat i musikskolornas uppbyggnad. I de kommuner, som jag närmare har studerat, har lokalfrågan vid musikskolebildningen lösts genom att man haft tillgång till den allmänna skolans lokaler. Det var när dessa lokaler blev otillräckliga, som problemen och diskussionerna uppstod.

Musikskolornas institutionella utveckling är omfattande. Rollfördelningen mellan politikerna på olika nivåer, musikledaren och musiklärarna visar stora variationer både geografiskt och över tid. Troligtvis är denna utveckling mycket individrelaterad. Ideella insatser i liten skala av intresserade och generösa musikanter och lärare har format omfattande organisationer och institutioner. Dessa institutioner har fått uppgifter även inom kommunens övergripande kulturella och pedagogiska områden, t.ex. i särskilda kulturskolor där även andra konstnärliga uttrycksformer som dans, bild och drama förekommer. Detta fält har jag endast flyktigt beskrivet i samband med några musikledarintervjuer.

Musikskolor med *regionalt upptagningsområde*, landstingskommunala musikskolor i form av musiklinje på folkhögskola, har även vuxit fram. Dessa musikskolor har troligtvis ett påtagligt samband med regionens musiktradition. I en eventuell uppföljning av denna avhandling borde en intressant studie kunna utgöras av en jämförelse mellan de lokala och regionala musikskolornas framväxt.

Musikestetiska aspekter i musikskolornas undervisning har jag inte stött på vare sig i kommunernas protokoll eller i musikledarintervjuerna som jag senare ska redovisa. Musiken som drivkraft är en sida av den estetiska dimensionen kopplad till elevers och lärares behov och motiv. Den amerikanske pedagogen Jerome Bruner har ägnat stor uppmärksamhet åt barns vilja att lära; barns inre motiv, d.v.s. behov som inte beror av belöningar utanför den aktivitet den leder till. Belöningen består inte sällan av själva aktiviteten. Dessa behov anger Jerome Bruner som nyfikenhets-, kompetens-, identitets- och reciprocitetsmotiven.¹⁸ Jag frågar mig hur det är möjligt att en musikskola växer fram formad av *lärarnas* musikideal, som så helt skiljer sig från den musik eleverna upplever i skolans, föräldrarnas, och sina egna musikvärldar. Elever, lärare, föräldrar och övrig publik upplever troligtvis ensembleverksamheten i musikskolorna helt olika bero-

¹⁸ Jerome Bruner 1966/1971, sidan 133 ff. Se vidare sidan 352.

ende på vilken kategori de tillhör. Skapande av musik, i elevernas fall försök oftast till reproduktion, men även produktion av melodi, klang och teknik, utgör helt skilda förutsättningar för elevernas upplevelser av musik.¹⁹ En musikestetisk diskussion med utgångspunkt i elevernas och lärarnas egna behov och motiv kan ge kompletterande svar till frågeställningarna i min avhandling, men berörs här av omfattningsskäl endast ytligt.

Storstädernas musikskolor. Musiklivet i storstäderna erbjöd med sin närhet till ett professionellt musikliv helt andra möjligheter än i landsorten. Anders Carlsson har i sin avhandling om Göteborg under andra hälften av 1800-talet beskrivit Bildningscirkeln, senare ombildad till Folksångföreningen, som tillkommit i avsikt att ge medel- och arbetarklasserna möjlighet till musikalisk bildning och underhållning vid särskilda populärkonserter.²⁰ Anders Carlsson beskriver även privata musikskolor och musikinstitut där t.ex. Bedrich Smetana undervisade både enskilt och i grupp.²¹ Martin Tegens avhandling om Stockholms musikliv 1890-1910 framhåller spridningen av intresset för aktivt musicerande där gossmusikkåren medverkade till att höja status för folkskolans undervisning.²² Olle Edström har i sin bok om det göteborgska musiklivet utförligt beskrivit musikmiljöerna i hem, skola och arbetsliv under tiden 1919-39. Ett barn kunde under sin uppväxt i ett arbetarhem även uppleva en viss musikmiljö. Där kunde det ofta hända, att den hemmavarande mamman sjöng barnvisor, skillingtryck eller arbetsvisor. Den principiella skillnaden mellan den sångliga repertoaren i arbetar- och borgarhem var kvalitativ enligt Olle Edström.²³ Hur vanligt det var att man sjöng är svårt att belägga. Helt klart är emellertid att alla förväntades sjunga såväl i skolan som i kyrkan. Sjungandet var inte i första hand en kulturaktivitet utan mer något som hörde till vardagslivet i hem, skola och på arbetet. Olle Edströms studie av mellankrigstidens musikliv i Göteborg framhåller även familjens betydelse i möjligheterna för musikbildningen bland barn och ungdomar.²⁴

De kommunala musikskolornas framväxt i storstäderna bedömer jag vara så speciell och av så omfattande karaktär att detta exkluderas i min avhandling. Jag bedömer förutsättningarna för musikskolornas framväxt i Malmö, Göteborg och Stockholm så komplexa och helt annorlunda än för övriga kommuner. Musiktraditionen är i storstäderna under hela 1900-talet påverkad av ett professionellt musikliv i konserthallar, operahus, militärföreläsningar och i de borgerliga sa-

¹⁹ Bertil Sundin diskuterar begreppen *reproduktion* och *självuttryckets aktivitet* i flera studier, bl.a. 1982, sidan 33 ff och 1988, sidan 105 ff.

²⁰ Anders Carlsson 1996, sidorna 374 och 377.

²¹ Anders Carlsson 1996, sidorna 216, 291 och 319.

²² Martin Tegen 1955, sidan 12.

²³ Olle Edström 1996.

²⁴ Olle Edström 1996, sidan 36 ff.

longerna. Dessutom av musiklivet i ordenssällskapen, i frikyrkorna och inte minst genom privata musikskolor och institut. Allt i en helt annan omfattning än i övriga landet. Forskning i detta fält ställer krav på en omfattande och annorlunda empiri än den som ligger till grund för denna avhandling. Ronny Lindeborgs pågående avhandlingsarbete behandlar skolmusiklivet i Stockholm och dess gossmusikkårer i synnerhet.²⁵

Restaurangernas, hotellens och ordenssällskapens musikliv har inte redovisats i kommunstudierna. Dessa former av musik var knappast avsedda för barn och ungdom. De i dessa sammanhang verksamma musikerna har dock i olika utsträckningar haft betydelse för musikskolornas rekrytering av lärare. Jag berör detta förhållande enbart ur musikskolans perspektiv.

Material och källkritisk diskussion

Till materialet i denna studie hör vetenskapliga arbeten, statliga utredningar, protokoll från föreningar, kommunala nämnder och styrelser, sockenbeskrivningar, jubileumsskrifter, tidningsartiklar, krönikor och andra berättelser samt några intervjuer. Jag har sökt i privata, kommunala och statliga arkiv och bibliotek främst i Mörbylånga, Kiruna, Tranås och Borås. I denna källkritiska granskning beskriver jag materialet först generellt och därefter kommunvis avseende tendens, d.v.s. källans grad av partiskhet, tidssamband och när källan tillkommit i förhållande till den händelse som beskrivs. Den offentliga karaktären hos större delen av mitt material innebär stor grad av insyn från den berörda allmänheten, varvid eventuella medvetna felaktigheter snart skulle ha upptäckts. Jag har därför inte funnit någon anledning att ifrågasätta mina källors äkthet och heller inte närmare undersökt materialet i detta avseende.

Vetenskapliga arbeten

De kommuner jag studerat finns beskrivna i vetenskapliga arbeten inom pedagogik, historia och ekonomisk historia. Flera författare²⁶ har undersökt egna och andras intervjusamlingar, läst och värderat lokala krönikörers ibland ensidigt utformade berättelser samt gjort egna iakttagelser. Dessa arbeten har jag i första hand använt för att i kommunerna hitta fram till de dokument som är relevanta i musikskolebildningen men även som hjälp vid bedömningar av tidssamband, beroende och tendens.

²⁵ Ronny Lindeborg förbereder sin avhandling vid Centrum för musikpedagogisk forskning (MPC) i Stockholm.

²⁶ Karin Westergren & Curt Persson 1996, Thorbjörn Jakobsson 1995, Kerstin Hägg 1993, Lasse Brunnström 1981 och Ulf Eriksson 1991.

Statliga utredningar

Fyra statliga utredningar från 1940-talet ingår i mitt material. Bakgrunds-teckningar, samtidsbeskrivningar, idédiskussioner och förslag är här framställda ur en politisk synvinkel. Även om utredningarna tar hjälp av experter som tillhör kretsen av musikskolebildningens interna aktörer, så måste framställningen be-traktas som en politisk partsinlägga. För att så objektivt som möjligt återge utred-ningarnas innehåll har jag även sammanfattat reservationerna mot förslagen.

För att få en motsvarande uppfattning från 1990-talet har jag studerat a) stat-liga utredningar och rapporter, b) vetenskapliga arbeten och c) dagspressen. Ut-redningar och rapporter med anknytning till folkbildning, kultur och skola som publicerats under 1990-talet berör och kommenterar de kommunala musikskolor-na i liten utsträckning. För att komplettera bilden har jag därför även läst några av kommunförbundets respektive Statens kulturråds skrifter. Svenska kommun-förbundet bildades 1968 och har kommunernas uppdrag att svara för deras ge-mensamma intressen, t.ex. fortbildning. Under musikskolornas mest expansiva period fanns på kommunförbundet särskilda tjänstemän som handlade musik-skolefrågor. Kulturrådet har från och med 1974 till uppgift att bland annat ge underlag för den statliga kulturpolitiken.

Protokoll

Mitt huvudsakliga material i kommunstudierna är hämtat från protokoll av olika slag, beredningar och övriga till protokollen bilagda handlingar. I genomgången av dessa protokoll har jag funnit att de är skrivna med olika förutsättningar. Av-sikten med protokollen från nämnder, styrelser och föreningar var att för efter-världen dokumentera olika former av ställningstagande eller att fastställa ett poli-tiskt grundat ställningstagande.

De kommunala protokollen har olika karaktär; dels beslutsprotokoll och dels diskussionsprotokoll där olika synpunkter redovisats. I vissa fall, t.ex. i kom-mittésammanhang, framgår ledamöternas åsikter mycket detaljrikt. Sekreterare i dessa kommittéer har ofta varit någon av kommunens tjänstemän som i övrigt inte deltagit i kommittéarbetet. För detaljriktigheten och trovärdigheten i dessa handlingar kan detta förhållande inverka både positivt och negativt. Sekreteraren, som i sak inte är involverad, har ingen anledning att utelämna information men kan å andra sidan omedvetet, genom sin brist på branschkunskaper, ha utelämnat detaljer till ledning för protokollens läsare av idag. De kommunala protokoll, från vilka större delen av faktaunderlaget till mina kommunstudier har hämtats, har alltså skrivits av kommunala tjänstemän med kunskap mer om protokollförandet än om sakförhållandena i det berörda faktaunderlaget.

Föreningsprotokollen är nedtecknade av den i föreningen valde sekreteraren, som i regel var mycket väl insatt i föreningens specifika intressen och kände till bakomliggande orsaker till de diskussioner som i vissa fall utförligt beskrevs. Dessa protokoll är ofta subjektivt formulerade med sekreterarens åsikt ibland

tydligt avvikande från andras och kan spegla verkligheten ur sekreterarens perspektiv mer än styrelsens. Det framkommer särskilt i de fall någon kontroversiell fråga är behandlad, t.ex. en avsägelse p.g.a. olika uppfattningar om föreningens mål och arbetssätt. Dessa divergerande uppfattningar framgår ibland av reservationerna till beslutet.

Protokollen i fullmäktige och i nämnderna har beslutskaraktär och återger inte fullständigt de bakomvarande diskussionerna. Bilagorna till framför allt nämndprotokollen ger i några fall underlag för besluten på ett mer detaljerat sätt.

Nämndernas budgetar kan betraktas som riktlinjer inför det kommande året. Dessa riktlinjer utgår från politiskt fastställda ramar. Nämndernas budgetförslag lämnas till kommunstyrelsen under årets tredje kvartal. Fullmäktige fastställer budget i november-december på grundval av det förslag kommunstyrelsen sammanställer från de olika nämndernas och styrelsernas underlag. I budgettrycken redovisas föregående års bokslut, innevarande års budget samt kommande års budgetförslag. Dessa tryck är kommunstyrelsens förslag som debatteras och fastställs av fullmäktige in plenum. Någon annan verksamhetsredovisning för nämnderna än denna existerar t.ex. inte för musikskolan i Borås. För att bedöma verksamheten utifrån vad den i verkligheten blev, ska alltså bokslutens siffror gälla. Dessa inrymmer även kompletterande budgetrevisioner. Jag har emellertid valt att enbart utgå ifrån budget *inför* varje år med avsikten att spegla politikernas ambition med musikskolan, principiellt uttryckt och i siffror.

Kommunala protokoll i mitt material innehåller ofta beslut av *performativ* karaktär; en orkester skall bildas och pengar ska anslås för kostnaderna i samband med utgifter för noter, instrument, ledare, lokal och övrig administration. Dessa beslut ska tjäna som ledning och styrning av senare verkställighet. Ett performativt beslut blir giltigt genom att det offentliggörs på olika sätt; på kommunens anslagstavla eller dylikt. När beslutet vunnit laga kraft verkställs det av behörig tjänsteman och bekräftas av att det faktiskt fick betydelse och genomfördes.

Till stöd för hur verkställigheten ska ske finns i regel ett beslut av *normativ* karaktär; en målsättning eller en instruktion för musikledaren. Målsättningen kan vara både kvalitativ och kvantitativ och innehålla mål som att alla barn i en viss ålder ska erbjudas, eller delta i, en frivillig undervisning. Målet kan även uttrycka en förhoppning om "musiklivets höjande" genom att ortens ensembler får utökat rekryteringsunderlag.

För att beskriva en *intenderad* verklighet²⁷ är performativa beslut tillräckliga. Uppfattningen om vad som egentligen hände eller hur beslutet verkställdes redovisas i en *observerad* verklighetsbeskrivning. I dessa sammanhang kommer verksamhetsbeskrivningar och årsredogörelser till användning.

²⁷ Verklighetsdimensionerna diskuteras utförligare på sidan 30 ff.

Tendensen i verksamhetsbeskrivningar kan vara förskönande och endast framhäva verksamhetens positiva sidor med avsikten att övertyga beslutsfattare och huvudmän om att målsättningen följts och med en omedveten ambition om att säkerställa den egna anställningen eller förhoppning om framtida utökning av musikskolan. Tolkningen av dessa berättelser gör jag genom att utifrån min egen förståelse teckna en *möjlig* verklighet som endast kan bekräftas av senare anslagsframställningar och beslut av performativ karaktär.

En tendens under 1990-talet var att ärendehantering mer och mer ägde rum på tjänstemannanivå. Endast principiella frågor blir behandlade in plenum. Kulturnämnden i Borås handlägger samordningen av frågor för nämnden dels i en ledningsgrupp av tjänstemän, dels i arbetsutskott med nämndens presidium och dels i en barnkulturkommitté. Av dessa beredande grupper protokollfördes endast barnkulturkommitténs sammanträden.

Genom att återge dessa olika plan får utvecklingen en flerdimensionell beskrivning som grundas på dels formella fakta och dels informella framställningar som måste tolkas. I tolkningen av dessa protokoll och offentliga handlingar har naturligtvis min erfarenhet från kommunal och statlig tjänstgöring varit till stor hjälp, ja kanske rent av nödvändig. Kommunforskaren Staffan Johanssons avhandling om verksamhetsbedömning i mjuka organisationer till vilken jag återkommer har också varit till stor hjälp.²⁸ Traditionen är en bärare av denna informella information.

Berättelser

I flera sockenbeskrivningar, jubileumsskrifter och krönikor har engagerade hembygdsforskare berättat om sina socknar, kommuner och föreningar. Avsikten har i regel varit att framhålla sina förträffliga sammanslutningar, varvid krönikörens specialintressen mycket ingående och positivt dokumenterats medan negativa och för författaren mindre engagerande detaljer utelämnats. Genom att läsa flera skildringar av samma företeelse har värdet av uppgifterna ökat. Detta gäller inte minst i framställningen om de enskilda aktörerna i musikskolebildningen.

Skolkataloger och årsredogörelser

Elevkataloger från läroverk och gymnasier i studiens kommuner innehåller uppgifter om vilka elever som deltagit i bland annat frivillig instrumentalundervisning, men inte vilka instrument de spelat. En annan form av redovisning är årsredogörelserna. De visar vilka instrument som förekommit i undervisningen samt förekomsten av ensembler. Vem som spelat vad framgår heller inte här. Denna undervisnings fördelning på lärare visar också hur skolan i fråga samarbetat med företrädare för andra institutioner i samhället som regemente, orkesterförening eller musikkårer. Här finns tecken på musiklivets interaktion. Elevkatalogerna

²⁸ Staffan Johansson 1995. Jämför sidan 346.

beskriver förhållandena vid läsårets början medan redogörelserna har skrivits i omedelbar anslutning till läsårets avslutning. I de fall eleverna samlats och spelat under sommaruppehållet, t.ex. vid konsertresor, har detta framkommit först i efterkommande läsårs redogörelse. Uppgifterna i kataloger och redogörelser har kompletterats och bekräftat varandra, men marginella skillnader i elevantal och instrumentfördelning har också förekommit.

Antalet anvisade veckotimmar i förhållande till elevantalet i undervisningen ger även viss information om undervisningsmetoder. Det var inte ovanligt att två eller tre instrumentalelever delade en undervisningstimma men undervisades enskilt. I några fall är gruppen per timma så stor, att jag bedömer det som att gruppundervisning ägt rum. Redogörelserna antyder ibland att läraren anslog extra tid utan krav på ersättning.

Vilka instrument som förekommit i denna frivilliga instrumentalundervisning har tydligt samband med de instrument som lärarna själva trakterat, däremot är detta förhållande inte en nödvändig förutsättning. Förmodligen eliminerade musiklärarens lojalitet till eleverna självkritiska musikpedagogiska spärrar. Informationen i dessa handlingar är endast av kvantitativ karaktär; någon form av tendens har jag inte kunnat finna. Dessa former av instrumentalundervisning finns redovisade i bilaga 4.

Formerna för verksamhetsbeskrivningar varierar dels över tid och dels mellan kommunerna, vilket försvårar jämförelser. Verksamhetsbeskrivningar sammanställs oftast av förvaltningschef, musikledare eller motsvarande och kan ge en subjektivt färgad bild av verksamheten, vilket jag är medveten om. Urval av underlag till statistik, iakttagelser, bedömningar och slutsatser förelägges ansvariga nämnd för godkännande. Emellertid ifrågasättes innehållet i redogörelserna sålän.

Där verksamhetsbeskrivningar saknas utgår jag ifrån fullmäktiges budgettryck. Fullmäktigettrycket är en sammanfattning av nämndernas förslag till verksamhet och har i regel utsatts för noggranna bedömningar och prioriteringar både av tjänstemän och i politiska instanser utanför musikskolorna. Kommunernas budgetar ger en översiktlig uppfattning om ekonomisk status. Detaljerade kommentarer saknas emellertid utom när någon förändring är föreslagen.

Tidningar

För att genom tidningarna få bekräftelse på olika ensemblers medverkan i kommunernas musikliv vid tiden för musikskolebildningen har jag läst några månaders dagstidningar från var och en av de fyra utvalda kommunerna.²⁹ Dessa texter har tillkommit dels för att i annonser och notiser avisera olika typer av evenemang och dels för att i efterhand beskriva dessa i nyhetsreportage eller recensioner. Detta material vittnar om ensemblernas verksamhet samtidigt som de speglar

²⁹ Urvalet framgår av sidan 415 under rubriken *Tidningar*.

allmänhetens intresse, ibland genom publiksiffror. Förteckning av detta referensmaterial förvaras hos mig.

Till avhandlingens material hör en stor samling tidningsartiklar. Dels har jag samlat artiklar som gett uttryck för en nationell attityd till musikskolorna i allmänhet, dels har de fyra kommunerna själva samlat urklipp som jag fått tillgång till, och dels har jag systematiskt samlat på pressklipp, som omfattar drygt 9000 artiklar hämtade ur dagspressen från åren 1989-99. De utgör pressbevakning med sökorden "musikskola, kulturskola, dans" från rikstidningarna samt "prioriterad landsortspress", d.v.s. några av de större tidningarna inom varje län.³⁰ Tidningsartiklarna har författats av allmänreportrar, musikskolans interna aktörer samt av musikkolans och elevernas företrädare. Texterna i form av reportage, insändare, eller debattinlägg har tillkommit i omedelbar anslutning till aktuella företeelser t.ex. nedläggningsshot, jubileer, konserter och dylikt. Tendenserna i dessa artiklar är mycket tydlig och representerar åsikter från enskilda föräldrar, politiker, tjänstemän och föreningsfunktionärer där föreningens syfte, ett politiskt program eller en målsättning styr uttalandena. Faktaunderlaget i artiklarna av nyhetskaraktär tjänar inte som underlag i studien, däremot *hur* företeelserna beskrivs och vilka argument som används i sammanhanget. Dessa tidningsartiklar förvaras dels in extenso och dels i en databas hos mig.

Urvalet av tidningsartiklar i mitt material är gjort dels av pressklippsföretag och dels av de fyra musikskolorna. Objektiviteten i urvalet är alltså inte helt fullständig, det kan vara subjektivt betingat utifrån det val musikskolorna gjort.

På brukarnivå (utförar-) är debatten lättast tillgänglig i dagspressen. Till brukarna räknar jag förutom eleverna även deras föräldrar samt musikskolans lärare och ledare. Diskussionen intensifieras i tider av omorganisation föranledd av pedagogiskt utvecklingsarbete och ekonomisk eller personell otillräcklighet. I budgettider återger lokalpressen oro inför det okända när anslagen krymper. I dessa sammanhang bistår musikskolornas personal och föräldrarna varandra med argument för oförändring. Då målas framtiden för kommunernas musikkolans och elevernas fritid i dystra färger formulerade i en omfattande kedja av "om". Oftast helt hypotetiska.

Bilder

I sökandet efter ensembler i kommunernas musikkolans har jag studerat bilder från demonstrationer och andra större samlingar. Med ledning av föreningsstandar med årtal samt klädsel och bebyggelse på dessa bilder har jag kunnat få körens och musikkolans existens bekräftade. Bildmaterialet finns i regel i anslutning till berättelser men är i Kiruna förvarade och sorterade i ett mycket ambitiöst upplagt bild- och filmarkiv.

³⁰ Bevakningen är ursprungligen beställd av musikkolans tidskrift *Fotnoten*.

Muntliga källor

Tre musikledare, som medverkat i musikskolebildningar har intervjuats. De utskrivna intervjuerna har godkänts, kommenterats och kompletterats av informanterna. Även om dessa källor i utskrivet, rättat och kommenterat skick kan betraktas som skriftliga källor har jag inte gjort det. Dessa texter tjänar endast som komplement till minnet av de muntliga intervjuerna. Vare sig kroppsspråk, betoningar eller andra nyanseringar finns nedtecknade. Jag har för övrigt i liten utsträckning använt muntliga uppgifter framkomna vid telefonsamtal eller dylikt. Att minnas rätt efter 50 år har visat sig vara svårt. Däremot har dessa muntliga källor speglat uppfattningar och åsikter som varit intressanta för tidsbilden och pekat på och kompletterat andra källor i samma sak.

Musikskolorna på 1990-talet skildras på olika sätt i olika plan; hos beställare och brukare. Politiker (beställarna) beskriver musikskolorna formellt i protokoll och motioner och informellt i muntliga debatter i fullmäktige, nämnder och i partivisa sammanhang. Protokollen formuleras av tjänstemän och är offentliga handlingar och därmed lättillgängliga, medan de informella muntliga kommentarerna och det politiska "spelet" är omöjligt för utomstående att få fullständig insyn i.

Dessa generella aspekter på källmaterialet kompletteras nedan av kommunspecifika.³¹

Mörbylånga

Före 1952 bestod nuvarande Mörbylånga kommun av 18 kommuner och Mörbylånga köping. Sockenbeskrivning saknas endast för Stenåsa, Smedby och Segerstad. De sexton beskrivningarna, Torslunda har två, är mycket detaljrika, i vissa delar även vad gäller enskilda personer och fastigheter. Varje kommun redovisar ett flertal föreningar av olika karaktärer. Detta innebär ett alltför splittat underlag för en samlad beskrivning av det skolornas musikliv ur vilket senare utvecklades Mörbylånga Musikskola.

Sockenbeskrivningarna har endast i något fall lett sökandet till ensembler. I Degerhamns Museum för handel, sjöfart och industri finns instrument, bilder och otryckta beskrivningar och sammanställningar över musiklivet i brukstrakterna kring cement-, betong- och sockerbruk.

Kommunens (kommunernas) offentliga handlingar finns förvarade i kommunhus och skolkansli. Här finns protokoll, tjänsteskrivelser och utredningar med offentlighetens krav på objektivt och tendensfritt uttryckssätt.

Tranås

I Tranås kulturkatalog har köpmannen, konstsamlaren och hembygdsivraren Arvid Jonas sammanställt uppgifter om målare, skulptörer, arkitekter, formgivare,

³¹ Valet av de fyra kommunerna kommenteras på sidan 134 ff.

fotografer, författare, konsthantverkare, musiker och redaktörer verksamma i Tranås i minst tio år.³² Även Tranås ensembler inom musik och teater finns här redovisade. Förteckningen innehåller till stor del sakuppgifter, som väglett mitt sökande och bekräftat mångfalden i Tranås musikliv.

Hembygdsforskaren Elis Kågén har i ett flertal skrifter berättat om bygden kring Tranås och dess kulturhistoria. Även frikyrkoförsamlingar och musikföreningar av olika slag har i årsredogörelser och minnesskrifter speglat sin verksamhet. Berättelserna är här starkt präglade av organisationernas mål och medel eller av krönikörens egna intressen och kunskaper. Min avsikt är att i första hand beskriva förekomsten av körer och instrumentalensembler som grund för ett behov av instrumentalundervisning, varför kvantitativa uppgifter varit tillräckliga.

Protokollen från Orkesterföreningen och Kammarmusikföreningen är utformade som diskussionsprotokoll, i vissa fall även konstfullt illustrerade. Genom dagstidningarnas recensioner, som kommenterats av föreningsfunktionärer, har några debatter förts vidare till allmänheten.

De kommunala protokollen förvaras i flera arkiv. Några handlingar saknas, till exempel motionen som föreslår inrättandet av en skolorkester. Dock bekräftas dess existens av yttranden, remissvar och beslutsformuleringar. Dessa protokoll är nedtecknade i omedelbar anslutning till sammanträdena och saknar tendens.

Kiruna

Det vetenskapliga intresset för Kiruna har varit omfattande sedan länge; från det att *Kierunavaaras* järnfyndigheter upptäcktes på 1700-talet. Det unika samhällsbyggandet finns utförligt redovisat i flera uppsatser och avhandlingar med retrospektiva inslag; t.ex. Karin Westergrens och Curt Perssons skolhistoria, Thorbjörn Jakobssons studie av Kiruna Musikkår, Kerstin Häggs etnologiska genusforskning, Ulf Erikssons ekonomihistoria och Lasse Brunnströms bebyggelsehistoria.³³ Flera tidsskildringar från sekelskiftet och framåt finns i intervjusamlingar som refererats eller är utförda av Kerstin Hägg i avhandlingen om kvinnor och män i Kiruna.

Av krönikörerna kan Hjalmar Franks bok om Kiruna, utgiven i samband med Kirunas 50-årsjubileum, betraktas som standardverk. Frank var bl.a. anställd som kommunalkamrer och var under lång tid aktiv politiker såväl lokalt som i riksdagen. Skriften citeras ofta av forskare och krönikörer. Framställningen är mycket detaljerad, särskilt i beskrivningen av kommunala angelägenheter. Däremot utelämnas t.ex. informationen och debatten om gruvans produktionsvariationer och den tyska permittenttrafiken under andra världskriget; förhållanden som även fick konsekvenser för musiklivet. Vidare saknas i boken de omfattande diskussioner som inleddes i samband med pensionsavgången för Simon Holmberg,

³² Kulturnämnden, Tranås 1982.

³³ Jämför not 26 ovan.

stadens kyrkomusiker tillika dirigent i Orkesterföreningen och musiklärare vid de två läroverken. Denna händelse blev incitament till omfattande musikutredningar och till att en kommunal musikledare senare anställdes.

Man kan fråga sig varför ABF:s musikskola, 1945-47, inte nämns i de kommunala utredningarna och protokollen i samband med att musiklivet diskuteras 1947. När Fridolf Nilsson, i Kirunas kommitté för musiklivets ordnande, uttalade sig om behovet av en ungdomsensemble i Kiruna gjorde han det från sin erfarenhet som ledare för ABF:s musikskola och som konsertmästare i Orkesterföreningen. Kommitténs övriga ledamöter kände till musikskolan genom att de på olika sätt själva var inblandade i musikkårens verksamhet. Detta kan vara en anledning till att ABF:s musikskola inte kommer på tal i diskussionerna och därför inte nämns i de kommunala protokollen från kommittén för musiklivets ordnande.

Bilden av Kiruna är kompletterad av den år 2000 utgivna *Kirunaboken*. I två nostalgiska band redovisas framför allt åren 1950-2000.³⁴

Borås

Borås fick stadsrättigheter 1621 och har sin historia väl dokumenterad. Monumentalverket om Borås, skrivet av Harald Forsell 1952, omfattar dock endast tiden fram till 1900-talet. Flera krönikörer har emellertid berättat om vardag och fest i Borås; redogörelser som även berört musiklivet. Dessa berättelser antyder ett musikliv i vardande under sekelskiftet. Mitt huvudsakliga material är emellertid hämtat från omfattande och välordnade samlingar i Stadsarkivet som även inrymmer ett folkrörelsearkiv. Här har jag läst redogörelser, protokoll och handlingar från fullmäktige, kommunala nämnder och styrelser men även från föreningslivets och folkrörelsernas verksamheter. I Stadsarkivet finns en unik samling programtablåer från Borås rundradiostation som sände både lokal- och riksprogram. Tablåerna är mycket detaljrika och bekräftar delar av musiklivet i Borås under något decennium omkring 1930. Borås stadsbibliotek har en stor samling Boråslitteratur, sorterade tidningsurklipp och småtryck. På Landsarkivet i Göteborg har jag kompletterat de sökningar i elevkataloger och årsredogörelser som inte gett resultat i de olika skolornas arkiv i Borås.

Med undantag från föreningsprotokollen har mitt material till stor del hämtats från offentliga handlingar skrivna i anslutning till de beskrivna företeelserna och av sekreterare med offentlighetens krav på noggrannhet. Jag har i dessa handlingar inte funnit tecken på tendens som bidragit till vilseledande eller felaktiga sakuppgifter.

Argumenten för den instrumentalundervisning som ledde till Borås Musikskola framkommer tydligt genom folkskollärarna Karl Linnander, KG Sundeck

³⁴ Kiruna kommun 2000.

och Torsten Erséus i offentliga utredningar som även redovisats och kommenterats i tidningsartiklar och i årsredogörelser.

Forskningsfältet kommunala musikskolan är omfattande. I detta inledande avsnitt har jag ringat in några delar som jag närmare ska beskriva. I nästa kapitel redogör jag för metoder och teoretiskt underlag för min studie.

Kapitel 2 Teoretiska utgångspunkter och metod

Som framgått har avhandlingen initierats genom att jag konfronterats med ett konglomerat av tankegångar och uppfattningar om musikskolan, musiklivet och framtiden. I detta avsnitt ska jag beskriva sökande efter metod och vägen till avhandlingens teoretiska plattform. I ambitionerna att forma denna plattform, från vilken detta konglomerat skulle förstås, har jag prövat några organisations-teoretiska och vetenskapsteoretiska teorier. Jag ska nedan först beskriva dessa försök för att senare mera ingående redovisa min tillämpning av det betraktelsesätt jag formade.

Min teoretiska plattform vilar på två grundpelare. Min ambition är dels att motivera hur min egen erfarenhet från forskningsområdet kan tjäna som förförståelse i avhandlingsarbetet och dels att utvärdera musikskolornas framväxt med avseende på några ramfaktorer till grund för avhandlingens analytiska delar, där interaktionen mellan dessa ramfaktorer undersöks. Först motiverar jag valet av metod. Därefter redogör jag för en modell som jag använt för reflektioner och iakttagelser i mina undersökningar om de kommunala musikskolornas framväxt.

Som musikledare upplevde jag, i Borås men även i kontakter med kollegor, hur viktigt det var att framhålla musikskolans möjligheter.¹ Denna marknadsföring fördes på flera olika plan; bland föräldrar, i pressen, bland kommunala tjänstemän och politiker och mynnade ofta ut i diskussioner om musikskolans existens. Debatten om musikskolan handlade mer om elevavgifter, nedskärning eller utbyggnad av musikskolans verksamhet än om estetiska, funktionella eller pedagogiska värderingar. I takt med att effekterna av musikskolans undervisning blev märkbar i kommunens musikliv, vann argumenten för en utbyggnad lättare gehör. Vidare kom allt oftare rapporter om hur musikeleverna, påverkade av den disciplinerade undervisningen i musikskolan med spel i stora och små grupper och krav på regelbunden övning, fick det lättare att klara skolans övriga undervisning.² Vissa musikskolor upplevde vid upprepade tillfällen ändå hur man ifrå-

¹ Jag var musikledare i Borås 1967-86.

² Pedagogen Tord Dahlbom skriver i *Musikkultur* 1987/6 (omskrivet till en föreläsning vid en konferens i Värnamo 1992) om hur de praktiskt-estetiska ämnena i skolan stöder även de teoretiska: "Med uppnådd läsmognad beträffande motorisk, perceptuell, språklig, intellektuell, social och emotionell mognad föreligger inte endast en fortsatt möjlighet att lära genom sinneserfarenheter utan en avsevärd ökad möjlighet, att även lära teoretiskt genom att språkligt koda in och lagra kunskap om vad som leder till vad i form av kunskapsstrukturer". I sitt föredrag hänvisade Dahlbom till de rön som upptäckts att dendriterna i hjärnbarken hos barn med rika sinnesupplevelser (kultur- t.ex.) var längre än hos andra barn. Detta tog Dahlbom som intäkt för att rika sinnesupplevelser i unga år medverkar till att underlätta inlärningen. Enligt Nationalencyklopedin (1990 band 4

gasatte verksamheten då kommunens ekonomi var svag.³ Musikskolorna var ofta flyktigt förankrade bland kommunens politiker.

Tidningsartiklarna från 1990-talet innehöll både generella och speciella synpunkter på musikskolorna i hela sin komplexitet.⁴ Här fanns ansatser till demokratiska, ideologiska, pedagogiska, estetiska, organisatoriska och musikhistoriska orsakssammanhang. Det blev angeläget för mig att finna metoder för att kunna göra en genomlysning av problemfältet. Jag sökte en metod för en teoretisk bedömning av den komplexa process musikskolans framväxt innebar. Behovet av att förstå hur det en gång började blev allt större.

Tidningsartiklarnas dramatiska beskrivningar av hoten om nedläggning av musikskolor analyserade jag kvalitativt. Jag sorterade artiklarna kronologiskt och geografiskt, grupperade dem med avseende på ärendeninnehåll och analyserade och tolkade dem för att finna argumenten till grund för sakfrågan. I artiklarna formulerades argumenten av politiska partier, enskilda politiker eller tjänstemän, föräldrar, musiklivsföreträdare, musikskolornas ledare, lärare och i några fall även av elever. För att förstå grupperingarna av åsiktslämnare, interaktionen dem emellan samt resultatet av processen, tillämpade jag psykologen Kurt Lewins *kraftfältsteori*⁵ som jag kort ska redogöra för.

Lewins kraftfältsteori

Kurt Lewin har studerat förändringsprocesser i sociala system; grupper, organisationer och lokalsamhällen. Lewin ser gruppen som en dynamisk enhet, där olika krafter balanserar varandra i ett socialt system och där dynamiken bestäms av relationerna inom gruppen. I denna dynamiska enhet bestäms förändringarna av samma förhållanden som påverkar stabiliteten. Motverkande respektive pådrivande krafter finns på olika nivåer i det sociala systemet; dels individuellt, dels i grupper och dels i organisationer. Lewins teori utsäger att en förändring sker när en skenbar (kvasistationär) balans i detta system rubbas. Vill man åstadkomma förändring av sociala system, bör man hellre minska de motverkande krafterna än öka de pådrivande.

Jag har tillämpat Kurt Lewins kraftfältsteori genom att betrakta aktörerna från samhälls-, organisations- samt individnivå som ingående i denna påverkansprocess i form av dels externa grupper, vilka finns bland kommunens politiker och tjänstemän, dels i interna gruppering av elever, lärare och ledare samt dels

sidan 502), är en dendrit ett kort, genliknande utskott från en nervcell, vilket fungerar som mottagare för inkommande impulser. Dendriterna är försedda med kontaktorgan (synapser), där utskott från olika nervceller möts. Här sker impulsöverföringen, vanligen förmedlad av signalsubstanser. Ett exempel på hur kulturens förespråkare söker stöd i andra vetenskaper.

³ T.ex. Herrljunga musikskola, redovisat i Torgil Persson, 1994.

⁴ Se sidan 14.

⁵ Eric Olsson 1985, sidan 27 som relaterar Kurt Lewins *Field Theory in Social Science* från 1952.

de individuella aktörerna. De pådrivande krafterna är tydligare än de motverkande på alla tre nivåerna. Inom och mellan dessa grupperingar anade jag processer i olika plan; hur rikspolitikern påverkade även sin lokala miljö, hur fackförbunden genom behörighetsfrågor påverkade kraven på pedagogisk kompetens som i sin tur påverkade den lokala lärarekryteringen till musikskolorna o.s.v. Jag upplevde ett behov av att strukturera detta komplexa kraftfält. I detta sökande kom jag i kontakt med vetenskapsteoretikern Håkan Törnebohm och hans rön om utvecklingsbara komplex och livssituationer.

Håkan Törnebohms teorier

Verkligheten har av Håkan Törnebohm karakteriserats som bestående av naturen, samhället och kulturen. Samhället och kulturen är varandras förutsättningar och bildar tillsammans den *sociokulturella världen*.⁶ Denna värld är ett övergripande begrepp för en mängd olika *sociokulturella komplex*, inom vilka en mängd *livssituationer* utspelas på fundamentala *livs-, yrkes- och verksamhetsarenor*.⁷ Dessa arenor är sammanslutna med varandra som trådar i en väv.⁸ På dessa arenor äger ett aggregat av livssituationer rum.

Processer	Livssituationer		
Kulturella Sociala Organisatoriska Politiska	Verksamhetsarenor	Yrkesarenor	Livsarenor
	traditionsstyrda	pedagogiska	individuella
	ideologistyrda	fackliga	musikestetiska
	målstyrda	politiska	

Tabell1: Sociokulturella komplex enligt Håkan Törnebohm.

Företeelserna på livsarenorna har jag betraktat som drivkrafter på ett *individuell* plan; företeelserna på yrkesarenorna som *pedagogiska, fackliga och politiska överväganden* medan verksamhetsarenorna påverkas av *traditioner, ideologier och olika former av mål*. På musikskolefältets olika arenor äger dessutom på ett

⁶ Jämför Dag Østerberg 1991, sidan 93: "Varje människa växer, alltifrån födseln, in i ett samhälle och en kultur. Dessa båda storheter låter sig bara tänkas åtskilda under förutsättning att de uppfattas som två sidor av samma sak - det *socio-kulturella*".

⁷ Håkan Törnebohm 1994, sidan 1 ff; Håkan Törnebohm 1995b, sidan 1 ff.

⁸ Jämför Ruth Finnegan (1989 sidan 329), som diskuterar musikkivet i termer av stigar sammansatta som ett nätverk skapat av musikanterna själva, inte byråkrater. Men landets totala sociala liv kan även det beskrivas som stigar där musiken bara är en del men dock en viktig del som genomsyrar hela det här systemet av stigar på gräsrotsnivå.

övergripande sätt olika processer rum. I en *kulturell* process överförs mönstren och idealen mellan generationerna; i en *social* process utvecklas olika former av medvetenhet; i en *organisatorisk* process utvecklas samarbetsformer medan en *politisk* process påverkas bl.a. av ideologi och kommunal prestige. Dessa processers aktörer kan kallas *outsiders* (t.ex. politiker, musiklivsföreträdare, ekonomer) till skillnad från de inom musikskolan verksamma *insiders* (ledare, lärare, elever, föräldrar) som på ett annat sätt påverkar och styr denna utveckling.

Fastän dessa synsätt varit mig till stor hjälp har det inte varit möjligt att tillämpa dem fullt ut. Ju mer jag trängde in i och använde ovan relaterade teorier av Törnebohm och Lewin fjärmades avhandlingen från *musikundervisningen*, d.v.s. centrum i det forskningsfält jag valt att undersöka. Ovanstående metodologiska resonemang tjänar emellertid ett syfte att ytterligare förstärka mitt metodval och dessutom bilda bakgrund för avhandlingens empiriska delar.

I stället för dessa ensidigt sociologiskt och organisationsteoretiskt betingade betraktelsesätt valde jag att i ett musikhistoriskt perspektiv betrakta de skeenden som utgjort förutsättningarna för musikskolornas bildande och strukturera dessa händelser som ramfaktorer kring kärnan musikundervisning, dess elever och lärare.

Jag har tidigare beskrivit den kommunala musikskolan som ett mångfasetterat begrepp med flera olika bevekelsegrunder.⁹ I förberedelserna till avhandlingsarbetet har därför ingått studier i administrativ teknik, utbildnings- och personalplanering, etnologi och vetenskapsteori. Jag har alltså i huvudsak arbetat efter en musikhistorisk metod, och undersökt händelser och processer på nationell och lokal nivå. Åsikter och handlingar hos individer och sammanslutningar har undersökts i syfte att söka samband och interaktioner som förekommit på musikens område.¹⁰

Faktasökning

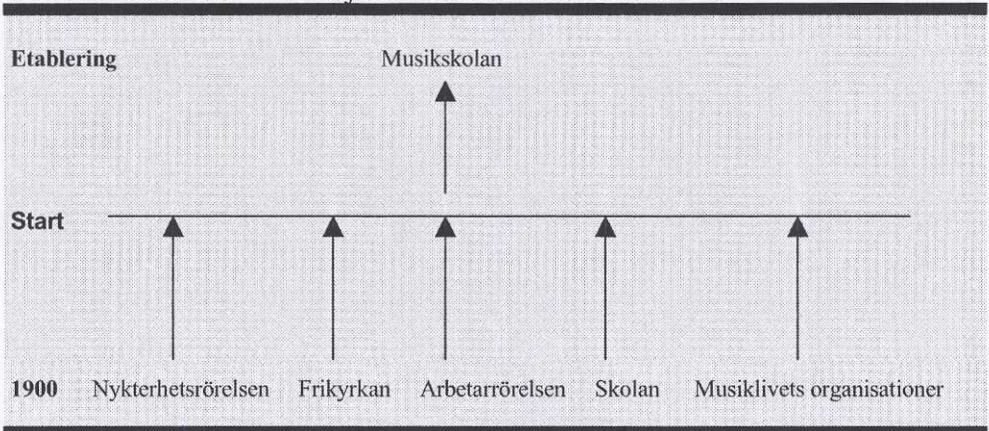
Sökandet efter fakta i de fyra kommunerna vid mitt fallstudium blev till en början ostrukturerat. Musikledarna, som tjänstgjorde vid tiden för mina kommunstudier i Mörbylånga, Tranås och Kiruna, hade endast en ungefärlig bild av musikskolebildningen. I respektive kommunala arkiv sökte jag besluten och handlingarna som rörde inrättandet av t.ex. den nämnd som utsågs till huvudman, eller det beslut som anställde kommunens första musikledare. Det visade sig att bakom dessa beslut fanns omfattande utredningar som i sin tur också pekade på folkrörelsernas och musikorganisationernas verksamhet. Musikskolebildningen förkla-

⁹ Jämför sidan 2.

¹⁰ Jämför Ingmar Bengtsson 1973, sidan 345 ff.

ras genom bakomliggande händelser, sammanhang eller tillstånd.¹¹ Frågorna varför, hur och när ledde sökandet.

Faktasökningen bedrevs i två tidsplan; diakront och synkront. Jag studerade både i ett nationellt och ett lokalt perspektiv folkrörelsernas, musikorganisationernas och skolans musikliv var för sig från sekelskiftet fram till tiden för musikskolestarten. Vid denna tidpunkt sökte jag diakront beskriva det lokala musikliv som dessa organisationer medverkade inom. Det innebär att jag studerat de olika faktorernas interaktion först vid tiden för musikskolebildningen. De lokala dagstidningarnas annonser och artiklar förstärkte eller försvagade den synkrona bilden av detta musikliv. Följande bild illustrerar arbetssättet

Tabell 2: Faktasökningen har skett i en växling mellan diakront och synkront betraktelsesätt.

Fakta från mina fallstudier i fyra kommuner har strukturerats enligt en modell för det musikpedagogiska forskningsområdet framtagen av Frede Nielsen.¹² I denna modell betraktas de olika momenten i musikskolans framväxt i olika flerdimensionella perspektiv som ramfaktorer kring musikundervisningens kärna bestående av eleven, läraren och undervisningens innehåll. Jag sökte en observerbar och intenderad verklighet, kompletterade den med en upplevd och resonerade mig fram till en möjlig verklighet¹³ enligt följande schematiska uppställning.

Min förförståelse	Den upplevda verkligheten	Nutid	Lokalt
Utredningarna	Den intenderade verkligheten	Dåtid	Nationellt
Musikledarintervjuerna	Den upplevda verkligheten	Dåtid	Lokalt
Fyra kommuner	Den observerade verkligheten	Dåtid	Lokalt
Sammanfattning	Den möjliga verkligheten	Dåtid	Lokalt

¹¹ Anders Berge 1995, sidan 7.

¹² Frede V Nielsen 1997, sidan 174, som redovisas utförligare sidan 28 ff.

¹³ Verklighetsdimensionerna utvecklar jag vidare på sidan 38.

Med min förförståelse som grund har jag i en dialog med min empiri tillämpat ett hermeneutiskt betraktelsesätt. Det gäller framför allt läsningen av protokoll och utredningar inför musikskolebildandet i kommunerna samt de intervjuer jag gjort. Stöd för att använda denna förförståelse fick jag av vetenskapsteoretikern Håkan Törnebohm och hans rön om *paradigm*,¹⁴ som redovisas i följande avsnitt.

I Håkan Törnebohms diskussioner om grundläggande förutsättningar för vetenskapsteoretisk forskning förekommer en serie definitioner ur vilka jag hämtat hans tolkning av begreppet *forskarparadigm*.¹⁵ Jag använder begreppet för att motivera hur jag kan medverka i en objektiv belysning av ett forskningsfält, i vilket jag själv varit så starkt involverad. I följande avsnitt förklarar jag forskarparadigmets komponenter och dess utveckling. Därefter tillämpar jag detta paradigm på mig själv och mitt förhållande till forskningsfältet musikskolorna.

Begreppet forskarparadigm

Törnebohm utgår från fyra forskarattribut som utgör komponenter i denna form av individualistiska paradigm; forskarens *intressen*, *kompetens*, *världsbild* och *vetenskapssyn*. Forskarens *intresse* representerar vad forskaren *vill* göra, och hennes kompetens vad hon *kan* göra. Forskarens *världsbild*, hennes uppfattning om forskningsfältet, formas genom litteraturstudier och genom tolkningar av värden i den vetenskapliga kulturen i vilken hon deltar. Forskaren får härigenom en serie generella uppfattningar om den del av verkligheten som hon studerar, enligt Törnebohm ett *vetenskapligt territorium*.

Forskarens *vetenskapssyn* formas av hur hon tillägnat sig kunskap om hur forskningen enligt traditioner och skolor bör genomföras, vem som betraktas som ledande forskare, hur de går till väga, vad som utmärker goda undersökningar o.s.v.

Törnebohm benämner forskarparadigmets utveckling *kulturell metabolism* i analogi med de biokemiska reaktioner som äger rum i levande organismer vid det som brukar kallas ämnesomsättning.¹⁶ Kulturella metabolismer är hermeneutisk-kritiska processer, som ger upphov till att en forskare berikas med element från litteraturstudier och empiri, som fogas samman till personliga synteser. Denna process är dynamisk och pågår ständigt hos forskaren.

Törnebohm skiljer på publika företeelser och privata. En *forskningsarena* har en privat sida (forskarens trosföreställningar, vetande, kunnande, önskningar och paradigm) och en publik (forskningsrapporter och instrument, lokaler, bibliotek, laboratorier, observationer mm). De föremål, av människor skapade, som finns i

¹⁴ Håkan Törnebohm 1985 sidan 105 ff samt Staffan Selander 1986, sidan 120 ff.

¹⁵ Håkan Törnebohm 1985.

¹⁶ Håkan Törnebohm 1985, sidan 105.

den publika sidan kallar Törnebohm *kulturgods*. Håkan Törnebohm har undersökt vilka slag av värden det finns i mängden av alla kulturföremål. Är deras värden attribut, som tillkommer kulturföremålen, oberoende av vem som betraktar dem eller är de avhängiga av varierande intressen hos betraktarna? En bok t.ex. har fysiska attribut, den kan läsas av alla som kan läsa, men den har också kulturella attribut t.ex. innebörder, d.v.s. dess meningsinnehåll för att kunna förstås. Den har också värden; det lönar sig att förstå den.¹⁷

Världsbilden och vetenskapssynen påverkar efterföljande kulturella metabolismer genom alltmer selektiva litteraturstudier. Den blivande forskarens förmåga att tillgodogöra sig vetenskapliga kulturgods utvecklas; den kulturella kompetensen ökar. Denna kompetens tillsammans med social kompetens kallar Håkan Törnebohm *sociokulturell kompetens*. Den kulturella metabolismen hos en forskare påverkas av forskarutbildningen men även i umgänget med kulturgodsen.

Mitt forskarparadigm

Hur är mitt forskarparadigm sammansatt med avseende på intresse, kompetens, vetenskapssyn och världsbild?

Intresset för musik har styrt mitt val av fritidsintresse, gymnasielinje och yrkesval. Intresset för musikskolan som forskningsfält har uppstått under min tjänsteutövning som musikledare. Bakgrunden till detta intresse är de kontinuerliga utvärderingar till grund för prognoser som jag sammanställde både regelbundet inför varje budgetår men även inför kommunsammanslagningar och politiska maktskiften. Detta intresse förstärktes av mina uppdrag från Svenska kommunförbundet, centrala fackförbund och senare även från flera kommuner. Mitt vetenskapliga forskningsintresse väcktes dock först senare.

Vilken kompetens ingår i mitt forskarparadigm? Inom forskningsfältet är min utbildning grundlig med såväl folkskolläro-, musikläro-, musikledar- och musikerutbildning och min erfarenhet mångårig. Forskarkompetensen formades från 1990-talet.

Min världsbild av forskningsfältet är avsevärt mera omfattande än min vetenskapssyn, vilket följande tillämpning av Törnebohms begreppsvärld vill visa.

På samma sätt som vetenskapsteorins territorium ingår i ett flervetenskapligt forskningsfält, där vetenskaperna i samhället är föremål för studier,¹⁸ ingår musikskolefältet i ett större territorium tillsammans med t.ex. musiklivet, den allmänna skolan, kommunens politiska och ekonomiska värld o.s.v. Musikskolan i en kommun har fysiska attribut: lokaler, instrument o.s.v., men de kulturella attributen överväger. Innebörden av dessa kulturella attribut varierar dock beroende på betraktaren. För eleven innebär musikskolan att lära sig ett instrument, att

¹⁷ Håkan Törnebohm 1985, sidan 99.

¹⁸ Håkan Törnebohm 1985, sidan 25.

spela i en orkester, att lära känna likasinnade kamrater och för vissa att förbereda ett framtida yrkesval. Lärarna i musikskolan har utvecklat ett fritidsintresse till ett yrke, där upplevelserna varierar från pedagogisk och musikestetisk tillfredsställelse till besvikelse över att tvingas acceptera musiklejarjobbet när kunskaper och färdigheter inte räckte till för en musikeranställning.¹⁹ Kulturpolitikern ser musikskolan som ett instrument för att höja nivån på kommunens musikliv. Finanspolitiker tvingas prioritera i budgetprocessen så att musikskolan blir ett sparobjekt o.s.v. Jag har upplevt samtliga dessa kulturella attribut lokalt, centralt, individuellt och som gruppmedlem i musikledarkollektivet. Min världsbild är alltså mångfasetterad, vilket också framgår av nästa kapitel, där jag redovisar min erfarenhet till grund för förståelsen av forskningsfältet.

Nielsens interrelationella forskningsmodell

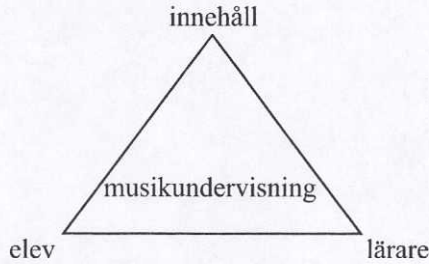
Med förutsättningen att forskningsfältet musikskolan ingår i ett större territorium innehållande fält från flera discipliner, kan det vara på sin plats att närmare diskutera musikskolefältets olika delar och begrepp. Jag utgår ifrån en modell av Frede Nielsen som han kallar "Begreber og distinktioner i et interrelationelt genstandsfelt...et forsøg på at udvikle et sæt af begreber og kategorier, som kan medvirke til tydeliggørelse og differentiering (strukturering) af musikpædagogikkens genstandfelt".²⁰ I Frede Nielsens modell är musikundervisning i generell bemärkelse omgiven av en rad ramfaktorer systematiskt ordnade i flera dimensioner. Med utgångspunkt i denna modell, som jag nedan redovisar i korthet, vill jag diskutera och reflektera kring musikskolefältets olika delar.

Musikundervisning som forskningsobjekt

Kärnan i modellen är en studerad musikundervisning, som kan vara den formella i grundskola, på musikhögskola, i kommunal musikskola eller den informella i familjen, framför radio och TV eller i konsertsalen. Förutsättningarna för musikundervisningen är dels *eleverna* som låter sig undervisas, *lärare* som undervisar samt *innehållet* i undervisningen som förmedlas. Var och en av dessa faktorer kan utvecklas vidare vad gäller förutsättningar för olika processer; elevernas motiv, lärarnas kompetens, undervisningens syfte, processerna i sig och resultatet. Modellen återges i sin helhet på sidan 34. I takt med redovisningen nedan låter jag modellen växa fram.

¹⁹ Stephan Bladh följer för närvarande i ett longitudinellt musikpedagogiskt forskningsprojekt vid Musikhögskolan i Göteborg ett antal musiklejare genom utbildningen ut i yrkeslivet, deras val av utbildning och yrkesverksamhet.

²⁰ Frede V Nielsen 1997, sidan 158.

Figur 1: Musikundervisningens inre triangel.

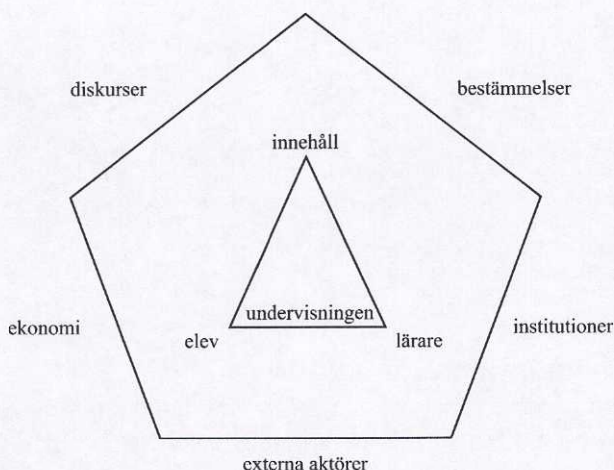
Musikundervisningens ramfaktorer

Musikundervisningen påverkas dessutom av en mängd bakgrunds- och ramfaktorer. Modellen omfattar fem väsentliga ramdimensioner:

- bestämmelser (lagar, instruktioner, läroplaner etc.)
- diskurser (teorier, idéer, åsikter, fördomar, myter, beslutsprocesser etc.)
- institutioner (det institutionella sammanhanget vari undervisning försiggår);
- ekonomi (även ekonomiskt-sociala förhållanden)
- externa aktörer.

Frede Nielsen framhåller svårigheter med att i detta perspektiv tydligt särskilja t.ex. bestämmelser och diskurser. Skrifter och uttalanden kan ha vägledande karaktär men i praktiken fungera som rättesnöre. Som exempel anføres begreppet *den dolda läroplanen*; en praxis som ständigt är närvarande men som inte finns nedtecknad som normgivare.²¹

²¹ Se Donald Broady 1981, sidan 114 ff.

Figur 2: Musikundervisningens ramfaktorer.

Frede Nielsen understryker dessutom vikten av att särskilja mellan olika diskurstyper i ett kontinuum från vetenskapligt underbyggda konstateranden till sloganartade och politiserande tillkännagivanden och uttryck.²²

Den institutionella dimensionen kan betraktas som en del av undervisningen som försiggår i någon form av institution i sin vidaste betydelse, vari även familjen eller hemmiljön ingår. Denna dimension har under de senaste femtio åren kraftigt förändrats beträffande undervisningens förutsättningar i den allmänna skolan, i musikskolorna, på utbildningsanstalterna samt i en mängd samverkansprojekt.

De ekonomiska villkoren för musikundervisningen kommer till uttryck bl.a. i dessa institutionssammanhang genom resursdiskussioner eller ekonomisk-sociala förhållanden på familjenivå.

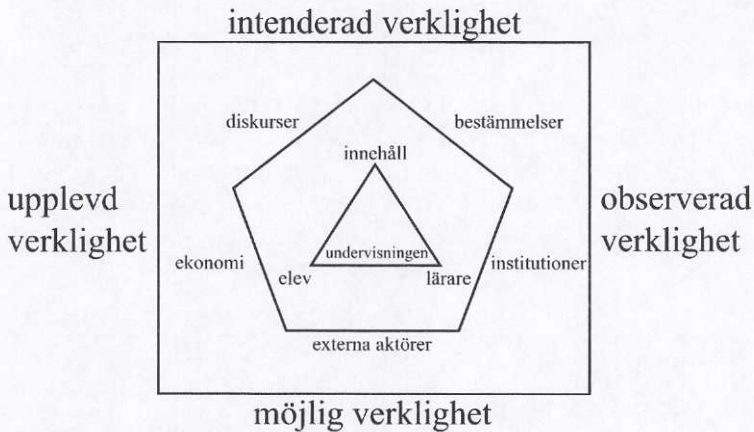
Till musikundervisningens externa aktörer kan räknas ledare, beslutsfattare, politiker, debattörer, läroboksförfattare, forskare m.fl. andra personalkategorier som inte är involverade i själva undervisningen men i någon av ramfaktorerna kring denna. Det kan även omfatta samtalspartners till de interna aktörerna som kamrater, familjemedlemmar, kollegor, och andra förebilder. Nielsen utesluter inte möjligheten att ha dubbla roller, t.ex. föräldrar som deltar i Suzuki-undervisning, både internt som elev och externt som förälder.

Musikundervisningens verklighetsdimensioner

I sin modell differentierar Frede Nielsen verklighetsbegreppet utifrån de senaste decenniernas vetenskapsteoretiska diskussion som resulterade i konstaterandet att en rent objektiv faktisk verklighet är orealistisk att beskriva utan att ta hänsyn till

²² Frede V Nielsen 1997, sidan 161.

bakomliggande förutsättningar och intressen. I avsikt att tydliggöra musikpedagogikens forskningsfält beskriver Nielsen fyra verklighetsdimensioner; *intenderad*, *upplevd*, *observerad* och *möjlig verklighet*.

Figur 3: Verklighetsdimensionerna

Den *intenderade* verkligheten innebär musikundervisning som den är tänkt och planerad i läroplaner, instruktioner eller i lärarens föreställning och ambitioner. Den existerar alltså såväl i formella, skriftliga dokument som i lärarens föreställningsvärld utan att ens komma till språkligt uttryck. Det kan alltså finnas flera underkategorier av den intenderade verklighetsdimensionen.

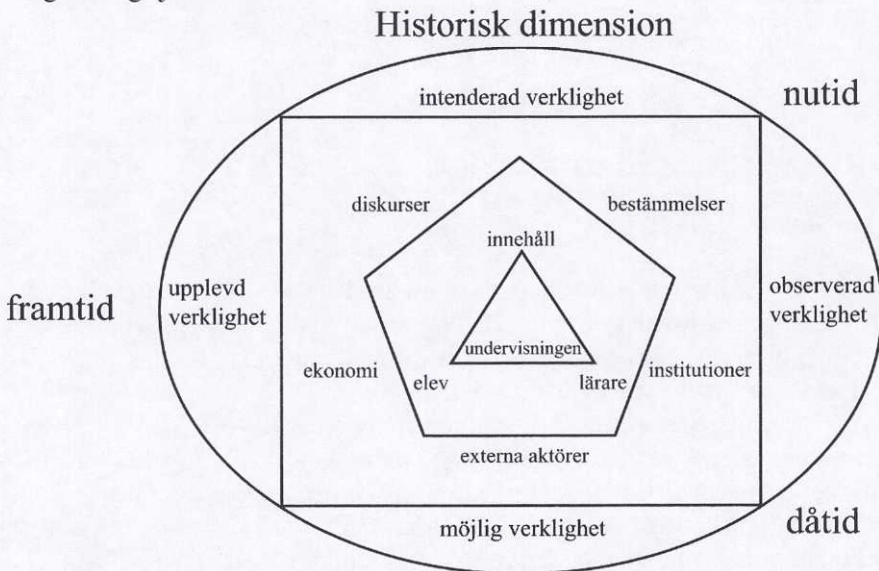
Närmast en tänkt faktisk undervisningsverklighet är den *upplevda*, av någon uppfattade verkligheten och den av forskaren *observerade*. Skillnaden kan vara både metod- och objektsimplicerad, d.v.s. från intervju till observation respektive från att rikta uppmärksamheten mot någons uppfattning av situationen eller själva situationen. I fenomenologisk belysning kan även dimensionerna *framträdande* respektive *egentlig* verklighet bli aktuella, d.v.s. vad som konkret *framträder* och kommer till uttryck respektive vad som *egentligen* visar vara uttryck för och faktorer av. Här antyder Nielsen flera vetenskapsteoretiska implikationer och lämnar resonemanget.

Den *möjliga* verkligheten kan var en verklighet som varken blev intenderad eller förverkligad eller den möjlighet som ingen upptäckte eller utnyttjade, och som därför inte beskrivs. Frede Nielsen nämner dessutom en *reflekterad* verklighetsdimension, som kan sägas vara den vetenskapligt artikulerade och för forskning formade.

Den historiska dimensionen

Varje form av ovanstående verklighetsdimensioner kräver ytterligare distinktioner. Den historiska dimensionen i modellen skiljer mellan framtida, nutida och

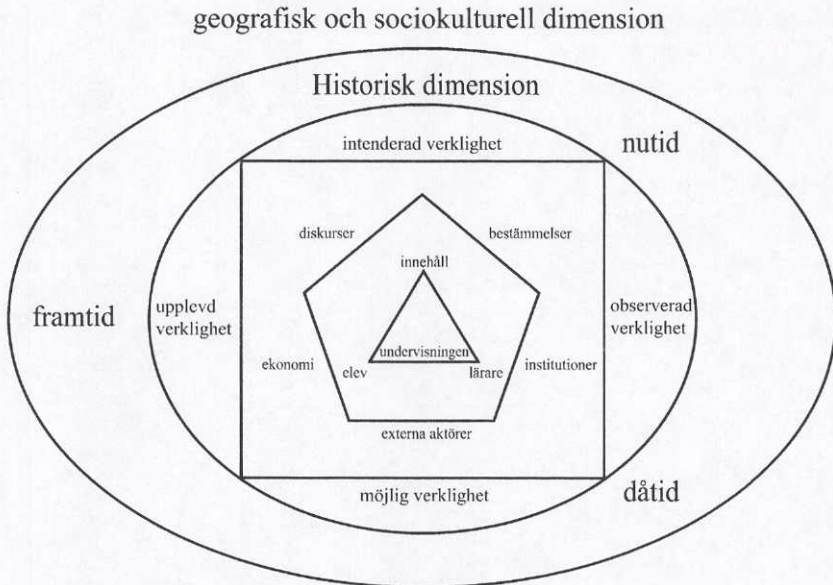
dåtida musikundervisning. Frede Nielsen understryker det problematiska i kombinationen mellan verklighets- och de historiska dimensionerna. Empirisk undersökning av faktisk upplevd musikundervisning är omöjlig i en historisk dimension och endast genomförbar i ett nutidsperspektiv på samma sätt som empirisk undersökning av den faktiska verkligheten inte kan ske i en historisk dimension. Den faktiska undervisningsverkligheten som den upplevs eller kan observeras är bunden till ett nutidsperspektiv. Härtill kommer kravet på historicitet, vilket ytterligare komplicerar forskningen. Musikundervisningen från förr måste upplevas med sin samtids förtecken. Så även forskningen. Nielsen kallar detta en dubbel historicitet; avseende dels undervisningen i forskningsområdet och dels forskningen i sig själv.

Figur 4: Historisk dimension.

Musikundervisningens geografiska och sociokulturella dimension

Musikundervisningens alla variationer är även påverkade av geografiska och sociokulturella faktorer. I studiet av dessa faktorer har begrepp som *jämförande musikpedagogik* vuxit fram. Frede Nielsen påminner om att ISME (International Society for Music education) haft stor betydelse för arbetet med denna gränsöverskridande musikpedagogiska forskning.

Figur 5: Den geografiska och sociokulturella dimensionen

Den konkreta objektsvärlden

Frede Nielsen har kompletterat sin modell med fyra konkreta vägar in till forskningsfältet;

- texter
- beteende, icketextliga artikulationer
- fysiska objekt samt
- egen föreställning.

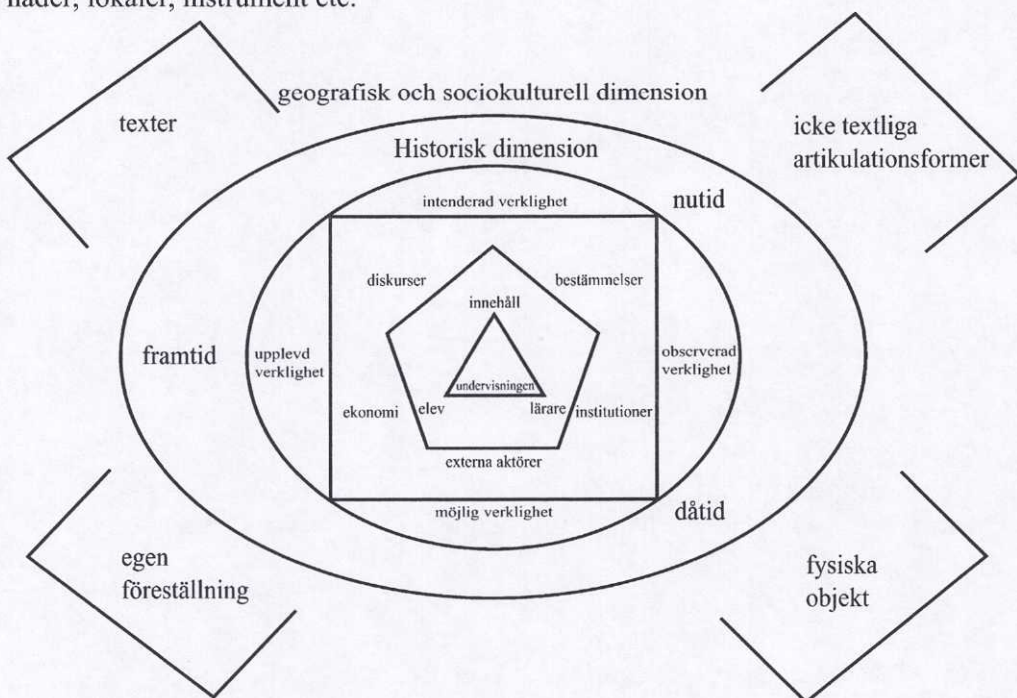
Frede Nielsen diskuterar ingående dessa begrepp. Jag nöjer mig med en kortfattad redovisning av ingångarna *texter*, *beteende* och *fysiska fenomen* och redovisar något mer ingående *egen föreställning*.

Frede Nielsen nämner bl.a. både språkliga (verbala) och ickespråkliga (bl.a. noterade eller auditivt observerade) musikkällor som särskilt kan komma till användning inom musikpedagogisk forskning. De icketextliga artikulationsformerna är musikaliska (ljudande eller noterad musik), ikoniska (bildlig noterad musik), kinestetiska (noterade rörelsemönster) samt de kombinationer som kan förekomma; de multimediala.

Vid empirisk undersökning av konkret musikundervisning som har med de interna aktörerna att göra, är man hänvisad till analys och tolkning av beteenden

och uttryck som symtom på de förhållanden man vill undersöka. Även i detta avseende skiljer Nielsen mellan verbala-språkliga, musikaljudande, bild- och rörelsemässiga samt förekommande kombinationsformer. Dessa kan komma till uttryck antingen spontant eller medvetet.

De fysiska objekt som leder in till modellens alla variationer kan vara byggnader, lokaler, instrument etc.²³

Figur 6 Den konkreta objektsvärlden

Med *egen föreställning* avser Nielsen forskarens tänkande, reflektion, fantasi, upplevelse och erfarenhet i förhållande till forskningsområdet. I den normala forskningssituationen undersöks yttre förhållanden som senare bearbetas och analyseras. Forskaren kan även utgå från egna unika erfarenheter i sin egen undervisning varvid forskning på fenomenologisk och hermeneutisk grund kan vara särskilt motiverad och fruktbar. Genom att explicera sin förförståelse kan forskaren medverka till en relativisering av insikten och till en mer sann uppfattning av denna insikt. Alternativet kan vara att sätta parentes kring sin egen förförståelse under förutsättning att man kan genomskåda eller redovisa den. Genom egen erfarenhet kan man också känna empati för andra personer och därvid begreppsliggöra sin inre upplevelsevärld så att andra får del av den.

²³ Jämför Håkan Törnebohms begrepp kulturgods (se sidan 27).

Vid perception av något yttre tillföres det alltid något från det inre. Som exempel härpå nämner Nielsen hur vi uppfattar trädet, trots att vi endast ser framsidan, hur vi läser mellan raderna o.s.v. Samspelet mellan dessa världar är grundläggande i musikpedagogisk forskning.

Musikpedagogisk forskning är en specifik och snäv autonom vetenskap enligt Frede Nielsen, som uppmanar till täta gränsöverskridande och till andra vetenskapliga territorier så ofta det visar sig vara ändamålsenligt.

Tillämpning

Jag har i följande avsnitt utgått ifrån Frede Niensens modell för att kartlägga ramfaktorer som berört musikskolans framväxt.

Musikskolorna som forskningsobjekt

I de kommunala musikskolorna är musikundervisningen, d.v.s. förhållandet eleven – läraren – undervisningens innehåll, kärnan i modellen. Undervisningen är *formell* när eleverna är hos sin lärare och *informell* när eleverna lär av varandra genom att lyssna i gruppundervisningen, vid uppspelningar och inte minst på fritiden.²⁴ I ett annat perspektiv, och på en annan nivå, styrs musikundervisningens innehåll av de anvisningar, råd och läroplaner som musikledaren delger musiklärarna. Musikledaren ger i detta perspektiv även impulser utifrån ideologiska och ekonomiska förutsättningar, ställer krav på t.ex. arbetssätt, ger pedagogiska idéer och rekommendationer som därvid påverkar både lärarna och resultatet av lärarnas undervisning. Denna avhandling berör endast marginellt denna inre triangel. Detta forskningsområde är tidigare undersökt²⁵ och studeras genom en omfattande pågående forskning om upplevelser, lärande (såväl objektivt som subjektivt; jämför teaching-learning, lehren-lehrnen) och dess resultat.²⁶ Mitt perspektiv är musikskolan i kommunens musikliv.²⁷

Ramfaktorerna

Analysen av musikskolornas framväxt struktureras med utgångspunkt i dessa ramfaktorer. Jag kommenterar nedan varje ramfaktor var för sig.

Jag utgår från en vid betydelse av begreppet, *diskurs som ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)*.²⁸ Diskursen om de kommunala musikskolorna är mångfasetterad. Min huvudsakliga ansats innebär att

²⁴ Jämför Lars Lilliestam (1995 sidan 232) som diskuterar vertikalt och horisontellt lärande med utgångspunkt i Tomas Saar 1993, sidorna 16 och 19.

²⁵ Bl.a. av Bengt Olsson 1993, Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, Börje Stålhammar 1995, Tomas Saar 1999, Jonas Gustafsson 2000 samt Anna-Lena Rostvall & Tore West 2001.

²⁶ Se Harald Jørgensen 1995.

²⁷ Jämför Torgil Persson 1997, sidan 164 ff.

²⁸ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips 2000, sidan 7.

jag fokuserar *framväxten*. De utsagor till grund för den diskurs jag undersöker har, som jag tidigare redovisat, hämtats framför allt i statliga utredningar, kommunala handlingar, tidningsartiklar och föreningsprotokoll från 1940- och 1990-talen, vetenskapliga arbeten från 1990-talet, samt intervjuer med musikledare, som var verksamma vid tiden för musikskolornas etablering i Borås, Flen och i Halmstad på 1950-, 1960- och 1970-talen.²⁹

Det diskursiva fältet om musikskolornas framväxt innehåller flera deldiskurser, t.ex. den kommunala handläggningen i anledning av utredningen om musiklivets ordnande i Kiruna i slutet av 1940-talet. En av det lokala musiklivets ledargestalter, Simon Holmberg, gick då i pension och man fann det angeläget att tillvarata den musiktradition han varit med om att bygga upp. Ett annat exempel är lokalfrågan i Höganäs som den beskrevs i dagspressen från samma tid. Det fanns lokaler även för musikskolan i Tivolihuset, men också statliga restriktioner för dess användning genom att dessa lokaler var iordningställda med statliga medel.

Flera kommuninterna deldiskurser bildar tillsammans diskursen om musikskolornas framväxt i en kommun. Diskursen om musikskolornas framväxt i Borås består på liknande sätt också av flera deldiskurser. Kommunernas diskurser i min avhandling bildar tillsammans en *lokal* diskurs. Diskursens övergripande ansats är argumenteringen som använts i musikskolebildningen samt vilka värderingar denna tyder på.

I de små kommunerna kompliceras tolkningen av utsagorna genom komplexiteten i samhällsstrukturen. Samhället är sammanvävt av flera kommunala och ideella organisationer och institutioner där förutsättningarna, behoven och förväntningar formuleras av individer med flerfaldig lojalitet. Det var t.ex. inte ovanligt att företrädare för näringslivet, kommunens förtroendevalda och inflytelserika skolansvariga samtidigt hade uppgifter inom någon av folkrörelsernas föreningar. Det framgår inte klart vems ärende man gick i sina uttalanden.

Diskursens rumsliga bestämning kan innebära både en *lokal* och en *nationell* ansats.³⁰ Den lokala diskursen har inriktningen i huvudsak på musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna, Borås, Sölvesborg, Ulricehamn, Vellinge och Höganäs. En nationell diskurs grundas på en kollektiv inställning till musikskolornas framväxt utan att definiera någon särskild kommun. Den nationella diskursens delar berör texter om musikskolorna i statliga utredningar, i vetenskapliga arbeten samt intervjuer med några musikledare. Några avskiljbara nationella deldiskurser har jag framhävt; förhållandet mellan musikskolorna och musikexporten omkring 1999 samt en sammanställning av negativ kritik som riktats mot de kommunala musikskolorna. Dessa deldiskurser återger en form av obestämdhet mer än en generalisering. Många uttalanden emanerar ur personliga uppfattningar

²⁹ Dessa intervjuer redovisas i kapitel 6.

³⁰ Jämför sidan 5.

och erfarenheter av enskilda musikskolor utan att dessa nämns vid namn. Det kan till och med vara så att man *tror* sig veta att dessa kommunspecifika erfarenheter är generella fastän man inte känner till det omfattande spektrum av strukturer som finns bland landets musikskolor.

Musikundervisning kan försiggå i skolan, i föreningen, i hemmet och i kyrkan. Frede Nielsen understryker den stora förändring musikundervisningen genomgått under det senaste halvsekle. Den *institutionella* dimensionen i musikskolornas framväxt omfattar t.ex. huvudmannaskap och senare även organisationsform. Institutionen *Den kommunala musikskolan* (här oftast kallad endast *musikskolan* eller *musikskolorna*) används i avhandlingen som ett begreppslikt uttryck för ett system av social praxis och värderingar. Detta system har vuxit fram i ett musikhistoriskt sammanhang i nära anknytning till den lokala musiktraditionen. En utveckling har ägt rum från t.ex. rekryteringsskapande skolorkestrar till i samhället etablerade utbildningsinstitution även inrymmande teori-, sång- och körundervisning. Den institutionella dimensionen omfattar på 1990-talet förutom den av Frede Nielsen beskrivna inre triangeln av musikundervisning, även musikskolornas samarbete med andra skolformer och fritidsinstitutioner, med föreningslivet, men också organisationsutveckling. Trenden under de senaste decennierna går mot kulturskolor, där även undervisning i andra konstnärliga uttrycksformer erbjuds. Musikskolan som institution har föregåtts av instrumentalundervisning organiserad inom folkrörelserna, i skolan, i kyrkan eller privat på flera sätt och i olika former, vilket jag undersökt främst i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås.³¹ I min framställning fokuseras den institutionella dimensionen huvudmannaskapet och dess betydelse för framväxten.

Kommunala musikskolor förutsätter kommunala anslag, vilket innebär att den *ekonomiska* dimensionen får avgörande betydelse som en grundförutsättning för musikskolornas existens. Kvalitativa och kvantitativa kriterier för målgrupperna innebär flera politiska, pedagogiska och ideologiska underdimensioner. Är musikskolornas undervisning avsedd för en målgrupp bestående av förutsättningsutrustade barn och/eller vuxna eller för alla barn från en viss ålder? Detta är ett problem som jag senare kommer att diskutera.³² Till den ekonomiska dimensionen hör också en alltmer omfattande diskussion om kommunala prioriteringar, då även olika former av avgifter till musikskolorna berörs. Av särskilt intresse är hur betydelsen av den ekonomiska dimensionen har förändrats från 40-talets intensiva framväxtperiod genom 1970-talets etableringsperiod till 1990-talets nedläggningsdiskussioner.

³¹ Musikskolorna som institution finns utförligt beskriven i vägledningen *Den kommunala musikskolan, en resurs i kulturlivet* (Svenska kommunförbundet 1984). Se även min definition av begreppet den kommunala musikskolan på sidan 2.

³² Se sidan 254.

Musikskolebildningens *externa aktörer* var de som inte direkt var involverade i musikskolornas undervisning men ändå hade betydelse för deras framväxt. Var hörde dessa aktörer hemma, vilken ideologi utgjorde grunden för deras engagemang? Var detta engagemang ett resultat av ett samhällsintresse, fanns här ett folkrörelse-, ett föreningslivs- eller rent av ett personligt engagemang? I senare avsnitt om de fyra kommunerna berörs dessa frågeställningar.³³

Musikskolornas verklighetsdimensioner

Det finns skillnader i verklighetsdimensionen mellan den allmänna skolans musikundervisning och de kommunala musikskolorna i synnerhet vid musikskolornas framväxt. Musikskolorna saknade den centralt reglerade intenderade verklighet som läroplanerna innebar för folkskolan och läroverken. Effekterna av musikskolornas framväxande blev mätbara t.ex. genom att musikföreningarna fick ett icke tidigare upplevt tillskott av nya medlemmar. Detta kan sägas vara den av föreningarna *upplevda* verkligheten *observerbar* för mig genom kvarlämnade protokoll och handlingar. Den *möjliga* verkligheten kan ligga i skillnaden mellan den mätbara - ökat antal medlemmar - och deras förmåga att medverka i ensemblespelet. Den verkligheten är alltså *icke observerbar* för vår tid, säkerligen *upplevd* av samtiden och därigenom endast *möjlig* för oss.

Nielsen framhåller även att dessa verklighetsdimensioner, och hur de påverkar varandra, kan utforskas ur fenomenologisk synvinkel.³⁴ En sak är vad texterna om musikskolebildningen säger, en annan vad de egentligen är uttryck för. Den möjliga verklighet diskuterar emellertid inte jag; vad musikskolan *skulle kunna bli* har jag valt att inte ta upp i min studie.

Musikskolornas historiska dimension

Det historiska perspektivet i avhandlingen är relativt kort, kommunal musikundervisning har bedrivits endast under 1900-talet. Historiciteten i min forskning underlättas av att de dokument jag använder som källor till största delen är tillkomna i samband med företeelsen de beskriver, en form av historisk kvarleva. Däremot är det omständligt att med samtidens värderingar tolka dokumentens innehåll. Jag har t.ex. mött musikanter som var aktiva även vid tiden för musikskolans tillkomst i Tranås. De vittnar om implicerade värderingar när det gällde till vilken musikkår man sökte sig. "Frälsningsarmén hade sina, Fackliga central (-:s musikkår) arbetarbarnen och Tranås Musikkår tjänstemännens och på sin höjd buntmakarnas barn".³⁵ Detta tyder enbart på en klasspåverkad uppdelning. Den estetiska dimension - hur musikkårerna klingade - är omöjligt att jämföra då

³³ Se kapitlen 7 och 12.

³⁴ Frede V Nielsen 1995, sidan 80.

³⁵ Samtal med musikanterna Nils-Inge Lidholm och Roger Wågenberg 1998-02-10.

jag inte funnit några inspelningar. Jag kan alltså inte avgöra huruvida även en estetisk dimension påverkat rekryteringen till dessa tre musikkårer.

Musikskolornas geografiska och sociokulturella dimension

Genom att de kommunala musikskolorna - naturligt nog - saknar nationell förankring blev den geografiska och sociokulturella dimensionen betydelsefull och variationsrik i hög grad och fick vid musikskolornas framväxt avgörande betydelse. Variationerna i uppbyggnaden blev stora och avhängiga både kommunernas kulturpolitiska utveckling och den lokala musiktraditionen i sin vidaste bemärkelse. Musikundervisningens regionala betingelser kan ha påverkats av musikfolkhögskolornas verksamhet, som emellertid exkluderas i denna studie.³⁶

Musikskolornas konkreta objektsvärld

Av de fyra vägarna till forskningsfältet - texter, beteende, fysiska fenomen och egen föreställning - har jag utnyttjat framför allt texter i form av protokoll ur kommunernas arkiv samt sockenbeskrivningar och liknande berättelser. Några ljudande, kinestetiska, ikoniska eller multimediala källor har jag inte använt som källmaterial.³⁷

Fysiska fenomen, som leder till modellens alla variationer, kan ha spelat en viss roll i musikskolestarten; i första hand instrument, i andra hand lokaler och i tredje hand byggnader. En av musikskolornas grundförutsättningar vid uppbyggnaden var tillgången till musikinstrument. Dock berör jag i denna avhandling varken kostnader, tillgänglighet, eller kvalitet vare sig för instrument eller andra fysiska förutsättningar för musikskolornas undervisning.

Däremot använder jag den fjärde nämnda vägen in till forskningsfältet. Jag avser min egen erfarenhet som tjänsteman i eller i närheten av musikskolan under 40 år. Trots risken för att denna tillgång till insikt kan leda till en alltför subjektiv kunskap, menar Nielsen att forskning på fenomenologisk grund kan vidga empiribegreppet med den egna upplevelsen. Jag har alltså inte satt parentes kring min erfarenhet utan tvärtom framhävt och använt den i mina analyser. Genom att bearbeta och formulera min musikskoleanknutna erfarenhet, har jag minskat risken för att min användning av förförståelsen kan uppfattas som alltför subjektiv. Nielsen kommenterar ett dylikt förfarande i anslutning till sin modell:

Forskarens erfaringsunivers vil altid vaere medbetingende for hans for-forståelse (i hermeneutisk betydning) og hermed for tolkning og forståelse af det, som opmaerk-samheden rettes imod. Denne for-for-

³⁶ Jämför avsnittet om *Begreppet kommunal musikskola* sidan 4.

³⁷ Jag har emellertid lyssnat till både TV-program och skivupptagningar från Tranås och Borås.

ståelse kan eksplicieres og till en mere sand (betinget) opfattelse af den.³⁸

Denna modell kan tjäna som medel att översiktligt betrakta och reflektera över olika faktorer som påverkat musikskolebildningen. De olika dimensionerna och faktorerna är avbildade i figurationer runt kärnan musikundervisningen. Med en tänkt axel i detta centrum kan ett stort antal variationer uppstå i detta reflekterande beroende på hur komponenterna förhåller sig till varandra. Med utgångspunkt i Nielsens modell beskriver jag musikskolans framväxt genom *egen föreställning* och *texter* i den historiska dimensionen *dåtid* (i avhandlingens tredje del i ett nutidsperspektiv). De fem ramfaktorerna diskuteras inte genomgående eller schematiskt i de olika verklighetsdimensionerna. För att förtydliga musikskolornas egenart styr varje kommuns lokala förutsättningar denna diskussion och betraktelsesätt.

Avslutande kommentar

Under min insocialisering i forskarsamfundet, vilken påbörjades först efter 40 års yrkesverksamhet i och i närheten av en kommunal musikskola, har mitt forskarparadigm påverkats av åtskilliga kulturella metabolismer och därmed vidgat mina möjligheter att undersöka forskningsfältet musikskolan. Jag har därför valt att detaljerat redovisa detta forskarparadigm i form av min förförståelse.

Jag vill med denna diskussion visa att även om forskningsfältet musikskolan är mångfasetterat, så är den yttersta (egentligen den innersta) anledningen till denna studie musikundervisning i en kommunal musikskola och hur musikskolan påverkats av och påverkat det lokala musiklivet. Detta betraktelsesätt är utgångspunkten för nästa kapitel. Jag inleder med en beskrivning av min yrkeslivserfarenhet och fortsätter med litteraturreferenser, några statliga utredningar från 1940-talet, tre intervjuer med musikledare som varit aktiva i musikskolebildningen samt fallstudier från fyra kommuners musikskolebildningar.

³⁸ Frede V Nielsen 1997, sidan 171.

Kapitel 3 Min förförståelse

Slik kunne vi si at livet (og musikken) har en implisitt mening som gjøres eksplisitt gjennom fortellingene om dem. For at denne meningen skal utlegges, forutsettes det altså at det er noe til stede som danner grunnlaget for utlegningen. Men dette "noe" er ikke noe som skal oppdages eller avdekkes, det er et "noe" som formes og struktureres i en artikulasjonsprosess.¹

Musikskolan møtte mig tidigt och har följt mig sen dess. Som elev, lärare, ledare och administratör har jag under hela mitt yrkesverksamma liv varit mitt uppe i eller i omedelbar närhet av musikskolan såväl på lokalt, regionalt som centralt plan. Av flera anledningar har jag funderat över hur musikskolan vuxit fram, vilken roll den har spelat och hur den kan forma vår samtid och framtid i musiksamhället.

Jag fick min första musikuppföstran i Vårgårda och kunde som intresserad folkskoleelev skörda frukterna av 60-talets kyrkomusikaliska reformstart samt musiklivets behov av musikanter. Med 40-årig erfarenhet i olika positioner inom musikvärlden har jag sett dagens musiksamhälle växa fram; organisatoriskt, pedagogiskt och musikaliskt. Denna erfarenhet, som ger mig en speciell förförståelse av forskningsfältet, har jag valt att detaljerat redovisa. I detta kapitel vill jag också beskriva ett nedslag i det musiksamhälle som senare kallades expansivt och pluralistiskt.

Vårgårda

Far var organist i Missionskyrkan i Vårgårda och präglade hemmet med sin älskade kyrkomusik. Mors smäktande version av "Aftonklockor" var lika innerlig. Som i ett nytt ljus framstår efteråt minnet av en episod som vänner i min omgivning så gärna berättar. Som 5-åring blev jag skickad till EPA för att köpa present till storasyster. Femman räckte till en penna och ett radergummi till födelsedagsbarnet men även till en leksakssaxofon till mig... Det var också i Vårgårda på 1950-talet som jag först mötte olika musikpedagogiska ambitioner från flera håll. Ett av mina allra första musikminnen härrör från min tid som privatelev hos byns kantor. Jag var 10 år och mycket besvärad över att behöva undervisas i hennes hem och dessutom trängas med henne på en minimal pianopall. Hemma hos Kerstin Ekengren lärde jag mig, trots vissa störmoment, hantera pianot så pass att jag någon gång på 1950-talet med viss stolthet kunde berätta för mina föräldrar att pianolektionerna inte längre kostade något. Jag hade fått erfara konsekvenser-

¹ Even Ruud 1997, sidan 198.

na av diskussionerna om kyrkomusikerna och deras ansvar i församlingarnas musikliv. Kyrkokantorer skulle enligt kyrkomusikerstadgan f.o.m. 1950 undervisa avgiftsfritt under två veckotimmar.

Folkskolläraren Svensson i Hobergs skola, en av musikutusiasterna i min omgivning, hade i en musikförlagskatalog hittat ett instrument tillverkat i bakelit som endast kostade åtta kronor och som kunde bli en bra förberedelse för blåsar-musikanter. *Tonetten*² blev väl aldrig någon större musikpedagogisk succé, men vi var några som fick pröva på. I förhållande till tonetten betraktade jag blockflöjten som ett "riktigt" instrument.

Musikkåren Excelsior³ i Missionskyrkan behövde klarinettister. Mitt intresse och mina få förkunskaper var tillräckliga för en elevplats och för att få låna ett instrument. De äldre musikanterna tog hand om nybörjarna. Någon utpräglad regelbundenhet i dessa lektioner minns jag inte. Jag har emellertid skarpa minnesbilder av tjocka, kompakta, tyska och mödosamt tråkiga klarinettskolor. Förmodligen tillämpades självstudier till största delen. Jag hade också fått kontakt med en av musikkårens andra musikanter. Konditorn Carl Anderzén skulle sluta i musikkåren och behövde en ersättare. Han lärde mig de allra första "tagen" på en flöjt, till hälften av silver och resten av trä. Dock inte problemfritt; hans flöjt var halvbohm och min helbohm; det fanns alltså så stora skillnader mellan klaffsystemen att han egentligen endast kunde lära mig att ta ton. Greppen var till viss del olika. Men sen visade det sig att klarinettister behövdes ännu mer i kåren, så flöjta fick jag göra utan musikkår. Klarinetten blev mitt blåsinstrument i musikkåren, medan jag spelade flöjt hemma. Däremot hade man ingen flöjtist i Alingsås' musikkår. Jag lånade en moped och fick uppleva hur annorlunda det var att spela flöjt i musikkår; det gick inte lika lätt att gömma sig som i tredjeklarinettstämman...

Alingsås

På läroverket i Alingsås blev jag omedelbart en av de privilegierade som fick fri instrumentalundervisning. Men det fick ju bli på musiklektorn Åke Aronssons villkor, d.v.s. på de instrument han behärskade. Han var en duktig violinist och pianist. Eftersom jag redan hade fri pianoundervisning hemma i Vårgårda ville jag spela violin för honom. Det fick jag också. Åke Aronssons tålmod tröt först och sen blev det piano i alla fall: "Du har ju så dåliga instrument", hette det officiellt. Varken min farfars eller morfars fioler dög.

² Tillhör kärflöjterna. Tonetten har en morotsformad luftkammare, importerades från USA på 1940- och 50-talen och har en nonas omfång (Sohlmans 1977:4, sidan 228).

³ Bildades 1929.

Det kom snart fram på skolan att jag även spelade flöjt, ett instrument som saknades i den underhållningsorkester som Åke Aronsson ledde på sin fritid i Alingsås. Där fanns även vaktmästaren Henry Westerholm, som på sena kvällar efter repetitionerna fick skjutsa mig de två milen hem till Vårgårda, eftersom tågen inte gick så sent.

Jag drömde tidigt om musikkonservatoriet. Inträdesproven till musikleäroklassen omfattade på 1960-talet förutom teori och lämplighetsprov även sång, piano och ett stråkinstrument. Jag insåg, att om jag själv en gång ville bli musikle lärare, så måste jag även spela ett stråkinstrument. Detta stod kristallklart för mig en kväll mitt i innötandet av en tråkig historieläxa, då jag hellre dagdrömde om framtiden än studerade. Jag åkte omedelbart till Missionskyrkans vaktmästare, som hade en cello till salu. Musikledaren i Vårgårda, Leonard Svensson, var visserligen duktig cellist och gav mig lektioner, men rådde mig att söka en bättre lärare. Jag ville också studera flöjt ”på riktigt”.

Någon flöjtlärare gick inte att uppbringa på närmare håll än i Göteborg. På tåget dit lärde jag känna Frans Helmersson, som tipsade mig om Guido Vecchi som en bra cellolärare. Från Vårgårda åkte jag alltså till Göteborg och spelade flöjt för John-Erik Andersson på KA 4 och cello för Vecchi (Frans åkte från Falköping). För att hinna öva mer bytte jag linje på gymnasiet och stod efter studentexamen redo att söka in både till Göteborgs Musikkonservatorium och till Guldhedens Folkskollärarseminariet i Göteborg, som båda tog emot mig. Den tidens praxis medgav att jag kunde följa båda institutionernas undervisning samtidigt åren 1962-64.

Det var i Alingsås som min karriär inom en kommunal musikskola startade. Redan under gymnasietiden undervisade jag i cello och flöjt.

Det jag lite omständligt ovan beskrivit, är inte enbart min musikaliska bakgrund utan ett nog så vanligt förekommande sätt för ett barn med starkt stöd från sina föräldrar att få en god grund för en mer eller mindre medveten yrkesdröm om att få bli musiker. Detta skedde på 1950-talet i en landsortshåla med måttliga musiktraditioner. Storstaden Göteborgs rika musikliv gav mig många och omvälvande musikupplevelser.

Göteborg

Musikkonservatoriets rektor Olof Ling hade efter intagningsproven lovat mig en plats i flöjtklassen på villkor att jag senare sökte in till musikleäroklassen. Ty som musiker hade man mycket begränsade möjligheter att försörja sig, enligt Ling. Ändock var jag under flera år Konservatoriets ende flöjtist.

På seminariet noterade jag snart samhällets krav på sina barnutbildare; för att bli antagen hade jag fått både spela och sjunga upp och väl antagen måste jag på orgel kunna spela 40 koraler trestämmigt och sjunga för att få godkänt i de två

betygsämnenå sång och musik. Emellertid ansåg seminariets rektor att man mycket väl kunde bli en bra lärare utan att kunna så mycket mer om musik.

Jag vantrivdes på seminariet, men blev av min musikhårare övertalad att fullfölja studierna. Direkt efter folkskollårarexamen fortsatte jag på musikhårarklassen i Musikkonservatoriet på Ekmansgatan 7. Som elev i flöjtklassen hade jag etablerat en mycket givande position som stans ende "reservflöjtist". Göteborgs Orkesterförening, Storans Orkester, KA 4:s musikkår, Stadsteatern, Lisebergs Underhållningsorkester, Göteborgs Ungdomsorkester, Chalmers- och Medicinarpexen behövde ofta min insats och gav mig därmed mångsidig praktik som musiker. På somrarna erbjöd jag Armémusiken mina tjänster och kunde som musiksergeant vid I 20:s musikkår i Umeå 1965-66, ytterligare bredda min erfarenhet som musiker.

Med Musikkonservatoriets nye rektor N Gunnar Sjöström inträdde en ny era med betydligt strångare regler. Jag skulle t.ex. inte kunna studera i musikhårar- och flöjtklasserna samtidigt, jag blev tvungen att välja en av dem. Men jag fick så många lärare på min sida att beslutet ändrades. Efter tre år kunde jag tack vare min folkskollårarexamen forcera examensstudierna i musikhårarklassen för att sen kunna gå vidare mot organist- och kantorsexamen. Jag sökte in och spelade upp men fick åter erfara de hårdare tiderna. Enligt vår nye rektor hade staten redan kostat på mig tillräckligt med utbildning, varför jag nekades plats i kyrkomusikerklassen. Vad jag däremot först ett år senare fick erfara var, att det fanns en plats åt mig i den nya klassen för musikledarexamen. Den utbildningen var skraddarsydd för kommunala musikledare. Jag fullföljde den utbildningen under mitt första år i Borås.

Gävle

Året i Gävle som flöjtist i Gävleborgs Läns Orkesterförening var intressant ur många synvinklar. Inte minst när det gällde att utan förankring i stans musiktradition "komma in" i musiklivet på en ny ort. Men också när det gällde att medverka i kulturpolitiska strävanden för att decentralisera musiklivet och ge även den norrländska glesbygden inte minst skolkonserter. Året var 1967 och Rikskonserter gav genom Gävle-orkestern övre Norrland arton skolkonserter under en tvåveckorsperiod mitt i smällkalla vintern.

Decentraliseringen innebar även att orkestern medverkade i det lokala musiklivet. En av orkesterns små turnéer innebar, att vi ackompanjerade ett regionalt körsällskap i Lars-Erik Larssons *Förklädd Gud* och bidrog därmed till höjdpunkten - konserten - för hundratals korister som övat i månader för sin stora uppgift. Det är inte musiken jag minns, utan det mottagande jag som musiker fick av koristerna. Jag var ju proffs - de var "bara" amatörer. Som en av orkesterns yngsta blev jag för de jämnåriga flickorna i kören en hjälte, och hade ett helt fångblommor med mig hem i bussen till Gävle. Först efteråt förstod jag vilket värde

orkesterns insats hade i Bergslagen och för folkbildningen där. Efter månader av koristernas trägna arbete kom vi med orkestern och satte guldkant på deras upplevelse.

Den enda möjligheten att få spela utanför orkestern erbjöd den kommunala musikskolan mig - som pianolärare på "strövick"-timmar! När Borås Musikskola annonserade efter en ny biträdande musikledare blev fästmon i Göteborg den avgörande anledningen till att jag visade mitt intresse för kommunala musikskolan.

Borås

Borås Musikskola

1968 anträdde jag min Borås-sejour, som ännu idag inte är avslutad, med en av dåtidens vanligaste föreställningar om vad en kommunal musikskola sysslade med. Blockflöjt och mandolin fanns visserligen som ämne i Borås – även ett tag efter att jag tillträtt som biträdande musikledare och något år senare som musikledare. Mandolinerna såldes till Göteborg men blockflöjten fick så småningom status av "riktigt" instrument och inte bara som ett förinstrument till blåsinstrumenten.

Musiklärarna på grundskolans högstadium beklagade sig över att musiken på mellanstadiet tacklat av - eleverna hade slutat sjunga. Men mellanstadielärarna skylldes ifrån sig; denna "avveckling" av sångintresset hade börjat redan på lågstadiet. Rättan-på-repet-resonemanget gick vidare till förskollärarna som i sin tur gav hemmamiljön med TV och radions P3 skulden. Det hela mynnade ut i en diskussion som mer handlade om attityder än om färdighetsträning.

En fundamental ambition för kulturnämnden var att alla barn skulle få samma möjlighet till musikundervisning. Detta ledde till en bred kontaktyta med flera institutioner som hade barn i sin verksamhet; för-, sär- och grundskolan men även mödravårdcentralerna och lasarettet.

Visor i Väntan

*Sjung för ditt ofödda barn.*⁴ Budskapet från bland andra John Lind på Karolinska Sjukhuset vann stort gehör bland barn- och musikfostrare. På den tiden var föräldrautbildningen om tio veckor ny i Sverige. Genom mödravårdcentralerna skulle de blivande föräldrarna få en tio-veckors utbildning en kväll i veckan. Genom kontakter med överläkaren för mödravården i Borås fick jag tillfälle att träffa stans alla barnmorskor. På denna studiedag fick jag ett enormt gensvar för idéerna; det var t.o.m. ett par barnmorskor som i Frankrike studerat just hur sång

⁴ John Lind & Sigrig Neuman 1981, sidan 16 samt Kerstin Kyhlberg & Kerstin och Karl-Göran Linzander 1982.

och musik användes i förlossningsarbetet. Genom landstingets kulturnämnd fick vi medel för att pröva idéerna i sju kommuner, bl.a. i Borås.

Den entusiasm som barnmorskorna gav uttryck för, märkte vi emellertid inte så mycket av senare. Föräldrautbildningarna startade oregelbundet runt om i kommunerna, och det var den barnmorska som ledde utbildningen som skulle "rekvirera" musikläraren. Dock blev det vi från Musikskolan som fick organisera det hela, eftersom barnmorskorna inte hörde av sig. Det framkom senare att "det var ju så mycket annat vi skulle hinna med på de där tio tillfällena som var mycket viktigare". Dessutom förändrades hela organisationen inom mödravården strax efter att vi kommit igång. Detta innebar att vi tappade kontakten i allt större utsträckning. På Lasarettet i Alingsås levde projektet kvar längst. På musikskolan i Alingsås fanns en verklig eldsjäl som genom sina kontakter med BB-avdelningen på lasarettet gav föräldrarna *Visor i väntan*. Det var ganska turbulent i Alingsås; avdelningar prutas bort, andra vårdformer tillkom o.s.v. Som en röd tråd fanns emellertid detta musikprojekt som sen levde kvar i kommunal regi.

Babysång

Många föräldrar mindes projektet med *Visor i Väntan* även efter att de fått sina barn. "Det är ju nu som vi verkligen har tid att sjunga för våra barn nu när vi är tillsammans jämt under de första sex månaderna. Det är nu som vi verkligen behöver musikstimulans." Ett studieförbund kopplades på. Från Musikskolan var jag ju van vid, att alla kurser var avgiftsfria för eleverna. I studieförbundet var det naturligtvis omöjligt. Ambitionen var att hålla avgifterna så låga som möjligt. Det var då som idén föddes, att i en studiecirkel om babysång baka in även barnboksprat på biblioteket. Barnbibliotekarierna blev verkligen tacksamma för att redan från början få en sådan stabil kontakt med barnen och deras föräldrar. Därmed var ju lokalfrågan löst och de enda kostnaderna blev ledararvodet. Musikskolans roll blev att förmedla kontakt till en ledare. Härigenom tillvaratogs den resurs som kommunen samlat på sig i sin musikskola.

Musik i Förskolan

Idéerna till *Musik i Förskolan* hämtades från barnstugeutredningen⁵ och dess sju delmål om hur den musikaliska träningen kan utveckla barn. Musikskolans lärare skulle medverka till att nå dessa mål genom framför allt sångstunder, där en musiklärare var tillsammans med varje avdelning vid ett tillfälle varje vecka. Projektet innehöll även skolkonserter, allsångstunder (med ca.400 barn och orkester), musiklärarnas medverkan vid instrumentköp och föräldramöten m.m. Ett stort problem för projektets arbetsgrupp var hur man skulle nå alla dagbarnvårdarna och deras barn. De hade ju inte någon naturlig anknytning till någon

⁵ SOU 1972:26.

institution. I samarbete med biblioteket anordnades därför på varje kommunalsbibliotek sångstunder varje vecka.

Försöksverksamheten med *Musik i Förskolan* kom igång på några daghem men utvidgades ganska snart. Till en början sjöng man tillsammans helt enkelt. Senare utvecklades metodiken mer och mer och kunde t.ex. omfatta folkliga ringdanser, där barn och personal fick dansa till ett par spelmän bland musiklärarna.

Mottagandet var inte oväntat positivt. Jag var nyfiken på hur daghemspersonalen skulle reagera på att musiklärare regelbundet dök upp och genomförde aktiviteter som förskollärarna själva var behöriga till. Skulle båda grupperna se det som fortbildning? Musiklärarna var ju inte utbildade att möta förskolebarn och hittade inte genast rätt metodik. Med hjälp av omfattande utvärdering utförd dels av Bertil Sundin, som just då var engagerad i ett stort projekt i Rikskonserterns regi angående musiken i förskolläraryrket och dels av Åke Eliasson, pedagogiklärare från Lund,⁶ så lyckades vi snabbt hitta elementära fel i metodiken. Inget i rapporterna tydde på överflödigt eller missriktad ambition. 1985 var verksamheten fullt utbyggd och berörde samtliga barn hos dagmammor, på daghem och i förskolor. Sammanlagt 4000 barn mötte projektet *Musik i Förskolan*.⁷

Förberedande undervisning FU

Eleverna anmälde sig till musikskolan och blev på olika sätt utvalda. Dock måste varje elev genomgå ett års förberedande undervisning - i regel i årskurs två - och därefter ett blockflöjtsår innan det var dags att i ett kunskaps- och gehörsprov visa vad man lärt sig. De elever som inte klarade provet eller konkurrensen fick erbjudande om ytterligare ett års förberedande undervisning. Det var ett effektivt sätt att döda ett musikintresse så som jag ser det idag.

Kompanjonundervisning

Det förekom emellertid även att samtliga i en klass anmälde sig till FU. Den intresserade klassläraren följde då med sin klass och ur det samarbetet föddes idén med kompanjonundervisning. På detta sätt fick alltså alla klassens elever samma möjlighet att förbereda sig inför musikskolans instrumentala undervisning. Dessutom fick klassläraren bra hjälp till sin undervisning. Där kompanjonundervisningen fungerade dåligt, tog musikskolans lärare helt över och lät klassläraren vara helt passiv. Det utvecklades emellertid oftast ett synnerligen kreativt samarbete lärarna emellan, där man utnyttjade varandras förutsättningar på ett för eleverna helt fantastiskt sätt.

Jag minns särskilt den musiklärare som berättade om en lektion i årskurs tre inför påskhelgen. Klassläraren hade gått igenom passionshistorien och med sin berättarförmåga byggt upp en andaktsfull stämning som förtätades ytterligare, när

⁶ Bertil Sundin 1980, *Basic Musical Functions* 1981, sidan 235 och Åke Eliasson, 1980.

⁷ Se *Musikkultur* 1982:2 sidan 12, *Musik i Förskolan* (Torgil Persson).

musikläraren strax efter berättade om sina upplevelser av musiken i fastan och spelade utdrag ur *Jesu Christ superstar* och *Händels Messias* för en andäktigt lyssnande klass.

Någon utbildning för kompanjonlärare existerade inte på 1970-talet. Många av musikskolans lärare ansåg sig inte kunna undervisa i klass, då de endast var utbildade för att undervisa enskilt och i grupp. Det var därför viktigt att ingen tvinga eller tvinga låta, vare sig i grund- eller i musikskolan. Grundskolans lärare fick beställa kompanjonundervisningen och i den mån vi hade lärare som var villiga att gå in, så kunde undervisningen starta. Musikskolan var underställd kulturnämnden medan skolstyrelsen ansvarade för skolan. Kompanjonundervisningen finansierades alltså från två håll. I musikskolan betraktade vi emellertid kompanjonundervisningen som en möjlighet för oss att nå *alla* elever. Min del i utvecklingen var särskilt att hitta de bästa förutsättningarna för denna undervisningsmetod, som verkligen hade möjlighet att ge alla barn samma chans till att grundlägga ett positivt musikintresse. Oavsett om detta ledde till yrkesplaner, fritidssyssla eller enbart "konsumtion". Det var angeläget att framhålla lärare som trivdes och lyckades, samt att låta formen sprida sig av egen kraft. Någon intern-debitering mellan skol- och kulturförvaltningarna var det då aldrig tal om.⁸

Särskolan

På 1960-talet riktades uppmärksamheten i musikpedagogiska sammanhang allt oftare mot särskolans elever. I läroplanen 1973 (Lsä 73) gavs dessa elever även möjligheter till instrumentalmusik. Landstinget hade som huvudman för denna verksamhet ekonomiska resurser, som emellertid utnyttjades i mindre omfattning. Efter en kontakt med särskolans ledning kunde vi 1973 inrätta en musiklärartjänst som till största delen finansierades av landstinget. Musikläraren Inga-Lill Eriksson reste runt i hela kommunen och fick snart mycket god kontakt med särskolans personal och elever. Åtskilliga är de solskenshistorier Inga-Lill berättar t.ex. om de autistiska barn hon fick kontakt med via musiken. Rörelsehindrade barn fick också hjälp. Muskler som aldrig hade använts kom i bruk när det blockerade barnet fick en trumstock i handen och fick uppleva en häftig rytm.

Musik på lasarett

På lasarettet fanns förr en daghemsavdelning för lasarettets egna anställda och deras barn. När musik i Förskolan utvecklades ville även de få del av musiklärarens besök. Sångstunderna hölls på lasarettets barnavdelning. Ibland var det särskilt angeläget att ett barn som var sängbundet skulle få delta i sångstunden, vilket innebar att lokalen fylldes ganska snart. Sångstunderna blev emellertid så

⁸ Vid kommunalsreformen 1986 ansågs kompanjonundervisningen i musik vara så angelägen att kommunledningen skrev in den som obligatorisk under ett år i kommunens skolplan. När skrivningen togs bort i nästa skolplan, prioriterades även undervisningen bort av flera kommunelar.

uppskattade att landstinget för egna medel köpte musiklärarens tjänster via musikskolan ytterligare ett par veckotimmar.

Kontakterna med landstinget hade gått via Sjukhusbiblioteket. Snart hade man även på andra avdelningar på lasarettet fått reda på möjligheterna att samarbeta med Musikskolan. En barnpsykiatrisk avdelning anslöt sig senare. Där hade man stora behov av att sysselsätta patienterna med musik.

Genom en tillfällighet kom överläkaren på en rehabiliteringsklinik och jag att diskutera musikens möjligheter i största allmänhet. Läkaren ville pröva musiken som medel för sina trafikskadade patienter att hitta tillbaka till verkligheten. Jag var noga med att påpeka, att vi på Musikskolan inte var terapeuter eller kuratorer utan just musiklärare som tillsammans med sjukhusets personal sjöng och spelade med patienterna. Kliniken engagerade en musiklärare från musikskolan och snart hade dessa idéer spridit sig till en geriatrik avdelning.

Musiklärarna utgjorde en viktig resurs i musiklivet. En uppgift för musikledaren var att tillvarata denna resurs i Orkesterföreningen, i flera kammarssembler och i kommunens körer.

Borås Orkesterförening

Älvsborgs regemente hade en musikkår i Fristad med anor från 1750-talet. 1914 flyttade regementet in till Borås och bidrog därmed till underlaget för den lokala symfoniorkester som bildades 1912.⁹ Borås Orkesterförening har spelat allt sedan dess. Som nybliven boråsare upplevde jag snart hur eldsjälstyrkt musiklivet var i Borås, och hur stans identitet var färgat av dessa entusiasternas arbete. Tjänsten som musikledare innebar en central och även upphöjd plattform, dit företrädare för ordensväsendet, frikyrkorna och orkesterföreningen snabbt hittade för att förklara det självklara i att jag skulle ansluta mig till dem som musiker.

Orkesterföreningen, som gav åtta fullsatta konserter om året, hade tidigare anlitat soloflöjtisten hos Göteborgssymfonikerna Gérard Schaub, min lärare, som sin soloflöjtist. Nu gladdes man sig i Orkesterföreningen åt att få mig som medlem; jag var ju yrkesmusiker och dessutom numera boråsare! För Orkesterföreningen var den lokala identiteten viktig. Att jag skulle ersätta min idol och lärare, var för mig obegripligt då, men självklart för boråsarna.

Musikskolans lärare medverkade i Orkesterföreningen inom ramen för sin tjänstgöring. Lärarna fick nedsättning av sin undervisningsskyldighet omräknat från den verkliga tid som repetitioner och konserter i Borås Orkesterförening upptog. Från 1969 har de ordinarie musiklärarna på detta sätt medverkat i kommunens musikliv som lokala yrkesmusiker. Vi lyckades genomföra detta vid lokala förhandlingar strax innan möjligheten erbjöds kommunerna i musiklärarnas centrala avtal.¹⁰ En hel del lärare kunde av olika anledningar inte utnytt-

⁹ Torgny Bondestam 1974, sidan 111 ff.

¹⁰ CTA 40; Centrala tjänstemannaavtal för kommunala musikledare mellan Svenska kommunför-

jas i Borås Orkesterförening utan bildade egna kammarensembler i stället. Dessa ensembler medverkade i en mängd olika konsertarrangemang som genomfördes i Borås i form av serier på olika platser av olika anledningar, t.ex. *Musik i Sommarkväll*, som ägde rum i ytterkommundelarnas kyrkor.

Kammarensembler

Avsikten var att utnyttja musiklärarnas instrumentala färdigheter, många lärare var utomordentliga musiker. Samtidigt borde en tjänst med varierande innehåll och möjligheten att uppehålla sina musikerambitioner kunna vara lockande för många nyutexaminerade musiklärare som fortfarande drömde om musikerjobb. För många nyutexaminerade musiklärare blev omställning från den relativt obundna idealtillvaron på musikhögskolan till schemalagd heltidsundervisning alltför abrupt och gav dem alltför lite tid till övning. Dessutom var en plats i Orkesterföreningen eller i någon av kammarensemblerna statustyngd, vilket även gav lärarens elever bättre status; de hade en lärare som var aktiv och duktig musiker.

Politikerna frågade ofta om dessa "förmåner". De insåg inte vikten av att kunna rekrytera musiklärare till Borås, som förutom sina pedagogiska kunskaper kunde få bruk även av sina instrumentala. Om lärarna trivdes med jobbet i Borås, skulle de också engagera sig för sina elever på rätt sätt.

Läsåret 1979-80 medverkade 17 av musikskolans 74 fast anställda lärare¹¹ i orkesterföreningen och 33 i någon av de tio kammarensemblerna, vilket innebar ett ordentligt tillskott i det lokala musiklivet.

I musikledarens befattningsbeskrivning fanns angivet att han skulle "Aktivt främja musiklivet och samarbeta med musikutövande organisationer".¹² Dels gällde det att få ut musikskolans elever i samhället, och dels innebar formuleringen en uppmaning att utveckla kommunens musikliv.

Musik För Ungdom

Rekryteringen till Orkesterföreningen var ett problem; medelåldern där blev bara högre. Vi bildade då en rekryteringsgrupp vars första åtgärd var att producera en särskild konsert *Musik för Ungdom*. Orkesterföreningen hade av kostnadsskäl tvingats ge en konsert mindre om året. Jag föreslog då kulturnämnden, att med ett särskilt anslag ge orkestern möjlighet att ge en konsert *med* och *för* ungdom. Den första konserten dirigerade jag själv och hade två duktiga elever som solister och naturligtvis skolans symfoniorkester på podiet i en egen avdelning. Men det var inte lätt att vara innovatör inom ett revir med så gamla och hedervärda anor som

bundet, Riksförbundet Sveriges Musikpedagoger, Skolledarförbundet samt Musikerförbundet.

¹¹ Ca. 50 årsarbetstjänster sammanlagt.

¹² Musikledarens befattningsbeskrivning 1978-04-20, kulturnämnden; kulturförvaltningen, Musikskolan.

Orkesterföreningens. Publiken reagerade bl.a. genom att utebli. Den gamla abonnemangspubliken ville hellre höra solister och dirigenter kända från TV spela verk man redan var väl förtrogen med. Dock kom en ny publik, d.v.s. föräldrarna och släktingarna till alla de medverkande. Vi hade alltså lyckats rekrytera både nya musikanter och ny publik. Konserten blev annorlunda och återkom länge.

Introduktioner

Jag fick ofta frågan om var alla musikskolans tusentals elever var när Orkesterföreningen gav konsert. Det gällde alltså att på olika sätt få dit musikeleverna. Där fanns ju en möjlighet att få sin allmänbildning breddad. En halvtimme före konserten samlades intresserade i ett klassrum i anslutning till konsertlokalen för att lyssna på en introduktion om programmet. Det blev emellertid inte så mycket eleverna utan de verkliga musikentusiasterna som besökte dessa av kulturnämnden helsubventionerade föreläsningar. Men det fanns andra sätt att få eleverna till konserterna. Vaktmästaren i lokalen var mycket besvärad över att få lämna blommor till solister och dirigenter, som han inte hade en aning om vilka de var eller vad de hette. När de längst komna eleverna fick ge t.ex. Nicolai Gedda en stor bukett blommor som han kvitterade med kram och puss på kinden, ja då fanns plötsligt flera nya ansikten i salongen och det blev hedervärt att vara "blomsterflicka". Genom att ställa krav på de yrkesinriktade eleverna och samtidigt ge dem frikort och uppgifter, fick vi eleverna till konserterna.

Musik Överallt

Bästa sättet att sprida information om musikskolan var att spela, men gjorde vi det tillräckligt? Vi anslög en hel vecka till att nå ut, vi skrev och erbjöd gratis konserter och spelstunder till skolor, förskolor, företag, pensionärsföreningar, idrottsföreningar, kyrkor m.m. Vi fick ett enormt gensvar med förfrågningar om spelningar överallt. Under en hel vecka i mars medverkade musikskolans lärare och elever vid drygt 200 tillfällen och delade samtidigt ut flygblad med information om musikskolan och vår målsättning, planer, möjligheter m.m. Jag skrev dessutom debattartiklar och notiser inför konserterna. Under den veckan förekom vi i pressen varje dag. Detta var ett sätt för eleverna att få speltillfällen, men vi framhöll även, att det var ett sätt att ge de skattebetalande boråsarna lite återbäring. Jag minns särskilt det året man hade hotat med att pruta på musikskolans anslag. Vi passade då på att spela med elevorkestern i Stadshushallen, strax innan kommunstyrelsen skulle ha sitt sammanträde. Plötsligt avbröt jag orkestern och talade om för publiken, att de nu skulle få höra hur en orkester låter som är nedbantad med lika många procent som man ville pruta ner anslaget för musikskolan. För att överdriva effekten lät jag första-violinisterna ta paus och spelade med en orkester utan ledande stråkstämman. Även om åtgärden inte fick någon större politisk effekt, blev vi i alla fall uppmärksammade. Efter några år med evenemangsveckan, som vi kallade *Musik Överallt*, var vi välkända inom områ-

den vi tidigare inte nått. Vi hade dessutom fått kontakter med ett flertal föreningar som engagerade oss även under andra delar av året.

Stadsmusikkåren

Hemvärnets musikkår hade problem med rekryteringen och vädjade hos kommunstyrelsen om hjälp. Man ville ha hjälp med att starta en ny musikkår med yngre musikanter. Som alla andra skrivelser av musikkårstyp kom den till mig via kulturnämnden. Resultatet blev en Stadsmusikkår med samma ledare som övade den äldsta blåsorkestern i musikskolan. På detta sätt skulle rekryteringen underlättas samtidigt som eleverna i blåsorkestern skulle ha något att se fram emot. Efter några tveksamma år i starten är nu orkestern fast etablerad i Borås musikliv under namnet Borås Blåarsymfoniker.

Club JazzIntime¹³

Det förväntades konserter av stor bredd. Borås hade flera jazzmusiker på erkänt hög nationell nivå och jazzintresset bedömdes vara stort. De jazzkonserter kulturnämnden anordnade drog visserligen stor publik. Det rörde sig om gratiskonserter i en museisal. Men formen passade inte genren. Publiken satt förväntansfullt uppradade på stolar i konsertformering, musikerna kom ofta för sent och var i regel i högvarv lagom till konserten skulle vara slut och museet stängas. Dock anordnades årligen ca. fyra konserter.

En av de trognaste jazzvännerna, Bibben Fagerström, kom till min expedition och bad om anslag till en ny jazzklubb i stan. Jag insåg möjligheten att få avhända mig uppgiften att anordna jazzkonserter till en grupp som visste mer och hade bättre kontakter. *Club JazzIntime* bildades och anordnade jazzkvällar på en restaurang i rätt miljö. Redan första året fick jazzpubliken i Borås åtskilliga fler konserter och en mycket livaktig ny förening hade bildats.

Musik i Sommarkväll

Musikledarens uppgift som musikanordnare underströks vid Borås Stads 350-årsjubileum. Då anslogs särskilda medel till konserter i samband med jubileet. Året efter, d.v.s. det år jag tillträdde som musikledare, fanns anslaget kvar av någon anledning och skulle givetvis användas. Sommartid tömdes stan på invånare; boråsarna gjorde Varberg till storstad. Men även småbyarna kring sjöarna runt Borås fick då sin storhetstid; det var nära till "stugan på landet". Borås var i det närmaste utan kultur sommartid, och turistnäringen hade börjat reagera. Om man i det läget ville arrangera konserter, fanns det bara två alternativ; antingen i Varberg - otänkbart med Borås kommuns pengar - eller i Borås' ytterkommundelar. Där fanns ju kyrkan som samlingslokal dit stigarna förde folket, mest på söndagar. I ett samarbete med SKS arrangerades emellertid en konsertserie i kyr-

¹³ Jo, just så skulle namnet stavas. Variationer förekommer emellertid numera.

korna på onsdagskvällar med Boråstraktens sommarhemvändande musiksöner och -döttrar; de som var utplacerade i det nationella musiklivet eller elever på folkhögskolor och musikhögskolor. Soloflöjtisten på Kungl. Operan med hela sin musicerande familj kom hem till sin gamla by och konserterade i kyrkan, altfiolstämledaren kom från Göteborgssymfonikerna till sina hemtrakter o.s.v. *Musik i Sommarkväll* blev succé; många boråsare vallfärdade till kyrkor de aldrig förr hade besökt, och prästerna rättade sin semester efter konserterna - de ville inte missa evenemangen i sin kyrka.

Det uppstod emellertid formella svårigheter. Kommunens kulturnämnd kunde ju inte anslå medel till kyrkan som hade egna kulturpengar från skattebetalarna. Det var då SKS (Sveriges Kyrkliga Studieförbund) kom in i bilden som medarrangör. Till *studieförbundens* kulturarrangemang kunde SKS, som ett av de tio, mycket väl få anslag från kommunen.

Nästa krux var att de medel som fördelades till studieförbundens kultur via kulturnämnden beräknades efter respektive studieförbunds antal studietimmar föregående år. SKS var i detta avseende ett av de mindre och pengar enligt denna fördelning räckte inte långt. Emellertid fanns lösningen inom räckhåll. Denna proportionella fördelning efter studietimmar gällde endast 75% av det totala anslaget till studieförbunden. Resten ville kulturnämnden kunna förfoga över enligt andra kriterier. Varje politiker hade ju sin ideologiska förankring i något studieförbund de var angelägna att stödja, och kunde göra detta med de resterande 25 %.

Konsertserien blev snart mycket populär; antalet konserter ökade till mellan 30 och 40 varje sommar. 15 år efter starten lever serien kvar. Numera sköter emellertid SKS såväl administration som programupplägg, men kulturnämnden bidrar med anslag. *Musik i Sommarkväll* blev mer än en konsertserie, det blev ett begrepp som många andra kommuner sen tog efter.

Musik i Museum

1975 byggdes äntligen det kulturhus boråsarna så länge hade väntat på. Ett gemensamt hus för bibliotek, museum och teater men utan lokaler för musik. På flera olika sätt gjordes försök att komplettera utbudet i Kulturhuset. Det fanns gott om kammarensembler i stan, såväl inom regionmusiken som inom musikskolans lärarkår. Söndageftermiddagar anordnades konserter med extra anslag från kulturnämnden. En söndag om året inbjöd museerna i stan till särskilt publikdragande arrangemang. På varje museum erbjöds även musik i någon form. Formen blev populär och en fortsättning blev naturlig.

Lunchkonserter

Musiken hade nu fått fäste i Kulturhuset och vi sökte möjligheter att även bjuda bibliotekets besökare möjligheter att lyssna på musik. Lunchkonserterna tog form, först i den sk kommunala hörnan. Även om konsertformen snart blev po-

pulär, "att mitt i stan, mitt i veckan och mitt på dan" få lyssna till levande musik, så var akustiken bland de ljuddämpande böckerna bedrövlig. Museet hade emellertid en utmärkt miljö för musik, och blev dessutom snart en lokal som boråsarna lätt hittade till. Det var här lunchkonserterna med alla de lokala artisterna hittade sin slutliga form.

Musik på arbetsplatser

Den socialdemokratiska majoriteten i kulturnämnden var angelägen om att nå ut med kultur till alla. Arbetsplatserna, ett tiotal företag till att börja med, fick sin bibliotekshörna där det även placerades konst från museet. Det var naturligt att också föreslå musik på dessa arbetsplatser. Jazzklubben hade några aktiva och mycket framstående ensembler som ombads svara för musik i samband med att lunch serverades. Emellertid blev det arrangemanget inte långvarigt. Restaurangpersonalen stördes av musiken och för många innebar ju lunchen avkoppling; man behövde lugn och ro. Utvärderingen som gjordes efter tio konserter visade tydligt detta. Om musik skulle förekomma på lunchen, borde det vara i en lokal utanför matsalen med möjlighet att lyssna enbart för dem som så önskade, kom vi fram till.

Musik på Torg

Att främja musiklivet i kommunen och samarbeta med musiklivets organisationer innebar ju att alla hade rätt att ställa krav och önskemål. Musikkåreerna i stan hade små möjligheter att få stöd från kulturnämnden genom att bli engagerade. Därför öppnades möjligheten till utomhuskonserter på stans alla torg. Musikkåreerna stimulerades genom att bli engagerade av kulturnämnden, och kommuninvånarna fick levande musik lite överallt.

Tonsättaraftnar

Flera idéer prövades på Kulturhuset; *Musik med efterklang*, ett slags musikkafé med plats för eftersnack, *Teater med efterspel*, *Litteratur med eftertryck* o.s.v.. Bibliotekets författaraftnar blev modell för Föreningen Ny Musiks *Tonsättaraftnar*. Ny Musik ger boråsarna unika och aktuella inblickar i dagens konstmusikvärld, något som ger eko i hela Musiksverige. Sedan 1976 har man verkat, först som studiecirkel, så småningom med allt vidare radie. Till en början betraktad som en gymnasial ytterlighetsföreteelse att le lite irriterat åt, men senare funnen hålla måttet då Kulturrådet öppnat sin stöd- och acceptansportmonnä. Kulturnämnden hängde på, Musik i Väst såg chansen att sprida intresset för vår tids musik i länet och bad föreningen dubblera sina konserter även i andra kommuner. Genom tonsättaraftnarna i Kulturhuset har åtskilliga svenska tonsättare ägnats fullständigt unika helaftonsföreställningar där.

Musik på Kriminalvårdsanstalten

Även om ambitionerna alltid var ärliga, intensiva och förgrenade åt alla håll, så lyckades inte allt nyskapande. Västeråsen är en kriminalvårdsanstalt i Borås med företrädesvis unga brottslingar som vistas där delar av ett år som längst. Även med dem skulle vi samarbeta. Den första impulsen kom från Stadsbiblioteket. Där finns en bibliotekarie med uppsökande uppgifter. Hon skulle bl.a. driva det lilla filialbiblioteket på anstalten. Kerstin Magnusson ringde mig och ville ha hjälp med att skaffa fler musikkassetter till de musikhungriga ungdomarna där. Varför passivisera, undrade jag? Aktivera i stället!

På anstalten fanns goda möjligheter för fotointresserade. Det intresset var väl förankrat även bland personalen. Man kunde fånga motiv även utanför staketet. Varför inte lära sig att sätta ljud till sina diabilder t.ex. med en synthesizer? Vi hade på musikskolan redan då goda erfarenheter av synthesizerns alla möjligheter att göra inte bara musik utan även ljud. Idéen innebar att ljuden skulle spelas in på en liten portastudio och sen spelas upp tillsammans med bilderna. Den viktigaste målsättningen var dock att ge ungdomarna något att intressera sig för, och ta med sig ut från anstalten. Det här var nytt. Något liknande hade aldrig förekommit tidigare. Uppmärksamheten i den centrala krim-vårdvärlden blev tillräckligt stor för att skapa generositet. Men det stack ju i ögonen för de entusiaster bland de anställda som fått nej till annan nyanskaffning av olika slag.

Vi fick pengar till en ordentlig utrustning av kriminalvårdsstyrelsen. Personalen på anstalten var mycket positiv men reserverad inför allt det tekniska. Så länge vår musiklärare Vanja Holm, fritidsledarna och internerna höll på med apparaterna gick allt vägen. Men utan Vanja kom musikmaskineriet inte fram ur sitt låsta förråd. Respekten för apparaterna utan Vanja var för stor och personalens tålmod räckte heller inte till. Det hela slutade med att apparaterna fördes över till Hall-anstalten. Hur det där gick med den goda tanken vet jag inte, men både instrumenten och metoden kan säkerligen åter aktiveras när som helst.

Detta är vår musik

Alla dessa serier med musik på olika platser och av olika karaktärer genomfördes i samarbete med studieförbunden. Jag har tidigare nämnt hur SKS engagerade sig för *Musik i Sommarkväll*. *Musik i Museum* blev ett samarbete med Medborgarskolan, *Lunchkonserterna* med TBV, *Musik på Torg* Vuxenskolan och *Musik på Arbetsplatser* ABF. Det gick till så att konserterna redovisades som kulturarrangemang varvid studieförbunden medverkade i finansieringen, vilket i sin tur ledde till att ytterligare konserter kunde genomföras. Jazzklubbens ensembler fick vid sina arbetsplatskonserter inget arvode. Däremot fick de vid sina konserter igen detta genom generösa bidrag och kunde utöka sin egen konsertverksamhet. Några år gavs en gemensam folder ut under namnet *Detta är vår musik*. Där kunde studieförbunden redovisa sin musikverksamhet och musikföreningarna i stan sin inriktning och sina generalprogram.

Gruppenärvaro

Mitt inlägg i debatten om gruppundervisning kallades *gruppenärvaro*,¹⁴ som innebar att eleverna undervisades individuellt i närvaro av en större grupp. 7-10 elever, på samma eller olika färdighetsnivåer och i olika åldrar, var hos mig under 120 minuter en gång i veckan. Fördelarna var många. De yngre eleverna, som inte orkade spela så länge, spelade flera gånger under korta pass. De mer försigkomna lärde av varandra och var samtidigt förebilder för de små. Uppvärmnings- och tonbildningsövningar samt teoretiska genomgångar blev effektivare i gruppens närvaro. Repertoarkännedomen ökade för eleverna, då de ständigt hörde sina kamrater spela annat än vad de själva höll på med. De sociala banden stärktes - vi träffades ju under två hela timmar. De yngre eleverna upplevde en omfattande passiv inlärning medan de äldre fascinerades av hur de yngres svårigheter på olika sätt löstes. Om någon eller några elever var sjuka fick de andra längre undervisningstid som ofta användes till samspel t.ex. Jag upplevde metoden som oerhört arbetsam, då allas uppmärksamhet skulle hållas vid liv, men samtidigt både givande och framför allt effektiv.

Pop, rock och jazz

Musikskolan utsattes då och då för kritiken att nå endast en begränsad del av barn och ungdomar och inte alls de som intresserade sig för pop och rock. Musikskolan var endast till för de som intresserade sig för den "klassiska" musiken, sas det. På olika sätt försökte vi därför att fånga och engagera även de ungdomar som sysslade med rock och pop. Begreppen hade på 1960- och 70-talen inte samma bredd som idag men var tillräckliga för att utestänga de flesta av musikskolans lärare, som saknade både kompetens och intresse. I samarbete med fritidsförvaltningen och skolan försökte vi därför hitta former och lärare som kunde medverka till att utveckla även dessa genrer. Vid en talangmönstring, begreppet "tävling" försökte man undvika, erbjöd därför musikskolan de ungdomar som kvalificerat sig för final i mönstringen stöd för att lära sig mer om hur klanger byggdes upp och hur olika effekter kunde utnyttjas. Gensvaret blev magert. Man var noga med att utveckla sitt eget personliga "sound" och ville därför inte låta sig påverkas av äldre. De musiker som anlätades som lärare var professionella popmusiker men det hjälpte inte. Ambitionen förorsakade en insändardebatt i Borås Tidning. Musikskolan kritiserades för att endast gå de klassiskt intresserade musikungdomarnas ärende. Trots välvilliga ansträngningar blev jag i en dikt av en lokal poet omskriven som alltför lättsinnig i mitt förhållande till rock.¹⁵

Nu 25 år senare, inser jag att ambitionen var missriktad genom min egen okunskap om fältet *rock*. Dessutom fanns hos flera lärare inställningen att rock var något destruktivt men övergående och att deras uppgift var att leda ungdom-

¹⁴ Se Musikkultur 1984:2 sidan 4, *Gruppenärvaro lyckad lösning* (Torgil Persson).

¹⁵ Görgen Antonsson 1979. Se även Borås Tidning 1977-11-12.

marna ”på rätta vägar”, d.v.s. till den klassiska musiken. ”Här har jag under flera år lagt grunden till en vacker och klangrik ton med riktig ambis (munställning), som på några veckor bryts ner av detta bölande”, hörde jag en besviken lärare beklaga sig över en ”förlorad” elev som slutat i Musikskolan och börjat spela rock.

Vid ett annat tillfälle anordnades en källarbandsoffensiv. Då erbjöds skolans lokaler och instrument och en musiklärare ställde sig till förfogande för att ordna med låsning m.m. Den offensiven lyckades bättre men föll så småningom på att skolan i längden var ovillig att upplåta sina lokaler kvällstid. På olika sätt försökte vi då att inom ramen för fritt valt arbete få in ämnet rockband på schemat. Det började bra men fick ingen längre varaktighet.

I ett samarbete med Musikhögskolan i Göteborg och den där nystartade afro-amerikanska, eller improvisationspedagogiska linjen som den först hette, skapades kontakt mellan de blivande improvisationspedagogerna och musikskolans lärare. Kurser anordnades för våra lärare som improvisationsmusikerna från Göteborg ledde inom ramen för sitt praktikarbete under ledning av deras lärare Gunnar Lindgren. 15 musiklärare tog del av dessa kurser som ett försök att bredda den trygghet de upplevde inom instrumentalundervisningen till ensembleundervisning i pop och jazz. Samarbetet resulterade bl.a. i att lärarkandidaten Vanja Holm anställdes som slagverkslärare i Borås. Därmed fick slagverksundervisningen ökad bredd och högre status och ett embryo till jazzensemble utvecklades.¹⁶ Inför läsåret 2000/01 inbjöds elever och ensembler till rockskola, möjliggjord bl.a. genom en rockintresserad och -kunnig ny musiklärare.

Musik för invandrare

Under 1980-talet fanns i kulturnämndens budget ett särskilt anslag för kultur till invandrare. Därigenom tändes förhoppningen att även invandrad musik skulle få möjlighet att utvecklas genom Musikskolans undervisning. Genom kontakter med assyriska föreningen i Borås inköptes de traditionella stränginstrumenten *saz* och *udh* samt de bongoliknande trummorna *drbouka*.¹⁷ Leveranstiden var emellertid mycket lång, de köptes in från Alexandria i Egypten, och när de så äntligen levererades blev de stulna. Det var många och mycket krångliga turer för att få igång gruppen som organiserades i form av studiecirkel i Studieförbundet. Flera år efter det första initiativet tagits, startade undervisningen. Kulturnämnden betalade deltagaravgifter och hyra för de instrument som behövdes, utöver de vi hade köpt in. De båda lärarna hämtades från en assyrisk orkester baserad i Stockholm.¹⁸ Genom att två av musikerna studerade i Göteborg blev undervisningen i Borås möjlig. Halva gruppen, (ca. 7 deltagare) musicerade och de andra dansade.

¹⁶ Se Musikkultur 1981:6 sidan 16, Gunnar Lindgren svarar Torgil Persson.

¹⁷ Stavas även oud respektive darbuka.

¹⁸ Gruppen hette Ishtar (Kärleksgudinna). I en artikel i Borås Tidning 1982-12-17 finns ytterligare detaljer.

Undervisningen blev inte långvarig. När de två musikerna efter något år lämnade Göteborg, fanns inte längre lärare på realistiskt avstånd. Istället kom förfrågningar från andra invandrargrupper om att deras barn skulle få undervisning i Musikskolan. Detta blev mycket svårhanterat; var skulle gränsen för invandrare gå och vilka instrument skulle de få spela? Tanken var ju från början att även ge oss svenskar möjligheter att få möta den invandrade kulturen. Genom att kultur-nämnden strukturerade om sin budget, försvann så småningom möjligheten till dessa medel.

Elektronmusik

Redan på tidigt 70-tal formades mina ambitioner om att vi på musikskolan så småningom även skulle undervisa i elektronmusik. Tonsättaren Åke Parmerud engagerades till studiedagar och kurser för lärarna och musikdatorer inköptes. Vid en högstadieskola initierade jag ett projekt med anslag från länskolnämnden. Fyra musikdatorer inköptes och kontinuerlig undervisning på dessa genomfördes. Med viss stolthet kunde jag säga att vi i Borås hade landets enda elektronmusikgrupp på högstadiet. Huruvida detta var med sanningen helt överensstämmande vet jag inte och visste väl det inte då heller. Den marknadsföringen hjälpte oss dock att hålla liv i våra ambitioner om en framtida elektronmusikstudio. Med dagens lättöverkomliga och lätthanterliga musikmaskiner har ambitionen blivit verklighet. Kontinuerlig undervisning på musikdatorer pågår i dagens Borås Musikskola.

Repertoarutveckling

Musikskolans elever mötte de traditionella skolor och etydsamlingar som lärarna själva hade använt som elever en gång. Genom Carl-Bertil Agnestig, Lennart Lundén och Gunnar Axén med flera entusiaster, fick eleverna även skolor på svenska och metoderna utvecklades därmed. På ensemblesidan var emellertid utbudet magrare. Varje ensembleledare skrev egna arrangemang och anpassade dessa till sin egen orkesters möjligheter. Många misslyckade försök att samla och ge ut dessa arrangemang gjordes. När blåsmusikkårerna, som hittills använt gamla militärmusikarrangemang, blev allt vanligare och orkestrarna allt större, blev den amerikanska Symfonic Band-repertoaren allt vanligare. Det var musik som var okänd för de flesta ungdomarna och ibland även rent tråkig. Eldsjälen Göran Bergendahl, verksam på Rikskonsert, initierade flera projekt där tonsättare arbetade direkt med eleverna i skolan. Genom kontakt med honom kunde jag få igång ett tonsättarprojekt i en av våra kommundelar tillsammans med den isländske tonsättaren Thorkell Sigurbjörnsson. Vid tre skolenheter skrev eleverna musikdramatik med hjälp av Thorkell. Med mycket blandade känslor mötte elever och lärare musikdramat *Efter atombomben*. En av de då medverkande eleverna, senare en av Göteborgssymfonikerna, har nu berättat att detta var han största musikaliska upplevelse i skolan.

Arne Mellnäs, Besvärjelser

När Borås Skolors Musikkår stod inför sitt sextioårsjubileum 1978, ville jag att de skulle få en musikalisk present de aldrig skulle glömma. Med föräldrars och Rikskonserters hjälp kunde vi av tonsättaren Arne Mellnäs beställa den musik som blev *Besvärjelser* och som uruppfördes i Borås vid jubileet under tonsättarens ledning. Det stycket har sen blivit ett ofta förekommande verk bland Symfonic Bands.

Per Nørgård, Slå dørene op

Någon tid efter råkade jag höra *Besvärjelser* framföras av Regionmusiken i Linköping i samband med ett arrangemang av RSAO.¹⁹ Eftersom vi hade uppföranderätten på verket hotade jag med kommunjuristernas stöd med stämning men nådde den förlikningen att RSAO skulle göra ett nytt beställningsverk åt oss. Efter långa och många krångliga formella turer lyckades jag engagera den danske tonsättaren Per Nørgård att skriva ett verk som skulle uppföras av musikskoleensembler i Lund, Örebro och Borås. Jag hade nu erfarenhet av hur svårt det var att till fullo engagera ensembleledaren för ett nytt verk av dagens tonsättare. Arne Mellnäs dirigerade sitt eget verk för att den ordinarie ensembleledaren inte ville. Därför blev överenskommelsen med Per Nørgård att han skulle skriva ett particell²⁰ som senare ensembleledarna, efter kurser arrangerade av RSAO och ledda av tonsättaren, kunde fullfölja allt efter deras ensembles förmåga. Ett mycket utvecklande och stimulerande samarbete inleddes och avslutades med att våra ungdomar, symfoniorkester, goss- och ungdomskörer samt sångsolister, uruppförde verket vid en Musik för Ungdomskonsert i Orkesterföreningens serie och med tonsättaren närvarande. *Slå dørene op* uppfördes även i Örebro men i Lund lyckades man inte anamma samma entusiasm och nyfikenhet för att driva processen till fullbordan. Tonsättaren har i sin verkförteckning framhållit att verket tillägnats mig och Borås musikskola, vilket vi känner oss hedrade av.

Föreningen Ny Musik

Björn Nilsson, eldsjäl inom den nya musiken och välkänd i tonsättarkretsar i och utanför Sverige, engagerade även Musikskolans ensembler till oförlömliga upplevelser. Jag uppmuntrade hans arbete med den förvisningen att eleverna på detta sätt skulle bli lotsade fram till sin egen tids musik. T.ex. när en av musikskolans ensembler framförde Gavin Bryars *Jesu Blood never failed me*; en engelsk luffare som sjunger en lärsång inspelad på band och som ackompanjeras i

¹⁹ Riksförbundet Sveriges Amatörorkestrar som även organiserar skolorkestrar i Riksförbundet Unga Musikanter. Sedan 1999 har Sveriges orkesterförbund bildats av RSAO och SOR. Se <<http://www.geocities.com/Vienna/Choir/7701/>>

²⁰ Particell är ett partitur där stämmorna endast angivits gruppvis; träblås, bleckblås, stråk, slagverk, kör o.s.v. Den slutliga arrangeringen gjorde respektive orkesterledare med hänsyn tagen till lokala förutsättningar.

olika sättningar gång på gång i en allt växande instrumentering. Ett helt fantastiskt rörande generationsmöte tillkommet genom teknik och musik.²¹

Lokaler

Redan på 1950-talet iordningställdes lokaler för Borås Skolors Frivilliga instrumentalundervisning. I samband med att Engelbrektskolan fick ny gymnastikbyggnad iordningställdes en expedition, några undervisningslokaler samt not- och instrumentförråd. Allteftersom musikskolan växte ökade lokalbehoven. Framför allt gällde detta ensemblerum för musikskolans större ensembler. På varje skola i hela kommunen hyrdes klassrum och liknande för den enskilda undervisningen. Under mina sju första år i Borås fick ett seriöst lokalförslag avvisas per år för att lokalerna antingen var för dyra eller oanvändbara till musikundervisning. När Kulturhuset gav plats åt Stadsbiblioteket och Konstmuseet gjordes de övergivna lokalerna i ordning för musikskolan. Sammanlagt 1000 m² användes som provisoriska lokaler till dess att Caroliskolan, från 1880, byggdes om och anpassades efter alla konstens regler till synnerligen ändamålsenliga lokaler för musikskolan. Detta skedde 1989.

Fortbildning

Musikskolan var under 1970- och 80-talen organiserad som en av förvaltningarna i kulturnämnden tillsammans med biblioteket, museet och teatern. Musikledaren betraktades som förvaltningschef, beredde och föredrog alla musikärenden i nämnden, och fick tillfällen till omfattande fortbildning tillsammans med de andra förvaltningscheferna. Skolledarutbildningen, SLUG; och en avancerad chefsutbildning i samarbete med Högskolan var båda utsträckta över flera år. På detta sätt fick jag en stimulerande och utvecklande kontakt såväl med skolans rektorer som med kommunens övriga chefer och förvaltningar. Det gav mig perspektiv på min situation i "min" lilla förvaltning; jag hade därigenom lättare för att se musikskolan som *en av* kommunens servicegivande inrättningar.

Visioner

Avslutningsvis vill jag uppehålla mig något vid de ofullbordade tankar och visioner jag hade under min sista tid som musikledare.

Kommunens förvaltningar var ofta föremål för organisationsförändringar i större eller mindre omfattning. Musikskolan var naturligtvis inget undantag. När vi just hade avslutat en längre utredning som berörde musiklivet i sin helhet, föreslog kulturnämndens ordförande att se över musikskolans förhållande till *samhället utanför* i stort. Just då hade jag fått ögonen på en ekonomisk doktorsavhandling²² som handlade om social redovisning i företagsvärlden. Företagen skulle enligt

²¹ Se Musikkultur 1982:3 sidan 16, *Ny musik, nytt arbetssätt, ny orkester* (Torgil Persson).

²² Jan-Erik Gröjer & Agneta Stark 1978.

denna, utöver ekonomisk redovisning, även redovisa sitt förhållande till personal, miljö, stat, kommun o.s.v. Min tanke var att först informera intensivt och brett och därefter undersöka attityder hos elever, föräldrar, berörda personalorganisationer, i förskolan, grundskolan, gymnasierna, folkhögskolan, social- och fritidsförvaltningarna, studieförbund, föreningar, invandrarorganisationerna, näringslivet m.m. Social redovisning för musikskolan skulle kunna innebära att krav, förväntningar, tips och önskemål sammanställdes för att jämföras med gällande målsättning och verksamhetsbeskrivning.

Ambitionen att låta musikskolan präglas av samhället och utvecklingen utanför musikskolan födde också tanken på en annorlunda marknadsföring av musikskolans undervisning. Kollegiet var sammansatt av ca. 70 lärare med varierande pedagogiska uppfattningar, målsättningar och musikaliska erfarenheter. Varför inte exponera detta tydligare? Lärarna borde själva få komma till tals och redovisa sitt sätt att undervisa och sina resultat. Eleverna skulle då alltså få möjlighet att i stället för att primärt välja instrument få välja lärare. I en undersökning gjord av Föreningen Sveriges Musikskolledare²³ hade man konstaterat att eleverna i stor utsträckning fortsatte sina musikskolestudier hos en lärare de trivdes med.

I en folder skulle alltså lärarna få beskriva sin bakgrund, sitt aktiva musicerande, pedagogiska idéer och arbetssätt. De skulle helt enkelt få marknadsföra sig själva. Några lärare hade den bestämda uppfattningen att nybörjaren måste få sin undervisning individuellt för att senare i grupp ha möjlighet att ta till sin instruktioner, medan andra menade att i gruppen ser man snart vilka elever som kan gå vidare till enskild undervisning. Genom att lärarna blev tilldelade elever efter en viss kvot kunde de forma sina grupper och sitt schema själva. Det fanns alltså utvecklingsmöjligheter för båda dessa beskrivna sätt att undervisa. Min tes var, att eleverna fick den bästa undervisningen hos läraren som fick undervisa efter sin egna pedagogiska uppfattning (inom rimliga gränser).

Elevfördelningen kunde dock bli ojämn; de populära lärarna skulle få gott om elever medan andra skulle kunna bli utan. Detta förhållande skulle säkert facket protestera mot och hänvisa till att deras uppgift mer var att undervisa. Marknadsföringen var en administrativ uppgift. Tanken var att detta skulle ge lärarna indikationer på behovet av fortbildning. Samtidigt skulle de populära lärarna bli ett föredöme att ta efter. Denna idé borde också kunna stimulera lärarna att utveckla sin metodik och helt enkelt få syssla mer med vad de var bäst på. Målet skulle vara att ta vara på det positiva engagemanget.

En annan idé var att aktivera de presumtiva eleverna mer i valet av ämne. Musikskolans ca. 30 ämnen skulle indelas i områden inom vilket man första åren fick en form av förberedande undervisning. Till viss del använde sig brasslärarna

²³ Resultatet finns redovisat i Zoltan Gaal & George Keczan & Anders Lorentzon 1982. Se även fotnot 40 sidan 255.

redan av dessa idéer. Eleverna fick anmäla sig till gruppen brassinstrument, inte till enstaka instrument som trombon, horn eller trumpet. De fick börja på det instrument som var ledigt och behövdes bäst i musikkåren men kunde senare få byta, om andra förutsättningar visade sig. Dessa områden skulle utformas av lärarna som ledde och utvecklade sina respektive områden i lärarlag. Dessa lärarlag skulle komplettera de lärarlag som var aktiva ute på skolorna och knutna till varje rektorsområde och deras speciella förutsättningar.

Dessa idéer var på den tiden djärva även i sin ofullständighet. Det hade krävts långa och intensiva diskussioner med facket, som säkerligen hade förändrat idéerna något. En gemensam inriktning var emellertid den första förutsättningen för att kunna nå en verklighet. Idag, femton år senare, är dessa idéer inte särskilt utmanande.

Den kommunale musikledarens alla roller

Musikledarens funktion upplevde jag som mångfasetterad och svår att överblicka. Rektor, konsulent, kommunens musiksakkunnige och lärare var några av rollerna, alla lika viktiga. Den rent arbetsledande funktionen var lätt att förbise. Personalens sammansättning i lärare - ledare med kanslisterna som mellanhand komplicerades av arbetsuppgifternas skiftande art, något som accentuerades i en stor musikskola som den i Borås. Varje personalkategori var sammansatt av personligheter som rätt utnyttjade, eller snarare, rätt motiverade, var för sig, var en stor tillgång för Musikskolan. Ambitionen var att alla skulle uppleva samma mål; elevernas bästa. Det var lätt att formulera, men svårare att leva upp till.

Jag upplevde det oerhört viktigt att också vara insatt i kommunens övergripande byråkrati. För att kunna utveckla samarbetet med t.ex. förskolan, fritids- och skolförvaltningarna underlättades kontakterna ju mer jag kände till om dessa organisationers inre arbetssätt och struktur. Ett livligt, positivt och konstruktivt samarbete med revisionskontoret resulterade t.ex. i ett målsättningsprogram som blev mönsterbildande även för revisionen. Genom skolledarutbildningen och flera andra omfattande utbildningar tillsammans med de andra förvaltningscheferna fick jag denna viktiga insyn men även en personkännedom som underlättade samarbetet över förvaltningsgränserna.

Via *Musik överallt*, den årligt återkommande uppspelningsveckan, fick Musikskolan flera kontakter som resulterade i små konserter även på arbetsplatser. Impulser från företagsledare, kontakt med förhållande, krav och behov i offentlig och privat förvaltning gav också tankeställare. Tryggheten i den offentliga miljön och möjligheterna i den privata sektorn upplevde jag som stimulerande och inspirerande i alla dess skiftningar.

Som musikledare hade jag alltmer rollen som kommunens sakkunnige i musikfrågor och som sådan även föredragande i kulturnämnden. Möjligheten till överblick över musiklivet i kommunen var värdefull men också ansvarstyngd.

Föreningarna och publiken skulle ju, enligt kulturnämndens intentioner, till stor del påverka musiklivet. Med tillgång till sakkunskap skulle jag som musikledare också föreslå nämnden att genom kulturarrangemang stödjade minoritetsyttringar som modern jazz, ny musik, invandarmusik o.s.v. Ambitionen var att inte bara ge "folk vad folk ville ha" utan även det som de inte visste att de ville ha.

Jag upplevde denna roll svår. Särskilt att avpersonifiera tyckandet. Även om jag var övertygad om att ett arrangemang eller en förening skulle stödjas, så var ju min personliga uppfattning inte så intressant som de argument och demokratiskt fattade beslut jag hänvisade till. Möjlighet till överblick förstärktes av alla de utommusikaliska kontakter som gavs i min egenskap av förvaltningschef. Ju mer nyfiken jag var och ju mer jag satte mig in i andra förvaltningars arbetsätt och problem, desto lättare fann jag lösningar på våra egna specifika problem. Jag hade då också lättare att integrera musiken i andra förvaltningars verksamhet. Vi fick därmed lättare acceptans för vår insats just vid det tillfället men även för verksamheten generellt sett.

I argumentationsdueller fick jag ibland uppmaningen "övertyga mig, Torgil". Det var ju sällan musiker jag hade att övertyga. Det gällde att hitta ett adekvat språkbruk i en övertygande argumentering t.ex. i budgetsammanhang. Det språket sökte jag i umgänget med andra förvaltningars tjänstemän.

Som kommunens musikkonsulent skulle musikledaren åt skolstyrelsen planera, leda och utveckla skolkonsertverksamheten, fortbildningsverksamheten och det pedagogiska utvecklingsarbetet inom ämnet musik. Detta innebar bland annat att hålla föreläsningar för mellanstadielärarna. Det var en form av fortbildning som även förekom i manlig respektive kvinnlig gymnastik samt teckning. Det förväntades av mig att genom dessa föreläsningar ge lärarna material till sina lektioner i musik. Som välutbildad men oerfaren lärare, jag hade färsk och oprövade examina som både folkskollärare och musiklejare, var jag naturligtvis spänd inför min första föreläsning, eller instruktion, som det kallades. Dock blev jag av en äldre lärare välkommen med "Du är ju en av oss". Förutsättningarna för ett utbyte blev därmed avsevärt större. Identiteten var viktig! Senare fick jag veta att denne lärare var just Karl-Gustav Sundeck som redan 1945 startade fiolundervisning på Sjöboskolan i Borås, Borås skolors frivilliga instrumentalundervisning, eller "Sundecks fiolskola" som den allmänt kallades.

Dessutom anordnades denna termin sammanlagt 78 skolkonserter, där vi från musikskolan dels skickat ut material till lärarna i förväg och dels medverkade vid konserterna som konferencier. Som konsulent hade jag även ansvar för att Borås skolors samtliga pianon stämdes två gånger per läsår; för organisationen med skolkörer på mellanstadierna samt för skolornas samlade skivbibliotek - diskoteket - som det kallades. Ett sätt att utveckla samt samordna musikskolans och grundskolans musikverksamheter var att stimulera intresset för musiklyssning.

Jag utarbetade därför en serie arbetsblad för lågstadiet med utgångspunkt i skolornas samlade skivbestånd.

Uppgifterna som musikkonsulent i den allmänna skolan samlades vid musikskolan senare i en hel tjänst vars första innehavare var Ortrud Mann.

Även musikskoleverksamheten skulle utvecklas pedagogiskt. Ständigt diskuterades olika former för gruppundervisning. Grundskolans läroplan²⁴ medgav att eleven under vissa förutsättningar kunde gå ifrån undervisningen 20 minuter i veckan till musikskolans undervisning. I syfte att få träffa eleverna under längre pass diskuterades ständigt olika former för gruppundervisning.

På en musikskola är förhållandet mellan arbetsledning och fackliga företrädare särskilt viktig. Musiklärarjobbet utförs ju i stort helt isolerat från både kollegor och ledning. I Borås jobbade mer än 70 lärare i 30 olika ämnen med tusentals elever på 50 olika arbetsställen inte sällan i tomma skolors ödsliga klassrum, matsalar och korridorer. Engagemanget hos den enskilde musikläraren är dock helt avgörande för resultat. Pedagogiska, sociala och konstnärliga egenskaper paras ihop med envishet och ren uthållighet. Det gällde att locka fram och stimulera optimala kombinationer mellan dessa var för sig ovärderliga faktorer. Lärarna skulle känna att deras arbetsinsatser värderades men också att det krävdes självdisciplin. Jag upplevde att respekt och krav måste kombineras.

Länge hade jag uppfattningen att kulturnämnden bestod av en samling övermänniskor med färdiga och fixa uppfattningar om det mesta. Så småningom lärde jag mig att politiker var hedervärda, samhällsengagerade och flexibla vardagsmänniskor med en klar verklighetsuppfattning. Lyhört försökte jag lyssna och rätta förslag och verkställighet därefter.

Under mina år som musikledare utvecklades Musikskolan enormt bl.a. genom kommunsammanslagningar. Allt förändringsarbete initierades tillsammans med facket. Man gav många värdefulla vinklingar inför varje förändring, hur liten och obetydlig den än var. Hur mycket ett förslag än utarbetades, så kom det nya, ofta betydelsefulla synpunkter från de fackliga företrädarna.

Även om facket företräder "de som ska göra't", så representerar ju musikledaren sitt företag såväl inför nämnden som inför allmänheten. Att göra det hade sina sidor. Särskilt svårt var det att förklara behovet hos musiklärarna att själva få musicera.²⁵ De som fått nedsättning i sin undervisningsskyldighet, en avtalsenlig möjlighet, för att spela i Borås Orkesterförening eller i en kammarensemble, har ibland av politikerna betraktats som "smitare". -Det är klart att det är roligare att spela än att traggla med elever, sa man. Men motargumenten var många och för mig lättfunna om än svårförståeliga för politikerna. Kritiken kunde kanske vara mer befogad förr. Övertaliga biograf-, krog- och militärmusiker fick utan pedago-

²⁴ Läroplan för grundskolan, Lgr 69 sidan 111.

²⁵ Se Borås Orkesterförening sidan 49.

gisk insikt eller utbildning ta de jobb som erbjöds. I allt högre utsträckning rekryterade emellertid musikskolorna sina lärare från Musikhögskolorna. Konkurrensen blev snart för stor för att andra skulle göra sig besvär.

Musiklärarna har förutom sin pedagogiska uppgift även konstnärliga. I det konstaterandet ligger förväntan grundad på respekt och beundran. Musikledarens huvuduppgift var att med alla tillgängliga medel stimulera såväl den pedagogiska som den konstnärliga ådran hos musiklärarna. Den stora och övergripande uppgiften var att forma ett musikliv både för stunden och på sikt.

Musik i Väst

Även under tiden som länsmusikchef i Älvsborgs län²⁶ fick jag uppleva ambitionen att ge kommunerna möjligheter att utveckla sina kommuners musikliv. Vi besökte samtliga kommuner i Älvsborg, företrädare för kommunledning, skol- och kulturpolitiker samt deras tjänstemän. Vi berättade om Musik i Väst och uppdraget samt lyssnade på arton unika beskrivningar av lika unika musikliv, problem och förväntningar. Attityderna var mycket öppna och präglades av en positiv nyfikenhet. Dock fanns inte någonstans den ringaste form av planering för kommunens musikliv.

Organisationen inom Musik i Väst utvecklades. Strukturen med cheftjänstemän som arbetade både divisionellt och funktionellt rationaliserades. Administrationen koncentrerades till Göteborg där den blev helt och hållet funktionell. Genom att därvid tjänsterna som länsmusikchefer drogs in påbörjades i stället min akademiska bana. Efter något år tillträdde jag posten som föreståndare för Hemgården i Borås och fick därmed en levande och utvecklande kontakt med folkrörelsen. Ytterligare en aspekt i min förförståelse, som kompletterade, bredade och levandegjorde kulturens och folkbildningens roll i samhället.

Avslutande kommentar

Efter ett par år i Borås kände jag mig tvingad att välja inriktning; var i musiksamhället skulle jag gå vidare, som musiker, dirigent, pedagog eller administratör? Jag valde administratörens roll men har ändå haft UPPLEVELSEN av musik som främsta mål och drivkraft. I arbetet med barn, ungdomar, musiker, pedagoger och organisationer har jag funnit en tillfredsställelse i att medverka till att människor av alla åldrar, klasser och intresseinriktningar fått möjlighet till musikupplevelser på olika sätt, tiomånadersbabyen som upptäckte klangskiftningarna hos blåsarkvintetten, elevernas glädje av ensemblespelet, pedagogens lycka över eleven som förstått musiken bakom noterna, administratören som sett publiken jubla efter ett lyckat arrangemang o.s.v. Som riktmärke har jag det gamla musiklexikonets definition av begreppet *Musica*:

²⁶ 1986-92.

Är vetenskapen, at med allehanda slags väl sammansatte toner kunna i människosjälen göra den verkan som åstundas.²⁷

Musikskolan som en viktig del av, ja t.o.m. som en förutsättning för kommunens musikliv, har präglat mitt arbetssätt både som musikledare och länsmusikchef. Det var också denna uppfattning som tände mitt forskarintresse i en tid när de flesta musikskolor på något sätt hotades; hur klarade musikskolorna av omorganisationsturbulensen i kommunerna? Det visade sig att musikskolorna mycket väl överlevde kommunala organisationsförändringar. Traditionen hade större kraft. Om denna tradition handlar min avhandling.

²⁷ Carl Envallsson 1802, sidan 202.

Del 2 Det låg i luften

Kapitel 4 Översikt av tidigare forskning med relevans för mitt forskningsområde

Den utförliga beskrivningen av min bakgrund har förhoppningsvis givit läsaren en insyn i möjligheterna för en kommunal musikskola att medverka i sin kommuns musikliv. Kapitlet kan samtidigt sägas vara en slags summering av den förståelse jag hade med mig när jag 1992 började studera musikvetenskap. Genom att min undersökning avser frivillig musikundervisning finansierad med allmänna medel, har jag ställts inför frågan hur musikpolitiska förutsättningar och samhällets engagemang format satsningar på barns och ungdomars frivilliga musikundervisning mot en allmänt förekommande kommunal musikskola. Mitt litteraturstudium i denna andra del av avhandlingen har jag inriktat på dessa områden.

Som bakgrund till min faktasökning i de fyra kommunerna Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås, har jag läst litteraturen enligt det diakrona betraktelsesätt jag tidigare beskrivit.¹ Mitt syfte var härvid att få en uppfattning om:

- de kulturpolitiska förutsättningar som kom till uttryck i ungdomsfostrande ambitioner
- framväxandet av ett musikliv inom skolan och i kommunerna
- folkrörelsernas musikliv i ett nationellt perspektiv
- andra musikmiljöer som skapat förutsättningar för och behov av instrumental undervisning.

I avhandlingens tredje del anknyter jag till 1990-talets debatt om musikskolans existens och litteratur som berör ingredienserna i denna diskussion.²

¹ Se sidan 25.

² Se kapitlen 9 och 10.

Musikpolitiska förutsättningar

I en rapport från Utbildningsdepartementet till Europarådet om den statliga kulturpolitiken i Sverige, definierade man kulturpolitik som den samlade strukturen för samhällsåtgärderna på kulturområdet.³ I en historisk redogörelse som sträcker sig tillbaka till 1600-talet, utgick man i denna rapport ifrån tre rottrådar som senare formade dagens kulturpolitik; den svenska kulturpolitiken som ett *identitetsförsvaret*, kungamaktens och hovets krav på ett mer *nationellt prestigeladdat kulturliv* samt *den folkliga kulturen* inom folkrörelserna. Dessa faktorer överförda till den musikpolitik som medverkat till musikskolebildningen kan sägas vara lokal identitet och prestigefylld kommunutveckling.⁴ Dessa begrepp återkommer jag till i avhandlingens andra del. Den folkliga kulturen kommer till uttryck i skolan och inom folkrörelserna; faktorer med betydelse för den musikpolitik som också medverkade till musikskolans framväxt. "Bildningsarbetet fick en framskjuten ställning i folkrörelsernas arbete. Det skulle göra kulturlivet tillgängligt för alla..."⁵

Samhällets ambitioner att stimulera musikalivet kommer till uttryck bl.a. i övergripande kulturpolitiska sammanhang. Den kulturpolitiska utvecklingen i landet finns utförligt beskriven i litteraturvetaren Sven Nilssons arbete *Vägen till kulturpolitiken*. Samhället har ständigt förändrats. Industrins mekanisering, den därmed sammanhängande urbaniseringen, skolreformerna m.m. skapade nya levnadsförhållanden och livsformer. Nilsson definierar begreppen *levnadsförhållande*: "de i huvudsak objektiva givna förhållanden som utgör basen för vårt liv i samhället d.v.s. ekonomiska resurser, sysselsättning och arbetsförhållanden, utbildning, hälsa, kostvanor, bostad m.m."; *livsstil* "de beteendemönster en viss grupp vid en given tidpunkt i en bestämd miljö utvecklar mot bakgrund av levnadsförhållandena och som utgör grunden för den kulturella identiteten" samt *livsform*: "samlade begrepp för levnadsförhållande och livsstil".⁶

Musiken blev medel både för arbetare och för borgare. Den snabba industriella utvecklingen gav förutsättningar för kultursfärens etablering i samhället.⁷ 1959 konstaterade dåvarande ecklesiastikministern Ragnar Edenman, att höjningen av levnadsstandarden i allmänhet inte hade motsvarats av en höjning av den kulturella nivån. Han oroade sig för att masskulturen dominerade kulturkonsumtionen och påtalade vikten av att erbjuda andra alternativ och valmöjligheter. Detta innebar enligt Sven Nilsson upptakten till den nya statliga kulturpolitiken

³ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 69.

⁴ Jämför Ronny Lindeborg 1999, sidan 57.

⁵ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 70.

⁶ Sven Nilsson 1981, sidan 81.

⁷ Sven Nilsson 1981, sidan 174.

vars uppgift dels var att förvalta kulturella institutioner och århundraden av kulturpolitiska traditioner, samt dels att bygga upp ett brett tillgängligt kulturliv.⁸ Efter andra världskriget tillsattes en rad utredningar på kulturområdet; musikutredningen 1947, konstutredningen 1948, bokutredningen 1948 och kulturfondutredningen 1948. Dessa utredningar ledde enligt Nilsson dock inte till några konkreta resultat.⁹

Undan för undan började emellertid självklara förutsättningar för kulturpolitiken att ifrågasättas. Det var inte längre givet att ett ökat välstånd skulle leda till ett större kulturellt intresse. Från att vara sektorsavgränsad och distributionsinriktad fick kulturpolitiken en bred social inriktning. Kulturlivet skulle bli allas egendom, en del av samhällslivet.

Denna demokratiseringsprocess ansåg Martin Tegen, i sin avhandling om Stockholms musikliv 1890-1910, vara kopplat till det framväxande bildningsbehovet under 1900-talets början.¹⁰ Teologen Natanael Beskow framförde 1935 liknande åsikter i en uppsats om kulturens demokratisering.¹¹ Han betraktade den andliga kulturen som ett motgift mot den materiella och ansåg kulturens demokratisering som ett villkor men samtidigt en förutsättning för den politiska och ekonomiska demokratiseringen. Det är människan som demokratiseringen av kulturen gäller; "Varje människa är ett råmaterial, och detta råmaterial måste som allt annat odlas, bearbetas, förädlas". Natanael Beskow relaterade kulturens uppgift att påverka människors personlighetsliv till den politiska demokratiseringen; "där de många redan ha makten över såväl samhällsekonomin som de samhällsliga bildningsformerna".¹² Beskow tog 1912 initiativ till Hemgårdsrörelsen, som också medverkade till ett ungdomsmusicerande.¹³

Ungdomsfostrande ambitioner

Hans-Erik Olson, har beskrivit hemgårdsrörelsens framväxt bl.a. mot bakgrund av förhoppningar om att ungdomen skulle ställas utanför den uppslitande klasskampen. Hemgårdarna, eller settlementen som de enligt brittiskt mönster först kallades, skulle bli en kulturellt klassutjämmande kraft i samhället.¹⁴ I hemliknande miljö ville man verka för att skapa tillfällen till möten mellan människor

⁸ Sven Nilsson 1981, sidan 184.

⁹ Sven Nilsson 1981, sidan 184 ff.

¹⁰ Martin Tegen 1955, sidan 12.

¹¹ Jämför Anders Carlsson 1996, sidan 436, där begreppet *kapitalets demokrati* beskrivs. Borgarklassen kunde i början av 1800-talet gränslöst realisera sina idéer genom att de hade pengar och tillgång till billig arbetskraft.

¹² Natanael Beskow 1935, sidan 61 ff. Uppsatsen om kulturens demokratisering är skriven 1925.

¹³ Matts Mattsson 1986 sidan 79.

¹⁴ Hans-Erik Olson 1982, sidan 32 ff. Hans-Erik Olson var den centrala Hemgårdsrörelsens förbundssekreterare på 1970-talet.

över alla klassgränser. Hans-Erik Olson beskriver även diskussionen om ungdomsproblematiken, som på 1940-talet hölls levande på alla nivåer från den lokala pressen till riksdagens båda kamrar. Debatten om ungdomens förvildande var visserligen inte ny men hade fått näring av den "moraliska upplösningen" i samband med kommersialiseringen av ungdomens nöjesliv.¹⁵ Motmedlen var hemgårdar med högst varierad och lokalt betingad studieverksamhet, bland annat körer och musikcirkclar. Hemgårdarna blev senare modell för kommunala ungdomsgårdar runt om i landet.

Etnologen Johan Wennhall har granskat ungdomsgruppen som en specifik generationskultur i ett historiskt förändringsperspektiv och med en tvärvetenskaplig forskningsansats.¹⁶ Johan Wennhall tecknar i sin avhandling en översikt av ungdomsforskningen under 1900-talet och beskriver som pendlande mellan ytterligheterna från ett individualpsykologiskt/biologiskt synsätt till ett kultur- och samhällsorienterat perspektiv. Begreppet *ungdom* beskrivs som relativt beroende av den specifika historiska och sociala kontext i vilket det ingår. I sin studie, med utgångspunkt i förhållanden mellan 1820 och 1945 i Västerås, har Johan Wennhall sammanfattat ungdomens kulturella anpassning till moderniseringsprocesserna¹⁷ kapitalism, industrialism och en borgerlig revolution.¹⁸ Det ökade samhälleliga intresset för ungdomsfostran kan enligt Johan Wennhall förklaras av hur det förindustriella samhället mötte dessa moderniseringsprocesser. Samhällets framtida utveckling ansågs vara beroende av hur man i den problematiska övergångsfasen mellan barndom och vuxenliv, som ungdomen utgjorde, kunde skapa kunniga, ansvarstagande och välanpassade medborgare. Det blev viktigt att hålla denna livsfas under intensiv uppsikt.¹⁹

I etnologen Berit Wigerfelts avhandling *Ungdom i nya kläder* beskrivs ungdomsproblematiken med utgångspunkt i ett material från bl.a. två skribenter som var unga på 1940-talet. Avhandlingen är en narrativ framställning av myndigheters och ungdomars skilda värderingar och normer under 1940-talet. Berit Wigerfelt använder ofta uttryck som föreningslös, föreningsaktiv, föreningspassiv, organiserad respektive oorganiserad ungdom. Genom att vara ansluten i en förening anses man som ungdom vara kontroll- och påverkbar. Till den negativa bilden av ungdomar hörde det "hotande" nöjeslivet kring dansbanorna:

Dansbanorna var viktiga sociala och kulturella arenor där kultur-, klass- och könsmöten ägde rum och där unga människor kunde testa

¹⁵ Hans-Erik Olson 1982, sidan 133 ff.

¹⁶ Johan Wennhall 1994.

¹⁷ Johan Wennhall 1994, sidan 11.

¹⁸ Johan Wennhall 1994, sidan 75.

¹⁹ Johan Wennhall 1994, sidan 125.

och experimentera med olika slags gränsöverskridanden utan för mycket insyn av vuxna.

Moderniteten gav utrymme för nya kollektiva identiteter som skapades utifrån fritidens aktiviteter. Gängen som for ut till dansbanorna var ett slags kollektiv. De samlades innan kvällens dans för att ladda upp, syna varandras klädsel, resonera om var man skulle bege sig och så småningom cykla ut till någon dansbana. Det fanns också gruppe-ringar som hade musikintresse i fokus. Spisarna kom samman och bytte information om jazzens mästare. De lyssnade på det senaste i skivväg och gick på konserter. Många blev aktiva musikutövare och bildade egna orkestrar, träffades till repetitioner och reste runt och spelade inför publik.²⁰

Berit Wigerfelt påpekar emellertid även det kreativa och framåtskridande hos ungdomen på 1940-talet:

De som anklagade den oorganiserade ungdomen för passivitet förstod inte den idoga träning och skicklighet som krävdes för att t.ex. dansa jitterbug eller spela trummor. Överhuvudtaget är det svårt att förknippa dans eller milslånga cykelutfärder till landsbygdens dansbanor med passivitet.²¹

Ovanstående avsnitt visar något av den tidsanda i vilken ambitioner om musikskolor växte fram. Samtidigt som man i skolornas gossorkestrar avkrävde gossarna löfte om att inte använda låneinstrumenten till att spela "dans- och jazzmusik" spirade ett jazzintresse bland ungdomarna. Det fanns ängslan hos vuxna men samtidigt en ungdomlig kreativitet som i sin progressivitet hade svårt att utvecklas inte minst i musikskolorna.

Skolans musikliv

Skolans musikundervisning och hur den förändrats från kyrkosång till ett mångfasetterat aktivt och brett musicerande i skolan finns beskriven av flera forskare, t.ex. Märta Netterstad och Lennart Reimers,²² samt i en musikpedagogisk historiebeteckning i tidskriften *Musikkultur*.²³ Skolans musikundervisning redovisas i *Musikkulturs* artikelserie utförligt av Lennart Reimers, Inge Lindholm, Bengt-Olof Engström och Lennart Khan, som alla hade centrala musikpedagogiska

²⁰ Berit Wigerfelt 1996, sidan 172.

²¹ Berit Wigerfelt 1996, sidan 174.

²² Märta Netterstad 1982, sidan 92 ff.; Lennart Reimers 1983.

²³ *Musikkultur* 1984:1, 3, 4 och 5.

roller under 80-talet. Framställningarna är gjorda ur skolperspektiv där anknytningen till ett musikliv utanför skolan i det närmaste saknas.

Artiklarna ger också uttryck för en ökad demokratisering när det gäller inställningen till vem instrumentalundervisningen var avsedd för. På läroverken var målgruppen begåvade och skötsamma lärjungar, som efter prövning utsågs av musikläraren. De dominerande tankegångarna på 1960- och 70-talen var dock enligt Inge Lindholm att musikskolans undervisning var avsedd för alla intresserade oavsett anlag.

Instrumentvalet i 1940-talets musikskolor var styrt av scouter, Unga Örnar och privatpraktiserande musiklärare, menade Inge Lindholm. En konkurrerande undervisning i bleckblås, mandolin, gitarr och piano skulle därför inte förekomma i den frivilliga kommunala musikundervisningen.²⁴ Inge Lindholms uppfattning styrks till viss del av de förhållanden jag noterat i Kiruna och Borås i slutet av 40-talet, där undervisningen i piano och gitarr inte förekom i musikskolan. Dock var anledningen härtill att musiklivets behov skulle prioriteras. De kommunala nyanskaffade resurserna skulle ombildas för att rekryteringsunderlaget till musikkår och orkesterförening skulle förbättras.

I Börje Stålhammars avhandling om ett samarbetsprojekt mellan grundskola och musikskola finns en sammanfattning av hur musikundervisningens ämnessyn, mål och arbetsätt förändrats alltsedan 1842 års skolreform.²⁵ Sång och notkunskap som medel att tillägna sig nya sånger utgjorde länge den enda förutsättningen för musikalisk fostran. Ämnessynen, uttryckt i läroplanerna, förändrades under 1940-talet från ambitionen att väcka ungdomars intresse för sång till att ge dem verktyg att själva vidga sitt vetande, och hur de skulle erövrå god musik. Musik hade förutom en estetisk dimension även en social uppgift i en allmer aktivitetsbefrämjande musikundervisning.

Börje Stålhammar tecknar i generella termer den kommunala musikskolans framväxt från 1950-talet med utgångspunkt i egen erfarenhet som musikledare, den allmänna skolans och läroverkens läroplaner samt Svenska kommunförbundets skrifter.²⁶ Börje Stålhammar betonar varje kommuns unicitet, men kan ändå konstatera att den pedagogiska och innehållsmässiga utvecklingen i musikskolan liksom grundskolan gått från skolmusik till musik i skolan genom att allt mer ha strävat efter att närma sig elevernas egen musikvärld.

Stålhammar refererar och sammanfattar även Svenska kommunförbundets två skrifter från 1976 och 1984 till stöd för kommunernas planering av sina musik-

²⁴ Musikkultur 1984:4 sidan 13.

²⁵ Börje Stålhammar 1995, sidan 35 ff.

²⁶ Börje Stålhammar 1995, sidan 68 ff.

skolor.²⁷ 1976 betonades musikskolans individualiserande undervisning som ett komplement till den allmänna skolans, medan man 1984 ansåg att musikskolans verksamhet till stor del måste utgöra en del av samhällets hela kulturverksamhet. I allt större utsträckning har intresset för musikens roll i skolan och musikpedagogik utvecklats. Inte minst genom tillkomsten av Centrum för Musikpedagogisk Forskning (MPC) i Stockholm 1989. Dess förste professor, Lennart Reimers, har i flera artiklar, bl.a. i *Musiken i Sverige*, beskrivit musikutbildningen och dess omdaning på alla nivåer.²⁸ Den kommunala musikskolan förekommer också som delområde i studier om 1990-talets skolmusikliv²⁹ och är objekt för flera musikpedagogiska uppsatser av studerande på MPC.³⁰

Sammanhållande faktor för landets kommunala musikskolor blev framför allt under uppbyggnadstiden fram till 1990-talet Svenska kommunförbundet, där konsultativt verkande sekreterare bistod musikskolorna. Kommunförbundet anordnade regionala och riksövergripande konferenser, anordnade fortbildning för lärare och ledare samt producerade två skrifter till hjälp vid kommuners planering av sin musikskola.³¹ Dessa skrifter har fått rollen som gemensam nämnare i jämförelser av t.ex. intentioner nedtecknade i läroplaner, målbeskrivningar och liknande. Skrifterna har också medverkat till uppfattningen av musikskolan som en enhetlig skolform. Kommunernas suveränitet att forma sin egen verksamhet omöjliggör i praktiken detta betraktelsesätt. Författarna har varit medvetna om musikskolornas olika intentioner och förutsättningar men ändå beskrivit musikskolan generellt. När jag i fortsättningen använder formen *musikskolorna*, är det ett sätt att undvika denna inadvartens.

Skolans musikliv kan under 1900-talet sägas ha förändrats beträffande dels *innehåll*; från sång till musik, dels *användningsområde*; från skolmusik till musik i skolan samt dels *målsättning*; från att gälla skolans musikliv till elevernas. Möjligheterna till instrumentalundervisning har genom denna utveckling ökat.

Den kommunala musikskolan betraktas ofta som en komplettering av skolans undervisning i ämnet musik. Skolans frivilliga instrumentalundervisning kan sägas ha utvecklats till en egen skolform. Ett annat synsätt är att se industrialismen under 1800-talets senare del som ursprunget till en mängd musikmiljöer

²⁷ Svenska kommunförbundet 1976 och 1984.

²⁸ *Musiken i Sverige*, 1992:III sidan 175 ff. samt *Musiken i Sverige*, 1994:IV sidan 129 ff. och sidan 276 ff.

²⁹ Bengt Olsson 1993, Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, Bo I Olsson 1994, Börje Stålhammar 1995, Göran Folkestad 1996, Christer Bouij 1998, Tomas Saar 1999, Stojan Kaladjev 2000, Jonas Gustavsson 2000, Anna-Lena Rostvall & Tore West 2001 samt Stephan Bladh's pågående avhandling.

³⁰ Irene Olsson-Blendulf 1990, Elisabeth Lang 1991, Ronny Lindeborg 1991 och 1999, Lars Granheim 1994, Kerstin Bergstrand-Wilson 1993 m fl. Se även sidan kap. 10 sidan 249.

³¹ Svenska kommunförbundet 1976 respektive 1984.

framvuxna ur ett behov av musiken som funktion i samhället. I dessa miljöer kan man spåra ansatser till vad som senare skulle bli kommunal musikskola. Barns och ungdomars förutsättningar att få musicera har belysts av flera författare. Det handlar om hur t.ex. infanteriregementen rekryterade ungdomar till sina musikskolor och folkrörelserna till sina musikkårer. I hemmen, framför allt i de borgerliga kretsarna, fick barnen musikundervisning o.s.v. Jag ska i det följande avsnittet närmare redovisa litteratur om hur militärmusiken och folkrörelserna under 1900-talet kom att artikulera det ökade behovet av musik, om ungdomsbegreppet samt om det samhällsstödda musiklivet.

Militärmusiken

Militärmusikens betydelse i samhället även utanför de militära miljöerna finns beskriven i Sigfrid Strands "Militärmusikern i svenskt musikliv" och Åke Holmqvist "Från signalgivning till regionmusik"³² samt genom underlöjtnanten Gustaf Björquists debattiver i anledning av den förestående omorganisationen av militärmusiken på 1920-talet. Denna vilket föranledde Björquist att göra flera konsekvensbeskrivningar och behovsinventeringar.³³

Vid denna tid fanns ett 50-tal musikkårer runt om i landet. De hade varierad besättning och numerär från rena mässingssextetter till större orkestrar med 36 musiker.³⁴ Fortfarande hade signalgivningen praktisk betydelse, vilket innebar att det skulle finnas ett antal "spel" på varje kompani. På jägarhorn vidarebefordrades stridsledningens kommandon i form av olika signaler. Av trumpetaren, eller i vissa fall trumslagaren, fordrades att han i det närmaste omedvetet skulle reagera för vilka signaler som skulle ges ens innan de uttalades. Dessutom måste ju alla andra också inpränta de olika signalerna och dess betydelse. "Spelet" fick alltså en hel del att göra men knappast status.

Vid sidan om allt detta "spel" förekom även harmonimusik, blåsorkester med turkiskt inspirerad besättning. I en mönsterberättelse (personalredovisning) från Älvsborgs regemente i Fristad 1780 kan man läsa om hur "Regementschefen till större delen på egen bekostnad skaffat en talrik och väl inrättad regements- eller s.k. janistcharmusk, som alla äro unga, vackra och i musik väl öfvade karlar".³⁵

Gustaf Björquist framhåller musikkårens samhällliga uppgifter även om den utredande kommittén inte berörde detta med en enda rad i sitt betänkande inför omorganisationen som genomfördes 1925. Det var främst möjligheterna för "folkets stora flertal", de som inte hade råd att ta med familjerna till opera och

³² Sigfrid Strand 1974 respektive Åke Holmqvist 1974.

³³ Bl.a. i Gustaf Björquist 1924.

³⁴ Åke Holmqvist 1974, sidan 78.

³⁵ Torgny Bondestam 1974, sidan 260.

konserter och de som inte hade någon operascen eller symfoniorkester att gå till, som Björquist värnade om.

Dessa socioekonomiska argument blev även av andra skäl allt oftare förekommande. Musikkårens hade en angelägen uppgift i att nå allmänheten med den musik som tidigare var privilegierad för borgerskapet. I samma anda argumenterade även Gustaf Björquist för militärmusikkårens roll för utbildningen. I sina debattskrifter nämner han ofta arméns musikskolor som förekom vid alla infanteriregementen. De innebar en möjlighet även för mindre bemedlade att tillägna sig musikutbildning. Vid varje kår fanns plats för fem till tio elever.

Musikeleverna anställdes vid tolv till fjorton års ålder "råa och okunniga" och fick på regementets bekostnad mat, husrum, uniform och undervisning. De lärde sig i "Regementets institut" inte enbart att spela signaler utan även att läsa, räkna och skriva. När eleven senare kunde hantera sina instrument så att han platsade i harmonikåren anställdes han med lön.³⁶ Undervisningstraditionen utvecklades på alla nivåer inom militärmusiken. För att bli befördrad till musikunderofficer krävdes att kunna undervisa yngre kollegor.

Av flera skäl kallar Björquist militärmusiken "vår enda svenska folkmusik" som fick allt större betydelse i tider med vad man ansåg vara utländska influenser av sämsta sort.³⁷ Jazzens intrång i det svenska musiksamhället mötte i många kretsar oerhört, till och med i bland rasistiskt, motstånd. I hotet av den "ogräspridande" jazzen framstod armémusiken som än viktigare, synnerhet som musiksfostrare. Förtjänsterna med arméns musikskolor var flera:

- under 1900-talets början fanns ett 50-tal spridda över hela landet
- utbildningen startade redan i tonåren och innebar sedermera även lön
- utbildningen startade med jägarhorn och trumma och kunde medföra undervisning i flera instrument, både stråk och blås
- utbildningen erbjöd möjligheter att från början praktisera i professionell orkester
- befodringsgången gav möjligheter att även nå undervisningen vid Musikkonservatoriet (senare Musikhögskolorna).

Militärmusikern fick inte någon pedagogisk utbildning. Ändå förutsatte, inte bara Musikaliska Akademien, utan även förslagsställaren Gustaf Björquist, att pedagogisk färdighet var ett så naturligt krav att utan den skulle en fortsatt militär-musikalisk karriär vara omöjlig.

³⁶ Siegfried Strand 1974, sidan 59.

³⁷ Gustaf Björquist 1918.

Det blev i många fall aktuellt med tvångsförflyttningar av militärmusiker från nedlagda musikkårer. Ett flertal utredningar avlöste varandra. Oron inom musikerleden innebar att man sökte sig till det civila musiklivet, där så fanns möjligheter. Militärmusiken blev en lika unik som geografiskt utbredd rekryteringsväg för musikutbildning.

Militärmusikerna hade i regel inte anställning året om. De gjorde emellertid en stor insats som lärare åt alla amatörmusikkårerna som uppstod inom frikyrkan, på bruken och inom skytterörelsen. Greger Andersson visar att militärmusikern som lärare och ledare kunde uppbära en icke obetydlig lön från flera bruksorkestrar samtidigt.³⁸

Bruksmusikkårerna

Tillkomsten av musikkårer vid industrierna var ofta ett led i de sociala reformer som blev nödvändiga för att bibehålla brukets personal arbetsför. Vid Stenkolsverket i Höganäs startades 1853 Höganäs Musikkår som idag är landets äldsta verksamma bruksmusikkår. I revisionsberättelsen från 1854 kan man läsa om både en sångarskola och en musikalisk läroanstalt

"dit ungdomen efter slutat arbete kan samlas och hafva både en angenäm och bildande sysselsättning, genom hvilken mången frestelse till lättja och förderfliga tidsfördrif kunna undvikas".³⁹

Redan året efter skaffade sig musikkåren, d.v.s. tolv unga arbetare, en bankbok för sina intäkter från spelningar utanför bruket. Stenkolsverket stod för instrument och lärare, en musiker från Kongl. Skånska Dragonregementet i Kristianstad. I gengäld fick musikkåren ställa upp när bruket behövde musik i någon form. Sångarskolan engagerade ett 70-tal sångare "till förädlade nöje bland unga och gamla".⁴⁰

Musikkårens uppgift kunde också vara att sprida glans över bruket när brukspatron hade besök från utlandet. Då kunde han ståta med en alldeles egen konsertensemble. Detta innebar något av en drömfunktion för musikkåren i och med att konserterandet vid dessa tillfällen blev viktigare än marscherande, dans- och taffelmusik.

Samfärdsmedlens utveckling skapade nya alternativ till förlustelser och rekreation, något som utvecklades i de sociala reformsystem som skapades kring bruket. Borgerskapets nöjen spred sig till arbetarklassen. Vid utflykterna fanns mu-

³⁸ Greger Andersson 1982, sidan 123 ff.

³⁹ Höganäsbolagens arkiv, revisionsberättelse i 1854 års bolagsstämmoprotokoll, citerad i Greger Andersson 1982, sidan 75.

⁴⁰ Se föregående not.

sikkåren med för att locka till sig deltagare samt att ge evenemanget glans. Det fanns alltså ett behov av musikanter, något man skaffade genom utbildning.

Bolaget ordnade om att en musiklärare kom till platsen, en f.d. militär, vid namn Gustavsson som lärde pojkarna att spela på horn, han var en sträng herre, som kunde sin sak, han inplanterade en sådan disciplin bland pojkarna så han hade dem s.a.s. på sina fingrar. Pojkarna blevo också skickliga musikanter. Sprängvikens hornorkester var en av de bästa i Ådalen, och en av de första också. Man kan med skäl säga att det var en ljuvlig tid. Söndagarna voro de engagerade på Älvens passagerarbåtar då de gingo lusturer, ibland till Härnösand, ibland till Sollefteå, även till Häggviken. Då fingo pojkarna fri resa och 2 kr per man.⁴¹

Journalisten Ulla Hallström har i sin bok om bruksmusiken i Glasriket berättat om hur musikanterna förde vidare traditionerna inom familjerna⁴² och om rekryteringen till dessa musikkårer.

Eleverna fingo alltid grunda sin möjligen blivande virtuositet med skalgångar i c-dur, då varje ton fick långsamt hållas ut i en helnot eller i fyra fjärdedelar. Tempot ökades successivt, tills hela skalan, indelad i sextondelar, kunde utföras i allegro. Efter c-dur följde a-moll o. s. v. tills alla b-tonarterna voro tränade. Härefter börjades med g-dur och e-moll och övriga korstonarter. Alla skalorna övades samvetsgrant.⁴³

Greger Andersson sammanfattar bruksmusikkårens medverkan i samhällsbildandet i fyra punkter; dels gavs bruksortens invånare inblick i ny och populär musik, dels fick man en meningsfull fritidssysselsättning, dels tillfördes bruksföretaget prestigevinster och dels förstärktes gemenskap och samhörighet inom bruksvärldens gamla och nya traditioner.⁴⁴ Uppenbarligen skapade dessa musikkårer även behov av instrumentalundervisning och gav samtidigt ungdomar möjlighet att få lära sig spela.

Folkrörelsernas musik

Historikern Sven Lundkvists studie om den svenska folkrörelsen beskriver hur samhällsomvandlingen omkring sekelskiftet från agrar- till industrisamhälle ska-

⁴¹ Etnologiska Undersökningen 35094:1074 citerad i Greger Andersson 1982, sidan 71.

⁴² Ulla Hallström 1997, sidan 60.

⁴³ Ulla Hallström 1997, sidan 70.

⁴⁴ Ulla Hallström 1997, sidan 73.

pade åtskillnad och grupperingar.⁴⁵ Ledarrollen hos aristokratin upphörde, missnöje uppstod på flera olika plan och kom till uttryck i kollektiva mål för protester. Missnöjet med statskyrkan utvecklade frikyrkligheten, problemen med spriten nykterhetsrörelsen och social misär bland arbetarna öppnade väg för fackliga och politiska protester. Samtidigt skapade institutionaliseringen, d.v.s. den oplanerade process som förvandlar en löst organiserad grupp anhängare av en idé till en formell organisation, inte enbart strukturell organisation utan förde också fram dess ledare till aktiva positioner i samhället. Utvecklingen som inom folkrörelserna skapades genom motståndarens motrörelser, krävde mobilisering av nya krafter mot förändrade mål.⁴⁶

Skogens och åkrarnas söner kom till industrin och mötte för första gången dygnets indelning i arbets- och fritid. Folkrörelsernas föreningar utgick från gemensamma intressen och värderingar kopplade till fritiden. Fester, utflykter och andra former för samvaro under fritiden blev i stor utsträckning beroende av musik i olika former. Att samla till någon form av samvaro utan musik var närmast lönlöst; musiken var ett viktigt medel i folkrörelsernas verksamhet.⁴⁷ Rörelsernas barn kom genom de ofta förekommande samlingarna för familjerna i kontakt med verksamheten och kom att utgöra rekryteringsunderlaget till rörelsernas växande musikliv. Greger Andersson visar hur liberalismens idéer om personlig utveckling kom musikkulturen till godo. I samma anda blev begreppsparet *bildning och nöje* mera aktuellt. Ambitionen hos underklassen för en andlig höjning kom till uttryck genom att musiken användes som en väsentlig beståndsdel i rörelserna. Musikaktiviteter ansågs innebära möjlighet till sunda fritidssysslor; musiken blev ett viktigt medel i dessa strävanden.⁴⁸

Folkrörelserna och dess betydelse för musiksamhällets utveckling uppmärksammas av flera forskare. Jag relaterar nedan några av dessa arbeten om musiken som medel.

Skarpskytterörelsen

Den första rikstäckande folkrörelsen bildades ur det svenska folkets önskan om ett frivilligt försvar. Av flera bevekelsegrunder fick musiken stor betydelse i rörelsen, framför allt manskörssången och musikkåren. Borgarklassens musicerande blev nu antaget även i de breda folklagren. Lärare hämtade man ifrån närbeläget regemente, där man fann såväl goda instruktörer som ett behov av extra-

⁴⁵ Sven Lundkvist 1977.

⁴⁶ Sven Lundkvist 1977, sidan 215 ff.

⁴⁷ Alf Arvidsson 1991, sidan 45.

⁴⁸ Greger Andersson 1982, sidan 29.

förtjänster hos militärmusikerna. Under tiden 1860-70 fanns inte mindre än ett 100-tal nybildade kårer i landet.⁴⁹

Även om rörelsen i sig blev kortlivad så hade inom musikkårstraditionen formats ett mera konsertant musikliv som senare överfördes till andra typer av civila musikkårer.

Frikyrkorörelsen

En av de folkrörelser som tydligast använder musik som medel för att nå ut med sitt budskap är frikyrkan, och bland de frikyrkor som utvecklades i Sverige är Frälsningsarmén bland dem som tydligast låter musiken spela med. Gustav Kjellgren har i sin licentiatavhandling behandlat Frälsningsarméns historia från 1882 i ett hundraårsperspektiv. Gustav Kjellgren citerar Frälsningsarméns grundare William Booth:

Musiken är ett av våra lockrop. Vi måste först fånga fisken, innan vi kan steka eller koka den. Fisken fastnar dock inte på en bar krok, utan vi sätter bete på kroken! Det betet är vår musik!⁵⁰

Musikens uppgift är att locka till sig människor framför allt utomhus, att väcka intresse för budskapet, att samla in medel för verksamheten men även att underhålla. Frälsningsarméns val av repertoar styrs av musikens karaktär; den ska vara populär, enkel i stil och struktur samt appellera till massorna. Inom Frälsningsarmén är sången ett utvidgat begrepp, som står för hymner, koraler och är ett led i att göra musiken intressant för flera genom att göra den "salvationized". De välkända melodiernas texter skrivs om för att passa Frälsningsarmén, "djävulen ska plundras på all musik ty varje ton, varje melodi och varje harmoni är gudomlig och tillhör oss", enligt William Booth.⁵¹

Den av Frälsningsarmén genomförda militära begreppsvärlden innehåller ett särskilt musikdepartement vid högkvarteret, där en stabsmusikkår i form av en mässingssextett fått karaktären av rikslikare. Ensembleformen etablerades helt enkelt av den anledningen att en militärmusiker varit ansvarig för organisation och utbildning av musikanter på central nivå.⁵² Uppgifterna för musikdepartementet var framför allt att tillgodose behovet av sånger och musik för att de olika musikgrupperna skulle kunna fylla sin funktion.

Vid särskilda ritualer genomgick man den särskilda beföringsgången från barnsoldat, juniorsoldat till soldat. På samma sätt blev gossmusikanten invigd som musikanter efter att först blivit medlem i församlingen, soldat. Rekryteringen

⁴⁹ Greger Andersson 1982, sidan 44.

⁵⁰ Gustav Kjellgren 1992, sidan 15.

⁵¹ Gustav Kjellgren 1992, sidan 17.

⁵² Gustav Kjellgren 1992, sidan 45.

till hornmusikkåren skedde i regel ur de egna leden; det var bland soldaternas barn som man sökte nya musikanter.⁵³ Detta förhållande råder fortfarande. I två av landets mest välkända musikkårer inom Frälsningsarmén, Stockholms sjunde kår och den i Tranås, är 40 respektive 44 % av nuvarande musikanter barn eller barnbarn till tidigare musikanter inom kåren. Med göteborgsk känsla för ordleken beskriver Kjellgren kampen att komma över "g på andra linjen" som en ojämn kamp mot "högre makter".⁵⁴ Metodiken i undervisningen var handfast och utan teoretiska förvillelser. Långt innan man behärskade grepptabeller och visste hur naturtonserien var uppbyggd kunde man spela "O hur saligt att få vandra" eller någon av de välkända sångerna. Någon annan övningsrepertoar fanns inte.

Olle Edström tar i sin bok om mellankrigstidens musikliv i Göteborg upp förhållandet att Frälsningsarméns musikkårer även hjälpte andra församlingar med att bygga upp nya musikkårer.⁵⁵ Ett nutida exempel utgöres av Frälsningsarmén i Tranås med sitt "Midi-brass" bestående av ännu icke invigda musikanter samt några musikanter från en av grannförsamlingarna vars musikkår har för få medlemmar för att kunna fungera som egen kår.⁵⁶

Musik som medel utvecklar Stig-Magnus Thorsén i sin avhandling om musiken i Götene Filadelfiaförsamling med utgångspunkt i etnologen Alan P Merriams användning av begreppsparet "use and function". Hans förtydligande exempel underlättar förståelsen av innebörden; friaren som besjunger sin älskade använder sången som ett medel (use) medan konsekvenserna i form av den älskades reaktioner inom olika områden betraktas som dess funktion (function).⁵⁷ Stig-Magnus Thorsén beskriver först hur man inom församlingen på olika sätt använder musiken och redovisar sex samhällseliga funktioner: musik för att skapa gemenskap, för att övertyga, för ett symboliskt universum, för rekreation, för att fly bort och för försäljning. Ett samband mellan samhällets struktur och musikens former och uttryck blir därigenom tydligt i synnerhet när det gäller fritidssamhällets struktur men även vad gäller en förskjutning från upplevelse, perceptionslyssning till konsumtionslyssning.⁵⁸

Även Hans Bernskiöld tar i sin avhandling om musiklivet i Svenska Missionsförbundet upp musikens funktion; "Som ett känslans språk ansågs musiken vara speciellt lämpad för en plats i religionens tjänst".⁵⁹ I t.ex. musikföreningen sjöng

⁵³ Gustav Kjellgren 1992, sidan 130.

⁵⁴ Gustav Kjellgren 1992, sidan 131 ff.

⁵⁵ Olle Edström 1996, sidan 283.

⁵⁶ Telefonintervju Rune Rylander 1996-11-05.

⁵⁷ Alan P Merriam 1964, sidan 210.

⁵⁸ Stig-Magnus Thorsén 1980, sidan 108 ff.

⁵⁹ Hans Bernskiöld 1986, sidan 204.

man till de instrument som fanns till hands; fiol, gitarr och cittra var de vanligaste men även flöjten var vanlig på 1890-talets mitt. Musikföreningen var särskilt populär bland ungdomen och blev därför ett naturligt sätt för rörelsen att genom musik sprida sitt budskap.⁶⁰ Hans Bernskiöld avslutar sin avhandling:

Vad är mål och vad är medel i en rörelse - av religiös, politisk eller annan art. Ligger dess identitet och egenart hos de mål som sätts upp eller hos de traditionellt använda medlen? Och hur ska ett omprövande av medlen kunna ske för nya tider utan att den egna identiteten förloras? Dåtid-nutid-framtid: genom ett historiskt medvetande kan alla tre dimensioner hållas levande samtidigt, en nödvändig hjälp för ett aktivt forfarande av framtiden.⁶¹

De frågor Hans Bernskiöld ställer får märklig aktualitet, när frikyrkorörelsens medverkan i ett framväxande behov av instrumentalundervisning redovisas. Frikyrkan har medverkat till att tydliggöra musikens möjligheter och genom en medveten rekrytering engagerat sina barn och ungdomar.

Nycterhetsrörelsen

Enligt etnologen Alf Arvidssons avhandling om musiklivet i Holmsund fick nycterhetsrörelsen större betydelse för samhällsutveckling än väckelserörelsen:

Inom nycterhetsrörelsen fanns rum för en medvetenhet om arbetarklassens ekonomiska och socialmedicinska situation som fokuserades på nycterhet och individuell skötsamhet som lösning samtidigt som detta gavs en religiöst färgad inramning.⁶²

I Greger Anderssons uttömmande avhandling om de svenska civila musikkårerna under 1800-talets senare hälft framgår att nycterhetsrörelsens musikkårer till en början arbetade i motvind. Svårigheterna antyds inte enbart som musikaliska utan även ideologiska. Musikkåren började i regel som sextett, varvid varje musikants löftesbrott på grund av snedsteg och dylikt medförde problem. Incitamenten till musikkårsbildningen var behovet av ett effektivt medel att värva medlemmar framför allt bland ungdomar som kom att utgöra en viktig målgrupp. Till en början anlätade logerna musikkårer från militären, skarpskyttarna eller från arbetarföreningarna. Efter 1880 bildades alltfler egna kårer. Åren 1880-00 har Greger Andersson källmässigt kunna belägga ca. 230 musikkårer inom rörelsen, många av dem med varaktighet långt in på 1900-talet.

⁶⁰ Hans Bernskiöld 1986, sidan 104 ff.

⁶¹ Hans Bernskiöld 1986, sidan 205.

⁶² Alf Arvidsson, 1991, sidan 40.

Musikkåren medverkade vid logens möte för att rama in ordensritualen. En viktigare funktion hade musiken vid olika högtider, fester och utflykter. Logerna såg som sin uppgift att dels hålla familjen och familjerna samman och därvid också avleda intresset för och behovet av alkoholhaltiga dryckers användande. Dessa samlingar, som även arrangerades av bruket, ägde ofta rum utomhus och krävde en ljudstark orkester där fioler och dragspel inte räckte till. Fanns i närheten ett bruk, var det vanligt att bruksägaren inte enbart skaffade instrument utan även sörjde för att musikanterna fick utbildning. Uppgiften för musikkåren förutom att representera bruket, var att medverka vid fester, utflykter och högtidsdagar samt i nykterhetslogernas olika rituella sammanhang. I logerna förekom även annan musik, t.ex. körsång eller solosång till pianoackompanjemang.⁶³ Körsången medförde inga större investeringar och utvecklades därför till en början mest. En sångkör var ofta första steget i en nykterhetsloge.

Logernas ungdomar hade andra behov av underhållning än vad ordensritualen och nykterhetspredikningarna kunde ge. Festerna och danserna blev ett medel för att behålla ungdomarna i logerna och dessutom se till att kassan gav ett plus. Det var emellertid ett omdiskuterat medel, då dansen också ansågs höra ihop med alkoholförtäring.

Arbetarrörelsen

Folklivsforskaren Stefan Bohman har i flera skrifter utförligt beskrivit musiken inom arbetarrörelsen. I sin avhandling *Arbetarkultur och kultiverade arbetare*⁶⁴ uppehåller sig Stefan Bohman vid huvudfrågan hur en ny samhällsklass skaffar sig kulturella uttrycksformer. Musik inom arbetarrörelsen förmedlade inte budskap på samma sätt som i nykterhets- och frikyrkorörelserna. Musik var mer ett uttryck för en gruppidentitet grundlagt genom en gemensam ideologi. August Palm och Hjalmar Branting representerade emellertid olika uppfattning om vilken musik som var arbetarkultur.⁶⁵ Studenterna inom arbetarrörelsen hade vuxit upp med uppfattningen att musik förädlade råmaterialet människan, medan Palm företrädde de som ansåg att arbetarnas egen musik hörde till den kultur som var viktig för rörelsen. För Palm var *erfarenhetsgemenskapen* den viktigaste medan Branting framhöll *åsiktsgemenskapen*.⁶⁶ Palm ansåg kultur vara något man bär inom sig, en arbetarkultur som skapats inom de "egna" leden medan Branting företrädde uppfattningen att kulturen skulle erövrats från den dominerande klassen. Palm upplevde inte något behov av "bildning" medan Branting ansåg att

⁶³ Greger Andersson 1982, sidan 94 ff.

⁶⁴ Stefan Bohman 1985, sidan 9.

⁶⁵ Jämför Tage Lindbom, 1947a sidan 75 ff och 1947b sidan 83.

⁶⁶ Stefan Bohman 1985, sidan 190.

arbetarna skulle erövra borgarnas bildning för att därigenom nå jämställdhet. Musikkåreerna blev då ett viktigt medel när det gällde att ge arbetarna borgarnas "fina" musik, d.v.s. opera och symfoni. Arbetarna hade inte tillgång till de få symfoniorkestrar som fanns. Däremot kunde ju musikkåreerna spela all sorts musik, även de mest populära ariorna ur tidens aktuella operor.⁶⁷

De musikformer som bäst och mest odlades inom rörelsen var körsången och den unisona sången. På 1800-talet diskuterades sångens roll livligt, medan åsikterna om musik under 1900-talet ansågs stå över politiken. Det blev då också svårare att urskilja de olika kulturuppfattningar som tidigare hade kommit till uttryck mellan arbetar- och studentgrupperingar inom arbetarrörelsen. Stefan Bohman fann gemensamma åsikter hos såväl 30-talets folkhemsvisionärer och 1960-talets studentrevoltörer i musikens fostrande roll; det passiva (negativa) lyssnandet stod mot det aktiva analyserande (positiva).

I litteraturen finns exempel på hur även andra miljöer medverkade till det framväxande behovet av samhällsstödd instrumental undervisning, t.ex. i prästgårdarna, i borgerskapets salonger samt på restaurangerna.

Prästgårdarna

Gerd Reimers har i sin studie av svenska prästgårdar berättat om hur prästfamiljen länge var byns andliga och kulturella centrum, där också musik odlades.

I prästgården fostrades söner till nya prästämnena och flickorna till nästa generations prästfruar. I prästgården spelade man och sjöng, skrev och läste poesi, handarbetade och slöjdade och här hölls även berättartraditionen levande.

Som prästgårdsmamsell hanterade man lämpligtvis klaver; det var i regel prästfrun som undervisade. Prästfruns klaverkunnande kom väl till pass såväl vid andakterna i prästhemmet som i uppfostran av prästbarnen.⁶⁸

Salongerna

Under 1800-talet levde musiken i salongerna sitt speciella liv. Eva Öhrström har i sin avhandling om borgerliga kvinnors musicerande beskrivit salongen som arena för såväl musiker som tonsättare och ett led i utvecklingen mot ett institutionellt musikliv i konsertsalar. Flickorna hade ingen möjlighet att lära sig spela något instrument i de militära musikkåreerna eller ens i de amatörmusikkåreer som fanns inom folkrörelsernas kulturliv. Däremot ingick undervisning i klaver i deras uppfostran mot ett ideal att behaga. Detta ideal formulerar Eva Öhrström:

⁶⁷ Stefan Bohman 1985, sidan 29 ff.

⁶⁸ Gerd Reimers 1993, sidan 9 ff.

Den representativt utstrålande, icke-reflekterande skönheten vid klaveret hade samband med musicerandet som talang och fanns därför också i de borgerliga döttrarnas uppfostran.⁶⁹

Skönheten skulle framhävas vid klaveret, dock till vissa gränser. Dottern vid klaveret skulle "röra, inte glänsa". Pianospalet skulle mer framkalla stämningar och känslor än visa artisteri. Musikkunskaperna hade stor betydelse, men kunskaperna kunde endast drivas till en viss nivå.

Musikundervisningen för borgerskapets döttrar hade flera syften. I salongernas viktiga umgängesliv gav döttrarna med sitt pianospel glans åt tillställningarna, och markerade också att de hade välbeställda föräldrar som hade råd att bekosta musikutbildning.

Restaurangerna

Miljöerna på restauranger och bio finns beskrivna av Bengt Nyquist i studien om underhållningsmusiken i Sverige.⁷⁰ Dessa miljöer påverkade i sig knappast möjligheterna till instrumentalundervisning. Musikerna som spelade där var emellertid beroende av sidoinkomster. I synnerhet när förutsättningarna för speljobb sviktade.

1911 fanns bara i Stockholm 35 biografer där orkesterdikena rymde upp till 35 mans orkester.⁷¹ När stumfilmen ersattes av ljudsatt film blev 800 musiker arbetslösa. Dessutom hade den förhatliga och anskrämliga jazzflugan gjort sin entré och ställde krav på helt andra musiker. Vid flera tillfällen slöt Musiksverige upp och fäste genom demonstrationer uppmärksamheten på de omöjliga förhållandena. 1939 stoppades därför importen av utländska musiker.

Under andra världskriget fick restaurangerna i tider av ransonering, restriktioner och beredskapstjänstgöringar mindre publik och sämre råd att hålla orkestrar. 600 musiker runt om i landet blev arbetslösa. Genom statens försorg fick 200 av dessa erbjudande om arbete för att höja standarden ibland amatörorkestrarna. Här fanns uppgifter som musiker, ledare och lärare.⁷² Många restaurangmusiker som tröttnat på besvärliga förhållanden under ständiga turnéer i och utom landet sökte sig till de kommunala musikskolorna.⁷³ Genom att musikerna i regel trakterade flera instrument, blev de en värdefull resurs för musikskolorna som under sin uppbyggnad inte hade så många elever på varje instrument.

⁶⁹ Eva Öhrström 1987, sidan 188.

⁷⁰ Bengt Nyquist 1983.

⁷¹ Bengt Nyquist 1983, sidan 132.

⁷² Bengt Nyquist 1983, sidan 55.

⁷³ Västgötademokraten 1984-03-10, -17, -24 samt -05-19.

Musiklivet i övrigt

Utvecklingen inom svenskt musikliv påverkade säkerligen förutsättningarna för musikskolebildningen. Olle Edström tecknar i artikeln *En annan berättelse om musikens moderna tid* en bild av musiken i samhället under mellankrigstiden.⁷⁴ Den snabbt virvlande nya folkrörelsen dansen, de nya medierna grammfonen, radio och tonfilmen skapade genomgripande förändrade förutsättningar för musiklivet. De ökade socioekonomiska möjligheterna med bättre bostadsförhållande, bättre skolgång, ökad fritid, fler föreningar och ökat utbud av fritidsaktiviteter gav människorna fler möjligheter till kontakter med musik. Pedagogiska idéer och folkbildarambitioner spreds från Tyskland via tonsättarna Fritz Jöde och Finn Höffding till efterkrigstidens *Måndagsgruppen*,⁷⁵ vars medlemmar gav dessa rörelser ytterligare näring och förverkligade idéerna bl.a. i Sveriges Radio.

Olle Edström beskriver i sin bok *Göteborgs rika musikliv* musikens värde på tre olika nivåer; dels en uppenbar och offentlig nivå, d.v.s. konsertverksamhet, dels familjen, den inom borgerlighetens kärna samt dels på en tankenivå framställd av filosofer och musikskriftställare.⁷⁶ Musikens värde är en självklarhet, insocialiserad i människorna då de lyssnade, spelade musik eller dansade till musik och förmedlades genom traditionen i familjen. Olle Edström hävdar också att värdet av musik präglades av socioekonomiska faktorer samt att hela inställningen till musik under mellankrigstiden präglades av ett borgerligt musiktänkande. Samtidigt påminner han om att vi vet ganska lite om arbetarkulturen i förhållande till borgerligheten och detta genom bristen på källmaterial.

Nära musik

Jag vill också kortfattat redovisa min inledande studie om kommunala musikskolor. Min CD-uppsats rubricerades *Nära musik*⁷⁷ för att markera att den behandlade den lokala musiken; en musik i den omedelbara närheten, en musik som skulle få näring av närheten. Som en följd av min bakgrund hade jag en mängd frågeställningar inför framtiden. Hur klarar sig t.ex. musiklivet i 1990-talets omorganisationsturbulens, där decentralisering var nyckelord? Jag vände mig till musikvetenskapen i ett försök att mera objektivt belysa sambanden mellan musikskola och musikliv. Jag ställde frågan om musiklivet hotades av att hamna allt längre ifrån betryggande kompetens. I kommunaldelsreformens sektoriserade kommunadministration spreds ansvaret för musikskolan allt längre från den centrala kulturförvaltningen, där musikledaren tillvaratog och utvecklade kommunens samlade musikliv. Allt oftare innebar ett kommunalt nytänkande att de kommu-

⁷⁴ Olle Edström 1997.

⁷⁵ Sohlmans band 3 sidorna 528 och 744 samt band 4 sidan 676.

⁷⁶ Olle Edström 1996, sidan 30.

⁷⁷ Torgil Persson 1993.

nala nämnderna inordnades i en territoriell organisation med kommundelsnämnder eller rationalisering av nämndorganisationen. Skulle detta innebära ökad risk för musiklivets olika delar att smulas sönder i prioriteringsdiskussioner utan tillräckligt framburna argument? Jag intervjuade kommundelscheferna och kultursvariga i de 11 kommundelarna i Borås samt kultur- och musikcheferna i tio andra kommuner från Kiruna till Laholm.

Dessa intervjuer pekade på att musiktraditionen betytt mer för musiklivet än den omgivande organisationen. Att Borås kommun sammanslagits och delats har inte haft betydelse för musiklivet. Musiktraditionen från sekelskiftet, formad av bl.a. militärmusikkåren och folkrörelserna, har lätt motstått dylika påfrestningar. De kommuner eller kommundelar vars musikliv bygger på en bred tradition, tycktes vara minst påverkade av organisationsförändringarna.

Jag fann vidare att musiktraditionen, den lokala musikhistorien och attityderna i en kommun eller kommundel, fortfarande påverkade dagens musiksituation. I de kommuner eller kommundelar där en musiktradition kunde spåras till sekelskiftet fanns en väl utvecklad musikskola som var tryggt förankrad i sin kommun. Där denna tradition saknades var förhållandena de motsatta.

Mina enkäter i kommunerna uppmärksammade också den nya politikergenerationens bristande ideologiförankring. Endast ekonomin styr, hette det från flera håll. Politiker med fast och djupt rotad ideologi i de breda folkrörelserna var med om att forma dagens musiksamhälle.

Jag utgick bl.a. från vetenskapsteoretikern Friedrich Schleiermachers metodologiska hermeneutik, som i min egen tolkning innebar att delarna inte kan förstås om inte tolkaren har en uppfattning om innebörden i den helhet där de ingår.⁷⁸ Min slutsats blev att kunskap om musiktraditionen i en kommun måste ligga till grund för att kunna utveckla musiklivet, av vilket musikskolan utgör en vital del. I sökandet fann jag svar men även nya frågeställningar. Vilka politiker av idag skapar och befäster vår tids folkrörelser; körsångarvärlden, den kommunala musikskolan och ungdomarnas musikerörelser, och vilken musiktradition kan dagens politiker känna ansvar för?

En musikledarprofil

Jag vill avsluta detta kapitel med en berättelse om hur en av folkrörelserna under tidigt 1900-tal kom att utgöra grogrund för ett kommunalt musikliv frammanat genom en av alla dessa eldsjälar i musikskolebildningen.⁷⁹ Det är berättelsen om musikledaren Göte Hultén, författad av hustrun, musikläraren Thora. Paret Hultén, båda födda 1912, var verksamma i och omkring Borås under hela sin levnad.

⁷⁸ Staffan Selander 1986, sidan 146 ff.

⁷⁹ Jämför begreppet aktör, som jag diskuterat på sidan 325.

Dottern Solveig⁸⁰ ger i förordet till denna mig veterligen enda musikledarbiografi i landet⁸¹ uttryck för föräldrarnas stora entusiasm; att få förena hobby och yrkesverksamhet. En av de vanligaste myterna om musikeryrken är just att få utveckla sin hobby till yrke. Till myten hör allmänt okända vedermödor; musikerns ständigt gnagande dåliga samvete för att inte ha övat tillräckligt, musiklärarens flackande runt om i många skolor o.s.v. I Göte Hulténs fall blev musikläraryrket en befrielse från ett monotont och slitsamt arbete i fabriken, varför Solveigs uttalande får ytterligare relevans.

Författaren anger musikskoleensemblen som både mål och medel. Notmaterialet skrevs av musikledaren i syfte att passa olika nivåer och med alla dessa olika nivåers olika innehåll. Arrangemangen anpassades alltså helt efter elevernas förutsättningar; de elever som just då deltog i just den speciella orkestern för vilket arrangemangen skrevs. I byn Viskafors, utanför Borås, ansvarade det dominerande bolaget inte bara för sin egen verksamhet utan även för sina anställdas ve och väl. Byn fick därmed sin egen skola med flera anställda lärare och en egen kyrka med präst och klockare. Prästen hade tjänstebostad, som löneförmån, en herrgårdsvilla med elva rum.

Av sin mor hade Göte Hultén blivit inskriven i barnlogen Solglimten. Hon var angelägen om att han skulle undgå det hon själv hade upplevt av omgivningens spritproblem i sin barndom. Medlemskapet i logen gav rika tillfällen att få spela.

Musikundervisningen utanför skolans ram var ett privilegium för den högre samhällsklassens barn. En krona kostade pianolektionen hos en "pianotant" men fem kronor hos Werner Ekström, organist i Gustav Adolf-kyrkan i Borås (daglönen i det militära var 1 krona; timlönen i fabriken 69 öre). Göte Hulténs första mandolingrupp utgjordes av dotterns Solveigs lekkamrater. Som mest kom varje vecka 40 sex- och sjuåringar och betalade en krona var till sin lärare. Lektionerna ägde rum i en liten fritidslokal som man fick låna gratis av bolaget.⁸² Göte Hultén ledde även ABF-kören, men tröttnade när de politiska kampsångerna trängde ut den "fina" repertoaren och det blev mer angeläget att sjunga vid möten än vid konserter.⁸³

Lokalerna för musikskolans undervisning var de som var lediga, gymnastiksal, matsal, korridor, ytterrum och lärarrum. I en av skolorna bad barnen sina lärare att klampa extra hårt i trappan på väg till lektion i den vindsbelägna kombi-

⁸⁰ Solveig Wikman, som ofta kallades underbarn och som 14-åring blev Sveriges yngsta utbildade kantor, har senare gjort karriär som konsertpianist (Thora Hultén 1992, sidan 8).

⁸¹ Berättelser om musikledare finns i Alf Arvidsson 1997 om Axel V Sundkvist, ledande musikprofil i Holmsund 1938-55, samt Ronny Ambjörnsson 1988 om Almer Burstedts dröm. John Fernström var på 1940- och 50-talen kommunal musikledare i Lund. Om detta berättas kortfattat i John Fernström 1967 sidan 200 ff. samt i Boel Lindberg 1997 sidan 36 ff.

⁸² Thora Hultén 1992, sidan 80.

⁸³ Thora Hultén 1992, sidan 81. Jämför även sidan 114 stycke två om sångens roll.

nerade slöjd- och musiksalen. På detta sätt skulle man skrämja bort rättorna.⁸⁴ På en bild återges en mandolingroup om minst 37 elever som övar i en kemisal i Långhems skola. Tre kommuner, Tranemo, Långhem och Svenljunga anställde tillsammans Göte Hultén som kommunal musikledare. Man gjorde det utan annonsering, tjänsten var självskriven för Göte Hultén. Alla tre kommunerna erbjöd honom bostad.⁸⁵ Dessutom erbjöd Vårgårda kommun paret jobb och flott bostad om fem rum. Inte en gång utan flera; de fick mutmiddag och erbjudande om fri flyttning. Tranemo, där båda alltså var anställda, svarade med en fantastisk fest med blåsorkester, kör och orkesterförening; allt för att få behålla musikledarfamiljen.⁸⁶

Hulténs valde till sist Vårgårda, där man visade sin uppskattning genom att dels ge sin musikledare det nyligen instiftade kulturpriset och dessutom en extra lönegrad, helt utanför kollektivavtalet.

Avslutande kommentar

I detta kapitel har jag redovisat en bred bakgrundskildring av de förutsättningar, behov och möjligheter som senare kom att påverka framväxten av de kommunala musikskolorna. Liberalismens idéer om personlig utveckling, den snabbt växande industrialismen och bolagens sociala engagemang, den ökade fritiden, ungdomsproblematiken och den sviktande arbetsmarknaden för musiker skapade var för sig och tillsammans behov, möjligheter och utveckling av instrumentalundervisning.

Militärmusiken var en av möjligheterna för unga pojkar till musikundervisning. Denna möjlighet var visserligen anlagsprövad, och krävde mer att kunna visa förutsättningar än färdigheter. De ekonomiska förutsättningar var inte avgörande, då utbildningen till en början var fri och senare avlönad.

Musiken inom folkrörelserna var vid tiden för musikskolans framväxt ett viktigt medel att samla ungdomar kring gemensamma ideologier och att förstärka gruppidentiteter. Folkrörelsernas behov av instrumentalmusik skapade möjligheter företrädesvis för pojkar att lära sig spela.

I min tidigare forskning har jag i sökandet efter musikskolans roll i kommunen fått uppmärksamheten riktad mot musiktraditionen som styrkt den lokala historiens betydelse för framväxten av en kommunal musikundervisning.

Den här redovisade litteraturen bekräftar och förstärker mitt intryck att den kommunala musikskolan i allmänhet jämföras med eller kompletterar folk- och grundskolan i flera avseenden. Förväntningarna på musikskolorna varierade be-

⁸⁴ Thora Hultén 1992, sidan 133.

⁸⁵ Thora Hultén 1992, sidan 108.

⁸⁶ Thora Hultén 1992, sidan 127ff.

roende på om de uttalads av skolans personal eller musiklivets organisationer. Antingen förväntade man sig undervisning i musik eller musikanter.

Kapitel 5 Musikskolorna i statens utredningar

Statliga utredningar har i olika sammanhang och av olika anledningar beskrivit behovet av musikundervisning och ungdomsfostrande åtgärder. Dessa utredningar ger underlag till uppfattningen om musikskoleliknande företeelser ur såväl historisk, ekonomisk som politisk synvinkel. Jag avser nedan redovisa och sammanfatta de utredningar från 1940-talet som berör dessa frågor; 1940 års Skolutredning, 1942 års Kyrkomusikerutredning, 1944 års Folkbildningsutredning samt 1947 års Musikutredning. Jag går inte in på utredningarnas förslag och uppföljningen av dessa.¹ Min avsikt är endast att beskriva attityderna till musikundervisning och ungdomsfrågor i ett nationellt perspektiv.

1940 års skolutredning: Skolpliktstidens skolformer

SOU 1945:60 Allmän organisationsplan

SOU 1946:11 Folkskolan, allmän del.

SOU 1946:15 Folkskolan, Förslag till undervisningsplaner

SOU 1945:61 Realskolan, teoretisk linje.

Skolutredningen (SU) arbetade 1940-46 och föreslog bland annat en åttaårig enhetsskola med både teoretisk och praktisk realskoledel. Utredningens arbete övertogs 1946 av skolkommissionen, vars arbete mynnade ut i 1960-talets grund- och gymnasieskolreformer.

SU hade noterat det ökade intresset för musik, ett resultat av radions och ideella organisationers bildnings- och upplysningsverksamheter. I flera framställningar om möjligheter till instrumentalundervisning i folkskolan, bl.a. från Birger Anrep-Nordin vid folkskoleseminariet i Göteborg, menade skolöverstyrelsen att lärarunderlaget var alltför bristfälligt för att möjliggöra musik på skolschemat.

SU konstaterar emellertid att frivillig instrumentalundervisning på 1940-talet förekom i de flesta av landets större städer. Ledare för denna undervisning var oftast en musiklärare anställd i folkskolan. De framtida möjligheterna till kompetent lärarkraft bedömde SU som goda och hänvisade till Kyrkomusikerutredningens förslag om utökad instrumentalundervisning. SU såg det dock som en förutsättning att dessa instrumentallärare, även de utanför folkskollärarkåren, borde avlönas med statsmedel för att garantera möjligheten.

Violin- och pianoundervisningen hade enligt SU det största "framtidsvärdet" men man uteslöt inte möjligheten även av andra instrument i denna undervisning för att därmed skapa en viss mångsidighet och möjligheter till ensemblespel.²

¹ Enligt Sven Nilsson ledde dessa utredningar inte till några konkreta resultat (1990 sidan 185).

² SOU 1946:11, sidan 303.

1943 fanns i landet ca. 16 000 klasser, en tänkbar målgrupp. SU föreslog att skolöverstyrelsen skulle förfoga över 200 årstimmar³ att fördela till särskilt skatte-tyngda kommuner. Det förutsattes att undervisningen skulle vara frivillig och ske utanför skoltid.

Realskolans ungdomar bör omsorgsfullt väljas ut för undervisning i orgel, piano samt stråkinstrument med målet att medverka i skolans olika högtider med musik, ansåg SU. En orkester vid varje stor skola angavs av SU också som ett mål.⁴

I de delar som avsåg frivillig instrumentalundervisning fanns inga delade meningar inom utredningen.

1942 års kyrkomusikerutredning: Nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m.m. SOU 1946:50

Utredningen (KMU) arbetade åren 1942-46 och lämnade två betänkande, SOU 1945:16 samt SOU 1946:50. I det senare lämnas förslag till bl.a. lag om kyrkomusiker, kyrkomusikerstadga samt en mängd förslag till lagändringar i konsekvens av dessa. I sammanställningen av remissyttrandena framgår hur förslaget om den fria musikundervisningen mottogs.

KMU:s avsikt med den fria musikundervisningen var främst att på landsbygden ge ungdomar möjligheter att lära sig spela samt att spela tillsammans, att på detta sätt skaffa underlag till musikcirklarna både för deltagare och för ledare. Redan 1908 hade kantorstjänsterna ersatt klockartjänsterna. Genom denna förändring skulle församlingens ungdom få undervisning i sång. KMU hänvisar till Ungdomsvårdskommittén⁵ som framhåller ungdomarnas små möjligheter att få lära sig spela och att få spela tillsammans.⁶ Samtidigt understryker kommittén värdet av att aktivera ungdomar, en möjlighet som ett musikintresse har stora förutsättningar för. KMU hänvisar också till de initiativ som tagits för att stimulera "musikinstruktionsverksamhet på bred basis", förslag som ställs av den vid samma tid verksamma Folkbildningsutredningen vars förslag jag återger nedan.⁷

KMU ansåg emellertid att Ungdomsvårdskommitténs och Folkbildningsutredningens förslag inte var tillräckliga och hänvisade till sitt eget förslag. Denna form av undervisning var möjlig i hela landet, företrädesvis i sång, orgel och

³ 1 årstimme innebär 60 min per vecka under ett år.

⁴ SOU 1945:61, sidan 312 ff.

⁵ Ungdomen och nöjeslivet SOU 1945:22.

⁶ SOU 1946:50, sidan 97.

⁷ Se sidan 94.

piano men även i de instrument som kyrkomusikerna själv "besitter tillräckliga förutsättningar för".⁸

Skolutredningen⁹ antydde att folkskolans instrumentalundervisning i viss utsträckning säkerligen skulle komma att gynnas om de förslag som KMU framlade förverkligades. KMU replikerade med eftertryck att man inte skulle påverkas av skolans läroplaner:

eventuella framtida förändringar i kursplanerna för musikundervisningen - vare sig vid folkskolan eller vid annan här avsedd läroanstalt - på intet vis kunna rubba förutsättningarna för ett omedelbart genomförande av den av KMU förordade tjänstereformen.¹⁰

KMU betonade vidare att värdet av den fria musikundervisningen skulle komma att gynna musiklivet både i kyrkan och i skolan. Sångundervisningen skulle "givetvis" i första hand komma ifråga, men även undervisning på orgelharmonium och piano. KMU ansåg detta naturligt, i första hand för att det låg närmast till hands för kyrkomusikern, men även då sångarens behov av stödjande instrument ansågs angeläget och naturligt. KMU påtalade även möjligheten att genom den fria musikundervisningen kunna rekrytera vikarier "där någon mera kvalificerad ersättare ej står till buds".¹¹ KMU diskuterade även "avkortning" av kyrkomusikernas avlöning, då rekryteringen av elever inte var tillräcklig. Man tillbakavisade emellertid tanken och förväntade sig att instruktionen accentuerade förpliktelsen att kyrkomusikern skulle ta egna initiativ till denna rekrytering "i musikintressets tjänst som icke är snävt begränsat till kyrkomusiken".¹²

I sammanställningen av remissyttrandena över förslaget om den fria musikundervisningen framkom främst från de olika domkapitlen både positiva och negativa argument.¹³ Undervisningen ansågs främja även det profana musiklivet, vilket i sin tur skulle bättre tillvarata kyrkomusikerns utbildning och främja ungdomens fritidsintressen. Däremot aktualiserade remisserna rekryteringsproblematiken i små församlingar, undervisningen ansågs få för liten omfattning för att få önskad effekt. Här förekom även synpunkter på den fria musikundervisningen som en betänkelig extra belastning för kyrkomusiker. Eftersom denna undervisning förväntades tjäna även det profana musiksamhället borde den ligga inom skolans ansvarsområde.

⁸ SOU 1946:50, sidan 98.

⁹ SOU 1945:60, 61 och 1946:11 och 15.

¹⁰ SOU 1946:50, sidan 95.

¹¹ SOU 1946:50, sidan 99.

¹² SOU 1946:50, sidan 99.

¹³ SOU 1946:50, sidan 190.

Kyrkans frivilliga undervisning var i första hand avsedd att medverka till att utbilda goda sångare och organister för kyrkans verksamhet. KMU förväntade sig även av kyrkomusikerna att de själva skulle medverka till att rekrytera sina elever. Denna rekrytering ansågs inte enbart till kyrkans fördel utan skulle även gynna musikkivet i allmänhet. Kyrkomusikernas undervisningsskyldighet var alltså en form av frivillig musikundervisning som fanns tillgänglig i hela landet, en form av kostnadsfri undervisning som idag inte längre är tillgänglig på samma sätt. De reservationer som förekom till utredningens förslag berörde inte den föreslagna instrumentalundervisningen.

1944 års Folkbildningsutredning: Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet Del II SOU 1948:30

Utredningen föreslog ett statligt stöd till estetiskt folkbildningsarbete samt en varaktig reglering av Folkliga musikskolan Ingesund i Arvika.¹⁴

Bakgrund

I den historiska översikten framhåller Folkbildningsutredningen (FU) de estetiska bildningstraditionerna som levde kvar sen 1800-talets borgerliga kultur. Det tidvis mycket starka intresset för måleri var en för det borgerliga 1800-talsbildningen karakteristisk detalj. Det fanns även ett intresse för hemmusik, konserter samt teater i dessa kretsar.

Det svenska bondesamhällets upplösning förmådde lika lite som de nya folk-rörelserna att följa utvecklingen och ersätta det gamla med något nytt, menade FU. När bysamfälligheterna upplöstes fick den folkliga musiken inte längre någon funktion och försvann. De religiösa, politiska och sociala folk-rörelserna hämtade hem utländskt lånegods "av ofta lägre kvalitet". Men åtskilliga kulturkritiker observerade utvecklingen. Svenska Slöjdföreningen bildades redan 1845 med syfte "att verka för den allmänna smakens höjande inom landet"¹⁵ och Viktor Rydberg markerade 1858 att konsten måste ut till folket. På 1890-talet förekom flera kampdeviser: *Konsten åt folket*, *Skönhet för alla*, *Folkbildningsarbetet, särskilt med hänsyn till skönhetssinnets odling*, etc. Ellen Keys skrift från 1899 börjar:

Skönhet i hemmen. Det är säger Ehrensvärd, människans behov, som sätter människan i rörelse. Sedan hon tillfredsställt sitt behov av föda och skydd – genom kläder och bostad – börjar hon snart tänka på att

¹⁴ En detaljerad redogörelse för den historiska utvecklingen på Ingesund finns i Davidsson 1994, sidorna 188-213.

¹⁵ SOU 1948:30, sidan 16.

tillfredsställa sina glada behov, de, vilka på ett eller annat sätt väcks genom skönhetssinnet.¹⁶

Folkbildningen

Omkring 1920 hade folkbildningsorganisationerna börjat uppmärksamma "den hunger efter musik och konst, som kom till synes i vida kretsar".¹⁷ 1920 års folkbildningssakkunniga rekommenderade i sitt betänkande från 1924:¹⁸

att genom nya utredningar undersöka möjligheterna till folklig konst-uppfostran i folkbildningsarbetet genom att i detta taga till hjälp a) den bildande konsten b) tillämpad konst [med konsthantverk och slöjd] c) musiken och sången d) teatern.¹⁹

Den historiska översikten i FU avslutas:

En hundraårig brist i svensk folklig bildningstradition skulle därigenom kunna få en visserligen sen bättring. Det är också värt att uppmärksammas, att i det till stor del sekulariserade svenska samhället av idag ha musiken, teatern och den bildande konsten angelägna uppgifter att fylla i avseende på andlig aktivitet; även häri ligger ett historiskt betingat motiv att främja folkbildningsarbetet på det estetiska området.²⁰

FU diskuterar skillnaden mellan att närma sig musik i avsikt att skänka förströelse och den rena bildningsambitionen, men finner ingen tydlig gräns. Detta gäller även där musiken används som medel, t.ex. i verksamheter av uppbyggelsekaraktär som inom nykterhetsrörelsen och frikyrkan. Det viktiga i bildningsarbetet var regelbundenheten i musikverksamheten, enligt FU. Målet för det musikaliska fortbildningsarbetet var dels musikutövningen, d.v.s. företrädesvis repetitionsarbete i en ensemble, och dels musikförståelse t.ex. musiklyssning. FU betonar svårigheterna med att kunna använda fullvärdigt material för musiklyssningen, men konstaterar att radio och grammofon gett större möjligheter samt att "den elementära musikundervisningen i skolorna nu leder till något större resultat än tidigare".²¹

¹⁶ Ellen Key 1899.

¹⁷ SOU 1948:30, sidan 17.

¹⁸ SOU 1924:5

¹⁹ SOU 1948:30, sidan 17.

²⁰ SOU 1948:30, sidan 17.

²¹ SOU 1948:30, sidan 32.

Musikbildningens organisationer

Den tidsbild som FU tecknar präglas av ett intensivt folkbildningsarbete på musikens område. *Centralkommittén för musikalisk folkbildning* konstituerades 1944 inom de större bildningsorganisationernas samarbetsorgan, *Samverkande Bildningsförbunden*.²² De stora bildningsorganisationerna anställde även musik-konsulenter som hjälp till lokalförbundens utbildning av bl.a. ledare. En mängd rikssammanslutningar med musiken som enda intresse inleder även sin verksamhet: *Kyrkosångens vänner*, *Sveriges Kyrkosångarförbund* 1925 (som även från 1940 bedrev en omfattande barnkörverksamhet), *De ungas Förbund för kristligt arbete* 1923, med egen musikinstruktör från 1934, *Frälsningsarmén*, 1882, med eget förlag samt med teoretiska och praktiska kurser för sina musikledare, *Svenska Baptistsamfundet*, med egen konsulent och egna musikkurser särskilt för sina ungdomar (musikmärket!), *Svenska Missionsförbundet* med egen musikkonsulent sedan 1939 m.fl. Inom profana förbund framhålles särskilt *Riksförbundet Sveriges Hemgårdar* med "både kvantitativt och kvalitativt betydande musikverksamhet".²³ Verksamhetsåret 1946/47 redovisar FU ca. 4 000 musikcirkel med mellan 10 och 20 deltagare i varje cirkel.

Musikcirkeln

FU redogör för olika musikcirkel. När t.ex. Örbyhus Musikcirkel²⁴ 1939 firade tioårsjubileum hade ett 50-tal elever undervisats under sammanlagt 2350 lektioner. De bästa eleverna deltog i Olandsorkesterns arbete. 1946/47 erhöll 47 elever undervisning i violin, piano, bas, klarinett, trumpet, basun, saxofon och gitarr. De sämst bemedlade eleverna fick nedsättning av deltagaravgiften. Cirkeln hade även finansiellt stöd från Tegelsmora och Vendels kommuner.²⁵

Björklinge Musikcirkel startade sin verksamhet 1946 med 21 elever i piano, orgel och violin. Året efter fanns åtta pianister, sex organister, nitton violinister, sex mandolinister samt en cellist. Cirkeln fick kommunalt stöd, men även bidrag från Björklinge Barnkör som vid konserter sjungit in 615 kr till cirkeln. Redan första läsåret startade samspelet i cirkeln och man lockade även publik till sina första musikaftnar.

²² Samverkande bildningsförbunden var ett samarbetsorgan som upprättats av Arbetarnas Bildningsförbund, Godtemplarungdomens Studieförbund, Jordbrukarungdomens förbund, Nationaltemplarordens studieförbund, Studieförbundet Medborgarskolan, Sveriges Landsbygders studieförbund, Sveriges Blåbandförening, Sveriges Kristliga bildningsförbund, Tjänstemännens Bildningsverksamhet. Dessa har upprättat Centralkommittén för musikalisk folkbildning.

²³ SOU 1948:30, sidan 29.

²⁴ Örbyhus är beläget i Tegelsmora kommun, som 1952 uppgick i Vendels kommuns, som i sin tur från 1974 ingår i Tierps kommun, Uppsala län (Tore Ivarsson 1992, sidan 24).

²⁵ SOU 1948:30, sidan 180.

Dessa två musikcirkelar var anslutna till Upplands Musikcirkelförbund som genom landstingsstöd kunde sörja för lärarnas resekostnader.²⁶ Flera musikcirkelar bildade regionala förbund i syfte att tillsammans svara för fortbildning av ledarna. Dessa förbund kunde ibland anställa musikkonsulenter för dessa uppgifter. Särskilda statsbidrag utbetalades till dessa cirkelförbund. I beskrivningen av schematekniska problem framgår att bland cirkelarnas deltagare fanns skolbarn och 13-14-åringar som nyss avslutat sin skolgång.

Gruppundervisning

Även om den enskilda undervisningen i musikcirkelarna gavs större utrymme och ansågs som allt värdefullare ansågs den inte vara förenlig med studiecirkelbegreppet utan att vara kopplad till ensembleverksamhet.²⁷ Det var även en fråga om att utnyttja cirkelledarens kompetens så effektivt som möjligt. I det läget tilldrog sig varje försök med gruppundervisning stort intresse. Man hade redan tillämpat detta i Nacka Folkliga Musikskola men de allra tidigaste erfarenheterna kom bl.a. från ABF-avdelningen i Eskilstuna som redan 1925 gjort experiment med ca. 40 vuxna elever i fiol och piano fördelade på ca. 6 grupper. 1935 utvidgades försöket till skolans område, där ett 100-tal barn fick undervisning i fiol och blockflöjt med ett så gynnsamt resultat att skolstyrelsen anslog medel för att denna undervisning skulle kunna ske inom ramen för skolans undervisning.²⁸

Bruksorkestrarna

FU nämnde även den äldre traditionen med blåsorkestrar med sex till åtta musikanter.

De voro tidigare synnerligen populära och kunde i samhällen med obetydlig utflyttning (exempelvis brukssamhällen) hållas samlade med oförändrad personbesättning under en lång tid av år. Till följd av sin begränsning i fråga om konstnärliga variationsmöjligheter ha blåskåreerna icke särskilt uppmuntrats i senare tiders musikhägningsarbete.²⁹

Lärarproblem

FU framhöll att inte ens musikskolorna i full utsträckning hade möjlighet att anställa kompetenta lärare. Västerås Musikskola anlätade "till betydande del" lärare som inte kunde betraktas som fackmusiker. Jönköpings Musikskola hade två musikdirektörer (1945/46) men i övrigt tvingades man acceptera lärare som en-

²⁶ Jämför Herbert Connor 1947, sidan 35 ff.

²⁷ SOU 1948:30, sidan 34.

²⁸ SOU 1948:30, sidan 35.

²⁹ SOU 1948:30, sidan 37.

dast ansågs vara rutinerade amatörer. I folkskolornas frivilliga musikundervisning användes dock hellre lärare som undervisade i andra ämnen men som inom musik var amatörer. Den pedagogiska kompetensen ansågs viktigare än den fackmusikaliska. Några regionala musikförbund inom folkbildningen uppdrog åt särskilda musikutskott att rekrytera lärare inom folkbildningen. I samarbete med folkskoleinspektörerna anordnades kurser för folkskollärare som kunde undervisa i musikcirklarna och i skolornas frivilliga musikundervisning.

Kommunal musikledare

1944 inrättade Katrineholm, som första kommun i landet, en tjänst som musikledare. Uppgiften var "att verka för musiklivets höjande inom staden samt skapandet av kännedom och intresse för god och bildande sång och musik".³⁰ Musikledaren var underställd musiknämnden och uppgiften var att svara för Musiksällskapetets kör och orkester, dess planering, repetitioner och konserter, vara förestandare för Folkliga Musikskolan, planlägga och leda ABF:s musikverksamhet, vara konsulent åt skolstyrelsen och andra kommunala nämnder samt att vara sekreterare i musiknämnden. Katrineholms förste musikledare, kapellmästare Lennart Lundén, beskrev sin uppgift i en bilaga i FU, där han framhöll vikten av att han som konstnärlig ledare biträdde i ekonomiska och fördelningsmässiga ställningstaganden av musiknämnden. Anmärkningsvärt är uppgifternas omfattning, men Katrineholm hade 1946 endast ca. 12 000 invånare. Denna befattningsbeskrivning har troligtvis stått modell även i Borås (1964) och flera andra kommuner. Det centrala avtalet CTA 40 hade ännu på 1980-talet kvar denna bredd i för kommunala musikledare möjliga arbetsuppgifter.³¹

Nacka Musikskolas förste kommunale musikledare Yngve Härén hade som expert i FU företagit en studieresa till USA vilken redovisades i en bilaga. Yngve Härén framhöll i artikeln hur musikmetodiken och pedagogiken nått helt annan omfattning än i Sverige. Ämnet musik i form av symfoni- och/eller blåsorkester kunde studeras som ett ämne jämbördigt med modersmål, historia etc. men fanns även som frivilligt tillval efter skoltid. Yngve Härén beskrev i beundrande ordalag skolans musikundervisning, både elevens möjligheter till ensemble- och instrumental undervisning på och utanför skoltid och det organiserade lärarsamarbetet. Däremot kritiserade Yngve Härén möjligheterna till samspel efter att elever slutat sin skolgång. USA saknade folkbildningstraditionen, vilket innebar att skoltidens rika engagemang i kör och/eller orkester upphörde abrupt i och med

³⁰ § 3 i den av stadsfullmäktige fastställda instruktionen för stadens kommunala musikledare som citerad i FU sidan 178.

³¹ CTA 40 Centrala tjänstemannaavtal för kommunala musikledare framförhandlade av Svenska kommunförbundet, Riksförbundet Sveriges Musikpedagoger, Skolledarförbundet samt Musikerförbundet.

att elevernas skoltid var slut. Någon motsvarighet till stödjande riksorganisation som RSAO eller SOR³² saknades helt. Att eleverna i USA stannade i skolan till 18-årsåldern kommenterade Yngve Härén:

Detta innebär att, att man redan under skoltiden hunnit föra barnen över den tröskel, ovanför vilken deras musikkunnande och intresse har bärighet.³³

Yngve Härén berörde även metodiken, som i form av gruppundervisning har tradition, de aktiva lärarna har själva en gång blivit uppfostrade så. Yngve Häréns respekt och beundran för den amerikanska gruppmetodiken och den pedagogiska forskningen präglar framställningen. De bakomliggande orsakerna till undervisningen i grupp diskuteras aldrig ur ekonomisk synvinkel.

Sammanfattningsvis fastslog Yngve Härén att bilden av USA:s musikkulturarbete bör kunna bli fullständigare efter något årtionde och påminde om att det andra världskriget just tagit slut.

Förutsättningarna i vårt land är egentligen oändligt mycket större. Vi har redan ett forum för musikfostran från vaggan till graven. Vad som i stort sett skall göras hos oss är ett tillrättaläggande av detaljer. Kriget har givetvis inneburit en viss stagnation i utbyggandet av det amerikanska musiksamhället. Det var emellertid i hög grad stimulerande att besöka Amerikas Förenta Stater just under det år, då arbetet på musikens fredliga front åter sköt fart, och att ha mött många av de musikpedagoger och organisatörer, som just nu skapar morgondagens musik i Amerika.³⁴

Musikcirkeln som musikskola

Begreppet *musikcirkel* hade på 1920-talet och framåt delvis en annan innebörd än idag. Jag vill i det följande diskutera denna innebörd samt på vilket sätt musikcirkeln var en av förformerna till kommunal musikskola. Begreppet musikcirkel fick i FU:s framställning innebörden av en orkester till vilken man rekryterades utan förkunskaper men fick individuell undervisning för att bättre kunna tillgodogöra sig cirkelns mål. Vanligtvis benämndes cirkeln i bestämd form singularis följt av ortnamnet t.ex. *Musikcirkeln i Mellerud*, vilket förstärker intrycket av att musikcirkeln var möjligheten att i en by få lära sig hantera ett instrument samt att få spela i ensemble.

³² Riksförbundet Sveriges Amatör Orkestrar (RSAO) och Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund (SOR) har sedan 1999 gått samman till Sveriges orkesterförbund. Se förbundets hemsida <http://www.geocities.com/Vienna/Choir/7701/>.

³³ SOU 1948:30, sidan 188.

³⁴ SOU 1948:30, sidan 196.

Studiecirkeln som bildningsform innebar att boken, musikstycket, dramat etc. sattes i centrum omgivet av deltagarna som hjälptes åt att utifrån sina förutsättningar skaffa sig information och dela den med varandra. FU definierade konst- respektive musikcirkeln:

En teatercirkel är en kamratkrets för inövandet av teaterpjäser i samband med studium av dramatisk konst.

En musikcirkel är en kamratkrets för inövandet av musikaliska kompositioner i samband med studium av musikens teori och historia.³⁵

Dramat respektive musiken utgjorde bildningsmålen och kompositionen respektive pjäsen medlen att nå dessa mål. Definitionen för musikcirkel fortsätter:

I cirkelns arbete må också kunna inräknas sådan handledning av mindre deltagargrupper eller enskilda deltagare, som befinner sig nödvändig för cirkelns arbete och som innebär förberedelse till samspel.³⁶

Detta innebär alltså att även enskild undervisning var acceptabelt om bara målet (d.v.s. delmålet) var ensemblespelet. FU har också tydligt angivit gruppundervisning som principiell metod och förstärker detta genom att i statsbidragsbestämmelserna markera att avsikten med musikcirkeln inte skall vara "finansiering av ren musikskoleverksamhet bland barn".³⁷ Man har ansett sig nödsakade att begränsa det statliga stödet till renodlad folkbildningsverksamhet. Den skillnad FU gör mellan å ena sidan musikcirkeln och å andra musikskolans undervisning är att för folkbildningen är *ensemblen* utgångsläget medan det i musikskoleverksamheten är *individ*en.³⁸ Musikcirkeln kan likväl sägas utgöra en tidig form av kommunal musikskola.

1947 års musikutredning: Musikliv i Sverige SOU 1954:2

1947 års musikutredning (MU) är ett omfattande arbete. Utredningen pågick under mer än sex år och använde 161 sammanträdesdagar. Utredningen skulle enligt direktiven "omspänna musiklivet i sin helhet". I direktiven framhåller man också att trots teknikens landvinningar samt det förhållandet att man gjort musiken tillgänglig på skiva, i radio och i konsertsalar, så hade stora svagheter uppdragats med brister i musiklivet som man kunnat åtgärda endast med stöd av det

³⁵ SOU 1948:30, sidan 143.

³⁶ SOU 1948:30, sidan 143.

³⁷ SOU 1948:30, sidan 143.

³⁸ Jämför framställningen om Musikcirkeln i Alf Arvidsson 1997, sidan 151 ff.

allmänna. Dessutom hade människornas liv i samhället förändrats. Tekniska landvinningar, rationaliseringsvinster, blev snart inaktuella och ökade tempot. Förskjutningar, omvärderingar och omprövningar förändrade samhället kontinuerligt.

Tidigare var det svenska musiklivet till stor del beroende av mecenater. Den ekonomiska demokratiseringen hade medverkat till det offentliga musiklivets utveckling, ett ökat antal yrkesmässiga utövare men också till att det allmänna alltmer fått överta det ekonomiska ansvaret. Utredningen talar om den allmänna demokratiseringen som kommit att innebära en ökad amatörmusikalisk verksamhet. Skolväsendets utveckling och den allmänna *kulturella* demokratiseringen hade framkallat ett behov av musikpedagoger på flera områden. Utredningen kunde konstatera att musikintresset hade spirat, men var osäker på om hur det tillgodosågs, det var brist på dugliga musklärare trots överflöd på lärarpersonal.

Svenska musiklivet beskrevs som varande i en utveckling som gjorde det tillgängligt för bredare folklager. Särskilt uppmärksammades de försök som några kommuner gjorde genom att anställa kommunal musikledare. Organisatoriskt hade den frivilliga musikundervisningen börjat antaga fastare former. På många håll fanns kommunala musikskolor, och dess lärare hade så småningom beretts tryggare anställningsförhållanden i ordinarie befattningar.³⁹ Chefsrollen inom kommunala musikskolan benämndes ofta "föreståndare", varför förhållandet att en kommun anställt kommunal musikledare respektive startat kommunal musikskola, inte med nödvändighet hörde samman. Här talade man om frivillig kommunalt finansierad undervisning "som utom sitt eget mål också har att tjäna livet i skolan". Denna undervisning kallades resultatrik för att den möjliggjort ungdomsorkestrar och även kunnat tjänstgöra som rekryteringsunderlag åt kommunala musikensembler med vuxna. Det var även känt för utredningen att man bildat kommunala musikskolor, där lärarna hade fast anställning med pensionsförmåner.⁴⁰

I en kommunal musikskola skulle skapas den kontinuitet som var nödvändig för att senare kunna rekrytera musikanter till en ungdomsorkester. MU skildrade med stort engagemang behovet av musiklivets samordning. Musikledaren har här fått en viktig uppgift att anordna konserter, dirigera kommunens orkestrar och körer, skaffa (skriva) arrangemang, svara för inköp av noter och instrument o.s.v. MU framhöll också värdet av att effektivt utnyttja resurser, dels genom de speciallärare som med större tjänstgöringsgrund kunde anställas och dels genom de olika sätt på vilka kommunens musikliv fick användning av lärare och elever. Vidare framhöll MU vikten av att samla kommunens musikliv i en institution,

³⁹ SOU 1954:2, sidan 39.

⁴⁰ Ännu långt in på 1970-talet kunde en lärare vara anställd motsvarande heltid men med ersättning endast för faktiskt utförd lektion, vilket innebar att lön inte utbetalades under loven och att arbetsgivaren ej heller betalade avgifter för pension.

musikledaren, för att ibland kunna sammanföra resurser, ibland komplettera körerna och musikcirkelarna med varandra, och därmed göra en större repertoar tillgänglig för kommunens invånare. Utredningen framhöll att dessa möjligheter i den frivilliga musikverksamheten även skulle kunna stå till buds för vuxna.

I de städer och större orter som redan hade anställt musikledare, hade utvecklingen visat nödvändigheten av helårsanställning. Utredarna nämner att de flesta städer och många köpingar inom folkskolan ordnat någon form av *musikundervisning*.⁴¹ MU nämner i ett senare sammanhang att de flesta kommuner förväntades inrätta *kommunala musikskolor*.⁴² För att största möjliga effektivitet i musikerbetet skulle kunna uppnås, fann MU önskvärt att varje kommun skulle beredas möjlighet att med statsbidrag förvärva den kvalificerade kraft, som bäst är ägnad att främja ortens musikliv.⁴³

MU uttryckte alltså behovet av en för amatörmusiklivet särskilt utbildad resurs. Musiklärarutbildningen vid Musikhögskolan var avsedd för klassundervisning, men för den speciella inriktningen som en kommuns amatörmusikliv innebar, fanns ingen utbildning. MU föreslog därför en ny examensform vid Musikhögskolan för kommunala musikledare, musikledarexamen KMH.⁴⁴

Genom skolan hade musiken demokratiserats. Den ökade fritiden hade även den öppnat nya möjligheter att återerövra de kvaliteter som nutidsmänniskan förlorat genom att flytta från naturen på landet till storstaden.⁴⁵ De som ville bli yrkesmusiker fick redan i skolan möjlighet att förbereda sig för sitt yrke.

För att kunna framhålla amatörmusiklivets betydelse beskrev MU den kulturella bakgrunden. I början av 1900-talet växte ett offentligt konsertliv fram med fasta konsertinstitutioner förankrat i de borgerliga kulturkretsarna och påverkat av den artistiskt-virtuosa inställningen till musicerandet. Samtidigt tynade hemmusicerandet bort, och musiklivet frambars av dels de utövande professionella musikerna och dels den passivt konsumerande publiken. Den aktiva musikutövningen koncentrerades till storstäderna och kretsade huvudsakligen kring 1800-talets klassiska konstmusikaliska repertoar. Industrialismens genombrott betydde död åt folkmusik- och spelmanstraditionen till fördel för väckelserörelsen och de internationella schlagermelodierna.

I samband med att radion blev allt mer allmän, befarade man att amatörmusicerandet skulle minska. Då detta inte blev fallet konstaterar MU att i det icke yrkesmässiga musicerandet fanns djupare värden, "såväl sociala, kulturella och

⁴¹ SOU 1954:2, sidan 52.

⁴² SOU 1954:2, sidan 99.

⁴³ SOU 1954:2, sidan 88.

⁴⁴ SOU 1954:2, sidan 89.

⁴⁵ SOU 1954:2, sidan 23.

konstnärliga omständigheter talade för att amatörmusicerandet hade en mycket väsentlig uppgift att fylla för samtidens och framtidens människor".⁴⁶

MU framhöll även att industrialismen medfört fritidsproblem som innebar att det naturliga aktivitetsbehovet inte kunde tillfredsställas i arbetslivet. Detta behov "famplar efter värden att inrikta sig på under fritiden". MU föreslog statsbidrag med högst hälften av kostnaderna för instrument, dock högst 30 kr per cirkelmedlem och sammanlagt 200 kr högst per år. Eftersom de kommuner som inrättade kommunala musikskolor bl.a. behövde köpa piano och andra dyra instrument, borde inte bidraget fastställas per deltagare. Förslagsvis borde statsbidraget utgå med mellan 30 och 80 %.⁴⁷

MU:s redovisning av den kultursociala bakgrunden under 1900-talet bör ställas mot den bild som tecknas i senare framställningar i verk som Martin Tegen 1955, Anders Carlsson 1996, Olle Edström 1996, Alf Arvidsson 1991, m.fl. och som ger en helt annan uppfattning i riktning mot musiken som medel i folkrörelsernas ideologiska arbete. MU visade hur samhällets ansvar för såväl ungdomars fritid som kommunernas musikliv ökade samt hur tidigare bildningsengagemang kommit att innebära en demokratisering av musiklivet. Allt fler hade genom olika former för samhällsstödd verksamhet kommit i kontakt med frivillig musikundervisning. MU framhöll vikten av samordning i syfte att mera effektivt utnyttja de möjligheter för ett ökat fritidsengagemang och musikundervisning som fanns tillgängligt.

I en omfattande särskild skrivelse framhåller bland andra Yngve Härén behovet av en central ledningsfunktion i musiklivet. Musikaliska Akademien skulle enligt förslagsställarna tillföras resurser både bland ledamöterna och tjänstemännen.

Sammanfattning

Flera statliga utredningar under 1940-talet visade på det bildningsbehov som fanns inom stora folkgrupper strax före musikskolebildningen runt om i landet. Samtidigt kom demokratibegreppet att även omfatta krav på kulturell jämlikhet och medverkade till att musikskoleliknande former av instrumentalundervisning växte fram redan tidigt på 1900-talet i folkrörelsernas ideologibaserade verksamhet. När bildningssträvandena utvecklade t.ex. ABF, skapades så småningom musikcirkeln med möjligheter att utveckla en musikskoleidé innan den ens var uttalad. Avsikten var att med orkestern och instrumentalundervisningen som medel uppleva musikens historia och teori. Detta bildningsengagemang fick stöd av den framväxande industrialismen även med ett socialt ansvarskännande för arbetarna och deras familjer. Engagemanget för ungdomens möjligheter att skapa

⁴⁶ SOU 1954:2, sidan 48.

⁴⁷ SOU 1954:2, sidan 99.

fritidssysselsättning var ett led i dessa strävanden. Folkrörelsesamhällets motpol, det kommunalistiska samhället, som bygger på uppfattningen att staten eller kommunen har att ge service åt enskilda medlemmar, utvecklade så småningom samhällsansvaret även på kulturområdet. Detta diskuterades i den debatt om folkrörelserna som ägde rum under 1940-talet och även omkring 1975. Samhällets stöd för en ungdomsverksamhet utan engagemang kritiserades. Man frågade sig då, kan en kommunal ungdomsverksamhet som saknar uttryck för åsikter och värderingar verkligen fungera?⁴⁸

Dessa utredningar visade alltså hur det ökade bildningsengagemanget och -behovet under 1940-talet kom till uttryck i flera former av frivillig instrumentalundervisning med stöd av allmänna medel.

⁴⁸ Hans Alsén 1976, sidan 55.

Kapitel 6 Några intervjuer med musikledare

Utredningarna i föregående kapitel visar samhällets engagemang för att tillgodose ett växande intresse för musik. Utredningarna pekar också på den stora bristen av musiklejare, vilket även innebar svårigheter vid rekryteringen av musikledare. Det innebär att musikledarkåren hade en mycket varierad bakgrund med en omfattande spännvidd i erfarenhet och utbildning när det gällde musik, pedagogik, metodik och hur den kommunala organisationen fungerade. Hur upplevde de enskilda musikledarna musikskolebildningen? Jag intervjuade några musikledare som var med i ett tidigt stadium av musikskolehistorien. Varför engagerade de sig, vilka var deras intentioner och hur påverkade de musikskolorna? Urvalet av informanter för detta avsnitt har jag gjort endast för att exemplifiera några av alla dessa olikheter i förutsättningar och arbetssätt. Ett urval som långtifrån kan betraktas som representativt. Musikledare kunde ha bakgrund som folkskollärare, musiker i symfoniorkestrar eller militärmusikkårer. *Folkskolläraren Torsten Erséus* var med när Borås Musikskola startade; hans perspektiv är en musikskola som utvecklas ur grundskolans musikämne. *Konsertmästaren Karl-Henrik Edström* är den musikaliske mångsysslaren som lämnade symfoniorkestern och alla extrauppgifterna i Helsingborg för att som kommunal musikledare utveckla musiklivet i Flen. *Militärmusikern Kai-Åke Nilsson* blev teatermusiker och kom så småningom in i musikskolevärlden som han målmedvetet strukturerade både på lokal och central nivå. Mina frågor berörde synen på uppgifterna som musikledare, hur pedagogiken och repertoaren påverkade undervisningen, hur lärarna rekryterades samt synen på musikskolans samhälleliga uppgift.

Kommunens storlek har saknat betydelse i mitt val av intervjuobjekt. I en mer omfattande intervjuundersökning, hade kommunens storlek, åldersstruktur och geografiska lokalisering säkerligen också haft betydelse.

Syftet med frågeställningarna är att beskriva tre musikledares upplevelse av verkligheten i uppbyggnadsskedet av sina musikskolor. Musikledarnas berättelser är ett uttryck för minnen av en *upplevd* verklighet, ibland 40 år i efterhand. Detta innebär en bild av verkligheten som är påverkad av det subjektiva minnets urval. Den *intenderade* verkligheten framgår av respektive musikskolas instruktion för tjänstens innehavare. Min avsikt är inte att undersöka i vilken utsträckning musikledaren fullföljde sin instruktion; denna finns därför inte ens redovisad här. Den verklighet jag *observerar* är musikledarnas *upplevda* verkligheter.

Intervjuerna utfördes i musikledarnas lugna hemmiljö,¹ flera timmars samtal endast avbrutna av en kaffestund. Intervjuerna hade förberetts genom att jag i förväg hade skickat ett brev med ett tiotal frågor, där jag också redogjort för av-

¹ Torsten Erséus 15/2, Karl-Henrik Edström 20/2, Kai-Åke Nilsson 26/3 1996.

sikten med min studie.² Samtalen togs upp på band, skrevs ut för godkännande och kompletterades senare med ytterligare någon fråga. Jag redovisar intervjuerna var för sig, därefter fråga för fråga och till sist i en sammanfattande diskussion. De musikskolor som omfattas av de tre musikledarnas berättelser är de i Borås, Flen, Halmstad och Västerås. Kai-Åke Nilsson uttalar sig ibland generellt med utgångspunkt i sin tidigare roll som ordförande i Sveriges Musikskoleledarförening. Min avsikt är dock inte att dra allmängiltiga slutsatser av dessa berättelser.

Torsten Erséus

*1923

Torsten Erséus (TE) kom till Borås som folkskollärare 1949 och blev av kollegan KG Sundeck, som på eget initiativ några år tidigare startat violinundervisning inom skolans ram, tillfrågad att leda några mandolingrupper. I Borås fanns sedan början av seklet Borås Folkskolors Gossmusikkår samt från 1948 Borås Stads Musikskola för de elever som slutat skolan men ville fortsätta spela. KG Sundecks fiolskola, officiellt benämnd *Borås Folkskolors frivilliga instrumentalundervisning*, sammanslogs 1964 med gossmusikkåren och stadens musikskola till Borås Stads Musikskola. En kommunal musikledare anställdes samma år.³

1952 blev TE föreståndare för Borås Folkskolors frivilliga instrumentalundervisning, och tillträdde 1956 en nyinrättad tjänst som musikkonsulent vid skolförvaltningen. TE kompletterade sin utbildning vid Musikkonservatoriet i Göteborg med en musiklärarexamen och tillträdde 1964 den nyinrättade tjänsten som musikkonsulent i Göteborg med likartade uppgifter som i Borås. 1992 drabbades TE av en stroke och pensionerades strax därefter.⁴

TE återkom ständigt i vårt samtal till eleverna, musikuppvisningarna, skolkonserterna och sitt förhållande till lärarna.

Eleverna

Kontakten med eleverna betydde mycket för TE. Han talade gärna, mycket detaljerat, om hur musikuppvisningarna gått till, vilka instrument som ingick och hur många elever som spelade i ensemblerna. Tjänsten som musikkonsulent innebar även att anordna skolkonserter och ta fram förberedelsematerial till lärarna. Detta var också en uppgift med stor betydelse för TE. I Göteborg anordnade TE 250 konserter i Konserthuset tillsammans med Göteborgssymfonikerna för sammanlagt 300 000 barn "som jag sagt hej till".

² Se bilaga 5.

³ Borås tillhör de fyra kommuner som jag i kapitel 7 redogör för mer utförligt.

⁴ Kommunala musikskolan i Göteborg kallades till en början Göteborgs skolors frivilliga instrumentalundervisning och övergick vid stadsdelsreformen till respektive stadsdelsnämnd.

TE: Huvudinhållet på konserterna var olika vartannat år så dom som gick i tvåan fick en annan version när de gick i fyran. Tyngdvikten på stråk på den ena konserten och på slagverk den andra. När jag tänker tillbaka på tiden i Göteborg så är de här konserterna faktiskt det roligaste jag kommer ihåg från mitt jobb.

En rolig grej var att vi hade symfoniorkestern sittande på podiet (i Göteborgs Konserthus) och sen öppnades dörrarna där bak och in vällde det fram fiolister. Vi hade hundra småfioler som spelade två barnvisor till ackompanjemang av denna symfoniorkester. Det var roligt! Det orkesterarrangemanget gjorde jag.

TE berättade också ingående från boråstiden om hur särskilda tester anordnades, både i grupp och enskilt för att hitta de rätta eleverna. Så småningom gjordes intagningen till gossmusikkåren via instrumentalundervisningen, även innan sammanlagningen. Rutiner för samarbetet växte fram på ett naturligt sätt.

Repertoaren styrdes av olika faktorer:

TP: Men det fanns alltså ingen orkesterliknande verksamhet där barn och ungdom kunde spela?

TE: Nej. Målsättningen för verksamheten var ju att göra ensembler och till musikuppvisningarna försökte vi alltid att fixa ensembler av olika sorter. Ensembler som jag personligen upplevde som väldigt lyckade var de blockflöjtsgrupper vi hade. Du frågar om repertoar. H.A. Peter,⁵ var ju inkopplad och jag vet att jag köpte arrangemang av honom. Dom var mer eller mindre ospelbara. Men genom att han kom från Österrike kunde vi genom honom köpa lämpliga noter.

Det var alltså två fiolospelande folkskollärare som startade musikundervisningen i Borås. När jag frågade om metodiken i undervisningen svarade TE att det inte gick an att ha för stora fordringar, pedagogiken var inte särskilt utvecklad. TE var mest angelägen om att undervisningen skulle fungera organisatoriskt. Några eldsjäl⁶ kan TE inte utnämna:

de var eldsjäl⁶ var och en på sitt lilla vis. Det låg och pyrde, det var inga stora flammor inte. Det var ingen som utmärkte sig på nåt speciellt vis.

⁵ H.A. Peter var tonsättare och recensent i Borås. Han recenserade även notutgivningen på flera utländska förlag och förmedlade noter vidare till musikskolan.

⁶ Jämför begreppet aktör, som jag diskuterat på sidan 327.

TE talade om undervisning i grupp och enskilt:

Det upplevde jag oerhört positivt. Det här med att ta hänsyn till varann, det var ju rena sociologin, anpassningen till varann. Det är det som jag uppfattar som gruppundervisningens finesse. Och det gjorde att vi hade aldrig några enskilda elever. Ja, piano, jag minns inte ens om vi kom igång med piano.

Lärarna

Kontakten med musiklärarna beskrev TE som mycket positiv, han återkom ofta till det i vår intervju. TE var med om att bilda det första riksförbundet för musikalärarna⁷ och senare även att organisera musikledarna i Sveriges Musikskolledarförening. Det första avtalet gav musikalärarna tio kronor per undervisningstimme, men fasta tjänster saknades dock. Administrationen av musikundervisningen förutsattes till en början att ske på fritid, endast ersättning för lektionerna utgick.

Musikskolans uppgift

TP: Om man skulle ställa frågan till ansvarige politikern längst upp: Varför satsas det överhuvudtaget på kommunal musikskola? Vad tror du man hade fått för svar då?

TE: Jag undrar om det inte hade legat på det sociala planet att man skulle använda fritiden på ett positivt sätt.

TP: Men idag måste man ju prioritera och då kommer det ju fram *varför*. Huvudfrågan för min del är ju hur det kunde komma sig att man på 60-talet var så generös mot musikskolan och nu på 90-talet hotar så många med nedläggning.

TE: För det första är det väl så att DÅ fanns det pengar som man kunde vara lite generös med. IDAG måste man se vad kan vi skära på. Dom har ju frågat: Vad gör musikskolan för kommunen? Ingenting! Det enda är alltså att en och annan unge får en fritidssyssla och det är väl fortfarande det viktigaste. I Borås strävade vi efter att få ensembler till stånd och på den tiden var det ganska enkelt att spela blockflöjt och mandolin, det lät ungefär som blockflöjt och cembalo eller blockflöjt och spinett.

⁷ RSM, Riksförbundet Sveriges Musiklärare.

TE trivdes som organisatör. I intervjun beskrev han sina olika arbetsuppgifter och åtagande ur organisatören-administratörens perspektiv. De av kollegorna så uppskattade arbetsbladen, producerade i flera serier för lyssnande, instrumentkännedom, stamsånger, teori m.m., strukturerade stoffet mer än att skapa nya pedagogiska metoder.⁸ Även stämningen av mandoliner i den första instrumentalundervisningen organiserades; en penna som kilades fast mellan tangenterna i trampoorgeln och gav Torsten en klingande stämton och fria händer. Sen i strömstämning av alla åtta strängarna.

Bristen på repertoar åtgärdade TE genom att skriva egna arrangemang för alla de ensembler som prioriterades i den frivilliga undervisningen. Även om enbart gruppundervisning förekom, utesluter jag inte möjligheten att en individuell undervisning förekom inom gruppen.

TE framhöll särskilt ensemblens möjligheter att samla och att skapa fritidsintresse för eleverna. Musikundervisningen präglades enligt TE:s uppfattning till en början av en instinktiv metodik och var en angelägenhet för eleverna och skolan, knappast för kommunen.

I citatet ovan om alla fiolisterna på skolkonserten visar TE sitt stora engagemang och sina eldsjälsbetonade insatser. Tillfredsställelsen över att kunna berätta om hur alla fiolisterna vällde fram visar en personlig upplevelse och yrkesmannens stolthet på flera plan. Att initiera, organisera och arrangera såväl evenemanget som musiken krävde förberedelser av pedagogen, musikanten, organisatören men också av ledaren för att föra sitt engagemang vidare till berörda kollegor i de olika grupperingarna som berördes.

TE:s pionjärbetonade engagemang i arbetet med att fackligt organisera såväl musiklärare som musikledare innebar till att börja med att grupperna tillhörde samma förbund och senare olika sektioner. Som representant för landets kommunala musikskolor företrädde TE vid några tillfällen Sverige utomlands.

Sammanfattning

Jag kände tidigare TE som förlagsmannen med alla lyssnarhandledningar, och andra arbetsblad, redaktören för musiktidskriften *MUSIK OCH SKOLA* samt den fiolspelande folkskolläraren som sett till sin uppgift att hjälpa kollegor till en vettig musikundervisning. Denna bild kompletterades under intervjun av musikadministratören och skolkonsertarrangören som upplever arbetets glädje genom det gensvar lärare och elever gett honom.

⁸ Till varje serie hörde lyssnarhandledningar. Dessa serier gavs ut på TE:s förlag *MUSIK OCH SKOLA* och marknadsfördes i hela landet genom tidskriften med samma namn.

Karl-Henrik Edström

(*1915 †1997)

Jag blev nyfiken på Karl-Henrik Edström (KHE) när sonen Olle en gång nämnde hur någon i Flen hade bett KHE ta jobbet som musikledare efter att de i grannkommunen Katrineholm fått fart på sitt musikliv. Man skulle minsann inte vara sämre i Flen. KHE skulle i mitt intervjuavsnitt representera musikledarrollen med utgångspunkt i kommunens behov av rekryteringsunderlag för sitt musikliv. Efter ett par timmar tillsammans med honom var intrycket att visserligen stämde musiklivet som inkörsport till musikledarrollen, men inte som jag hade väntat mig. Här var det fråga om musiklivet ur yrkesmusikern synvinkel, ett nog så intressant perspektiv.

Karl-Henrik Edström föddes 1915 i Göteborg, utbildades i Göteborgs Orkesterskola 1932-33 och studerade violin och dirigering vid Musikhögskolan i Stockholm. KHE hade inför intervjun förberett sig med klippböcker, foton och mängder med minnen. KHE berättade:

Jag var ju gammal trumpetare, ja jag satt ju på Nalen en vinter som storbandstrumpetare och var många år med Håkan von Eichwald på Berns och på Kronprinsen. Vi hade jazzkonserter och jag var ju med hela det här storbandsgänget på trettioalet under tiden jag gick på Akademin, det var ju ett sätt att försörja sig.

...sen övertalade Frykberg mig till Helsingborg som konsertmästare i altfiol. Jag var där i tolv år men samtidigt var jag teaterkapellmästare på Stadsteatern. Ingmar Bergman tog mig dit, så jag började med honom där. Ja, jag dirigerade ju operetter och revyer och skrev musik till alla möjliga pjäser. Det var ett jädra jobb så 1954 såg jag en annons i tidningen så sa jag till min fru -Nej fan jag orkar inte hålla på längre med det här, jag är ju aldrig hemma. Jag går klockan nio på morgonen, repeterar och kommer hem klockan elva från teater. Det går inte det här. Men så såg jag en annons att Flen sökte en kommunal musikledare. Så slängde jag in ett par papper där och jag fick tjänsten.

Vad KHE inte berättade, men vad jag läste om i hans klippalbum, var all aktivitet utanför symfoniorkestern och teatern i Helsingborg. Flera körer hade i KHE sin dirigent, likaså Hemvärnets Musikkår, Skolornas fritidsverksamhets Ungdomsorkester och åtskilliga revyer. Som musiklärare på Samrealskolan ledde KHE även skolkören och stod för de konserter skolan anordnade. I Landskrona Orkes-

terförening var KHE dirigent och medverkade även som kvartettspelare. Utan överdrift kan konstateras att redan i Helsingborg var KHE just den kommunale musikledaren man ute i kommunerna börjat fråga allt mer efter.

Musikskolestarten

KHE var Flens förste musikledare, men viss instrumentalundervisning hade förekommit där tidigare. Först 1968 fick musikskolan egna lokaler och 1971 sammanslogs Flens stad med Mellösa, Malmköping och Bettna kommuner och kunde därvid anställa ytterligare lärare. Om starten i Flen berättade KHE:

Då fanns det en slöjdlärare som hade hållit på med lite mandolinundervisning, det var det enda som fanns när jag började. Det var precis tomt. Då började vi annonsera i klasserna att det skulle börjas och då hade vi ju bara den här gitarrläraren, han spelade lite fiol också. Så jag sa det att vi kan ta in några blåsare också om det är någon som anmäler sig. Det fanns en gammal frälsningssoldat som hade hållit på med lite skolkillar och spelat, skaffat gamla instrument, kornett, ess-kornett och en tuba. Ja, det var en liten sextettartad historia. Så jag sa, att den kan jag ta hand om, jag blåser ju. Och är de så att man inte kan lära sig lite tuba så kan man ju alltid ge en liten lektion till eleven. Och althorn och trombon, det har jag lärt mig; alla dragen. Så det började med liten sextett och fortsatte.

Eleverna

Enligt läroplanen⁹ fick rektor ge eleverna tillåtelse att gå ifrån skolans undervisning 20 undervisningstimmar per år för att delta i frivillig musikundervisning. Detta utnyttjades oftast av musikskolorna genom att eleverna fick 20-minuterslektioner varje vecka under läsårets 40 veckor. KHE kommenterade:

Klockan nio började vi musiklektionerna, för annars blev det så trassligt att sitta där på kvällarna. Det gjorde vi aldrig, vi slutade när skolan slutade halv fyra, och det var inte nån som gnällde. Ja ja, en del matematiklärare kanske, men det var inget att bry sig om. Vi gjorde så att på höstterminen fick de gå ifrån en lektion och på vårterminen ändrade vi om schemana så de fick kanske gå ifrån kristendomen i stället. Så man fick hålla sig vän med alla lärarna.

TP: Det var alltså 20-minuterslektioner?

KHE: Det var 20 minuter hela tiden och det är ju för galet. Det är för galet. Herre Gud. Kommer det en med en fiol där strängen gått, så tar

⁹ Lgr 69 sidan, 111.

det ju 10 minuter innan strängen sitter ordentligt och de kan spela på den. Alla fioleleverna fick ringa hem till sina lärare för att stämma fiolerna. För om en sträng gick ner så kunde de ju inte öva på en vecka. Så jag sa det minsta ni märker att en sträng går ner så ta telefonen och ring och skruva tills musikläraren säger att nu är det något så när.

Balansen mellan instrumenten särskilt vad gällde piano- och gitarrundervisningen kommenterar KHE:

...det går ju inte att ha elva målvakter i ett fotbollslag, vi kan inte ha elva gitarrer, vi kan bara ha en och likadant med pianister, vad ska vi med 20 pianister till; vi kan bara ha en i orkestern. Jag var ju mer för orkestrar hela tiden; att vi skulle ha stråk- och blåsorkestrar. Klarinetter och flöjter kan man ju sätta in ett par tre stycken men en massa pianoundervisning...

TP: Var det du eller kommunen som sa att det var viktigare med orkesterinstrument?

KHE: Oh nej det var ingen som sa, aldrig nånting.

En i musikskolesammanhang ofta livligt debatterad fråga var även huruvida eleverna skulle utväljas genom tester, personnummer eller dylikt. KHE hade även här en klar uppfattning:

Vi gjorde mycket trix för att få igång musikskolan. Och det blev ju så att vi inte kunde ta emot elever till slut. Man fick säga att ni får stå i kö och vänta. Det var ju en del musikskolor som hade tester. Men hur ska man testa en trumslagarelev? Det var så fänigt tyckte jag. Då var det bättre att ta in fem trumslagare så kanske man märker att det var en som hade förutsättningar. Då sa man till honom att du får gå på prov. Men piano och gitarrer fick vi ju sortera - jag menar man fick säga till en del att du får vänta till nästa läsår om det finns plats då. Musikskolan utvecklades ju väldigt.

TP: Hur valde ni ut eleverna?

KHE: Jo, jag frågade faktiskt deras lärare vad det var för ungar. Den är energiskt, och den är en jävla tjuvpojke och den är si och den är så. Lärarna kände ju sina elever. Jag frågade så mycket som möjligt. Vad tror du om den killen tycker du att han har nån förutsättning att spela; är han ordentlig eller vad har han för föräldrar. Man fick liksom gå bakvägen och fråga om ungarna. Och det stämde ganska bra.

TP: Så ni hade ingen förberedande undervisning utan började på instrument direkt?

KHE: Ja vi började direkt i tredje eller fjärde klass.

Lärarna

I samband med frågan om hur de pedagogiska metoderna växte fram nämndes bl.a. Suzuki-metoden.

KHE: Suzuki, då måste man ju först provspela föräldrarna om dom kunde vara såpass vettiga så att de kunde hjälpa ungarna, då måste man ju veta om föräldrarna är musikaliska. Dom kanske var omusikaliska men hade musikaliska barn, fan då gick det ju inte med Suzuki! Det tänkte aldrig folk på. Så vi hade aldrig Suzuki. Då tog vi hellre in att par tre elever på 40 minuter i stället för två.

TP: Kunde du ha lektioner om 40 minuter då?

KHE: Jo, men då fick man ta det på gymnastiklektioner eller kristendom, lektioner som inte var så farliga. Men det var kanske inte mer än 10 elever som gick, som började på det viset. Sen gick de ju över när man märkte att en av de tre inte var bildbara.

TP: Och lärarna ställde upp?

KHE: Ja de ställde upp konstigt nog.

Blockflöjt och mandolin som förinstrument är ett ofta förekommande debattämne i musikledarkretsar. KHE:s uppfattning var kristallklar:

Jag har nästan i hela mitt liv motarbetat blockflöjt. Jag sa till Olle, varken Mozart eller Beethoven har spelat blockflöjt, men de blev duktiga ändå. Nej, jag tänkte det är bättre att börja med småfioler och kanske t.o.m. mandoliner, det var inte så dumt det heller om man bara tog bort en sträng. Annars skulle de aldrig stämma. Jag tog alltid bort en sträng på mandolinen och spelade som på fiol. I Västerås var de väldigt angelägna om fiol. Men jag sa till musiknämnden att mandolin - det är ingen som sitter och spelar mandolin hemma när de är 30-40 år.

Någon form av kompanjonundervisning förekom inte; det var ju musikskolan som skulle ha resurserna inte skolan, ansåg KHE. Vi diskuterade även reper-toaren i musikskolan:

Vi skrev mycket till orkestrarna själva för att på den tiden fanns det inte så mycket tryckt. Nu finns det ju förfärligt massa. Våldigt mycket skrev vi. Varje år var det olika förutsättningar. Ibland var det bra trumpeter och ibland bra stråkar. Då skrev vi efter förutsättningarna.

TP: Vi, vilka var det?

KHE: Ja det var lärarna.

TP: Men vad hade eleverna att spela efter?

KHE: Ja, de hade vanlig, d.v.s. blåsarerna spelade ju Arbans trumpet-skolor och det fanns ju klarinett- och fiolskolor. För piano var det ju den där vanliga Agnestig. Han fanns redan då och Gunnar Axén...

Lärofrågan var alltid problematisk, men respekten för militärmusikerna stor. KHE var själv helt civilt utbildad;

På den tiden på 50-talet fanns det en slags arbetsförmedling för arbetslösa musiker, de kunde få nån slags tjänster. Vi fick två såna där tjänster, en fiollärare som var gammal regementsmusiker från Karlstad och hette Strand. Strand förresten, han hade en son som också var vid Värmlänningarna. Han kunde ju allt som gamla militärmusiker kan; slå trumma spela bas och allting. Så han övertog blåsorkestern. Sen anställde jag ju alltid så mycket jag kunde få tag i gamla militärmusiker för dom är de enda som kan nånting. Dom kunde slå trumma på den tiden i alla fall, 50-60-talet. Det var tre som slutade på regementet och kom till musikskolan. På det viset fick man ju ordentligt folk. De kunde lite cello, lite fiol och lite utav varje. På den tiden lärde dom sig ju tidigt.

Musikledarens arbetsuppgifter;

Sen, ja vad gjorde musikledarna vilka arbetsuppgifter hade de? Ja, det var ju till att börja med att sätta igång och se till att man fick elever. Man hade ju 30 timmars tjänstgöring, men så skulle man ju bara administrera i fem timmar; 25 timmar skulle jag ha som undervisning. Men allteftersom åren gick fick man ju mer och mer arbetsuppgifter och musikskolan växte. Till slut var jag nog nere i sex timmar i veckan som jag skulle undervisa i. Sen när terminsavgifterna började, skulle man ju hålla koll på de det blev ju mer och mer arbetsuppgifter. Och eftersom jag var gammal rutinerad musiker så var jag konsertmästare i Eskilstuna, Katrineholm, Nyköping och Oxelösund.

Där var jag alltid med på deras konserter. Så jag for omkring och spelade altfiol. Detta var ju på kvällarna och då var man ju ledig.

Samarbetet med kommunens förvaltningar i övrigt:

Hur medverkade musikskolan i kommunens musikliv? Ja, det måste jag säga att vi var väldigt mycket ute och spelade. Vi tågade i stan med musikskolan som blåsorkester i maj, Valborgsmässaafton, musikskolans dag. Ja, vi hittade på allt möjligt för att få reklam. Jodå, alla föräldramöten spelade vi på som regel. Man fick ju hålla sig väl med politikerna. Och vi spelade ju alltid när det var medaljutdelning när man jobbat i 25 år och skulle få sin klocka. Det var ju varje år och vi var alltid där och spelade. Och där fanns ju alla de högre politiker-na.

TP: Fanns blåsorkester tidigare?

KHE: Ja, den hade funnits tidigare det var ABF som hade den. Den fanns faktiskt när jag kom och då hade de haft någon ledare från Hälleforsnäs, men den så småningom gick in i musikskolan, så ABF slutade med den så småningom, inte direkt. Jag dirigerade ABF-orkestern från början, så den fanns där. Sen när jag tog jag in så många musikelever så tyckte de gamla gubbarna inte att det var så roligt så det övergick i musikskolans regi.

TP: Så det var ingen utpräglad ungdomsorkester?

KHE: Nej det var det inte men det blev det så småningom, Ja en del gamla var ju kvar men det blev många ungdomar.

Diskussionen om varför musikskola överhuvudtaget:

TP: När de sen kom underfund med att de behövde en kommunal musikledare så måste de ju ha haft ett behov?

KHE: Jo visst där fanns en gammal doktor som hette Henriksson som var där i många år. Han var fiolist och han hade satt igång Orkesterföreningen och dom ville ju ha fiolister. Blåsare fanns ju alltid i bruksorkestrarna, i Hälleforsnäs; sextetter och så. Så det var mycket den där doktor Henriksson som hade legat på att de skulle lära sig fiol. Han har t.o.m. gett ungar gratislektioner, så intresserad var han.

KHE såg dock inte musikskolan som någon större rekryteringsbas för musiklivet, vilka ledande frågor jag än ställde.

Sammanfattning

KHE sade i intervjun att han inte orkade med sin arbetssituation i Helsingborg och sökte sig till Flen för att där skapa sig bättre arbetsförhållanden. I Flen genomförde han emellertid samma arbetsuppgifter men fick sin huvudarbetsplats på musikskolan, något som tidigare endast varit ett sidoordnat arbete. Den stora skillnaden mellan sammansättningen av arbetsuppgifter i Helsingborg och Flen blev möjligheten att som kommunal musikledare själv kunna påverka hela sin arbetssituation.

Den nye musikledaren i Flen var alltså kunnig musiker, dirigent, arrangör, kompositör och administratör. Dessutom hade han en klar pedagogisk uppfattning som han kunde genomföra i "sin" musikskola utan politikerns medverkan; prioriteringen av instrumentfördelning, urval av elever och lärare,¹⁰ val av pedagogiska metoder o.s.v. KHE:s förhållande till skol- och tjänstemannaförordningar var pragmatiskt tillämpade med vad man idag skulle kalla stort inslag av lokala överenskommelser. Det *jag* kommer att minnas från honom var hans bestämda svar på vad han helst mindes från sin musikledartid;

KHE: Jo det är alla musikuppvisningar som vi hade på våren dom tycker jag var kuliga. Alla var verkligen finkladda och hade verkligen övat på sina läxor. Det var roligt, det är sånt man minns. Och vi gjorde ju musikuppspelningar i alla delkommuner, så varje delkommun fick hade sin musikuppvisning. Det var roligt att komma ut på dom där.

Den verkliga musikanten minns naturligtvis musiken i konsertform.

Kai-Åke Nilsson

*1935

Uppväxten i Örkeljunga ackompanjerades ofta av musik från faderns dragspel. Kai-Åke Nilsson (KÅN) anmälde sig som fjortonåring till militärmusiken, han berättade:

På den tiden behövde man ju inte kunna spela, man fick en konstig test om att få ljud i en trumpet och så fick man börja från början. Jag var fjorton år. Jag har mycket att tacka den tiden för, samtidigt som jag inte skulle villa ha den tiden idag. Det var mycket som inte var bra för barn. Barn var man ju när man var fjorton år. Det var många som gick under. Många av dem lever inte idag.

¹⁰ Musikskolans lärare anställdes läsårsvis som timlärare varvid anställningen delegerades rektor. Som timlärare kunde anställningen omfatta åtskilliga timmar utan krav på fast anställning.

TP: Men du har alltså ett eget kulturellt kapital med dig hemifrån?

KÅN: Just det, det kan man säga, genom min fars spelande. Han var väldigt mycket musikanter. Men min miljö är arbetarmiljö, jag har gjort en klassresa och det är jag stolt över.

Efter militärmusiktiden i Hässleholm och Linköping var KÅN hornist i Storans orkester i Göteborg. Musikskolekarriären hade redan börjat som timanställd musiklärare i Hässleholm och fortsatte med heltidsengagemang i Finspång och Gävle. Musikledarbanan inleddes i Halmstad 1976 och fortsatte 1991 i Västerås. KÅN tog initiativ till Föreningen Sveriges Musikskolledare (FSM), som varje år anordnar fortbildningsdagar för sina medlemmar. KÅN var länge dess ordförande och har därigenom fått en översiktlig insyn över musikskoleutvecklingen i landet och även i de nordiska länderna med vilka föreningen samarbetade.

Intervjun med Kai-Åke gjordes hemma i Nilssons vackra och klurigt byggda hem en marsdag när det såg ut som om vintern skulle börja om igen. KÅN var vid tillfället verksam och bosatt i Västerås. Samtalet var minst sagt fängslande. Inte förrän vi skilts åt utanför på gatan upptäckte jag att tåget hem skulle gå om tio minuter.

Innan bandspelaren hann bli apterad började KÅN att som svar på frågan om hur han kom in på det här med musikskola att berätta om rektor Ruth Bauth i Rosengård i Malmö. Hennes uttalande: "Man kan inte bygga utan kraft och kraften kommer underifrån" var någon slags ledstjärna för honom.

Vi kom in i en barack i Rosengård med konst på väggarna, med elever som öppnade dörrarna, artiga och trevliga. Hon hade rytmik i halvklass; varannan vecka gick sexåringarna dit och de fick en introduktion. Halvklassen fick alltså rytmik varannan vecka tillsammans med de här sexåringarna. Och så hade hon då dans och hon arbetade med lera, modellbygge, bild och form. De här kreativa ämnena byggde den här skolan. Hon hade pondus, hon ville ha kommunikation, fin kommunikation, mjuk och fin med barnen och bestämde att lärarna också skulle gå in i den här idén. Det var en helt underbar skola.¹¹

Åtskilliga funderingar kring metodiska problem har gett KÅN en målinriktad struktur att arbeta efter:

Jag kom ifrån musikerjobbet och trots att jag varit musiklärare vid sidan om både i Hässleholm, i Linköping, och sen i Finspång försökte jag göra *musiker* av alla mina trumpetelever. Jag kan se framför mig att jag har krossat en hel del drömmar hos dom som inte hade den

¹¹ Jämför Musikkultur 1987:3 sidan 9, Samarbete och gemenskap (Ruth Bauth).

ambitionen som jag själv hade. Och då började jag att inse hur viktigt det var att man mötte eleverna efter *deras* förväntningar och tog vara på deras möjligheter och inte försökte överföra *mina*. Sen började jag att se att jag skulle vilja bygga en musikskola, där man hade det här som struktur, där man kunde vara med från det att man tog in eleverna. Och att man hade struktur för hela verksamheten. Och att ensembleverksamheten gick in som en del i instrumentalundervisningen, ett komplement. Så att inte blåsorkestern var det viktigaste utan en del utav hela utvecklingspyramiden. Ensembleverksamheten strukturerades tidigt. Det kunde jag utveckla i Halmstad. Då satte jag dit ensemblelärare som fick samma resurser som jag hade. Och så flyttade vi ner istället till ensemblen. Först tog vi steget ner till andra året efter att man började spela instrument och redan då tyckte musikläraren att det var för tidigt, man kan ju inte spela bra då. Men dom köpte det här och sen tog vi ett steg till och flyttade ner till första året och då såg vi hur fint det var.

TP: Flyttade du inte ut till skolorna också?

KÅN: Vi sa att vi lade förstaårsensemblerna i ytterområden och kallade det Kajsa Varg-ensemblen. T.ex. en bastuba, en flöjt och en trumpet. Vad man än tog in i det området just det året. Där var de i två år sen gick de in till juniorverksamhet centralt. Basen var i områdena och längst upp fanns Halmstads Musikskolas Blåsorkester. (Visar en pyramid). Och på samma sätt Halmstads Stråkensemble. Sen jobbade vi med symfoniorkester en gång om året som projekt för att de skulle få känna på det. Men ensembleinstrumenten utvecklades var för sig. Jag tyckte mig se under de åren jag arbetade med orkestrarna i RSAO-RUM¹² och reste omkring mycket, att det var alldeles för mycket symfoniorkester och för lite bra stråkgrupper och för lite bra blåsgrupper. Det finns så mycket repertoar så de bör utvecklas var för sig

Struktur och pedagogisk tanke var i intervjun ofta återkommande begrepp. När jag frågade hur man åstadkom denna pedagogiska tanke som alla skulle ställa upp på svarade KÅN:

Den växte ju fram genom samtal, ibland häftiga och raka samtal på personalmötena. Att genomföra en modell där man erbjuder en viss

¹² Riksförbundet Sveriges Amatör Orkestrar och Riksförbundet Unga Musikanter.

procent av ungdomarna 40 minuters enskild undervisning med uppspelning för hela lärarkåren. Det gick inte på ett år, det tog två år innan det blev nåt som alla ställde upp på. Att plocka fram en unge som var värd 40 minuter det var lätt, såna ville man gärna ha, men sen att spela upp sen på hösten och på våren där samtliga lärare sitter med och lyssnar. Då spelar man ju upp sin egen kompetens, det var värre att erövra det, men till slut såg man ju att det är inte bara att ge man måste även ställa krav. Då får man ju kraven på sig själv. Det var sådana pedagogiska diskussioner som utvecklade den skolan.

Samtalet kom snart in på elever som slutade musikskolan. 1982 gjordes en undersökning beställd av musikskolledarföreningen.

KÅN: Jo resultatet visar på det att ensembleverksamheten var väldigt betydelsefull för att behålla eleverna och det är ju därför vi skaffade en sån ensembleverksamhet. De elever som inte spelade ensemble de slutade tidigare.

TP: Det var något också om förhållandet elev-lärare?

KÅN: Det är ju en verklighet som vi känner till både du och jag att om läraren inte fungerar i undervisningen, så kan ensembleverksamheten skyla över problemen i undervisningen och eleven stannar kvar ändå.

KÅN talade mycket om strategier och pedagogiska visioner. Vi kom också in på vilka pedagogiska metoder KÅN sett utvecklas.

Det jag ser spontant nu så är det vår undervisning för tangentelever i studio, en metod att få möjlighet att ta in fler pianoelever och nå en slags pianoeffekt trots att de är många. Vi tar alltså in fem elever på 40 min i en studio likaväl som att flytta ner undervisningen till sju-åringar. I den här studion kan man spela ensemble och pianistiskt - i studioform. Det är en strategi att möta fler elever på samma tid och ändå få en effekt av det på det sätt att barnen trivs med att spela piano i grupp. Sen är det också så att om man vattnar gruppen rätt så ska ju individerna växa i gruppen, skjuta snabbt iväg och hamna på akustiskt piano och bli väldigt duktiga. I stället för att stå i kö och vänta på att få komma in. Och då sitta ensam i tjugo minuter och kanske misslyckas i alla fall. Fler elever på 40 minuter och låta dom få känna det nästan som i en klass.

TP: Lite av vad blockflöjten skulle vara för blåsinstrumenten och mandolinen för stråkinstrumenten.

KÅN: Ja, det kan man säga. Vi har alltså gått tillbaka till blockflöjten, vi har åtta flöjter på en gång mot reducerad avgift för att de ska komma in och vi ska erövra blåsare.

TP: Och första året är?

KÅN: När de blir åtta eller nio år. Pianolärarna tycker det är bra. Alla kan ju inte undervisa i studio, men en del gör det. Vi har två stora pianostudios med 6 kopplade piano.

TP: Har dessa lärare utvecklat metodiken själva?

KÅN: Ja, det fanns en studie här som man har köpt in och de lärare som kunde jobbet har vi anställt. Det är en metodik som jag tycker är väldigt bra. Medan alla andra verksamheter utvecklas så har väl musikpedagogiken stått stilla. När man tänker efter. I många stycken är den nog samma som den var för 30 år den. Där man inte har haft en pedagogisk debatt, där man inte har sagt att man måste klara många elever för att hitta talanger och för att alla ska få känna på musik. För det måste vi utveckla metodiken, hantverket. Det har inte utvecklat sig själv i de skolor där man INTE har haft en pedagogisk debatt där man INTE frågat sig varför eleverna slutar i musikskolan och där man inte har frågat sig o.s.v. så har man inte utvecklat den förmågan. På piano hävdar ju pianolärarna att man bara kan vara *en* vid ett akustiskt piano och på högskolorna säger man visst kan man vara många men ingen har utbildat någon som kan metodiken. Vi har kört igång ett tangentprojekt med Musikhögskolan i Stockholm och ett antal musikskolor. Christer Wiklund har just summerat ihop det och som vi då ska försöka få pengar till för att visa på att det *går* att spela flera elever vid ett akustiskt piano. Man måste ju också kunna göra det. Vi har haft Lisbeth Vecchis gruppundervisningsmetodik här för att förklara att man kan ha flera elever på en gång och ändå lära sig spela. Och det ställer ju Kullberg (han är lärare på IE-linjen och har skrivit ett läromedel) också upp på. Nu börjar man att släppa ut elever från högskolorna som har hantverket klart för sig.

TP: Måste det till nyutbildade lärare för att den här metodiken ska tränga igenom?

KÅN: Ja absolut. Det måste gå att fortbilda men det är hemskt svårt. Man har ju det man har. Man ska både ändra sig och ta till sig något nytt. Det går. Men det är ju ledaren som måste ta initiativet och föra en debatt på skolorna.

TP: Suzuki?

KÅN: Ja vi har Suzuki här. Och de lyckas ju alltid med sina elever och sin metodik. Och den är ju berättigad om man har Suzukilärare. Jag tycker man ska ha blandade möjligheter. MusseCombo har vi här, vi säger så här: börjar ni spela i blåsorkesterskola så får ni börja spela blåsinstrument när ni är nio år annars tio. Vi vinner lite tid, men det är inte det som är det viktigaste. Vi startade MusseCombo för fyra år sen. På tre år slutade två elever. En flyttade till Indien och en till Tyskland. Med den traditionella undervisningen hade vi tappat 50 % på två år. Sen klankar folk på repertoaren. Ja, visst - skaffa en annan repertoar då. Men vårt mål är att behålla eleverna. Det är ju samhällets inriktning.

KÅN:s uppfattning om musikledarens uppgifter är grundad på hans erfarenhet som lärare och ledare men också som aktiv i musikskolledarföreningens styrelse.

Jag upplevde den tidens musikledare, när jag själv var musiklejare, som oerhört fokuserade vid den egna verksamheten, alltså ledarverksamheten för någon orkester, och jag tyckte själv att de saknade en pedagogisk vision. Jag kunde se orkestrar från småkommuner i Norge spela alldeles fenomenalt bra, men jag kunde också höra ifrån musikskolor i kommuner, där det fanns mellan 50 och 80 000 invånare, när det inte hade något innehåll alls. Då frågar man sig varför det är så där. Det handlar ju inte bara om eldsjälur utan om en struktur, där man sätter eleverna i centrum, där man arbetar för att utveckla dem efter deras olika förutsättningar. I orkestern som jag hade i Gävle där fanns ju ungdomar som inte hamnade längre än en tredjeklarinetstämman, medan andra sprang snabbt iväg till stämledarplats. Var och en efter sina förutsättningar och intresse skapade orkestern. Och sen likadant i musikskolan efter sina förutsättningar och intressen hos läraren. Det var ju viktigt att eleverna trivdes och utvecklades men de kunde ju inte utvecklas utöver sin förmåga. Den måste vattnas på nåt sätt och då måste strukturen hjälpa till. Så det hjälper eleven och läraren. En av en ledares uppgift är att visa vägen för beslutsfattarna. Man måste tro nånting själv. Ställer man sig i ett hörn och skriker på pengar, då blir det ingen utveckling men vet man; ta i handen, res och

visa, det vill jag. Så vill jag; varför vill jag... Så jobbar man ju ute i industrin.

Musikskolans uppgifter i samhället:

Jag tror på den fria musikskolan, den frivilliga. Se t.ex. på danseleverna som går på det estetiska programmet här i Västerås; de går hos mig på fritiden och kompletterar sin dansutbildning som dom ändå har på estetiska programmet. Vi har många profilsolor här med musik eller med bild som profil. Både från grundskola och gymnasieskolan. De danseleverna du såg nyss de var från estetiska programmet. Dom går ju hos mig på fritiden, kompletterar och blir ännu duktigare dansare.

KÅN:s egen uppväxttid hade betydelse för hans syn på musikskolorna:

Och man sa ju (när indragningar av militärmusiken diskuterades) att nu kommer vi aldrig att få några blåsare mer. Men det har ju musikskolorna klarat av och mer därtill. När jag blev orkestermusiker, då kunde man ju inte uttala efternamnet på stråkmusikerna i orkestern. De var från Polen, Jugoslavien och överalltifrån. Nu är det ju sällsynt med utlännningar i symfoniorkestrarna. Och det här får man inte glömma bort. Den delen tappar man om man går in och kör amerikansk modell, klassorkesterverksamhet i skolorna bara. Och inte har någon individuell möjlighet. Det är väldigt viktigt att man ser det. Det är så lätt att glömma bort det. Det finns kollegor som stirrar sig blinda på att överleva. Istället för att se vad *vill* man med verksamheten.

TP: Hur har du under dina år som musikledare medverkat i kommunens musikliv?

KÅN: Det har jag ju gjort på olika sätt. Fram t om 1973 så spelade jag valthorn som musiklejare i Finspång och i Gävle spelade jag i Gävle symfoniorkester. Men fr.o.m. 1973 fick jag inte tid att hålla igång mitt eget spel. Jag var ju med i RSAO-RUM så jag kunde inte öva tillräckligt. Men i Finspång då ledde jag ju bruksorkestern och den var ju väldigt aktiv i kommunens musikliv. Den är ju en av våra äldsta bruksorkestrar. Vi gjorde mycket där, spännande saker på två år. I Gävle blev ju den orkester som jag fick uppdrag att utveckla ett viktigt inslag i kommunens musikliv. Vi marscherade ju på stadens gator hela våren och försommaren och spelade i parkerna. Vi blev ett begrepp i Gävle. Och Gösta (Nilsson, musikledaren) hade ju sin ungdomssymfoniorkester, så nog tyckte jag att musikskolan var ett be-

grepp i musiklivet. Och i Halmstad blev vi också ett begrepp och du såg ju på artiklarna att de har ett väldigt genomslag.

Om musikskolornas framtid:

Jag tror att kommunala musikskolornas utveckling, framväxten av dem, är en politisk insikt om att de ska kunna betyda något i samhällets utveckling genom att vi framhärjade att musik är viktigt för barn. Alltså man ser det i stort. Politikerna, om man säger det rätt, kan man säga att de föll i fällan som vi la ut när vi sa att musik är viktigt för alla barn. Vi tror ju på det till 110 % om man kan jobba på att engagera barn. Och det fanns pengar i samhället på 60-70-talet, därför växte det här ut och ibland växte det ut så att det var skam till och med. Man hade inte kompetent folk att sätta in för alla pengarna - det finns många såna exempel. *Lokalt* betydde eldsjälarna mycket, men i sin helhet tror jag inte de betydde nånting därför att det var moget för den här utbyggnaden. Det låg likasom i tiden att man skulle ha musikskolor och man anslog pengarna. Men lokalt sa man ju att man la ner musikskolor, även på 70-talet, därför att pengarna började tryta och man skötte sig inte. Man profilerade sig inte, man tog inte ansvar. Man såg ju motsatsen också där man *tog* ansvar i kommuner och förvaltade pengarna. Där fick man kanske mer pengar, man blev aktad, och man var rädd om musikskolan. Det lever ju kvar i dag också. Det är ju för att man visste vad man gjorde. Det fanns en struktur. Sen kanske det fanns pengar i kommunen, man kunde halvsköta sig och ändå klara sig. Jag tror ju att ju mindre pengar det finns desto viktigare att man gör ett bra jobb. Det hänger samman. Och gör man ett dåligt jobb så faller man snabbt undan om man har ont om pengar i kommunen. Vi brukar säga så här när vi diskuterar pedagogiska frågor i Halmstad. I den privata sektorn så går du omkull snabbt om du inte sköter dig, i kommunen tar det lite längre tid, men det sker där också. Därför att ingen statlig eller kommunal verksamhet lever ett stillastående liv; det tar lite längre tid innan effekterna kommer men det rör sig antingen framåt eller bakåt - det finns inget stillastående läge även om det tycks vara så.

TP: Vart tror du vi är på väg?

KÅN: Jag skulle kunna tänka mig att med den utveckling och ekonomi vi ser i samhället idag, så är vi på väg mot en musikskoleverksamhet där egenavgifterna kommer att stiga och man ser idag att när transfereringskostnaderna minskar och hushållen får mindre pengar så

kommer musikskolorna förmodligen att få svårt om man inte är väldigt duktig och motiverar högre kostnader. En utmaning som jag tycker är spännande. Det har vi ju sett. På Island steg avgifterna tre gånger. Men de fick inte färre elever, de fick fler. Ja, ibland så tycker man att det man får betala mycket för det är fint. Men det finns ju en baksida också. Det finns kanske ungdomar som har en talang för det här och som aldrig kommer in därför att familjen inte har råd. Men å andra sidan kan man se samma familj köpa idrottsutrustningar för tusentals kronor...

TP: FSM bildades 1979, du var dess förste ordförande. Varför bildades FSM?

KÅN: Därför att det var otroligt ineffektivt i vår egen utbildning och fortbildning. Vi åkte på kurser ibland i Kommunförbundets eller andras regi. Minnesbilden är att vi skulle börja 0900 och vi kom igång 1000, vi skulle ha en timmas lunch och det blev en och en halv, vi hade kafferast 20 minuter men den varade i trekvart, vi skulle åka hem halv fyra men vi åkte klockan tre. Likadant var det när vi träffades; det enda vi kunde tala om som kollegor var hur förträfflig man var själv. Det fanns ingen vilja till att lyssna, lära och reflektera för att lära sig nåt för sin egen verksamhet genom att lyssna på kollegor. Vi kände inte varandra och det fanns ingen idé om hur vi skulle utveckla oss. Det var så vi började prata om det vi som jobbade med det här. Vi *måste*, för att möta framtiden, ta i vår egen utbildning. Ingen annan gör det, vi måste göra det själv. Alltså bildade vi en förening som inte är facklig utan som strävar efter vår egen utveckling. Och jag måste säga att den har givit ett fantastiskt resultat.

Sammanfattning

KÅN har målmedvetet genomfört sin musikskolekarriär och upplevt dess olika aktörsroller. Först verksam som timlärare med militärmusiker- respektive teatermusikeranställning och därefter i Gävle som heltidsmusiklärare med uppgiften att initiera en ungdomsmusikkår. I Halmstad byggde KÅN upp en musikskola metodiskt och målmedvetet med sina tidigare erfarenheter som grund och med en tydligt strukturerad övertygelse om hur en musikskola skulle fungera; en musikskola för alla, där eleverna får undervisning var och en efter sin receptions- och utvecklingsförmåga. Genom test vaskades de verkligt begåvade eleverna fram och genom att på flera olika sätt få ett stort deltagande av elever på nybörjars stadium skapades en bredd. I ett utpräglat holistiskt perspektiv var musikskolans

elementärt breda, för alla tillgängliga bas, lika viktigt som dess elitistiska topp. Denna musikpedagogiska modell blev verklighet i Halmstad och en förebild för andra musikskolor.

KÅN:s musikskolemodell utspelar sig i en kulturell process på flera arenor. Den utgår ifrån KÅN men äger även rum genom kollegornas musikskolebyggen samt i Halmstads musikliv och i Musikskolesverige som påverkats genom KÅN:s riksförbundsengagemang.

Jag övergår nu till att redovisa intervjuerna fråga för fråga.

Hur kom det sig att Du började arbeta med kommunala musikskolan

Undervisningserfarenhet är gemensam faktor för de tre. I Borås hade den frivilliga instrumentalundervisningen just börjat och man behövde ytterligare en lärare. TE och denna undervisnings initiativtagare KGS, var lärarkollegor och dessutom båda verksamma i samma frikyrkas musikliv. Det låg nära till hands för KGS att be TE om assistens.

Intresset för barns och ungdomars musikfostran är en annan gemensam faktor, som tog sig uttryck på olika sätt. Av KHE:s klippböcker och KÅN:s berättelse framgår att de före sin tid som musikledare undervisat i musik på olika sätt. TE var folkskollärare med undervisningsvana, KHE hade lång erfarenhet av att dirigera körer och orkestrar och var dessutom lärare i musik på läroverk. KÅN var med sin militärmusikerbakgrund, kompletterad med först timplärartjänst och senare med heltidsanställning som musiklehrare på flera musikskolor, väl rustad för sin första musikledartjänst.

KHE och KÅN gav dessutom uttryck för missnöje med den kvällsbelastade arbetssituation de upplevde i symfoniorkester och på teater. De framhöll båda att familjen hade en roll i ställningstagandet för kommunal musikskola, där undervisningen var förlagd till dagtid.

Vad gjorde musikledarna - vilka var deras arbetsuppgifter

Alla tre utstrålande ett personligt engagemang, som fick konsekvenser för respektive kommuns musikskoleutveckling. Detta engagemang utspelade sig på individnivå. Svaren omfattade dels en uppräknning av arbetsuppgifter, dels värderande synpunkter samt metodologiska åsikter. Följande arbetsuppgifter finns upptagna i berättelserna:

Musikledaren skall ansvara för

- skolkonserter
- budget och budgetuppföljning,
- administration av verksamheten,

- leda musikverksamheten i den frivilliga instrumentalundervisningen
- serva klasslärarna
- hålla demonstrationslektioner inför folkskolans lärare
- skicka ut (låna ut) skivor till folkskolans lärare
- föreslå (rita) nya lokaler
- skaffa lärare
- skaffa elever
- dirigera ensembler i och utanför musikskolan
- lägga schema
- medverka i kommunens musikliv som musiker eller dirigent
- framträda med elevorkester
- marknadsföra musikskolan
- skaffa lokaler
- laga instrument
- skriva arrangemang
- bilda ensembler
- argumentera med chefer.

Följande värderingar kom i dagen:

- skolkonserterna var den roligaste arbetsuppgiften
- fritiden fick offras för att klara av administrationen

- organisationen var viktig
- inga krav på undervisningens innehåll
- krav på ett pedagogiskt ledarskap
- det var besvärligt att skaffa lärare
- mandolin är inget instrument för vuxna och ska därför ej användas i undervisningen
- administrationens omfattning mättes i undervisningstimmar.

Detta är arbetsuppgifter och värderingar som speglar musikledarskapets otydliga men enorma omfattning. Uppräkningen är inte gjord för att vara fullständig.¹³ Frågans allmängiltiga karaktär gjorde säkerligen att allt det självklara utelämnades - frågeställaren är ju själv erfaren musikledare och det kände de intervjuade kollegorna väl till.

Metodresonemangen handlade om hur man som musikledare skulle föra musikskolans talan inför skolchefen. Det gällde t.ex. att presentera ett par budgetförslag, där det billigaste alternativet egentligen var det man ansåg vara realistiskt. KÅN berättade om hur han övertygade sin chef om att en musikskola måste förfoga över egna lokaler. Vid en studieresa träffade KÅN tillsammans med sin chef en finländsk kollega vars musikskola var väl utrustad i detta avseende.

Ingen av musikledarna berörde i sina intervjuer vad som utspelades i de politiska processerna. De var alla verksamma i musikskola underställd skolstyrelsen och hade därmed skolchefen som föredragande. I Flen fanns ett musikutskott med företrädare för nämnden och musikskolan. Diskussioner som berörde samarbetet med politiker nämnde musikledarna inget om, endast hur man övertygar sin skolchef. Samarbetet med kulturansvariga tjänstemän eller politiker kom ej heller på tal.

Musikledarna hade alltså stor möjlighet att påverka innehållet och utvecklingen inom musikskolan men nådde inte de politiska beslutsfattarna för att påverka även de fält som låg utanför musikskolan, för vilka musikskoleutvecklingen också fick konsekvenser. Ej heller tyder intervjuerna på att de tre musikledarna upplevde musikskolorna som initierade i en kommunal lokalmusikhistorisk kontinuitet eller tradition. De levde involverade i nuet och framtiden desto mer intensivt.

¹³ Irene Ohlsson-Blendulf 1990 diskuterar utförligt musikledarens arbetsuppgifter.

Musiklärarna, var kom de ifrån - vilken kompetens hade de med sig

Musikledarna rekryterade sin lärarpersonal bland militärmusikerna till stor del och till viss del även genom en arbetsförmedling för arbetslösa musiker. Respekten för militärmusikerna var stor och grundades på deras instrumentella mångsidighet. Tillgången på musiker som var villiga att extraarbeta i musikskolorna var visserligen god, men pedagogisk utbildning saknades. Utvecklingsmöjligheterna var då som nu beroende av hur musikskolorna syntes och hördes, i både kvalitativa och kvantitativa avseenden, anser man. Tillgången på pedagogiskt utbildade lärare till musikskolorna på 1950- och 1960-talen upplevdes som den tidens problem.

Hur blev man elev i musikskolan

Tillgången till musikskolans undervisning var begränsad och skapade olika urvalsmetoder. Eleverna utsattes för både teoretiska och praktiska lämplighetsprov i avsikt att prognostisera musikalisk framgång. Lärarna i folkskolan tillfrågades och framgång i det övriga skolarbetet gav större möjligheter till en plats, eller snarare till ett instrument att låna. Egna instrument var en bra nyckel till en plats i musikskolan.

KÅN öppnade i slutet av 1970-talet musikskolan för elever i turordning efter födelsenummer; ibland även beroende av instrumentval. Violinister fick börja tidigare och även blåsare som anmälde sig till blåsensemble. Genom födelsenummerköen ägde ingen utsortering rum. Professor Kai Karma anlätades också för att med hjälp av tester öppna säkra möjligheter för begåvningar; man ville därmed hitta de elever som skulle kunna bli "Halmstads Mozart" som KÅN uttryckte sig.

Medan man i Borås försökte ställa prognoser, fick eleverna i Flen prova på i större grupper. Genom turordningen i Halmstad blev det politisk-ekonomiska beslutet mer avgörande för vem som antogs. Detta var en mycket medveten strategi.

KÅN för ett pedagogiskt ledarskapsresonemang. De flesta lärare ville ha duktiga elever individuellt i 40-minuterslektioner. Urvalet av dessa elever var enkelt. Denna individuella undervisning var emellertid förbunden med krav på att regelbundet spela upp inför hela kollegiet. Dessa krav återföll även på lärarna. Enligt KÅN skapade detta en föredömligt utvecklande pedagogisk situation.

Nya pedagogiska metoder

TE berättar gärna om sina lyssnarhandledningar, som skrevs för olika årskurser och som även fick sin motsvarighet genom arbetsblad inför skolkonserter, i

instrumentkännedom, teori, stamsånger m.m. TE skapade flera serier lyssnarblad till lärarnas förberedelser i klasserna. Materialet gavs ut på eget förlag och spreds i hela landet. Förlaget *MUSIK OCH SKOLA* gav även ut en musikpedagogisk tidskrift med samma namn (1957-66). Skolkonserternas syfte var dels att komplettera folkskolans musikundervisning men också att öka kännedomen om orkestrernas olika instrument. Särskilda instrumentdemonstrationer genomförda av bl.a. militärmusiker och var avsedda att öka intresset hos eleverna för orkestrernas instrument. TE omsatte idén i Göteborg med konserter för 750 elever samtidigt dels i årskurs två och dels i årskurs fyra.

Pianos dominans i musikskolorna motverkades genom gruppundervisning i orkesterinstrument eller genom att helt enkelt inte erbjuda pianot som ämne i musikskolan. Ett gemensamt mål för de tre var att forma ensembler i mer eller mindre strukturerad form; man bildade ensembler av de musikanter som fanns att tillgå.

Den pedagogiska medvetenheten var praktiskt betingad; man gjorde så gott man kunde. Elevens förutsättningar och behov styrde nu utvecklingen mer än lärarnas ambition. När KÅN började i Halmstad hade han fått uppleva hur elevanpassningen blev viktigare än ambitionen hos lärarna att få fram duktiga elever.

KÅN talade engagerat om en pedagogiskt strukturerad helhetstanke som ledde till en hierarkiskt uppbyggd ensembleundervisning, där lärarnas engagemang var en förutsättning. På 1990-talet har flera pedagogiska metoder vuxit fram ur kompanjonundervisningens syfte att skapa förutsättningar för instrumentalundervisning för alla. KÅN upprepade ofta att en medveten metodik också sörjer för uppföljningen av det intresse man skapa på alla nivåer.

Musikpedagogiken berördes mer i ett organisatoriskt perspektiv än didaktiskt. De tre musikledarna hade övertygande synpunkter på olika former av gruppundervisning; hur eleverna skulle nås och hur dessa grupper skulle utveckla musikskolan och medverka till den positiva fritiden. Musikledarna hade stort förtroende för sina musiklärare.

Vilken typ av repertoar användes

Carl-Bertil Agnestic, Gunnar Axén och Lennart Lundén och deras pedagogiska material för instrumentalundervisning nämndes förutom standardskolorna Arban m.fl. Amerikanskt progressivt musikkårsmaterial fanns även tillgängligt, men man använde övervägande egenproducerat material. En av musikledarens odiskutablea och behovsbetingade uppgifter var att skriva arrangemang anpassade efter de förutsättningar som fanns i de olika ensemblerna.

Vilka lokaler användes

Ingen av musikledarna hade upplevt någon annan huvudman för musikskolan än skolstyrelsen. Lokalmässigt innebar detta ett naturligt sambruk av skolsalar och andra lokaliteter, t.ex. för musikskolans administration. Undervisningen i musik-

skolan ägde rum på dagtid, vilket innebar att eleverna gick ifrån sin ordinarie undervisning och var därför beroende av lokal i anslutning till skolan. Lärarna fick däremot en både stressig och splittrad arbetsituation. Så småningom fick de tre musikledarna dock uppleva sin musikskola i egna, för musikskolans undervisning anpassade lokaler.

Hur medverkade musikskolan i kommunens musikliv

Med skolstyrelsen som huvudman för musikskolan blev det naturligt att medverka i skolans högtidligheter och andra arrangemang. I Borås hade TE inga övriga kommunala uppdrag för sina musikskoleelever och heller inte i Göteborg. KHE var angelägen om att musikskolan skulle märkas och medverkade med ensembler på Valborg, 1:a Maj, vid kommunala medaljutdelningar, föräldramöten m.m. Syftet var mer marknadsföring än att skapa bättre förutsättningar för ett kommunalt musikliv ur KHE:s synvinkel.

KÅN framhöll det naturliga med musikledaren som dirigent för ortens musikår eller som medverkande i kommunens musikliv men hade också kunnat se hur musikskolans musikkår och ortens bruksorkester hade upplevt sig som konkurrerande orkestrar.

KHE och KÅN hade yrkesmässig musikerbakgrund och blev flitigt utnyttjade i musiklivet som musiker i olika orkestrar.

KÅN har som tidigare ordförande i musikledarnas riksorganisation nationsöverblicken och understryker musikskolornas insatser i musiklivet i allmänhet. Konsekvenserna har visat sig bl.a. genom att de stora symfoniorkestrarna numera rekryterar företrädesvis svenska musiker på mycket hög nivå. Tidigare var inslaget av utländska musiker i Sverige omfattande. De svenska musikerna kunde inte hävda sig i konkurrensen med de utländska som dessutom i Sverige hade mycket förmånliga skattevillkor med en artistskatt utan progressivitet.¹⁴

Vad betydde eldsjälarna

KHE och TE namngav flera eldsjälarna som hade initierat musikskolan genom eget uppoffrande; spelat med i flera sammanhang, startat ensembler och börjat undervisa. KÅN var övertygad om att eldsjälarnas stora betydelse fanns på ett lokalt plan. På nationsnivå fanns en beredskap; "det låg i tiden" att satsa på ungdomar, och på musik för ungdomar. Där det fanns eldsjälarna ute i landet med struktur och planering, där överlevde musikskolorna.

¹⁴ Professor N Gunnar Sjöström hävdade under sin tid som rektor på Musikhögskolan i Göteborg att de sökande till musikhögskolorna på 1960-talet hade ett större kunnande än de som rekryterades till svenska symfoniorkestrar endast tjugo år tidigare.

Om invandringen av utländska musiker till de svenska orkestrarna står att läsa i Anders Carlsson 1996, Olle Edström 1982, Martin Tegen 1955 m fl.

Varför kommunal musikskola

KÅN såg musikskolan som ett komplement till skolan, en frivillig institution, där ytterligare kompetens kunde erbjudas de musikintresserade eleverna. Hela hans berättelse präglades av att det för dessa frivilligt engagerade elever ska finnas kompetens att hämta oavsett egen nivå. För de verkligen engagerade, intresserade och begåvade men även för dem som aldrig fått uppleva glädje i musik, ska musikskolan kunna vara en tillgång.

En meningsfull fritidssysselsättning trodde TE ha legat till grund för politikernas satsning en gång - medan KHE återkom till doktor Henriksson som bjudit barn på gratis undervisning, ty orkesterföreningen behövde fiolister.

Ingen av de tre musikledarna har funderat över varför musikskolan en gång bildades. Samtalen kring frågan handlar om att "det låg i tiden" och att det fanns pengar i kommunerna. Musikledarna är medvetna om de ekonomiska förutsättningarna men inte vilka behov som styrde musikskolebildningen. I nationsperspektivet konstaterade KÅN att utvecklingen av musikskolan i vissa kommuner gick för fort; tillräcklig kompetens saknades såväl hos lärarna som hos ledarna. Hos alla tre musikledarna finns övertygelsen att musikskolan medverkar till att skapa en värdefull fritidssysselsättning hos barn och ungdomar

Musikestetiska aspekter förekom inte; samtalen berörde mer preferenser än perception och reception; mer *vad* eleverna uppskattade än *hur* de uppfattade musiken

Musikledarna gav uttryck för att vara lärare mer än administratörer. Detta visade sig t.ex. när vi resonerade om vilket material som användes. Alla tre berättade mer om egna, anpassade arrangemang än färdigköpta.

I ett läge utan läroplaner och utan klara direktiv om vad musikledaren skulle uträtta, utgick den nytillsatte musikledaren naturligtvis mer eller mindre ifrån sin egen personliga uppfattning. Därmed bidrog han till den stora mångfalden av strukturer hos de kommunala musikskolorna i landet.

Kapitel 7 Musikskolans framväxt i fyra kommuner

I detta avsnitt redovisar jag fältstudier av de kommunala musikskolornas framväxt i fyra kommuner; Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. Efter en övergripande bakgrundsbeskrivning motiverar jag urvalet av kommuner och beskriver därefter varje musikskolas framväxt. Vilka motiv och argument var aktuella i denna framväxt? Utifrån Frede Nielsens modell diskuterar jag till sist olika ramfaktorerens betydelse i musikskolebildningen.¹

De fyra kommunerna har alla varit med om kommunsammanslagningar i flera omgångar. Tranås, Kiruna och Borås beskriver jag enbart utifrån sin centralort. Mörbylångas musikskola formades först i samband med kommunsammanslagningen 1967, då Ottenby kommun blev förebilden för musikskolan i den nya sammanslagna kommunen. Jag har därför följt de kommuner som 1974 formade den Mörbylånga kommun som även 2000 är den aktuella.

Bakgrund

Landet har f.n. 289 kommuner i vilka skolstyrelsen oftast är huvudman för den kommunala musikskolan.² I allt större utsträckning samordnas emellertid musikskolan med kommunens övriga kulturliv i gemensam nämnd tillsammans med bibliotek, museer och andra kulturåtaganden. På 1980-talet fanns i landet endast nio kommuner där musiklivet inklusive musikskolan fanns inordnat under huvudmannskap av kulturnämnden, bl.a. i Borås.

Genom den nya kommunallagen, som trädde i kraft 1992, förändrades kommunernas nämndorganisation väsentligt.³ Genom ändringar även i socialtjänstlagen och skollagen blev det i stort sett fritt fram för kommunerna att skapa sin egen nämndorganisation. Musikskolan kan sortera i nämnder av helt ny typ företrädesvis inom skola, kultur och fritid men även direkt under kommunstyrelse (Surahammar), humanistisk nämnd (Ragunda, Ånge), utbildning och socialt arbete (Vaxholm), pedagogisk nämnd (Rättvik), bolag (Solna)⁴ o.s.v.

I ett 60-tal kommuner fanns 1993, efter den stora omorganisationen, musikskolan organiserad i samma nämnd som övrig kultur.⁵ Kostnaderna för kultur-

¹ Tillvägagångssättet har jag beskrivit på sidan 35.

² Status i maj 2000 enligt Svenska kommunförbundet.

³ SFS 1991:900.

⁴ Svenska Kommunförbundet 1992/93 sidan 3.

⁵ Beroende av hur man räknar de 21 kommunerna med helt eller delvis genomförd kommunalorganisation.

verksamhet och musikskola framgår av kommunernas bokslut, samlade av Statistiska Centralbyrån och Svenska Kommunförbundet.⁶ Av dessa 60 kommuner valdes i min tidigare studie ut de mot kulturområdet fem mest respektive minst "generösa" kommunerna för en enkät.

Det visade sig emellertid att beräkningsgrunderna, nyckeltalen, som kommunförbundet tagit fram i sin jämförelse, var olika i kommunerna. Följande nyckeltal används:

Kultur: Bruttokostnad 1991 för kulturnämnd, bibliotek, museer, övrig kulturverksamhet under huvudprogram fyra samt stöd till kulturorganisationer, studieförbund och föreningar. Allt uttryckt i kronor per invånare.

Stöd till kulturföreningar: Anläggnings- och verksamhetsstöd i olika former som kompletterar kommunens egen kulturverksamhet. Stöd till studieorganisationer ingår också.

Musikskola: Den kommunala musikskolans bruttokostnader utslaget per invånare sju till femton år, vilket ungefär motsvarar förhållandena i kommuner utan gymnasieskola.

Musikskolans kostnader för lokaler belastade i vissa kommuner musikskolans budget, i andra skolans eller fastighetsförvaltningens. En del musikskolor lånade skolans lokaler, andra hade nya och påkostade egna, vilket innebar stora variationer i nyckeltalen. Eftersom studien inte ställde musikskolorna i relation till varandra, fick denna inadvartens emellertid liten betydelse för studiens resultat.

I en delstudie undersöktes musiklivet i Borås som exempel på en kommun som genomgått flera organisatoriska förändringar.⁷ I avsikt att fortsätta dessa undersökningar har jag nu återvänt till de elva kommunerna från min tidigare studie⁸ och ur dessa valt Mörbylånga, Tranås, Kiruna samt Borås.

Urval

Min avsikt är inte att dra generella slutsatser ur materialet varför jag inte ställer krav på ett representativt urval av kommuner i denna delstudie. Jag vill ändå i jämförande syfte beskriva de fyra kommunerna med avseende på kategori, administrativ organisation samt musiktradition.

Av omfattningsskäl är samtliga kommunkategorier inte representerade i mina fältstudier. Jag utgår i detta avseende från Svenska kommunförbundets kategorisering av landets kommuner:

⁶ SCB och Svenska Kommunförbundet 1992.

⁷ Torgil Persson 1993.

⁸ Kiruna, Åre, Sandviken, Degerfors, Karlskoga, Finspång, Tranås, Munkedal, Borås (11 kommunaldelsnämnder), Mörbylånga samt Laholm.

<i>glesbygdskommun</i>	ytmässigt stor kommun med tätortsgrad mindre än 70 % och med mindre än fem invånare per km ²
<i>landsbygdskommun</i>	kommun med mindre än 60 % tätortsgrad och med stor jordbruks- och skogssektor
bruksort	kommun med mindre än 20 000 invånare, en stor industrisektor med ett dominerande företag
normalkommun	kommun med en tätortsgrad på mellan 60-75 % och en folkmängd mindre än 45 000 invånare
mellanstor stad	kommun med tätortsgrad överstigande 75 % samt med ett invånarantal mellan 25 000 och 50 000
större stad	kommun med mer än 75 % tätortsgrad samt med mer än 50 000 invånare
förortskommun	kommun som är förort till storstad samt
storstad	kommun med en folkmängd som överstiger 200 000 invånare.

Som utgångspunkt för att jämföra urvalets fyra kommuner kan Kommunförbundets kommunkategorisering grupperas på följande sätt:

Grupp 1; 81 kommuner	Grupp 2; 138 kommuner	Grupp 3; 65 kommuner
<i>glesbygdskommuner</i>	<i>normalkommuner</i>	<i>större städer</i>
<i>landsbygdskommuner</i>	<i>mellanstora städer</i>	<i>förortskommuner</i>
<i>bruksorter</i>		<i>Storstäder</i>
	Tranås	
Mörbylånga	Kiruna	Borås

Tabell 3: Studiens fyra kommuner i förhållande till Svenska kommunförbundets kategorisering.

Grupp 1 omfattar enligt denna gruppering 81 kommuner, den andra gruppen 138 samt den tredje 65 kommuner. Mörbylånga tillhör kategorin landsortskommuner, Tranås normalkommuner, Kiruna mellanstora städer medan Borås finns i kategorin större städer. De fyra kommunerna tillhör olika kategorier och finns i de tre grupperingarna ovan.

Musikskolan i dessa kommuner har samma huvudman som övrig kulturverksamhet; i Mörbylånga och Tranås kultur- och fritidsnämnd; i Kiruna fritids- och kulturnämnd samt i Borås kulturnämnd. I Mörbylånga och Tranås startade musikskolorna med skolstyrelse som huvudman, i Kiruna med kulturnämnd och i Borås med folkskolestyrelse respektive musiknämnd för de tre delar som senare under kulturnämnd kom att bilda Borås Stads Musikskola.

Musiktraditionen i de fyra kommunerna kan ha lång historia och musikskolorna har tillkommit på 1940- och 50-talen. Kriterierna som nämndtillhörighet, tillkomst och musiktradition är alltså likartade i de fyra kommunerna.

Utgångspunkt för mitt studium av musikskolan i de fyra kommunerna har varit musikledarens uppfattning om när, hur och varför kommunens musikskola tillkommit. Här har jag endast fått vissa allmänna indikationer på var sökandet lämpligast borde fortsätta. Om musikskolan nyligen firat jubileum i något avseende har utgångsläget underlättats genom att uppmärksamheten vid dessa tillfällen också fått ett historiskt perspektiv.

Material

Den konkreta objektsvärlden⁹ i denna delstudie om musikskolans framväxt i de fyra kommunerna består av arkivalier, kommunbeskrivningar av olika karaktär, jubileumsskrifter, fotografier och dagstidningar vid tiden för musikskolebildningen. Hur har kommunens musikensembler medverkat i ett offentligt musikliv? I syfte att få bekräftelse på mina fältstudier i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås läste jag respektive kommuns lokaltidning under april och oktober månader vid tiden för musikskolebildningen. Jag bedömde inte *grad* av aktivitet efter framträdandefrekvens utan sökte endast en bekräftelse på *att* ensemblen varit aktiv. Tidsperioden är bl.a. vald med tanke på Valborgs- och Första-maj-firandet, då sannolikheten för exponering är stor. I Borås har jag valt en annan period. Den första *Musikens vecka* ägde rum 1947-03-02--09; två år efter folkskolans frivilliga instrumentalundervisning börjat och ett år innan Borås Stads Musikskola startat sin undervisning. Jag har därför valt en treveckorsperiod i anslutning till denna vecka samt en period i oktober månad detta år. Ensembleerna är omnämnda i form av annonser, notiser, recensioner och/eller nyhetsartiklar. I Kiruna kommuns bildarkiv finns dessutom tusentals bilder av Borg Mesch från seklets början och framåt. Jag betraktar dessa iakttagelser som en bekräftelse på körens eller orkesterns existens.

Följande frågeställningar har styrt mitt sökande efter material:

*Vilka delar av kommunens organiserade musikliv har från sekelskiftet och fram till musikskolebildningen nått stora delar av befolkningen?*¹⁰ I min tidigare studie om musikskolan i elva kommuner fann jag ett samband mellan musikskolan och kommunens övriga musikliv.¹¹ Jag utgick från det organiserade musiklivet. Folkmusiken och spelandet i hemmen, exempel på ett oorganiserat musikliv, har jag exkluderat även från denna studie. Säkerligen har även detta musikliv haft betydelse för musikskolans framväxt, men kräver sökande efter material i helt andra källor. En diskussion om relationen mellan det organiserade och det oorga-

⁹ Se vidare sidan 39.

¹⁰ Jag har tidigare i avhandlingen (sidan 5) diskuterat och förklarat min användning av begrepp som "kommunens musikliv".

¹¹ Torgil Persson 1993 refererad på sidan 85.

niserade musiklivet kan inkludera båda formerna i diskussionen om musiklivet i kommunen och musikskolans framväxt. Hur har det organiserade musiklivet t.ex. i skolan påverkat det oorganiserade i hemmen, på skolgårdar o.s.v.? En dylik studie kan bli en följd av denna avhandling.

I denna kommunstudie har jag undersökt vilka ensembler som på olika sätt medverkat i kommunerna alltsedan sekelskiftet, särskilt folkrörelseanknutna ensembler. Framställningen gör inga anspråk på att vara en komplett beskrivning av kommunens musikliv, utan endast att presentera huvuddragen.

När togs de första initiativen till kommunalt subventionerad instrumentalundervisning i kommunen? Dessa initiativ, som senare ledde till att musikskolan formellt bildades, har t.ex. inneburit att en skolorkester formades, att en blockflöjtsundervisning igångsattes eller att en musikledare anställdes. De som medverkat vid initieringen av musikskolan har i regel haft andra roller i kommunens musikliv eller i kommunens förvaltning. Detta har fört mig vidare till de musikföreningar av olika slag som vid tiden för musikskolans bildande var aktiva. Annonser och notiser i lokaltidningarna har bekräftat dessa musikorganisationer. På vilka sätt har dessa musikföreningar nämnt behovet av en musikskola i sina handlingar, protokoll och årsredogörelser?

Varför togs dessa initiativ, vilka argument användes? I första hand letade jag efter argument eller syften angivna i t.ex. motioner och olika former av protokoll. Jag har inte sökt i dagböcker och andra former av personligt material.

Bland uppfattningarna om anledningarna till musikskolans framväxt finns en vanligt förekommande föreställning att det handlade om en breddad instrumentalundervisning som ett demokratiskt alternativ till en pianoutbildning, endast förbehållen högre ståndsbarn eller de som hade förmånen att få gå i realskola och gymnasium och där få instrumentalundervisning. Jag har därför studerat skolkataloger och läroverkens årsredogörelser, för att undersöka dels hur möjligheterna till denna undervisning gavs och utnyttjades samt dels om det på skolan även erbjudits ensembleundervisning.

Hur skedde det formella bildandet av en kommunal musikskola i kommunen? Enligt Marianne Reimers-Wessbergs studie av den kommunala musikskolan¹² förekom det ofta att kommunerna först anställde en kommunal musikledare med ansvar för kommunens musikliv, vilket även kunde inkludera någon form av frivillig musikundervisning. Som en följd av denna åtgärd kunde senare en kommunal musikskola inrättas.

I folkrörelsernas och i de kommunala arkiven har jag sökt protokoll och handlingar från nämnder och musikföreningar. Handlingarna har i första hand varit motioner, remisser, jubileumsskrifter, fotografier och yttranden som kunde berätta om motiven till besluten.

¹² Marianne Reimers-Wessberg 1991, sidan 55 ff. Jämför även sidan 2.

Vilken omfattning och inriktning har dagens musikskola i kommunen? Är argumenten som användes vid bildandet aktuella även i dag? Jag har i dessa fyra kommuner följt utvecklingen till det formella inrättandet av musikskolan, eller då verksamheten stabiliserats i kommunerna. Framställningen kompletteras med en beskrivning av musikskolans nuvarande status i avhandlingens andra del.

Mörbylånga

Ölands södra hälft omfattades år 1863 av arton kommuner som efter sammanlagningar 1952, 1967 och 1974 tillsammans med Mörbylånga köping bildar Mörbylånga kommun.¹³ Ca. 60 % av de ca. 14 000 invånarna bor i tätorter i en bygd som i utpräglad omfattning uppmärksammas för sin unika kulturgeografi.¹⁴ Ölands säregna natur och rika kulturminnen skapar tillsammans med föreställningen om sommarparadiset en bild av "solens och vindarnas ö",¹⁵ av Erik Axel Karlfeldt liknad vid en skuta med muntra män ombord.

Medan invånarantalet i Sverige fördubblades under åren 1880-1970 halverades Ölands för att efter 1972 åter öka.¹⁶ Ölandsbron gynnade då såväl tilltagande utpendling som inflyttning och turism.¹⁷ Ölands natur- och kulturlandskap, alla dess historiska minnesmärken, den artrika floran och faunan har gjort ön till en riksangelägenhet. Ottenby på södra Öland besöks varje år av 200 000 turister, varav många är fågelentusiaster.¹⁸

Musiklivet har traditioner främst inom folkmusicerandet, som har några för Öland speciella grunddrag. Dels går en stor del av de öländska folkmelodierna i dur, och dels dominerar under senare delen av 1800-talet klarinetten som spelmansinstrument.¹⁹ Kyrkan, med god hjälp av nykterhetsrörelsen, fördömde fiolen och kallade den ett djävulens redskap. De kommunala myndigheterna satte dessutom bötesstraff för den som visade sig offentligt med dragspel. Klarinetten blev kvar som accepterat spelmansinstrument, ett förhållande som ligger till grund för de attityder som kulturnämnden i sin musikutredning anser vara tydliga på Öland; positiva för blåsinstrument och negativa för stråk.²⁰

¹³ Tore Ivarsson 1992, sidan 60.

¹⁴ Mörbylånga hade 1994-01-01 13 784 invånare enligt Svenska Kommunförbundet & Statistiska Centralbyrån; SCB 1994 sidan 179.

¹⁵ Björn Gidstam 1975, sidan 14.

¹⁶ Bengt Forsberg 1974, sidan 294.

¹⁷ Bengt Forsberg 1974, sidan 298 ff. Ölandsbron invigdes 1972-10-01.

¹⁸ Göteborgs-Posten 1996-11-10 sidan 57.

¹⁹ Göran Rygert & Lars Weinhardt 1987, sidan 3.

²⁰ Musik i Mörbylånga 1991, sidan 7.

Vilket musikliv har funnits i denna utpräglade landsbygdskommun? Vilka faktorer har medverkat till att det idag finns en musikskola i Mörbylånga? Flera organisationer påverkade utvecklingen.

Frikyrkan

Kyrkans män hade vid sekelskiftet god kontroll över livet i de många små församlingarna på Öland. Kyrksamheten var utpräglad, församlingarna var många och kyrkorna låg tätt. När frikyrkorörelsen kom till Öland samarbetade man till stor del; frikyrkan ersatte eller motverkade inte kyrkan.²¹ Ett flertal sockenbeskrivningar nämner inte mycket om frikyrklighet. Endast ett fåtal små församlingar har varit verksamma och någon musikverksamhet berättar man inte om. Frikyrkans och nykterhetsrörelsens förkunnare fördömde emellertid det syndiga dansandet, varvid folkmusicerandet påverkades i negativ riktning.

Nykterhetsrörelsen

Flera nykterhetsloger initierades på Öland i slutet av 1800-talet. I Algutsrum fanns vid sekelskiftet en mässingssextett inom NTO-logen 479 Seger.²² Varje vecka kom musikfanjunkaren Cedergren från Kalmar via Möllstorps läge för att ge lektioner.²³ Enligt Algutsrums sockenbeskrivning var musikpedagogen nitisk och hade mycket intresserade elever. Musikkåren deltog med dansmusik och musikalisk underhållning och "satte stil" på de fester som anordnades. Musikkåren upphörde dock till stor del beroende på första världskriget.²⁴ På 1920-talet startades ytterligare en hornorkester, som emellertid snart fick läggas ner genom att musikanterna flyttade från socknen.²⁵ I en protokollsbok från Degerhamns Skytteförening²⁶ nämns Godtemplarnas Ungdomsförening 1908 samt i ett brev²⁷ IOGT-logen Nyårslöftet 1940 som hade både kör och orkester.

²¹ Alrik Palm 1949, sidan 471 ff.

²² Algutsrum var från 1863 egen kommun och bildade tillsammans med fem andra kommuner Torslunda kommun 1952, som i sin tur sammanslogs med Mörbylånga 1974. Numera är Algutsrum församling inom Mörbylånga kommun.

²³ Mölltorp är en av tätorterna i f.d. Algutsrums kommun, belägen strax norr om Ölandsbrons östra fäste.

²⁴ Alrik Palm 1949, sidan 227.

²⁵ Ragnar Larsson 1984, sidan 361. Folkskolläraren Ingrid Lindåberg, aktiv i Algutsrums Hembygdsförenings och Röda Korsets styrelser och som ledare för folkdanslaget, anställdes 1926 som lärare i Algutsrum. Hon har vid en telefonintervju berättat om socknens rika föreningsliv men kände inte till någon hornorkester.

²⁶ Sammanställda data ur Degerhamns skytteförenings protokollsbok från åren 1901-21. Dokumentet finns på Degerhamns museum för industri, handel och sjöfart och är sammanställt av museets föreståndare Gösta Wahlgren. Se bilaga 3

²⁷ Brev från Evert Sverkman, Kungsängen 1977-06-10 angående Sverkmans farfar som var ledare för Degerhamns Stråkorkester. Brevet finns förvarat på Museet i Degerhamn.

Musiklivets organisationer

Degerhamn i Södra Möckleby kommun är en utpräglad bruksort. Redan 1723 fanns i Degerhamn bruk för alun, som användes vid garvning och färgning. Ölands sista alunbruk lades ner 1885.²⁸ Från 1886 domineras Degerhamns industrier av cementbruket.²⁹ Bruket hade under sin storhetstid 400 anställda och skapade kringverksamhet för arbetarnas och deras familjers fritid. Föreningslivet var rikt, här fanns bl.a. en skytteförening grundad 1897, vars skyttepaviljong från 1901 utthyrdes till Degerhamns Musikkårs övningar, till fester och danstillställningar. I skytteföreningens protokoll nämns Musikföreningen, Musikkåren, Degerhamns Fiolkvartett, en Godtemplar-sextett och Musikkåren Lyran. Musikkårerna var inte knutna till någon förening men utnyttjades flitigt.

I byns hembygdsmuseum har man byggt upp en liten estrad för att påminna om vad som just på en estrad sig förevarit haver. Där finns några instrument samt uppmonterade foton med flera musikensembler, bl.a. *Degerhamns Musikförening* 1899, även kallad Degerhamns Musikkår på ett foto från 1918, Musikkåren Lyran 1910 och 1922 samt Degerhamns Stråkorkester, som spelade 1898-1922. Maskinisten Gustaf Carlsson kom till Degerhamn 1898 och engagerade sin familj och sina musikantvänner i en orkester som på ett foto i museet kallas Degerhamns Stråkorkester. Till en början spelade orkestern mestadels i familjekretsen men blev senare alltmer engagerad till bröllop, basarer m.m. Efter Gustaf Carlssons död 1922 fortsatte orkestern sporadiskt sin verksamhet in på 1940-talet.³⁰

De föreningslokaler som fanns tillgängliga var bl.a. Folkets Hus, "Kupan" i folkmun, samt en godtemplarlokal. Under kriget användes lokalen av försvaret som skulle visa film. Något gick fel och orsakade en brand varvid allt arkivmaterial förkom.³¹

I en sockenbeskrivning över Mörbylånga³² berättas om musikkåren Lyran från Kalmar, en musikkår som 1956 firade sitt 25-årsjubileum.³³ En extrafärja kom ibland till Mörbylånga med musikkåren, som konserterade och spelade dansmusik på dansbanan eller i biografen där man också kunde uppleva konserter, föreläsningar och teater. Dansbanan byggdes 1905 men brann ner en Valborg i slutet av 1950-talet. Biografen uppfördes 1919 och förstördes även den vid en

²⁸ Telefonintervju Gösta Wahlgren 1998-10-27.

²⁹ Cementa AB.

³⁰ Se not 27.

³¹ Telefonintervju med Gösta Wahlgren 1996-11-17.

³² Nils Torslund 1983, sidorna 195 och 394.

³³ Barometern 1956-04-10.

brand. Även under 1960- och 1970-talen marscherade bl.a. skolmusikkårer framför 1:a maj-tågen i Mörbylånga.³⁴

De två nuvarande kommunerna på Öland, Borgholm och Mörbylånga, stöder gemensamt stora delar av ett sent organiserat musikliv på Öland. *Ölands Sångsällskap* bildades 1918 och är en fristående sångensemble, som ibland framträder tillsammans med instrumentalensemble.

Skolmusiken

Mörbylånga tillhörde de kommuner, där försöksverksamhet med enhetsskola³⁵ ägde rum. I Centralskolan förekom ingen organiserad instrumentalundervisning. Den statsbidragsstödda instrumentalundervisning som erbjöds elever i realskola, flickskola och gymnasium försvann under försökstiden med enhetsskola 1950-62, men återkom i grundskolan. Dock ledde folkskolläraren Gösta Nilsson läsåren 1958/59 och 1959/60 på eget initiativ och utan ersättning en skolorkester, som medverkade vid skolans olika arrangemang.³⁶

Musikskolan

Hur musikskolan initierats i Ottenby, Mörbylånga och Torslunda kommuner som tillsammans med Mörbylånga köping bildade Mörbylånga kommun 1974 redovisar jag nedan kommunvis före sammanslagningen av musikskolorna på 1960-talet.

Ottenby kommun

1952 bildades Ottenby kommun av Gräsgårds, Segerstads, Smedby, Södra Möckleby, Ventlinge samt Ås kommuner. Frivillig instrumentalundervisning som finansierats genom allmänna medel förekom i Ottenby kommun först höstterminen 1956. I Södra Möckleby skola undervisades 40 elever i blockflöjt i studiecirkelform med kantor Knut Andersson som lärare. Knut Andersson kom till Ås socken på södra Öland 1943 och vikarierade där som obehörig folkskollärare. Skolan i Ås ligger i närheten av Ottenby kronopark, jaktmarker som tillhör hovet. Kung Gustaf V var en ivrig jägare vid jakter, som ofta anordnades i området. Skolbarnen fick då ledigt från skolan för att agera drevkarlar med i slöjden egenhändigt tillverkade klapprän.³⁷ Det berättas även att i samband med dessa jakter på 1940-talet medverkade Knut Anderssons barnkör i underhållningen för jaktsällskapet. Gustaf V visade sin uppskattning mot Knut Andersson genom att

³⁴ Musik i Mörbylånga 1991, sidan 8, brev från Margaretha Holm Magnusson 1998-02-08 samt samtal med Gösta Wahlgren.

³⁵ Försöksverksamhet med enhetsskolan, som officiellt benämndes försöksskolan, ägde rum 1950-62 och resulterade från 1962 i grundskolereformen. (Pedagogisk uppslagsbok 1996, sidan 142.)

³⁶ Mörbylånga skolstyrelse, Årsredogörelser 1958/59, sidan 36 och 1959/60, sidan 37.

³⁷ Boris Engström 1975, sidan 219.

ge honom dispens från behörighetskraven för anställning som lärare.³⁸ Knut Andersson tjänstgjorde i Ås:s skola till 1955, därefter i Södra Möckleby skola. Ås skola lades ner 1960 och undervisningen flyttades till den nya skolan i Ventlinge.³⁹

Enligt en årsrapport till SKS-distriktet redovisar distriktsöverläraren i kommunens centralort Degerhamn på studiecirkelns vägnar, att 46 studietimmar åtgått till en kostnad av 368 kr, för vilket statsbidrag rekvirerades med 270 kr. Studiematerial i cirklarna har utgjorts av dels blockflöjt och dels av en blockflöjtskola av Kjell Rudner och Bengt Eurén.⁴⁰ Folkskolan i Södra Möckleby har alltså på detta sätt genom samarbete med SKS utnyttjat såväl statliga som kommunala subventioner för att erbjuda skolans elever denna undervisning.

Några år senare fick alla skolelever samma möjlighet. I ett protokoll från 1960⁴¹ föreslogs att frivillig musikundervisning skulle erbjudas eleverna vid *alla* skolor i Ottenby kommun. Styrelsen beslöt att anslå 4 000 kr i 1961 års budget. Ett år senare skrev rektor Nils Lagervall, förmodligen till föräldrarna,⁴² att frivillig musikundervisning anordnats "sedan flera år" vid Södra Möckleby skola samt att sådan undervisning från läsåret 1961/62 har erbjudits eleverna vid kommunens samtliga skolor. I ett brev från Ottenby kommuns skolstyrelse till målsman uttryckte man sin glädje över "att inom skolan ha tillgång till sång- och musikintresserad ungdom som vid skolans högtider medverkar till att höja stämningen och glädjen för oss andra".⁴³

Emellertid nödgades skolstyrelsen avgiftsbelägga undervisningen. Anledningen var enligt rektor dels att tillströmningen av elever varit större än väntat, dels ambitionen att alla intresserade elever från kommunens samtliga skolor skulle få möjlighet till musikundervisning samt dels en ambition att kunna erbjuda möjligheter även till piano- undervisning. Avgifterna per läsår var för piano- undervisning 35 kr, medan lektionerna i mandolin, violin eller blockflöjt kostade 10 kronor per läsår. I avgifterna ingick även lån av spelböcker och instrument. I möjligaste mån skulle pianoeleverna ges möjligheter att öva på skolornas instrument.

Anmälningsblanketten var formulerad som en uppmaning från skolstyrelsen till målsman att anmäla sitt barn till *musikundervisningen*, begreppet *musikskolan*

³⁸ Telefonintervju med Knut Anderssons lärarkollega Gösta Rosenlund, Ventlinge, 1998-02-03.

³⁹ Boris Engström 1975, sidan 221.

⁴⁰ Årsrapport Sveriges Kyrkliga Studieförbund, Ht 1956, Distriktsöverläraren Degerhamn 1956-12-28; Ottenbys skolstyrelses handlingar placerad i Mörbylånga kommunarkiv.

⁴¹ Skolstyrelsen i Ottenby kommun 1960-09-13 § 98.

⁴² Skrivelse daterad 1961-09-15. Bilaga till Ottenby skolstyrelses protokoll 1961-09-12 § 88. Skrivelsen innebär rektors handläggning av beslutet.

⁴³ Brev till målsman från skolstyrelsen diariefört 1964-09-03, dnr 635/64 - D.

förekom 1966 ännu inte.⁴⁴ Samtidigt var brevet en uppmaning i form av "ett ofrånkomligt krav" att föräldrarna skulle se till att eleverna övade 15-30 minuter per dag. Motiven som angavs var bl.a. att inläring av instrumentalmusik var särskilt fordrande, att det skulle bli svårt att nå uppsatta mål, samt att kommunen avsatte avsevärda belopp för att ordna denna musikundervisning.

Mörbylånga kommun 1952

Kommunerna Hulterstad, Kastlösa, Resmo, Stenåsa, Vickleby, Mörbylånga samt Mörbylånga köping bildade 1952 Mörbylånga kommun. De första argumenten för en musikskola i Mörbylånga uppträder skriftligt på anmälningsblanketten till musikskolan i gamla Mörbylånga kommun. Skolchefen konstaterade där att "Förstågan att traktera ett instrument eller att uppträda som solo- eller körsångare är en stor tillgång för såväl den enskilda människan som hennes omgivning" och underströk därefter vikten av att de behöver intresse för musik, ha musikalisk begåvning samt vara beredda att arbeta träget. Skrivelsen avslutades med en förhoppning att målsmän måtte anmäla lämpliga elever för att därigenom ge musikskolan sitt stöd och samtidigt gagna musiklivet i bygden.⁴⁵

I Mörbylånga skolstyrelsens budget förekom Musikskola som rubrik första gången 1966,⁴⁶ det vill säga året innan sammanslagningen med Ottenby kommun. Utgifterna var beräknade till 22 366 kr, intäkterna i form av statsbidrag 13 700 kr och avgifter från de som inte var skolans elever 2 500 kr. Beslutet om att inrätta en musikskola i Mörbylånga togs alltså redan innan sammanslagningen i samband med att budgeten för 1966 godkändes. Något spår av beredningen inför detta beslut har jag inte funnit vare sig i skolstyrelsens eller fullmäktiges protokoll för 1965 eller 1966. I en skrivelse till föräldrarna i Mörbylånga gamla kommun omtalade man, att behovet av en musikskola inom kommunen gjort sig allt mer märkbart. Skolstyrelsen hade därför öppnat möjligheter för elever från årskurs tre och inbjudit även ungdomar som slutat skolan till musikskolan.⁴⁷

Den nya kommunens musikskola redovisade sitt första läsår med 201 elever som medverkat vid en mycket uppskattad uppvisning vid läsårets slut.⁴⁸

Torslunda

Algutsrum, Glömminge, Gårdsby, Norra Möckleby, Sandby och Torslunda kommuner sammanslogs 1952 till Torslunda kommun. Kommunal musikskola fanns i

⁴⁴ I en redogörelse över musikskolan daterad 1984-07-03 skriver skolchefen Göran Dahlberg att musikskolan i Mörbylånga grundades 1966 och att musikskola hade ännu tidigare funnits i gamla Ottenby kommun.

⁴⁵ Mörbylånga skolstyrelse 22 aug 1966.

⁴⁶ Konto 5.642

⁴⁷ Brev från skolstyrelsen daterat 1966-08-22.

⁴⁸ Årsredogörelse 1966/67 sidan 64 ff.

Torslunda först 1974. Av de kommuner som bildade Mörbylånga kommun⁴⁹ saknade alltså endast eleverna i Torslunda kommun frivillig musikundervisning.

Mörbylånga kommun 1967

Sammanläggningen av Mörbylånga och Ottenby kommuner, vilken ägde rum 1967-01-01, förbereddes i en särskild nämnd, sammanläggningsdelegerade med representanter från båda kommunerna. Uppgiften var att tillvarata de resurser och förutsättningar som fanns i de enskilda kommunerna så, att dess invånare tillförsäkrades samma möjligheter och förmåner *efter* en sammanslagning. Om det i båda kommunerna vid sammanslagningen redan fanns musikskola, var det naturligt att så skulle bli fallet även senare, vilket också skedde. Sammanläggningsdelegerade beslöt enhälligt att samordna musikundervisningen i de båda kommunerna "med tillgodoseende av de nuvarande kommunernas intresse".⁵⁰ Till beslutet är även fogat en bilaga med reglemente för musikskolan i den nya Mörbylånga kommun. I utredningen inför kommunsammanslagningen anger man i förslaget till reglemente för den sammanslagna musikskolan att dess syfte skall vara "att genom sin verksamhet öka intresset hos kommunens invånare för musik samt bredda det musikaliska kunnandet". Samtidigt skall musikskolans uppgift vara att övervaka och leda undervisningen i körsång, solosång, och instrumentalmusik. I reglementet framgår också att en kommunal musikledare underställd skolchefen skulle leda skolan.

I en senare utredning om musikskolan anger skolstyrelsen som sin målsättning att bredda den instrumentala undervisningen. Anledningen härtill är ambitionen om ökad ensembleverksamhet vilket i sin tur leder till en större social samvaro mellan eleverna på fritiden där musiken blir en sammanhållande länk. Till sist framhöll skolstyrelsen att musikskolan årligen inbjudit allmänheten till konsert då "elevernas förvärvade och skickligt utförda instrumentella färdigheter presenteras för ett mestadels imponerat auditorium". Musikskolan medverkade även vid gudstjänster, föreningssammanskomster och skolavslutningar samt på ålderdomshem och i förskolor, enligt skolchefen Göran Dahlberg.⁵¹

Mörbylångas kommunale musikledare Leif Persson anhöll 1990 hos fullmäktige om större resurser i avsikt att förhindra ökade köer till musikskolan. Hans argument var möjligheten till en vettig fritidssysselsättning, generationsövergripande social samvaro samt rekryteringsmöjligheterna för Ölands musikkår, där redan flera tidigare musikskoleelever nu medverkar. Han framhöll även att kommunens musiklejare och kyrkomusiker i stor utsträckning börjat sin utbildning i musikskolan. Musikskolan kunde därmed betraktas som en viktig resurs i kom-

⁴⁹ Torslunda kommun sammanslogs först 1974 med Ottenby och Mörbylånga kommuner.

⁵⁰ Sammanläggningsdelegerades protokoll 1966-09-09 § 16.

⁵¹ Utredningen är daterad 1984-07-07.

munens musikliv, enligt Leif Persson.⁵² Föräldrar har genom Hem och Skola reagerat mot en planerad nedskärning och mot ett elitänkande som de anser vara omöjligt att utgå ifrån inom grundskolans verksamhet. De framhåller, förutom de musikaliska kunskaperna eleverna bibringas, även möjligheten till en vettig fritidssysselsättning.⁵³

Diskussion

Vilka ramfaktorer enligt Nielsens modell⁵⁴ har haft betydelse för musikskolebildningen i Mörbylånga?

Musikundervisningen

Den första musikskoleundervisningen ägde rum i skolan, där rollerna som elev respektive lärare redan var etablerade. Till lärarrollen kom emellertid Knut Anderssons kontakt med kyrkan och dess studieförbund. Det nya i situationen var undervisningens innehåll, d.v.s. blockflöjt.

Diskurs

I diskursen om musikskolans framväxt i Mörbylånga framgår hur argumenteringen påverkades av både sociala och geografiska omständigheter. Behovet av en musikskola kommer emellertid endast i liten utsträckning till uttryck vid musikskolebildningen enligt tillgängligt material i kommunarkivet. Rekryteringen till de första blockflöjtcirkelarna och informationen om möjligheterna har troligtvis skett muntligt via cirkelledaren Knut Andersson som hade ett brett kontaktnät i sina funktioner som kommunpolitiker, lärare och kantor. I meddelande till elevernas målsmän argumenterade skolans rektorer för att genom musikundervisning kunna "höja stämningen" och att eleverna skulle kunna spela ett instrument både för egen och andras glädje. Instrumentalundervisningen betraktades som ett komplement till ämnet musik i skolan av både individuell och kollektiv natur. Efter några år framställdes behovet av en musikskola som "alltmer märkbart". Argumenten för musikundervisningen handlade fortfarande mer om att öka intresset för musik än vad detta intresse skulle användas till och varför. Först 1984 omtalades musikens möjligheter till aktiv fritid och positiv samvaro. 1990 anförde musikledaren dessutom behovet att genom musikskolan öka rekryteringsmöjligheterna för musiklivet på Öland.

Diskursen om musikskolans framväxt i Mörbylånga har påverkats av olika hotbilder aktualiserade av köbildning, neddragnings- eller nedläggningshot. Föräldrarna har genom föreningen Hem och Skola bestyrkt och förstärkt dessa behov av en bred musikskoleundervisning.

⁵² Skrivelsen är daterad 1990-05-29.

⁵³ Skrivelsen är tillsänd Skolestyrelsen i Mörbylånga kommun från Hem o Skola rektorsområde 2 och daterad Färjestaden 189 12 06. Det bör vara 1989-12-06.

⁵⁴ Se sidan 28.

Bestämmelser

Musikskolebildningen har gynnats av en generös tolkning av befintligt regelverk och dessutom av en förutseende administratör. Möjligheten att genom statsbidrag arvoda en studiecirkels ledare fanns sedan 1947 och utnyttjades i Södra Möckleby skola från 1956. Genom ett beslut i Ottenby kommuns skolstyrelse 1960 blev instrumentalundervisningen tillgänglig i kommunens samtliga skolor. Beslutet i Mörbylånga gamla kommun kom året innan kommunsammanslagningen, dels för att bibehålla musikskolan i gamla Ottenby kommun men även för att tillförsäkra eleverna i hela den nya Mörbylånga kommun denna möjlighet. Dylika beslut inför kommunsammanslagningar var vanligt förekommande även i övriga landet. Reglementet för musikskolan i Mörbylånga fastställdes av sammanläggningsdelegerade 1966 och gav musikskolan med sin musikledare uppgiften att utveckla musikalivet och musikkundandet även utanför skolan.

Den institutionella dimensionen.

Den institutionella utvecklingen har successivt förstärkt musikskolans position i Mörbylånga. Musikskolans institutionella hemvist har från början varit skolan tills dess neddragningshoten blev alltför regelbundna och frekventa, varvid huvudmannskapet överlämnades till kulturnämnden. Den första institutionella undervisningen på södra Öland ägde rum som studiecirkel inom SKS, som saknade lokalavdelning på Öland. Förfarandet var alltså mer ekonomiskt än institutionellt betingat.

Kantor Knut Anderssons blockflöjtscirklar administrerades av skolan i Södra Möckleby. Distriktsöverläraren angav i en årsrapport, troligen till SKS-distriktet, cirklarnas omfattning och rekviderar därmed statsbidrag. Några år senare skapade initiativet i Södra Möckleby samma möjligheter i alla kommunens skolor och senare även i Mörbylånga. Skolan övertog därmed studieförbundets roll även formellt. Huvudmannskapet för musikskolan överlämnades senare till kulturnämnden som i sin tur sammanslogs med fritidsnämnden 1992. Initiativet till förändringen från skolstyrelse till kulturnämnd som huvudman togs av rektor för att därmed skapa större trygghet för musikskolan. Instrumentalundervisningen var i skolan ett frivilligt åtagande och skolans ledare hade betraktat den frivilliga musiken som en del av ämnet musik inom ramen för vad läroplanen stadgade. Karaktären av frivillig institution i en allt hårdare styrd och resurskrävande skola innebar ständiga neddragningshot för musikskolan. Kulturnämnden hade som grund för sina ställningstaganden en annan helhetsbild av musiken som en del av kommunens samlade kulturliv. Satsningar på musikalivets organisationer prioriterades dessutom.

De ekonomiska förutsättningarna

Studiecirkelarna i Södra Möckleby administrerades av skolan men finansierades till största delen av SKS. Det framgår inte av materialet om deltagaravgifter förekom och vem som i så fall svarade för dessa; deltagarna eller skolan. Ej heller anges vem som finansierade de kostnader för lokaler och material som statsbidraget inte täckte. Kostnaderna för musikundervisningen belastade skolans konton. Man har sökt och fått statsbidrag för dessa utgifter, vilket också framgår av budgeten.⁵⁵

I samband med det formella beslutet, som gällde alla kommunens skolor i Ottenby, fanns även kostnaderna upptagna i budget. Dock var dessa så lågt beräknade att redan någon månad efter att läsåret startat, fick undervisningen avgiftsbeläggas för att kunna tillgodose det uppkomna intresset för musikskolan.

I Mörbylånga skolstyrelsens budget för 1966 finns budgeterat även inkomster i form av statsbidrag. Det innebär att instrumentalundervisningen betraktats som en del av ämnet musik inom ramen för vad läroplanen föreskrev.

Verklighetsdimensionerna

Den intenderade verkligheten kommer till uttryck dels i rektorernas meddelande till målsmän och dels i reglementet till musikskolan. Någon detaljerad målsättning förekom inte. Organisationen av musikskolan nämndes mer än undervisningens innehåll och metoder. Skolstyrelsen manade dock genom rektor föräldrarna att övervaka musikelevernas studier i hemmet, dels för att instrumental-musik ansågs vara svårt men också i effektivitetshänseende, man ville försäkra sig om att kommunens satsning för musikeleverna gav resultat. Reglementet för musikskolan i Mörbylånga vid kommunsammanslagningen 1967 talade endast om eleverna och skolvärlden, inte om samhället utanför. Först senare, i samband med musikutredningen, blev musikskolans syfte en angelägenhet för kommunens musikliv och identitet. En möjlig verklighet kan vara att eftersom undervisningen i musikskolan betraktades som en utbyggnad av ämnet musik i skolan, utgick man ifrån läroplanens både generella och speciella synpunkter på undervisningen. En särskild målsättning skulle i så fall vara överflödig.

De externa aktörerna

Den kungliga uppskattningen Knut Andersson röntte för sin medverkan i arrangemangen kring de kungliga jakterna i Ottenby har säkerligen stimulerat skolkör-sången och även utvecklat ett intresse för instrumentalmusik. Upphøjelsen till skollärare har troligtvis stärkt Knut Anderssons självkänsla och även utgjort en förutsättning för ett skolans musikliv i utveckling. Instrumentalundervisning initierades genom ett informellt och ovanligt samarbete mellan skolan och SKS.

⁵⁵ Om statsbidraget *inte* godkännts hade denna form av budgetering inte återkommit följande år, vilket den alltså gjorde.

Det ovanliga i samarbetet var finansieringen. På motsvarande sätt igångsattes instrumentalundervisningen i Mörbylånga gamla kommun i en omfattning möjliggjord bl.a. av statsbidrag. Jag ser bakom dessa åtgärder engagerade skolchefer som hittat annorlunda vägar för att genomföra en angelägen undervisning.

Lärarna Knut Andersson, Gösta Nilsson och Leif Persson är några av alla de interna aktörer som var aktiva i Mörbylångas musikskolebildning. Inget i materialet tyder på att någon musiklivsföreträdare utanför skolan haft motsvarande roll.

Den geografiska och sociokulturella dimensionen

En orsak till avsaknaden av en bred musiktradition i Mörbylånga kan vara att folkrörelserna inte var så utbredda på södra Öland. Prästerna i de många små församlingarna påverkade tillsammans med nykterhetslogerna och frikyrkan folkmusicerandet i negativ riktning. Behovet av musik som medel att sprida ett budskap kan förmodligen inte ha varit så stort. Öland saknade fram till 1972 fast landförbindelse, men hade genom livlig sjöfart haft god kontakt med yttervärlden. Musikkåren Lyran från Kalmar kom under 1930- och 40-talen ofta till Öland för att konserterna och spela dansmusik. Även militärmusiker från Kalmar kom med färjan och medverkade till att främja det musikliv som växte fram i seklets början.

Förutom kyrkokörerna hade Ölands Sångsällskap varit aktivt på södra Öland sedan 1918 och i Ås sjöng skolkören under ledning av Knut Andersson för de kungliga jaktsällskapen. Jag har i materialet för kommunstudien i Mörbylånga inte funnit några tecken på ett organiserat instrumentalt musikliv vid tiden för musikskolebildningen i mitten av 1950-talet. Vid flera bränder har arkivmaterial gått förlorat, vilket medverkar till att ofullständiggöra denna bild. Några spår av instrumentensemble under 1930-talet har jag heller inte funnit. Däremot fanns fram till dess, och även under 1940-talet, flera orkestrar verksamma i Degerhamn. Även om dessa uppgifter alltså är knapphändiga, finner jag det troligt att bruksorten Degerhamn fullföljde sin musiktradition genom aktiva orkestrar även fram till och med 1950-talet. Det var också i trakterna av bruksorten Degerhamn som instrumentalundervisningen på södra Öland först tog form.⁵⁶

Sammanfattning

Det fanns på södra Öland från 1950-talet ett påtagligt ansvarskännande för musiken i skolan; genom den frivilliga instrumentalundervisningen skulle eleverna gagnas och därmed också skolvärlden. I Ottenby gamla kommun utvecklades instrumentalundervisningen först, blev tillgänglig även i Mörbylånga för samtliga

⁵⁶ Se vidare musiklivsbilagan, bilaga 1:1.

elever 1967 och från 1974 även i Torslunda. Något uttalat behov från musiklivets organisationer gick inte att spåra beroende på förkomna handlingar.

Först på 1990-talet har musikskolans verksamhet kommit att värdesättas utanför skolan både av musiklivets organisationer i synnerhet och genom ett uttalat behov av en samhällsidentitet i allmänhet

Tranås

Författaren Fritiof Nilsson-Piraten presenterade Tranås, där han var bosatt och verksam åren 1921-31, i "Flickan med bibelspråken":

en småländsk stad som hade ett halvt tjog bönehus men ingen kyrka, som hade en vattenkuranstalt men inget systembolag och som förde en trana i vapnet istället för den kanin, sittande på en pinnstol, som hade varit en sannare sinnesbild.⁵⁷

Citatet utgör en träffande beskrivning till grund för en närmare presentation. Tranås blev stad 1919 tillsammans med municipalsamhället Tranåskvarn och hade varit köping sedan 1881, då man bröt man sig ur Säby kommun. Den kyrkliga församlingen heter fortfarande Säby med 1100-talskyrkan söder om centralorten Tranås. Först 1930 öppnades Tranås kyrka.

Vattenkuranstalten Piraten nämner är ytterligare dokumenterad i berättelsen "Högvilt" som Piratens privatbostad inför den plötsligt uppdykande engelske lorden.⁵⁸ Verkligheten bakom skrönan handlar om att en slaktare (från Asby!) byggde anläggningen vid sekelskiftet då han själv var i stort behov av att besöka olika badanstalter för sin hälsas skull. Badgästerna hystes från början in i privat-hem men något år senare byggdes även ett fyrvåningars badhotell i trä som senare kompletterades med ett lika stort stenhus. Kuranstalten var känd över hela Sverige och leddes från 1914 av överläkaren Henrik Tham, som kom att betyda mycket för Tranås sång- och kammarmusikliv.⁵⁹ I början av 1890-talet gästades kuranstalten av framstående musiker, t.ex. Aulinkvartetten och Wilhelm Stenhammar i samband med konserter i Kuranstaltens stora promenadsal.⁶⁰ Badhotellet besöks idag regelbundet av musikskolans elever som konserterar för hotellets gäster.⁶¹

⁵⁷ Fritiof Nilsson Piraten 1959, sidan 9.

⁵⁸ Fritiof Nilsson Piraten 1959, sidan 185 ff. Historien finns även publicerad i Elis Kågén 1975 med rubriken "En Lord i Tranås". Elis Kågén gav från eget förlag ut flera serier med böcker om Tranåstrakten, t.ex. Från Sommabygd till Vätterstrand, del 1-7.

⁵⁹ Elis Kågén 1975, sidan 177.

⁶⁰ Elis Kågén 1975, sidan 250.

⁶¹ Vad systembolaget anbelangar kan ett protokoll från Stadsfullmäktige (1945 § 19) berätta att först 1945 tillstyrkte man en framställning från Systemaktiebolaget i Jönköping till länsstyrelsen om utskänkning av vin på Stadshotellet i Tranås 1945-49.

Kommunvapnets trana har föga samhörighet med de kommunens huvudnäringar citatet ovan avser, pälshanteringen och möbelindustrin som fortfarande markerar kommunens identitet. Kaninen på en pinnstol hade enligt Piraten varit mer träfärfande. Möbelindustrin har sitt ursprung i små snickeriverkstäder. De drevs av enskilda hantverkare, som tillverkade pinnstolar utan maskinell hjälp. Pälindustrin har inte samma i bygden rotade tradition men anses utvecklad genom skickliga hantverkares hantering av fina råvaror. Flera av musiklivets beskyddare och utvecklare i Tranås var knutna till dessa näringar och hade samtidigt framskjutna positioner i kommunens administration och politiska ledning. Att disponenten i Tranås måleri- och träförädlingsaktiebolag på ett foto poserar med instrument tillsammans med bolagets musikkår hade säkerligen viss betydelse på den tiden.⁶² Tranås' prägel av möbel- och pälsstad formades ytterligare genom flera individuella insatser.

Den lokala identiteten är dessutom stärkt av tranåsredaktören Lennart Hyland, som har sitt namn på ett av lokaltågen och ett köpcentrum uppkallat efter sig. I en vrå vid Ydrebron, där det forna samhället Tranåskvarn med Eriksbergsskolan⁶³ var beläget, fanns det vid ett av mina besök där en gatuövergripande banderoll med texten "Hylands hörna". Vid Lennart Hylands jordfästning medverkade Frälsningsarméns musikkår, som fick motta de pengar som ersatte allmänhetens blommor vid gravens.

Tranås har genom åren närt flera musikaliska konstnärer bl.a. Herman Norrman,⁶⁴ som även förekom i kör- och kvartettsångarsammanhang tillsammans med de musikantiska, kommunpolitiskt aktiva företagsledarna JW Fång och CM Blomnell. Norrman drev även, för ett trettiotal ungdomar, en ritskola i form av aftonskola. Herman Norrman har i dagens stadshus gett namn åt ett rum där hans konstverk finns representerade. Bland de första som möter en vid ankomsten till Tranås järnvägsstation är just Herman Norrman som i bronserat tillstånd står staty med sitt staffli mitt emot järnvägsstationen.

Tranås kommun har fått sin identitet ytterligare förstärkt genom att vid tre tillfällen⁶⁵ bli korad till landets musikkommun av STIM.⁶⁶ Kommunen deltog i

⁶² Elis Kågén, 1975 sidan 113.

⁶³ Numera museum.

⁶⁴ 1864-1906; enligt NEC band 14 sidan 282 småländsk dekorationsmålare som i sina landskapsmålningar förenar en realistisk verklighetssyn med ett intensivt, alltmer dekorativt, pastost och färgstarkt ljusmåleri.

⁶⁵ 1988, 1991 samt 1993.

⁶⁶ Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå anordnar varje år sedan 1983 STIM-LÖRDAN i avsikt att exponera Sveriges lokala musikliv. Kommunerna uppmanas även att delta i en tävling om titeln Sveriges Musikkommun, vilket innebär ett pris på 20 000 kr. Ett 50-tal kommuner brukar delta i STIM-LÖRDAN. 1988 deltog även 17 kommuner i tävlingen som innebär att en STIM-

Älvsjömässan *Framtidssverige* i egenskap av "Musikkommunen som ger eko". Motiveringen för STIM:s utnämning 1994 var:

Tranås har i STIM:s och STIM-LÖRDAN:s namn med ett stort mått av fantasifullhet visat på musiklivets mångfald och variation. Genom målmedvetet arbete i samverkan med en väl genomförd marknadsföring har Tranås betonat musikens sammanhållande och gränsöverskridande möjligheter men också dess sociala betydelse. Tranås har bevisat att en svensk kommuns musikliv ger unga människor möjlighet till ett värdefullt engagemang i samverkan med äldre generationer. Tranås är ett utmärkt exempel på ett stycke svensk jord där rötterna finns till den nu så framgångsrika svenska musikexporten.⁶⁷

I en intervju med kommunens musikchef Lasse Dahlstrand i samband med 1994 års STIM-LÖRDAG, presenteras musikskolan som den drivande motorn i kommunens musikliv. Vid infarterna möttes man några år av skyltar med texten "Välkommen till musikkommunen Tranås".⁶⁸

Frikyrkorörelsen

Till det halvtjog bönehus Piraten nämner hörde Missionshuset som byggdes 1866. Redan på 1850-talet besöktes Lövstad (det samhälle som senare kallades Tranås) av Ordets förkunnare från Jönköpings Traktatsällskap.⁶⁹ Ur dessa privata sammankomster föddes behovet av Tranås första missionshus. Den första missionsförsamlingen ansluten till Svenska Missionsförbundet bildades först 1871, hade musikkår från 1920 och ett stråkkapel 1930-50.⁷⁰

Baptistförsamlingen Filadelfia bildades ur Tranås Baptistförsamling år 1937 med såväl strängmusikförening som blandad kör, vilka 1978 sammanslogs till "Gemenskapskören", verksam även på 90-talet. Så småningom fanns företrädare även Frälsningsarmén, Tranås Baptistförsamling, Tranås Metodistförsamling, Pingstkyrkan i Tranås, vilka genom musikkårear, strängmusikkårear och körer medverkat till att hålla Tranås anseende som musikkommun högt.

Med hjälp av sergeanten August Malmqvist, som under sin värnpliktstid tillhört militärmusikkåren, övades några av Frälsningsarméns soldater i Tranås till Hornmusikkåren, som debuterade 1896. I kulturnämndens kulturkatalog⁷¹ fram-

representant på ort och ställe följer STIM-LÖRDAN. Vinnare har varit: 1983 Ystad, 1984 Motala, 1985 Vilhelmina, 1986 Ljungby, 1988 Tranås, 1989 Osby, 1990 Ljungby, 1991 Tranås, 1992 Mjölby, 1994 Tranås, 1995 Eksjö samt 1996 Kramfors.

⁶⁷ Tranås Posten 1994-06-01.

⁶⁸ STIM Nytt 1994.

⁶⁹ Missionsorganisation med uppgift att sprida religiösa småskrifter (NEC band 18 sidan 375).

⁷⁰ Uppgifterna är hämtade ur Elis Kågen 1975 sidorna 106 och 149.

⁷¹ Arvid Jonas 1982, sidan 194.

går att Frälsningsarméns musikmästare Gunnar Borg (1912-) även var aktiv som instruktör i Frälsningsarméns musikskola, samt att biträdande musikmästaren Stig Uhnér ledde Frälsningsarméns ungdomsorkester 1962-67. Av de 65 musikanter som redovisas i tre av Frälsningsarméns jubileumsskrifter, har 6 invigs till musikanter före 14 års ålder. Normalt blir man soldat först efter motsvarande konfirmationsundervisningen. För att bli musikanter måste man alltså vara soldat. De flesta invigs som musikanter i tonåren, vilket innebär att de skolats in genom ungdomsmusikkår eller genom undervisning av äldre musikanter. Ungdomsmusikkår har enligt jubileumsskrifterna funnits i Tranås 1912, 1923, 1930, 1931 och 1932. Hornmusikkåreerna rekryterade sina musikanter i regel från soldaternas familjer även om barnen varit elever i musikskolan.

Den musikkår som inom Tranås Missionsförsamling bildades 1920 rekryterades främst från församlingens pojkar och var verksam fram till 1945 då musikkåren skingrades.⁷²

I början av 1950-talet startade Pingstkyrkan i Tranås musikundervisning med flera musiklejare som undervisade i gitarrspel, mandolin, dragspel, blåsinstrument och i teori. Efter några år hade man blandad kör, en ungdomskör och en musikkår omfattande ca. 130 sångare och musikanter.⁷³

Nykyterhetsrörelsen

Den första nykyterhetslogen i Tranås bildades 1882; Logen Gyllenfors inom IOGT. Efter att i sju år varit nedlagd återuppstod samma organisation 1892 under namnet Logen Soluppgången.⁷⁴ Inom logen bildade ett tiotal medlemmar en sångkör. Man hade också egen musikkår från omkring 1895. Dessa ensembler medverkade vid nykyterhetsdemonstrationer och festligheter i samhället. Nykyterhetsdemonstrationerna var omfattande manifestationer i slutet av 1800-talet. Det berättas att man den 1 maj 1899 samlade ett 1000-tal deltagare från Tranås fem nykyterhetsföreningar och olika religiösa samfund. De marscherade till två musikkårar; Soluppgångens och Templet Allvarets. När arbetarrörelsens rösträttsdemonstrationer började omkring 1902, upphörde så småningom nykyterhetsdemonstrationerna.⁷⁵

⁷² Arvid Jonas 1982, sidan 270.

⁷³ Arvid Jonas 1982, sidan 266.

⁷⁴ Namnbytet förorsakades av att logens standar var av dålig kvalitet och förstördes vid en utflykt. Ett nytt standar, inköpt från en nyligen nedlagd loge med namnet *Soluppgången*, gav logen dess nya namn (Elis Kågén 1975, sidan 160).

⁷⁵ Elis Kågén 1975, sidan 162.

I början av 1900-talet framfördes även teaterföreställningar i logens nya lokal som gästades av kringresande teatersällskap.⁷⁶ Ytterligare några nykterhetsföreningar uppstod och nedlades, men Soluppgången är fortfarande aktiv.

Musiklivets organisationer

Möbeldirektören, fotografen, samlaren, hembygdsvetaren, författaren, kvartett- och körsångaren Elis Kågén⁷⁷ har i *Från Tranåstiden*⁷⁸ berättat om musiklivet i Tranås. Folkbrörens utvecklade och tillvaratog kulturens roll i samhällsbildandet. Frikyrkan, arbetar-, skytte- och nykterhetsrörelserna skapade var för sig musikkårer och flera andra musikensembler. Det var därför inte så märkligt att det fanns flera musikkårer i Tranås runt sekelskiftet; Tranås Musikkår, Musikkåren vid Tranås måleri- och träförädlingsaktiebolag, Musikkåren Lyran, Frälsningsarméns Musikkår, Logen Soluppgångens Musikkår, Musikkåren vid Templet Allvar, Musikkåren Blålockan, Tranås Skyttemusik och senare även Scouternas Musikkår samt Fackliga Centralorganisationens Musikkår.

Den första musikkåren

Undertecknade har bildat en kvintett för mässingsinstrumenter, för att exekvera musik för vårt enskilda nöje, varför medlemmarnas önskan i och för att ernå målet nämligen, att försvarligt kunna exekvera musik, är att medlemmarna funnit lämplig överenskomma om iakttagandet av följande ömsesidiga förbindelse.⁷⁹

Detta är upprinnelsen till Tranås första musikkår som bildades den 23 mars 1866. De fem musikanterna, som inte hade någon uttalad organisatorisk hemvist, kom skriftligen överens om att repetera varje lördag i Säby skolsal. Denna musikkår tillkom samma år som en av dess musikanter, PM Hjelmquist, tillträdde sin tjänst som folkskollärare och kantor i Torpa, en grannby. I Säby skola, där man repeterade, tjänstgjorde ensemblens kornettist som lärare. Han var dessutom kantor i Säby kyrka.

Tranås Musikkår

1891 bildades Musikkåren Lyran av fabrikören CM Blomnell, som förekommer i flera olika sammanhang i Tranås musikhistoria. På morgonen den 1 maj 1892 marscherade Musikkåren Lyran för första gången genom staden. Alltsedan dess har Tranåsborna blivit väckta av samma marscher, dock med den skillnaden att numera förenas flera musikkårer i denna vårliga manifestation. En annan sed från

⁷⁶ Elis Kågén 1975, sidan 160.

⁷⁷ Så presenteras Elis Kågén av Arvid Jonas (1982 sidorna 123, 153, 285 och 308).

⁷⁸ Elis Kågén 1975.

⁷⁹ Elis Kågén 1975, sidan 52.

1934 är att på Kristi Himmelsfärdsdag spela koraler från kyrktornet. Musikkåren Lyran verkade i ca. 15 år. Därefter tog Skyttegilletts musikkår, som spelade ca. 1900-30, upp den av Lyran införda traditionen med revelmusicerandet 1 maj. Tranås Scoutmusikkår tillkom 1922 efter mönster från en gossmusikkår från Malmö som gästade Tranås året innan. Musikkåren blev mycket populär och fick många spelningar. Nyrekryteringen avmattades emellertid och 1931 upphörde Scoutmusikkåren helt. Dess numera vuxna musikanter övergick emellertid tillsammans med musikanter från Metodistkyrkans och Missionsförsamlingens nedlagda musikkårer till Tranås Musikkår. 1985 startade i liten skala Lördagsmarscherna, där musikkåreerna turades om att spela marscher genom stan. Sedan 1992 genomförs dessa marscher varje lördag utom vintertid.

Tranås Manskör

Tranås Manskör växte fram ur föreningen *Nytta och Nöje*, en av de mest livaktiga föreningarna vid sekelskiftet. Föreningen ville "verka för sammanhållning bland de unga, vidare hos dem väcka intresse för idrottsliga övningar, samla dem till utflykter och sammankomster, varvid diskussioner och föredrag kunna hållas".⁸⁰ Alltsedan 1885 hade i föreningen även kvartettsång förekommit under ledning av folkskolläraren AF Johansson.⁸¹ *Nytta och Nöje* hade övervägande manliga medlemmar med undantag av Stina Palmborg, som invaldes som passiv medlem för att ackompanjera sången. 1906 övertog fabrikören CM Blomnell kören men då som Tranås Hembygdskör, som i sin tur 1938 ombildades till Tranås Manskör.⁸² Från 1951 ingick ledarskapet av kören i musikledarens uppgifter. Från 1930-talet medverkar Tranås Manskör i dels Valborgs-firandet, dels vid välgörenhetskonserter, och från slutet av 1970-talet i Luciafirandet med luciakröning i Tranås kyrka. Dessa arrangemang har bildat grogrund för traditioner som i Tranås lever kvar än på 1990-talet. 1966 växte även ungdomskören Sound 66 (senare Sound 68) fram ur denna körsångartradition.

Tranås Kammarmusikförening

Tranås Kammarmusikförening, som tillkommit på initiativ från kuranstaltens överläkare Henrik Tham, gav åren 1928-37 årligen fyra kammarkonserter.⁸³ I kapellmästaren Sixten Eckerbergs memoarer kan man läsa om det rika kammarmusikliv som fanns i salongernas Tranås.

Jag var mycket förtjust i dessa resor hem under ferierna, här fanns så många vänner, alla mer eller mindre musikintresserade, vilka ordnade

⁸⁰ Elis Kågén 1975, sidan 258.

⁸¹ Arvid Jonas 1982, sidan 254.

⁸² Elis Kågén 1975, sidan 260.

⁸³ Årsredogörelse 1928-29 för Mellersta Sveriges Kammarmusikförening.

musikaftnar med kammarmusik. Emil Sjögrens sonater för violin och piano brukade jag spela med Ragnar Sjöblom, folkskollärare och stöttepelare i den lilla orkesterföreningen, Haydns pianotrios med de båda bildhuggarna Åke och Tor Carlsson och Mozart-kvartetter med två urmakare Malmqvist, far och son, där fadern trakterade violan och sonen violinen. Cellostämman sköttes *con amore* av fotografen Bror Johansson. Jag vill också nämna Anna Rydin, kassörska på banken och duktig pianist, hon stod ofta som arrangör för dessa aftnar. Liksom Arvid Hjelmqvist på Torpa som låg i grannskapet. Arvid var en fin skulptör och blåste flöjt trevligt. Därmed är huvudpersonerna i den lilla stadens musikliv presenterade.⁸⁴

Tranås Orkesterförening

Olof Knut-Ekwall kom till Tranåstrakten som 14-årig violinist i faderns, konstnären Knut Ekwall, turnerande musikkapell. Vid sekelskiftet började Olof Knut-Ekwall ge musiklktioner (för ett arvode om 50 öre i timmen) och kunde med sina elever i en dubbelkvartett 1906 ge en första konsert i Missionskyrkans lokaler.⁸⁵ Bildandet av en "skolorkester" var välkommet och tände förväntningar på en fortsättning.⁸⁶ På våren 1908 samlades några musikälskare för repetition i hemmet hos en av köpingens musikprofiler, fabrikören och cellisten CM Blomnell. Primarie i den ursprungliga stråkkvartetten var Olof Knut-Ekwall som tillsammans med pianoläraren Ameli Nydahl och Olof Knut-Ekwalls elever, kunde i november samma år ge den första konserten som Tranås Musikällskap. Programmet upptog bl.a. Haydns Symfoni nr 2, nationalsången som sjöngs unisont, några gluntar, inslag av Tranås Gymnastiksällskaps Folkdanslag samt folkmusik spelad av Olof Knut-Ekwall, som också var en hängiven låtspelare. Olof Knut-Ekwalls insats i köpingens musikliv var välkänd och beundrad. Recensionerna var mycket positiva. Tranås Musikällskap blev så småningom SOR-anslutet och bytte 1938 namn till Tranås Orkesterförening för att tillmötesgå SOR-kraven som även gällde besättning, repertoar och kommunala bidrag.⁸⁷ Ur Orkesterföreningens protokoll framgår att flera av dess ledande musikanter spelat betydelsefulla roller även i andra musiksammanhang, i kyrkorna, i musikkårerna och i skolorna. Orkesterföreningen upphörde år 2001 på grund av otillräckliga anslag och brist på musiker. Vid det avslutande medlemsmötet överlät föreningen sina tillgångar till Tranås kulturförvaltning och konstaterar även att

⁸⁴ Sixten Eckerberg 1970.

⁸⁵ Elis Kågén 1975, sidan 265.

⁸⁶ Tranås Tidning 1910 troligtvis 20 november.

⁸⁷ Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund förmedlade statliga bidrag efter vissa förutsättningar.

Kulturskolan tar också, enligt löfte, över ansvaret för att en orkester för stråk- och blåsmusik också i fortsättningen kommer att finnas i Tranås.⁸⁸

Tranås kyrka

Kyrkan i Tranås stod färdig 1930 men kantorn vid Tranås kyrka, David Hedbor, anställdes redan 1922 i samband med de gudstjänster som erbjöds Tranåsborna i Centralskolans Högtidssal. Samma år började Tranås Kyrkokör sjunga. David Hedbor organiserade på 1930-talet en blockflöjtsensemble samt en barnkör med som han ledde till 1944, då folkskolläraren Brita Tylén övertog ledarskapet.⁸⁹ Kommunens förste musikedare övertog senare barnkören som en del av sin tjänst. En debatt i stadens tidning antyder såväl pedagogiska som organisatoriska svårigheter, vilka medverkade till att kören senare upphörde.⁹⁰ En barnkör i Tranås kyrka nyrekryterades emellertid 1947 av Lars Edlund, ny kyrkomusiker i Tranås.

Skolmusiken

Tillkomsten av ett musikliv i Tranås kan spåras till flera eldsjälar, som bildat ensembler i nykterhetsloger, frikyrkoförsamlingar, kyrkor, fackföreningar och i skolan. I dessa ensembler har det varit naturligt att lära upp nya musikanter; så naturligt att detta inte tydligt dokumenterats. Avsikten är här inte att teckna en fullständig bild av ungdomars möjligheter till frivillig instrumentalundervisning men mer antyda vilka pedagogiska insatser som kan anas ur Tranås musikliv.

Samskolan

Gymnasieskolan i Tranås har anor alltsedan 1948 och kompletterade de tidigare skolformerna. Enligt årsredogörelserna (läsåar) har benämningen skiftat:

1905/06	Samskola
1907/08	Högre Folkskola
1913/14	Kommunal Mellanskola
1932/33	Samrealskola
1948/49	Samrealskola och Kommunala Gymnasiet
1958/59	Högre Allmänna Läroverket och Kommunala Gymnasiet.

I årsredogörelsen för 1910/11 redovisas innehållet i sångundervisningen som unison sång, koraler, även rytmiska, fosterländska sånger, några sånger i svensk

⁸⁸ Tranås Orkesterförening protokoll 2000-10-26 § 5.

⁸⁹ Lars-Erik Hedbor 1998-11-19 i brev till mig.

⁹⁰ Tranås-Posten, maj-juni 1955.

folkton och några med tysk text. 1915 kompletteras detta med musikleärans första grunder och två år senare förekommer även inslag av "teoretisk sång". Det fanns även då en mindre musikkår som uppträtt vid olika tillfällen. Från och med 1925/26 benämndes undervisningen "sång och musik" och från 1929/30 enbart "musik".⁹¹ Den första instrumentalundervisningen förekommer vid skolan 1930/31 då några elever undervisas i orgel, piano och violin.⁹² Denna undervisning ägde rum helt utanför läroplanen och leddes av Ragnar Schöblom, folkskollärare, violinist i Orkesterföreningen och i Spelmansgillet bl.a. Vid läsårsavslutningen 1933 utförde skolans sångavdelning tillsammans med orgel, piano och fioler Heinrich Schütz' *Lobgesang* och Wilhelm Stenhammars *Sverige*. Framförandet hade repeterats genom frivilligt åtagande från såväl elever som lärare. Året efter tillträdde Erik Fabiansson tjänsten som musikleärare och då anslog skolan en veckotimme till instrumentalundervisning. Sju elever antogs emellertid och tiden fick utsträckas på frivillighetens grund.

Under lång tid framöver undervisades instrumentalt tio till tjugo elever, företrädesvis i piano, orgel och violin. Vid lärarbyte skedde påtagliga förändringar av antalet elever och fördelningen på instrument. Oftast var kyrkomusikern i Tranås kyrka lärare. Lars Edlund var under flera år verksam som kyrkomusiker i Tranås kyrka (1947-53) men även som lärare vid Samrealskolan. Läsåret 1944/45 redovisar årsredogörelsen en ökning i antalet violinelever från 2 till 11. Vid samma tid startade även repetitionerna i Tranås Skolorkester, för vilken även Lars Edlund medverkade som ledare. Den 11 september 1948 bildades Läroverkets Musikklubb som under läsåret anordnade 12 musikaftnar med omväxlande program inför 5-45 besökare.⁹³ De mest aktiva i klubben ägnade emellertid stor del av sin fritid åt spelningar med dansorkestern "Blue Ties", som repeterade i ett magasin hos Larssons Begravningsbyrå. Året därpå bildades ur musikklubbens spillror Elevklubben D.S.K.V. (De sköna konsternas vänner) med syfte att sprida intresse och förståelse för musik. Utvecklingen av musikintresset fortsatte och läsåret 1959-60 fanns vid skolan två ensembler med blandad besättning. Dessa ensembler medverkade vid bl.a. morgonböner och andra högtider inom skolan.

Musiklivet i läroverket har varierat beroende på lärarnas engagemang och kompetens att undervisa i olika instrument. Jag har inte funnit några belägg för att detta musikliv interagerat med kommunens övriga musikliv, t.ex. i övriga musikorganisationers verksamhet. Däremot har det interna musiklivet på skolan i hög grad påverkats av elevernas och lärarnas musikintresse.

⁹¹ I detta avseende föregrep Tranåsskolan läroplanen, som först 1955 i U55 rubricerar ämnet musik.

⁹² Se vidare bilaga 4:1.

⁹³ Meddelat i årsredogörelsen 1948/49 av Per-Anders Hellqvist.

Tranås Skolorkester

Advokaten Anders Lind var en av Tranås musikpolitiska profiler; han valdes 1941 till ordförande för Tranås Orkesterförening och var kortare perioder förordnad som kommunal-borgmästare, d.v.s. kommunens ledande tjänsteman. Som ledamot av stadsfullmäktige väckte han i augusti 1944 en motion om bildandet av en skolorkester. Motiven till att starta en skolorkester var enligt motionen dels att bereda ungdomen en förädlade fritidssysselsättning samt dels att en orkester skulle bilda rekryteringsunderlag till stadens amatörorkester. Motionen framhöll att avsikten med en orkester inte var att skapa underlag för musik vid skolans högtider. Om detta hade varit avsikten, skulle man ha föreslagit en gossorkester. Dock var stadens amatörorkester i större behov av stråkar, och dessutom skulle de kvinnliga eleverna utestängas i en gossorkester. Lämpliga ledare för en stråkorkester fanns redan inom lärarkåren, ansåg motionären. Drätselkammaren remitterade motionen till Folkskolestyrelsen, som i sin tur inhämtade yttrande från lärarkollegiet.⁹⁴ Lärarna underströk i sitt yttrande att ett ännu större värde fanns i att ungdomen på detta sätt skulle utbildas till goda lyssnare av förädlade musik. Skolans musikfostrande utbildning skulle i detta fall ytterligare berika denna förmåga. Dock framhöll lärarna att visserligen fanns violin- och pianolärare inom folkskolan, men föreslog att en särskild ledare skulle anställas. Man var också angelägen om att musikanterna skulle få möjlighet att kvarstå i orkestern även efter folkskoletiden. De som fortsatte till Samrealskolan fick ju där instrumentalundervisning, vilket skulle förstärka orkestern ytterligare.⁹⁵ Kommittén föreslog att man hos Statens Arbetsmarknadskommission⁹⁶ skulle anställa en eller annan yrkesmusiker med tjänstgöringsskyldighet i skolorkestern samt att Orkesterföreningens styrelse skulle vara representerad i skolorkesterns styrelse. På detta sätt skulle samarbetet mellan orkestrarna främjas. Folkskolestyrelsen ansåg eleverna för unga och folkskoletiden för kort för att eleverna skulle bli "färdiga att deltaga som medverkande vid framförande av program offentligt".⁹⁷ Man befarade också att elevernas intresse skulle avta, om denna skolorkester endast var avsedd som en förskola för Orkesterföreningen. Att skapa

⁹⁴ Tranås folkskolestyrelse 1944-09-08 § 113. I kommittén satt bl.a. Ragnar Schöblom, folkskollärare, violinist i Orkesterföreningen och i Hembygds-gillet. Schöblom var under en längre tid sekreterare i Orkesterföreningen, men avgick efter en schism i föreningen i anledning av en diskussion om arbets sättet i förhållande till SOR (Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund). Vid samma årsmöte tillträdde Anders Lind som ordförande för föreningen. Yttrandet återges in extenso i bilaga 3 sidan 394.

⁹⁵ På Samrealskolan fanns under läsåren 1944-46 tio till elva violinelever, åren dessförinnan respektive efteråt endast två till tre!

⁹⁶ Arbetsmarknadspolitisk myndighet 1940-48.

⁹⁷ Folkskolestyrelsens protokoll 1944-09-08 § 113.

underlag för en blåsorkester skulle enligt styrelsen emellertid gå snabbare och dessutom bli billigare. Beslutet i styrelsen blev att inte tillstyrka kommitténs förslag till skolorkester.

Efter folkskolestyrelsens behandling av motionen remitterade drätselkammaren den vidare till de tre musikorganisationerna Tranås Musikkår, F.C.O.:s Musikkår⁹⁸ och till Orkesterföreningen där motionären Anders Lind var ordförande. Fullmäktige följde drätselkammarens förslag och beslöt, utan att kommentera yttrandena, i enlighet med motionärens förslag.⁹⁹ Det innebar dels en skolorkester för elever vid Tranås folkskolor, dels att denna orkester skulle stå under ledning av en styrelse som fullmäktige tillsatt om fem personer samt dels ett reservationsanslag om 2500 kronor för att täcka kostnaderna "för ett inrättande av en skolorkester härstädes".¹⁰⁰ Stadsfullmäktige uppdrog åt skolorkesterns styrelse, sedan den blivit vald, att inkomma med yttrande över upprättat förslag till reglemente för orkestern. Den nya styrelsen skulle därefter diskutera frågan om stråk- eller blåsorkester. Efter att detta förslag inlämnats beslöt stadsfullmäktige¹⁰¹ att fastställa förslaget till reglemente samt att orkestern skulle ha stråkbesättning. Skolstyrelsen lät orkestern disponera kollegierummet i Eriksbergsskolan utan avgift.¹⁰²

Ett tjugotal elever gallrades ut bland de 112 som anmälde sig till stråkorkester och nitton till blåsinstrument. Varje medlem i orkestern fick lektion en halvtimme två gånger i veckan förutom orkesterrepetition. Skolorkestern leddes av kapellmästare Siegfried Rucker,¹⁰³ Tranås Orkesterförenings dirigent, och därefter Lars Edlund, kyrkomusiker i Tranås. Siegfried Rucker (1913-1949) var wienare och kom till Sverige 1920. I Stockholm var han violinist och kapellmästare bl.a. på Hotel Fenix Kronprinsen och hos Naima Wifstrand. Till Tranås kom Siegfried Rucker 1944 som dirigent hos Tranås Orkesterförening och Tranås Skolorkester. Undervisningen, som ägde rum på elevernas fritid, omfattade 13,5 veckotimmar till en kommunal kostnad av 2 800 kr. Protokollet¹⁰⁴ anger att dessa medel var "stadens anslag". Repetitionerna startade i mars 1945 och orkesterns första framträdande ägde rum i februari 1946 i samband med en konsert i Tranås Orkesterförening. Vid konserten spelade skolorkestern bl.a. Luigi Boccherinis Menuett.

⁹⁸ I dagligt tal Fackliga centrals musikkår.

⁹⁹ Drätselkammaren 1944-11-08 § 407.

¹⁰⁰ Stadsfullmäktige november 1944 § 163.

¹⁰¹ 1945-02-20 §18.

¹⁰² Folkskolestyrelsens protokoll 1945 § 33.

¹⁰³ Tranås-Posten 1949-04-11.

¹⁰⁴ Musiknämndens protokoll 1950-04-19 § 3.

Tranås Musikskola

Några år efter att skolorkestern startat föreslog dess initiativtagare Anders Lind att en musiknämnd skulle inrättas samt att en kommunal musikledare skulle anställas. Fullmäktige beslöt enligt förslaget från den utredande drätselkammaren,¹⁰⁵ och redan några månader därefter hade musiknämnden sitt första sammanträde. Bland ledamöterna, utsedda av fullmäktige, fanns Gunnar Borg, Frälsningsarméns musikprofil, samt representanter från Tranås Orkesterförening, Tranås Musikkår samt Tranås Manskör. Musiknämndens ordförande blev Anders Lind.

Vid musiknämndens första sammanträde 1950-04-19¹⁰⁶ redogjorde den inbjudne representanten för skolorkesterstyrelsen Harald Tylén för skolorkesterns verksamhet alltsedan starten 1944. 24 elever fick undervisning på stråkinstrument som styrelsen inköpt. Musiknämnden godkände efter en debatt instruktion för musikledaren¹⁰⁷ och beslöt att annonsera snarast.

I Tranås fanns vid denna tid Georg Pappmehl som upphöjd violinist och ledare för Orkesterföreningen. Georg Pappmehl flyttade 1919 från Ryssland till Berlin, där han 1935 avlade musikhögrexamen. Som ung violinist gjorde han misstaget att offentligt spela den judiske tonsättaren Felix Mendelssohns violinkonsert och blev därefter hindrad i sin vidare karriär. Vid krigsutbrottet 1939 fick han inte, som många violinister i hans position dispens, utan blev uttagen till flygspanare och skadade sin syn under ett uppdrag. Efter en skiftande karriär kom han 1948 ekonomiskt helt utblottad till Tranås genom Inremissionens försorg. Georg Pappmehl anställdes 1951-01-01 med uppgift att¹⁰⁸

- verka för musiklivets höjande
- vara lärare för Tranås kommunala skolorkester samt att administrera denna
- leda folkskolans barnkör samt att vara konsulent i ämnet musik
- vara konstnärlig ledare för Tranås Orkesterförening
- samla bygdens intresserade sångare till en kör
- samla "utgående" skolelever till en ungdomsorkester samt sörja för rekrytering till Tranås Orkesterförening
- vara ledare och dirigent för Tranås Manskör
- verka för samverkan mellan musiksällskapen
- skriva arrangemang för musiksällskapen

¹⁰⁵ Stadsfullmäktiges protokoll 1950-02-17 § 16 samt 1950-03-17 § 43.

¹⁰⁶ §§ 3-4.

¹⁰⁷ 1950-12-14

¹⁰⁸ Redigerad och förkortad av mig. Instruktionen återges in extenso i bilaga 3 sidan 396.

- vara konsulent för ABF samt
- vara sekreterare i musiknämnden.

Georg Pappmehl anställdes som extra ordinarie tjänsteman, men kom senare inte överens med kommunens företrädare om lönen och slutade på egen begäran. Den ambitiöse musikledaren fick i några insändardebatter¹⁰⁹ hård kritik både för sitt sätt att leda barnkörer och att organisera och leda musikskolan. Däremot var hans insatser som musiker oomstridda. Musiknämnden tillbakavisade anklagelserna och hänvisade till alla de positiva recensionerna som i samma tidning höjt Georg Pappmehl till skyarna.

Georg Pappmehl blev 1955 svensk medborgare och lämnade Tranås 1958.¹¹⁰ Han efterträddes 1958 av Olof Lindgren, 1976 av Olle Wettermark samt 1984 av Lasse Dahlstrand.

Privat undervisning

Muntliga källor har vittnat om hur barn från olika samhällsklasser sökt sig till "sina" musikanter för att även lära sig hantera instrument som inte fick plats i musikkårerna, hos frikyrkan eller i andra orkestersammanhang. Det fanns rika tillfällen att lära sig låtar, att få spela dragspel o.s.v. Sixten Eckerberg har berättat att stan hade flera pianolärare; t.ex. hans far organisten Hjalmar Eckerberg, samt Harald Nerén, även verksam som Tranås pianostämmare, som fick stor betydelse för Sixten Eckerbergs utbildning. Anna Rydin var länge Orkesterföreningens pianist och dessutom pianolärare.

Sammanfattning

Det går inte att ge någon exakt tid för när musikskolan startade i Tranås. Snarare växte begreppet fram. Från 1945 repeterade en skolorkester, finansierad av kommunala anslag och från 1951-09-01 hade kommunen anställt kommunal musikledare. Begreppet *musikskola* användes först i samband med att man i musiknämnden diskuterade att en mindre avgift skulle upptas i syfte att "delvis ekonomisera en musikskola längre fram".¹¹¹ Det adekvata begreppet var *kommunala skolorkestern*.¹¹² Den kommunala musikskolan omtalades i protokoll först 1953¹¹³ och efter en musikuppvisning i maj 1955 skrev man i stadens två tidningar om Kommunala musikskolan i Tranås som nu varit verksam i fyra år.¹¹⁴

¹⁰⁹ Tranås Posten 1952-11-05, 1952-11-??, 1955-06-22, 1955-07-01 och 1955-07-04.

¹¹⁰ Arvid Jonas 1982, sidan 221.

¹¹¹ Musiknämnden 1951-08-23 § 2.

¹¹² Musiknämnden 1951-08-23 § 5.

¹¹³ Musiknämnden 1953-03-09 § 5.

¹¹⁴ Tranås Tidning och Östgöta-Correspondenten 1955-05-21 samt Tranås-Posten 1955-05-23.

Muntliga källor bekräftar att man i dagligt tal använde begreppet *musikskolan* för att beteckna undervisningen i skolorkestern.¹¹⁵

I Tranås grundlades enligt dagens begreppskriterier en kommunal musikskola 1951-09-01. Frivillig, med allmänna medel subventionerad, instrumentalundervisning inleddes däremot redan i mars 1945.

Diskussion

Vilka ramfaktorer, enligt Nielsens modell, har haft betydelse för musikskolebildningen i Tranås? *Diskurs, bestämmelser* och *institution* hänger naturligt samman. Dock gör jag ändå i följande diskussion ett försök att förtydliga varje ramfaktor för sig.

Musikundervisningen

Undervisningens innehåll diskuterades av kommittén som folkskolestyrelsen utsåg för att yttra sig över skolorkesternotionen, dock mindre i termer av behov och mer av vilka pedagogiska möjligheter som stod till buds. Att på kort tid skapa en stråkorkester ansågs orealistiskt.

Diskurs

Musikskolebildningens diskurs i Tranås visar hur musiklivets behov av musikanter påverkade utvecklingen. Begreppen *elever* och *skolorkester* i musiksammanhang förekom enligt mitt material första gångerna i Tranåspressen 1908 och 1910 i samband med framträdanden med bl.a. Tranås Musiksällskap på Vattenkuranstalten. Anmälaren uttryckte å Tranås samhälles vägnar tacksamhet mot familjen Knut-Ekwall's insatser för "att väcka och höja den musikaliska smaken" i det lilla samhället, som i musikaliskt hänseende stod efter flera andra samhällen av samma storlek.¹¹⁶

När behovet av en skolorkester genom Anders Linds motion i fullmäktige 1944 åter kom på tal, berikades underlaget för diskursen. Av utförliga protokoll framgår värderingar och förväntningar. En gossorkester behövde, enligt en kommitté av lärare, kort tid för att bli presentabel men skulle emellertid utestänga kvinnliga elever. Visserligen fanns inom kollegiet musikkunniga lärare. Men de undervisade endast i violin och piano. En stråkorkester skulle kräva längre tid av förberedelser men skulle å andra sidan kunna "uppöva örat för musikens finaste nyanser". Det krävdes enligt kommittén en särskild lärare som säkerligen skulle kunna anskaffas genom Arbetsmarknadskommissionen. Vid denna tid hade nyligen Siegfried Rucker anlant till Tranås som Orkesterföreningens dirigent. Sannolikt var det Siegfried Rucker man hade i åtanke som lärare för skolorkestern.

¹¹⁵ Nils Inge Lidholm m.fl.

¹¹⁶ Ur klippalbum i kommunarkivet. Troligen Tranås Tidning 1908-10-20 samt 1910-04-??.

Lärarkommitténs detaljerade och omsorgsfullt motiverade remissvar¹¹⁷ mottogs av drätselkammaren, som emellertid igångsatte en ny remissomgång, nu till Tranås Musikkår, FCO:s Musikkår och Orkesterföreningen. Fullmäktige fattade med stöd av dessa fyra remissvar beslutet, att överlåta till en särskild styrelse för skolorkestern att närmare forma inriktningen av orkestern. De pedagogiska skäl lärarkommittén anförde blev inte tillräckligt underlag för ett beslut. Skolstyrelsen gick emot sin egen kommitté genom att inte tillstyrka dess förslag utan föreslog i stället en blåsorkester. Drätselkammaren lät då även musiklivets organisationer yttra sig. Vid samma sammanträde beslöt kammaren att efter remissomgången skulle ett detaljerat och kostnadsberäknat förslag lämnas genom bl.a. motionärens försorg. Detta kan betyda att motionärens förslag till skolorkester redan vid förslagstillfället var så väl förankrat att det nu endast var frågan om *hur* orkestern skulle organiseras, inte *om*.

I pressens mottagande av den första konserten intervjuades orkesterledaren. Han uttryckte bl.a. förhoppningen, att ur denna ensemble skulle Orkesterföreningen kunna rekrytera nya medlemmar. Trots det breda intresse för instrumentalundervisning som visats av folkrörelsernas olika organisationer, så var det Orkesterföreningen som oftast fokuserades i skolorkesterbildningen. Det var Orkesterföreningens ordförande som skrev en motion och ledde beredningen av ärendet i sin roll som politiker, Orkesterföreningens dirigent blev skolorkesterns ledare, och den första konserten ägde rum inom ramen för Orkesterföreningens verksamhet. Målet för skolorkestermusikerna antyddes vara just medlemskap i Orkesterföreningen.

Siegfrid Rucker avled i april 1949 och redan samma år motionerade skolorkesterns initiativtagare om att en musikledare skulle anställas och en musiknämnd initieras. Ledamöterna i nämnden kom att representera Orkesterföreningen, Manskören, Musikkåren samt Frälsningsarméns musikkår. I musikledarens instruktion angavs som första punkt, att musikledaren skulle "verka för musiklivets höjande inom staden" och "leda eller biträda i staden befintliga körer och musikkårer". När begreppet *undervisning* nämndes var det i samband med rekrytering bl.a. till Orkesterföreningen. Det var alltså musiklivets behov som styrde anställningen av musikledare.

Bestämmelser

Stadsfullmäktige fastställde skolorkesterns reglemente och senare även instruktionen för den kommunale musikledaren. Musikledarens instruktion var omfattande; både generell och speciell och inleddes med en allmän kvalitetsförväntan. Intentionerna med skolorkestern var allmänt formulerade; genom ett breddat rekryteringsunderlag till Orkesterföreningen skulle musiklivet i Tranås "höjas" och genom professionalisering av ledarskapet och samordning av musiklivets

¹¹⁷ Återges in extenso i bilaga 3, sidan 394.

organisationer skulle den musikaliska kompetensen tillvaratas av i Tranås redan befintliga krafter.

Genom skapande av ökad kännedom om god och intresseväckande instrumental- och vokalmusik skulle musikledaren verka för musiklivets höjande. Vad är *god och intresseväckande instrumental- och vokalmusik?*¹¹⁸ Begreppet definierades inte enligt mitt material från Tranås, men kan förmodligen likställas med den musik som Orkesterföreningen spelade, inkluderande även *god underhållningsmusik* som förekom vid populärkonserterna. I flera andra delar av instruktionen förekommer liknande värderingar; elevernas musikintresse och kunskaper skulle *höjas*, körerna skulle utföra *värdefulla* verk, i samverkans ambitioner verka för *musiklivets höjande*, sprida kunskap om *betydande musikverk*.¹¹⁹

Mångfalden av arbetsuppgifter är påfallande; ledarskap för Skolorkestern, Folkskolans Barnkör, sångundervisningen i skolorna, Orkesterföreningen, en presumtiv blandad kör, Ungdomsorkestern och Tranås Manskör. Musikledaren skulle också biträda övriga körer, musikkårer och bildningsförbund samt, som sekreterare i musiknämnden, svara för uppföljning och redovisning av sin verksamhet. Musikledarens arbetsuppgifter var till övervägande delen pedagogiska, även om man inte ännu börjat använda begreppet *musikskola*. Ledarskapet var konstnärligt mer än organisatoriskt; ytterligare lärare till skolorkestern förekom visserligen i debatten före beslutet, men något pedagogiskt ledarskap i detta avseende förväntades inte i instruktionen.

Den institutionella dimensionen

De rikligt förekommande musikkårerna inom folkrörelsernas olika organisationer tyder på att man lyckats med kontinuerlig rekrytering. Detta gällde främst scoutrörelsen och frikyrkoförsamlingarna, som även engagerade barn och ungdomar. Man hade löst sitt behov av musik till stor del genom blåsorkestrar och körer. När Orkesterföreningen, som saknade rörelseanknytning, ville säkra sin rekrytering blev därför skolan till en början en neutral och naturlig institution för den nya skolorkestern. Den motion som föreslog att en musikledare skulle anställas och en musiknämnd inrättas saknas i kommunens arkiv. Anledningen till att man valde musiknämnden och inte skolstyrelsen som huvudman kan inte utläsas ur mitt material. Troligtvis såg man i en efterträdare till Siegfried Rucker möjligheterna till ledare även för musiklivets övriga ensembler, varvid en musiknämnd inrättades som samtidigt kom att bli skolorkesterns huvudman. Folkskolans Skolorkester som organisation övergick så småningom till att kallas musikskola. Något formellt namnbyte förekom inte.

¹¹⁸ Uttrycket hämtat från Instruktion för kommunal musikledare från 1951. Se vidare bilaga 3 sidan 396.

¹¹⁹ Jämför Olle Edström 1998, sidan 335 samt Tonkonsten 1957, sidan 1048 (SOR).

De ekonomiska förutsättningarna

Fullmäktiges anslag 2500 kr för att inrätta en skolorkester med en av fullmäktige särskilt utsedd styrelse. Denna styrelsens protokoll saknas i kommunarkivet och därmed kostnadsredovisningen. Av folkskolestyrelsens protokoll framgår dock, att orkestern fick använda skolans lokaler utan kostnad. Till en början inrättades inte någon ordinarie tjänst, och någon extra lärare undervisade heller inte i skolorkestern. I samband med att kommunal musikledare anställdes och musiknämnd bildas, redovisades skolorkesterns arbete med en omfattning av 13,5 veckotimmar och med ett årligt anslag om 2800 kr. Elevavgift förekom då eleverna utan giltig orsak avbröt den överenskommelse man tecknat om att delta i undervisningen minst ett läsår.¹²⁰

Verklighetsdimensionerna

Den upplevda verkligheten beskrivs, i framför allt folkrörelsernas organisationers årsredogörelser, mer ur ideell synvinkel än musikestetisk. I t.ex. Frälsningsarméns jubileumsskrifter apostroferas trotjänarna mer som trogna än välspelande medlemmar. En möjlig verklighet är att dessa utgjort identitetsobjekt och därmed format den kontinuitet, som outtalat skapat de förväntningar som ledde till att en skolorkester så småningom bildades.

Den observerade verkligheten utgörs av berättelserna om musiklivets olika delar, berättelser som emellertid är subjektivt formulerade. De observerade och upplevda verkligheterna sammanfaller ofta. Samtidigt visar de i vår tid rikligt bevarade traditionerna att Tranåsborna upplevt sitt musikliv som betydelsefullt i alla dess delar.

De externa aktörerna

Flera folkrörelseanknutna musikorganisationer har vuxit fram genom framgångsrika ledare. CM Blomnell var garveridirektör, kommunalman, sångare och musikanter, verksam i flera ideella föreningar och kristna församlingar där han initierade och ledde körer och musikkåror av olika slag. Gunnar Borg var i 40 år Frälsningsarméns musikmästare och ledamot i Tranås' första kommunala musiknämnd. Dessa aktörer har från sina organisationer tillfört de egna leden, men även samhället i övrigt, former för musik som levtt kvar i traditioner och som troligtvis påskyndat musikskolebildningen. CM Blomnell och Gunnar Borg är exempel på eldsjälur, som hör till de externa aktörerna kring musikskolans tillkomst i Tranås.

Advokaten Anders Lind kunde från sin plattform i stadens förvaltning påverka musikskolans framväxt med både idealitet och profession. När Anders Lind 1941 valdes till ordförande i Orkesterföreningen ifrågasattes valet med anledning av att Anders Lind inte var medlem. Inget i mitt material tyder på att Anders Lind var

¹²⁰ Musiknämndens protokoll 1952-05-12 § 3.

musikant. Tre år senare motionerade han i stadsfullmäktige om att en skolorkester måtte inrättas och ytterligare några år senare om en kommunal musikledare och en musiknämnd.

Den geografiska och sociokulturella dimensionen

Folkrorelserna använde musiken för att förstärka och sprida sina budskap både inom respektive organisationer och till allmänheten vid flera olika former av evenemang som förekommit. Vid marscher genom staden, spelningar i kyrkornet och på begravningsplatser har musiken nått stora delar av stadens befolkning och skapat varaktiga traditioner som medverkat till att sprida kännedom om organisationernas musikverksamhet men också skapat en form av beredskap. När scoutrorelsen 1921 fick besök av en gossorkester från Malmö formades snart en Scoutorkester även i Tranås. Beredskapen att undervisa gossar till musikanter var tydligen stor. Den musikkulturella kontinuiteten har givit Tranåsborna kontakt med flera olika musikformer, vilka medverkade i musikskolebildningen.

De aktiva ensemblerna vid tiden för skolorkesterns bildande 1944 var fyra musikkåror, ett stråkkapell, symfoniorkester, hembygdskör, manskör, lottakör, fem kyrkokörer samt Frälsningsarméungdomsorkester. Dessa ensembleformer har varit verksamma i en obruten kontinuitet alltsedan förra sekelskiftet. Genom dessa ensemblers försorg har även instrumentalundervisning ägt rum. Den kommunalt anordnade instrumentalundervisningen har ytterligare konsoliderat Tranås musikliv, vilket illustreras i bilaga 1:4.

Sammanfattning

Kommunens mångfasetterade musikliv har sitt ursprung i ett ideologiskt klimat, där de externa aktörerna spelat stor roll. I alla de former som undervisning förekommit har anknytningen till ett kommunalt musikliv varit mycket tydlig; i Skolorkestern, Orkesterföreningen, Musikkåren m.fl. ensembler. Frikyrkan har tagit ett stort ansvar för att genom musiken behålla rörelsens barn; att genom aktiv fritid även skapa ett rekryteringsunderlag för sitt eget musikliv. Genom flera regelbundet återkommande evenemang har detta skapat kontinuitet även i kommunens musikliv utanför kyrkan.

Kiruna

Landets nordligaste kommun firade vid millenniumskiftet sin hundraåriga tillvaro. I en miljö präglad av karg och otillgänglig natur, en snabbt växande arbetarrörelse, en kulturfientlig väckelsetradition och ett i motsvarande grad kulturbejakande gruvbolag har vuxit fram en musikskola som 1996 firade sitt 50-årsjubileum. Vilka var förutsättningarna för denna musikskolas tillblivelse? Vilka musiktraditioner bildades när orörd natur omformades till industristad och vilken roll spelade gruvindustrin för Kirunas musikkulturella utveckling?

Norrland betraktades redan på 1500-talet som framtidslandet.¹²¹ Visserligen bjöd marken och klimatet motstånd, men i Norrland kunde människor både leva och bo, rentav mycket väl. Olaus Magnus var en av dessa tankars förespråkare. Naturtillgångarna ansågs vara rika. I bergen fann man metaller, skogen gav pottaska och rennäringen, förutom kläder och mat, även lim. I Norrland fanns framtidsdrömmarna som gav upphov till uttryck som *Sveriges Amerika* och *svenskarnas Wästindienn*. Norrlandsdrömmarna tog verklig fart vid förlusten av Finland 1809. När Svenska Turistföreningen grundades 1885 framstod Norrland genast som ett vilt, naturskönt och exotiskt turistmål. Det vetenskapliga intresset för Norrland ökade drastiskt i slutet av 1800-talet. Med utgångspunkt i naturresurserna vattenfall, skogar och berg växte den nya akademiska disciplinen ekonomisk geografi fram.

Ett av bergen som fångade malmetarnas intresse hade fått namn efter sin likhet med en fjällripa, på finska *Kieruna*. Där fanns malm i dagen som sprängdes första gången 1884 och som bildade förutsättningar för Loussavaara-Kiirunavaara-Aktiebolag (LKAB) från 1890. 1897 blev de malmfyndigheter som anats i Kiirunavaara och Loussavaara sedan århundraden systematiskt undersökta av en geolog från Sveriges Geologiska Undersökning, Hjalmar Lundbohm.¹²² Han blev LKAB:s förste disponent och kom dessutom att forma stadens näringsliv och kultur som ingen annan. Hjalmar Lundbohm engagerade sig även för Kirunas sociala liv, han stod t.ex. fadder för gruvbyns förstfödda och gav henne namnet *Kiruna*. Veckan efter Hjalmar Lundbohms jordfästning, då ännu blomprakten smyckade den kyrka han genom sitt gruvbolag skänkt Kiruna, jordfästes även fru Kiruna Forsberg, endast 26 år gammal. Två märkliga händelser som påminde samhället om både sin första och största invånare.

Gruvbyn med sitt nya namn växte fram i Jukkasjärvi kommun där centralorten länge hade varit Vittangi, ca. åtta mil sydost om Kiruna. 1909 blev Kiruna efter en politisk, administrativ och ekonomisk debatt municipalsamhälle och fick 1948 stadsrättigheter omfattande Jukkasjärvi kommun med Kiruna municipalsamhälle. 1971 sammanslogs Karesuando kommun och Kiruna stad till kommunen Kiruna och blev därmed till ytan större än Skåne, Halland och Blekinge tillsammans.¹²³ I dagligt tal benämns Kiruna tätort Kiruna C. Tätorterna inom nuvarande Kiruna kommun med musik- och dansundervisning är dessutom Abisko, Vittangi och Jukkasjärvi. Upptagningsområdet för musikskolan i Kiruna är hela nuvarande Kiruna kommun. Dock berör jag i detta avsnitt endast i några fall musiklivet i tätorterna utanför Kiruna C. Visserligen bodde barn från hela den nuvarande

¹²¹ Sverker Sörlin 1988, sidan 60 ff.

¹²² Gustaf Frank 1950, sidan 80.

¹²³ Kiruna 19 447 km², Skåne 11 027 km², Halland 4 785 km² samt Blekinge 2 941 km². Uppgifterna är hämtade från NEC.

kommunen under sin skoltid i Kiruna C, men jag kan emellertid inte belägga i vilken utsträckning dessa har medverkat i musiklivet där.

Samhällets officiella befolkningsstatistik de första åren avslöjar en hel del av stadens utveckling på Haukivaaras sluttning.¹²⁴ När järnvägen stod klar växte samhället snabbt med alla sina behov och brister. De rika bergen på oekonomiskt avstånd från kommunikationsleder fick sitt värde genom järnvägen till Narvik med ständigt isfri hamn. Malmбанan mellan Luleå och Ofoten i Norge stod klar till Kiruna 1899 och till Narvik 1902.¹²⁵ Konjunktursvackor och strejker äventyrade emellertid utvecklingen; några år var utflyttningen från Kiruna till Brasilien och andra länder större än den sammanlagda inflyttningen.

År	Födda	Döda	Inflyttade	Utflyttade	Folkmängd
1899	0	0	8	0	8
1900	5	2	225	14	222
1901	36	8	502	6	746
1902	98	26	926	64	1676
1903	167	25	1455	197	3071
1910	317	75	912	1071	7468
1920	280	122	675	595	8481
1930	300	111	558	411	12884
1940	206	252	520	504	11753

Tabell 4: Kirunas befolkningsstatistik från sekelskiftet fram till musikskolans etablering.

Gruvbolaget med dess dynamiske och kulturellt engagerade ledargestalt Hjalmar Lundbohm fick stor betydelse för samhällets utveckling i de flesta avseenden; administrativt, ekonomiskt, kulturellt och kyrkligt. Han deltog i skolans uppbyggnad, organiserade sysselsättning för ungdomar, medverkade till att Kiruna fick ett fullständigt vatten- och avloppsverk samt gatubelysning, till Lapplands musikvecka från 1911, till Kiruna kyrka 1912 under medverkan av goda vännerna Albert Engström, arkitekten Gustaf Wickman, konstnärerna Prins Eugén, Christian Eriksson och Carl Eldh. Ofta möter man i Kirunas första historia detta namn; Hjalmar Lundbohmskolan, Hjalmar Lundbohmsgården och

¹²⁴ Den inofficiella statistiken var enligt Lasse Brunnström (1981, sidan 111) en helt annan beroende på svårigheten att kontrollera in- och utflyttning framför allt av medföljande kvinnor och barn.

¹²⁵ Gustaf Frank 1950, sidan 39.

Hjalmar Lundbohmsvägen. Hans kontakter med rikets styrande och kulturellt ledande personligheter gynnade staden och bär till eftervärlden bevis för hur näringslivet och kulturen format en hel bygd. I omdömena efter honom heter det "detta komplicerade Menneske af Jern og Hjerte" eller "Du der utvandt Malm af Fjeldet, gjorde Sten til dagligt Bröd".¹²⁶ 1909 blev Hjalmar Lundbohm hedersdoktor i Uppsala, sedan han gjort sig känd som en av landets främsta geologer. Han har kallats "Lapplands okrönte kung".¹²⁷

Vilka musiktraditioner har vuxit fram i denna samhällsbildning; vilka musikårer, körer och musikarenor har förekommit i Kirunas tidsmässigt så klart begränsade historieskrivning? Vilken roll har folkrörelserna och skolorna haft för denna musiktradition och varför anställde man en kommunal musikledare i Kiruna? Svaren på dessa frågor sökte jag finna på Stadsbiblioteket, på Landsarkivet i Härnösand (där Samrealskolans verksamhetsberättelser finns) i Kirunas arkiv på LKAB, på Hjalmar Lundbohmskolan, på Musik- och dansskolan, i Stadshuset, samt på Folkrörelsearkivet för Norrbotten som har handlingar från en omfattande föreningsinventering i Kiruna.

Arbetarrörelsen

Den stora inflyttningen till Kiruna i början av seklet främst av arbetare från det stora järnvägsbygget skapade underlag för en bred organisationsbildning. 1903 fanns 40 föreningar av olika slag, av dem flera fackföreningar för gruv-, metall-, grov- och fabriksarbetarna, bagarna och järnvägsmännen. Samma år bildades Kiruna socialdemokratiska arbetarkommun till vilken alla fackföreningarna anslöt sig kollektivt. Arbetarkommunen blev härmed även ett forum för kultur- och bildningsfrågor i allmänhet.¹²⁸ Ur en utilistisk klubb utvecklades en socialdemokratisk ungdomsklubb där det rådde en demonstrativ motvilja mot den officiella kristendomen, vilket fick konsekvenser även för musiklivet. Vid julhelgen anordnades t.ex. en särskild julotta utan vare sig sång eller musik. Festligare var däremot de arrangemang för hela familjen som gruvtolvan¹²⁹ gjorde till tradition, samt vid de omfattande barnfester Hjalmar Lundbohm anordnade. Vid demonstrationer, strejkmöten, fester och utflykter hade musik och sång sin givna plats. Man ansåg det vara viktigt och nödvändigt att utveckla musiklivet. Trots oregelbundna arbetstider samt in- och utflyttning, bildades både musikkår och manskör. Loussavaara-Kiirunavaara Arbetarförening beslöt den 24 mars 1901 att bilda en musikkår varvid en uppsättning mässingsinstrument inköptes från Alby i Skåne. Vid samma tid fanns även ett stråkkapell initierat av fotografen Borg

¹²⁶ Hjalmar Lundbohms goda vänner Emilie Demant och Gudmund Hatt citerade i Yngve Åström 1965, sidorna 215 och 217.

¹²⁷ Yngve Åström 1965.

¹²⁸ Gustav Frank 1950, sidan 347.

¹²⁹ Svenska Grufarbetarförbundets avdelning 12.

Mesch samt en manskör som senare övergick till en blandad kör.¹³⁰ Efter att i några år ha saknat musikkår förenades Logen Verdandi och gruvtolvan i en ambition att bilda en oktettkår. I ett brev till Hjalmar Lundbohm anhåller man vördsamt om att få sysselsättning för oktettens medlemmar, lokal att öva i samt ett kontantbidrag. Som argument för sin framställning angav musikkårens medlemmar att få "allmänhetens och särskildt ungdomens tankar riktade på ädlare nöjen än blott dans" samt att "en musikkår här i Kiruna måste betraktas som en kulturell nödvändighet såsom afledare för semre nöjen, förslappningar och missnöje".¹³¹ På brevet står med rött antecknat "Klart" samt "200 kr", ett belopp som kan jämföras med en gruvarbetares dagsförtjänst som var ca. fyra kronor.¹³² Efter att ha lagts ned och ombildats i flera omgångar spelar den ursprungliga musikkåren idag som storband.

ABF

Kiruna Lokala Bildningsråd tillkom 1922 och blev föregångaren till Kiruna ABF-avdelning, som skriver sin historia från 1935.¹³³ Av verksamhetsberättelserna framgår att man gett enstaka sång- och musikcirklar från 1936, bl.a. en mandolin-orkester, samt att man 1943 dessutom hade cirklar i samspel och instrumental-musik för nybörjare. 1945/46 redovisas 18 deltagare¹³⁴ i musikskola under ledning av Fridolf Nilsson, Kiruna Musikkårs ledare. Året efter anger verksamhetsberättelsen att nio elever undervisats i valthorn, trumpet och klarinett. Åtta av dessa elever har från och med 1 maj antagits som medlemmar i Kiruna Musikkår. I Musikkårens styrelseberättelse för 1946 verifieras detta, och man gläder sig åt goda resultat och välbehövlig rekrytering. 1948/49 har förutom två cirklar med gitarrister sex elever undervisats i trumpet, valthorn och klarinett. Från 1952/53 sker ett samarbete med kommunens musikskola, vilket innebär att ABF åren fram till 1963 redovisar upp till 61 cirklar i bl.a. violin, piano, violoncell och blåsinstrument.¹³⁵ Musikskolan "köpte" dessa studiecirklar och fick tillbaka statsbidraget.

Frikyrkorörelsen

Den frikyrkliga rörelsen i Kiruna är lika gammal som samhället. Enligt Kirunakrönikören Hjalmar Frank har rörelsen emellertid utvecklats med stora svårigheter i ett arbetsklimat som var både "isigt och hårdplöjt". Det religiösa

¹³⁰ Gustaf Frank 1950, sidan 112. Jämför Åke Barck 1975.

¹³¹ LKAB:s arkiv. Se bilaga 3, sidan 398.

¹³² Kerstin Hägg 1993, sidan 67.

¹³³ Kiruna kommun 2000, sidan 362. Se även Staffan Johansson 1991, sidan 43.

¹³⁴ Troligtvis det sammanlagda deltagandet höst- och vårtermin, vilket innebär 9 deltagare vardera terminen.

¹³⁵ ABF:s verksamhetsberättelser 1930-60.

behovet var ersatt med den socialistiska samhällsläran och frikyrkorörelsen har inte upplevt någon stor tillströmning.¹³⁶

Fyra församlingar bildades åren 1901-02; Kiruna Brödraförsamling tillhörande Svenska Missionsförbundet, Kiruna Baptistförsamling, Frälsningsarmén i Kiruna samt Kiruna Metodistförsamling. De fyra församlingarna invigde efter några år egna kapell. Endast Frälsningsarmén har haft musikkår. Däremot har ungdomsarbete bedrivits i alla fyra församlingarna; 1945 invigdes hos Frälsningsarmén några ungdomsmusikanter som bildade både horn- och strängmusikkår. 1922 bröt sig 13 baptister ur sin församling och bildade Kiruna Filadelfiaförsamling. 1927 byggdes Filadelfiakyrkan i Kiruna och några år senare invigdes kapellet i Vittangi, från vilket det berättas att pingstvännernas sånger ackompanjerades av stränginstrument och att dessa sånger inte alltid liknade psalmer.¹³⁷ 1968 nedlades baptistförsamlingen och året efter även metodisternas församling.

Laestadianismen

Frikyrkorna utgjorde i Kiruna en tätortsföreteelse medan landsortens andliga verksamhet dominerades av laestadianernas, vars efterföljare fått viss betydelse även för Kirunas kulturliv. Lars Levi Laestadius var kyrkoherde i Karesuando 1826-49 och hade tidigare gjort sig känd även som botanist och utforskare av den lappländska floran. Han genomgick 1843 en inre kris som gjorde honom till en fanatisk väckelsepredikant med stark påverkan på liv och leverne i Norrland.¹³⁸ Botanistkollegan och författaren Sten Selander har upplevt andan i de norrländska byarna hundra år senare:

När nöden började lätta även i de mest efterblivna avkrokarna och tillvaron skulle kunnat få lite ljus och färg även här, mörklade man den själv genom att stänga ute all glädje med tjocka, svarta skynken av synd, synd, synd.¹³⁹

Bilden kompletteras av författaren Bengt Pohjanen:

Med sådan skrämmande stränghet tecknar han syndafördärvet och förtappelsens faror, att också de förhärdade och sorglösa kom till omtanke och ånger...dryckenskapen upphörde, stulet gods återfördes, oförrätter bekändes och människor började ett nytt liv i tro och kärlek...¹⁴⁰

¹³⁶ Gustaf Frank 1950, sidan 421.

¹³⁷ Vittangi Hembygdsförening 1977, sidan 103.

¹³⁸ NEC band 12, sidan 58.

¹³⁹ Sten Selander 1948, sidan 156.

¹⁴⁰ Bengt Pohjanen 1981, sidan 16.

I Kiruna fanns laestadianerna framför allt bland de finsktalande. I enlighet med sin åskådning hade de till en början ingen organisatorisk hemvist eller lokal. Möten höll man i hemmen hos varandra till 1922 då man invigde sitt bönehus under medverkan av såväl biskop som kyrkoherde. En extrem riktning av samma rörelse, *Den Ursprungliga Apostoliska Lutherska Förstföddas Församling* (de s.k. väst-laestadianerna) byggde ett eget kapell 1926.¹⁴¹ Laestadianernas förhållande till de ledande i samhället var helt underdånigt medan de förkastade politiska organisationer och placerade sig till höger om högern. I ett utpräglat socialistiskt samhälle!¹⁴² Det fanns alltså flera skäl till att frikyrkorörelsen inte utvecklades i större omfattning.

Nycterhetsrörelsen

Nycterhetsföreningar fanns i Karesuando och Vittangi redan i mitten av 1800-talet. Dessa föreningar blev emellertid inte långlivade. Nycterhetsambitionen utgjorde en vital del av laestadianernas budskap, varvid föreningarna i sig blev överflödiga. Nycterhetsrörelsen kom till Kiruna först i oktober 1900¹⁴³ genom IOGT-logen Kiruna Vapen, som redan två år senare kunde bygga sitt eget tempel med plats för halva Kirunas befolkning! Flera loger tillkom och 1907 hade kretsloggen av IOGT åtta loger med tillsammans 900 medlemmar, 15 % av befolkningen. Rörelsen påverkade även kommunförvaltningen. År 1916 beslöt kommunalstämman av inrätta en nycterhetsnämnd. Dess ledamöter kom att bestå av enbart godtemplare, vilket skapade konflikter med alla de som i olika angelägenheter hade att vända sig till denna nämnd. Några år senare upplöstes nämnden och uppgifterna övergick till fattigvårdsstyrelsen. Under 1900-talets första decennier fanns IOGT-loger med kort varaktighet även i Abisko, Bergfors, Vittangi, Riksgränsen, Björkliden, och Tuollavaara. Endast logerna Fjällvakten och Kiruna Vapen levde vidare.¹⁴⁴ Norrbomska kören och Musikkåren Lyran hörde till rörelsens musikaliska medel¹⁴⁵ samt körer och orkesterbildningar inom SGU-avdelningen Friska Viljor som var verksam från omkring 1915.¹⁴⁶ I många år tillhörde denna ungdomsförening en av de största i Kiruna med 250-300 medlemmar. Godtemplarkören och SGU-Orkestern anlätades ofta under 1930- och 40-talen i olika sammanhang även utanför rörelsen.¹⁴⁷

¹⁴¹ Gustaf Frank 1950, sidan 428.

¹⁴² Lennart Lundmark 1985, sidan 168 ff.

¹⁴³ Bengt W Larsson 1985, sidan 8.

¹⁴⁴ Bengt W Larsson 1987, sidan 190 ff.

¹⁴⁵ Gustaf Frank 1950, sidan 415.

¹⁴⁶ Bengt W Larsson 1987, sidan 74.

¹⁴⁷ Bengt W Larsson 1987, sidan 60, 74; Vår Sång, 1945:jan./feb. sidorna 3-5 samt NSD 1945-47.

Musiklivets organisationer

Det fanns i samhällsbildningen från 1900-talets första decennier i Kiruna alltså både frikyrkoförsamlingar och nykterhetsloger som medverkade i formandet av ett musikliv genom sina musikkåror och körer. Den sedvanliga midsommarutflykten till Kiirunavaaras topp för att bese midnattssolen åtföljdes t.ex. av musik-kåren. På Musikpaviljongen kunde man på större fester (anordnade av t.ex. Odd Fellows eller Tempelriddarna) lyssna till Musikkåren eller herrskapet Migär som underhöll med violin och piano. När stillbildsbiografen kom till Kiruna ackompanjerades föreställningen av fiol och piano, på Röda Kvarn av en hel orkester.¹⁴⁸

En förteckning över anställda 14- och 15-åringar vid LKAB upptar två ungdomar födda 1907 respektive 1908 med angiven uppgift "trumpetare", förmodligen som signalgivare vid sprängning.

Laestadianismen påverkade även den folkliga musiken. De instrument man använde var ofta hemmabyggen, t.ex. psalmodikon. Enligt laestadianernas uppfattning var det emellertid mindre synd att *sjunga* folkvisor än att *spela* dem.¹⁴⁹ Nybyggarna berättar om danser och lekar till dragspel eller munspel och visor i rallarlägren "om arbetets vedermödor och lördagens butelj, alltmedan tjugo ostämnda basar faller in i omkvädet så snussaften stänker".¹⁵⁰

Direkt motverkande krafter för musiklivets utveckling var laestadianernas och den utilistiska klubbens kulturfientlighet men även en allmän motvilja mot en officiell kristendom.¹⁵¹ Världskrigen och den omfattande depressionen i mitten av 1930-talet påverkade också föreningslivet. 1933 var arbetslösheten närmare 12 % och protokollen från Orkesterföreningen och Kiruna Musikkår vittnar om uppgivenhet och nedläggningshot.¹⁵² Likväl, eller kanske därför, utvecklades ett musikliv även utanför folkrörelsens organisationer.

Kiruna Orkesterförening

1902 tog Kirunas ledande fotograf Borg Mesch initiativ till en stråkorkester,¹⁵³ Kiruna Amatörkapell, som finns med i en föreningsinventering från 1903. Två år senare kallade stationsmästaren, folklivsforskaren, författaren och konstnären

¹⁴⁸ Berättelser av gamla kirunabor, sidorna 3 och 8. Inger Paine intervjuade Anna Fabricius 1976. Se Kerstin Hägg 1993, sidan 31.

¹⁴⁹ Lennart Lundmark 1988, sidan 159.

¹⁵⁰ Inger Paine 1976 respektive Norrbotten 1988, sidan 49.

¹⁵¹ Gustaf Frank 1950, sidan 348.

¹⁵² Gustaf Frank 1950, sidan 240.

¹⁵³ Hjalmar Falk 1973, sidan 30.

Karl Tirén¹⁵⁴ "för konstitueringen av musiksällskap i Kiruna inbjuder vi härmed till möte i bolagets skolhus..."¹⁵⁵

Orkestern finansierades förutom av konserter även av LKAB och disponenten Hjalmar Lundbohm genom passiva medlemskap och kommunala anslag. Simon Holmberg tillträdde 1912 som organist i Kiruna kyrka och framgångsrik dirigent i Musiksällskapet, som vid denna tid kallar sig Kiruna Orkesterförening. Under perioden 1916-21 saknas protokoll, troligen p.g.a. verksamhetssvårigheter under kriget. I mitten av 1920-talet har orkestern åter fått fäste bland medlemmar och publik. 22 musiker repeterade och spelade regelbundet. Mötesverksamheten var omfattande och publikarbetet vid sällskapets möten intensivt. Protokoll saknas även under depressionen 1930-35, men konsertverksamheten pågick ganska regelbundet. Situationen för orkesterföreningen förvärrades emellertid av andra världskriget. Dessutom avgick dirigenten Simon Holmberg 1947, vilket blev början till ytterligare avmattning i verksamheten. I början av 1960-talet blev sällskapet enbart arrangerande, men genom musikskolans nya ledare och samarbete med Kiruna Musikkår lyckades orkestern leva vidare.¹⁵⁶ Av Orkesterföreningens verksamhetsberättelser för 1954 och 1972 framgår att "utbildningen inom Kommunala Musikskolan börjar så smått sätta sina spår" respektive "Orkesternumrären ökade från 10 till mellan 35 och 40 mycket beroende på att musikskolans långsiktiga arbete nu börjat bära frukt".¹⁵⁷

Kiruna Musikkår

Loussavaaras-Kirunavaara Arbetarförenings Hornmusikkår från 1901 spelade i olika formationer och ombildades 1931 till Kiruna Musikkår. Under de första åren genomfördes ett 80-tal repetitioner och musikkåren medverkade vid konserter, demonstrationer, begravningar, dansaftnar, idrottstävlingar m.m. I samband med depressionen vid mitten av 1930-talet tvingades musikkåren lägga ner sin verksamhet 1936-43. Trots andra världskriget återupptogs repetitioner och konserter i mars 1943. 1945 lät dirigenten Fridolf Nilsson meddela att ABF hade för avsikt att starta en musikcirkel för mässings- och träblåsinstrument och vädjade till kårens medlemmar om hjälp som instruktörer. Kirunas förste kommunale musikledare, Sigfrid Strand, övertog efter kommunens erbjudande kårens ledarskap, men kåren återgick emellertid senare till amatördirigenter. Kiruna Musikkår ombildades 1983 till storband.

¹⁵⁴ Karl Tirén var bosatt i Kiruna 1904-07. Se vidare i boken om Karl Tirén som jojksamlare av Gunnar Ternhag (2000, sidan 15).

¹⁵⁵ Ur Bengt W Larssons tal vid Orkesterföreningens 60-årsjubileum. Förvaras bland orkesterföreningens handlingar i Musik- och dansskolans källare.

¹⁵⁶ Se föregående not samt NSD 1965-12-02.

¹⁵⁷ Kiruna Orkesterföreningens verksamhetsberättelser 1954/55 respektive 1972/73.

I en uppsats om Kiruna Musikkår har Torbjörn Jakobsson utförligt redogjort för Kiruna Musikkårs utveckling och undersökt anledningen till omorganisationen 1983. Jakobsson framhåller att musikkåren efter 1968 blev helt beroende av musikskolan för att trygga sin nyrekrytering. Emellertid blev bundenheten av musikledaren som dirigent och musikskolans lärare som musiker alltför stort. Kommunaliseringen av såväl ledare som musiker kom att innebära att musikkåren inte kunde fortsätta sin verksamhet som tidigare.¹⁵⁸ Amatörmusikernas kärleksfulla fritidssysselsättning fick ge vika för en mer skolanpassad verklighet med helt annat hänsynstagande och fritidskonkurrenter.¹⁵⁹

Manskörer

Norrbomska kören, med sin dirigent och grundare JA Norrbom, övertog 1904 spillrorna av den godtemplarmanskör som bildats några år tidigare.¹⁶⁰ I samband med att Hjalmar Lundbohm återkom från en resa till USA mötte vid järnvägsstationen bl.a. Kiruna Manskör som bildades 1916. Kören leddes fram till 1948 av Arvid Almgren. Kören är fortfarande aktiv.

Skolmusiken

Dagens gymnasium, Hjalmar Lundbohmskolan, har genomgått flera olika faser. Genom gymnasiereformen 1970 sammanfördes Kiruna Praktiska Ungdomsskola (KPU) och Högre Allmänna läroverket (HAL).¹⁶¹ Båda skolorna har sitt ursprung i Hjalmar Lundbohms engagemang för det allt större barnantalet under nybyggartiden då den första folkskolan inrättades i Kiruna år 1900. Folkskolan utvidgades till Högre folkskola med teoretisk linje, yrkes- och hushållsskola. 1921 ombildades den teoretiska linjen till kommunal mellanskola, och senare samrealskola med gymnasium och högre allmänt läroverk. Yrkeslinjerna blev Kiruna Praktiska Ungdomsskola. I fortsättningen kallar jag skolorna endast KPU respektive HAL, vilket inkluderar även tidigare skolformer. För att få en uppfattning om vilket musikliv som funnits vid skolorna har jag gått igenom deras årsredogörelser åren 1915-60 och studerat skolornas, ABF:s och Musikskolans utveckling. Vid musikskolebildningen förändrades instrumental- och ensembleundervisningen påtagligt vid de båda läroverken. Successivt övergick instrumentalundervisningen vid läroverken till att endast omfatta piano och orgel men upphörde helt i slutet av 1950-talet.¹⁶²

¹⁵⁸ Thorbjörn Jakobsson 1995, sidan 37.

¹⁵⁹ Jämför Gunnar Heiling (2000, sidan 1) som reflekterat över en liknande företeelse i en annan norrländsk kommun.

¹⁶⁰ Gustaf Frank 1950, sidan 113.

¹⁶¹ Kirunas skolor finns utförligt beskrivna i Karin Westergren & Curt Persson 1996.

¹⁶² Se bilaga 4.

Kiruna Praktiska Ungdomsskola

Ett av resultaten av Hjalmar Lundbohms omtanke om det unga samhällets alla barn och deras utbildning var den högre folkskolan, där eleverna erbjöds ytterligare teoretisk och praktisk yrkesutbildning anpassad efter behoven i samhället. Denna skola bekostades helt av LKAB och utvecklades så småningom till Kiruna Praktiska Ungdomsskola (KPU). Musikundervisningen innebar 1915 upprepning och utvidgning av folkskolans kurs i musikaliska beteckningar, taktarter, tonarter, unison sång samt 2-3-stämmig sång. Först läsåret 1924/25 förekom instrumentalundervisning och orkesterspel på KPU. Lärare var Simon Holmberg, organisten i Kiruna kyrka och tillika Orkesterföreningens dirigent. Mellan elva och arton elever per år fick fram till år 1945 undervisning i orgel, piano eller violin, dessutom åren 1937-39 i klarinett och blockflöjt. Från 1924 till 1931 fanns på KPU även en orkester som repeterade regelbundet och medverkade vid skolans arrangemang. På KPU minskade elevantalet i instrumentalmusik markant i samband med att ABF startade sina musikcirklar 1945 och upphörde helt när den kommunala musikskolan startade 1949. Holmberg efterträddes som musiklärare 1948 och under 1950-talet av Fritjof Kunni, Sigfrid Strand respektive Gunnar Wahlstrand.

Högre Allmänna Läroverket

Den teoretiska linjen vid den högre folkskolan utvecklades till Kommunala Mellanskolan (sedermera samrealskola och högre allmänt läroverk) och förstatligades 1921. Även på denna skola började ensemble- och instrumentalundervisningen ledd av Simon Holmberg först läsåret 1924/25. Orkestrarna från KPU och HAL övade tillsammans enligt katalogen läsåret 1930/31. Elevantalet var 1932 som mest omfattande; 16 elever fick då violinundervisning. Under de följande åren förekom ingen orkester och elevantalet minskades kraftig i musik. 1941/42 förekommer emellertid instrumentalundervisning förutom i violin och orgel även i klarinett och sax, utan att katalogerna redovisar någon förändring på lärarsidan. Från 1947, d.v.s. när ABF:s musikskola kommit igång, förekom endast orgel- och pianoelever och från 1952 endast undervisning i piano.

Musiklivets ordnande

Jukkasjärvi kommunalnämnd hade 1947 tillsatt en kommitté för att utreda en eventuell kulturnämnd. Initiativet kom från kommunalnämndens ordförande Hjalmar Nyström som också utredde frågan. I ett förslag till kommitténs yttrande i samband med att fullmäktige beslöt tillsätta en kulturnämnd sammanfattar man: "Musiklivet i Kiruna förtjänar all aktning men dock torde en del kunna göras för att utbildningsmöjligheterna på musikens område förbättras och underlättas."

Samarbete och samordning av redan verksamma kulturella organ framhölls.¹⁶³ Man utgick ifrån förhållandena i Nacka kommun där man anslagit 30 000 kr till den folkliga musikundervisningen. Det framhölls också att en nämnd inte borde "inkräkta på redan befintliga frivilliga kulturella föreningar och institutioner", samt att "Det vore t.ex. synnerligen lämpligt att en kommunal musikledare skulle sortera under nämnden".¹⁶⁴ Fullmäktige inrättade 1947-06-11 Jukkasjärvis kultur-nämnd, som redan dagen efter hade sitt första sammanträde. Nämnden fick även befogenheter att utgöra Kiruna municipalsamhälles kulturnämnd.¹⁶⁵

Samtidigt som frågan om kulturnämnd utreddes samlades man i en annan grupp för att diskutera musiklivet i Kiruna.¹⁶⁶ I denna grupp, som senare tillsattes som kommitté av kommunalnämnden, fanns företrädare för skolorna, kommunen, kyrkan samt det allmänna musiklivet. Det första sammanträdet "angående ordnandet av musiklivet i Kiruna" inleddes av kommunalnämndens ordförande Hjalmar Nyström, som meddelade att det ansetts lämpligt att ta upp frågan om ordnandet av musiklivet i skolorna och den allmänna musikundervisningen i samhället. Det framgick även i diskussionen, att frågan om att anställa ytterligare en organist i kyrkan hade väckts redan för flera år sedan, samt att nuvarande organisten Simon Holmberg skulle avgå med pension i och med 1947 års utgång. Det bedömdes därför angeläget att återuppta frågan om musiklivets ordnande. I kommittén deltog bland andra Fridolf Nilsson, ledare för Kiruna Musikkår och för ABF:s musikskola samt konsertmästare i Kiruna Orkesterförening under många år.

Diskussionerna om musiklivets ordnande fördes i denna kommitté men även vid kulturnämndens första sammanträde som hölls redan innan beslutet vunnit laga kraft, d.v.s. dagen efter fullmäktiges beslut. Man enades till sist om att behovet i Kiruna var dels en musiklejare i läroverket tillika organist i kyrkan, dels en musiklejare för folkskolan tillika organist vid krematoriet samt dels en musiklejare för KPU och ledare för den frivilliga undervisningen i samhället. Kommittén beslöt även föreslå fullmäktige att tjänsten som kommunal musikledare skulle omfatta bland annat följande arbetsuppgifter:

- leda Kiruna musiksällskap
- leda Kiruna Manskör
- leda ungdomskör

¹⁶³ Jukkasjärvi kommunalfullmäktige 1947-06-11 § 141, bilaga.

¹⁶⁴ Jukkasjärvi kommunalnämnds protokoll 1947-05-02 § 3.

¹⁶⁵ Jukkasjärvi kommun med municipalsamhället Kiruna sammanslogs 1948 till Kiruna stad.

¹⁶⁶ Angående ordnandet av musiklivet i Kiruna, 1947-06-05. Protokollet förvaras tillsammans med kulturnämndens protokoll.

- undervisa i sång och musik i KPU
- i samråd med den av folkskolestyrelsen anställda musikläraren¹⁶⁷ undervisa i särskild musikskola omfattande instrumentalmusik och musikteori (individuellt och i grupper)
- leda allsångsaftnar i Kiruna.¹⁶⁸

Den första musikledaren i Kiruna, Sigfrid Strand, anställdes i augusti 1949 och efterträddes i september 1951 av Gunnar Wihlstrand, 1963 av Thomas Nyström, 1989 av Stig Thornéus. Av protokollen framgår att organisten i Vittangi avlönats även med kommunala medel för att också tjänstgöra som kommunal musikledare där.¹⁶⁹

Musikskolan i Kiruna

Den kommunala musikskolan i Kiruna startade sin verksamhet i samband med att Sigfrid Strand började sin tjänstgöring som kommunal musikledare 1949.¹⁷⁰ Dock har frivillig av allmänna medel subventionerad instrumentalundervisning erbjudits långt tidigare. Den orkester som Simon Holmberg ledde vid stadens skolor under 1920-talet nämns i flera sammanhang.¹⁷¹

Elevantalet i instrumentalundervisningen på KPU och HAL var som störst 1941/42. Två år senare startade ABF sin orkestercirkel och ytterligare två år senare musikskolan.¹⁷² Ledare för undervisningen var på HAL och KPU Simon Holmberg och för ABF Fridolf Nilsson. Båda var engagerade i Kiruna Orkesterförening; som dirigent respektive som konsertmästare. Nilsson var dessutom Musikkårens dirigent och ledamot av kulturnämnden. Stadens borgmästare Hjalmar Nyström upplevde KPU:s skolorkester som elev, spelade tuba i Frälsningsarméns scoutmusikkår och blev senare hedersledamot i Kiruna Musikkårs styrelse.¹⁷³

När Siegfrid Strand började sin musikledartjänst 1949 redovisas ej längre några instrumentalelever vid KPU. Vid HAL fanns endast elever i orgel och piano.

¹⁶⁷ Folkskolestyrelsen anställde som musiklärare vid Kiruna Folkskolor musikdirektören Doris Lundbladh för vårterminen 1948 och musikdirektören Nils Yngve Rydenstahl läsåret 1948/49 enligt sina protokoll 1947-12-18 § 14 och 1948-04-13 § 14.

¹⁶⁸ Protokoll 1947-09-27 angående ordnandet av musiklivet i Kiruna.

¹⁶⁹ Kulturnämndens protokoll 1948-10-12 § 2.

¹⁷⁰ Sigfrid Strand har återgivit sina minnen på Sveriges Musik- och Kulturskoleråds hemsida <<http://www.smok.se/Musik/musikled.HTM>>.

¹⁷¹ T.ex. i Bengt W Larsson 1984, sidan 70.

¹⁷² Jämför sidan 174.

¹⁷³ Bengt W Larsson 1984, sidan 101.

Siegfrid Strand ansåg inte att musikskolan skulle drivas i regi av ABF, som saknade möjligheter att genomföra individuell undervisning.¹⁷⁴ ABF hade åren 1949-51 endast gitarrcirklar, en undervisning som inte musikskolan erbjöd.¹⁷⁵ Från 1952/53 finansieras emellertid musikskolans undervisning delvis genom ABF; upp till 61 cirklar var verksamma. Statsbidraget för dessa cirklar utbetalades till musikskolan.¹⁷⁶ Samma källa redovisar 21 deltagare som vid 17 tillfällena sjungit i kör; i den ekonomiska redovisningen med kommentaren "andelar i Kiruna Körskola". Från 1964 övergick musikskolan helt i kommunal regi och kallas från höstterminen 1994 Kiruna Musik- och dansskola.

Diskussion

Med utgångspunkt i Frede Nielsens interrelationella forskningsmodell¹⁷⁷ vill jag nedan diskutera framväxten av en musikskola i Kiruna.

Musikundervisningen

Behovet av musiklejare kunde förutses genom att Simon Holmgren skulle avgå med pension från sina tjänster på läroverken. Musikkåren hade redan genom ABF och egna ledare skapat undervisningsmöjligheter inom kåren. Vidare uttalades folkskolans behov av musiklejare, en tjänst som tidigare inte funnits. Huruvida man avsåg ett behov av instrumentalundervisning i folkskolan framgår ej av materialet. Körer från skolan hade dock medverkat även utanför skolvärlden. Musikkommittéerna initierades alltså i anledning av ett behov av musiklejare till läroverken, folkskolan och den fria instrumentalundervisningen.

Diskurs

Det fanns vid mitten av 1940-talet en klar ambition att samordna Kirunas musikliv. Denna ambition handlade mer om att tillvarata utvecklingspotentialen och mindre om att initiera något nytt. Kirunas musikliv har under 1900-talet genom arbetslöshet, skiftarbete och utflyttning varit mycket sårbart. När Simon Holmberg, en av musiklivets få ledargestalter, 1947 stod inför sin pensionering berördes organisttjänsten i Kiruna kyrka samt musiklejarebefattningarna på läroverket och på KPU. Då bildades två nya grupperingar i Kiruna; dels en informell grupp av musiklivets företrädare och dels kulturnämnden, som formaliserade gruppen "Kommittén för musiklivets ordnande" där man förde detaljerade diskussionsprotokoll. I diskussionerna framkom inga andra behov än en samlade kraft efter Simon Holmgren som måste fördelas på tre pedagoger.

¹⁷⁴ Brev 1997-30-23 till mig.

¹⁷⁵ Protokoll kulturnämnden 1949-10-05 § 2 Kommittén för musiklivets ordnande. Undervisningen i musikskolan skulle erbjudas symfoniorkesterns instrument.

¹⁷⁶ ABF:s verksamhetsberättelse för 1956/57, sidan 11.

¹⁷⁷ Se sidan 28.

Det kommunägda krematoriet saknade fast anställd musiker och dessutom ansågs behovet av musiklärare i folkskolan vara angeläget. I samband med diskussionerna i kommittén väcktes förslaget, att även "det folkliga musiklivet" behövde organiseras.¹⁷⁸

Gruppen enades från början om att tre ledare skulle föreslås. Till grund för fördelningen av uppgifter låg kraven på kompetens. *Fullständig musikeduktionsutbildning* ansågs nödvändig för tjänsterna i folkskolan, läroverken, i Kiruna kyrka och på Krematoriet.¹⁷⁹ För den folkliga undervisningen var förmågan att leda orkester viktigare än formell utbildning. Detta kommer även till uttryck i befattningsbeskrivningen för den kommunala musikledaren, där uppgiften som musiksällskapets ledare nämns först. Musikledarens arbetsuppgifter var inte i första hand pedagogiska, och det var inte den förste musikledarens meriter heller. När Sigfrid Strand tillträtt sin tjänst diskuteras riktlinjerna för den kommunala musikledarens verksamhet vid ett protokollfört sammanträde med kulturnämndens företrädare. Där enas man om "...att de viktigaste uppgifterna torde komma att hänföra sig till den verksamhet, som utövas av musiksällskapet och torde orkesterverksamheten samt en musikskola härvid stå i första rummet".¹⁸⁰

Bestämmelser

När Kiruna Musikkår 1945 tog initiativ till att med sina egna medlemmar erbjuda musikundervisning i cirkelform utgick inte statsbidrag. Några förordningar eller bestämmelser som kunde gynna en musikskolebildning fanns alltså inte. Man skapade dem. Den frivilliga instrumentalundervisningen var inte reglerad i folkskolan. Endast läroverken hade i förordningar möjligheter att ge sina elever instrumentalundervisning. Kommitténs arbete var politiskt förankrat i kommunen genom bl.a. ordföranden i såväl fullmäktige, kommunalnämnden och kulturnämnden. Här skapades de bestämmelser som man saknade för den instrumentalundervisning man saknade. Alla beslut som togs i frågan var eniga; inga reservationer finns redovisade.

1947 infördes nya regler för statsbidrag till studiecirklar. De nya bidragsmöjligheterna för ledararvode och administration skapade nya möjligheter inte minst för den institutionella tillhörigheten.

¹⁷⁸ Jämför beteckningen "folklig" i betydelsen "bred, allmän, frivillig utan bindning till skolan" som hade förekommit bl.a. 1923 vid Folkliga Musikskolan i Ingesund med sin huvudman "Föreningen för det folkliga musiklivets främjande", samt i Nacka, där kommunalt stöd från 1935 har lämnats "Nacka folkliga musikskola". Detta framgår av SOU 1962:51, sidorna 95 och 35.

¹⁷⁹ Man avsåg troligtvis högre musiklärarexamen, högre kantors- och organistexamen, vilka tillsammans utgjorde kompetenskravet för kyrkomusikertjänst i större församlingar.

¹⁸⁰ Kulturnämndens protokoll 1949-10-05 § 2.

Den institutionella dimensionen

ABF stod som huvudman för den första musikskoleundervisningen som skedde i Kiruna Musikkår med dess medlemmar som lärare. Den förste musikledaren Sigfrid Strand har berättat att det förekom påtryckningar om att undervisningen i den kommunala musikskolan skulle fortsätta i form av studiecirkel, vilket Strand motsatte sig.¹⁸¹ Från läsåret 1952/53 redovisas musikskolans undervisning åter som studiecirkel, men utan att huvudmannskapet förändrades. Samtidigt som studieformen studiecirkeln fick ökad autonomi, minskade studieförbundets påverkan och den kommunala musikskolan kunde fortsätta sin undervisning med kulturnämnden som huvudman.¹⁸² I musikskolans budget finns statsbidraget upptaget som inkomst. Ett förhållande som var möjligt då.

Huvudman för den nya musikskolan blev kulturnämnden, en naturlig följd av ambitionen att samordna kommunens musikliv. Först senare diskuterades skolstyrelsen som lämplig huvudman, dock utan att någon förändring skedde.

De ekonomiska förutsättningarna

I den första budgeten som omfattade den kommunala musikskolan i Kiruna var 10 000 kr upptagna som arvode åt musikledaren.¹⁸³ Drätselkammaren beslöt anvisa 7 500 kr och uppdrog åt kulturnämnden att via personkontakter söka musikledare och att efterhöra löneanspråken. Kulturnämnden beslöt efter misslyckade kontakter att i annons uppge årslönen lägst 12 000 kr. Kostnader för instrument och administration nämndes inte, däremot att musikledaren ålades att själv svara för telefon. Eleverna skulle erlägga en avgift om tio kronor per termin.¹⁸⁴

Verklighetsdimensionerna

Sambanden mellan den förste musikledarens intenderade och upplevda verkligheter framgår av hans instruktion och de årsredogörelser han skrev. Den *intenderade* verkligheten för musikskolan i Kiruna formulerades genom politiska beslut i musikledarens instruktion; dock enbart i övergripande termer. Någon målsättning för musikskolan fanns inte annat än att musikledaren skulle "verka för musiklivets höjande". Hur detta skulle genomföras angavs i sex punkter. Vid ett protokollfört sammanträde med kulturnämndens ordförande, den nytillträdde musikledaren samt musiksällskapets ordförande Rikard Edendahl var man ense om att musiksällskapets orkesterverksamhet och en musikskola skulle prioriteras först¹⁸⁵. Av musikledarens instruktion, punkten 2, framgår att musikskolan - en

¹⁸¹ Brev 1997-30-23 till mig.

¹⁸² I Lars Arvidsson 1996, sidan 24 diskuteras utförligt studiecirkeln i detta perspektiv.

¹⁸³ Kulturnämndens protokoll 1947-10-16 § 3.

¹⁸⁴ Kulturnämndens protokoll 1949-10-05 § 2.

¹⁸⁵ Protokoll kulturnämnden 1949-10-05 § 2.

särskild musikskola - skulle omfatta endast instrumentalmusik i form av stråk- och blåsinstrument samt musikteori. Det enda pedagogiska inslaget i denna instruktion berörde undervisningsformen - enskild, gruppvis och ensembleundervisning. Under den sista punkten framgick att i mån av tid skulle musikledaren även leda körer och Kiruna Musikkår.

Den *upplevda* verkligheten finns redovisad i årsredogörelser. Efter musikskolans första verksamhetsår kunde musikledaren berätta om de 38 antagna eleverna, om Orkesterföreningens 43 repetitioner och 4 konserter, Kiruna Musikkårs 30 repetitioner och några framträdanden, om sin planering, arrangering och notskrivning. Musikledaren sammanfattar sin redogörelse med förhoppningen om att "Med de energiska musiker, som redan finnes i orkestrarna, och den möjlighet till utbildning, som gives i Musikskolan, finnes det förutsättningar för att så småningom nå synnerligen goda resultat".¹⁸⁶

De externa aktörerna

Utanför musikskolan fanns flera individer och grupper som påverkade musikskolans framväxt. Även samhället i form av kommunens, municipalets och stadens representanter har spelat en roll i dessa sammanhang. Nedan sammanfattas dessa aktörers insatser.

Hjalmar Lundbohms insatser har spelat en avgörande roll i utvecklingen från den lilla byn Loussajärvi¹⁸⁷ till Kiruna som en av världens största kommuner. I gruvbolagets begynnelse saknades helt lokala myndigheter. Bolaget fick därför en naturlig roll att förse både sina och samhällets övriga kringverksamheters anställda med bostäder, föreningsliv och social omsorg. Kiruna räknar sin tillblivelse från år 1900, och redan tre år senare fanns ett 40-tal föreningar av olika slag, stimulerade och några även initierade av gruvbolagsdisponenten.¹⁸⁸ Det berättas om Hjalmar Lundbohm att han personligen infann sig hos den organisation han ansåg vara den effektivaste, Loussavare-Kierunavare Arbetarförbund, för att be dem initiera en föreläsningförening.¹⁸⁹ Hjalmar Lundbohms omtanke om de snabbt växande barnskolorna skapade skolor och sysselsättning i form av arbete och förlustelser såväl under som efter skoltid.

Hjalmar Lundbohms kulturintresse är ofta omvittnat. Redan 1904 anordnades konstutställningar och från 1911 anordnades Musikveckan i Lappland, då Sven Kjellströms kvartett ofta anlätades.¹⁹⁰ Initiativtagare och ekonomisk garant var

¹⁸⁶ Kiruna kulturnämnd 1950-09-14 § 3, bilaga.

¹⁸⁷ Byn Loussajärvi i Jukkasjärvi kommun uppträder för första gången i kommunens debiterings- och uppbördslängd år 1898 (Gustaf Frank 1950, sidan 131).

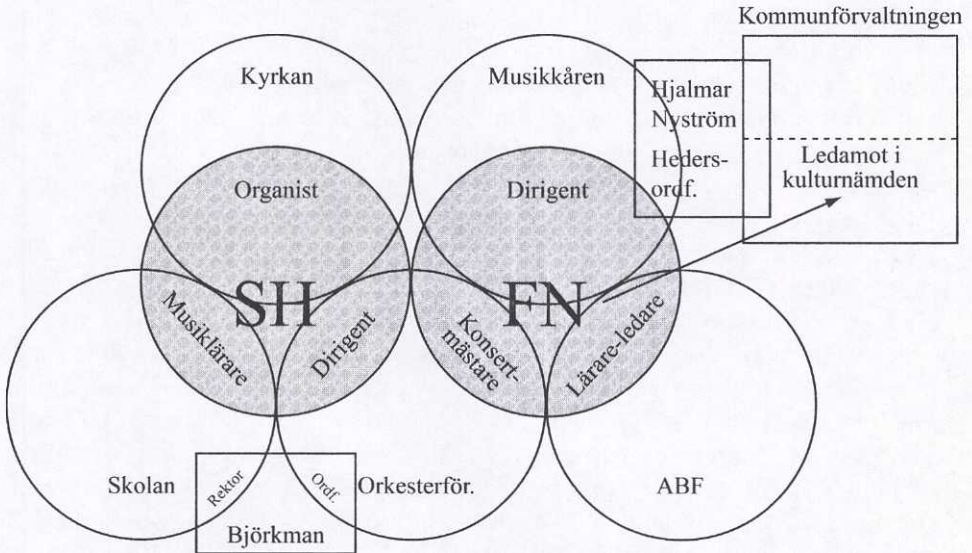
¹⁸⁸ Gustaf Frank 1950, sidan 113.

¹⁸⁹ Lasse Brunnström 1981, sidan 86.

¹⁹⁰ Yngve Åström 1965, sidan 113.

Lundbohm i vars personliga bekantskapskrets även ingick Prins Eugen, Christian Eriksson, Albert Engström och Carl Eldh som alla medverkat till att göra Kiruna kyrka och klockstapel till en märklig traditionsbärare.¹⁹¹

Musikkårer, körer och andra musiksällskap fick av Hjalmar Lundbohm stöd och uppmuntran inte minst genom kontantbidrag; han personifierade och verifierade kulturintresset i Kirunas första historia. Namn som Borg Mesch, Karl Tirén och JA Norrbom förknippas med kör- och orkesterbildningar som en konsekvens av denna positiva grogrund som Hjalmar Lundbohm skapade.

Figur 7. Eldsjälarna Simon Holmberg (SH), Fridolf Nilsson (FN), Emil Björkman, Halmar Nyström och deras positioner i Kirunas musikliv på 1940-talet. Simon Holmberg var samtidigt kyrkomusiker, skolans musiklejare och orkesterföreningens dirigent. Fridolf Nilsson var orkesterföreningens konsertmästare, dirigent i Kiruna Musikkår, lärare-ledare i ABF:s musikskola och ledamot i kulturnämnden. Hjalmar Nyström var hedersordförande i Kiruna Musikkår samt ledande politiker i kommunförvaltningen med politiskt riksperspektiv från riksdagens första kammare. Vid seklets början var Emil Björkman skolans förste rektor och även orkesterföreningens förste ordförande.

Kommun- och rikspolitikern Hjalmar Nyström valdes redan som 20-åring till vice ordförande i Kiruna Musikkår och blev senare hedersordförande. Han kom i kontakt med Simon Holmberg och Fridolf Nilsson i deras roller i det Kirunas musikliv som formats genom skolan, kyrkan, ABF, Orkesterföreningen och Musikkåren. Hjalmar Nyströms engagemang för musiklivets ordnande kom till ut-

¹⁹¹ Sverker Sörlin 1988b, sidan 21.

tryck i de kommittéer han initierade och som sen medverkade till musikskolans start. Det var alltså Hjalmar Nyström som på ett politiskt plan tog initiativ till denna utveckling.¹⁹²

Simon Holmbergs roll är dock indirekt avgörande. Simon Holmberg hade som kyrkomusiker, Orkesterföreningens dirigent och skolans musiklärare skapat ett musikliv i Kiruna som man inte ville avvara. Kommittéerna, som Nyström initierade, tillkom inför Simon Holmbergs pensionering årsskiftet 1947/48.

Till betydande individuella engagemang i Kirunas musikhistoria hör också *Fridolf Nilsson* i sina roller som musikkårens dirigent, Orkesterföreningens konsertmästare, initiativtagare till ABF:s musikskola samt ledamot i kulturnämnden i de kommittéer som gav Kirunas musikliv en andra andning.

Några individuella insatser är naturligt kopplade till grupperingar, där de olika musikföreningarna genom åren dominerar. Hjalmar Nyström, Fridolf Nilsson och flera av Orkesterföreningens medlemmar var i mitten av 1940-talet politiskt aktiva och hade vuxit upp i en skolmiljö där Simon Holmberg direkt eller indirekt påverkat deras musikintresse. Dessa aktörer var nu säkerligen angelägna om att ersätta den sammanhållande kraft man var van vid i Kiruna. Det fanns ytterligare grupperingar som påverkade musiklivet.

Logen Verdandi och *Kiruna-Loussavara Arbetarförening* angav i framställningen om medel för en musikkår till gruvbolagets disponent som sina skäl ett ansvarskännande för ungdomar, men även en samhällsgrundad kulturambition. När oktettkåren inte var spelbar fick Frälsningsarméns Hornmusik rollen som aktör för att i större grupperingar förstärka festivitas och samhörighet; t.ex. vid demonstrationer och uppvaktningar. Kirunas Musikkårs behov av rekrytering i tider av sårbarhet orsakad av arbetslöshet, personalomsättningar och skiftarbete i gruvan, är emellertid de förhållande som direkt initierat en möjlighet till instrumental utbildning förverkligad i ABF:s Musikskola hösten 1945. Musikskolan sysselsatte visserligen endast nio elever, men det var möjligheterna och behoven som anades.

Flera andra mindre orkesterbildningar kring Karl Tirén, Erik Myrén, Knut Ridderholm m.fl. har på kaféer, biografer och i festlokaler dessutom medverkat till formandet av Kirunas musiktradition som i sin tur medverkat till att skapa behovet av en instrumental undervisning.

Trots att *ABF:s musikskola* varit igång sedan hösten 1945 nämns den inte i kommitténs protokoll 1947. Kännedomen om denna undervisning är emellertid uppenbar, då Fridolf Nilsson deltog i arbetet och ger uttryck för behov och utvecklingsmöjligheter. Hjalmar Nyström, som initierade kommittén och blev dess enmansutredare, var vid tillfället medlem och hedersordförande i Kiruna Musik-

¹⁹² Hjalmar Nyström var 1949-1963 riksdagsman i första kammaren.

kår. ABF:s musikskola kan därför antas ha utgjort en pådrivande faktor när Kiruna anställde musikledare och formade sin kommunala musikskola.

Den geografiska och sociokulturella dimensionen

Möjligheterna för organisationerna i Kiruna att från angränsande städer engagera t.ex. militärmusiker som ledare och lärare i olika sammanhang var begränsade genom de stora avstånden. Det låg i samhällets intresse att värna den musikkultur som fanns. I Kiruna var musikintresset under 1900-talets första två decennier "mycket större än man kunde ana". Det berättar stinsen och musikern Karl Tirén, som redan 1904 med lokala krafter kunde arrangera en välgörenhetskonsert till förmån för en god vän inom SJ.¹⁹³

LKAB:s samhällsintresse på musikområdet kom till uttryck genom generositet gentemot Oktettkåren 1907, genom Musikveckan från 1911, genom att bekosta Simon Holmbergs musiklärarlön på KPU, anslag till Kiruna Musikällskap för noter och instrument med 325 kr o.s.v.¹⁹⁴

Kommunalfullmäktige anmodade Kiruna Musikkår på 1930-talet att om möjligt en gång i månaden ge en folkkonsert i syfte att stimulera intresset för musiken i samhället och bidrog med anslag "för musiklivets höjande i Kiruna".¹⁹⁵

Samhällets tack till Kiruna Musikkår framfördes då och då av kommunalnämndens ordförande Hjalmar Nyström. Han framhöll vikten av att, i synnerhet sommartid, ha en musikkår till samhällets förfogande.¹⁹⁶

I avsikt att samordna Kirunas musikliv inrättade kommunalfullmäktige 1947 *kulturnämnden* och dessutom samtidigt kommittén för musiklivets ordnande. I diskussionerna inom musikkommittén framgår klart att det var Kirunas samlade musikliv man i första hand värnade. Som en konsekvens därav blev det angeläget att skapa rekryteringsmöjligheter till framför allt musikällskapen, och man föreslog att en musikskola borde bildas.

Genom instrumentalundervisningen vid KPU och HAL formades orkestrar som spelade vid skolans högtider men som däremot inte förekom i musiklivet för övrigt. När den kommunala musikskolan startade 1949 upphörde instrumentalundervisningen på KPU, och dess elever sökte sig till den kommunala musikskolan.¹⁹⁷

Kommittén för ordnande av musiklivet i Kiruna hade även tydlig politisk inriktning. Torsten Lindqvist, sedermera kulturnämndens ordförande, framhöll att det mest angelägna för samhället var att med kommunalt stöd få till stånd en

¹⁹³ Halmar Falk 1973, sidan 29.

¹⁹⁴ LKAB:s arkivmapp "Musik och skola".

¹⁹⁵ Protokoll Kiruna Musikkår 1934-11-10 § 15-16.

¹⁹⁶ Musikkårens årsmöte 1945-09-24 § 8.

¹⁹⁷ Kulturnämndens protokoll 1949-10-18 § 1.

folkelig musikundervisning som nådde de bredare lagren i samhället.¹⁹⁸ Dessutom anfördes vid samma tillfälle att det var en ur kommunal synpunkt viktig angelägenhet att de olika intressena för musiklivets ordnande kunde sammanjämkas och förenas.¹⁹⁹ I januari följande år var problemen ännu inte lösta varvid man gör frågan ännu mer angelägen genom att hänvisa till musiksällskapens behov inför det stundande SM-spelen i skidor.²⁰⁰ Man ansåg att Kiruna som SM-anordnare inte fick försättas i en situation som innebar att man skulle sakna musik vid de olika arrangemangen. I den musikkulturella kontinuiteten från samhällsbyggnadens början i Kiruna fanns flera ensembletyper; musikkår, stråkensemble, körer och ungdomsensemblar. När ABF 1945 startade sin musikskola fanns två musikkårear, mandolinorkester, orkesterförening, manskör, godtemplarkör, damkör, kyrkokör och Frälsningsarméns ungdomsorkester.²⁰¹

Sammanfattning

ABF:s musikskola från 1945 kommunaliserades 1949 och en kommunal musikledare anställdes. Detta innebar förutom tacksamt noterad större rekryteringsbas för både Orkesterföreningen och Musikkåren, dessutom tillgång till professionell ledning. Ett förhållande som för Musikkårens del emellertid förtog amatörmusikivern när musiklejare och musikskolans elever genom sin skolattityd negativt påverkade andan och deltagarintresset i kåren.²⁰²

Musikskolan i Kiruna växte alltså fram i ett samhälle som värnade sina musiksällskap, i vilka nyckelpositionerna innehades av några få musikprofiler. En samhällsstödd musikundervisning med tydlig och bred målgrupp blev resultatet.

Borås

Borås har alltid varit en musikälskande stad, äfven om det förr kunnat hända, att främmande konsertgiffvare ej funnit alltför starka skäl att rosa färden dit. Desto mer har musiken omhuldats och odlats af privata musiksällskap såväl offentligt som i hemmen.²⁰³

Så sammanfattar krönikören Ada Damm 1800-talets musikliv i Borås till stor del kretsande kring eldsjälén, sångledaren, musikkårsanföraren, kammarmusikanten m.m. Charles Palmén. Inskriften på Tekniska Elementarläroverket som elev

¹⁹⁸ Kommittén för ordnandet av musiklivet 1947-06-05 § 1.

¹⁹⁹ Kommittén för ordnandet av musiklivet 1947-06-05 § 4.

²⁰⁰ Kulturnämndens protokoll 1948-01-21 § 5.

²⁰¹ Se vidare bilaga 1:3.

²⁰² Thorbjörn Jakobsson 1995, sidan 37.

²⁰³ Ada Damm 1918, sidan 90.

nummer 1 kom han att betyda mycket för skolmusiklivet på Tekniska Elementar, senare inom ordenssällskapen, amatörteatern och kammarmusiklivet i Borås.

Handel fick på 1600-talet endast bedrivas inom en stads tullar. Håll er till reglerna, manade kungen förgäves och gav knallarna ultimatum; sluta handla eller grunda en stad! Staden bildades 1621 efter en livlig diskussion mellan Gustaf II Adolf och Boråsbönderna, vars

byggd woro både trång och ofruchtsam, och att the ingaleds kunde nära sig, utan the icke foro omkring och sålde hvad the med sina händer tillwerckat.²⁰⁴

Dessa kringresande knallar köpte och sålde sina varor i allt vidare kretsar bortom stadens och landets gränser och försåg Boeråås med varor, nyheter och visor från världen långt utanför tullarna vid staketgatorna som omgärdade staden. Karaktären av handelsstad har Borås bibehållit även om förutsättningarna har förändrats. 1800-talets förläggare levererade garn till folket på landsbygden där man stickade och vävde klädesplagg och tyger. Industrialismen medförde rationalisering och stordrift. Hemslöjdarna fick ställa sig vid maskinerna i de allt större fabriker. Under några decennier utvecklades Borås till en textilstad med ylle, bomull och trikå som förtecken. 1946 fanns närmare 50 större företag i och omkring textilindustrin.

Knallarna ersattes så småningom av postorderkatalogerna. Visserligen var Borås fortfarande omkring 1950 en utpräglad textilstad men hade även ett 50-tal postorderföretag vars varor spreds över hela landet.²⁰⁵

Staden har vid fyra tillfällen härjats av omfattande bränder, då en stor del av vittnesmålen om 1800-talets så amatörbetonade musikliv gått förlorad.²⁰⁶ Kyrkans organister och regementets musiker har i övrigt utgjort den mera yrkesmässiga delen av musiklivet.

Kungl. Älvsborgs Regemente (I 15) fanns sedan 1624 i Boråstrakten och hade redan på 1770-talet

...en talrik och väl inrättad regementsmusik eller så kallad janitscharmusik med unga, vackra och i musik väl övade karlar.²⁰⁷

Regementets musikkår ombildades 1971 till Regionmusiken, vars ensembler från 1988 övergick till länsmusikstiftelsen Musik i Väst, som ytterligare reducerade Borås kår av yrkesmusiker till en halvtidsanställd barockensemble 1997.²⁰⁸

Flera krönikörer har berättat om boråsarna genom tiderna. Nils Hufwedsson gav redan 1719 ut *Boerosia, Then uti the Nordiska Riken för sin köp=handel wälbekante Boeråås Stad*. Ada Damm var 1800-talets samhälls- och miljöskildrare medan Philip Josefson tillsammans med konstnären Sven Agnborn tecknade 1900-talets Borås.²⁰⁹ Flera ensembler i stadens musikliv kom att nå stora delar av befolkningen och skapade så småningom ett behov av musikpedagogiska insatser. Inom folkrörelserna, stadens musikföreningar och i skolorna fortsatte musiklivet att utvecklas på 1900-talet.

Arbetarrörelsen

Borås arbetares musikförening höll den 15 februari 1931 konstituerande möte, varvid utsågs till styrelse Georg Svedman, Birger Lilja, Anselm Persson, Knut Skeppstedt och Olof Vrecht. Föreningens uppgift var att utföra musik åt arbetarorganisationerna vid agitationsmöten, demonstrationer samt festtillställningar.²¹⁰

Lokalavdelningen av ABF bildades i Borås 1919. I Borås stadsarkiv förvaras bl.a. årsredogörelser för åren 1931-1956. Därefter redovisas sång- och musikcirkelarna mycket summariskt.

Under flera år på 1930-talet fanns inom ABF både dam- och manskörer som vid olika tillfällen nådde en stor publik. I ABF:s jubileumsskrift 1919-44 redovisas för perioden sammanlagt 14 cirklar i körsång med 366 deltagare, i mandolinmusik fyra cirklar med 33 musikanter och i musik två cirklar med 23 deltagare.²¹¹ Musikkåren inom Unga Örnar konserterade 1939-40 offentligt vid åtta tillfällen inför sammanlagt 16 600 personer; de vid demonstrationer och dylikt oräknade, och manskören nådde samma år en offentlig publik om 13 000 personer. Musikkåren redovisas i ABF:s årsberättelser till 1947, manskören till 1957 och Socialdemokratiska kvinnoklubbens kör till 1949. 1950, då Folkskolornas frivilliga instrumentalundervisning pågått några år, fanns en mandolinorkester inom ABF ledd av Harry Ivesjö, som även undervisade i folkskolan. Året efter engagerades tonsättaren HA Peter (signatur för Adolf Fleischner) som tog initia-

²⁰⁴ D.v.s. om de inte for omkring och sålde, så skulle de inte klara sig (Nils Hufwedsson, 1972 [1719] sidan 19).

²⁰⁵ Gösta Östling 1948, sidan 214 ff.

²⁰⁶ 1681, 1727, 1822 och 1827 omvitnat i Nils Forsell, 1952 del I sidan 372 ff.

²⁰⁷ Kungl. Älvsborgs regementets mönsterberättelse år 1780 citerad av Torgny Bondestam 1974, sidan 260.

²⁰⁸ Barockensemblen Corona Artis har numera sin hemvist i Göteborg. Se <<http://www.miv.se>>

²⁰⁹ Nils Hufwedsson 1972 (1719), Ada Damm 1918 och 1945, Philip Josefson 1961, 1969, 1971, 1973 och 1975.

²¹⁰ Borås Kommunalblad; referat och notiser, 1931 sidan E72.

²¹¹ ABF:s Lokalavdelning i Borås 1919-1944 sidan 28 ff.

tiv till en barnkör samt en serie abonnemangskonserter som pågick under några år. Härigenom fick boråsarna lyssna till artister som Bernard Sönerstedt, Göteborgs-kvartetten, Gunnar Hallhagen, Hilda Waldeland, Schäffer-kvartetten, Endre Wolf m.fl.

ABF redovisar med början 1955 och några år framåt även en röst- och en operettskola med Björn Forsell från Stora Teatern som lärare. Undervisningen pågick måndag till fredag under hela vintern med ett 50-tal elever. När Forsell var engagerad på annan ort vikarierade Ragnar Ulfvung som sånglärare och Soni Wallenius i "framträdandets konst". Vid några tillfällen gav elever ur röstskolan offentliga operaaftnar tillsammans med en stråkensemble.

Skarpskytterörelsen

1863-1869 fanns en livaktig skarpskytteförening vars musikkår även underhöll boråsarna vid sina marscher till och från sina söndagsövningar.²¹² Ledare för musikkåren var Charles Palmén, en av stadens musikprofiler.

Frikyrkorörelsen

Frikyrkans utveckling i Borås kan spåras till prästen Jakob Otto Hoof i Svenljunga, som fick betydelse för den fria kristna församlingsbildningen i hela södra Västergötland under senare delen av 1800-talet. Konventikelplakatets upphävande 1858 gav stöd för lekmännen att fullfölja väckelsearbetet och ta hand om de nyväckta. De olika församlingarna i Borås och deras tillkomstår framgår av följande uppställning.

Missionsförsamlingen	1878
Evangeliska Fosterlandsstiftelsen	1878
Baptistförsamlingen	1884
Methodistförsamlingen	1898
Frälsningsarmén	1900
Svenska Frälsningsarmén	1913
Pingstförsamlingen	1916
Tabernakelförsamlingen (Korskyrkan)	1933

1877 byggdes det första missionshuset i Viared, strax väster om Borås och 1878 bildades *Borås Missionsförsamling*.²¹³ Musiklivet var från församlingens start rikligt och redan 1893 fanns blandad kör och strängmusik. Daniel Davidsson hörde till församlingens musikentusiaster och ledde från 1920 både kör, orkester och juniorenas blåsorkester. Musikkåren, Immanuel Brass Band, räknar sin verksamhetsstart 1936 och är idag fortfarande aktiv.

²¹² Bengt Rune Dungel 1976, sidan 49. Se även Borås Tidning 1962-12-30, 1963-01-04 och 11.

²¹³ Gösta Östling 1948, sidan 395 ff.

Evangeliska Fosterlandsstiftelsen bildades i Sverige 1856 och fick sin församling i Borås på 1870-talet. Församlingens första protokoll är daterat 1878 då stadgar formulerades och antogs. En särskild ungdomsorganisation bildades 1902 och hade i Västergötland på 1950-talet en stråkorkester, vars arbete till stor del utgick från Borås. EFS:s blåsorkester, Lutha Brass Band, som orkestern numera kallar sig, började sin verksamhet 1947. Orkestern har medverkat både inom församlingen och i stadens övriga musikliv och är fortfarande aktiv tillsammans med Immanuelskyrkans brassband.

Baptisterna i Borås organiserade sig 1884 och invigde sin kyrkolokal 1900. Deras ungdomsförenings årsberättelse för 1948 nämner en blåsorkester,²¹⁴ som bildades "för något år sedan" samt en mandolinorkester avsedd för flickor. I Betel fanns sedan 1909 även Musikföreningen Syskonbandet med kör och strängmusik och senare Juniorföreningen med sporadisk gitarr- och mandolinundervisning.

Borås Metodistförsamling har sedan 1902 egen kyrkolokal. Blandad kör, manskör och strängmusikanter är verksamma sedan 1899.

Även *Frälsningsarmén* förfogade till slutet av 1990-talet över egen lokal, där sträng- och hornmusikkårer har medverkat i församlingsarbetet såväl i kyrkan som "på fältet" alltsedan kårens bildande 1900. Hornmusikkåren var verksam till omkring 1978.

Filadelfiaförsamlingen i Borås bildades 1916. Strängmusikkår, blandad kör samt under en period på 1940-talet även en blåsorkester medverkar i församlingens musikliv.

Tabernakelförsamlingen i Borås har utvecklats ur baptistförsamlingen 1933 och förfogar över egna lokaler i Korskyrkan. Mellan åren 1959 och 1975 spelade församlingens blåsorkester i samband med högtider och utflykter. I Korskyrkan har även funnits en mandolinorkester.

Nykterhetsrörelsen

1887 fanns i Borås IOGT-logerna 22 Gustav Wasa, 142 Wilhelm Tell, 415 Wiskan samt 729 Harald Lidén.²¹⁵ Före sekelskiftet bildades ytterligare ett tiotal loger inom IOGT, NGTO, Blå Band och Nykterhetsorganisationen Verdandi. Järnvägstjänstemännen och lärarna hade även egna nykterhetsorganisationer. De fyra äldsta logerna byggde i slutet av 1880-talet eget ordenshus som emellertid 30 år senare byttes mot det gamla tingshuset tvärs över gatan. Ordenshuset hade stor och rymlig samlingshall och fick i seklets början även tjänstgöra som konsertlokal. I dessa fyra logers gemensamma programböcker upptar sång och musik en stor del av rubrikerna; t.ex. "1 aug 1916 Sång av Anna Andersson, 22 aug Musik-

²¹⁴ Blåsorkestern nämns även i ett protokoll från Föreningen Syskonbandet 1949 § 11.

²¹⁵ I kulturarbetets tjänst 1940, sidan 30.

möte, 5 sept. Sång av sångkören" o.s.v.²¹⁶ Musikkåren Stjärnan tillkom 1892 och medverkade även i stadens övriga musikliv, vid Ramnasjöns isfester, som dansorkester i Folkets Park och i Ramnaparken samt vid demonstrationer, Barnens Dag-firande, på cirkus och vid högtidligheter av olika slag. Musikkåren var verksam till 1932 då musikanterna skingrades.²¹⁷ 1934 startade folkskolläraren Folke Holm IOGT-kören som senare sammanslogs med NTO-kören.

Kungl. Älvsborgs Regementes Musikkår

1624, tre år efter stadens grundande, gav Gustav II Adolf generalståthållaren på Älvsborgs fästning Nils Stiernsköld order om att organisera nya förband. Föregångarna till Älvsborgs, Skaraborgs och Västgöta-Dals regementen placerades i Fristad, Skövde respektive Vänersborg. 1914 marscherade Älvsborgs regemente från Fristad Hed den dryga milen till Borås. Där kunde man i vinterbonad förläggning öva under hela året.²¹⁸ 1998-07-01 lades regementet ner.

Ur "spelet", signalgivarna på trumma och jägarhorn, utvecklades militär-musikkåren, som från 1971 avvecklades via regionmusik- och länsmusikorganisationer och överlämnade sina traditioner och musikmilitära uppgifter till Hemvärnets Musikkår i Borås.

Regementets musiker har avsatt spår lite varstans även i Borås' civila musikhistoria. Tydligast avtecknar sig musikkårens ledare som lärare och dirigenter i olika sammanhang, men även övriga militärmusiker har påverkat framväxten av ett musikliv på skolorna, i kyrkorna och inom ordenssällskapen. Som militär - musikkår har man givit boråsarna traditionerna att höra musik i sin stadspark, på gator och torg samt vid högtidliga tillfällen.

Musikkåren gav också Boråsynglingarna möjligheter till musikutbildning, från nybörjarstadium till professionell nivå. Från sekelskiftet kunde musikeleverna, som sedan 14-årsåldern under ca. två år lärt sig signalering på trumma och jägarhorn, söka någon av de 10 tjänsterna som musikvolontär och genom ytterligare utbildning avancera till musikunderofficer.²¹⁹ 1925 fanns vid musikkåren plats för fem elever.²²⁰

Kyrkorna

Kyrkans organister startade körer i Caroli-, Gustav Adolfs- och Ramnakyrkan, men kom dessutom att forma musiklivet utanför kyrkan både i musikföreningarna och på skolorna.

²¹⁶ Programbok för Boråskretsens loger 1916.

²¹⁷ Borås Tidning 1976-02-29, sidan 7 (Philip Josefson).

²¹⁸ Torgny Bondestam 1974, sidan 111 ff.

²¹⁹ Kungl. Älvsborgs Regementes kamratförenings medlemsblad 1957:4, sidan 2.

²²⁰ Torgny Bondestam 1974, sidan 267.

I januari 1911 anställdes Viktor Emanuel Lundqvist som musiklärare på läroverket och senare även som organist i Carolikyrkan, där han samma år konsoliderade den körverksamhet som tidigare endast sporadiskt förekommit under Charles Palméns ledarskap. Samma år samlade han manskörsångare till Borås Allmänna Sångförening och bildade 1924 Sjuhäradsbygdens körförbund. Redan efter någon månad som boråsare hade VE Lundqvist samlat en orkester och med den hållit en konsert i Godtemplarsalen.

Borås Orkesterförening

Under sitt första spelår var den nya orkestern verksam vid 14 konserter inför en talrik publik. Borås Orkesterförening konstituerades 1912 och fick redan året efter anslag från stadsfullmäktige. Villkoren var att orkestern skulle ge sammanlagt åtta konserter per år, varav två för skolungdom till reducerat inträde.

Samma år som föreningen bildades blev ombyggnaden av Läroverket klar med en aula för en 500-hövdad publik. 1914 flyttade regementet till Borås och underlättade samarbetet med militärmusikerna. VE Lundqvist var de första åren ensam dirigent. I Rydboholm fanns emellertid tonsättaren Knut Håkansson, som i ett tiotal år dirigerade orkestern.

Förutsättningarna för en orkester var goda. I Borås fanns en minst 40-årig obruten orkestradition som fick nytt liv av en ung, iderik och välutbildad musiker. Genom sina konstnärliga ledare och intendenterna Viktor Bärnsten och Thorsten Grenefors, har orkesterns ambitioner hållits högt. Orkestern har rekryterat sina medlemmar bland duktiga amatörer, militärmusiker och från Göteborgs yrkesorkestrar. Boråsarna har under åren fått höra många solister och dirigenter på nationell och internationell nivå. Genom samarbete med Borås Musikskola fick lärarna på 1970-talet möjligheter att räkna medverkan i orkestern som tjänstgöring. I samband därmed bildades även en rekryteringskommitté som gav skolans ensembler och solister möjligheter att vid orkesterföreningens konserter möta en krävande publik.²²¹

Borås Amatörorkester

ABF:s orkester bildades hösten 1940 av ett antal intresserade amatörmusiker i syfte att göra en insats i stadens sociala och kulturella liv. Av verksamhetsberättelsen framgår att orkesterns första år varit synnerligen lyckosamt. Repetitionerna var välbesökta och musikanterna visade ett stort intresse för den nya orkestern. Medlemsantalet uppgick till ett 40-tal. Orkestern framträdde detta år offentligt fyra gånger; vid två musikaftnar till förmån för de inkallade och vid krönikespelet i Folkan och på Varmbadhuset. Vidare spelade orkestern för

²²¹ Jämför sidan 50 ff.

patienterna på länslasarettet, Västeråsen och Solhem.²²² 1942 lämnade orkestern ABF och finansierades därefter genom insamling av privata medel samt från 1945 genom anslag från kommunen.²²³ Anslaget var förenat med villkoret att orkestern skulle anordna populärkonserter för folkskolebarn samt starta en "musik- och orkesterskola för musikaliskt begåvad ungdom". Orkestern leddes av militärmusikkårens ledare Nils Wieslander och var verksam till 1965.

Kammarmusiken

Ett organiserat kammarmusicerandet i Borås fanns redan på 1800-talet. Åren 1870-92 fanns en kammarmusikförening av privat karaktär som kunde ha 100 musikaftnar under ett år.²²⁴ Sven Kjellström-kvartetten gästade 1908-33 Borås vid 10 tillfällen och gav konserter i Godtemplarsalen.²²⁵ Tonsättaren Knut Håkansson, bosatt och verksam i Borås, tillhörde kretsen kring Kjellström och tillägnade kvartetten flera verk. Publikintresset för dessa kammarkonserter var inte tillräckligt för att formen skulle bestå. När Mellersta Sveriges Kammar- musikföreningen 1929 vid en konsert med Julius Ruthströms kvartett bildade en lokalförening i Borås, anslöt sig över 300 medlemmar. Föreningens verksamhet upphörde emellertid 1935.²²⁶ Sju år senare bildade läkaren Herbert Marcus föreningen *Kammarmusiken* i Borås, också en arrangerande förening med förkärlek för stråkkvartetter. Kammarmusiken anordnar fortfarande 2001 regelbundet konserter.

Industrimusikkårer

Flera av de stora textilföretagen hade under 1940-talet egna körer och musikkårer; Wäfveribolaget (vars musiker även uppträdde som Hemvärnets Musikkår), Eiser och Svenska Konstsilke. Musikkåreerna medverkade vid fabrikskonserter, fester och andra högtidligheter²²⁷ men spelade även offentligt.²²⁸ Vid Medborgarnas Dag den 6 juni 1944 tågade man till åtta musikkårer; I 15:s, Borås Folk- skolors, Immanuelskyrkans, Wäfveribolagets, Svenska Frälsningsarméns, Eisers, samt en musikkår sammansatt av musikanter från Konstsilkes och Kihlsunds musikkårer.²²⁹ Wäfveribolagets Musikkår var 1960 den enda industriorkestern och levde kvar ytterligare ett tiotal år.

²²² Tidningsurklipp på Borås Stadsarkiv, källa framgår ej.

²²³ Verksamhetsberättelse ABF 1942-43 samt stadsfullmäktiges protokoll 1944-11-09 § 288.

²²⁴ Ada Damm 1918, sidan 98.

²²⁵ Axel V Sundkvist 1978, sidan 126.

²²⁶ Historien om en hatt 1998, sidan 5.

²²⁷ Borås Tidning berättar om en av dessa fester (1944-12-04).

²²⁸ Wäfveribolagets personaltidning "Bomull" 1960/juli sidan 18.

²²⁹ Borås Tidning 1944-06-05, sidan 6.

Elfsborgsorkestern

Elfsborgsorkestern, under militärmusikern Olof Sylmé, hade sitt första framträdande 1944-04-10 på Ryavallen, fotbollsarenan i Borås, och var verksam under några decennier. Orkestern underhöll fotbollspubliken och turnerade även i Stockholm och Oslo.²³⁰ I Ramnaparkens uteservering turades ett flertal ensembler om med att dagligen sommartid spela "Dina favoritmelodier" vardagar klockan 19.30-22.30 samt söndagar 15.00-22.30.²³¹ Vintertid spelade musikkårerna vid de populära isfesterna vid Ramnasjön. På Ritz, Café Trädgår'n och Hotell Borås förekom regelbundet uppskattad och i Borås mycket omtalad musik.²³²

Klockspel

1944 donerade fabrikören Emil Rozell ett klockspel som monterades i stadens rådhus. Klockspelet har elva klockor som väger mellan 55 och 200 kg och klingar var dag med bland annat *Stadens rytm*, en melodi komponerad och inspelad av VE Lundqvist.²³³

Borås Musikinstitut

Via turnéer i Finland kom musikerparet Löffler till Sverige strax efter första världskriget och till Borås sommaren 1921. Cellisten Albrecht Löffler var utbildad vid Berlinakademin och hade en lång karriär som kammarmusiker i Meyerkvartetten. Helena Löffler-Hintze hade studerat piano, violin och sång vid Mozartkonservatoriet i Berlin och var under en tid sångpedagog vid Kejslerliga Ryska Musikonservatoriet i Riga. Tillsammans startade de den 8 september 1921 Borås Musikinstitut och inredde det s.k. Wedbergiska huset även med en konsertsal. Paret anordnade förutom elevuppvisningar även kammarmusikkonserter, föredrag med musikillustrationer och gästspel²³⁴ recenserade bland andra av Ture Rangström.²³⁵

Musikinstitutet tog emot elever från sju års ålder och välkomnade även vuxna såväl "musici, lärare och amatörer". Undervisningen ägde rum i tre klasser; nybörjare, medelklass och utbildningsklass. I nybörjarklassen fick två jämnåriga elever undervisning en hel timme två gånger i veckan och dessutom fri undervisning i ensemblespel och musikleära. I utbildningsklassen fick eleverna åtta

²³⁰ Källa: Elfsborgs programhäften på Idrottsmuseum i Borås. Uppgifterna förmedlade av Kalle Karlsson 1997-10-09.

²³¹ Borås Tidning 1944-06-10, sidan 2.

²³² Västgötademokraten 1984-03-10, sidan 32.

²³³ Uppgiftslämnare 1997-09-23 Torgny Bondestam, bl.a. klockspelare.

²³⁴ Musikskribenten Rolf Haglund i Borås Tidning 1990-12-02.

²³⁵ I institutets broschyr 1938 (Borås Stadsarkiv), citerad i Unto-Einar Suhonen 1990, sidan 185.

enskilda lektioner per månad till en avgift om 200 kr vår- och 250 kr hösttermin. Institutets ensembler stod öppna även för icke elever mot en mindre avgift.²³⁶

Albrecht Löffler undervisade i cello, violin och piano, Helena Löffler i sång. Vid institutet undervisade även Knut Håkansson i teori och piano, Max Rosmeisel och Joseph van Rooij i piano, Wilhelm Klapka i violin och i orgel VE Lundqvist. Albrecht Löffler avled 1938 men institutet drevs vidare några år in på 1940-talet av Helena Löffler.²³⁷

Borås Spelmanslag

Violinläraren Wilhelm Klapka mötte på Musikinstitutet eleven Torsten Edlund, som senare kom att spela en avgörande roll för spelmansmusiken i Borås. Från 1940 upptecknade Edlund låtar från Sjuhäradsbygden; ett arbete som senare redigerades och utgavs av Borås stadsarkivarie, ordföranden i Kammarmusiken och Orkesterföreningen, musikanten Torgny Bondestam.²³⁸ Torsten Edlund bildade även Borås Spelmanslag 1958²³⁹ tillsammans med ett tjugotal spelmän. Edlund var även ledamot i Musiknämnden och senare i kulturnämnden.

Borås rundradiostation

Föreningen Borås Radiostation var verksam 1926-47 med syftet "att i Borås anordna, handhåva och underhålla en rundradiostation". När stationen 1945 blev alltför liten och omodern tog Telegrafistyrelsen 1947 över verksamheten. Föreningens utrustning finns bevarad på Borås Museum.

Radiostationen sände från Borås både lokal- och riksprogram. Föreningen har fört noggranna förteckningar över t.ex. musikprogrammets innehåll. Följande ensembler och solister medverkade:

1929	Gossorkester
	Barnorkester
	Högre Allmänna Läroverkets kör och orkester, Lars-Gunnar Norin, gossopran, Gunnar Hallhagen, piano
1930	Flickläroverkets körer och solister
	Verner Ekström, piano
	Ernst Bengtsson, trumpet
	Ernst Just, violin
	Rickard Nyman, violin
	Hugo Olsson, viola
	Albrecht Löffler, cello

²³⁶ Musikinstitutet i Borås 1938: Folder.

²³⁷ Unto-Einar Suhonen 1991, sidan 183 ff.

²³⁸ Torgny Bondestam 1977, sidan 26.

²³⁹ Enligt tidskriften Spelmannen 1989/1 bildades Borås Spelmanslag 1959-02-20.

	Ove Andersson, kontrabas
	Flickläroverkets körer och solister (2 tillfällen)
	Högre Allmänna Läroverkets körer, orkester och solister
	Älvsborgs regementets Musikkår, dirigent Nils Wieslander
1931	Ernst Just, violin
	SH Munthe, basbaryton
	Maja Iver Iversson, piano
	Högre Allmänna Läroverkets körer, orkester och solister
	Högre Läroverkets för flickor körer
	Werner Ekström, piano
	Ernst Just, violin
	Elever ur Borås Högre folkskola
1932	Astrid Axelsson, solosång
	Werner Ekström, piano
	Flickläroverkets körer och solister
1933	Högre Allmänna Läroverkets körer, orkester och solister (bl.a. pianisten Gunnar Hallhagen)
1934	Folkskolans Gossmusikkår, dir musikfanj Söderqvist
	Kör och orkester, dir V E Lundqvist
1935	Flickläroverkets körer
	Elever från Erikslundsskolan under fröken Fridborg Öhnells ledning
1936	Elever från Erikslundsskolan under fröken Fridborg Öhnells ledning

Tabell 5: Medverkande Boråsensemblar vid radiosändningar från Borås Radiostation 1929-36.

Dessa program speglar troligtvis mer musiken kring Läroverken och Orkesterföreningen (som repeterade och konserterade på Läroverket) än Borås musikliv i allmänhet. Läroverken och Gustav Adolfkyrkan ligger nästgårds placerade i centrala Borås. VE Lundqvist var musiklärare både på Läroverket och Flickläroverket och dessutom engagerad i Orkesterföreningen. Werner Ekström var under denna tid Gustav Adolfkyrkans organist och dessutom pianist i Orkesterföreningen, där också gossmusikkårens ledare spelade. Rundradiostationen var placerad på Läroverket.

Jazz

Den första jazzkonserter anordnades av militärmusikern och orkesterledaren Olle Sylmé på musikcaféet Palladium med ett Boråsband på 1940-talet.²⁴⁰ Olle Sylmé kunde genom sina bekantskaper i promotorskretsar erbjuda boråsarna konserter med Chubby Jackson, Duke Ellington, Josh White och Mills Brothers. Borås Atletklubb anordnade också jazzgalor i en idrottshall på 1950-talet med bl.a.

²⁴⁰ Musikskribenten Rolf Haglund i Borås Tidning 1976-09-01 sidan 18.

Louis Armstrong, Stan Kenton, Duke Ellington, Ella Fitzgerald m.fl. Riksbekanta orkestrar från Borås leddes av Jean Josefsson, Bosse Lidén och Mats Rampe.

Mot bakgrund av ett brett jazzintresse i Borås fanns även ambitioner om att skola jazzintresserade ungdomar. I en skrivelse till Ungdomsrådet i Borås föreslog Jean Josefsson att ge ungdomar, inriktade på dans- och jazzmusik, samma möjligheter som eleverna i Borås Stads Musikskola. Undervisningen skulle omfatta ensemblespel samt kurser i musik- och harmonilära och syftet skulle även vara att "förhindra att ungdomarna fastnar i den uppfattningen att man kan bli musikanter utan att ha några grundligare musikkunskaper att falla tillbaka på". Ungdomsrådet, företrädare för olika ungdomsorganisationer, utredde frågan och föreslog att försöksverksamhet skulle starta under vårterminen 1959.²⁴¹ Huvudmannen för Borås Stads Musikskola var Musiknämnden, som i sitt yttrande bemödade sig om att inte generalisera. Det fyra sidor långa yttrandet avslutades:

Musiknämnden är vidare angelägen understryka vikten av att, om utbildningen skall startas, densamma så upplägges och handhaves, att de elever, som vunnit medlemskap i folkskolans gossorkester eller som intagits i musikskolan, icke lockas att övergå till dans- och jazzmusikens kategori utan istället tillrådas att fullfölja utbildningen vid gossorkestern och musikskolan. Helst böra alla krafter medverka till en sanering av musikens förgårdar.²⁴²

Socialnämnden återremitterade ärendet till Ungdomsrådet. Protokollen från socialnämnden är sekretessbelagda, vilket innebär att jag inte kan söka i nämndens protokoll efter den slutliga ärendebehandlingen. I verksamhetsberättelsen för Borås Stads Musikskola läsåret 1959-60 anges emellertid att en planerad kurs i musikteori ställts in läsåren 1958/59 och 1959/60 på grund av för få anmälningar. Troligtvis har denna kurs planerats för den målgrupp Jean Josefssons framställning avsåg.

Rock

Rockmusikens roll i Borås Musikskola diskuterades först på 1970-talet. Till en början fann man, som tidigare redogjorts för, inga tillfredsställande lösningar.²⁴³

Skolmusiken

Skolan har i Borås utvecklats på många fronter. Såväl privata som offentliga skolformer på flera nivåer har existerat alltsedan 1800-talets mitt. Av skolkata-

²⁴¹ Ungdomsrådet 1958-12-01.

²⁴² Musiknämnden 1958-12-05 § 406. Ungdomsrådets första yttrande samt Jean Josefssons skrivelse finns bilagda detta protokoll.

²⁴³ Se vidare sidan 56.

loger och årsredogörelser framgår hur följande skolor utvecklats genom alla sina reformer och namnändringar:

Borås Högre Folkskola	1938
Borås praktiska mellanskola	1949
Borås praktiska realskola	1952
Särila-skolan (grundskola)	1962
Elementarskolan för Flickor i Borås	1878
Elementarläroverket för Flickor i Borås	1879
Högre läroverket för flickor i Borås	1923
Kommunala flickskolan i Borås	1932
Kommunala Samskolan	
Åsbo-skolan (grundskola)	1962
Tekniska elementarskolan	1856
Tekniska gymnasiet	1938
Högre Tekniska läroverket, Tekniska Gymnasiet	1946
Sven Eriksson-skolan	1962
Sven Eriksson-gymnasiet	1997
Borås Stads lärlings- och yrkesskolor	1920
Borås stads skolor för yrkesundervisning	1926
Borås stads yrkesskola	1955
Almåsskolan	
Palmelundskolan	
Bergsättersskolan	
Viskastrandsgymnasiet	1997
Borås allmänna läroverk	1858
Borås realskola	1904
Borås högre allmänna läroverk	1908
Bäckängskolan	1992
Bäckängsgymnasiet	1997

Vilken form av instrumentalundervisning har förekommit och i vilken omfattning? Har denna undervisning påverkat musikkivet på skolan i övrigt? I fortsättningen benämner jag skolorna som Praktiska realskolan, Kommunala flickskolan, Teknis, Yrkesskolan respektive Läroverket. Uppgifterna om undervisningen har

jag hämtat från elevkataloger och årsredogörelser placerade i skolornas, kommunens eller regionens arkiv. Bilaga 4:3 redovisar uppgifterna i en översikt.

Praktiska realskolan

Den yrkesförberedande delen av undervisningen omfattade handelslinje för gossar och hushållsinriktning för flickor. Timplanen innehöll en veckotimme sång i varje klass. Verner Ekström, organist i Gustav Adolf-kyrkan, undervisade från 1949 även i piano; elva elever under sammanlagt två veckotimmar. Spordiskt förekom även undervisning i violin. Elevtätheten i denna undervisning har varierat från 78 elever under fjorton veckotimmar (5,5 elev/tim 1958) till 22 elever under sexton veckotimmar (1,4 elev/vt). 8 % av skolans elevantal hade under 1950-talet tillgång till instrumentalundervisning. Under 1960-talet endast ca. 3 %. Från 1958 har eleverna haft tillgång även till undervisning i solosång.

Kommunala flickskolan

1856 donerade handlaren AM Salmenius 7 400 riksdaler riksgäld i avsikt att småbarns- och flickskola skulle inrättas i Borås. Först 22 år senare invigdes en åtta-årig flickskola som finansierades genom donationen, kommunala medel samt elevavgifter.²⁴⁴ I redogörelsen från 1881 framgår att en av skolans ordinarie lärarinnor undervisat i sång på lördagseftermiddagar klockan 4-5 "dervid utom choraler äfven 2-och 3-stämmiga sångövningar förekommit".

Instrumentalundervisning förekom först 1927 då fyra veckotimmar anslagits för femton elever; orgel fem, piano fem, violin fyra samt cello en elev. Organisten i Caroli kyrkan VE Lundqvist undervisade och redovisade resultatet vid en musikafton i slutet av varje termin. Åhörarna betalade någon form av entré som skänktes till "fattiga elever", Kungens jubileumsfond och senare till en nyinrättad musikfond. VE Lundqvist undervisade på skolan åren 1927-34 och hade tio till femton instrumentalelever varje läsår. Kommunala flickskolan hade under denna tid omkring 400 elever. Fram till 1949 undervisades enstaka elever i piano och orgel.

1948 är redovisningen mera omfattande än tidigare. Eleverna har flitigt besökt de av Orkesterföreningen anordnade skolkonserterna, Endre och Antoinette Wolf, Gerdi Keil och Kim Borg har gett kammarmusikkonserter på skolan och musikdirektör Milred Andersson har läsåret därefter undervisat 33 elever i orgel, piano och violin. Endre och Antoinette Wolf återkom även detta år. Från 1950/51 undervisade skolans musiklejare ett 20-tal piano- och orgelelever. Dessutom fick skolans elever tillgång till folkskolans instrumentalundervisning, vilket innebar att från 1951 det på skolan fanns 91 elever som spelade piano, orgel, violin, cello, gitarr, mandolin och blockflöjt. Så småningom fick skolan egen stadigvarande stråkensemble och flera aftonunderhållningar anordnades under ledning av sko-

²⁴⁴ Elevavgifter avskaffades från och med höstterminen 1946.

lans musiklärare och tonsättaren HA Peter, som engagerades vid speciella musikarrangemang. Kommunala flickskolan upphörde som skolform 1962 i och med att grundskolan genomfördes.

Läroverket

Från 1858 fanns i Borås ett femklassigt elementarläroverk som 1905 blev sexårig statlig realskola. Organisten i Carolikyrkan JA Holmberg undervisade i musik och erbjöd även eleverna att spela orgel. Av skolans ca. 200 elever fick tio dela på två undervisningstimmar fram till 1909 då Holmbergs efterträdare i Caroli kyrka OFD Ullman även undervisade i violin. Från vårterminen 1911 fick skolan ny musiklärare, VE Lundqvist, som kom att påverka musiklivet i skolan för lång tid framåt. Undervisningstiden för instrumentalmusik utökades till åtta timmar, varav två låg utanför schemat. Samma år hade VE Lundqvist över 40 instrumentalelever, som även bildade orkester.

Förutom uppvisningar i sång och musik anordnades offentliga musikaftnar med kör och orkester regelbundet. Behållningen tillföll en fond, vars utdelning delades ut till förtjänta elever men som också användes till konsertresor. Efter skolårets slut reste kör och orkester på turné i Dalsland, Värmland och Norge vid flera tillfällen. Vid jubileer, efter 30 och 50 musikaftnar, medverkade även före detta kör- och orkestermedlemmar. Dessa tillfällen lockade en stor publik och inbringade ytterligare medel till musikfonden vid skolan.

Läroverkets gosskör, blandade kör och orkester deltog även i Musiken vecka 1941 vid en särskild skolmusikdag i Borås. 1942 anordnade Radiotjänst en orkestertävling i Stockholm där Boråsorkestern placerade sig bland de fem bästa. Samma år medverkade sångare och musikanter med en kantat som författats av gymnasisterna Alf Helgesson och Rolf Davidsson. Skolan hade flera körer; 1944 deltog 560 elever i körsång, 34 i orkesterspel och sammanlagt 49 fick instrumentundervisning. Skolan hade då 940 elever.

Flera musiktraditioner grundlades; skolkören hälsade våren från skolans trappa. Valborgsmässoafton 1934 sjöng kören under ledning av eleven Gunnar Hallhagen.

Under en kort period 1911 fanns en musikförening bland eleverna. Musikföreningen KLAZZ bildades under höstterminen 1954 och hade några år program- och studiecirkelverksamhet. Föreningen hade som mest ca. 150 medlemmar.

1946 pensionerades VE Lundqvist och efterträddes av Yngve Bihl, också han med gedigen utbildning och meritlista, bland annat som repetitör och biträdande kapellmästare vid Kungl. Teatern. Yngve Bihl tjänstgjorde i två perioder fram till 1968 och kunde hålla kvar elevernas intresse för kör och orkester. Instrumentalundervisningen hade flest elever 1963 men minskade därefter kraftigt. Flera lära-

re tjänstgjorde för Yngve Bihl då han ofta var sjuk. 1967 fanns vid skolan endast tio instrumentalelever.

Teknis

Boråsindustriernas utbildningsbehov kom till uttryck bl.a. i AM Salmenii donationsbrev 1848, där donator avsatt medel som grundplåt till en teknologisk skola. 1856 undervisades de första tio eleverna på Tekniska elementarskolan, dock vare sig i sång eller i musik. Den musiktradition som förknippas med skolan kan spåras till dess första elev CE Palmén som redan under sin elevtid anförde sången och fortsatte till 1886, då musikfanjunkaren EG Lindh tog över. Jubileumsskriften 1906 presenterar även elevensemblen "T.M.K." som gav årsavslutningarna en högtidligare prägel. Vid jubileumsfirandet 1906 framförde sångkören en kantat till ackompanjemang av en stråkorkester förmodligen "T.S.R." i vilken bl.a. violinisten Ernst Just deltog.²⁴⁵ 1913 förordnades VTh Breikull som lektor och tillika sånglärare vid skolan. Redogörelser och kataloger är sparsamma med kommentarerna kring skolans sång- och musikliv men 1940 redovisas att

fyrstämmig körsång inövas under vårterminen under ledning av lektor Breikull i lokal inom skolan, därvid särskilt avseende fästes vid naturligt tonbildning och sund språkbehandling.

Det framgår av samma redogörelse att Valborgsmässoafton firades enligt gammal god teknistradition med sång av skolans sångkör.²⁴⁶

Körtraditionen på Teknis är väl grundad. Dock redovisas inte någon instrumentalundervisning i redogörelser eller kataloger.

Yrkesskolor

Yrkes- och handelsskolor utvecklades i Borås från 1920, dock utan kör- eller instrumentalundervisning.

Folkskolan

Stadsskolan från 1638 var läroverkets föregångare men tjänstgjorde under 1600-1700-talen som folkskola.²⁴⁷ 1847 beslöt sockenstämman om allmän folkskola men skolrådet åstadkom först på 1880-talet allmän skolgång. 1912 anslog skolrådet 300 kr för att bestrida kostnaderna för "Öfningarnas bedrivande" i en gossmusikkår.²⁴⁸ Beslutet hade föregåtts av ett utredningsuppdrag för folkskol-läraren Karl Linnander.²⁴⁹ Han hade studerat hur man organiserat och finansierat sina gossmusikkåror i Jönköping och Stockholm. Karl Linnanders redovisning är

²⁴⁵ Jubileumsskrifter 1956, sidan 46 respektive 1906, sidan 85.

²⁴⁶ Tekniska Gymnasiet i Borås Årsredogörelse läsåret 1940-41.

²⁴⁷ Gösta Östling 1949, sidan 297 ff.

²⁴⁸ Skolrådets protokoll 1912-10-18 § 7.

²⁴⁹ Karl Linnanders redogörelse återges in extenso i bilaga 3 sidan 396.

mycket detaljerad och återger hur man i Jönköping övade sjutton gossar samtidigt 1,5 timmar varannan dag. Metoderna för antagning av nya musikanter varierade. I stockholmskolan Engelbrekt hade två gossar fått använda samma instrument. Den som lyckades bäst blev antagen. En metod som man emellertid senare övergav. Intresset för musikkåren hade enligt Karl Linnander varit mycket stort; vid hans besök i Katarina skola (i Stockholm) hade 83 gossar anmält sig till tre lediga instrument.²⁵⁰ Problem saknades dock inte, vilket framgår av beskrivningen från Jönköping:

I början av orkesterns tillvaro hade en lärare klagat över att gossar tillhörande orkestern försummat läxorna. Klagomålen ha sedermera ej avhört. Tvärtom uttryckte nu såväl Inspektören som resp. lärare synnerlig tillfredsställelse med anordningen och satte musikkårens värde ur uppfostrande synpunkt synnerligen högt.

Orkesterns första år blev en provotid och många misströstade om arbetet. Vid första arbetsårets slut gavs en uppvisning för lärarkåren. Kort därpå hölls musikkårens första konsert. Angående program hänvisas till medföljande bilaga.

Därpå ville alla möjliga föreningar ha orkestern hjälp. Man kom emellertid snart till insikt om, att kåren skulle anlitas vid sådana tillställningar, som stodo i samband med skolan eller voro att betrakta som välgörenhetstillställningar.²⁵¹

Gossmusikkåren

Vid ett sammanträde med skolrådet och folkskolans lärarkår i Borås redogjorde Karl Linnander för sina iakttagelser och fick sina kollegors stöd för att starta en musikkår. Skolrådets ordförande, dr Charlès,²⁵² framhöll emellertid vikten av att de elever som antogs skulle vara utrustade med "friska tänder och starka bröst". På hösten 1913 undervisade musiksergeanten Carl Johan Halldén fjorton gossar fyra till sex timmar i veckan. Redan året därefter hade musikkåren framträtt vid flera tillfällen; vid konserter för skolbarn och deras föräldrar, vid utflykter etc. Vid Skara stifts skolmöte i Borås under juli 1914 trakterade de vid upprepade gånger deltagarna med sin musik.²⁵³

²⁵⁰ Skolrådet 1912-11-27, bilaga.

²⁵¹ Utredningen återges i sin helhet i bilaga 3.

²⁵² Dr Charlès benämndes oftast utan förnamn.

²⁵³ Borås folkskolestyrelse. Berättelse för läsåret 1914-15 sidan 21.

Carl Johan Halldén kom med Regementsmusikkåren till Borås 1914 och hade kring sig sina åtta barn i en liten musikkår. Två år tidigare blev han ombedd av skolrådet i Borås att leda en gossorkester rekryterad från Borås skolor. 1917 överlämnade han Folkskolans gossorkester till sin efterträdare musikfanjunkaren HF Söderqwist. Carl Johan Halldén samlade kring sig både kör och orkester i Fristad, Borås och i Hammarö, där han också tog initiativ till musikundervisning. Efter sin pensionering var Halldén engagerad som reservofficer under andra världskriget. I 15:s musikkår hade tidvis andra uppgifter i form av t.ex. vakthållning, men regementet saknade, tack vare Halldén, vare sig kör eller orkester.²⁵⁴

Gossmusikkåren (även Borås Folkskolors Gossmusikkår) blev omkring 1945 Borås Folkskolors Musikkår, i vilken även flickor medverkade, och senare Borås Skolors Musikkår.²⁵⁵

Övriga ensembler

En rytmorkester under ledning av småskollärarinnan Signe Myrén väckte skolans intresse och förhoppning om att genom en kurs för lärarna starta ytterligare orkestrar i Boråsskolorna.²⁵⁶ Även skolkören fann sina former i Borås detta år. Ett särskilt anslag från fullmäktige gav ledarna möjligheter att utanför schemat anordna körsång på flera skolor. Undervisningen hade varit "något mer tillfällig men nu anses bliva fast knuten vid skolans arbete".²⁵⁷

Den kommunala musikskolan i Borås har utvecklats i flera steg. Under 1940-talet tillkom två institutioner som senare sammanslogs; dels *Borås Skolors Frivilliga Instrumentalundervisning* för folkskolans elever och dels *Borås Stads Musikskola* för de övriga. Nedan redovisas något om denna framväxt.

Borås Skolors Frivilliga Instrumentalundervisning

Hösten 1944 blev betydelsefull för musikskolebildningen i Borås. Borås Amatörorkester hade lämnat ABF, och vände sig nu till fullmäktige med begäran om anslag. Motiven var dels att man hade för avsikt att utgöra en insats i stadens kulturella och sociala liv, dels att ge skolkonserter för ungdomar samt dels att starta en musik- och orkesterskola för musikaliskt begåvade ungdomar.²⁵⁸ Skrivelsen var undertecknad av orkesterns ordförande och inlämnad som motion av bland andra Rikard Roy, som förutom sin uppgift i fullmäktige även var folkskolestyrelsens ordförande. I samma månad antog folkskolestyrelsen sin budget, där man även äskat medel för att förutom den frivilliga undervisningen i körsång ge möjligheter till instrumentalmusik. Folkskolestyrelsen ansåg det

²⁵⁴ Kungl. Älvsborgs regementes medlemsblad 1957:4 sidan 2. Artikel av musikfanj. AE Hallberg.

²⁵⁵ Redogörelse 1967/68 Borås Musikskola, bilaga Borås Skolors musikkår sidan 1.

²⁵⁶ Folkskolans berättelse 1945/46 sidan 23.

²⁵⁷ Borås Stadsfullmäktiges handlingar 1943-12-03 nr 165 sidan B471.

²⁵⁸ Protokoll Borås Stadsfullmäktige 1944-09-14 § 230.

"synnerligen önskvärt att, såsom fallet är i andra både större och mindre skol-distrikt, även undervisning i frivillig instrumentalmusik kunde införas".²⁵⁹ Den föreslagna höjningen från 500 till 2 000 kr bifölls av fullmäktige i december samma år.²⁶⁰

I november detta år skrev folkskolläraren Karl Gustav Sundeck till folkskolestyrelsen och föreslog en överläggning mellan styrelsen och lärarkåren angående musikalisk fostran och musikundervisning vid Borås folkskolor. Folkskolestyrelsen var skyldig att en gång om året kalla skolans lärare till överläggningar. Dessa lagstadgade sammanträden var tämligen ljumma enligt KG Sundeck som tog tillfället i akt och i ett engagerat anförande informerade styrelsen och kollegorna om sin fiolundervisning. Som lärare i Borås sedan 1934 hade han sporadiskt på raster och annan fritid gett elever gratis undervisning och han kunde redovisa mycket goda erfarenheter av hur eleverna hade mottaget denna undervisning.²⁶¹ KG Sundeck reagerade mot elevernas små möjligheter att utöver idrotten skapa sig en positiv fritidssysselsättning och påminde om att den enda frivilliga instrumentalundervisning var den i folkskolans gossmusikkår. KG Sundecks argument för sin undervisning var förutom att skapa alternativa fritidsformer även att utgöra ett seriöst inslag i stadens musikliv. Överläggningen resulterade i ett uppdrag åt en kommitté att inkomma med ett förslag, vilket innebar att KG Sundeck fick uppdraget att våren 1945 starta instrumentalundervisningen.²⁶² KG Sundeck utgick från sina egna förutsättningar som violinist och pedagog. Samtliga skolors fjärdeklassare samlades i sina gymnastiksalor och fick höra KG Sundeck spela och berätta. De som själva kunde skaffa en fiol inbjöds till undervisningen i Caroliskolan, Borås äldsta skolbyggnad från 1880, som numera är ombyggd för Borås Musikskolas räkning. Ett 60-tal fiolägare antog inbjudan och ytterligare 30 anslöt senare. I grupper om tio fick de undervisning varje vecka. KG Sundeck fick dessutom ägna mycken tid åt att reparera instrument; tillgången på bra instrument var påverkad av krigstidens uteblivna import.

Intresset för *KG Sundecks fiolskola*, som man informellt kallade undervisningen, ökade. Redan samma år redovisades resultaten offentligt vid en musikuppvisning för elevernas anhöriga. Vid samma tillfälle medverkade skolans pianosolister, körer och rytmorkestrar. Folkskoleinspektören framhöll stolt vid elevkonserten att folkskolan nu fått ett nytt undervisningsämne; instrumentalmusik.

²⁵⁹ Protokoll folkskolestyrelsen 1944-09-21 § 170.

²⁶⁰ Borås stadsfullmäktiges handlingar 1944-12-14, sidan B443.

²⁶¹ Protokoll vid lagstadgat sammanträde mellan folkskolestyrelsen och lärarkåren vid Borås Folkskolor 1944-11-30 § 5.

²⁶² Protokoll folkskolestyrelsens undervisningsnämnd 1945-02-19 §§ 1-2 som utgör bilaga till folkskolestyrelsens protokoll 1945-02-22 § 59.

Eleverna som efter folkskolan fortsatte på flickskolan begärde och fick fortsätta genom ett samarbete skolorna emellan.

Under läsåret 1945/46 utökades undervisningen. Körer förekom vid samtliga skolor utanför skolschemat med arvoderade lärare. Två rytmorkestrar var verk-samma och intresset stort. Ett hundratal fiolelever hade nu fått undervisning och ytterligare en lärare, Harry Ivesjö, hade anställts. Det som informellt till en bör-jan kallats Sundecks fiolskola benämndes senare Borås Folkskolors Frivilliga Instrumentalundervisning. Amatörorkesterns och Borås Orkesterförenings skol-konserter hade varit välbesökta och uppskattade av ungdomarna.²⁶³ Under läsåret 1945/46 fanns i Borås 3 459 elever i små- och folkskolan.²⁶⁴

Folkskolans fritidsundervisning

På initiativ av Ungdomsrådet i Borås tillkom 1944 fritidsundervisningen i syfte att skapa en positiv fritid för elever som slutat skolan. Första terminen deltog 740 ungdomar upp till 20 års ålder, bland annat i följande ämnen:²⁶⁵

rytmik	20 elever
mandolin-gitarr	7 "
piano	22 "
dragspel	14 "
musikteori	9 "

Fram till 1963 fanns körsång med som ett alternativ, dock inte musik.²⁶⁶

Borås Stads Musikskola

Några år efter att Borås Folkskolors Frivilliga Instrumentalundervisning skapat möjligheter för folkskolans elever att spela tillkom Borås Stads Musikskola för de elever som ville fortsätta även efter skolans slut. Incitamenten kom under *Musikens vecka* som anordnades i Borås 2-9 mars 1947. *Musikfrämjandet - Musikens vecka* var en nationell förening som med allmänna medel verkade för svensk musikkultur och musikbildning. Organisationen bildades ursprungligen 1940 och verkade fram till 1965 i samband med den allmänna omorganisationen av musiklivet i landet.²⁶⁷ Under veckan erbjöds boråsarna sju konserter med ett innehåll som representerade mycket av Borås aktuella musikliv:

²⁶³ Folkskolans berättelse 1945/46 sidan 23.

²⁶⁴ Folkskolestyrelsen, förslag till klassfördelning 1945-06-27 § 5.

²⁶⁵ Protokoll Folkskolestyrelsen 1945-01-08 § 23.

²⁶⁶ Ungdomsrådets berättelser 1945-63.

²⁶⁷ Sohlmans 1977:4, sidan 632. En utförlig beskrivning av organisationen finns i Herbert Connors, 1947.

söndag	kammarmusik i Caroli Församlingshem; Maja Vogel cello, Bengt Nordqvist violin, Verner Ekström piano samt Inga Ekelund sång
måndag	musikgudstjänst i Frälsningsarméns lokaler, Horn- och strängmusikkåren medverkade
tisdag	populärkonsert i Läroverkets aula med Borås Amatörorkester, ABF:s Manskör, Damkören Treklängen, Yngve Bihl solosång
onsdag	skolmusikens dag; Läroverkets kör och orkester, Kommunala Flickskolans kör, Högre Folkskolans kör, Folkskolans musikkår och barnkör, KG Sundecks stråkgrupp
torsdag	konsert med Borås Orkesterförening, dirigent Nils Wieslander solist Bernhard Sönerstedt
fredag	hemmusikens dag
lördag	Par Bricoles kör och orkester i Borås Teater
söndag	kyrkomusik i Carolikyrkan; Carolikören, Gustav Adolfskören, Ramnakyrkans och Immanuelskyrkans körer.

Konserterna blev mycket uppmärksammade. Med undantag av kammarkonserten blev de även publikframgångar. Borås Tidning hade varje dag flera notiser, recensioner och debattartiklar under veckan.

I tre tidningsartiklar beskrev KG Sundeck i samband med musikveckan Borås musikliv även ur musikpedagogisk synvinkel. Han framhöll att alla sångglada barn hade möjligheter att delta i körsång på sin skola; rekryteringen till musiklivet skedde från Folkskolans musikkår,²⁶⁸ regementsmusikkåren, Läroverkets orkester och Musikinstitutet. En mer allmän musikfostran svarade Orkesterföreningen och Amatörorkestern för genom sina skolkonserter och inom Folkskolans frivilliga instrumentalundervisning gavs möjligheter till en bred rekrytering av stråkmusikanter. KG Sundeck efterlyste ett musikinstitut och en på bred basis uppbyggd ungdomsorkester. Den tredje artikeln avslutades med de argument som ofta framkommer i samtalen med KG Sundeck:

Men kanske är det inte i första hand *musiken* våra förpliktelser gäller utan *människan*. Vår ungdom söker glädje. Om den inte under sin flykt undan tristessen skall hamna i ett nöjesliv av ytligaste slag, måste vi samla den kring värdiga syften, Musiken är ett sådant. Den ställer krav men ger belöning: den berikar vår ensamhet och vårt ge-

²⁶⁸ I Folkskolestyrelsens årsberättelse för åren 1955-58 sidan 16 nämns att flera elever från musikkåren tagit anställning som militärmusiker, två medverkar i Orkesterföreningen och fem är ledare för jazzkapell.

menskapsliv, ger oss skönhetsupplevelse, skaparglädje. Därför vill vi ge musiken åt ungdomen och vinna ungdomen för musiken.²⁶⁹

Behovet var nu stort att ge ungdomar möjligheter att efter skolans slut kunna fortsätta sin musikutbildning. Borås hade flera musikföreningar, frikyrkoförsamlingar och andra ideella organisationer som kunde ta vid där skolan slutade. Någon månad efter musikveckan i Borås bildades det lokala Musikfrämjandet med företrädare för industrin, pressen, kommunen, regementet, kyrkorna och skolan. Protokoll finns inte bevarade, däremot en mycket omfattande utredning, på föreningens uppdrag utförd av kommunens drätselkontor och som mynnade ut i ett förslag till fullmäktige om att anordna en kommunal musikskola. Huvudargumentet var att vidga ungdomens intressen för ideella och kulturella sysselsättningar som skulle uppfattas som ett verksamt bidrag i den allmänna ungdomsvården. Dessa syften utgjorde även "ett kraftigt belägg för behovet av åtgärder från det allmänna sida". Utredningen pekar också på musikskolan som en möjlighet att "musiken med så stor utbredning som möjligt införlivas med hemlivet..."²⁷⁰

I ett flertal kommuner anställdes vid denna tid kommunala musikledare med uppgift att utöver ledarskap för körer och orkestrar i kommunen även svara för frivillig musikundervisning. I Borås fanns uppenbarligen inte samma behov av en samordnande tjänst. De stora orkestrarna och körerna hade dynamiska och kunniga ledare. I stället inrättades en kommunal musiknämnd som förvaltningsorgan för musikskolan med uppdrag "att vidta de åtgärder som äro nödvändiga för skolans igångsättande". Vid musiknämndens första sammanträde tillsattes musikskolans föreståndare Gustaf Sundell, Militärmusikkårens chef sedan 1946, tillika som chef för musikskolans orkesteravdelning.²⁷¹ Chef för musikskolans allmänna avdelning blev Yngve Bihl, Läroverkets musiklärare.²⁷² Tjänsterna arvoderades med 1 000 respektive 500 kr per år.

I sitt inledningsanförande vid Borås Stads Musikskolas öppnande 4 oktober 1948 framhöll musiknämndens ordförande, Fritjof Boo²⁷³ samverkanstanken bakom musikskolebildningen. Fritjof Boo talade också om utbildningens demokratisering;

²⁶⁹ Borås Tidning 1947-03-08.

²⁷⁰ Borås Stadsfullmäktiges handlingar den 13 maj 1948 nr 95, sidan 178 ff.

²⁷¹ Protokoll Musiknämnden 1948-07-01 § 10.

²⁷² Protokoll Musiknämnden 1948-08-20 § 17.

²⁷³ Fritjof Boo (s) var ordförande bl.a. 1948-73 i drätselkammaren/kommunstyrelsen, 1948-51 i folkskolestyrelsen, 1948-51 i musiknämnden, riksdagsman 1:a kammaren 1949-59, kommunalråd 1963-67 (Arbetarstad, sidan 119).

Man tycks vara fullkomligt enig om i alla läger, att vår ungdom skall var och en få samma chans till utbildning och att kulturskatterna skall göras tillgängliga för alla.²⁷⁴

Den bredd som grundlagts i folkskolans instrumentalundervisning kunde nu fortsätta att utvecklas och samtidigt kompletteras.

Under musikskolans första verksamhetsår undervisades vid starten 177 elever, 97 manliga och 80 kvinnliga. Medelåldern för de manliga eleverna var tjuugo år och för de kvinnliga arton år. I orkesteravdelningen undervisades i violin, cello, kontrabas, flöjt, oboe, klarinett, fagott, trumpet, basun och slagverk; i den allmänna avdelningen i piano, orgel, sång, körsång, harmonilära samt i kördirigering.

Borås Musikskola

Samordning av *musikundervisning* blev i Borås motivet till vad som senare skulle bli en kommunal musikskola. I Borås fanns alltså på 1950-talet tre former av frivillig, organiserad musikundervisning, helt eller delvis finansierad med kommunala medel; *Gossmusikkåren*, *Borås Folkskolors Frivilliga Instrumentalundervisning* och *Borås Stads Musikskola*. Den process som ledde till den sammanslagna *Borås Musikskola* startade dock redan 1947, då folkskoleinspektören i Borås, AV Hammer, föreslog att en musikkonsulent skulle anställas. Folkskolestyrelsen remitterade ärendet till sin undervisningsnämnd för yttrande och utredning.²⁷⁵ Efter ett omfattande utredningsarbete godkändes ett förslag till inrättande av en tjänst som musikkonsulent (ej kommunal musikledare!) först från läsåret 1957/58. I arbetsuppgifterna ingick även att bistå småskol- och folkskollärarna i deras musikundervisning på olika sätt. Tjänstens förste innehavare, Torsten Erséus, förestod även folkskolornas frivilliga instrumentalundervisning som där- efter benämndes Borås Skolors Musikskola.

Skolstyrelsen uppmärksammade 1963 den splittrade instrumentalundervisning som erbjöds dels av Borås Skolors Musikskola, dels av Borås Stads Musikskola och dels av Högre allmänna läroverket, Kommunala samskolan och Praktiska realskolan. I en jämförelse med Borås jämnstora städer påpekade skolstyrelsen att endast Borås saknade ordinarie tjänster i sina musikskolor. Detta reducerade enligt skolstyrelsen möjligheterna "att fullt uppnå syftemålet med undervisningen". Skolstyrelsen föreslog fullmäktige att inrätta två musiklärartjänster.²⁷⁶

Detta blev upprinnelsen till en samordning av musikundervisningen vid stadens skolor. Den utredning som förberedde samgåendet kritiserade musik-

²⁷⁴ Borås Stads Musikskola redogörelse 1948/49, bilaga 1 sidan 1.

²⁷⁵ Borås Stadsfullmäktiges handlingar 1947, referat och notiser, sidan E 137.

²⁷⁶ Borås Stadsfullmäktiges handlingar nr 39, sidan B 64 ff.

nämnden, huvudman för Borås Stads Musikskola, för att inte i tillräcklig utsträckning understryka ambitionen att musikskolans målgrupp skulle vara de elever som ville fortsätta sin musikundervisning efter skoltiden.²⁷⁷ Utredningen påpekade också, att så gott som alla dess elever fortfarande var elever i någon av stadens skolor. Kommittén fann verksamheten i de två musikskolorna så likartade, att en sammanslagning borde kunna få både rationella och ekonomiska vinster. "Genom en fastare organisation, sammanhållen av en kommunal musikledare, bör det nämligen vara möjligt att aktivt verka för att stimulera den i förvärvslivet inträdande ungdomen till att fortsätta sitt musikutövande." Borås skolors musikskola och Borås Stads musikskola föreslogs gå samman från 1964-07-01 och därvid kallas Borås stads musikskola.

Kommittén utredde även huvudmannaskapet och föreslog att den nyinrättade kulturnämnden skulle få uppgiften. Man menade att i den omfattande omställningsprocess som pågick inom skolväsendet inför grundskolereformen, skulle den frivilliga musikundervisningen riskera att bli betraktad som en liten och perifer del av skolväsendet i stort.

1964-07-01 sammanslogs de två musikskolorna och inkluderade även Borås Skolors Musikkår. I samband med sammanslagningen av musikskolorna utgick kommitterade ifrån att ledningen för den sammanslagna musikskolan skulle "anförtros en kommunal musikledare, vilken därjämte får handha övrig musikverksamhet under kulturnämndens kompetensområde".²⁷⁸ Huvudman för den sammanslagna musikskolan blev alltså kulturnämnden, som även vid kommunalsammanslagningarna 1971, 1974 och kommunaldelsreformerna 1986 och 1992 förblev dess huvudman.

1965-01-01 anställdes Jan-Anders Eriksson som musikledare efter att Torsten Erséus anställdes som musikkonsulent i Göteborg. Efter att i två år varit musikskolans biträdande musikledare var jag åren 1970-86 dess musikledare. Under denna tid förändrades den officiella benämningen till *Borås Musikskola*.

Diskussion

Behovet och framväxten av en kommunal musikskola i Borås har ägt rum under lång tid. Det har under större delen av 1900-talet funnits tillgång till samhällsstödd instrumentalundervisning, även för breda samhällsklasser. Frede Nielsens modell för det musikpedagogiska forskningsfältet belyser och tydliggör denna utveckling. Kärnan i modellen, undervisningens tre huvudkomponenter i elevlärare-innehåll är genomgripande och tidigt framträdande med inriktning på elevernas behov av fritidsaktivitet. Hur kommer dessa behov i dagen genom diskursen, bestämmelserna och de ekonomiska förutsättningarna och hur påverkar övriga ramfaktorer musikskolans framväxt?

²⁷⁷ Borås Stadsfullmäktiges handlingar 1963-12-19, sidan B 869 ff.

²⁷⁸ Borås Stadsfullmäktiges handlingar 1963, sidan B 870.

Diskurs

Diskursen om musikskolans framväxt i Borås inrymmer flera delar, interkommunal påverkan, musikpedagogiska, sociala och kulturpolitiska ambitioner.

Boråsarna hämtade idéer från andra kommuner för att starta gossmusikkår 1912, för att anslå medel för instrumentalundervisning 1944 (innan man ens visste hur det skulle gå till) samt inför beslutet att samordna den frivilliga musikundervisningen från 1964. Skolrådsledamoten Karl Linnanders omfattande och detaljerade redogörelse för sin studieresa som förberedelse till att bilda en gossmusikkår i Borås 1912 speglar även de diskussioner som fördes i Stockholm, Jönköping och Linköping, där man redan hade erfarenheter av skolmusikkårer.

När man 1944 anslog medel för frivillig instrumentalundervisning utöver den i Gossmusikkåren sneglade man också på andra kommuners initiativ. KG Sundbeck sade sig inte känna till att skolstyrelsen några månader före detta anförande hade begärt 1500 kr till instrumentalmusik. Styrelsens argumenteringen framgår av protokollet, "synnerligen önskvärt att, såsom fallet är i andra både större och mindre skoldistrikt, även undervisning i frivillig instrumentalmusik kunde införas".²⁷⁹ Fullmäktige biföll framställningen i december samma år.²⁸⁰

Inför sammanslagningen av musikskolorna 1964 genomfördes en omfattande utredning om förhållandena i andra kommuner.²⁸¹

Diskursen om musikskolans framväxt i Borås hade även musikpedagogiska inslag. Karl Linnander förde till Borås erfarenheter från andra kommuners gossmusikkårer, såväl praktiska, metodiska som ideella, och vidarebefordrade dessa till både politiker och lärare vid flera tillfällen. Gossmusikkåren i Jönköping hade lyckats övervinna initialsvårigheterna i avvägningen mellan spel och det övriga skolarbetet genom att bl. a. Begränsa antalet uppspelningstillfällen. Musikkåren blev snart mycket efterfrågad.²⁸² Förutsättningarna för gossarna att bli antagna till musikkåren var att de var kraftiga, hade sångröst och var välartade. Kraven och förväntningarna följde med till Borås och överlämnades till musiksergeanten Carl Johan Halldén. Här mötte skolans musikundervisning, som vid denna tid endast omfattade koraler och stamsånger, en annan pedagogisk tradition som länge tillämpats vid regementen och i bruksmusikkårerna. Eleverna undervisades i grupp flera gånger i veckan efter skoltid och man var uppmärksam på att denna undervisning inte skulle störa den övriga skolgången. En kommitté

²⁷⁹ Folkskolestyrelsens protokoll 1944-09-21 § 170.

²⁸⁰ Stadsfullmäktiges handlingar 1944-12-14, sidan B443.

²⁸¹ Ronny Lindeborg framhåller (1999 sidan 86) även ett prestigetänkande som grund för interkommunal påverkan. Jag har inte funnit direkta belägg för sådan påverkan i Borås.

²⁸² Karl Linnanders utförliga redovisning återges in extenso i bilaga 3.

fick uppdraget att genomföra och följa upp undervisningen, vilket betydde att diskursen levde vidare.

På flera håll utvecklades ambitionen att ge barn möjligheter att komma i kontakt med musik. Orkesterföreningen fick från 1912 anslag från fullmäktige under förutsättning av att man reducerade biljettpriser för skolor. Borås Musikinstitut och Läroverket uppmärksammades på 1920-talet för sina elevkonserter i press och i radio. Borås Amatörorkester ville starta orkesterskola och folkskolornas körverksamhet fick från 1943 fast årligt anslag av fullmäktige. KG Sundeck höll följande år sitt anförande för kollegor och folkskolestyrelse för att ge Borås-barnen ett alternativ till de rikligt förekommande möjligheterna inom idrotten. I samband med *Musikens vecka* 1947 formaliserades debatten genom att en musikkommitté bildades av musiklivets förespråkare i Borås. Musiklivets alla delar blev under veckan rikligen uppmärksammade i pressen. Dessutom skrev KG Sundeck i Borås Tidning tre kulturartiklar som utmynnade i förslaget om ett musikinstitut för de ungdomar som slutat skolan och ville fortsätta att odla det musikintresse man initierat i folkskolans frivilliga instrumentalundervisning. Musikundervisningen blev 1963 åter föremål för omfattande musikpedagogiska diskussioner. Skolstyrelsen föreslog då att två fasta musiklärartjänster skulle inrättas i syfte att "fullt uppnå syftemålet med undervisningen".

Återkommande sociala ambitioner kan avläsas i musikskolebildningens diskurs. Karl Linnander hade uppmärksammat de sociala effekterna av gossmusikkårens verksamhet i Jönköping. Skolinspektören där uttryckte sin tillfredsställelse med "anordningen", han "satte musikkårens värde ur uppfostrande synpunkt synnerligen högt".²⁸³

Vid invigningen av Borås Stads Musikskola framhöll den nya musiknämndens förste ordförande Fritjof Boo målsättningen:

Musiken bör i betydligt större utsträckning än vad som tidigare skett utnyttjas vid strävandena att vidga ungdomens intresse för ideella och kulturella sysselsättningar och varje åtgärd i sådant syfte måste uppfattas såsom ett verksamt bidrag i den allmänna ungdomsvården".²⁸⁴

I Borås Tidning kunde man i mars månad 1947 vid flera tillfällen läsa annonser som anknöt till ungdomsfostrande åtgärder. I Läroverkets aula inbjöds boråsarna till ett möte med rubriken *Hur ska det gå för Sveriges ungdom*, och på Hemgården talade studierektor Herman Stolpe över temat *Ungdomen och framtiden*. Under samma månad anordnade några frikyrkor temakvällar för ungdom.²⁸⁵

²⁸³ Se bilaga 3 sidan 400.

²⁸⁴ Borås Stads Musikskola: Föreståndarens redogörelse för verksamheten under första utbildningsåret 4/10 1948-21/5 1949, bilaga 1.

²⁸⁵ Borås Tidning 1947-03-01, -03, -05 och -15.

Citatet ovan innebär även en tydlig kulturpolitisk bakgrund till att Borås Stads Musikskola startades. Drätselkontoret kritiserade emellertid Musikskolan 1963 för att inte kunna uppfylla målsättningen att nå de elever som inte fortsatt sin skolgång.²⁸⁶ Syftet med stadens musikskola var ju att ge även de elever från folkskolan som inte fortsatte till läroverk möjligheter att få fortsätta sin musikutbildning. Den diskussionen kom även att inrymmas i kulturpolitiska synpunkter om huvudmannaskapet för kommunens kulturella institutioner. Den sammanslagna musikskolan kom att tillhöra kulturnämnden, en naturlig konsekvens av musikskolans framväxt ur stadens musikliv. Musikskolan blev därmed en angelägenhet inte enbart för skolan.

Bestämmelser

Avsaknaden av stöd i läroplaner för frivillig musikundervisning i folkskolan innebar under framväxten av musikskolan i Borås dels att alla beslut i musikskolefrågor var kommunala och dels att all undervisning ägde rum efter den ordinarie skoldagens slut. Läroverkens instrumental- och orkesterundervisning ingick däremot i den ordinarie musikleärares tjänst med tradition från 1600-talets gymnasier.²⁸⁷ Gemensamt för dessa undervisningsformer var dels att de var frivilliga, dels ägde rum efter skoltid och dels att urvalet av elever var styrt av förmåga. Skillnaden var förutom finansieringsformen och elevernas ålder att målgruppen för läroverkens undervisning endast bestod av en liten del av åldersgrupperna.

Den institutionella dimensionen

Det formella ansvaret för musikskolebildningen fram till sammanslagningen fanns hos skolpolitikerna; fram till 1930 i skolrådet, som en del av kyrkans organisation, och därefter i folkskolestyrelsen. När Borås Stads Musikskola bildades med sin målgrupp elever som slutat skolan, gavs ansvaret till en nyinrättad musiknämnd vars ledamöter utsågs dels av fullmäktige och dels av folkskolestyrelsen. När musikskolorna sammanslogs 1964 blev den nyinrättade kulturnämnden huvudman. Skolans politiker och tjänstemän hävdade att musikskolan, med sin huvudsakliga karaktär av undervisning och dessutom i behov av skolans lokaler och pedagogiska miljö, skulle tillhöra skolstyrelsen. Den politiska majoriteten (s) i fullmäktige befarade dock att musikskolan skulle riskera att utgöra en alltför perifer del av skolans verksamhet.

Flera olika former för huvudmannaskap fanns i den instrumentalundervisning som förekommit i framväxten av en musikskola i Borås; privat, statlig och kommunal. Dessa låter sig lätt urskiljas och beskrivas från ovanstående diskussion

²⁸⁶ Se ovan under rubriken Borås Musikskola (sidan 206).

²⁸⁷ Sammanfattad i Marianne Reimers-Wessberg 1991, sidan 55.

om diskurs och bestämmelser. Diffusare, utan att därför vara mindre betydelsefull, är den undervisning som bedrevs i de folkrörelseanknutna organisationerna, som kan ha påverkat musikskolans framväxt både direkt och indirekt. Gossmusikkårens och läroverkets orkesters alla offentliga framträdanden har nått många boråsare med rötter i dessa olika organisationer. Exempel på uppföljare är Unga Örnars musikkår, ensemblerna inom Blå Bands-rörelsen, och de olika frikyrkliga församlingarnas ensembler. Mångfalden av institutioner med musikundervisning för barn kan alltså sägas skapa behovet av en mera organiserad och allmän musikundervisning.

De ekonomiska förutsättningarna

Kostnadsutvecklingen kan följas av kommunala protokoll och är tydlig. Detta gäller emellertid inte intäkterna, t.ex. i form av statsbidrag, som är svårare att urskilja. I båda musikskolorna betalade eleverna terminsavgifter men i den sammanslagna musikskolan var undervisningen avgiftsfri 1967-90. Folkskolinspektören disponerade för den första gossorkestern 1912 "omkring 300 kr...som för öfvningarnes bedrivande erfordrades" och dessutom 150 kr till instrument.²⁸⁸ När KG Sundecks idé om violinundervisning i skolan blev verklig våren 1945 fanns i folkskolestyrelsens budget redan 1 500 kr för att täcka bland annat lärarkostnaderna om 4 kronor per timma. Någon ersättning för administrativa uppgifter förekom först när Torsten Erséus hade övertagit uppgiften som föreståndare för Borås Skolors Frivilliga Instrumentalundervisning genom att han från höstterminen 1953 fick sin undervisningsskyldighet som folkskollärare nedsatt med 8 timmar per vecka.²⁸⁹ Detta innebär att kostnaderna för instrumentalundervisningen, som hittills varit helt kommunal, nu även fick en statsbidragsstödd del genom att nedsättningen ingick i Torsten Erséus' ordinarie tjänst som folkskollärare. Inga ordinarie tjänster som musiklejare förekom, men det fanns timplärare som undervisade 38 timmar i veckan.

I stadens musikskola arvoderades föreståndaren och avdelningscheferna för dessa uppgifter medan endast timersättning utgick vid undervisningen. Det innebär att skolans budget belastades endast av faktiskt genomförda lektioner under terminstid. Detta förhållande ändrades vid sammanslagningen av de två musikskolorna 1964-07-01 då förutom musikledaren två ordinarie musiklejartjänster tillsattes.

Verklighetsdimensionerna

Något dokument som ger en uppfattning om den första gossmusikkårens *intenderade* verklighet saknas i Skolrådets handlingar. En *möjlig* verklighet är den som kan tänkas vara påverkad av de förhållanden Karl Linnander tecknar i sin

²⁸⁸ Skolrådet 1912-10-18 § 7.

²⁸⁹ Folkskolestyrelsens berättelse 1950/51-54/55, sidan 15.

redogörelse från andra städers musikkårer. Den *upplevda* finns redovisad i berättelser där det framgår att musikkåren snabbt vann terräng och boråsarnas gillande.

I de omfattande utredningar som förekommit i samband med musikskolebildningen, framgår en förväntan om effektivare musikskola genom sammanslagning och genom att anställa en driftig musikledare. Däri framgår även hur musikledaren skall dela sin tid mellan skolans musikliv, musikskolan och kommunens musikliv i övrigt.

I musikledarens årsredogörelser beskrivs den av honom *upplevda* verkligheten i mestadels kvalitativa termer, som emellertid för oss endast kan bli en *observerbar* verklighet i mycket begränsad omfattning.

De externa aktörerna

Charles Palmén grundade redan som elev på Tekniska elementarskolan en elevbaserad musiktradition. Han samlade musikanter och korister omkring sig som elev, före detta elev och körledare och som skolans förste sånglärare. Krönikören Ada Damm berättar om Teknis' musikliv som mycket kretsade kring Palmén.²⁹⁰ Hans engagemang inom stadens övriga musikliv; inom ordnar och körer har troligtvis förstärkt värdet av traditionen på Teknis.

Carl Johan Halldén visade ett personligt präglat engagemang för musikundervisning i flera sammanhang. Med sin familjeorkester, gossorkestern och senare som reservinkallad i krigstid gjorde han sig känd och omtyckt. Carl Johan Halldéns efterträdare, Harald Fredrik Söderqvist, Erik Lind, Bertil Bellgard, Lennart Fischer, Agne Beckung, och Börje Möller, visar orkestern samma sociala engagemang och intresse genom åren.

Viktor Emanuel Lundqvists organisationsförmåga, initiativkraft och arbetskapacitet har präglat utvecklingen av musiklivet i Borås i stor omfattning under en lång period. VE Lundqvist skapade mansköror, orkesterförening, sångarförbund samt ensembler på skolor och i kyrkan. Många skolelever stimulerades till ett aktivt ensemblermusicerande både i kör och i orkester. VE Lundqvist förde fram Läroverkets orkester till en uppmärksam position i samband med en nationell ungdomsorkestertävling och han företog flera konsertresor med orkestern och skolans körer. Carolikören och Orkesterföreningen fick genom sin initiativtagare en stabil plattform och uppskattning hos Boråspubliken.

Det framgår emellertid inte av materialet i vilken utsträckning VE Lundqvist var framgångsrik som instrumentalpedagog eller organist. *Verner Ekström*, Gustav Adolf-kyrkans organist, hade däremot flera elever som utbildade sig vidare, blev framgångsrika och kända för en bred publik utanför Borås, t.ex. Gunnar Hallhagen, Wolmar Sandell, William Lind och Ingvar Wieslander.

²⁹⁰ Ada Damm 1945, sidan 374.

Vid sidan om VE Lundqvists dominerande position i Borås musikliv har under hela 1900-talet militärmusikens ledare bidragit även till det civila musiklivet. Varje musikdirektör på I 15 har genom sin position satt sin personliga prägel på musikkåren men också på delar av Borås övriga musikliv. Även om varje militär-musikers insatser utanför tjänsten inte är kartlagda, utgår jag ifrån att många av dem har bidragit både som ledare och musikanter i flera av stadens ensembler.

Albrecht Löffler och hans hustru *Helena* bedrev sitt musikinstitut helt privat och exkluderas därför tillsammans med alla enskilda musiklärare från en mera ingående beskrivning och analys i denna avhandling. De har emellertid med sina elever bidragit till mångfalden i det boråsiska musiklivet.

Karl-Gustav Sundeck kom till Borås 1934 som folkskollärare och deltog i stadens musikliv på olika nivåer som pedagog, körledare och musikanter. KG Sundecks personliga engagemang för en breddning av elevernas möjligheter till fritidssysselsättning parad med en övertygelse om musikens estetiska dimension, förtrogenhet med samhällets administrativa tågordning och opinionsbildningens möjligheter gav musikskolan i Borås från början en brett förankrad och fast position i samhället. Via ett erbjudande i en skrivelse till den lagstadgade överläggningen mellan folkskolestyrelsen och lärarkåren presenterade KG Sundeck sin idé och fick uppdraget att fortsätta. KG Sundeck utgick ifrån sina egna förutsättningar; han var pedagog, violinist, instrumentbyggare och erbjöd alla fjärdeklassare med egen, även illa medfaren fiol, undervisning. Hans övertygelse var, att det fanns behov för en bred undervisning på stråkinstrument. Ur denna satsning skulle en ungdomsorkester senare växa fram. KG Sundeck lyckades med den påtvingade gruppundervisningen och kunde snart redovisa ökat intresse.

I samband med Musikens vecka några år senare skrev K G Sundeck tre välformulerade artiklar om Borås musikliv. De publicerades i Borås Tidning med endast en dags mellanrum under en vecka när musiklivet uppmärksammades ovanligt rikligt med flera dagliga annonser, notiser och artiklar. K G Sundecks artikelserie mynnade ut i en efterlysning av ett kommunalt musikinstitut, där eleverna skulle kunna fortsätta fostras även efter skoltiden. K G Sundeck blev ledamot av den kommitté som formade uppföljningen av veckan och kunde alltså själv påverka utvecklingen som intern aktör.

Efter att instrumentalundervisningen funnit sina former överlät KG Sundeck den alltmer omfattande administrationen åt *Torsten Erséus*²⁹¹ som med sin företagsamhet kunde påverka Borås Skolors Frivilliga Instrumentalundervisnings utveckling mot Borås skolors musikskola och senare Borås Musikskola.

De externa aktörernas ambitioner om instrumentalundervisning är på organisationsnivå urskiljbara främst inom folkrörelserna, där man engagerade ungdomar i musikkårer, mandolinorkestrar och körer. Musiktraditionen på Teknis

²⁹¹ Jämför intervjun med Torsten Erséus sidan 106.

har formats mer i elev- och lärarkollektiven och är i mindre utsträckning framvuxen ur en läroplansbetingad undervisning. Man tog med sig sitt instrument och sitt kunnande till Teknis och blev där påhejade av traditionen till både körsång och ensemblespel.

Borås Amatörorkester ansökte om anslag för att bland annat starta en orkesterskola för att säkra sin egen rekrytering av musikanter.

Den geografiska och sociokulturella dimensionen

Borås geografiska läge har som faktor inte haft avgörande betydelse för musikskolebildningen. Här fanns lärare även i de mest udda instrumenten som oboe, fagott och harpa. Borås Stads Musikskola hämtade i något fall lärare från Göteborgs Orkesterförening, musiker som även förstärkte Borås' egna Orkesterförening.

Musiklivet i Borås har under hela 1900-talet varit intensivt med tillgång till såväl professionella musiker, musikinstitut, flera musikaktiva folkrörelseorganisationer och ordenssällskap. När KG Sundeck 1945 började undervisa sina 60 violinister i Folkskolans Frivilliga Instrumentalundervisning fanns flera verkssamma ensembler i Borås; förutom regementets musikkår tre industrimusikkårer, Elfsborgsorkestern, tre frikyrkoförsamlingars musikkårer, två symfoniorkestrar, Immanuelskyrkans orkester, nio kyrkliga körer, två damkörer, tre manskörer, NTO-kör, SKS tjänstemannakör och flera skolensembler. Av bilaga 1:4-5 framgår att Borås musikkulturella kontinuitet formats genom flera musikkårer, stråk- och symfoniorkestrar, körer och ungdomsensembler. "Sundecks fiolskola" blev ett komplement till fritidsutbudet och ytterligare en del av den kontinuitet jag spårat till mitten av 1800-talet.

Det samhälleliga engagemanget för musikskolans framväxt var påfallande. Skolpolitikerna var tidigt beredda att med allmänna medel utveckla instrumentalundervisningen. När folkskolläraren Karl Linnander efter sin studieresa 1912 mycket detaljerat kunde redovisa andra kommuners lyckosamma resultat av gossorkestrar, befanns intresset vara stort för en sådan orkester både i skolrådet och bland lärarna varvid medel anslogs. Gossorkestern var alltså redan från början brett förankrad.

Samma år beviljades Orkesterföreningen kommunalt bidrag under förutsättning av att de även gav särskilda skolkonserter. Borås Amatörorkesters kommunala bidrag var också förenat med villkor att orkestern årligen skulle ge två skolkonserter.

Beslutet i folkskolestyrelsen att körverksamheten i skolorna skulle kompletteras med instrumentalundervisning, tillkom en vecka efter att fullmäktige bifallit framställningen från Borås Amatörorkester, som erbjudit sig att anordna orkesterskola. Anslaget var alltså redan godkänt i folkskolestyrelsen när folkskolans lära-

re träffade styrelsen i november 1944 och då KG Sundeck, ovetande om detta beslut, framförde sitt förslag om instrumentalundervisning.

De två musikskolorna växte och hade 1963 tillsammans med Borås Skolors Musikkår 920 elever. Alla lärare var emellertid endast förordnade läsårsvis som timanställda. När skolstyrelsen föreslog att två ordinarie musiklärartjänster till Borås Skolors Musikskola skulle inrättas, reagerade drätselkontoret och avstyrkte i sitt yttrande framställningen i avvaktan på en föreslagen utredning. Drätselkontoret riktade i denna kritik mot Borås Stads Musikskola som inte i tillräcklig utsträckning lyckats nå ungdomar som slutat sin skolgång; den viktigaste målgruppen när skolan startade 1948. Man föreslog i stället en sammanslagning av de båda musikskolorna.

Utredningen, som leddes av skolpolitiker med drätselchefen som sekreterare, resulterade i att skolorna sammanslogs och att en musikledare anställdes. Borås Stads Musikskola blev i fler avseenden unik i landet; dels tog man emot även vuxna elever, dels var kulturnämnden huvudman och dels var musikledaren förutom sina uppgifter som rektor för musikskolan även kulturnämndens handläggare i musikfrågor samt musikkonsulent för den allmänna skolans lärare.

Sammanfattning

I Borås växte fram en särpräglad musikskola; initierad av två eldsjälur, stimulerad av ett traditionsrikt och mångfasetterat musikliv och formad av politiker. Musikprofiler och eldsjälur inom kyrka, skola och på regementet har alltså fört fram amatörmusikerna till den plattform på vilken Borås musikliv förmodligen länge kommer att vila.

Kapitel 8 Musikskolebildningens tre faser

Kommunernas geografiska, socioekonomiska och kulturpolitiska historia har på olika sätt och i olika grader skapat varierande förutsättningar för musikskolornas bildande och framväxt. Ramarna för dess initiativtagare, som utgjorts av både institutioner och enskilda, kan därför inte beskrivas i generella termer. Däremot finns inom musikskolebildningen vissa mönster för hur ett behov av instrumentalundervisning vuxit fram, konstaterats och tillgodosetts. I detta avsnitt ska jag, utifrån det tidigare redovisade materialet, beskriva dessa mönster. Framväxandet av de kommunala musikskolorna har ägt rum i olika faser:

- ett *behov* av instrumentalundervisning uppstod
- olika *möjligheter* till undervisning utvecklades samt
- musikskolor växte fram, *tillgodosåg* behovet och institutionaliserades.

Behovet uppstod...

Behovet av instrumentalundervisning hade sin grund i och utgjorde en del av det allmänna behovet av bildning som växte fram under 1900-talets första decennier. Denna utveckling ägde rum i en demokratiseringsprocess som omfattade kultur i allmänhet och stimulerades i tider av materiell och ekonomisk uppgång med därtill följande ökad fritid för stora befolkningsgrupper. Samhällets ungdomsfostrande ansvarstagande, som under 1900-talets första hälft successivt ökade, de allmänna bildningssträvandena och den kulturella demokratiseringen kom till uttryck i ambitioner om ungdomens fritidssysselsättningar.

Musik som medel inom folkrörelserna framträdde tydligast inom frikyrkan och nykterhetsrörelserna. Det behov av rekrytering av musikanter och ledare som därvid uppstod tillgodosågs *inom* rörelserna. I t.ex. Västerås angavs nykterhetsrörelsens musikanterbehov på 1930-talet som direkt orsak till att en folklig musikundervisning startade.

Sambandet mellan musikskolornas och musiklivets utveckling i de fyra kommunerna, visas i bilaga 1. Tranås hade under hela 1900-talet flera musikkårer, orkestrar och körer i en obruten kontinuitet fram till musikskolestarten. Kiruna Musikkår, Orkesterförening och Manskör svarade förutom skolensemblerna på läroverken för ett kontinuerligt musikliv under större delen av 1900-talet. Musiktraditionen i Borås kan spåras till mitten av 1800-talet. I Mörbylånga kommun har jag funnit flera orkestrar verksamma *samtidigt* endast i brukssamhället De-

gerhamn på 1920-talet. Men det var också där som det första initiativet till musikskola togs.

Materialet visar att den avgörande argumenteringen för en musikskola i Kiruna och Tranås formades genom behov av rekryteringsunderlag till musikkår respektive orkesterförening. I Mörbylånga och Borås anges ungdomars fritidsintressen och en ambition att kunna använda mer musik i skolmiljön som framträdande delar i denna argumentering.

...möjligheterna utvecklades...

I Mörbylånga skapades kring festplatsernas behov av underhållning ett par musikkårer och en stråkorkester i brukssamhället Degerhamn på 1920-talet. Föreningslivet var rikligt. Festerna innebar en viktig inkomstkälla och utgjorde samtidigt ett sätt att genomföra föreningens ideologi. Fester utan musik var otänkbara. Det fanns alltså rika speltillfällen i trakten av Södra Möckleby under seklets första decennier.

Möjligheterna till instrumentalundervisning utvecklades redan omkring 1912 genom Gossmusikkåren i Borås. Motsvarande rörelser har jag inte noterat så tidigt i materialets övriga kommuner. Gossmusikkårer var en storstadsföreteelse på samma sätt som Hemgårdsrörelsen. Båda företeelserna uppstod som en konsekvens av tidens bildningsbehov men också i en specifik problematik som en följd av trångboddhet och förändring av boendekultur. Borås Gossmusikkårs initiativtagare, folkskolläraren Karl Linnander, studerade andra gossmusikkårer i städer av motsvarande storlek såsom Jönköping, Linköping, Norrköping och även Stockholm. Detta visar också hur en idé kunde spridas.

Missionsförsamlingens musikkår i Tranås rekryterade på 1920-talet sina medlemmar bland församlingens pojkar; Frälsningsarmén hade ungdomsmusikkårer både i Tranås och Kiruna; en gossmusikkår från scoutkåren i Malmö gästade på 1920-talet Tranås och blev förebild för en gossmusikkår även bland scouter i Tranås. Kåren förnyades emellertid inte utan övergick så småningom till en musikkår med vuxna musikanter när gossarna blivit stora. Möjligheterna till instrumentalundervisning och ensemblespel före musikskoletiden fanns dessutom på läroverken i Kiruna och Borås samt vid Musikinstitutet i Borås.

Lite varstans förekom undervisning i övrigt; inom ABF, i militärmusiken, i borgarhemmen och i prästgårdarna, vilket också medverkade till att möjligheterna blev kända i allt vidare kretsar.

En anledning till att elevantalet under denna utvecklingsfas inte ökade i högre utsträckning kan ha varit att möjligheterna var starkt begränsade av vad som ansågs vara elevernas musikaliska anlag. Det fanns enligt denna uppfattning elever som inte var tillräckligt begåvade. I Borås krävde skolrådet läkarutlåtande som förutsättning för medlemskap i Gossmusikkåren; gossarna skulle ha starka lungor

och friska tänder förutom att ha anlag för musik. Inom Folkskolans Frivilliga Instrumentalundervisning gjordes inför varje läsår omfattande musikalitetstest, där förmåga att uppfatta rytm och melodi poängsattes. Dessa tester blev därmed avgörande för en fortsatt musikantkarriär.

I och med att möjligheterna till instrumentalundervisning för ungdomar uppstod, blev kända och utvecklades, ägde motsvarande process rum även på arbetsmarknaden. Arbetslösa restaurang- eller militärmusiker, flyktingar med musikbakgrund och musikaktiva lärare i folkskolan och på läroverken såg sina möjligheter till kompletterande eller alternativa sysselsättningar som lärare på musikskolorna. Både Torsten Erséus och KG Sundeck var folkskollärare med musik som fritidsintresse vilket de utövade i Immanuelskyrkan i Borås (Svenska Missionsförbundet). Knut Andersson på Öland var kantor och folkskollärare och hade fått uppleva uppskattning som barnkörledare med kung Gustav V i publiken. Kai-Åke Nilsson och Karl-Henrik Edström såg i musikskolans undervisning möjligheter till gynnsammare arbetsförhållanden, där de bättre kunde påverka sin arbetssituation. Musiklärarna på läroverken såg i instrumentalundervisningen lockande alternativ till klassundervisning och samtidigt möjligheter till att få heltidstjänstgöring och övertimmar.

Musikskolebildningens aktörer var i samtliga fall entusiaster, ofta bland läroverkens musiklärare, militärmusiker, folkskollärare eller symfoniorkestrarnas musiker. Man kallar dem gärna eldsjälur och ger dem med stor rätt äran av sin kommuns musikskolas framväxt.

Mönstret av bakgrunder hos dessa eldsjälur är tydligt. I intervjuavsnittet med musikledare som format en musikskola från starten¹, utgjordes urvalsgrunderna av olika infallsvinklar hos informanterna. I kommunstudien utgick jag ifrån kommunstorlek, geografisk och organisatorisk tillhörighet. I båda avsnittens berörda kommuner finns mönstret av musikledarbakgrunder exemplifierade; folkskollärare-kantor, militär- och symfoniorkestermusiker.

Musikskolebildningens möjlighetsfas är alltså dualistisk och även reciprok; samtidigt som elevernas möjligheter till instrumentalundervisning utvecklades så påverkades även lärarnas arbetsmarknad. Båda grupperingarnas möjligheter är beroende av varandra; ju större möjligheter för eleverna till undervisning, desto bättre möjligheter till jobb för lärarna.

...och institutionen Musikskolan uppstod

Gemensamt för de fyra musikskolorna i kommunstudien är att omfattande utredningsarbeten har föregått de formella besluten att inrätta kommunala musikskolor. I Tranås togs initiativ av orkesterföreningens ordförande, som även var ledamot av stadsfullmäktige, till både skolorkester och musikledare. Lärarkom-

¹ Kapitel 6.

mitté och drättselkammaren utredde, skolstyrelse skrev remissvar som tillsammans med svar från Musikkår och Orkesterförening bildade underlag för beslut.

I Kiruna kom initiativet till musikskola från Kiruna Musikkår, där Orkesterföreningens konsertmästare och kommunalnämndens ordförande var aktiva. Utredningen hade representanter från skola och musikliv och resulterade i att musikundervisningen tryggades på läroverken, i folkskolan samt i en nyinrättad kommunal musikskola.

I Borås togs initiativ till gossorkester, frivillig instrumentalundervisning i folkskola och musikskola, även för dem som slutat skolan, av folkskollärare med stort musikintresse. Skolstyrelse och drätseledirektör utredde och lämnade underlag för besluten. Initiativet till den sammanslagna musikskolan togs av skolstyrelse och utredningen gjordes av drättselkammaren.

I Mörbylånga tog dock lärare och rektorer utan särskild utredning initiativ till och startade musikskolor som av sammanläggningsdelegerade senare sammanstogs till Mörbylånga musikskola. I samband med ständiga budgetreduceringar i slutet av 1980-talet föreslog skolchefen förändrat huvudmannaskap för musikskolan i syfte att ge musikskolan en tryggare framtid. En omfattande utredning ledde till att musikskolan från 1992 fick kulturnämnden som huvudman. De kommunala beslutsvägarna i de fyra kommunerna kan sammanfattas enligt följande:²

	Initiativ	Utredning	Beslut
Mörbylånga	folkskollärare	-	blockflöjtcirklar
	rektor	-	musikuv i hela Ottenby
	rektor	-	musikuv i Mö
	sammanläggningsdelegerade		musikskola i Mö
	skolchefen	musik i mö	ny huvudman
Tranås	Of:s ordf	remisser	skolorkester
	“	drättselkammaren	musikledare
Kiruna	kn ordf	kommitté	msk-mled-mul
Borås	folkskollärare	studieresa	gossorkester
	folkskollärare	kommitté	instrumentalundervisn
	folkskollärare	drättselkammaren	BSM
	skolstyrelsen	drättselkammaren	sammanslagen BSM

Tabell 6: Den formella beslutsgången i de fyra kommunernas musikskolebildning.

I de fyra kommunerna var initiativtagarna på olika sätt involverade i och intresserade av musiklivet vid sidan av sin ordinarie funktion som lärare eller politiker.

² Förekommande förkortningar förklaras på sidan 405.

I Mörbylånga och Borås kan initiativen sägas komma ifrån skolans personal och i Tranås och Kiruna från musiklivets organisationer.

När de formella besluten var tagna, genomfördes verkställigheten med stor frihet, med ringa erfarenhet, men med allt större interkommunalt kontaktnät. Musikledarna tillämpade olika genomförandemodeller; KG Sundeck, Georg Papehl och Karl-Henrik Edström kan tyckas vara pragmatiker, medan Kai-Åke Nilsson och Torsten Erséus var pedagogiska organisatörer. Jag har i kommunstudierna emellertid inte ingående undersökt på vilka sätt besluten verkställts och genomförts. Av materialet framkommer emellertid variationer även här.

Jag har översiktligt följt musikskolebildningen i de fyra kommunerna från att initiativet tagits till färdig etablering av musikskolan enligt följande tabell.³

	Initierandet	bildandet	Status 2000
Mörbylånga	blockflöjtcirklar 1956	MM 1966	Mörbylånga Musikskola
Tranås	skolorkester 1944	mled anställdes 1951	Tranås Kulturskola
Kiruna	ABF-musikskola 1945	mled anställdes 1949	Ka musik- och dansskola
Borås	gossorkester 1912		
	folkskolans instr uv 1945		
	Borås Stads Musikskola 1948	BSM 1965	Borås Musikskola

Tabell 7: Schematisk uppställning av musikskolebildningen i de fyra kommunerna.

Möjligheterna skapades vid initieringen i Mörbylånga genom blockflöjtcirklar, i Tranås av en skolorkester, i Kiruna av en musikskola inom ABF och i Borås dels av en gossorkester, dels av frivillig instrumentalundervisning i folkskolan och dels av en kommunal musikskola. Institutionerna bildades och fick fastare organisation i Mörbylånga vid kommunsammanslagningar, i Tranås och i Kiruna genom att musikledare anställdes och i Borås av en sammanslagning av Borås Skolors Musikkår (tidigare gossorkestern), Folkskolans Instrumentalundervisning samt Borås Stads Musikskola varvid en musikledare anställdes. 1998 benämnes dessa institutioner Mörbylånga Musikskola, Tranås Kulturskola, Kiruna Musik- och Dansskola samt Borås Musikskola (från 2001 Borås Kulturskola).

Några gemensamma drag i de fyra kommunernas musikskoleframväxt vill jag framhålla:

- Folkrorelsernas organisationer har inom respektive rörelse sört för sin rekrytering av musikanter och därmed förknippad undervisning. Någon kommunal musikskola initierad för att tillgodose folkrörelsernas behov av musik, har jag inte kunnat finna förutom i Västerås.

³ Förekommande förkortningar förklaras på sidan 405.

- I Tranås, Kiruna och Borås togs initiativ till musikskola i mitten av 1940-talet. I Mörbylånga först tio år senare.
- Musikskolebildningen i Tranås, Kiruna och Borås initierades i samband med att man av olika anledningar i slutet av 1940-talet förlorade sina ledande musikpedagoger. Kyrkomusikerna och musikleärarna på läroverken VE Lundqvist och Simon Holmberg anställdes båda i början av 1910-talet i Borås respektive Kiruna. När de 35 år senare pensionerades, intensifierades musikskolebildningen. Skolorkesterns ledare och konsertmästaren i Tranås Orkesterförening, Siegfried Rucker, avled i april 1949. Redan samma år föreslogs stadsfullmäktige att anställa kommunal musikledare och inrätta musiknämnd.
- Riksdagsmännen i första kammaren Hjalmar Nyström (s), Kiruna och Fritjof Boo (s), Borås var båda aktiva i musikskolebildningen i sina kommuner.
- Omfattande utredningar, som hämtade exempel från andra kommuner, utvecklade kommunala satsningar på instrumentalundervisning. Folkrörelseidiomet ersattes av kommunalisering även på musikområdet.

Avslutande kommentar

Enligt min mening finns det ett samband mellan kommunens musiktradition och framväxten av en musikskola. En rad ideella föreningar och organisationer inom folkrörelserna har under seklets första decennier grundat ett behov av instrumentalundervisning. Eldsjälar i kommunerna har i början av 1940-talet initierat undervisning av musikskoleliknande karaktär som kommunen senare tagit ansvar för.

Sammanfattning

Framställningen har belyst hur musikskolebildningen ägt rum i några av landets kommuner. Den oändliga variationsrikedom med vilken dessa musikskolor i min studie har utvecklats, medför emellertid att jag hellre ser musikskolornas framväxt som ett *mönster* med flera variabler. Dessa variabler kan med Frede Nielsens terminologi sägas bestå av följande ramfaktorer:

- Den *sociokulturella* utvecklingen, främst inom nykterhets- och frikyrkorörelserna, stimulerad av ungdomsfostrande ambitioner, har

från sekelskiftet medverkat till att grundlägga de behov av instrumentalundervisning som kommit till uttryck i musiklivets brist på rekryteringsunderlag och ungdomens behov av fritidssysselsättning.

- *Diskursen om musikskolornas framväxt* var både lokalt och nationellt betingad med tydlig interaktion. Varje kommun har sin specifika musikskolehistoria, men den har påverkats av andra musikskolebildningar och av den allmänna sociokulturella utvecklingen i Sverige.
- *Institutionaliseringen* i musikskolebildningen präglades av kommunalisering av folkrörelsernas och industriernas sociala ansvarstagande.
- Kommunernas *ekonomiska förutsättningar* har inte påverkat musikskolebildningen nämnvärt genom att musikskolorna startade i liten omfattning.
- *Externa aktörer*, involverade både i kommunens förvaltning samt i musiklivets och/eller folkrörelsernas organisationer, var avgörande för musikskolornas tillkomst. Dessa aktörer kallas ofta eldsjälar.

En av eldsjälarna i Borås, folkskolläraren och violinisten KG Sundeck, sammanfattade musikskolans utveckling i Borås så träffande med orden "Det låg i luften".

Del 3: Musikskolornas turbulenta 1990-tal

Inledning

I avhandlingens förra del, *Det låg i luften*, beskrev jag musikskolans framväxt, dels i ett nationellt perspektiv och dels lokalt i de fyra kommunerna Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. Vid tiden för dessa musikskolors etablering fanns i landet ett 50-tal musikskolor alternativt kommunala musikledare. I flera kommuner anställde kommunen en musikledare med uppgift att leda kommunens musikliv bestående av orkestrar och körer. I denna uppgift ingick även att leda frivillig instrumentalundervisning.¹ Utvecklingen gick därefter snabbt. 1972 fanns kommunal musikskola i 76 % av landets kommuner (354 av 464) och 1982 i 99 % av kommunerna (277 av 279).² 1990-talet kan efter denna utbyggnadsfas emellertid beskrivas som ett turbulent decennium. 1992 hotades 67 % av landets musikskolor av nedläggning eller kraftig nedskärning³ och 1999 kunde en av de många enkäter som gjordes konstatera att läget inte var så utsatt som man befartat.⁴ En av de frågeställningar som väckte mitt intresse för musikskolans framväxt blir i detta ljus aktuell: Varför inrättade landets samtliga kommuner från 1940-talet kommunala musikskolor som på 90-talet till stor del hotades men ändå lever kvar?

I denna del avser jag att utveckla diskussionen om sambandet mellan en kommuns musiktradition och dess musikskola. Jag gör det även här genom att utifrån Frede Nielsens modell studera ramfaktorernas inverkan på musikskolor under 1990-talet.⁵ Jag använder ingången *texter* och uppehåller mig mest vid den *socio-kulturella* dimensionen. Den historiska dimensionen är *nutid*. Verklighetsdimensionen domineras av den upplevda verkligheten. Förutom pressens, personalens och föräldrarnas uppfattningar har jag till viss del även tillgång till elevernas upplevelser genom enkäter som musikskolorna gjort.

¹ I bl.a. Tranås och Kiruna. Detta har jag utförligt beskrivit i kapitel 7. Se även Marianne Reimers-Wessberg 1991, sidan 58.

² Svenska kommunförbundet 1984, sidan 17.

³ Kommunaktuellt 1992:38.

⁴ Sveriges Musik- och Kulturskoleråd enkät april 1999.

⁵ Modellen beskrivs utförligt på sidorna 28 ff.

Valet av tidsperioden 1990-talet grundar sig dels på att en ambition kunna använda så aktuellt material som möjligt och dels av begränsningsmässiga skäl. Tidsperioden är emellertid inte exakt avgränsad. Jag söker mer utrymme för tendensbeskrivning än statistiskt faktaunderlag. Utvecklingen av musikskolorna har varit intensiv både kvantitativt och kvalitativt. De flesta kommuner har idag kommunalt subventionerad instrumentalundervisning som ständigt förändras inte minst i organisationsformer där även andra konstnärliga uttrycksformer ingår, kulturskolor.

Kommunala musikskolor nämns under 1990-talet i flera avhandlingar och statliga utredningar. Avhandlingens första delar skall närmast kompletteras med en beskrivning av förhållandena på 1990-talet vad avser dels musikskolorna i ett nationellt perspektiv, dels hur nedläggningshoten samt frågor om lokaler hantearats i några kommuner samt dels en beskrivning av utvecklingen under 1990-talet i de fyra kommunerna från kapitel 7, Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. Avhandlingen avslutas med en diskussion i avsikt att förstå detta turbulenta decennium i musikskoleutvecklingen. Till grund för denna diskussion ligger jämförelsen av studiens resultat från etableringsfasen och följande redovisning av 1990-talet. Jämförelsen görs i första hand kommunvis.

Avgränsningar

Kommunstudierna har fäst min uppmärksamhet på ytterligare några frågor som jag endast kort kan beröra i följande delar.

Jag har hittills exkluderat *kulturskolorna*. Kommunstudien har emellertid visat att samtliga fyra kommuner, som jag fallskådat under 1990-talet, har breddats till att omfatta även annat än musik. Jag redovisar något av denna utveckling i de fyra kommunerna. En analys av förhållandet musikskola-kulturskola ligger dock utanför ramen för min avhandling.⁶

En annan fråga är hur utvecklingen av pop och rock har påverkat framväxten av musikskolorna. De fyra kommunerna har i olika omfattning sökt att tillgodose ungdomars behov av stöd i deras rockmusicerande. Ungdomar har i första hand inte sökt pedagogisk hjälp utan tillgång till repetitionslokaler och instrument. Attityderna under etableringsfasen under 1940- och 50-talen gentemot populärmusiken har varit negativa i de fyra kommuner vars musikskoleframväxt jag särskilt studerat.⁷ Musikundervisningen i musikskolorna motiverades bl.a. för att *motverka* popmusikens framväxt bland barn och ungdomar. Frågan är emellertid alltför komplex för att vidare utredas i detta sammanhang. Traditionens förhållande till pop och rock är förvisso intressant men svårbeskrivbar. Genren (gen-

⁶ Flera uppsatser behandlar ämnet, bl.a. Lars Granheim 1994 och Anna-Lena Claesson 1994.

⁷ Man talade då mest om jazz- och dansmusik.

terna) låter sig inte enkelt definieras och kräver helt andra studier än de jag utfört i kommunerna. Min uppfattning är dock att genrerna inom populärmusiken på 1990-talet påverkats positivt av musikskoleutvecklingen men knappast tvärtom. Musikskolorna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås har på olika sätt engagerat sig för att inom musikskolans ram ge sina elever möjligheter att även spela pop och rock.

Genom mitt nuvarande arbete som föreståndare på Hemgården i Borås, har min uppmärksamhet riktats mot invandrarnas förhållande till kultur i Borås. I en studie om ett invandrarprojekt på Hemgården undersökte jag i vilken utsträckning invandrare utnyttjar kommunens musikskola.⁸ I en av kommundelarna fanns en mycket märkbar skillnad mellan skolorna i ett villaområde och i ett bostadsområde med stor invandratäthet. Jag fann att invandrarföräldrarna i dessa områden hade en avsevärt mindre benägenhet att placera sina barn i kommunal musikskola än andra föräldrar. Detta förhållande *kan* bero på att

- föräldrarna säger sig inte ha råd (300 kr/termin)
- de känner inte till möjligheterna
- barnen har små möjligheter att öva hemma
- även de svenska föräldrarna i höghusområden har liten benägenhet att placera sina barn i musikskolan.⁹

Den främsta orsaken till att man saknar erfarenhet av musikskola finns troligtvis i avsaknaden av den tradition dagens svenska föräldrar vuxit upp i, den tradition jag beskrivit i del 1 och 2. Invandrarbarnens föräldrar har förmodligen inte själva som barn haft tillgång till vårt lands unika subventionerade instrumentalundervisning. Motsvarigheten till vår svenska kommunala musikskola finns inte i övriga Europa. Många invandrare har flytt från fruktansvärda förhållanden som vi i många fall har svårt att ens föreställa oss. Invandrarföräldrarna låter alltså inte sina barn ta del av den kultur de ska växa upp i, men de ger de svenska skolkamraterna större möjligheter genom att solidariskt betala skatt. Det innebär att denna grupp om 10 % av befolkningen som inte utnyttjar möjligheterna med kommunernas musikskolor endast hjälper till att finansiera dem. Troligtvis är detta förhållande inte unikt för musikskoleområdet. Även om stora delar av dessa grupper saknar upplevelser från sina traditioner genom isolering i krigstillstånd så kan de tillhöra traditionsrika kulturer. Genom att skapa tillfällen till kulturupplevelser

⁸ Torgil Persson 1999.

⁹ Påpekat i Göran Arman & Birgit Assarsson & EvaLis Bjurman & Ingrid Jönsson 1983, sidan 178. Liknande resultat redovisas i Henrik Karlsson 1980, sidan 96.

kan dessa brister kanske avhjälpas. Ytterligare två definitioner av kulturbegreppet blir i dessa sammanhang aktuella:

Kultur är den process i vilken människor skapar tolkningar av världen och den egna relationen till världen och i vilken dessa tolkningar kommuniceras. Tolkningarna skapas antingen genom traditionsöverföring – i den socialiseringsprocess som aldrig är enkelriktad – eller genom reflexion över och problematisering av redan föreliggande tolkningar.¹⁰

Man kan faktiskt säga att den egna kulturen till stor del konstrueras genom kontrasteringar av det den inte är.¹¹

Dessa definitioner vidgar kulturbegreppet i ett internationellt perspektiv som numera är aktuellt som aldrig förr.

En i det närmaste fullt utbyggd kommunal organisation med musikskolor hotades alltså till stor del av nedläggning på 1990-talet men lever ändå kvar under hela decenniet. Jag ska i det följande avsnittet diskutera orsakerna till detta förlopp.

¹⁰ Magnus Berg 1994, sidan 39.

¹¹ Magnus Berg 1994, sidan 119.

Kapitel 9: Musikskolan i offentliga utredningar på 1990-talet

I kapitel 5 *Musikskolan i statens utredningar* beskrev jag attityderna till frivillig instrumentalundervisning i ett nationellt perspektiv med utgångspunkt i några statliga utredningar på 1940-talet. Nedan redovisar jag motsvarande material från 1990-talet.

Jag söker här en attitydmässig beskrivning av musikskolorna på nationell nivå. Central reglering och styrning är ofta kopplat till statsbidrag. Kommunerna har emellertid aldrig erhållit direkta statliga anslag för sin kommunala musikundervisning. Därför vill jag först återge något om statens ekonomiska åtagande gentemot de kommunala musikskolorna.

Statsbidrag

På olika sätt och i olika utsträckning har den allmänna skolans anslag finansierat även frivillig musikundervisning inom ramarna för läroplaner. Det har även skett utanför de statliga anslag som anvisats härför. Den allmänna skolan har samarbetat med studieförbund eller låtit kompletterande musikundervisning finansieras genom t.ex. sina undervisningsanslag. Diskussioner om statsanslag till de kommunala musikskolorna fördes i utredningssammanhang redan på 1960-talet i Musikledarutredningen (MLU).¹ Något om denna diskussion i följande avsnitt.

MLU avgav 1962 sitt betänkande "Lärare och handledare för det fria och frivilliga musikutbildningsarbetet". Avsikten var att kartlägga det frivilliga musikutbildningsarbetets omfattning och förestående utveckling och med hjälp därav planera lärarutbildningsbehovet. I direktiven, utfärdade 29 april, 1960 av chefen för ecklesiastikdepartementet Ragnar Edenman, angavs orsaken till samhällets intresse vara att omfattningen av studiecirklar och musikskolor ökat utan motsvarande tillskott av kvalitativt ledarskap. Man var angelägen om att denna omfattande musikrörelse skulle få karaktären av medvetet bildningsarbete och inte stanna vid "rent övningsarbete under ledning av ledare med i många fall bristfällig kompetens".² Vid flera tillfällen i direktiven användes begreppet "musikledare", vilket avsåg musikutbildare till studiecirklar och vid folkhögskolor. I övrigt uttryckte direktiven en ambition att förstärka kvalitet och kontinuitet vid folkhögskolor, t.ex. de i Inggesund och Framnäs.

¹ SOU 1962:51.

² SOU 1962:51, sidan 7.

MLU konstaterar att den starkt ökade musikbildningsverksamheten i studiecirklar och kommunala musikskolor var ett uttryck för ett ”stegrad individuellt intresse”.³ Enligt MLU fanns i kommunerna fyra olika sätt på vilka frivillig musikbildning kunde ske, genom:

- frivillig skolmusik
- skolans frivilliga instrumentalundervisning
- kommunala musikskolor
- kommunala musikledare.⁴

Den frivilliga skolmusiken avsåg sådan verksamhet som helt eller delvis bekostades av kommunen och där huvudmannskapet fanns i någon kommunal instans. Skolans frivilliga instrumentalundervisning utgick ifrån en statlig resurs som innebar en veckotimme per fullt 50-tal elever och som ingick i musiklärarens ordinarie arbetsuppgifter. MLU konstaterar även att musikcirkeln, vars ambition från början var att ge ”oskolade arbetare insikt i musik”, under åren blivit ytterligare en form av musikskola för ungdom.⁵ Uppräkningen ovan skiljer mellan musikskolor och musikledare. Det var inte ovanligt att kommunerna på 1940-talet anställde en kommunal musikledare för att samla och leda kommunens musikliv även om man inte hade kommunal musikskola. Så skedde t.ex. i Tranås.

Musikledarutredningen ansåg att frågan om statsbidrag till de kommunala musikskolorna utan omfattande utredning borde lösas tillsammans med förslaget om statsbidrag till studieförbundens musikcirkelverksamhet samt till länsbildningsförbundens musikkonsulenter. MLU skisserade vidare en hierarkiskt uppbyggd ledarutbildning med utgångspunkt i den nivå på vilken undervisning skulle ske. Den förberedande utbildningen borde kunna ordnas av fortbildade små- eller folkskollärare, ansåg utredningen. MLU konstaterar i sin sammanfattning att de musikpedagoger som behövdes i den frivilliga musikbildningsverksamheten saknades och föreslog utbildningar för musikledare, musikinstruktör, ensembleledare, körledare samt cirkelledare vid statsunderstödda folkhögskolor med musiklinje.⁶

³ SOU 1962:51, sidan 15.

⁴ Jämför sidan 3.

⁵ SOU 1962:51, sidan 58.

⁶ SOU 1962:51, sidan 210.

Förslaget till statsbidrag växte alltså fram ur ett behov av en högre kompetens hos den tillgängliga pedagogiska resursen. MLU konstaterade att detta behov fanns samt även ett ökat intresse för att musicera.

Riksdagen behandlade i anledning av en motion statsbidrag till kommunala musikskolor 1962. Följande citat är hämtat från denna motion:

Vi vill därför, både med hänsyn till allmänskulturella och ungdomsfostrande skäl, föreslå att staten genom ekonomiskt stöd till kommunala musikskolor uppmuntra fortsatt och utökad verksamhet på den frivilliga sång- och musikundervisningens område.⁷

Statsutskottet inhämtade yttrande bl.a. från skolöverstyrelsen och folkbildningsförbundet. Skolöverstyrelsen påminde i sitt svar om att man tidigare uttalat sig för att frågan skulle utredas med motiveringen att

De kommunala musikskolorna spelar enligt överstyrelsens mening en betydelsefull roll som komplement till den musikverksamhet, som faller inom det allmänna skolväsendet och folkbildningsväsendet.⁸

Statsutskottet delade motionärernas uppfattning om att musikskolan fyllde en viktig uppgift inom landets kultur- och musikkiv och föreslog att direktiven till musikledarutredningen skulle vidgas att även omfatta denna fråga.⁹ Några tilläggsdirektiv utfärdades emellertid inte, varför ärendet lades till handlingarna enligt en anteckning på yttrandet den 30 mars 1962. Besluten i kamrarna att utvidga direktiven till MLU togs i maj 1962. Anförda utredning lades fram den 12 november 1962 utan förslag om statsbidrag till musikskolorna. Anledningen angavs ej.

Frågan om statsbidrag återkom dock. I tilläggsdirektiven till 1965 års musikutbildningskommitté anfördes:

I detta sammanhang bör kommittén vara oförhindrad att gå in på frågor som rör formerna för pedagogisk och organisatorisk samordning av den frivilliga musikundervisningen inom och utanför skolväsendet, bl.a. för att kunna föreslå åtgärder som underlättar lärarekryteringen.¹⁰

Likväl diskuterades inte statsbidrag, däremot ett långt gående och detaljerat förslag om en samordning av kommunernas frivilliga musikundervisning:

⁷ Likalydande motioner i Första Kammaren nr 117 respektive i Andra Kammaren nr 131 år 1962.

⁸ Skolöverstyrelsens yttrande 1962-03-19, dnr 1293/62 A.

⁹ Saml 6:122; 1962-05-15. Beslut i Första Kammaren 23:94, i Andra Kammaren 23:123.

¹⁰ SOU 1968:15 Musikutbildning i Sverige, sidan 14.

Kommittén har därför sökt bygga en utbildningspyramid, med utgångspunkt i den allmänna skolans musikundervisning.¹¹

Folkrörelsernas musikundervisning, som genom musikskolorna hade kommunaliserats på 1940- och 50-talen skulle alltså enligt detta förslag förstatligas. Kommunförbundet avvisade dessa förslag i sitt remissvar.

Statliga medel *har* använts för musikskolornas undervisning. I Borås rekvirerade vi de medel som gymnasiet var berättigat till men inte utnyttjade enligt regeln en undervisningstimma per fullt 50-tal elever i gymnasiet. Musikskolan hade ju gott och väl underlag för denna pott genom att gymnasisterna var antagna som elever i musikskolan. *Den allmänna skolan uppdrog alltså åt musikskolorna att genomföra den frivilliga instrumentalundervisning som de själva inte hade lärare för.*

Även om kommunala musikskolor finansierade sin undervisning med statliga medel som avsatts för gymnasiets instrumentalundervisning så har aldrig musikskolornas undervisning genererat statliga bidrag.

Under 1990-talet förekom omdömen om de kommunala musikskolorna sparsamt i statliga utredningar och rapporter. Jag citerar först en EU-rapport samt några offentliga utredningar.

En EU-rapport om kultur

I juni 1985 beslutade CDCC (Conseil de la Coopération Culturelle, d.v.s. Europarådets organ för kulturfrågor) att genomföra en försöksverksamhet med kulturpolitiska länderexaminationer i tre länder - Frankrike, Sverige och Turkiet. Syftet var att få tillgång till information om ländernas mål och metoder inom området; analysera framgångar och misslyckanden samt att utveckla utvärderingsmetoder. Europarådet ville med sin expertgrupp bistå länderna i fråga, utveckla metoder för internationella jämförelser samt att ge impulser till gemensamma insatser för kulturellt samarbete. Examinatorernas rapporter publicerades 1990¹² och var grundade på faktaunderlag från utbildningsdepartementet och kulturrådet.

Omfattande enkäter ligger till grund för detta faktaunderlag. Informationen är detaljerad och lovordar musikskolan som institution. Dock vill jag ifrågasätta de slutsatser som är gjorda enbart med kvantitativa studier som underlag. Departementets formuleringar beträffande studieförbundens och musikskolornas verksamhet förtjänar en serie längre citat:

¹¹ SOU 1968:15 Musikutbildning i Sverige, sidan 15.

¹² Utbildningsdepartementet 1990a och b.

Kommunernas största utgiftspost inom musikområdet är den kommunala musikskolan, där ungdomen får elementär musikundervisning på musikinstrument, i sång och i ensemblespel. Den kommunala musikskolan har utvecklats helt utan statligt stöd.¹³

Studieförbunden har bred musikverksamhet. De bedriver musikundervisning i studiecirklar. De svarar för en stor del av körverksamheten i landet. I förbunden finns ofta mer eller mindre kontinuerligt verkssamma orkestrar och musikensembler. Förbunden är också stora konsertarrangörer både i offentliga och interna sammanhang, t.ex. i föreningslivet, på vårdinstitutioner och på arbetsplatser.

Den kommunala musikskolans verksamhet startade i blygsam omfattning i mitten av 1930-talet. Under andra världskriget avstannade utvecklingen men tog ny fart under 1950-talet, då kommunerna mer allmänt började starta musikskolor. Tidigare hade möjligheterna för barn och ungdom att få instrumentalundervisning varit mycket begränsade. Under 1960-talet och i början av 1970-talet ökade antalet musikskolor snabbt. År 1976 fanns det kommunalt stödd frivillig musikundervisning i så gott som samtliga landets kommuner... Under Rikskonserters försöksperiod i mitten av 1960-talet var riktmärket för musikpolitiken en från centralt håll distribuerad professionell musik-kultur snarare än stimulans till lokalt förankrat, aktivt musikliv.¹⁴

Musiklivet och konsertverksamheten är mångskiftande och vitt förgrenad över landet. Det är en i verklig mening decentraliserad verksamhet. Kommunerna har genom den kommunala musikskolan jämte studieförbunden det största ansvaret för musikundervisning och körverksamhet.¹⁵

... en växande del av befolkningen har tidigare någon gång själv utövat musik och lärt sig de elementära grunderna, vilket skapar bättre förutsättningar också för att lyssna på musik; däremot har musik-utövandet i sig inte breddats nämnvärt bland vuxna, eftersom så många slutar med musiken, sedan de har lämnat skola och studier.¹⁶

¹³ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 187.

¹⁴ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 188.

¹⁵ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 198.

¹⁶ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 288.

Den kommunala musikskolan är den viktigaste offentliga insatsen för barn och ungdom på musikområdet. Den är helt en kommunal angelägenhet och finns i de flesta av landets kommuner. Kommunernas utgifter för musikskolan uppgick år 1986 till 672 miljoner kronor, vilket motsvarar 16 procent av de totala kommunala kulturutgifterna. Det finns intresse att vidga musikskolans verksamhet till att omfatta också teater, drama, dans och rytmik samt bild.¹⁷

Den kommunala musikskolans betydande insatser bland skolbarn har alltså i stort sett inte fått några långsiktiga effekter på den vuxna befolkningens musicerande, trots att nu många generationer haft möjligheter till grundläggande musikundervisning. Bortfallet av musikutövare efter avslutad skolgång eller vidareutbildning har länge drabbat personer med låg utbildningsnivå. På senare år har dock främst de välutbildade minskat sitt musicerande.¹⁸

Däremot har den sociala utjämningen varit ringa i fråga om eget musicerande bland vuxna. Bland skolungdomen har den kommunala musikskolan bidragit till en långt gången utjämning, som inte fått nämnvärda effekter för fortsatt musikutövande efter avslutad skolgång eller studier. För musicerande och musikundervisning bland vuxna svara främst studieförbunden.¹⁹

Framställningen är som framgår av objektiv karaktär, saklig och kvantitativt be-tingad. Man anger *att* spelandet avbryts efter skola och studier men inte *varför*. Det saknas en kvalitativ bedömning av den utveckling musikskolorna varit med om att påverka. Under min tid som musikledare har jag upplevt en markant kvalitetshöjning som finns dokumenterad i de inspelningar som gjorts av flera musikskolor, bl.a. Fristads, Borås och Tranås.²⁰ Denna kvalitetsförändring i amatörmusikenssemblerna kan vara en av orsakerna till *antalet* vuxna musikanter inte förändrats. Kraven på deltagande har alltså höjts i amatörmusiklivet såväl som i yrkesorkestrarna. Det skulle i så fall innebära att musikskolans verksamhet har fått betydande effekter även kvalitativt. I takt med att militärmusikkårerna upphört, har de civila musikkårerna blivit allt mer efterfrågade. Försvaret engagerar efter provspelning bl.a. Hemvärnets musikkårer till sin ceremonimusik i offentli-

¹⁷ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 311.

¹⁸ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 331.

¹⁹ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 333.

²⁰ T.ex. Musik i Fristad WISLP 579, 1980. Tranås Musikkommunen, Jubileumsåret 1994, videokassett.

ga sammanhang, t.ex. vid vaktparader. Att försvaret ställer kvalitativa krav kan alltså även ha medverkat till en kvalitetshöjning bland amatörmusikkåren i landet.

Departementet har tidigare konstaterat att ökningen vad avser konsertpubliken främst beror på den grupp som besöker rockkonserter.²¹ Det torde innebära att vare sig musikskolan eller skolkonserterna är orsak till denna ökning.

En viktig anledning till att unga lågutbildade går mer och mer på konserter och andra musikevenemang ligger i den förlängda grundutbildningen och tillgången till musik i skolan. Om det är skolkonserter, kommunal musikskola eller kamratpåverkan som därvid väger tyngst kan naturligtvis diskuteras.²²

För många musikvanor sker en regional utjämning. Längst har utjämningen gått för människors eget musikutövande på fritid. Den utvecklingen startade redan på 1960-talet samtidigt som den kommunala musikskolan byggdes ut.²³

Med avseende på bl.a. ovanstående material har en expertgrupp från EU granskat och utvärderat den statliga kulturpolitiken i Sverige och tolkat underlaget från ett utanförperspektiv:

Musikskolorna har gjort en stor insats för utvecklingen av undervisningen i olika instrument och en av tre 9-14-åringar spelar något instrument. De kommunala musikskolornas bidrag till den positiva musikmiljön runt om i Sverige, och inte minst den blomstrande instrumentalmusiken, som har hög standard, är ovärderlig. Om det finns någon svaghet i systemet är det bristen på motsvarande resurser för teater, bildkonst och dans. Vi noterar att man nu överväger att bygga ut musikskolan till att omfatta fler områden, men vi tillråder att detta inte sker på musikens bekostnad.²⁴

Vi anser att den kraftiga satsningen i Sverige på barns tillgång till kultur har spelat en stor roll för de resultat som uppnåtts. Musikundervisningen har en mycket stark tradition i Sverige. Det här leder till höga besöksiffror för musikevenemang, vidmakthåller den höga nivån på svensk sång och stimulerar den nu så blomstrande instru-

²¹ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 287.

²² Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 333.

²³ Utbildningsdepartementet 1990a, sidan 357.

²⁴ Utbildningsdepartementet 1990b, sidan 117.

mentalmusiken. Vi skulle gärna se att motsvarande resurser ställs till förfogande för teater, bildkonst och dans.²⁵

Underlag till rapporten har gruppen hämtat från besök i flera kommuner. Den europeiska expertgruppens uttalande innehåller både värderingar och rekommendationer. Så uttalat positiva erkännanden och entusiastiska lovord om de kommunala musikskolorna har jag inte funnit i de svenska utredningarna.

Övriga utredningar

Bland övriga statliga utredningar är det främst de som berör folkbildning och kulturpolitik som kommenterar institutionen musikskolan. Folkhögskolekommittén kallar, i sitt betänkande om den framtida folkbildningen och folkhögskolan, musikskolan "en fantastisk kulturresurs"²⁶ som får äran av musikkulturens utveckling. Kulturdepartementet gör i en utredning om internationell kultur följande uttalanden:

Den kommunala musikskolan har haft en avgörande betydelse för musikkulturens utveckling i hela landet. Den ger barn och ungdom en möjlighet att utveckla sitt musikintresse både som lyssnare och utöva-
re.²⁷

En betydelsefull faktor när det gäller barns eget musicerande är den kommunala musikskolan. Även här måste nytänkande och samförståndslösningar stimuleras för att hejda nedrustningen.²⁸

I samband med den omfattande statliga utvärderingen av folkbildningen har man i mycket liten utsträckning berört det samarbete musikskolorna genom åren haft och alltfört har med studieförbunden.²⁹ I Borås blev studieförbundens musikcirklar en reservutväg för dem som ställdes i kö i väntan på musikskoleplats; en vanligt förekommande företeelse i åtstramningstider. Cirkarna fick därmed sämre anseende vilket vi försökte åtgärda genom att föreslå kombinationstjänster, där utbildade musiklärare delade sin tjänst mellan musikskola och studieförbund. Detta var ett försök att höja kvalitén i studieförbundens undervisning. Fackförbunden motsatte sig dock denna lösning. Anledningen var att studieförbunden inte kunde erbjuda musiklärarna lika goda anställningsvillkor som musikskolan.

²⁵ Utbildningsdepartementet 1990b, sidan 149.

²⁶ SOU 1990:66, Det fria bildningsarbetet, sidan 106.

²⁷ SOU 1994:35, Vår andes stämma – och andras. Kulturpolitik och internationalisering, sidan 102.

²⁸ SOU 1994:35, sidan 41.

²⁹ SOU 1996:127, Folkbildningens institutioner, sidan 47.

Studieförbunden har emellertid kommit att utgöra ett alternativ för populärmusikens utövare. En av utvärderingens sju rapporter, *Tre rapporter om studiecirklar*,³⁰ behandlar tre studieförbunds verksamhet med rockmusik. Man ser rockmusik mer som en form av främst identitetsskapande instrumentell folkbildning, i motsats till institutionell utbildning och mindre som upplevelsefylld protest genom ett musikaliskt och instrumentalt kunnande.

Några utredningar, bl.a. folkhögskolekommitténs, har påtalat brister i organisation och inriktning:

Många ser amatörkulturen som hävstång för att lämna en lägre klass-tillhörighet och värdesätter den utifrån en strävan att utbilda/ utveckla professionella kulturutövare. En fantastisk kulturrekurs – den kommunala musikskolan – lider på alltför många håll av denna belastning. Istället för att bygga upp en amatörmusikalisk livshållning med bred social innebörd vill lärarna utbilda instrumentalvirtuoser. Folkmusiken med dess historiska förankring och kollektiva funktioner är fortfarande en sällsynt blomma på musikskolornas och musiklärarnas ängsmarker.³¹

Kulturutredningen arbetade 1993-94 med uppgift att utvärdera kulturpolitikens inriktning med utgångspunkt i 1974 års kulturpolitiska mål. Man utgick ifrån ”att en djärv och öppen genomlysning av samhällsförändringarna och deras påverkan på kulturlivet är nödvändig”.³² I målen för den framtida kulturpolitiken angavs begreppen delaktighet, tillgänglighet, kvalitet, förnyelse samt att den nya kulturpolitiken skulle verka för att de musikaliska arven tillvaratas och brukas.³³ Man har också noterat att musikintresset breddats samt att musikskolorna medverkat till att skapa en grund för många att ägna sig åt musik som vuxen på professionella grunder. Detta hade utredningen för *Konstnärlig högskoleutbildning* dock inte erfårit. De nämner inte ens musikskolorna som en av möjligheterna till förutbildning:

Det är vanligt att högskolestudierna föregås av två till fyra års studier hos privata lärare, vid folkhögskolor, postgymnasiala eller privata skolor. De som studerar vid musikhögskolorna har ofta musikgymnasium som grund, kompletterat med studier på nyss nämnt sätt.³⁴

³⁰ SOU 1996:154.

³¹ SOU 1990:66, Det fria bildningsarbetet sidan 106.

³² SOU 1995:84, Kulturpolitikens inriktning – i korthet, sidan 7.

³³ SOU 1995:84, sidan 85.

³⁴ SOU 1992:12, Konstnärlig högskoleutbildning, sidan 29.

Kulturutredningen hade också lagt märke till att utbyggnaden av musikskolorna även inneburit en vitalisering av det lokala musiklivet genom elevensemblar och genom att musikskolornas lärare medverkar i orkestrar och körer.³⁵

I Kulturutredningens slutbetänkande konstaterar man emellertid att musikskolornas roll i kommunerna ”saknar klar och enhetlig inriktning” och ser denna brist som en anledning till att de kommunala besparingarna ofta drabbar musikskolorna.³⁶ Något statligt stöd för musikskolorna diskuteras inte men man konstaterar utvecklingen mot kulturskolor och ser detta som angeläget för det lokala kulturlivet.

Kulturrådet framhöll även hur avgiftshöjningar i kommunerna sållat bort barn i familjer med ansträngd ekonomi och finner det angeläget att även andra institutioner i kommunerna bör stimulera ungdomars musikutövande.³⁷

Svenska kommunförbundet påminner i sin skrift *Kultur som resurs* om den lokala kulturpolitikens möjligheter. Kommunala musikskolor blev på 1970-talet den i särklass viktigaste satsningen inom barn- och ungdomskulturen utan att musicerande barn prioriteras som tillhörande eftersatta grupper i den statliga kulturpolitiken.³⁸ Den av staten utformade kulturpolitiken blev modell för kommunernas kulturpolitik. Detta har även påverkat kommunförbundets arbetsätt som numera inriktas mer på att bevaka kommunernas intressen och mindre på att ge direktiv och rekommendationer.

Nationella utvärderingar

Omkring 3 % av landets grundskolor deltog 1989-92 i en utvärdering av ämnet musik i årskurserna två, fem och nio. 376 låg- och mellanstadielärare vid 80 skolor deltog i 71 kommuner deltog, och vid en andra omgång, 45 skolors 45 musiklärare och deras 1 100 elever. Skolverket har givit ut flera rapporter av vilka jag studerat nr 23 och 64.³⁹ De kommunala musikskolorna nämns i rapporterna dels i samband med att elevernas fritidsmusicerande redovisas och dels i samband med lärarsamverkan genom kompanjonundervisning. Enligt rapporten kan musikskolornas expansion på 1950- och 60-talen ha medverkat till att musikämnet minskat i grundskolan samt att musikleärarna flydde grundskolan till musikskolorna.⁴⁰ Vid utvärderingen framkom bland annat att drygt hälften av grundskolornas musikleärare samarbetade med musikskolornas samt att 82 % av lärarna i åk

³⁵ SOU 1995:84, Kulturpolitikens inriktning, sidan 180.

³⁶ SOU 1995:84, Kulturpolitikens inriktning – i korthet, sidan 27.

³⁷ SOU 1995:84, sidan 399.

³⁸ Alvar Svensson & Kerstin Lundberg 1996, sidan 18.

³⁹ Ralf Sandberg 1993 respektive 1994.

⁴⁰ Ralf Sandberg 1993, sidan 19.

9 önskade utöka samarbetet.⁴¹ Eleverna tillfrågades vid utvärderingen om bland annat sina musikvanor utanför grundskolan. 32 % av eleverna i åk 5 och 25 % av eleverna i åk 9 svarade att de deltog i en kommunal musikskolas undervisning.⁴² Ett av utvärderingens huvudresultat är kunskapen om vikten av att bygga upp en musiktradition inom skolan. Där tillmäts de kommunala musikskolorna stort värde:

På de skolor där man byggt upp ett musikliv med olika återkommande musiktraditioner, vid t.ex. terminsavslutningar, Lucia, musik-evenemang och musikaler, samarbete med kommunala musikskolan på orten etc., har musiken en stor betydelse för arbetsklimatet och elevernas personliga och sociala utveckling.⁴³

När gymnasieskolan utvärderades framhölls också den lokala traditionen och musikskolan som fundamental grund för flera av programmen i kommunerna. 1998 utvärderades bland annat gymnasieskolans estetiska program med avsikt på programmets funktionalitet och elevernas kunskapsutveckling. Utvärderingen grundar sig på kvalitativa studier av 41 fallstudieskolor.

I flera kommuner har Estetiska programmet vuxit fram med den kommunala musikskolan som bas. På senare tid har kommunala kulturskolor utvecklats och här har programmet med samtliga grenar lättare haft kraft att utveckla sig.⁴⁴

LPO94

Den nya läroplanen för den obligatoriska skolan, Lpo94, som kom att gälla från och med läsåret 1995/96 är framtagen av läroplanskommittén. ”Skola för bildning” är rubriken på betänkandet som framlades 1992.⁴⁵ I betänkandet finns bl.a. fullständigt kursplaneförslag i ämnet musik samt en utförlig kommentar till detta. Läroplansförfattarna betonar ämnets nya förutsättningar:

Förslaget till nya kursplanen i musik framhåller såväl musikämnets historiskt givna kunskapstraditioner som dess anknytning till ett aktuellt och dynamiskt musik- och kulturliv. Musikämnet har som kulturbärare och kulturskapande ämne i skolan fått en ny fokusering och nya förutsättningar. Den internationella karaktären i musikämnet och

⁴¹ Ralf Sandberg 1993, sidan 33.

⁴² Ralf Sandberg 1994, sidan 94 respektive Ralf Sandberg 1993, sidan 96.

⁴³ Ralf Sandberg 1994, sidan 114 ff.

⁴⁴ Skolverket 1998, sidan 39.

⁴⁵ SOU 1992:94.

musikens starka förankring i barn- och ungdomskulturen kan också ses som förnyelsebärande inslag i musikpedagogiken.⁴⁶

Målbeskrivningen innebär bl.a. att eleven efter femte skolåret skall:

ha elementära kunskaper i spel på instrument – såväl melodispel som ackord- och rytmackompanjemang till enkla sånger och kunna tillämpa dessa kunskaper i enkla musikaliska förlopp.⁴⁷

Efter nionde skolåret skall eleven förutom ”grundläggande kunskaper i spel på instrument” dessutom ”ha blivit förtrogen med ett gemensamt musicerande”. Man anger inte som tidigare ”bör” eller ”önskvärt att” och liknande utan ”skall”. Läroplanen skiljer mellan *mål att sträva mot* och *mål att uppnå*. Det innebär att skolan förväntar sig att alla barn redan efter fem år i grundskolan ska kunna spela instrument och dessutom i tillämpbart sammanhang.

Musikskolans del i barns och ungdomars musikvärld är inte nämnd vare sig i läroplansförslaget eller i den omfattande kommentarbilagan.⁴⁸ Jag finner skrivningen anmärkningsvärd. Läroplanens konstruktion med elevens respektive skolans val, möjligheterna till lokala kurser, undervisningens fördelning under hela grundskoletiden ger stora möjligheter till fullständig integration av musikskolans undervisning inom ramen för grundskolans läroplan på både individuell nivå och i flera olika gruppsammanhang. I synnerhet genom att även grundskolan numera är kommunal. Skolan har möjligheter att i samverkan med såväl de kommunala musikskolorna som andra kulturföreningar erbjuda eleverna möjligheter att dansa, spela teater och att utveckla sitt kör- eller orkesterintresse. Jag anser till och med att läroplanen har inbyggda, uttalade förväntningar om kommunal samverkan på lokal nivå.⁴⁹ Detta framkommer emellertid sparsamt av utredningen men däremot tydligare i en tidningsnotis:

Stewe Gårdare betonar att musikämnet har stora möjligheter – om skoledarna tar tillvara eldsjälarna samt uppmuntrar den kommande integreringen mellan grundskolans musik och kommunala musikskolan, två olika kulturer som har hand om samma barn.⁵⁰

⁴⁶ SOU 1992:94, sidan 184.

⁴⁷ SOU 1992:94, sidan 187.

⁴⁸ SOU 1992:94, bilaga 7 sidorna 403-435.

⁴⁹ I Torgil Persson 1995 finns ett för Herrljunga kommunstyrelse utarbetat förslag till musikskolans integration i grundskolan.

⁵⁰ Stewe Gårdare intervjuades i egenskap av deltagare i utredningens expertgrupp men också som prefekt och författare till remissvaret från institutionen för bild, drama, idrott och musik vid Lärarhögskolan i Stockholm. Artikeln ingick i en artikelserie om den kommunala musikskolan i förvandling och publicerades 1993-02-26 i Svenska Dagbladet med rubriken ”Musiken hotas i ny

Denna integrering kan enligt utredarna ske genom att utanför den obligatoriska musikundervisningen i tema- och projektrinriktade studier ”ansluta musikundervisningen till kommunens musikliv i olika former” bl.a. med musikskolan.⁵¹ Att utredningen inte i större utsträckning nämner de kommunala musikskolornas möjligheter i dessa sammanhang beror enligt en av utredarna, Ralf Sandberg, på att en statlig utredning inte får formuleras så att de kunde uppfattas som kostnadsdrivande för kommunerna.⁵²

Några avvikande meningar som rör musikskolan har inte redovisats i de ovan citerade statliga utredningarna.

SMoK

Intresseföreningen Föreningen Sveriges Musik- och Kulturskolledare ombildades 1996 till Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) och har övertagit en del av kommunförbundets tidigare uppgifter för musikskolorna, bl.a. när det gäller att ta fram statistiskt underlag. Enligt föreningens enkät från mars 2001 saknade 6 kommuner musik/kulturskola.⁵³ Anslagen ökade totalt i landet detta år med ca. 6 %. Endast 18 skolledare bedömde att utsikterna för musikskolans anslag till år 2004 ska minska eller upphöra.

Barns rätt till kultur

Det nationella perspektivet är uttömmande beskrivet genom Gunnar Svenssons bok ”Barns rätt till kultur. Om barn- och ungdomskulturens villkor på 90-talet.”⁵⁴ Boken är skriven på uppdrag av Svenska kommunförbundet, som sedan 1968 haft kommunernas uppdrag att utveckla musikskolan genom bl.a. fortbildning.

Syftet med skriften var att stimulera debatten med ett personligt färgat inlägg. Gunnar Svensson har i många år arbetat med kulturfrågor på utbildningsdepartementet och då särskilt engagerat sig för barn- och ungdomskultur.

Gunnar Svensson ger i boken en översikt av barn- och ungdomskulturens utveckling från det att begreppet först dök upp i slutet av 60-talet. En av de första konkreta åtgärderna på musikområdet blev uppbyggnaden av Regionmusiken, där skolkonserter fick en stor plats. 1974 tillsatte utbildningsdepartementet en arbetsgrupp med uppgift att påverka det kulturpolitiska reformarbetet. Barnkul-

timplan”.

⁵¹ SOU 1992:94 Skola för bildning, bilaga 7 sidan 409.

⁵² Telefonsamtal med Ralf Sandberg 2000-02-29. Dessa direktiv finns i Riksdagstrycket Dir 1984:5.

⁵³ Nora, Sorsele, Torsås, Surahammar, Bjurholm (återstart planeras) och Överkalix. I Göteborg saknades musik/kulturskola i stadsdelarna Styrso och Kärra-Rödby.

⁵⁴ Gunnar Svensson 1993.

turgruppens förslag formulerades i ”Barnen och kulturen”⁵⁵ och utgjorde underlag för regeringens proposition 1979⁵⁶ om barn och kultur med allmänt formulerade riktlinjer för arbetet med barnkulturfrågorna. Statens kulturråd fick uppdrag och resurser att konkretisera förslagen, som bl.a. tillförde Rikskonserter medel för skolkonserter.

Kultur i skolan blev under 1980-talet samlingsnamnet för ett intensivt projektarbete, där de tre R:en – Rikskonserter, Riksteatern och Riksutställningar – fick stor betydelse.

De mest omfattande insatserna i kommunerna var utbyggnaden av bibliotek och musikskolor, som på vissa håll utvidgades att gälla även dans, drama och bild.

Barn- och ungdomskulturens arbetsvillkor har på 1990-talet förändrats. Tidigare fanns centrala och riktade resurser hos centrala myndigheter och i kommunerna kulturnämnder genom dess tjänstemän. Nu är skolöverstyrelsen och länskolnämnderna avskaffade och kommunernas besparingsåtgärder innebär att kulturen som arbetsområde placerats tillsammans med flera andra områden, t.ex. utbildning och fritid. Gunnar Svensson välkomnar i boken att kommunerna har fått huvudrollen i arbetet för barn- och ungdomskulturen; en särskild politik på nationell nivå är inte tillräcklig. Dessa ambitioner måste formuleras även på regional och lokal nivå, anser han.

I ett särskilt kapitel framhåller Gunnar Svensson hur musikskolorna satt spår i musiklivet:

- kunnandet hos våra professionella musiker har ökat avsevärt
- folkmusikvågen och körsångsintresset har utvecklats
- rockbandsmusikerna har även de fått sin start i musikskolorna.

Gunnar Svensson beskriver utvecklingen i musikskolorna. Från början var inriktningen enskild instrumentalundervisning men fick senare genom ensemble-, gruppundervisning och samarbete med grundskolorna både bättre kvalitet och större variation. Detta innebär att musikskolans arbete inte enbart berör en minoritet av särskilt intresserade utan blir till glädje för alla barn. Mot detta förhållande står kritiken mot musikskolorna från framför allt de politiskt valda i skolstyrelserna. De hävdar att musikskolan når en alltför liten del av skolans elever, vilket kommer till uttryck genom avhopp som sker under elevernas första år i musikskolorna. Genom kompanjonlärarsystemet, där musikskolans lärare även

⁵⁵ Liber, 1978.

⁵⁶ Prop 1978/79:143.

gör insatser i skolans undervisning, stärks bandet till grundskolan ytterligare och nya former av musikundervisning kan uppstå.

I ett avsnitt diskuterar Gunnar Svensson fördelningen mellan frivilliga respektive obligatoriska verksamheter i och vid sidan av skolan. Den obligatoriska skolan har av hävd mer tyngd och har dessutom fått sken av att vara mer effektiv. Detta trots att många elever hatar skoltimmarna men älskar sin fritidssyssla, menar Gunnar Svensson. Eleverna berörs mer av sina intressen på fritiden "inte för att den är lättsammare, utan för att den på ett helt annat sätt blir en personlig angelägenhet och något som stärker identiteten och självkänslan".⁵⁷

Den frivilliga musikskolan påverkar musikundervisningen i den obligatoriska skolan. Musikskolan tar hand om de intresserade, ger dem möjligheter att berika musiktimmarna i skolan och avlastar grundskolan uppgiften att ge dessa intresserade den nödvändiga teoretiska grunden för att gå vidare.

Vi lever som första generation i en öppen musikalisk värld, där praktiskt taget all musik är lätt tillgänglig. Den nya tekniken utnyttjas mest av ungdomar. Deras ambition är inte i första hand att undersöka den spännande bredden i musikutbudet utan odla intresset för sin egen speciella musik, en internationellt marknadsförd ungdomsmusik. De kommer till skolan med massor av musikupplevelser i bagaget och med mycket bestämda uppfattningar om vad som är värt att lyssna på. Skolans uppgift blir mer och mer att öka nyfikenheten på det ännu inte kända.⁵⁸

Boken mynnar ut i en uppmaning till kommunerna att formulera sitt eget program för barn- och ungdomskultur för att därigenom hålla debatten om kulturens framtida roll igång.

Den svenska musikexporten

"Miljardexportörerna" är enligt Oscar Hedlund bl.a. ABBA, Roxette, Ace of Base, Robyn, Meja m.fl. Deras karriärer beskrivs som Askunge-sagor med dollars som förtecken. Framställningen grusas endast av det faktum att "den svenska musikexporten inte längre är särskilt svensk" med tanke på det dominerande utländska ägandet av grammofonbolagen. Kåseriet om popen, artisterna och miljonerna blir intressant för mig när författaren hävdar att:

Man kan oftast inte göra någonting av ingenting, i varje artist måste finnas någon diamant att slipa till ädlaste lyster. Råmaterialet har oftast grovslipats hos kommunala musikskolan, den inrättning som sparrivrande politiker muntert gnolande håller på att lägga ner, men som

⁵⁷ Gunnar Svensson 1993, sidan 54.

⁵⁸ Gunnar Svensson 1993, sidan 55.

av utlandet betraktas som mer eller mindre ett pedagogiskt mirakel. Många artister fick sin grund i kommunala musikskolan. De sjöng i kör, lärde sig instrument, lärde sig att jobba i grupp, lärde sig att lyssna på andra än sig själva. Det är underbara insikter inte bara för unga människor.⁵⁹

Musikforskaren Olle Edström beskriver den svenska musikexportens utveckling i sin bok om STIM. Bland flera faktorer tillmäts musikskolorna här en viss betydelse som en av de faktorer som bidragit till populärmusikens utveckling.⁶⁰

Under 1990-talet väckte två departementsskrivelser från finansdepartementet stor uppmärksamhet i musikskolekretsar. Den ena är Lisbeth Lindeborgs rapport om lokaliseringfaktorer som jag belyser i samband med litteraturgenomgången.⁶¹ Nya argument för musikskolorna anfördes här i helt andra sammanhang än tidigare. Den andra departementsskrivelsen, "Att ta sig ton", refereras nedan.

Att ta sig ton

Reaktionerna på finansdepartementets rapport om den svenska musikexporten gynnade de svenska musikskolorna som dagspressen i rubrikform presenterade som "Grunden till ett exportunder" med underrubriken "När popmiljarderna trillade in tog politikerna musikskolan till nåder igen". Artikeln illustreras av en glädjestrålande åttaåring med utländskt namn och en blockflöjt i handen. Han var i full färd att inleda sin musikkarriär.⁶²

Rapporten om den svenska musikexporten är tillkommen som en departementsskrivelse på uppdrag av *Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi* av ekonomie doktorn Kim Forss. Man ville veta i vilken utsträckning den svenska musikexportens framväxt och tillväxt byggde på olika former av ekonomiskt stöd från samhället. Kan en framgångsrik ny tjänstesektor växa fram av egen kraft eller har det krävts särskilda satsningar från samhällets sida?

Studien avser inte musikindustrin i sig utan endast exporten. I en omfattande siffertyngd kvantitativ framställning söker utredaren visa att musikexporten kan anses bestå dels av varuexport, dels tjänsteexport och dels royaltyn och uppgick 1996 till 3,3 miljarder kr, 0,5 % av Sveriges totala export och knappt 1 % av den totala globala musikexporten.⁶³ Branschen har vuxit fram de senaste 25 åren med en tillväxt av 15 % per år utan stöd från samhällets sida med undantag från

⁵⁹ Oscar Hedlund 1998, sidan 59.

⁶⁰ Olle Edström 1998, sidan 360. Jämför även Lars Lilliestam 1998, sidorna 38 och 137.

⁶¹ Lisbeth Lindeborg 1992, se sidan 252.

⁶² Göteborgs-Posten 1999-09-24.

⁶³ Finansdepartementet 1999, sidan 15.

kommunernas finansiering av de kommunala musikskolorna. Även om musikskolorna sannolikt är en av förklaringarna till musikexportens framgångar, så utgör studien inte en lönsamhetsanalys. Studien är heller inte heltäckande inom musikområdet, då man utelämnat analyser om hur den svenska kulturpolitiken främjat den klassiska musiken.

Fem faktorer inom skapande, producerande och stödjande led har medverkat till musikexportens expansion:

- bredden i musikutbildning, framför allt i de kommunala musik- och kulturskolorna har skapat ett utbud av musiker med talang
- strukturomvandlingen inom förlags- och skivindustrin har präglats av två motsatta trender; dels en stark nyetablering av små bolag inriktade på att upptäcka och lansera nya talanger och dels en koncentration inom försäljning och distribution av de internationella företagen
- en kritisk massa av företag bestående av alla de led som behövs för att åstadkomma en slagkraftig export finns i landet
- det finns flera bransch- och intresseorganisationer som medverkar till låga transaktionskostnader
- hemmamarknaden är kunnig och kräsen.

Utredaren sammanfattar studien med att den svenska musikexporten inte har utvecklats av en slump utan genom en kombination av offentliga insatser och branschens egen förmåga till organisation, strukturomvandling och institutionella utveckling. Visserligen har enstaka individer haft stor betydelse för branschen men deras initiativ har varit lyckosamma genom att de grundläggande strukturerna redan varit på plats, menar utredaren.

I rapporten citeras världsbanken, som konstaterar att det oftast är bredden i ett utbildningssystem som har störst betydelse för samhällets utveckling; i samhällen där tillgång på grundskoleutbildning är dålig är också den ekonomiska tillväxten låg.⁶⁴ Musikutbildningen beskrivs i fyra delar:

- den obligatoriska musikundervisningen i skolan
- kommunala musik- och kulturskolor
- studieförbunden

⁶⁴ Finansdepartementet 1999, sidan 128.

- den högre musikutbildningen.

En enkät till samtliga kommunala musik- och kulturskolor kompletterar framställningen. Svarsfrekvensen blev emellertid endast ca. 50 % av skolorna och av analysen framgår inte skolornas elevantal eller geografiska spridning. Analysen hänvisar även till musikskolornas egna utredningar, vilka knappast kan vara objektiva. Enligt svaren har knappt 8 000 av enkätens berörda 170 000 elever gått vidare till högre musikutbildning och 3 700 har blivit yrkesverksamma. Det empiriska underlaget till studien består även av 54 intervjuer med musiker. 75 % av dessa anger att deras yrkesval inspirerats av musicerande föräldrar och/eller av de kommunala musikskolorna. Utredaren avslutar sin analys:

Det är dock glädjande att de kommunala anslagen sedan 1997 har ökat i 110 kommuner, varit oförändrade i 145 kommuner och minskat i "bara" 28 kommuner.⁶⁵

Musikindustrin klarar sig själv, men den existerar i en miljö av hård konkurrens. I den här studien argumenteras för att det offentliga åtagandet för musikindustrin begränsas till branschens villkor. Det är tre huvudsakliga områden som då berörs; offentligt finansierad utbildning av bredd och kvalitet som utvecklar talanger och yrkeskunskap, en näringspolitik som underlättar tillkomsten av nya yrken, är attraktiv för internationella företag, möjliggör samverkan över gränser på lika villkor samt slutligen förekomsten av rättssystem för att definiera och bevaka upphovsrätter, och lösa konflikter.⁶⁶

Kommentar

Centrala kulturmyndigheter ger i utredningssammanhang musikskolorna entydiga erkännande om att utgöra en fundamental grund för svenskt musikliv. Även utbildningsdepartementets utredningar i folkbildningsfrågor lovordar kommunerna för deras insatser i musikskolorna. Den negativa kritik som förekommer handlar om att inte tillräckligt svara upp mot uttalade förväntningar vad gäller bredd i utbud och elevunderlag.

⁶⁵ Finansdepartementet 1999, sidan 132. Jag finner det en smula upplyftande att en offentlig utredning på vetenskaplig nivå tillåter sig till subjektiva glädjeyttringar. Det speglar emellertid en positiv attityd till musik- och kulturskolorna som troligtvis spelat med i hela utredningen.

⁶⁶ Finansdepartementet 1999, sidan 26.

Kapitel 10: Översikt av litteratur från 1990-talet med relevans för mitt forskningsområde

Musikskolefältet har belysts dels genom vetenskapliga arbeten och dels i några debattskrifter och artiklar som nedan något skall beröras.

Det musikpedagogiska fältet är i allt större utsträckning föremål för forskning. Musikpedagogisk forskning bedrivs vid Musikhögskolorna i Stockholm, Malmö, Göteborg, Örebro och Piteå, där flera studenter ägnat uppsatser åt bl.a. de kommunala musikskolornas undervisning. Även vid pedagogiska och etnologiska institutioner samt vid de nordiska grannländernas universitet och lärarhögskolor har musikskolornas interna aktörer skrivit uppsatser och examensarbeten om de kommunala musikskolorna. Underlaget till dessa uppsatser är i regel hämtat från enstaka musikskolor utöver de i denna avhandling behandlade. Forskningen om musikskolorna på generell basis försvåras, som jag tidigare nämnt, av de synnerligen skilda förutsättningarna som finns i vårt lands kommuner.

I samtliga nordiska grannländer finns motsvarigheter till kommunala musikskolor. De bakomliggande förutsättningarna är dock helt skilda från de i Sverige. Denna avhandling berör enbart ett litet urval av svenska kommuners musikskolor, vilket innebär att ovan nämnda arbeten endast i liten utsträckning har relevans för mitt forskningsfält.

Några uppsatser berör ett flertal musikskolor och är därmed mera generaliserbara studieobjekt. "Musikskolan och den kommunaliserade skolan", "Folkmusiken i musikskolorna" och en uppsats om musikledarens arbetsuppgifter är exempel på dylika studier.¹ Kommunaliseringen av grundskolan genomfördes genom att kommunerna senast 1992 skulle anta egna skolplaner. Kommunaliseringen, som isolerad företeelse, har spelat mindre roll än tillsammans med effekterna av den nya läroplanen Lpo94, den ekonomiska krisen och profileringsmöjligheterna inom skolväsendet, menar Lina Eiserman Ålund. Uppsatsen om folkmusiken i Kopparbergs läns musikskolor visar hur en regional musiktradition får betydelse i musikskolornas framväxt. Jonas Holmén framhåller att övningsrutiner, ledningsfunktioner och organiserandet av melodi- och stämspel hade sina rötter i första hand från 1940-talet men fanns även tidigare. I en studie av 16 musikledares arbetsområden kan Irene Ohlsson-Blendulf konstatera hur karaktären av arbetsuppgifter har förändrats från att vara den samlande kommunale musiktjänstemannen till att tydligare få ungdomskulturen som arbetsfält.²

¹ Lina Eiserman Ålund 1995, Jonas Holmén 1992 respektive Irene Ohlsson-Blendulf 1990.

² Irene Ohlsson-Blendulf 1990, sidan 32.

I läsningen av dessa uppsatser återupplever jag musikledarens – forskarens splittade perspektiv av iakttagare och normgivare. Retoriska frågeställningar av normativ karaktär förekommer ofta i dessa studier, vilket visar svårigheterna med att skilja på å ena sidan subjektiva åsikter i inifrånperspektivet av eldsjälens musikledaren och å andra sidan utifrånperspektivet med forskarens mera objektiva iakttagelser. Båda synsätten har relevans men skiljs oftast inte tillräckligt åt. Jag har som musikledare i denna problemsituation upplevt stora svårigheter med trovärdigheten i argumenteringen med kommunens ekonomer och politiker.³

Någon doktorsavhandling som helt ägnats musikskolorna känner jag inte till.⁴ Däremot har tre avhandlingar på 1990-talet berört musikskolorna i samband med musiklejarutbildning; Sture Brändströms och Christer Wiklunds ”Två musikpedagogiska fält”, Börje Stålhammars ”Samspel” samt Christer Bouijs ”Musik – mitt liv och kommande levebröd”.⁵ Jag refererar nedan dessa studier med avseende på några av de ramfaktorer jag tidigare arbetat med och kompletterar dessa med referat om litteratur som berör musiktraditionen samt hur värderingsförändringar har utvecklat traditionen. Först något om hur två skolformers lärare samarbetar.

Institutionella förhållanden

Jag har tidigare sammanfattat Börje Stålhammars avhandling ur aspekten skolmusik - musik i skolan.⁶ Författaren sammanfattar även de kommunala musikskolornas framväxt in i våra dagar:

Från ett skede av progressivt ordnade barnvisor och ”klassiska” tillrättalagda musikstycken, utvecklades musikskolan efter hand till en del av elevernas egen musikvärld. Musikskolan var en del av samhället, vilket dessutom på 1990-talet, medförde en utveckling från musikskola till kulturskola.⁷

Hur ser Börje Stålhammar på det institutionella förhållandet skola - musikskola? Ett exempel härpå är hur grundskolan tillvaratar musikskolornas lärarkompetens. I kommunernas numera utpräglad decentraliserade organisation tillämpas även

³ Jämför sidan 275 när musikledaren mötte politiker i Ulricehamn.

⁴ Anna-Lenas Rostvalls och Tore Wests avhandling om förhållanden mellan elever och lärare inom frivillig instrumentalundervisning (Rostvall, Anna-Lena & West, Tore 2001) berör till stora delar den kommunala musikskolans undervisning. Deras ämne ligger dock utanför mitt forskningsfält.

⁵ Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, Börje Stålhammar 1995 respektive Christer Bouij 1998. Alf Arvidssons avhandling om musikleivet i Holmsund har även avsnitt om dess kommunala musikskola.

⁶ Se vidare sidan 72.

⁷ Börje Stålhammar 1995, sidan 80.

kommunintern hantering av musiklärartjänster. Musikskolan marknadsför och säljer sin musikundervisning i olika ämnen och med skiftande metoder till grund- och särskolor, gymnasier och folkhögskolor. De undervisningsformer som förekommer är kompanjonundervisning,⁸ instrumentalundervisning i grupp och enskilt, ensembleundervisning i helklass kallad *Musse Combo*⁹, eller storgruppsundervisning i pianostudios, tillsammans med föräldrar (enligt Suzuki-metoden) o.s.v.¹⁰ Börje Stålhammar befarar dock att trots rationella och tekniska samverkansformer består de kontextuella skillnaderna mellan grundskola och musikskola. De båda skolformernas ”paket” är i regel redan färdigplanerade då de möts.¹¹

Det samverkansprojekt som låg till grund för Börje Stålhammars studie sökte bl.a. tillvarata musikskolans kunskaper i klassundervisningen på grundskolans högstadium och följde en lärare från vardera skolformen i två år. Resultaten jämfördes med läroplansutvecklingen varvid författaren kan konstatera att musikämnet utvecklats ”från ett metodiskt stadioperspektiv till ett ämnesperspektiv till musik som företeelse i samhället”. För elevernas del har utvecklingen gått ”från strävan mot kunskap och förståelse mot engagemang och eget skapande”.¹²

Börje Stålhammars avhandling kan i mitt perspektiv beskrivas som en pedagogisk studie inom ramen för den i Frede Nielsens figur återgivna centrala triangeln eleven-läraren-musikundervisningens innehåll.¹³ Jag har exkluderat detta fält ur min studie, men kan konstatera att Börje Stålhammar också visar hur institutionerna grund- och musikskola kan förhålla sig till varandra för att skapa möjligheter till ett didaktiskt växelspel till grund för en gemensam strävan att fostra och utveckla sina elever på dels en sociokulturell och dels en emotionell erfarenhetsnivå.

Med syftet att utveckla teoretiska och metodiska redskap för att beskriva och förstå samspelet mellan musikundervisningens yttre villkor och inre liv, har Ralf Sandberg i sin avhandling behandlat skolans musikundervisning i ett renodlat centralt läroplansperspektiv.¹⁴ Grund för avhandlingen är den nationella utvärderingen i musik som utfördes våren 1989 vid 80 skolenheter i 71 kommuner.¹⁵

⁸ Se vidare sidan 47.

⁹ En utförlig beskrivning av undervisningsmetoden finns i Tore West 1992. Se även Bertil Sundin 1992.

¹⁰ Detta innebär att köparen (t.ex. en grundskola) ställer speciella krav på undervisningens utformning och vill även välja lärare. Detta är enligt mitt förmenande inte tillräckligt studerat och utvärderat, varför jag inte vidare kommenterar frågan.

¹¹ Börje Stålhammar 1995, sidorna 131 samt 148.

¹² Börje Stålhammar 1995, sidan 243.

¹³ Jämför sidan 29.

¹⁴ Ralf Sandberg 1996.

¹⁵ Ralf Sandberg 1996, sidan 78.

Ralf Sandbergs avhandling berör inte de kommunala musikskolornas undervisning annat än genom viss lärarsamverkan mellan musikskolornas lärare och lågstadielärarna i kompanjonlärarskap¹⁶ samt mellan musikskolans lärare och grundskolans musiklärare i årskurs nio. Drygt hälften av dessa musiklärare anger att de samarbetar med kommunala musikskolan i en eller annan form. 82 % av musiklärarna i årskurs nio har emellertid uppgivit att de vill samarbeta mer med kommunala musikskolan. De exempel som anges handlar mindre om *samarbete* och mer om *assistans* från musiklärarens sida p.g.a. klass- eller musiklärarens bristande kompetens. Dessa institutionella samverkansformer är sparsamt beskrivna av Ralf Sandberg.

1991 kommunaliserades grundskolan, vilket innebar ökade möjligheter för kommunerna att planera skolans verksamhet utifrån lokal tradition. Kommunens skolplan och skolenhetens arbetsplan behandlas av Ralf Sandberg som *ett* begrepp. Att det finns en tradition *inom* kommunen *utanför* kommunens skolplan, är en frågeställning och möjlighet som författaren inte diskuterar. Kommunernas möjligheter till det inre liv som kommunens musiktradition kan komma att utgöra för eleverna uteslutes därvid. Denna mera översiktliga aspekt tar Ralf Sandberg emellertid upp i en skrift som utkom som en redovisning av det årliga symposium som anordnat av Centrum för barnkulturforskning våren 1989.¹⁷ Där presenterades planeringen inför arbetet med den centrala utvärderingen av ämnet musik i skolan.¹⁸ Skolans musikundervisning ses där i ett kommunalt perspektiv och grundar sig på vilket sätt elever och lärare är musikaktiva utanför skolan, på lokala utvärderingar, kommunala musikskolans verksamhet, kommunförbundets statistik o.s.v.¹⁹

Ekonomisk ramfaktor

Någon forskning som belyser musikskolorna i ett samhällsekonomiskt perspektiv har jag inte funnit. Förhållandet kultur-ekonomi har däremot som framgått diskuterats av ekonomerna Lisbeth Lindeborg och Trine Bille Hansen.²⁰ Författarna anser det vara utom tvivel att kulturen tjänar som lokaliseringsfaktor. Infrastruktur, grundpriser, skatter, lönenivå, arbetskraft och avsättningsmöjligheter är faktorer för vilka kulturen kan ingå som rambetingelse. Så långt är de båda forskarna överens. Trine Bille Hansen betonar emellertid svårigheten att mäta *hur*

¹⁶ Ralf Sandberg 1996, sidorna 145, 150 och 171.

¹⁷ Gunnar Berefelt 1990, sidorna 141-175.

¹⁸ Gunnar Berefelt 1990, sidorna 145 och 172.

¹⁹ Nationella utvärderingar refererades i avsnittet om offentliga utredningar, sidan 240. Se även Ralf Sandberg & Bengt-Olov Ljung 1992.

²⁰ Lisbeth Lindeborg 1992 respektive Trine Bille Hansen 1993.

stor effekten blir, *vilka* delar av näringslivet som berörs och *vilka* kulturella förutsättningar som påverkar ekonomin.²¹ Kulturens ekonomiska betydelse är enorm, framhåller författaren. Dock finns kulturens värde i betydelsen för befolkningens kreativitet, livskvalitet, identitet, estetisk medvetenhet, social kritik men inte i dess betydelse för näringslivet, nationalinkomsten, betalningsbalansen o.s.v. Kulturen ger förvisso ekonomiska effekter, men Trine Bille Hansen ifrågasätter om dessa är unika för just kultur, eller om de förekommer även inom alla andra områden. Kulturens externa värden borde istället undersökas för att kunna bedöma i vilken utsträckning stöd ska hämtas av allmänna medel. Hur kan de knappa ekonomiska resurserna för kultur utnyttjas optimalt? Genom Economic impact (analysmetod ungefär ekonomisk effekt) kan man få en bra uppfattning om kulturens omfattning men inte dess ekonomiska effekt. Trine Bille Hansen menar därför att man inte skall hänvisa till samhällets ekonomi för att få mer pengar till kulturen.²²

Kultur som attraktion var benämningen på ett projekt som studerade vilken roll kulturen spelar för valet av bostadsort. En av de fem berörda kommunerna var Borås. där enkätens Informanterna framhöll mindre kulturutbudet och mer de vackra omgivningarna och köpcentret "Knalleland" som orsaker till att de trivdes.²³ I projektets rapportsammanfattning framhålls att näringslivet visserligen kan utvecklas oberoende av kulturella satsningar men att positiva synergieffekter kan förväntas i en växelverkan med bland andra kulturella faktorer.²⁴

Gruppundervisning som ekonomisk faktor har inte framkommit. Musikledarna Torsten Erséus, Karl-Henrik Edström, Kai-Åke Nilsson och Karl-Gustav Sundeck talar i intervjuerna om gruppundervisning som ett sätt att tillsammans få uppleva musik i ensembler. Så startade musikskoleverksamhet i Kiruna, Tranås och även Borås 1912. Mörbylångas musikledare Jan Carlsson forskar i ämnet med utgångspunkt i jämförelsen mellan elevernas förväntningar på sina lärare och den undervisning de får del av.²⁵ Dessa resonemang utgår hela tiden från upplevelserna och mindre i det rationella att förmedla kunskap till flera samtidigt.

Den enda studien rörande förhållandet musik och ekonomi är mig veterligen utförd av Mathias Boström i sin rapport om Hedemora musikskola med frågan "Vilka värden tillskrivs musikskolan förutom att lära barn och ungdomar spela musikinstrument". Rapporten redovisar reaktionerna i samband med ett sparbe- ting då musikskolan 1996 hotades av en 30-procentig nedskärning under två år. Förslaget mötte livliga, ljudliga men framför allt verbala protester. Man demon-

²¹ Trine Bille Hansen 1993, sidan 96.

²² Trine Bille Hansen 1993, sidorna 20 och 136.

²³ Eva Wolf 1989, sidan 103.

²⁴ Ulla Rubenowitz & Sigvard Rubenowitz 1990, sidan 46.

²⁵ Jan Carlsson 1998, Abstrakt sidan II.

strerade till musik och skrev insändare och debattinlägg. I politikernas svar till de protesterande visade det sig att man var rörande överens om musikskolans värde. Musikskolan skulle, enligt politikerna, dock ta sin del av sparbetinget precis som andra delar av de kommunala förvaltningarna. Mattias Boström utgår i sin diskussion ifrån antropologen Sherry Ortners distinktion mellan summerande och utvecklande symboler med budskap om grundläggande värden.²⁶ De summerande symbolerna vädjar till känsla och engagemang och smälter samman en mängd budskap på ettoreflekterat sätt. Utvecklande symboler är ett slags kognitiva mönster, t.ex. Pierre Bourdieus applicering av kapitalbegreppet inom nya områden.²⁷ Mattias Boström summerar:

Musikskolan är en typisk summerande symbol. Den smälter samman musik, individ och grupp i och med att den ger individen en, enligt uppgifterna, ”fantastisk start” och en ”livsgåva” samtidigt som den ger ungdomen en meningsfull sysselsättning, är ekonomiskt viktig för samhället, bär upp en stor del av kulturlivet, och dessutom är en viktig del i jämställdhetsarbetet. Det är en mängd budskap som summeras i musikskolan och lyfts fram i konfliktsituationen.²⁸

Den konfliktsituation som här beskrivs är tillkommen som en konsekvens av en ekonomisk diskussion. Företeelsen är vanligt förekommande i 1990-talets kommunala värld. Jag återkommer i ett senare avsnitt med en fördjupad diskussion om vilka mönster som upprepas vid dessa nedläggningshot.²⁹

Vem var musikskolan till för

De kommunala musikskolornas framväxt beskrevs på 1990-talet ofta alltför ensidigt som ett resultat av ambitionen att alla barn oavsett ekonomisk eller social härkomst skulle beredas möjligheter att få lära sig spela ett instrument:

Den kommunala musikskolan i Sverige har vuxit fram parallellt med övrig välståndsutveckling. De allra första musikskolorna startades runt 1940 och i dag finns kommunala musikskolor i princip i alla kommuner. Utgångspunkterna fanns i välfärds-, jämlikhets och rättvi-

²⁶ Sherry Ortner 1973 i Billy Ehn & Orvar Löfgren 1982, sidan 24 ff.

²⁷ Mathias Boström 1997, sidan 21.

²⁸ Mathias Boström 1997, sidan 20.

²⁹ Se vidare sidan 279 ff.

setanken och dessa har gett musikskolorna i Sverige sin speciella profil.³¹

Den grundläggande idén var att föräldrarnas ekonomi inte skulle vara avgörande för vilka barn som skulle få lära sig spela. De alternativ som tidigare stod till buds var främst privatlärare samt viss instrumentalundervisning i de högre allmänna läroverken. Båda dessa möjligheter var stängda för det stora flertalet av svenska barn och ungdomar.³²

Bakgrunden till dessa uttalanden finns i en allmänt formulerad ambition om rättvisa och jämlikhet med utgångspunkt i folkhemstanken från 1928. En grundläggande socialdemokrati skulle enligt Per Albin Hansson garantera ekonomisk och social jämlikhet. Flera forskare t.ex. Lennart Reimers och Marianne Reimers-Wessberg har framhållit denna ideologiska bakgrund.³³

Eleverna har emellertid mötts av olika former av fysiska, ekonomiska, sociala och musikaliska filter för att få tillgång till undervisning. I Borås, som ingalunda var unik i dessa avseenden, fick, som tidigare redovisats, eleverna från 1912 genomgå läkarundersökning för att börja i gossmusikkåren. I 1940-talets realskola skulle instrumentalundervisningen i första hand gynna skolans musikliv, inte den enskilde elevens:

Med hänsyn till realskolans begränsade möjligheter att bereda lärjungarna undervisning i instrumentalmusik bör urvalet göras efter omsorgsfull prövning av lärjungar med tydliga musikaliska anlag. Främst bör de lärjungar bli delaktiga av undervisningen, som skolan behöver för sin verksamhet, såsom organister till morgonbön, eller instrumentalister till skolans orkester samt lärjungar, vilkas yrkesval fordrar förmåga att spela något instrument.³⁴

På 1960-talet fick musikskolans elever efter två års förberedande undervisning redovisa musikaliska förutsättningar och kunskaper genom att återge rytmiska och melodiska diktat i organiserade grupptest. Urvalet kunde även vara positivt, d.v.s. proven utgjorde kriterium för att tillvarata begåvningar, vilket musikledarna Karl Henrik Edström och Kai-Åke Nilsson berättat om.³⁵ Jag har i mitt

³¹ Bo I Olsson 1994, sidan 29.

³² Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 30.

³³ Lennart Reimers 1994, sidan 135 respektive Marianne Reimers-Wessberg 1991, sidan 53. Se även sidan 68 under rubriken Musikpolitiska förutsättningar.

³⁴ Skolutredningen SOU 1945:61, sidan 316.

³⁵ Jämför sidorna 110 och 116.

material inte funnit belägg för att demokratiska skäl dominerat i musikskolebildningen, däremot att:

- musikskolorna inrättades för att tillgodose musiklivets och rörelsernas behov och att
- musikalisk begåvning krävdes för att få börja som elev.

De avgörande orsakerna till musikskolornas etablering i de kommuner jag undersökt var musiklivets behov av musikanter och/eller ambitionen att skapa meningsfull fritidssysselsättning för barn och ungdomar, vilket jag beskrivit i avhandlingens andra del.

Det fanns vid tiden för musikskolans framväxt tillgång till undervisning dels hos folkrörelsernas organisationer och dels inom den frivilliga skolmusiken i folkskolan, alltså utöver den undervisning som förekom på läroverken, vilket Börje Stålhammar redogör för i sin avhandling.³⁶ Svaren vid en heltäckande enkät, som skolöverstyrelsen gjorde 1952, visade stor bredd i spridningen av musikundervisningen; i Södermanlands län fick eleverna till nästan 60 % undervisning på enklare instrument medan sådan undervisning saknades helt i Norrbottens län.³⁷ Undersökningen berörde emellertid enbart den obligatoriska skolan, vilket innebar att den inte noterade att ABF i Kiruna 1945 hade startat en musikskola. I landet förekom frivillig skolmusik i 39 % av landets skolkommuner och dessutom i studieförbund i stor utsträckning.

I den statliga utredningen, *Lärare och handledare för det fria och frivilliga musikutbildningsarbetet* som berörde behovet av musiklärare, visas att rättvisekraven och ambitionen att musikskolorna skulle vara till för alla elever i grundskolan och gymnasierna växte fram på 1960-talet:

Musikskoleverksamhetens målsättning är och bör i första hand vara att ge alla ungdomar med håg och fallenhet tillfälle att utveckla sin musikaliska begåvning på det vokala och instrumentala området och därmed hos dem, som har intresse därav, skapa förutsättningarna för och deltagande i någon form av sammusicerande både under studietiden och senare i livet. Musikskoleverksamheten är alltså icke i första hand avsedd för blivande yrkesmusiker.³⁸

Grundskolans läroplaner från 1969 och den nya kulturpolitiken 1974 befäste dessa ambitioner och gjorde dem till allmångods för de flesta kommuner som

³⁶ Se även Jonas Gustafsson 2000, sidan 109 ff.

³⁷ SOU 1962:51. Tabell 2. Förekomst av frivillig skolmusik läsåret 1951/52. Sidan 27.

³⁸ SOU 1962:51, sidan 110.

ofta utformade kulturpolitiska handlingsprogram för såväl vuxna som barn och ungdom med utgångspunkt i den statliga kulturpolitiken. I flera olika former av utvärderingar och rapporter beskrevs deltagandet i musikskolans verksamhet.³⁹

Varför överger elever musikskolan

I de få undersökningar som gjorts om elever som slutar musikskolan,⁴⁰ var ett av resultaten, att de elever som trivs bra med sina lärare slutar inte. Undersökningarna visar också att orsaksbilden är komplex och svårtolkad. Många elever upplever sin musikskoleundervisning som en del av den allmänna skolan. När skolarbetet blir för betungande "offrar" man den frivilliga undervisningen. Repertoar och skolbyte är också ofta förekommande anledningar till att eleverna inte längre trivs med musikskolan. Anledningen till att elever slutar sin musikskolekarriär kan betyda att de som inte trivs med sina lärare eller musikskolans undervisning slutar oavsett sina förutsättningar. Dessa undersökningar baserar sig på ett fåtal musikskolor. Generella bedömningar av de kommunala musikskolorna och deras lärarkårer grundade på uttalanden om enstaka musikskolor och enstaka lärare kan inte göras på basis av dessa undersökningar.

Frågeställningen "Varför slutar elever i musikskolan?" kan också diskuteras. Frågan är förenklad och implicerar förväntningar på att musikskolorna är till för alla skolelever. Dessa förväntningar ställer mycket stora krav på musikskolorna och deras lärare och innebär att med kommunala medel ska alla skolelever kunna utnyttja erbjudandet. Dessutom betraktas oftast musikskolan som en positiv verksamhet som bör attrahera alla elever. Stojan Kaladjev diskuterar frågan i sin avhandling "Ergonomi i musikutbildningen". Han har funnit att det finns flera skäl som samverkar; dels bristande motivation/intresse för instrumentalspel, dels upplevelse av ansträngning, trötthet, obehag samt dels påvisad icke ändamålsenlig muskelaktivitet. Stojan Kaladjev understryker emellertid att hans grupp av informanter är alltför liten för att mer långt gående slutsatser ska kunna göras.⁴¹

Musikskolornas målsättningar uttrycker ofta ambitionen att kunna tillgodose musikintresserade elever efter var och ens förutsättningar. Mera sällan finns målgruppen kvantifierad i nyckeltal, t.ex. 25 % av kommunens skolelever. Det finns alltså från kommunerna en realistisk inställning till åtagandet kommunal musikskola. En mer adekvat frågeställning är därför "Varför börjar elever i musikskolorna?"

³⁹ Se även Ambjörn Hugardt 1992.

⁴⁰ T.ex. Signe Kalsnes 1985, Claes Rydberg uå och Zoltan Gaal & George Keczan & Anders Lorentzon 1982. Musikforskaren Alf Björnberg var handledare åt Zoltan Gaal et al. Alf Björnberg kommenterar i två artiklar studien: Kommunaktuellt 1983-04-21 samt i Musikkultur 1982:4 sidan 6. Signe Kalsnes' studie finns även kommenterad i Musikkultur 1985:3, sidan 18 av Marianne Reimers-Wessberg.

⁴¹ Stojan Kaladjev 2000, sidan 246.

Musikskolan i genus- och socioekonomiska perspektiv

Under 1990-talet belyste flera forskare musikskolornas elevsammansättning. Barn, i synnerhet flickorna, från tjänstemannafamiljer utgjorde den största andelen musikskoleelever. Med utgångspunkt i Pierre Bourdieus kultursociologi, Thomas Ziehes kulturanalys och Birminghamskolan har Ingrid Jönsson, Mats Trondman, Göran Arnman och Mikael Palme⁴² studerat hur ungdomars materiella och kulturella uppväxtvillkor satte sin prägel på hur deras möjligheter tolkades och deras handlingsstrategier tillämpades; ”Barnen socialiseras in i det kulturmönster som objektivet erbjuder de bästa möjliga framtida livschanserna.”⁴³ Sextonhundra högstadiungdomar från fem skolor i tre olika kommuner deltog i undersökningen som visade:

- att 1/3 av ungdomarna spelade ett eller flera musikinstrument
- att 40% av ungdomar med akademikerbakgrund men endast 25% av arbetarbarn utövade någon form av musik
- att 2/3 av de musikutövande barnen var elever i musikskolan medan 1/3 tog privatlektioner eller spelade tillsammans med kompisar
- att 2/3 av musikskoleeleverna var flickor medan 2/3 av de som spelade med kompisar var pojkar
- att det fanns flest musikskoleelever i bruksorten medan villastadens barn till övervägande del tog privatlektioner
- att tjänstemanna- och akademikerbarnen hade fler platser i musikskolan än arbetarbarnen trots att de senare var fler
- att piano och fiol spelades främst av flickor från högre skikt, medan pojkarna från arbetarhem oftast hade valt gitarr och trummor
- spela rock främst var en sysselsättning för medelklassens pojkar.⁴⁴

Författarna beskriver även föräldrarnas varierande ambitioner att påverka sina barns fritidssysselsättning genom olika former av stöd. Författarna konstaterar att

⁴² Ingrid Jönsson & Mats Trondman & Göran Arnman & Mikael Palme 1993, sidan 172.

⁴³ Ingrid Jönsson & Mats Trondman & Göran Arnman & Mikael Palme 1993, sidan 167.

⁴⁴ Ingrid Jönsson & Mats Trondman & Göran Arnman & Mikael Palme 1993, sidan 72 ff.

kulturmönstren skiljer sig åt mellan olika klasser, kön och sociala miljöer; kulturen är samtidigt särskiljande och urskiljande.⁴⁵

Dessa förhållanden har även berörts av Sture Brändström och Christer Wiklund, som i sin avhandling "Två musikpedagogiska fält" undersökt vilka som studerar vid kommunal musikskola och på Musikhögskolans musiklärarutbildning samt hur de använder dessa utbildningar.⁴⁶ I en rekryteringsstudie av förhållandena i Piteå visar författarna att i fördelningen flickor-pojkar i musikskolan är flickorna i majoritet (2:1). Elevernas socioekonomiska bakgrund har också tydlig koppling till deltagandet. Barn till tjänstemän på mellannivå och akademiker finns i musikskolan i dubbelt så stor utsträckning som barn till arbetare. Författarna konstaterar även att det finns ett positivt samband mellan föräldrarnas utbildningsbakgrund och barnens deltagande i musikskolan. De båda forskarna utgår ifrån Pierre Bourdieus teorier om kapital⁴⁷ och kan konstatera att "barnens musikstudier kan i detta ljus förklaras som föräldrarnas mer eller mindre medvetna strategier för att behålla och helst utöka detta kapital".⁴⁸

Till föräldrarnas kulturella kapital hör förmågan att hantera något musikinstrument. Även i dessa avseenden kan författarna konstatera att det är vanligare bland tjänstemannabarn att ha musicerande föräldrar.⁴⁹

Sture Brändström & Christer Wiklund noterar även att musikläraren har en avgörande betydelse för rekryteringen till musikhögskolorna:

...måste enligt vår mening tolkas i ljuset dels av det personliga engagemang som musiklärarna lägger ned i strävan att hjälpa sina elever vidare till fortsatt högre utbildning och dels den mycket omfattande verksamhet som kommunal musikskola representerar och den betydelse som denna utbildningsform har i samhället.⁵⁰

Jag finner denna studie särskilt intressant genom att de båda forskarna arbetat med *flera* variabler för att undersöka hur barn utnyttjar kommunal musikskola. De har inte enbart utgått ifrån föräldrarnas yrkesstatus utan även musiklärarnas engagemang. De skriver även i sin diskussion att urvalet av barn, som deltar i musikskolan, kan anses vara representativt för tolv- och trettonåringar i Piteå och troligtvis även för många andra medelstora svenska kommuner. Vad de däremot inte tagit hänsyn till är hur kommunens musiktradition påverkat rekryteringen till

⁴⁵ Ingrid Jönsson & Mats Trondman & Göran Arnman & Mikael Palme 1993, sidan 167.

⁴⁶ Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 3.

⁴⁷ Pierre Bourdieus teorier redovisade i Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 4 ff.

⁴⁸ Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 39.

⁴⁹ Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 47. Jämför även Christer Bouij 1998, sidan 131.

⁵⁰ Sture Brändström & Christer Wiklund 1995, sidan 162.

musikskolan och musikhögskolan. Det framgår dock att kommunens landsbygdsdelar domineras av en starkt kyrklig tradition med framträdande inslag av musik.

Av de 169 ungdomar som höstterminen 1988 började muskläroarutbildningen, och som följs av Stephan Bladhs och Christer Bouijs forskningsprojekt, hade 131 tidigare varit elever i någon musikskola.⁵¹ De upplevde institutionen musikskolan som en självklar möjlighet att utnyttja. Den upplevdes dock som tråkig av några studenter.⁵²

I samma enkätundersökning, gjord sommaren 1988, ställdes frågan: "Ange vilken av Dina musikutbildningar som betytt mest för Din musikaliska utveckling". 55 % av muskläroarkandidaterna angav folkhögskolans musiklinje, 25 % musiklinje vid gymnasium och 7 % kommunala musikskolan. Stephan Bladhs kommentar är att det minst sagt är anmärkningsvärt att kommunala musikskolan endast för 7 % av de tillfrågade ansetts som *mest* betydelsefull för utbildningen.⁵³ En trolig anledning kan vara att studenterna ansett att deras utbildning påbörjats först *efter* musikskolan.

Att instrumentalundervisningen fått betydelse även i körsångarrörelsen framgår av ett forskningsprojekt vid Musikhögskolan i Göteborg. Ingemar Henningsson har intervjuat drygt 400 sångare från 30 körer inom de tre kristna studieförbunden, Sveriges Kyrkliga Studieförbund (SKS), Frikyrkliga Studieförbundet (FS) och KFUM-KFUK:s studieförbund (KFUK-M). 60 % av sångarna hade gått i kommunal musikskola, vilket betraktas som ett bevis på att musikskolorna haft större betydelse för musicerandet i vuxen ålder än vad som framkommit av statliga undersökningar.⁵⁴ Resultatet styrks av ytterligare forskning.⁵⁵ Avgörande för ett fortsatt musicerande är som jag tidigare berört föräldrastödet; en del av den kommunala traditionen. Hur speglas denna tradition i forskningen kring de kommunala musikskolorna?

Traditionen

Christer Bouij belyser i sin avhandling om muskläroarnas yrkessocialisation muskläroarna och traditionen. De intervjuade muskläroarna ger uttryck för förvåning när de upptäcker att de finns mitt i en tradition som de känner en förväntan att vidarebefordra och att ta hänsyn till.⁵⁶ Dessa muskläroare tolkar frågorna om tradition som varande i motsatt förhållande till t.ex. nya instrument och senare mu-

⁵¹ Stephan Bladh 1990, sidan 18. Jämför Christer Bouij 1998, sidan 104.

⁵² Christer Bouij 1998, sidan 104.

⁵³ Stephan Bladhs brev till mig 1999-08-19. Se även Stephan Bladh 1990, sidan 40.

⁵⁴ Ingemar Henningsson 1996, sidan 31.

⁵⁵ Ingemar Henningsson anför en studie av sociologen Theo d'Hersigny (1993).

⁵⁶ Christer Bouij 1998, sidorna 152 och 238.

sikgenrer. Christer Bouij sammanfattar diskussionen med att musiklekläraridealen – musikanten respektive den elevcentrerade läraren – inte utesluter varandra men att tyngdpunkten dock finns någonstans på skalan:

Den musikintresserade vill ha roligt med musik, utveckla sig och gärna tillsammans med andra. Det kan vara att man spelar med i ett rockband eller i ortens amatörorkester. Det viktiga är att man spelar med sådana som har en relativt likartad färdighetsnivå. För den elevcentrerade läraren är musiken ett medel inte målet. Det är inte helt självklart vad som är undervisningsstoffet, det viktiga är att det uppstår en kunskapsprocess och då blir stoffet underordnat denna process.⁵⁷

Traditionens betydelse för hur musiken i lokalsamhället påverkats under industrialismen framkommer också i Alf Arvidssons studie om musiklivet i Holmsund:

Traditionen, de kunskaper man har med sig vilka har utvecklats inom det förindustriella bondesamhället, används i den nya miljön, men det faktum att man lever i en ny tid med en ny ljudvärld, nya sociala formationer och nya ideal gör att även de musikaliska uttrycksformerna måste ändras.⁵⁸

De faktorer som påverkar förändringen, utvecklingen av traditionen, ser Alf Arvidsson som större befolkningsansamlingar, en annan geografisk rörlighet, minskad social kontroll samt ökade ekonomiska resurser. Arbetsdelningen, utbildningssystemets och den elektroniska teknikens utveckling skapar nya förutsättningar även för nya delkulturer. Andra faktorer som påverkat musiklivet och dess tradition är värderingsförändringar i samhället:

Om lokalsamhällets musikliv under 1800-talets slut och 1900-talets början kan sägas vara anpassat efter en icke differentierad arbetarpublik, blir olika delkulturers, ålderskategoriers och specialintresserade publikgruppers inflytande allt starkare från mellankrigstiden och framåt. Från 1960-talet kan det lokala musicerandet inte i egentlig mening sägas avspegla någon allmän musikestetik. Vad som istället avspeglas är den starka position som tillmäts musicerandet som medel för personlig utveckling och rekreation samt som ungdomsverksamhet.⁵⁹

⁵⁷ Christer Bouij 1998, sidan 273.

⁵⁸ Alf Arvidsson 1991, sidan 150.

⁵⁹ Alf Arvidsson 1991, sidan 150. Att eldsjälarna inom folkrörelserna påverkat det lokala musiklivet har bl.a. Alf Arvidsson diskuterat ytterligare i antologin *Musiken, folket och bildningen* (Alf Arvidsson 1997).

Om skolsången som en del av den institutionaliserade socialisationsprocessen har Ann Mari Flodin studerat i sin avhandling "Sångskatten som socialt minne". Med utgångspunkt i blivande lärares användning av skolsånger diskuterar författaren även traditionens betydelse:

En tradition finns därför att människor inom t.ex. en nation tillsammans brukar den så länge de har behov av den. En sångskatt kan därvid bli en symbol som är t.ex. trygghetsskapande och identitetsmarkering.⁶⁰

De båda forskarna, Alf Arvidsson och Ann Mari Flodin, verifierar och exemplifierar samma företeelse jag beskrivit i musikskolornas framväxt i Mörbylånga, Tranås och i Borås. D.v.s. hur pedagogen samtidigt var myndighetsperson och musikintresserad, hur kombinationen gav utslag och en orkester eller musikskola var bildad. Dessa forskare stöder min uppfattning om hur musiktraditionen medverkat i musikskolans framväxt. Jag återkommer till denna diskussion i slutkapitlet.

Så ska det låta

Efter att min avhandling färdigställts framlade Jonas Gustafsson sin studie om det musikpedagogiska fältets framväxt 1900-65, "Så ska det låta". Jag har ändå valt att referera hans avhandling med motivet att det är en övergripande framställning om det forskningsfält vartill även min avhandling gränsar. Jag refererar först hans resultat och diskuterar dem sedan med utgångspunkt i mina iakttagelser.

Studien är en omfattande genomlysning av det musikpedagogiska fältet även med utländska återspeglings. Perspektivet är centrerat kring Stockholm, dess Kungl. Musikhögskola med föregångare samt statliga, kommunala och privata musikutbildningar i omgivande region. Jonas Gustafsson utgår i sin empiri från några få läroanstalter. Han har en bred dokumentation och citerar många verbala och mångordiga debattörer och innovatörer. Framställningen utgör en uttömmande redogörelse för dessa institutioners och entreprenörers medverkan i detta musikpedagogiska fält. Den teoretiska utgångspunkten är Bourdieus välkända och användbara begrepp fält och habitus. Stort utrymme ägnar avhandlingen det musikpedagogiska samtalet, som i sig inrymmer en omfattande deldiskussion. Styrdokument, debatter, utredningar, minnen och inte minst de inre aktörernas debattiver utgör viktiga delar i den empiriska grund avhandlingen vilar på. Dessa inre aktörer är således de som syns och hörts mest i den offentliga debatten och

⁶⁰ Ann Mari Flodin 1998, sidan 238.

som inte enbart framskyftar i tidskrifter, utredningar och tidningar utan även i faktisk handling. Härigenom har framställningen blivit unik inom det musikpedagogiska forskningsfältet, som annars mestadels ägnats läroplaner och objekten; lärarkandidater och elever.

Inledningskapitlet avslutas med en ödmjuk och undersåtlig bekännelse och respekt inför arbetssätt och institutioner som är styrda och ledsagade av musikupplevelsens makt. Författaren uttrycker även en förundran över hur dessa musikupplevelser marginaliserats i den övriga skolvärlden.⁶¹

Framställningen är periodiserad i tre kronologiskt ordnade avsnitt; 1) hur musikundervisningen 1900-23 i kyrkans hägn mer var ”en systematiskt ordnad verksamhet för flertalet barn” än personlig tradering av seder och bruk, 2) om sångundervisningen i folkskolan på 1930-talet och den framväxande populärmusiken samt 3) om hur frivilliga och allmänna skolreformer 1955-65 ökade det musikpedagogiska fältets mångfald och komplexitet.

Det musikpedagogiska fältet författaren beskriver är polariserat mellan dels musiklivet och skolan och dels bakåtsträvande respektive förnyande drag. Den första perioden mellan musiklivet och skolan, berör de båda polerna *Musikaliska akademien* och *lokala storheter* i lika hög utsträckning, medan privata institut och lärarseminarier positioneras närmare musiklivet respektive skolan. På trettioalet ökade polariseringen; nu förmärks även *bakåtsträvande* och *förnyande* drag i fältet, när musikpedagogik under debatt tog form av specialkompetens vid sidan av, respektive inordnad i musikens upplevelsefält. Under den tredje perioden 1950-65 har fältets mångfald väsentligt utökats. Flera musikpedagogiska metoder som tonika-do- och Jaques-Dalcroze-metoderna kämpade för legitimitet. Skolmusiken förlorade mark från musiken i skolan och populärmusikens provocerande företrädare utmanade Musikaliska Akademiens bakåtsträvare.

Jag vill nedan något jämföra mina iakttagelser med Jonas Gustafssons vad gäller de kommunala musikskolorna och hur de förhållanden jag mött i några landsortskommuner skiljer sig från storstäderna. Jag vill med detta avsnitt understryka några stora skillnader i fältet mellan Stockholmsområdet och landsorten. Detta avsnitt visar också på några av svårigheterna att utifrån centralt perspektiv dra för långt gångna generaliseringar av det musikpedagogiska fältets musikskoledel.

Författaren beskriver musikundervisningens väg ut ur kyrkan i början av förra seklet.⁶² Kyrkans musik var emellertid troligtvis fortfarande den dominerade i den nuvarande kommunen Mörbylångas då 18 socknar, trots att flera församlingar vid denna tid saknade orgel. Däremot finns det dramatiska beskrivningar av hur syndiga dragspelare ställdes inför rätta och hur destruktiva jakter på djä-

⁶¹ Jonas Gustafsson 2000, sidan 123.

⁶² Jonas Gustafsson 2000, sidan 121.

vulens redskap eliminerade fiolbeståndet för att rädda själar. I denna miljö kan knappast någon instrumentalundervisning ha utvecklats.

Den musikpedagogiska sfären tjänade som plattform även för en lokal social karriär, enligt Jonas Gustafsson. I flera av de kommuner jag studerat närmare, visar det sig att musikskolans initiativtagare samtidigt hade flera funktioner i sina hemkommuners administration. De var ofta folkskollärare och samtidigt förtroendemän i den kommunala administrationen. Just den kombinationen gjorde dem alltså till entreprenörer på det musikpedagogiska fältet, snarare än det faktum att de i ljuset av sina musikpedagogiska framgångar erövrade framgångar i den lokala sociala karriären.

Jonas Gustafssons iakttagelser av musiklärarna vid läroverken vid början av förra seklet styrker mina. Läroverkslärarna var i Borås och i Kiruna kommunernas musikpersonligheter av hög rang. Både Viktor Emanuel Lundquist i Borås och Simon Holmberg i Kiruna byggde upp ett lokalt musikliv såväl inom som utom skolans värld. De var båda under flera decennier dirigenter för den lokala orkesterföreningen, körledare, lärare och kyrkans organister. De tillträdde båda omkring 1911. Deras pensionering utlöste stor kommunal aktivitet för att bibehålla musiktraditionen, som de båda i så hög grad hade medverkat till att forma. I deras eftermälen framhålles insatserna som entreprenörer och dirigenter mer än som musiker, vilket faktiskt utgjorde större delen av deras formella anställning.

Till landsortens musikpedagogiska fält hörde som framgång även militärmusikerna i stor utsträckning. På tjugotalet fanns i landet ett femtiotal regementen med upp till 36 mans besättning. Undervisning bedrevs framför allt vid infanteriregementen, där musikavdelningarna även kallades musikskolor. Militärmusikerna undervisade varandra. Läraren var den som hade högst ställning (militär grad). För att utnämnas till underofficer måste man dock visa fallenhet att undervisa. Denna undervisningstradition, ledd av den vid Akademien utbildade musikdirektören, fick i musikskolorna, och även vid läroverken, betydelse i en tid av musiklärarbrist när intresset för instrumentalundervisning ökade på skolorna och i kommunernas musikliv. Militärmusikerna underskattades troligtvis som pedagoger genom att de ofta hävdade sin lärlämplighet i skenet av sin hantverkskicklighet och erfarenhet. Lärarförbunden markerade dessa skilda synsätt i behörighets- och kompetenskraven vid löneplacering av musikskolornas lärare. Musiker från symfoniorkestrarna avkrävdes t.ex. fyra års pedagogisk erfarenhet (heltidstjänst) för att uppnå samma lön som kollegan från Musikhögskolan medan en underofficer efter endast två år nådde motsvarande löneläge.⁶³

Genom grundskolans införande skulle alla barn i ytterligare några år undervisas även i musik. Denna möjlighet hade tidigare endast tillkommit de till

⁶³ CTA nr 41 från 1975.

läroverken frivilligt anmälda och efter prövning utvalda. Behörighetskraven till musiklärartjänsterna var emellertid stränga även i grundskolan; för en ordinarie tjänst som musiklärare krävdes musiklärarexamen från KMH. Behovet av musiklärare ökade kraftigt samtidigt som tillgängliga lärare kunde välja mellan att ha elever i obligatorisk eller frivillig undervisning. Jag delar inte författarens uppfattning att styrdokumentet hade betydelse för lärarnas val av skolform.⁶⁴ Snarare blev det karaktären av obligatorisk eller frivillig undervisning som blev avgörande. Frivilliga elever som deltog i enskild instrumentalmusik måste rimligtvis utgöra de tacksammaste objekten och underlag för de mest lockande tjänsterna.

Kommentar

Trots de kommunala musikskolornas ofta omvittnade betydelse för svenskt musikkiv finns ringa forskning i området. Socioekonomiska förhållanden samt verksamheter i skärningspunkten där obligatoriska och frivilliga skolformer möts har studerats av några forskare. Därvid framkommer att musikskolorna möts av förväntningar liknande de krav som ställs på grundskolan; en musikskola bör nå alla barn oavsett sociala eller musikaliska förutsättningar. Dessa förväntningar är rimliga, såtillvida att kommunala skattemedel subventionerar verksamheten vad avser såväl personal, inventarier som lokaler. Annan frivillig undervisning med statliga och kommunala stöd i olika former som idrott, rock och pop möter förmodligen inte samma förväntningar och inte heller samma besvikelser. Detta oavsett i vilken utsträckning de kan anses vara allmänt förekommande.

Av tillgänglig forskning framgår att även om dessa förväntningar på en allmän kommunal musikskola är önskvärda, så är de knappast realistiska. Föräldrars varierande förutsättningar till stöd har diskuterats men däremot inte barn och ungdomars egna möjligheter att påverka och tillgodose dessa förväntningar.⁶⁵

De kommunala musikskolorna uppmärksammades i regel intensivare vid nedläggningshot. Jag kommer att i nästa avsnitt närmare beskriva vilka mönster som därvid uppkommit.⁶⁶

⁶⁴ Jonas Gustafsson 2000, sidan 260.

⁶⁵ Undantaget är t.ex. Lena Forsgren, som intervjuat några musikskoleelever i Umeå. Eleverna skiljer på musiken i musikskolan och den de lyssnar på under fritiden utan att denna skillnad utgör någon konflikt. Deras självförtroende påverkades positivt som musikskoleelever (1997 sidan 14).

⁶⁶ Se vidare sidan 279.

Kapitel 11: Musikskolorna i dagspressen

Från början av mitt avhandlingsarbete avsåg jag att grunda mina studier av musikskolor endast på en omfattande samling av tidningsartiklar som behandlade kommunala musikskolor.¹ Artiklarnas rubriker skrevs in i en databas och kodades med utgångspunkt i när, var, och varför artiklarna hade tillkommit. Under arbetets gång har emellertid fokus successivt placerats endast på några få musikskolor, vilket innebär att jag inte utnyttjar hela artikelsamlingen.

Avsikten med den studie jag då gjorde var att undersöka informationsvärdet hos dessa artiklar. Genom kodningen kunde jag välja ut några kommuner, där samma fråga ventilerats under en period. Med utgångspunkt i denna studie har jag bland annat undersökt hur nedläggningshot är beskrivna i tre kommuner, hur en musikskolas lokalproblem engagerat pressen samt vad insändare om musikskolor gett uttryck för. Studien består av åtta delstudier baserade på ca. 230 artiklar. Jag beskriver i detta avsnitt något om dessa delstudier och hur jag gick vidare. Men först några allmänna reflexioner om dessa artiklar.

Urvalet är styrt helt av tillgången på artiklar. De kommuner vars musikskola omskrivits i flest antal artiklar har analyserats. Eftersom detta avsnitt inte ligger till grund för generaliseringar kan urvalsmetoden accepteras. Redogörelserna för reaktionerna i kommunerna kan betraktas mer som en form av avstämning gentemot den centrala bild av musikskolan som de två förgående avsnitten ger.

Den övergripande frågan som ställts till artikelmaterialiet är alltså *Vad betyder musikskolan för kommunen*. Jag refererar nedan endast delstudierna om tre nedläggningsfall, musikskolans lokalproblem samt några insändare. Urvalet är som nämnts enbart styrt av tillgången på artiklar.

I de tre nedläggningshotade musikskolorna; Sölvesborg, Ulricehamn och Vellinge undersöker jag vilken *argumentering* som har förts fram och vilken *prioritering* som framkommit i handläggningen. Avsikten är att få en uppfattning om hur musikskolan värderas dels av journalisterna, dels av musikskolans aktörer och dels av politikerna.²

¹ Se sidan 14.

² I studiens övriga delstudier, som jag alltså inte refererar här, undersökte jag dels något om kulturskolorna på 1990-talet samt dels vad övriga artiklar om musikskolorna hade att berätta. Utgångspunkten var Håkan Törnebohms teorier om vetenskapens territorier indelat i olika forskningsfält som föremål för forskarens studier; musikskolevärlden betraktat som ett forskningsfält i vilket det pågår olika processer av organisatorisk, kulturell, social och politisk natur (Håkan Törnebohm 1994, sidan 1 ff; Håkan Törnebohm 1995b, sidan 1 ff).

Nedläggningshot av Sölvesborgs musikskola 1990

Pressbevakningen

Tre tidningar har följt händelseförloppet; 55 artiklar från mars till september 1990 beskriver hotet om nedläggning av musikskolan.

Blekinge Läns Tidning	Oberoende liberal, 25 500 ex,	33 artiklar;
Sydöstran	(s), 23 300 ex.	15 "
Kristianstadsbladet	Liberal, 32 800 ex.	7 "

Kommunen

Sölvesborgs kommun, hamnstad på gränsen mellan Blekinge och Skåne, hade 16 000 invånare 1991 och räknades av kommunförbundet som normalkommun.³ Sölvesborg hade 1989-91 (s)-majoritet. Musikskolan underställdes skolstyrelsen, men tillhörde senare fritids- och kulturnämnden.

Förloppet

- 900302⁴ publicerades en artikel om den nye musikledaren i Sölvesborg som tillträdde sin tjänst 1989 och ville "sätta fart" på musikskolan genom en rad åtgärder. Artikeln var ett led i hans marknadsföring; musikskolan var bra men den behövde ännu mer stöd. Musikledaren lät meddela att den haltande musiktraditionen i kommunen skulle avhjälpas genom att en ny stråkorkester startas och att den aktiva musikkåren skulle till Holland på konsertresa men hann med en konsert i kommunen innan avresan. Genom det viktiga sociala arbetet som utfördes i musikskolan borde politikerna satsa mer på musikskolan, enligt musikledaren. Att det sen fanns klasser i grundskolan utan en enda musikskoleelev, var ett förhållande som måste ändras på, ansåg musikledaren.
- 900622, tre månader senare, kom den första artikeln om nedläggningshot av hela musikskolan som sysselsatte åtta musiklärare och 350 barn. Förslaget tog man först inte på allvar; ingen kommun hade ju hittills behövt eliminera sin musikskola helt. Budgetberedningen hade emellertid gett skolstyrelsen så snäva ramar att en nedläggning var enda möjligheten.

Sölvesborgs musikkår ägde en fastighet i vilken musikskolan hyser in sig för sin musikkårs repetitioner till en kostnad av 27 000 kr. årligen. Enligt ett av

³ Se sidan 131.

⁴ Datum motsvarar registreringsnumret i artikeldatabasen. Datum anges här därför endast med sex siffror (ÅÅMMDD).

musikkåren upprättat testamente skulle musikskolan ta över instrument och noter om Sölvesborgs Musikkår en gång skulle upphöra.

Därefter följde en tid av intensiva protester, MBL-förhandlingar som ledde till centrala förhandlingar som i sin tur ideligen sköts upp. Demonstrationståg till musik och med adress skolstyrelsens sammanträde väckte stor uppmärksamhet och protestlistor påskrivna av 5 000 sölvesborgare överlämnades till politiker. När proteststormen var som värst kom beskedet att musikledaren hade sökt och fått musikledaretjänsten i Söderhamn. Han beklagade sölvesborgarna som fått sin musikskola utlämnad till allmänt åtlöje. Av de åtta musiklärarna fanns endast tre kvar. Lärarna hade alltså också de flytt kommunen till säkrare anställningar i andra kommuner.

- 900920 kom beskedet att musikskolan får leva kvar om än med kraftigt höjda elevavgifter. Priset var dessutom att flera tjänster som skolvårdar i grundskolan försvann och att rektorerna fick ökad undervisningsskyldighet. Samtidigt meddelades att budgetberedningen ville veta hur musikskolan skulle kunna fungera hos fritids- och kulturförvaltningen i stället för som tidigare hos skolförvaltningen.

Av artiklar i materialet från 1992-93 framgår att musikskolan flyttades till fritids- och kulturförvaltningen samt att musikskolan där lever utan vare sig nedläggnings- eller ens sparhot. Musikskolan hade åren 1993-4 oförändrad budget.

Vad betydde Musikskolan för kommunen?

Artiklarna har analyserats ur olika perspektiv med avseende på:

<i>individnivå</i>	synpunkter från enskilda
<i>kommunnivå</i>	tradition, identitet, särart eller medvetenhet
<i>ekonominivå</i>	finansiering, prioritering, politisk ideologi eller näringslivspolitik.

Individnivå:

Musikledaren gjorde bedömningen att musikskolan inte nådde eleverna i tillräcklig utsträckning. Han menade att detta berodde på för dålig information och marknadsföring av musikskolan. Som ett led i att förbättra situationen gick musikledaren till pressen och fick där ut sina intentioner om en musikskola som behöver bättre stöd hos politikerna och att musikskolan borde nå flera elever.

Fackets representant reagerade mot nedläggningshotet genom att kritisera den redan överlag försämrade grundskolan; ska man spara borde detta drabba kring-service som skolskjutsar, mat o.s.v. i stället för att ständigt försämma undervisningens innehåll. Vid en eventuell nedläggning av musikskolan skulle kommunen tömmas på musiklärare, vilket i sin tur skulle innebära sämre möjligheter till musikundervisning för alla barn, även för dem som kan ha råd med privatundervisning. Därigenom skulle dessutom valmöjligheterna till en meningsfull

fritidssysselsättning minska. Musiken sågs som en viktig del av barnens uppfostran och en värdefull möjlighet till sociala kontakter.

En *politiker* föreslog att studieförbunden skulle ta över musikskolan. En *ombudsman* svarade att det krävdes en samlad resurs för att klara en så omfattande musikundervisning. En annan *studieförbundsrepresentant* befarade att musikintresset skulle komma att stagnera om musikskolan lades ner. Studieförbundens regler passar inte musikskolans undervisning och bedömdes därför inte utgöra något alternativ. I en insändare framhölls skillnaden mellan skolans och studieförbundens verksamhet. Föräldrarna kan stötta men inte undervisa; den stora skillnaden mellan ideell och professionell verksamhet.

En *förälder* tog läroplanen (Lgr 80) till intäkt för att musikskolan skulle medverka till att ge eleverna demokratiska insikter; att delta i musikskolans ensembler skulle vara nyttigt i detta avseende. Musikskolan ger ungdomarna glädje; medverkar till mångfalden i skolan och fostrar till självdisciplin, menade han. Förutom musikens egenvärde får eleverna hjälp att klara även annan undervisning i skolan. Ett nedläggningshot skadar musikskolan; musiklärarna söker sig till andra kommuner där musikskolan lever tryggare, ansåg insändaren.

Kommunnivå:

- Musikledaren hade ambitionen att stärka kommunens musiktradition genom att inrätta en stråkorkester som inte fanns i kommunen tidigare. Musikskolan medverkade i kommunens musikliv, dels som rekryteringsbas men även direkt genom att flera musiklärare deltog i Sölvesborgs Musikkår.
- Nedläggningsförslaget ogillades även av politikerna. En nedläggning skulle bli en oerhörd förlust för kommunen; men hittills har ingen kommun lagt ner, säger man till tidningen.
- Turisterna ansåg i insändare att musiken spelar stor roll för Sölvesborg. Andra insändare framhöll musikskolan även som en utvecklings- och framtidsresurs.
- Facket varnade i en insändare för att en kommun som avrustar sin kultur är en kommun i förfall. Detta sades vara allmänt bekant.
- Efter demonstrationerna stöttade tidningarna musikskolan genom att illustrera artiklarna med stora bilder, vilket skapade nyfikenhet. En politiker deklarerade offentligt sin brasklapp; som suppleant i styrelsen hade han ingen rösträtt. När 5 000 underskrifter samlats ihop från de protesterande, sammanfattade föräldraföreningens ord-

förande detta med att musikskolan är en angelägenhet för sölvesborgarna och påminde om att kommande år firade man musikskolans 10-årsjubileum.

- Musikledaren bekräftade och förstärkte de farhågor han själv uttalar; musikskolan diskuterades ideligen i termer av nedläggning. Musikskolan framhölls som faktor i bedömningen av de villkor som är förknippade med inflyttning. Man flyttar inte till en kommun utan musikskola. Man kan inte bara locka med fin natur, saades det.

Ekonomisk nivå:

- Politikerna föreslog att musikskolan skulle läggas ner trots att man kände till att ingen kommun tidigare hade låtit hot gå till verkställighet. Om musikskolan hade lagts ner hade detta fått så allvarliga konsekvenser för Sölvesborgs Musikkår att man troligtvis tvingats sälja sin fastighet.
- En uppenbar förvirring uppstod när nedläggningshotet kom. Budgetberedningen krävde att skolstyrelsen skulle reducera sin budget. Svaret, som väckte debatt och kraftiga opinionsyttringar, formulerades av skolstyrelsens arbetsutskott.
- Föräldrarna erbjöd sig att acceptera kommunsamarbete och dubbla elevavgifter. Skolstyrelsens ordförande sade sig vara tvingad att prioritera den obligatoriska skolan framför musikskolan. Någon besparing genom att utnyttja studieförbunden för musikskoleundervisning ansågs inte vara realistisk. En nedläggning av musikskolan skulle innebära att kostnaderna skulle uppstå någon annanstans i stället i form av andra insatser i samhället.
- En av skolstyrelsens suppleanter (mp) påminde sin styrelse via massmedia att kommunaliseringen av skolan innebar ökad frihet men även ökat ansvar. De kommuner som inte följde intentionerna i Lpo 94 kunde råka illa ut genom "särskilda sanktioner". Samtidigt ville denne politiker förklara för läsarna att han som suppleant inte kunnat delta i beslutet om en föreslagen nedläggning av musikskolan. I insändardebatten frågades även varför skolstyrelsen inte kunde begära tilläggsanslag, eller på annat sätt ge musikskolan sitt stöd. Skolstyrelseordföranden konstaterade att man kan begära tilläggsanslag endast under löpande budgetår, inte inför en ny budget.

- Efter beslutet att ge musikskolan större anslag avslöjade ledande majoritetsföreträdare att det inte alls var meningen att lägga ner musikskolan; man ville bara tala om vad den kostade. Gruppledaren inom (m) uttalade i insändare stor irritation över att musikskolan användes som vapen i en budgetdebatt. Senare bedyrade skolstyrelsens ordförande att nedläggningsförslaget verkligen var seriöst och att det var enda möjligheten. Opinionsen för musikskolan hade visat sig vara större än väntat.
- I artiklar diskuterades även vem som egentligen räddade musikskolan. Opinionsen tog på sig den rollen. En förälder påminde emellertid om att nedläggningshotet var enhälligt och undrade var opinionsen fanns då.
- Budgetberedningen tog konsekvenserna av de kraftiga reaktionerna mot förslaget att lägga ner musikskolan genom att starta en utredning om musikskolans nämndtillhörighet. Ambitionen från politikerna var att trygga musikskolans framtid

Kommentar

Musikskolan betraktades i artiklarna som en del av skolvärlden och påverkade eleverna socialt och musikaliskt. Opinionsen berörde detta men såg även musikskolan som en naturlig förutsättning för en fullständig skola. Förslaget att studieförbunden skulle ta över musikundervisningen behandlades halvhjärtat; det var heller inget formellt förslag; ingen hade uppdrag att utreda alternativet. Initiativet förkastades med argumentet att reglerna i studieförbunden inte passade.

Opinionsen mot nedläggningen av musikskolan leddes av föräldraföreningen och fick snabbt ett enormt stöd. Man var pressad av ekonomin; om musikskolan lades ner skulle Sölvesborgs Musikkår förlora hyresgästen musikskolan och därmed 27 000 kr. årligen. Detta framskyntade i artiklarna, men användes inte som huvudargument. Om musikskolan lades ner skulle Musikkåren även mista både rekryteringsunderlag och musiklärarna som medlemmar. Av flera skäl äventyrades alltså Sölvesborgs Musikkårs existens. Denna risk engagerade sölvesborgarna till en massiv protest, vilken politikerna inte kunde förbise.

Det politiska spelet mellan budgetberedningen och skolstyrelsen blev förödande för musikskolan. Skolstyrelsen hade inga formella möjligheter att föreslå verksamheter utanför de ramar som budgetberedningen angivit. Den uppfattningen får man av artiklarna. Om skolstyrelsen föreslagit att ha musikskolan kvar men av ekonomiska skäl lagt den utanför ramarna hade man åtminstone markerat sin politiska vilja. Detta hade kanske inneburit att musiklärarna och musikledaren inte flytt fältet.

Artikelsamlingen innehåller fram till 1999 ytterligare 14 artiklar. Ytterligare nedskärning nämndes inte, däremot dels ett nytt gymnasieprogram i musik och dels ett förslag om utökade resurser. Musikskolan har numera (år 2000) fritids- och kulturnämnden som huvudman. Flera artiklar på 1990-talet visar att musikskolan nu blivit högprioriterat objekt.

Nedlägningshot i Ulricehamn 1990

Kommunen

Ulricehamn, tre mil öster om Borås, hade 22 846 invånare vid årsskiftet 1992/93 och räknas till kategorien normalkommuner.⁵ Ulricehamns musik- och dansskola är underställd skolstyrelsen och kallas i fortsättningen av detta kapitel för *musikskolan*. Ulricehamn hade 1990 borgerlig majoritet.

Pressbevakningen

Två tidningar kommenterade frågan; Ulricehamns tidning (m; 9 200 ex) samt Borås Tidning (m; 59 700 ex). I området fanns dessutom Borås Nyheter (s) samt Sjuhäradsbygdens tidning (c) som båda är veckotidningar men ej ingår i materialet. Borås Tidning har skrivit artiklarna mellan 900330 och 900406. I övrigt Ulricehamns Tidning.

Förloppet

- 900329-30 offentliggjordes skolstyrelsens budgetförslag som ett resultat av budgetberedningens anvisningar. Här framkom för första gången nedlägningshotet.
- 900331 Musikledaren intervjuades och fick tillfälle att yttra sig. "Skrämskott", kallade han hotet.
- 900404 Föräldraföreningen inbjöd skolstyrelsens ordförande till krismöte där även musikskolans personal deltog.
- 900406-07 Kulturnämnden diskuterade på sammanträde skolstyrelsens nedlägningshot av musikskolan. Kulturnämnden var beredd att ta över musikskolan, men ville vänta med åtgärder till dess att det slutliga budgetförslaget förelåg.
- 900407--0807 publicerades tio insändare varav en motion till kommunfullmäktige från flera kvinnliga politiker representerande olika

⁵ Se sidan 134.

partier lokalt, regionalt och nationellt. Dammotionen var en gemensam reaktion mot nedläggningshotet.

- 900519 arrangerade musikskolans föräldraförening en positiv⁶ demonstration med 200 deltagare.
- 900525 refererades skolstyrelsens svar till kulturnämndens protest mot nedläggning
- 900918 svarade skolstyrelsen på dammotionen i kommunfullmäktige.
- 901018 kom räddningsbeskedet, MUSIKSKOLA UTAN DANS. Detta var budgetberedningens förslag till kommunstyrelsen.

Prioritering

Någon politisk prioriteringsdiskussion förekom inte annat än att skolstyrelsen frånsade sig arbetssättet i budgetarbetet. Budgetberedningens anvisningar innebar att budgeten skulle formuleras i tre nivåer:

- 1991 års verksamhet med 90 års pengar, vilket i realiteten innebar en urholkning av budgeten med 5 %
- oförändrad budget, vilket med inflation och allmän fördyring innebar ett påslag med lika mycket, d.v.s. 5 %-fördyring samt
- nya verksamheter.

Skolstyrelsen ansåg att budgetberedningen i sina direktiv borde lämna underlag för eventuell prioriteringsordning. En sådan bedömning måste göras på kommunstyrelsenivå; endast budgetberedningen förfogade över den totala överblicken. Skolstyrelsen ansåg sig vara bunden till gällande regelsystem och ville med stöd av detta inte medverka till att försämra villkoren för den obligatoriska skolan. Avgörandet att lägga ner musikskolan hänför man helt till budgetberedningen. Kulturnämnden var tydligare, men angav inga alternativ. Endast i insändarna från allmänheten kom prioritering på tal; idrotten prioriterades före kultur, ansåg man.

Argumentering

Ansvariga för musikskolan var i Ulricehamn skolstyrelsen, som emellertid inte lämnade några som helst musikanknutna argument till sitt nedläggningsförslag.

⁶ Arrangörerna var angelägna om att demonstrationen skulle betraktas som positiv.

Kulturnämnden var vid sitt sammanträde orolig för att en eventuell nedläggning skulle få konsekvenser för den kommunala kulturpolitiken. Dammotionen till kommunfullmäktige menade att det i ekonomiska åtstramningstider är väsentligt att inte minska de kulturella åtagandena. Kulturnämndens ordförande skrev i sin insändare att (fp) arbetade aktivt för musikskolan. Hans argument var:

- musikens betydelse för barns utveckling kan inte nog poängteras
- musiken gynnar barns motoriska utveckling
- i musikskolan får eleverna grund för eget musicerande
- i musikskolan får eleverna intresse för att lyssna på professionella utövare
- ensemblespelet ger glädje både för de medverkande och lyssnarna
- i musikskolan får eleverna "alla kan vara med"-attityd
- musikskolan bidrar till att bryta ner den traditionella uppdelningen musikaliska-omusikaliska
- musikskolan är grunden och stommen i Ulricehamns musikliv.

En (c)-politiker underströk att musikskolan var hörnpelaren i det kulturliv som höll på att brytas ner av massmediakulturen.

Föräldrarna framhöll musikskolan som en anledning till barnens ökade sociala kompetens, glädjen i engagemanget, den allmänt ökade vidsynen och bredden i kompetensen, förmågan att uppfatta, lyssna, känna, värdera, ta hänsyn, den självklara rättigheten att i skolan få utbildning i musik, varaktig livskvalitetsökning o.s.v.

Musikskolans personal gav uttryck för att vara övergiven av sin egen huvudman. Man hänvisade till sitt stora engagemang för sin egen och elevernas livskvalitet. Vid konfrontationen mellan musikskolans personal och skolstyrelsens ordförande försökte musikledaren hänvisa till sin personals känslor och starka engagemang. Som svar fick han en tillrättavisning om att hålla även känslorna inom budgetramarna.

Kommentar

Vid upprepade tillfällen nämndes skolstyrelsens irritation över budgetberedningens anvisningar. Man hänvisade ständigt till att dessa anvisningar hade följts

och att allt ansvar för en eventuell nedläggning måste tas av kommunfullmäktige, inte av skolstyrelsen. Detta tolkar jag som att den partipolitiska inre förankringen saknades. Denna misstanke får stöd av de politiska insändarna, inte minst av dammotionen från flera politiker som var aktiva även på landstings- och riksnivå.

Det märkliga i detta material är att ingen som helst reaktion berör dansundervisningen, vare sig före "räddningsbeskedet" eller efter. Dans infördes som ämne i musikskolan höstterminen 1989 som en inledning till en kulturskola. Dansen upphörde som ämne 1991-01-01.

Artikelsamlingen innehåller fram till 1999 endast ytterligare två artiklar. 1996 upprepades nedläggningshotet, men har enligt mitt material inte refererats på samma sätt som 1990.

Bredden, tyngden och sakligheten i argumenteringen är anmärkningsvärd. Kulturnämndens ordförande (han var socialchef i grannkommunen) förstärkte skolstyrelsens reaktion. Dammotionen och föräldrarna gav tillsammans en bild av att musikskolan i Ulricehamn har en stark politisk förankring i kommunen.

Nedläggningshot i Vellinge 1990

Kommunen

Vellinge kommun mellan Trelleborg och Malmö i Malmöhus län hade 28 201 invånare 1992-01-01 och räknas till kommunkategorien förortskommuner. Vellinge hade 1990 borgerlig (m) majoritet. Skolstyrelsen var huvudman för musikskolan.

Pressbevakning

De fyra tidningar som följt nedläggningshotet är Skånska Dagbladet (c; 29 300 ex), Trelleborgs Allehanda (Liberal; 10 600 ex), Arbetet (s; 108 700 ex) samt Sydsvenska Dagbladet (oberoende liberal; 114 200 ex). De 17 artiklarna fördelar sig enligt följande:

	maj	sept.	3/10	5-6/10
Arbetet	2	1	1	2
Trelleborgs A		1	2	2
Skånska Dagbladet		1		
Sydsvenska Dagbladet	1	1	1	1
Summa	3	4	4	5

Vid två tillfällen har Trelleborgs Allehanda haft förstasidesnotiser om nyheten, som presenterats utförligare inne i tidningen. Arbetet hade vid två tillfällen i maj exakt samma artikel införd olika dagar. Samtliga artiklar den 6/10 samt en den

5/10 åtföljdes av nytagna bilder på demonstrerande ungdomar som lugnas av kommunalrådet.

Förloppet

- 900523 fick man i Vellinge veta att skolpolitikerna gjort en konsekvensbeskrivning inför budgetarbetet. Denna var föranledd av att budgetberedningen givit skolstyrelsen ett sparbetning på 2 Mkr. En nedläggning av musikskolan skulle spara 3,3 Mkr. Föreningen Musikstödet, som till största delen består av musikskoleföräldrar, skrev till kommunstyrelsen och protesterade mot nedläggningshoten. Den moderate vice ordföranden i kulturutskottet skrev till kommunstyrelsen och hävdade att den kulturella utarmningen inte stämmer med (m):s politik.
- 900927 offentliggjordes i pressen innehållet i en protestskrivelse från föräldraföreningen Musikstödet. Man var orolig över ryktet om musikskolans nedläggning som uppstått som en följd av skolstyrelsens beslut. Däri framgick även föräldrarnas argumentering.
- 901005 sammanträdde budgetberedningen efter att nämnderna lämnat in sina budgetförslag. Samma dag hade tre tidningar var sin artikel om vad musikedaren ansåg om nedläggningen. Musikkåren Blåsningen uppvaktade genom att konserterade utanför kommunhuset tidigt på morgonen. Musikkåren följdes av föräldrar och barn med egenhändigt tillverkade plakat med bl.a. texten "Vi vill ha kvar vår musikskola. Vi gillar musik. Klass 2A". De möttes emellertid av kommunalrådet som redan innan det formella beslutet var tagit kunde lugna demonstranterna med att musikskolan var räddad genom att budgetberedningen skjutit till erforderliga medel.

Efter beskedet om att musikskolan fått de anslag man begärt vidtog en debatt om vem som räddat musikskolan; majoriteten eller oppositionen.

Prioritering

Musikskolan blev i budgetdiskussionen nedläggningshotad. Något annat alternativ förekom inte; om hela den begärda besparingen skulle drabba musikskolan skulle endast 1,5 Mkr. återstå, vilket ansågs vara oralistiskt. Skolstyrelsen reserverade sig emellertid för att besparingen inte skulle bli effektiv förrän uppsägningar av personal och lokal kunde effektueras. Denna process skulle kunna ta ett år i anspråk beroende på tjänstgörings- och uppsägningstider. Att kraftigt höja elevavgifterna skulle endast inbringa ytterligare 0,4 Mkr. De andra sparobjekten som nämndes i artikeln var skolmåltiderna, skolhälsovården, vuxenutbildningen,

läromedel, samt de icke-obligatoriska verksamheterna, föreningskörningar, simundervisning, elevråd, skolvårdar, föreningen Hem o Skola, skolidrottsföreningar, lägerskolor och skolpoliser. Genom att budgetberedningen senare sköt till de medel som fattades, blev någon annan prioritering inte aktuell. Någon prioriteringsordning nämndes inte. Genom att budgetberedningen drog tillbaka skolstyrelsens sparbetning kunde musikskolan leva vidare.

Argumentering

Utän att på något sätt argumentera har man i den första artikeln nämnt de områden som skulle kunna bli berörda vid en besparing. Från skolstyrelsens ordförande (m) kom de enda politiska argumenten. Hon konstaterade helt kort den sociala effekten; att barnen måste må bra och bli duktiga. Hon syftade även till sommarkolonin som samtidigt diskuterades. I brevet från kulturutskottets vice ordförande talades om faran för utarmning om kulturlivet ständigt beskars och att detta inte stämde med den moderata politiken. Samma dag som budgetberedningen sammanträdde (5/10) publicerades en intervju med musikledaren i tre tidningar. Hon framhöll att musikskolan fyllde en livsviktig funktion, hade byggt upp en musikkår, samt att en symfoniorkester höll på att formars vid sidan av alla de småensembler som medverkade i Vellinges musikliv året om. Musikledaren gjorde även jämförelsen med idrotten, där kommunen enligt henne satsade stort. Vad görs för alla de som inte vill idrotta, undrade hon. I artikeln nämndes även att förutom de 850 eleverna fanns det en lång kö av sökande. I kompanjonundervisningen fick 400 barn varje vecka på skolans musiktimme kontakt med en lärare från musikskolan som tillsammans med klassläraren svarade för undervisningen. Härigenom fick alltså alla barn någon gång kontakt med någon av musikskolans lärare. Musikledaren beskrev Vellinge som en sovstad, där man förlitade sig på den angränsande storstadens kulturliv och omedvetet skickade ungdomen dit.

Vid tillkännagivandet att musikskolan räddats hänvisade ansvarige kommunalråd till sin egna musikaliska karriär, som inneburit att han som medlem i Hässleholms musikkår spelat trummor. Han förstod minsann, var det underförstådda budskapet.

Kommentar

Något nedläggningshot uttalades egentligen aldrig, endast hur en budget i skolstyrelsen skulle kunna se ut utan posten "musikskolan". Styrelser och nämnder fick vid sin budgetskrivning instruktioner av budgetberedningen. Skolstyrelsens prioriteringslista utgjorde samtidigt en konsekvensbeskrivning, av vilken det framgick att kommunen skulle minska sina utgifter med 3,3 Mkr. om musikskolan lades ner. Detta påpekade skolkamreren i en artikel som endast publicerades i Arbetet. Vad detta skulle ha inneburit för eleverna respektive för musiklivet nämndes inte.

Politikerna beklagade sig över att det skulle behövas en demonstration för att klara musikskolan utan nedläggning. Av artiklarna framgår inte klart om och i så fall vilka områden som skulle drabbas av nedskärningar, endast att (s) haft ännu högre ambitioner på en rad områden som emellertid kommunstyrelsen inte godkände. Argumenten grundade sig på musikskolans ensembler och det musikliv man därmed skapat i kommunen. Kommunalrådet var berett på protesterna.

Artikelmaterialen innehåller dessutom fram till 1999 40 artiklar om Vellinge musikskola. De återspeglar en ständigt uppdykande debatt om avgifter till musikskolan, men inget ytterligare nedläggningshot uttalades.

Mönsterbilden

Mönstret vid de nedläggningshot i Sölvesborg, Ulricehamn och Vellinge, som beskrivits ovan är likartade. Det allmänna besparingskravet från kommunstyrelsens budgetberedning når skolstyrelsen i förutsättningarna inför det kommande årets budget. Skolstyrelsen slår tillbaka genom att "offra" det frivilliga och icke lagstadgade. Att det emellertid finns fler för kommunen frivilliga och påverkbara delar som skolassistent, skolskjutsarnas omfattning m.m., nämns i regel inte. Musikskolan är ett frivilligt åtagande, vilket är väl känt och därför ligger nära till hands att prioritera bort. Genom dagspressen nås musiklivet eller föräldrarna av detta besked och agerar genom insändare i lokalpressen och demonstrationer med musikskolans musikkår i spetsen. När trycket från allmänheten och skolstyrelsen blir alltför uttalat, gör budgetberedningen en omprioritering och "hittar" nya pengar. Musikskolan är "räddad". Hjärtan i denna räddningsaktion blir även enligt mönstret föremål för diskussion. Var det den politiska majoriteten, minoriteten eller föräldrarna som ska ha heder för att musikskolan trots allt fortlever?

Nedläggningshotet uppträder i samband med kommunernas budgetarbete med tidsmässig regelbundenhet. Tidningarna återger dessa hot i mars – april och processen hot – opposition – räddningsaktioner är överstånden i oktober – november.

Detta mönster vid hot om musikskolans nedläggning framträder så ofta att det leder till misstanken om att hoten kan vara politiskt strategiska. Denna misstanke stöds bl.a. av förfarandet i Sölvesborg. Efter att hotet var avvärjt avslöjades att man från politiskt håll "endast ville tala om vad musikskolan kostade". Dessutom visste man om att ingen musikskola dittills hade fullföljt ett nedläggningshot. Argumenteringen för nedläggning är i de fall jag studerat enbart av ekonomisk art; icke lagbunden verksamhet sållas bort när anslagen inte är tillräckliga. Jag har ännu inte mött något nedläggningshot, där lagstyrda aktiviteter ställts mot musikskolans.

I denna studie tillhör även huvudmannaskapet mönsterbilden. I ovan beskrivna hot mot musikskolorna i Vellinge, Ulricehamn och Sölvesborg var huvudmannen skolstyrelsen. I Ulricehamn blev hotet föremål för diskussioner och

uttalanden även i kulturnämnden och i Sölvesborg övergick senare huvudmannskapet till fritids- och kulturnämnden. Jag återkommer till denna diskussion i ett senare avsnitt om kommunstudierna.

Exemplen från Sölvesborg, Vellinge och Ulricehamn visar hur nedläggningshot skapar genomgripande uppmärksamhet och till slut t.o.m. resulterar i något positivt för musikskolorna. I nästa avsnitt vill jag visa hur även lokalproblem i en musikskola kan engagera lokalpressen och spegla en musikskolas förankring i sin kommun.

Höganäs lokalproblem

Denna delstudie vill undersöka en kommun där lokalfrågan länge har varit aktuell. Påverkas diskussionen av kommunens musiktradition?

Omfattning

Under tiden 1990-93 finns i materialet 51 artiklar om Höganäs musikskola, varav 33 i lokalfrågan, 17 om minskad budget för musikskolan samt 1 om dans.

Bakgrund

Några data i musikkens historia:

- 1853 bildades Höganäs Musikkår på initiativ av överhovjägmästare Jan Sjöcrona. Medlemmarna var anställda vid stenkolsverket. Musikkåren är verksam än i dag.
- 1855 byggdes Tivolihuset men det revs 1899 och återuppbyggdes. 1927 köpte Höganäs stad fastigheten som byggdes om i samband med att stadshuset byggdes 1961 (II:80-81).⁷
- 1883 bildades Höganäs Manskör, som ombildades 1945 (II:183).
- På 1890-talet bildades Frälsningsarméns Musikkår (I:197).
- I början av 1900-talet fanns Lindströms Kapellet, en stråkorkester med förstärkning av flöjt, klarinett och kornett (I:208) samt Långarödstrion (flöjt, violin och dragspel) som spelade dansmusik (II:154).
- På 1920-talet bildades Höganäs Orkesterförening (I:36-37).

⁷ Sidhänvisning till Vårt gamla Höganäs del I-II.

- 1947 bildades Höganäs Gossmusikkår som spelade fram till 1966. Gossmusikkåren tillkom för att utgöra rekryteringsunderlag till Höganäs Musikkår. Som mest var det 25 gossar som emellertid fick svårigheter att öva hemma när TV kom in i bilden (II:148-9).

Organisatoriska överväganden

När Tivolihuset byggdes om finansierades detta bl.a. med statliga medel. Villkoret för det statliga stödet var att lokalerna skulle vara tillgängliga för föreningslivet. Fritidsförvaltningen ombesörjde uthyrningen till föreningarna som prioriterades före musikskolan. I Tivolihuset utnyttjade musikskolan ett rum för administrationen och en större samlingslokal på bottenplanet för sina större ensembler. När samlingslokalen hyrdes ut till någon förening eller till någon annan förvaltning inom kommunen, fick musikskolan flytta till en mindre lokal på övervåningen. Här var akustiken besvärande varför lokalen utdömdes för musik. Vem som gjorde denna bedömning framgår inte klart av artiklarna. Dessa problem hade funnits i 10 år.

Lokalfrågan väcktes genom att hyreskrockarna blev aktuella. Lärarna hotade med att ställa in lektionerna när den ordinarie lokalen inte fanns tillgänglig. Berörda var bl.a. två stråkorkestrar, tre musikkårer samt några mindre ensembler. Skolchefen ställde sig bakom musikleärarnas krav på att få lokalfrågan löst och dammade av en utredning som funnits något år, utan att egentligen åstadkommit något resultat. Skolstyrelsens ordförande visade emellertid en irriterad attityd på tal om inställda lektioner, talade om vilda strejker som måste leda till åtgärder. Lärarnas egen uppfattning att de var utan lokaler saknade fog, menade han.

Redan efter några dagar tycktes problemen vara lösta genom ett förslag som innebar att musikskolan skulle få disponera den stora samlingslokalen i Tivolihuset två gånger i veckan. Fritidschefen sanktionerade förslaget. Detta hade emellertid inte diskuterats i lärarkåren, som ställde sig tveksam till att mitt i terminen ändra repetitionsdag för en hel ensemble. Nu presenterade skolchefen ett nytt förslag; musikskolan skulle få disponera lokalen måndagar till torsdagar kl. 1600-1800, något som emellertid fritidschefen var tveksam till.

Den utredning om musikskolans lokaler som skolstyrelsen beslöt göra 1989 kom inte igång förrän 1990. Den färdiga utredningen gav tre förslag: bygg nya lokaler (10-12 Mkr); bygg om någon kommunal fastighet (som emellertid inte fanns då) eller renovera Tivolihuset för ca. 155 kkr. Utredningen påtalade även behovet av lokaler ute i skolorna.

När fritidsnämnden tog upp lokalfrågan slog de fast att musikskolan inte kunde få de fasta tider de önskade; däremot skulle man få boka och betala som andra föreningar. Musikledaren genmälde på tidningens förfrågan att visst skulle det gå an men ifrågasatte samtidigt de ekonomiska konsekvenserna.

I september blev frågan aktuell igen. I hopp om förbättringar efter årsskiftet rättade man sig efter fattade beslut. Men hotade samtidigt med att om lokalkrocker skulle uppstå ändå, skulle någon annan ombesörja flyttningen till Kullaskolan som nu dykt upp som reservutrymme. Materialet har därefter inga artiklar om Höganäs förrän i januari 1993.

Efter två år återkom alltså lokalönskemålen. Visserligen hade verksamheten fungerat tillfredsställande i Tivolihuset, men musikskolan stördes alltför ofta. Skolchefen accepterade att musikskolans lärare letade nya lokaler på egen hand. Dock skulle det inte finnas utrymme för ökade kostnader.

Musikskolan hade inget uppdrag att leta lokaler men gjorde det ändå. Flera privata fastighetsägare hörde av sig. Avtalet med fritidsnämnden om Tivolihuset fungerade inte. Lokalerna dubbelbokades alltför ofta. Trots avtalet som utlovade att musikskolans verksamhet endast skulle få störas en gång per termin, var lokalen redan under första terminen dubbelbokad vid sex tillfällen. Musiklärarna tog nu fram sitt gamla hot och ställde in såväl repetitioner som konserter, lägerresor och konsertturnéer. Skolchefen ställdes inför fullbordat faktum men lovade att bussa eleverna till Bruksskolan och en ledig aula vid ett krismöte inför ca. 100 berörda föräldrar och elever. Skolchefen var förstående och fick musiklärarna att återuppta lektionerna mot ett löfte att själv ta ett huvudansvar för all bokning.

Senare gavs lokalproblemen möjlighet till en ny lösning. Elverksvillan i centrala Höganäs blev ledig. Efter besiktning och förslag till viss ombyggnad visade det sig emellertid att denna lösning skulle bli dyrare än att rusta upp Tivolihuset. Den slutgiltiga lösningen blev att musikskolan fick administrations- och leklokalerna i Tivolihuset medan Bruksskolans aula blev ensemblesal. I oktober 1993 var lokalproblemen tillfälligtvis lösta efter åtskilliga år av diskussioner.

Politiska och ekonomiska överväganden

I en motion från två (fp)-politiker föreslogs en helhetslösning i lokalfrågan som gick ut på att förhandla med föreningarna och hänvisa till hur viktigt det var att avstå lokalen i Tivolihuset när musikskolan behövde den, d.v.s. under vissa fasta repetitionstider.⁸

Parallellt med frågan om lokalerna blev musikskolans avgifter ett hett ämne för diskussioner i pressen. I samband med att budgeten för 1991 arbetades fram ålades skolstyrelsen ett sparbeting som kraftigt påverkade musikskolan. Skolchefen underströk att musikskolan var en frivillig skolform och måste därför ifrågasättas i ekonomiskt nödläge. Han poängterade att detta var hans tjänstemannaförslag som kunde ändras av politikerna. Politikerna prutade dock inte på musikskolans anslag och kom därmed endast upp till en besparing om 318 kkr. mot det begärda 1,5 Mkr. Skolchefen var medveten om musikskolans popularitet; inför 1990 års budget hade man ju utökat musikskolan med en hel lärartjänst

⁸ Arbetet 1990-05-14.

p.g.a. ökad efterfrågan. Samtidigt kritiserade skolstyrelsen budgetberedningen som anvisade medel efter antalet anställda, inte efter kvalitativa eller andra normer. I en annan artikel ställde sig kommunalrådet helt bakom sin skolstyrelse. Fullmäktige beslutade enligt förslaget som även innebar höjda avgifter. Detta orsakade inte protester.

1993 höjdes avgifterna ånyo. Målsättningen var att avgiftsfinansieringen 1996 skulle vara 20 % (1993 finansierades musikskolan till 12 % genom avgifter). De föräldrar musikledaren talat med oroades inte. I en senare artikel hade föräldrar blivit tillfrågade av tidningen och förklarat sig oroliga för utvecklingen och för att musikskolan med högre avgifter skulle utvecklas i elitistisk riktning.

Kommunalrådet (m) förde in kulturella aspekter i debatten om musikskolans lokalproblem. Han menade att musiken är en viktig del i kulturarvet, en uppfattning som han ansåg vara traditionell.

Kommentar

I denna debatt om musikskolans lokaler nämndes inga direkta argument för musikskolan som institution. Dock jämförs i avgiftsfrågan musikskolan med fotbollsträning som inte på samma sätt var kostsamt för föräldrarna. Föräldrarna beaktade emellertid inte det förhållande att musikskolan leds enbart av utbildade musklärare medan fotbollsträningen finansierades till större del av ideella insatser.

Debatten har i hög utsträckning varit fråga om musklärarnas tjänstgöringsförhållanden. Konsekvenserna för elevernas del har nästan inte alls berörts.

Attityderna har från skolchefens sida hela tiden varit mycket positiva. Han har insett svårigheterna med tillfälliga lokalbyten, och vad det innebär att med kort varsel flytta en repetition med en hel ensemble. Noter, notställ, tyngre instrument (ex slagverk och kontrabasar) med tidsspillan som inte enbart var obekvämt utan även medförde en ineffektiv undervisning. Omsorgen om den lokala musiktraditionen framkom inte annat än genom kommunalrådet som tydligt framhöll traditionens värde. Några spår av politisk ideologi kan jag inte finna i artiklarna.

Å andra sidan skrev tidningarna inte om musikskolan i musiklivet; när man framträdde vid egna eller andras arrangemang. Pressen hade lyssnat mer på musklärarnas synpunkter än på musikledarens. Pressen har svårigheter att hålla reda på vem som drev musikskolans sak.

Att lokalfrågan i så hög grad engagerat pressen måste emellertid innebära att musikskolan var viktig för höganäsborna. 1994-99 innehåller artikelsamlingen ytterligare 37 artiklar varav 7 aktualiserar lokalfrågan. Musikskolan finns numera inhyst i den nedlagda Eric Ruuthskolan.

I artiklar om nedläggningshot och lokalfrågor, som ovan refererats, är det i regel journalister som återger de synpunkter från de inblandade aktörerna. I tidningarnas insändarspalter kommer dessa aktörer direkt till tals, vilket följande avsnitt något vill spegla.

Insändare

Materialet innehåller 316 insändare från åren 1989-93, varav 29 slumpvis utvalda har analyserats (ca. 10 %).⁹ Artiklarna har en viss koppling till kommunernas budgetprocess och publiceras till största delen under kalenderårets andra kvartal. Då offentliggörs i regel kommande års budgetramar. De slutgiltiga besluten fattas i fullmäktige i november eller december månader i samband med att budgeten fastställs. Författarna till artiklarna fördelar sig lika mellan kategorierna föräldrar, politiker, musiklärare, administratörer samt övriga. Av de sju insändarna från föräldrarna är endast två negativt laddade. De övriga fem har skrivits i anledning av nedläggningshot eller sparbetning.

Politikerna har skrivit sina insändare för att vädja till kommunstyrelserna att inte lägga ner respektive kommuns musikskola. Fyra insändare är publicerade i oktober månad, det vill säga när de kommunala nämnderna lämnat sina budgetförslag till kommunstyrelsen. Av dessa insändare är en från (s) som är i opposition, och som vädjar till barn- och utbildningsnämnden att musikskolan där måste få en fastare förankring. I en annan kommun skriver (kds)-ledamöterna i skolstyrelsen och beklagar att de nödgats följa sitt block och röstat för en nedläggning av musikskolan. De förklarar sig maktlösa och överlämnar skuldbördan till kommunstyrelsen. I den tredje av dessa insändare uppmanar den aktive ungdoms (m)-politikern att sälja av musikskolan för att rädda den undan politikernas styrning! Den fjärde debattören (kds) råder sin nämnd att lägga ner småskolor för att i stället få utrymme för att rädda musikskolan som är en viktig fritidssysselsättning för ungdomar.

Musiklärarinsändarna argumenterar för bättre lokaler, bättre lön eller för sina ämnen (rytmik respektive piano). Mångfalden i undervisningen vad gäller ämneskompetens diskuteras ävensom förhållandet fast anställda pedagoger versus instrumentalexperter från symfoniorkestrarna.

De fem *administratörernas* insändare är författade av musikledare, lärarutbildare eller skolledare. *Musikledarna* vädjar till avnämarna att påverka sina politiker att inte banta musikskolan. I annat fall riskeras en bedövande kulturfattigdom i kommunerna. *Lärarytildaren* manar politikerna att utnyttja ungdomars överväldigande musikintresse genom att satsa på musikskolan och utbildningen av dess lärare och inte ta detta intresse som stöd för att minska musiken i skolorna. *Skolchefen* tar pressen till hjälp för att förklara en besvärlig omorganisation där musikskolan är inblandad. Denna insändare är organisatoriskt betingad och mycket formell utan någon musikalisk argumentering.

⁹ Artikelsamlingen omfattar 9 194 artiklar från åren 1989-99 varav 865 (9,41 %) insändare. Vid registreringen har endast en kod använts, vilket innebär att fler insändare finns som är märkta med annan kod. Övriga koder som angav innehållet: nedläggningshot, demonstration, räddad, avgifter, lokaler, spara, protest, kulturskola samt annat. Vilka kommuner dessa insändare berör har inte relevans för denna delstudie och har därför inte angivits.

De övriga vädjar om bättre lokaler för musikskolans lärare eller framhåller den nedläggningshotade musikskolan som en viktig förutsättning för kommunens musikliv.

Insändarna i denna studie är med ett undantag positiva till musikskolan som företeelse. Någon debatt i egentlig mening förekommer inte, då några motståndare inte hör av sig. Musiklivsförespråkarnas värderingar varierar mellan ett allmänt uttryck för att bibehålla och vidareutveckla musiklivet i kommunen till att musikskolan utgör en absolut förutsättning för detsamma. De som talar om glädjen i musiken betonar musikens egenkraft medan andra framhåller hur musiken hjälper eleverna i sin psykiska, finmotoriska och inlärningsmässiga utveckling. Musikskolan som en demokratisk rättighet och möjlighet för alla framhålles också.

Följande punkter sammanfattar de processer jag utläst ur 29 av materialets insändare:¹⁰

Organisatorisk process:

- oron för att lärarflykt från den nedläggningshotade musikskolan också kan drabba kommunens musikliv
- musikskolan är rekryteringsbas till kommunens musikliv.

Kulturell process:

- eleverna i musikskolan får musikvanor för livet
- att musikskolan i glesbygd är en särskilt viktig kulturbevarare
- musikskolans insatser på offentliga inrättningar framhålles
- hela landets proffskultur påverkas av musikskolan
- musikskolan är viktig faktor för kommunens musiktraditioner
- tvåämneslärarnas lyhört inriktade afro-amerikanska musikval i sin undervisning riskerar att marginalisera musik- och idétraditionen.

Social process:

- musikskolan har blivit en samlingsplats

¹⁰ Jämför sidan 23.

- ungdomarna i musikskolan får vettig sysselsättning kvällstid
- det lokala musiklivet är en verksamhet utan åldersgränser; där unga och gamla möts
- musklärare bryr sig om eleverna och drivs av dem
- pianoundervisning är en tjejdrott; därför stryps den.

Politisk process:

- föräldrar kritiserar sin kommun för att satsa för lite på musikskolan
- (fp) förklarar sig verka aktivt för musikskolan
- politiker beskylls för att skjuta musikskolan i sank
- musikledare uppmanar musikskoleföräldrar att påverka sina politiker
- politikerna har prioriterat helt fel
- kommunen får ökade kostnader för länsmusiken och sparar samtidigt på musikskolan, vilket innebär att detta uppfattas som att musikskolan betalar länsmusikens lokaler; myter uppstår om hur kommunens egen kultur decimeras
- partipiskan bekymrar politikerna.
- en privatstyrd musikskola skulle utestänga politikernas möjligheter att styra; det skulle enligt föräldraföreningen vara positivt.

Kommentar

Den sociala processen dominerar genom att framhålla musikskolan som en viktig och meningsfull fritidsverksamhet. Musikskolan medverkar också i musiklivet som en samlingsplats, både bokstavligt och bildligt, där musikanter från alla klasser och åldrar möts.

Sammantaget är musikskolan enligt dessa insändare både en samlande och en traditionsbärande faktor i kommunernas musikliv. Det finns en oro för politiska system som inte tillräckligt insett musikskolornas möjligheter. Lärargrupperna försäkrar att de bryr sig om och drivs av elevernas entusiasm, men uttalar oro

inför nedläggningshoten. Eleverna får genom musikskolan en aktiv, meningsfull fritid på musikskolorna och får även hjälp av musikundervisningen i sin övriga utveckling.¹¹

Jag vill understryka att dessa åsikter i regel uttalats av enskilda företrädare för sig själva. Min avsikt är inte att visa materialets kvantitativa representativitet, utan vilka kvalitativa tendenser som kan spåras i dessa skribenters insändare.

I anledning av musikmässor i Göteborg och i Cannes i slutet av 1990-talet förekom begreppet *musikskolan* i samband med den svenska musikexporten i flera mediala sammanhang. Detta kapitel om musikskolorna och dagspressen avslutas med några kommentarer omkring den nationella diskursen om musikskolornas framväxt i samband med den intensifierade belysningen av den svenska musikexporten.

Musikskolorna och musikexporten

Grund för artiklarna är:

- 1998-09-20 Musikmässa i Göteborg
- 1999-01-23—28MIDEM, musikmässa i Cannes, Frankrike
- 1999-04-09 SMOK offentliggjorde musik- och kulturskoleenkät
- 1999-06-30 EOS' rapport Att ta sig ton offentliggjordes
- 1999-10-25 Eriksson sponsrar hellre musik än idrott.

1998 var festivalår i Göteborg. I samband med musikmässan fanns på ledarplats i Göteborgs-Posten en artikel rubricerad "Musiken är värd en mässa" och med underrubriken "Om svensk rock ska bibehålla sin' roll måste den kommunala musikskolan gynnas". "Den enskilt största faktorn i framgångarna för den svenska musikindustrin är den kommunala musikskolan", menade ledarskribenten som även citerade statsminister Göran Perssons uttalande vid invigningen av Festivalåret i Göteborg 1998, där statsministern helst såg att musikskolan var helt avgiftsfri.¹² Ledaren avslutas med en uppmaning till politikerna att värna musikskolorna för att gynna musikexporten.

Sverige var värd för den internationella musikmässan MIDEM som pågick i Cannes mellan den 23 och den 28 januari 1999. Den svenska regeringen medver-

¹¹ Detta styrks av Stojan Kaladjevs föräldraenkät (Stojan Kaldjev 2000, sidan 267).

¹² Göteborgs-Posten 1998-09-20.

kade genom en bred satsning, där även handelsministern Leif Pagrotsky, chefen för Industriförbundet Ulf Dinkelspiel och många av de mest aktuella popstjärnorna deltog tillsammans med mer än 2 000 företag från 61 länder. Flera svenska rikstidningar refererade och kommenterade det inledande seminariet "The Swede sound of success".¹³ Någon entydig förklaring till Sveriges position på den internationella musikmarknaden kom man inte fram till, men samtliga tidningar återgav synpunkten som framkom, att den svenska musikskolan hade del i framgången. I DN föranledde denna rubrik och särskild artikel om musikskolan och i Dagen underströks värdet av musikskolan: "återkom en och samma förklaring: den kommunala musikskolan har haft en avgörande betydelse".¹⁴ Artiklarna illustrerades av flera färgbilder med de svenska popartisterna tillsammans med handelsministern.

Våren 1999 presenterade SMoK, Sveriges Musik- och Kulturskoleråd, via TT¹⁵ en undersökning som visade positiva resultat och därför refererades flitigt i pressen. Under rubriken "Uppåt igen för musikskolorna" kunde rådet i sitt pressmeddelande (i TT:s artikel "Krisen över inom kommunala musikskolorna") konstatera ett trendbrott i "nedmonteringen" av musikskolorna. Undersökningen visade att de svenska kommunerna satsade 78 Mkr. mer under 1999 jämfört med föregående år. Rådets ordförande Per Sjöberg citerades bl.a. i Göteborgs-Posten:

Vi är positivt överraskade. Insikterna om musikens och kulturens betydelse i olika sammanhang, inte minst bland dem som räknar pengar i kommunerna, har ökat. Kommunerna är angelägna om att behålla sina invånare, ett medel för att göra det är att se till att man har ett rikt kulturliv. Där är ofta musik- och kulturskolorna en viktig beståndsdel. De senaste två åren har skett en ganska snabb återhämtning.¹⁶

Nästa våg av uppmärksamhet fick musikskolorna i radio, TV och dagspressen några månader senare, när rapporten om den svenska musikexporten offentliggjordes.¹⁷ I Aftonbladets ingress citerades popstjärnan Mejas uttalande om musikskolan: "Den var fantastisk. Den gav möjlighet att utveckla sig själv". Rubriker på ledarsidan i Aftonbladet: "Svensk pop erövrar världen" med underrubrik "Det är musikskolornas förtjänst". Ledaren avslutas "Politiker måste vara strategiska nog att uppmuntra ung och konstnärlig kreativitet på samma sätt som teknologisk utveckling". Expressen vill tona ner hyllningskören genom att på-

¹³ Expressen, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet 1999-01-25 samt Dagen 1999-02-01.

¹⁴ Dagen 1999-02-01.

¹⁵ Tidningarnas Telegrambyrå 1999-04-09.

¹⁶ Göteborgs-Posten 1999-04-10.

¹⁷ Se sidan 244. "Att ta sig ton" kommenterats bl.a. av Aftonbladet, Expressen, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter och Finanstillningen 1999-07-01.

minna om att den musikskola som stockholmarna nu förfogar över är bara hälften av den som uppfostrade bl.a. popgruppen *Cardigans* medlemmar. Artiklarna ges nationell prägel genom rapportens uppdragsgivare, finansdepartementet, men involverar även lokal kritik mot Stockholms borgerliga kommunpolitiker, som inte hyllar elituppfostran.

Under året har också stor uppmärksamhet riktats mot storföretagens minskade välvilja gentemot ungdomsidrotten. Ungdomsmusiken ansågs skapa mer positiva värderingar, vilket innebär att man hellre sponsrar musiken. I Sveriges radio citerades telekombolaget Ericssons sponsringsansvarige Art McCabe att flera storföretag, bl.a. Erikssons idrottssatsning, inte nådde fram till målgruppen ungdomar 16-24 år. I fortsättningen skulle man därför övergå till att mer sponsra musikungdomar. Hur detta skulle ske framgick inte av inslaget.¹⁸

Kommentar

Ovanstående diskurs är intressant ur flera synvinklar: a) den bedrivs på hög generell nivå av popvärldens auktoriteter och svenska regeringsföreträdare, man anger heller inte någon specifik musikskola, b) avsaknaden av sakliga argument, endast popartisten Meja ger uttryck för orsaker; man får utvecklas efter sina förutsättningar,¹⁹ c) den når både genom radio/TV och i rikspresen en bred målgrupp som till stor del har egen erfarenhet av kommunala musikskolor samt d) den upp-repar samma budskap som handlar om att musikexporten gynnas av de svenska kommunala musikskolorna.

¹⁸ Dagens Eko 1999-10-25.

¹⁹ Aftonbladet 1999-07-01

Kapitel 12: De fyra musikskolorna på 1990-talet

Detta avsnitt är fokuserat kring frågan om musikskolornas inriktning och omfattning på 1990-talet i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås.

Begränsningar

Frågeställningen innebär att musikskolornas utveckling med avseende på organisation och ekonomi skall studeras. Musikskolornas förhållande till omvärlden – det övriga lokala musiklivet, folkrörelsernas förväntningar och påverkan samt ämnesinnehåll – har jag exkluderat av omfattningsskäl. Tendensen i de fyra musikskolorna är att kommunens bidrag till musikföreningarna går direkt utan omvägen genom personalinsatser från musiklärarna. Dessa har i allt mindre omfattning ledarskap i kommunens körer och orkestrar i sin tjänst. Min tes är att musikskolorna, som nu är helt kommunaliserade och alltmer autonoma, inte påverkas av denna omvärlds krav och förväntningar annat än när de klart uttalas i politiska instanser.

Frågor till materialet

Materialet till grund för följande avsnitts studie är fullmäktiges budgettryck, kommunala protokoll, verksamhetsberättelser, tidningsurklipp samt i Tranås en musikvideo med kommunens ensembler. Mina delfrågor är:

- vilka mål styrde musikskolorna
- hur påverkades musikskolan av ekonomin i de fyra kommunerna under 1990-talet
- vilka argument för behov, förväntningar och krav formulerades i kommunala handlingar samt i dagspressen?

Jag beskriver först varje kommun och reflekterar därefter över de fyra kommunerna på 1990-talet. Som utgångspunkt har jag de fem ramfaktorerna från Frede Nielsens interrelationella forskningsmodell redovisat i kapitel 2.

Mörbylånga

1990-talet blev från början turbulent för musikskolan i Mörbylånga. Ett beslut om kösystem och höjda elevavgifter vid årsskiftet 1989/90 upprörde föräldrarna som protesterade. De befarade att eleverna skulle få börja för sent och att detta skulle innebära ett elittänkande inom musikskolan. Vem var kapabel att välja ut

de rätta eleverna om nu inte alla kunde beredas plats och dessutom inte förrän senare? Föräldrarna bad om en generösare inställning till musikskolan som därmed skulle kunna ge eleverna, förutom musikkunskaper, en vettig fritidssysselsättning.¹

Musikhuset

Redan under 1980-talet sista månader hade diskussionen om Musikhuset startat. Kulturnämnden hade tagit initiativ till ett projekt tillsammans med skolstyrelsen, social- och fritidsnämnderna. Man saknade ett vitalt musikliv och ville stimulera och aktivera framförallt ungdomar. Politikerna kunde konstatera att visserligen spelades det, men ungdomarna saknade lokaler och möjligheter till framträdande. Man ville också bidra till möjligheterna för ungdomarna att stanna kvar i Mörbylånga. I samarbete med TBV och arbetsförmedlingen² igångsatte kulturnämnden i början av 1990-talet ett projekt i en lokal man kallade *Musikhuset*.³ Avsikten var att ge ungdomar möjligheter att ägna sig åt pop och rock men även ”att ge ungdomar som inte spelar eller inte vill spela något instrument, men ändå har ett stort intresse för musik och Musikhuset” tillfällen att utnyttja Musikhusets möjligheter. Målgruppen var ungdomar i åldern 16-24 år.

I maj 1990 kom skolstyrelsens förslag till budget för musikskolan. Besparingsbetingen ledde till ett drastiskt förslag om att musikskolan skulle halveras. Oppositionen (s) ansåg emellertid inte det vara meningsfullt att bedriva en så hårt bantad verksamhet. Man föreslog att musikskolan skulle läggas ner helt. Enligt en tidningsintervju med skolchefen skulle musikskolan säkerligen vinna på att privatiseras med tanke på den marknad som fanns.⁴ Musikledaren Leif Persson protesterade i brev till fullmäktige och uppmanade föräldrarna att vädja till sina politiker. Musikskolan är en viktig resurs i kommunens musikliv, menade musikledaren och hänvisade till att Musikskolan hösten 1990 inte haft möjligheter att ta in nya elever samt att 150 elever fanns i kö. Musikledaren framhöll jämlikhetskravet, att musikskolans undervisning bidrog till ökad koncentrationsförmåga, positiv social samvaro och värdefull fritidssysselsättning.⁵ Till ärendet bifogades även ett urval från en elevenkät. Eleverna hade redogjort för motiven till att de valt att gå i Musikskolan. Argument som oftast återkom var:

- roligt att kunna spela
- möjligheter till samspel

¹ Brev till skolstyrelsen från Hem o Skola ro (rektorsområde) 2 daterad 1(9)89-12-06.

² Odaterad projektbeskrivning från kulturnämnden.

³ Mörbylånga fullmäktigettryck 1992, sidan 55.

⁴ Ölandsbladet 1990-10-09.

⁵ Brev från Musikledaren 1990-09-24, bilaga till ärendet i not 3.

- fortsätta en familjetradition
- avkopplande
- förberedelser för framtida yrke
- gemenskap
- upplevelse.

Av bilagan framgår inte i vilket sammanhang eller av vem enkäten är sammanställd, ej heller urvalet av elever till enkäten eller urvalet av de redovisade svaren.

I musikledarens bilagda verksamhetsberättelse läsåret 1989/90 framgår även att elever från Musikskolan medverkat vid ca. 30 tillfällen bland annat i Ölands sommarkyrka, Ölands köpcenter, Skogsgården, i förskolor, hos Hem och Skola, i kyrkor, hembygdsföreningar, idrottsföreningar, vid skolavslutningar och på en musikfestival i Västervik. En elev har medverkat i Ölands Storband och en lärare i Ölands Musikkår.

Någon månad senare inträffade så *Miraklet i Vickleby*. Så beskrev en av lokaltidningarna den överraskande vändning ärendet fick i kommunstyrelsen. Skolpolitikerna hade alltså anammat skolchefens förslag att halvera musikskolan och (s)-gruppen dessutom föreslagit total nedläggning. I kommunstyrelsen pläderade emellertid kulturnämndens ordförande för oförändrad verksamhet så övertygande att en enig styrelse beslöt gå emot skolstyrelsens förslag och bibehöll musikskolan, dock med avgiftshöjningar.⁶

Men något märkligt måste ha skett i Vickleby där de elva kommunstyrelseledamöterna satt inlåsta på Bo pensionat för att få debet och kredit att gå ihop. När man kommer till punkten på dagordningen som berör just musikskolan och alla ledamöterna egentligen borde säga ja och amen till skolstyrelsens sparförslag sker undret. Kulturnämndens ordförande Gösta Rosenlund (m) håller ett anförande vars grundmening är att det vore ett fattigdomsbevis för en kommun att skära ner på en verksamhet som är så uppskattad av barn och ungdom som just musikskolan.

Och om det beror på trötthet efter timmar av budgetmangling, eller retoriska färdigheter hos kulturnämndens ordförande, låter vi vara osagt, men plötsligt är alla ledamöter i kommunstyrelsen rörande eni-

⁶ Kommunstyrelsens protokoll 1990-10-20 § 330.

ga om att inte skära ner på musikskolan. Till och med de fyra socialdemokratiska ledamöterna som förut ansett att man helt borde skrota musikskolan ställer upp på Gösta Rosenlunds linje.⁷

Ett enigt fullmäktige följde kommunstyrelsens förslag till beslut. Vid samma tid föreslog skolchefen sin styrelse att kulturnämnden måtte bli ny huvudman för musikskolan. Skolstyrelsen har "alltid hävdats dess värde" men tvingats låta grundskolans obligatoriska delar prioriteras före den icke obligatoriska musikskolan. Den formella ärendehanteringens medförde att kulturnämnden initierade en musikutredning som resulterade i ett omfattande förslag.

Fullmäktige beslöt i enlighet med detta förslag att överföra musikskolan till kultur- och fritidsnämnden.⁸ Kulturnämnden beslöt även att från samma tidpunkt inrätta en musikledartjänst med uppgifter i kommunens övriga musikliv och gav uttryck för en målsättning som innebar att på sikt alla skolungdomar skulle ha möjlighet att delta i kommunala musikskolans verksamhet.⁹

Musikutredningen

En av följderna av "miraklet i Vickleby" blev kulturnämndens utredning "Musik i Mörbylånga kommun". Ambitionen var att göra musikskolan allmänt tillgänglig, att stimulera samtliga musikgenrer på Öland och särskilt dess folkmusik. Nämnden uttalade dessutom en vilja att göra sin kommun mer attraktiv genom en väl fungerande musikskola, och senare även kulturskola.

Utredningen konstaterade att musikskolans verksamhet i ett femårsperspektiv minskat med 35 %, att anslagen minskat samt att avgifterna höjts från 200 kr. per termin till 500.

Utredningen undersökte musikvanor och attityder till musik bland samtliga elever i årskurs fem och åtta, bland musikleärarna, kantorerna, hembygdsföreningarna och studieförbunden. Utredarna kommenterade elevernas enkätsvar som presenteras ur sociala, estetiska och ekonomiska synvinklar. Till stor del handlar utredningens övervägande om gruppundervisning som metod att främja intresse och kommunalt utbud men också ämnesinnehåll där man klart deklarerade sin ståndpunkt att "Den kommunala musikskolan skall vara ett alternativ och inte normgivande i det kommunala musiklivet".¹⁰ Instrument som lämpar sig för pop- och rockmusik ska alltså även kunna ingå i musikskolans undervisning.

Utredningen lämnade förslag till ny målsättning, som i sin slutgiltiga form innebar att verksamheten i musikskolan skulle:

⁷ Ölandsbladet 1990-10-01. (Debet felstavat i tidningen; här rättat.)

⁸ Nämnderna sammanslogs 1992-01-01.

⁹ Kulturnämndens protokoll 1991-08-27 § 53.

¹⁰ Musik i Mörbylånga 1991, sidan 17.

- ge alla elever möjligheter till kunskaper i musik och utveckla deras färdigheter så att musiken blir en meningsfull och stimulerande del av deras liv
- vidga och fördjupa elevernas (och förskolebarnens) musikaliska erfarenheter
- genom sammusicerande ge eleverna möjlighet till att utveckla förmågan att uppleva musiken som en helhet
- skapa aktiva lyssnare och motverka passiviserande musikkonsumtion
- belysa musik och andra konstformer.¹¹

Musikledaren förväntades enligt målbeskrivningen samverka med studieförbund för att initiera och utveckla musikförskolor, kör- och ensembleverksamhet. För att markera sin ambition beslöt även fullmäktige att 4 % av bibliotekets mediaanslag skulle användas för inköp av CD-skivor samt att nämnden förväntas prioritera musikverksamhet inom sitt ansvarsområde åren 1992-94.¹²

En målmedveten och uppmärksam utveckling följde. 1992 öppnade man i samarbete med studieförbund musikförskolan för barn i åldrarna två till sex år och följande år sänktes intagningsåldern så att även elever från årskurs tre kunde börja. Undervisningen ägde rum företrädesvis i ensembleinstrument för att kunna utveckla klassorkestrar enligt Musse Combo-metodiken. I en programförklaring inför 1997 års budget anger man målen:

Kulturskola

- verka för inrättande av kulturskolor, planering påbörjas under 1997
- att verksamheten vid kulturskolan skall vara av god kvalitet
- att erbjuda möjlighet att pröva olika uttryckssätt inom de olika konstområdena
- att erbjuda möjlighet att bearbeta intryck från den dialog som uppstår vid möten med den professionella konsten

¹¹ Musik i Mörbylånga 1991, sidan 22.

¹² Kulturmännens protokoll 1991-08-27 § 53.

- att ge individen möjlighet att hitta sin kulturella uttrycksform.

Musikskola/musikförskola/musikhus

- att verksamheten skall vara av god kvalitet och med god kvalitet avses det som musikledaren anser vara av bestående värde vid ett speciellt tillfälle, i kraft av sin utbildning och erfarenhet
- att erbjuda kontakt med olika kulturer och olika musikstilar och skapa förståelse för olika musikstilar
- att stimulera och verka för ett bra musikliv i kommunen
- att musikskolan utvecklar verksamheter som körsång, orkester- och ensemblespel
- erbjuda flera grupper tillgång till övningslokaler genom större lokaler för Musikhuset.¹³

Från 1997 hyrde kommunen hela Musikhuset som utnyttjades till bl.a. musikförskola och dansundervisning förutom den ursprungliga tanken att huset skulle tjäna som lokal för pop- och rockband. Musikskolan öppnades även för undervisning i elbas, elgitarr och keyboards i syfte att stimulera till ensemblemusicerande.

1998 öppnades stråkundervisningen även för elever från grundskolans år ett till två, och det första steget mot kulturskola togs genom att kunna erbjuda eleverna även barndans och jazzdans. Utvecklingen mot kulturskola kunde enligt politikerna emellertid endast göras ”i den takt budgeten tillåter”.¹⁴

Musikhuset återkom i nämndens handlingar. Inför 1998 års budget har man ambitionen att ge musikledaren mer tid för utvecklingsarbete och att knyta musikskolans verksamhet ”...tätare till Musikhusets verksamhet och ha anställd personal och en egen uppsättning instrument”.¹⁵ Inför 1999 års budget anfördes:

Musiken är betydelsefull för de ungdomar som inte är intresserade av idrotten. Ungdomars intresse av musik är stort och Musikhuset har en viktig funktion eftersom det aktiverar ungdomar själva att utifrån sina behov arbeta fram en verksamhet som de själva vill ha.¹⁶

¹³ Skrivelse från Kultur- och fritidsnämnden till kommunstyrelsen 1996-06-03 i Kultur- och fritidsnämndens protokoll som bilaga till § 20 1996.

¹⁴ Barometern 1999-02-01.

¹⁵ Kultur- och fritidsnämndens protokoll 1997 § 7.

¹⁶ Skrivelse från Kultur- och fritidsnämnden till kommunstyrelsen 1998-01-26. Bilaga till Kultur-

En genomgripande ambition har under hela 1990-talet varit att utveckla gruppundervisning. Skälen härför har inte enbart varit metodiska, även sociala. Mörbylånga är en utpräglad glesbygd med flera mindre tätorter, där möjligheterna för grundskolans elever till aktiviteter utanför skoltid är små. Närheten till ett avsevärt större ungdomsutbud i Kalmar gjorde att Ölandspolitikerna ville ge sina ungdomar vettiga fritidssysselsättningar hemmavid. Samtidigt framträdde Musikskolans ungdomar allt flitigare som underhållare inom föreningslivet. Musikledaren har också gjort sig känd som kapellmästare i lokala musikal- och revysammanhang. Den uppskattade lärarorkestern är ett allt oftare upplevt inslag i Mörbylångas musikliv.

Dagspressen

Tidningarna beskrev under 1990-talet Musikskolans organisatoriska, pedagogiska och musikaliska utveckling.¹⁷ Bakom dessa artiklar anas musikledaren Jan Carlsson, som oftast finns i fokus efter att ha påkallat pressens uppmärksamhet. Musikledaren är dessutom aktiv inom institutionen för pedagogik och metodik vid Högskolan i Kalmar, där han tillvaratar erfarenhet och idéer i samma riktning som fullmäktiges beslut gång på gång i sina budgetskrivningar framhåller, d.v.s. gruppmetodikens fördelar. I en uppsats framhåller Jan Carlsson efter bland annat en elevenkät ”hur alla aspekter är underordnade den sociala betydelsen”.¹⁸

Höstterminen 1999 undervisades 367 elever av 11 lärare. Den sammanlagda undervisningstiden var 115 veckotimmar varav 6 för ensemble.

Sammanfattning

I den utförliga och detaljerade musikutredningen blev musikskolan i Mörbylånga aktuell i flera sammanhang och av olika anledningar. Musiklivets behov och förutsättningar belystes mot bakgrund av den historiska utvecklingen på Öland och även interkommunalt med några kommuner av jämförande omfattning och karaktär.

Under 1990-talet fick musikskolan en fastare organisation och tydligare politisk förankring. Genom att inordnas i kultur- och fritidsnämndens ansvarsområde avvärjdes nedläggningshotet. Musikskolan fick därmed en självständigare institutionsform. Det var en ekonomisk faktor som utlöste hotet men kulturnämndens ordförande återställde positionerna genom institutionalisering. Det var inte ”nya” pengar man hittade utan andra argument för musikskolan.

Breddning av målgruppen har skett dels åldersmässigt och dels genom en tydligare uttalad inriktning mot ensembler samt pop och rock. Verksamhetsinrikt-

och fritidsnämndens protokoll 1998 § 6.

¹⁷ I mitt material från Mörbylånga finns drygt 200 artiklar från Barometern, Östra Småland samt Ölandsbladet.

¹⁸ Jan Carlsson 1998, Abstrakt sidan II.

ningen beskrivs i termer av aktiv fritidssysselsättning med lokal förankring i det öländska musiklivet.

Tranås

Organisation

Kulturnämnden var 1990 huvudman för Stadsbibliotek, Kommunal Musikskola samt Eriksbergs Museum för tillfälliga och permanenta konst- och kulturhistoriska utställningar. Från 1992 sammanslogs kulturnämnden med barn- och utbildningsnämnden som förvaltade de obligatoriska skolformerna. Nästa förändring ägde rum 1999, då kulturnämndens förvaltningar i stället sammanslogs med fritidsförvaltningens. Musikskolan hade som huvudman

1990	kulturnämnden
1992	kultur- och utbildningsnämnden
1999	kultur- och fritidsnämnden.

Vid fyra tillfällen har musikskolans chefsbefattning förändrats och därmed var tjänstebenanämningen:

1990	kommunal musikledare
1993	kommunal musikchef
1995	musik- och kulturchef
1999	kulturchef.

Lokaler

1992 flyttade Musikskolan in i det gamla tingshuset från 1910. Där fick man egen konsertlokal men kom redan året därefter att sakna utrymmen för de nya verksamhetsformerna teater, dans, bild och form. Några år senare blev ensemblerlokalerna otillräckliga, bl.a. för slagverksundervisningen. 1997 gjorde musik- och kulturchefen ånyo en framställning om tillbyggnad. Kultur- och utbildningsnämnden ansåg emellertid inte att kommunens ekonomiska förutsättningar fanns inför budget 1998 och avslag ärendet.¹⁹ Kulturskolan disponerar 1999 lokaler för dans- och teaterverksamhet i en angränsande lokal.

Mål

Musikskolans mål är formulerade i budget för 1991:
Huvudmål:

¹⁹ Kultur- och utbildningsnämndens protokoll 1997-03-24 § 25.

- Musikskolan skall vara tillgänglig för barn och ungdom som vill utöva sitt intresse för musik
- Musikskolan skall tillhandahålla god musikalisk fostran till de som har vilja och förmåga att vidareutveckla sin musikalitet.

Delmål

- att ge en gedigen, praktisk och teoretisk grund till de barn som tänker sig en yrkesmässig utbildning
- att stödja kommunens berömda musikliv både med lärarresurser och elever
- att utveckla "glada amatörer" som vågar spela och sjunga och kan ta initiativ att bilda egna musikgrupper
- att samarbeta med andra kulturella instanser
- att med musikens hjälp stödja och utveckla egenskaper som motorik, koordination, minne, melodiskt minne, rytmisk känsla, logik, social närvaro, grupsamvaro, "vänta på sin tur", självkänsla glädje
- att bidra till att göra Tranås kommun attraktiv att flytta till och meningsfull att bo i.
- I 1998 års redogörelse redovisas Målsättning/uppgift för förvaltningen:
- *skydda yttrandefriheten* och skapa verkliga förutsättningar för att denna frihet ska kunna användas
- alla ska ha möjlighet *att uppleva kultur* och ägna sig åt eget skapande oberoende av var man bor
- främja *kulturell mångfald*, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa påverkan
- slå vakt om *olika tiders kultur* och medverka till att den levandegörs
- skapa naturliga *mötesplatser* där människor kan mötas och utbyta idéer och erfarenheter

- möjliggöra för barn och ungdom att skapa identitet genom tillgång till språkliga och *kulturella verktyg*
- uppmuntra människor att skaffa sig nya *kunskaper och erfarenheter*.

Verksamhet

Musikledaren efterlyste i sina verksamhetsberättelser möjligheter att anställda personal för vaktmästarsysslor och kommenterar återkommande den alltmer accentuerade bristen av ensemblelokaler. Lika återkommande är ambitionen att bredda musikskolans verksamhet dels gentemot andra skolformer och dels mot kulturskola. Under perioden har *gymnasiets estetiska program* byggts ut i samarbete med musikskolan som därefter ytterligare breddats att omfatta dans, drama, bild och ljus på grundskolestadium. I samarbete med *särskolan* erbjuds dess elever instrumental- och ensembleundervisning och kan fortsätta när de kommer till *dagcentra*. Sommenbygdens *folkhögskola* har inrättat musiklinje där musikskolans lärare undervisar. Under perioden har musikskolans undervisning breddats även åldersmässigt. Från 1993 är viss undervisning möjlig även för vuxna och från 1997 är musikskolan öppen även för tre- till fem-åringar ”Sång och lek”. Musikskolan blev från höstterminen 1998 kulturskola.²⁰

Ekonomi

Även om mindre neddragningar i budget förekommit så har inte dessa påverkat omfattningen av musikskolans verksamhet i större utsträckning. Endast i något fall har dessa budgetjusteringar orsakat reaktioner avläsbara i protokoll och press. I redogörelsen för 1996 redovisades att en timlärartjänst sparades in, vilket innebär att vikarier för sjuka lärare inte sattes in. Den undervisning eleverna gick miste om ersattes av grupplektioner i teori. Året därefter nämnde musikchefen, utan att precisera, begrepp som ”neddragningar på administrationen” samt ”slimmad organisation”.

I periodens början redovisade musikledaren problemen med arbetsuppgifter som inte rymdes inom musiklärarnas undervisning. Senare kunde han berätta om hur det nya läraravtalet mottagits positivt och att den breddade undervisningen i flera olika samarbetsformer mottagits väl av lärarna.

Elevavgifterna har höjts vid flera tillfällen från 205 till 1100 kr/termin utan att detta medfört vare sig debatt eller föräldrareaktioner i protokoll eller press. Avgiftssystemet har innehållit rabatter och höjda avgifter för vuxna.

²⁰ Uppgifterna är hämtade från Musikskolans och kulturförvaltningens verksamhetsberättelser 1990-98. Se även <http://www.tranas.se/kultur/musikutb/folkhogskola>

Föräldrareaktioner

I en skrivelse till kulturnämnden har föräldrar genom föreningen *Stråken* vädjat om att antalet stråklärare borde utökas. Argumentet var bl.a. att ”stråkinstrument anses vara mycket svåra” samt att man ansåg antagningsåldern till musikskolan borde sänkas på stråkinstrument. Förslaget fick stöd genom en skrivelse från Tranås Orkesterförening som också uttryckte oro för stråkundervisningen på Musikskolan. Instrumentfördelningen i Musikskolan borde spegla instrument-sammansättningen i en symfoniorkester, ansåg man och avslutade brevet med ”vi känner för Tranås Orkesterförening!”²¹

Rock och pop

1991 fanns i kulturnämndens protokoll tre ärenden som berörde ansökningar om verksamhet med rock. Förutom bidrag till två konserter som arrangerades av Rocksyndikatet ansökte ABF anslag till en Rockskola där ett 50-tal ungdomar var engagerade. 1994 diskuterade detta i nämnden, vilket så småningom ledde till att en gammal fabrikslokal, Sobelhuset, iordningsställdes för ungdomars fritidsverksamhet, bl.a. med repetitionslokaler för rockband.²²

Tranås – årets musikkommun

Vid tre tillfällen har Tranås utsetts till årets musikkommun av STIM, 1988, 1991 och 1994.²³ Tävlningen som initierades i samband med STIM:s 60-årsjubileum 1983 var avsedd för att stimulera och manifesteras det lokala musiklivet i kommunerna. I Tranås deltog första året ca. 1 000 musikanter i 50 grupperingar. Satsningarna fick stor uppmärksamhet i pressen, bl.a. en bilaga i en lokaltidning med reportage om musiklivet och hela det detaljerade programmet. Framgångarna utnyttjades i begäran om nya lokaler och generösare anslag. Den erövrade titeln ”Årets musikkommun” användes i annonsering och fanns på stora skyltar vid kommunens infarter. Kommunstyrelsen lät trycka upp etiketter och dekalers med texten ”Tranås, musikkommunen” och uppmanade samtliga förvaltningarna att använda etiketterna på utgående post och att dekalerna skulle klistras på kommunens bilar. Framgångarna förklarades av kulturpolitiker med att Tranås hade ett sammanhållet musikliv underställt kulturnämnden och av musikledaren med att den långa och breda traditionen bidragit till musikens mångfald i Tranås. Prispengarna användes första året till elevstipendier, 1991 till en målning i Musikskolans nya lokaler och 1994 för utrustning av Sobelhuset, som skulle bli rockmusikens nya hemvist i Tranås.

²¹ Skrivelser 1990-02-24 respektive 1990-02-22.

²² Jämför sidan 56. Motsvarande ambition visade sig i Borås på 1970-talet.

²³ STIM-dagen ur STIM:s perspektiv har beskrivits av Olle Edström 1998, sidan 292 ff.

Höstterminen 1999 undervisades 1390 elever. 18,99 lärartjänster omfattade en sammanlagd undervisningstid av 368 veckotimmar (60 minuter) varav 32 för ensemble.

Sammanfattning

Musiklivets organisationer, bl.a. föräldraföreningen *Stråket* samt Tranås Orkesterförening, var fortfarande under 1990-talet mycket engagerade i musikskolans organisation. Musikundervisningens institutionella tillhörighet har förändrats dels genom ändrat huvudmannaskap och dels i en breddning av inriktningen från musikskola till kulturskola men även i breddningen av utbudet genom utökat samarbete med andra i Tranås existerande skolformer. Tranås är förskonad från större och uppslitande förändringar av sin musikundervisning. Det finns dessutom en trygg politisk förankring, vilket ger sig till känna i huvudmannens positiva hantering av musikskoleärendena. Kulturskolans uppgift i kommunen är tydlig; man vill genom kulturskolan trygga det lokala musiklivets rekrytering, skapa grundutbildningsmöjlighet och att genom ökat musikkunnande hos sina elever förstärka även andra färdigheter. Politikerna är också medvetna om att kulturskolan kan tjäna som lokaliseringsfaktor för familjer och företag. Kulturskolans chef har en tydlig aktörsroll både som eldsjäl och kraftfull tjänsteman.

Kiruna

Organisation

Fritids- och kulturnämnden är huvudman för Musik- och Dansskolan i Kiruna. Målsättningen är fastställd av fullmäktige och inleder varje års verksamhetsberättelse. Målen för Musikskolan är:

- att svara för den frivilliga musikundervisningen i kommunen
- att skapa förutsättningar för ett brett och mångsidigt amatörmusicerande på olika nivåer
- att förbereda rekrytering av musiker, musiklärare och andra yrken där musik är ett viktigt inslag
- att utveckla goda lyssnare
- att verka för att uppnå balans i elevantalet mellan pojkar och flickor.

Från 1993 tillkom ytterligare en att-sats:

- att tillföra lokala orkestrar, körer och andra ensembler nya medlemmar och kunskaper.

Målen för Dansskolan är bl.a.

- att erbjuda pojkar och flickor en meningsfull och personlighetsutvecklande fritidssysselsättning
- att ge eleverna en social, fysisk och emotionell träning
- att ge så goda grundkunskaper att eleven ges möjlighet till vidare utveckling inom dansens område.

Hela 1990-talet har Fritids- och kulturnämnden rapporterat sin verksamhet mycket detaljerat under rubrikerna *Verksamhetsmål*, *Hur målen har uppnåtts*, *Årets händelser*, samt *Framtiden*. Under 1990-talet har Musik- och Dansskolan letts av fyra musikledare, tre av dem Kirunabor. Musiklärare fanns stationerade – förutom i centralorten – även i Vittangi och Karesuando. Undervisning med tillresande musiklärare ägde också rum i Svappavaara, Övre Soppero, Kuttainen, Tuolluvaara och Abisko skolor.

I avsnitten om målens förverkligande redovisas att elevantalet i Musikskolan varierat runt genomsnittet 600 med ca. 100 danselever. Könsfördelningen var stabil under perioden med 70 % flickor. I Dansskolan har endast flickor deltagit.

Ensembleinriktning

Personalrekryteringen styrdes helt av inriktningen mot ensembleverksamhet. Årsberättelsen 1990 redovisar 20 olika ensembler i musikskolan. Fram till höstterminen 1992 har musikskolan erbjudit elever i grundskolans lågstadium kompanjonundervisning som därefter upphörde. Skolorna köpte emellertid sådan undervisning från Musikskolan även i fortsättningen, dock inte i samma utsträckning som när musikskolan erbjöd dessa tjänster. Varje nytillskott av ensembler redovisas. Ensemblemetodiken *Musse Combo* startade höstterminen 1993 med det nya målet att bilda skolorkester och –kör på varje skolenhet. Samma termin startade även ett rockband inom musikskolan och året därefter ytterligare två i Abisko samt ett tjejrockband. Några år senare fanns i musikskolan sju rockgrupper runt om i kommunen.

Flera musiklärare deltog aktivt i kommunens musikliv utanför musikskolan. Musikledaren var i tjänsten ledare för Kiruna Wind Band, som 1983 utvecklades ur Kiruna Musikkår.²⁴ I orkestern deltog dessutom 6 musiklärare i tjänsten. Flera lärare ledde och/eller medverkade i ensembler i och utanför Musikskolan. Från höstterminen 1997 reducerades emellertid detta samarbete mellan Musikskolan

²⁴ Jämför sidan 174.

och musiklivets ensembler genom att lärarna inte längre deltog i ensemblerna inom tjänstens ram. Åtgärden var föranledd av sparbeting.

Samarbete med övriga skolformer

I flera redogörelser framgår att samarbetet med grundskolans musikundervisning bl.a. har inneburit att tjänster omdisponerats mellan skolformerna. Flera gymnasieelever har utnyttjat sina möjligheter till enskilda tillvalskurser genom Musikskolans undervisning. Såväl för-, grund- och gymnasieskolorna samt en folkhögskola har köpt lärartjänster av Musik- och Dansskolan. Höstterminen 1999 utvecklades detta samarbete ytterligare genom samarbete med särskolan.

Ekonomi

I syfte att effektivisera avgiftshanteringen infördes 1990 elevkort. 15 lektioner kostade 150 kr, vilket bl.a. medförde att lektioner som ställts in utan vikarier heller inte kostade något för eleverna. Systemet ökade ansvaret både för lärare och för elever med sämre översiktlig resultatberäkning, vilket gjorde att hanteringen efter något år upphörde.

1990 reducerades lärarkåren i besparingssyfte med en tjänst. Endast 1994 redovisar redogörelserna budgetunderskott vad avser personalkostnader. Av redogörelserna framgår stora svårigheter vid rekrytering av musiklärare vid tillsvidare tjänster men även för kortare sjukvikariat. Budgeten har härvid underskridits. Detta har inte inneburit att budgeten reducerats.

Musikskolornas turbulenta 1990-tal verkar inte ha berört Kiruna. De ekonomiska problemen gör sig gällande först i början av det följande decenniet. Vid mitt senaste besök i Kiruna (juni 2000) hade musikledaren just förvarnats om sparbeting för perioden 2000-02.

Höstterminen 1999 undervisades 1200 elever varav 600 var instrumental- eller danselever. 170 elever deltog i orkesterverksamhet.

Sammanfattning

I fyra år under 1990-talet saknade Musik- och Dansskolan fast anställd musikledare. Situationen stabiliserades först i slutet av perioden, vilket också påverkade utvecklingstakten positivt.

Vid ett av mina besök hos lärarna i Musik- och Dansskolan redogjorde jag för skolans framväxt som ett resultat av musiklivets behov av instrumentalister. Dåtidens engagerade eldsjälar, som Simon Holmberg och Fridolf Nilsson, saknades i musiklivet under 1990-talet, menade man i kollegiet. Å andra sidan växte det från ca. 1970-talet fram ett populärmusikliv med bred förankring genom musikföreningar som *Tusen Toner*, *Kiruna Dragspelklubb* och *Föreningen Rallarfesten*;²⁵ fortsättningen på folkrörelsernas underhållningsmusik som i nutida tids-

²⁵ Kiruna 100-årsboken, sidan 376 ff.

dräkt bygger på ett egenproducerat instrumentkunnande hos pop- och rockintresserade ungdomar. Detta återspeglas också i utbudet hos 2000-talets Musik- och Dansskola.

Borås

Borås kommun har under 1990-talet upplevt flera organisationsförändringar. 1992 slutfördes kommunreformen. Den inleddes 1986 genom att avdela Bollebygd, Dalsjöfors, Fristad, Sandhult och Viskafors. Dessa kommuner hade 1974 samordnats till Borås kommun och fick nu åter självständighet i frågor som tidigare berört skola, fritid, kultur, individ- och äldreomsorg. Musikskolan förblev kommunövergripande under den centrala kulturnämnden. Från 1992 indelades även centralorten till sex kommundelar enligt samma organisation som 1986. Borås hade alltså nu elva kommundelar med visst självstyre. Kommundelarna ansvarade för musikskoleverksamhet i förskola och förberedande undervisning i grundskolan genom klassundervisning i kompanjonläraryrket. Detta skedde genom köpa-sälj-förfarande. Musikskolans personalplanering försvårades därmed, vilket framkommer i budgettrycken.

1995 blev Bollebygd egen kommun. Musikskoleverksamheten fortsatte dock som tidigare genom interkommunalt köpa-sälj-förfarande. Fristad inlämnade senare självständighetsansökan, som emellertid avslögs.

Den politiska majoriteten var 1989-91 och 1995-98 socialistisk, 1992-1994 och 1999-2002 borgerlig.

Målsättning

Kulturnämndens verksamhetsbeskrivning för musikskolan finns formulerad i fullmäktiges budgettryck för 1990. Verksamheten avser frivillig musikundervisning för i första hand barn och ungdomar i grundskole- och gymnasieåldern. Verksamhet bedrivs också i förskolan. Vuxna kan också få undervisning i mån av plats. Målet för musikskolans verksamhet är att:

- genom frivillig musikundervisning vidga elevernas musikupplevelse och uttrycksförmåga
- att utveckla de instrumentala färdigheterna efter vars och ens intresse och förmåga
- göra musiken till en meningsfull och stimulerande aktivitet som kan leda till ökad kontakt med andra människor och större förståelse för olika slags av musik.²⁶

²⁶ Borås kommun Budget 1990, sidan 102.

En grundläggande programförklaring framgår av budget för 1991 där kulturnämnden förklarar att man ”i all väsentlighet” anslutit sig till de statliga kulturpolitiska målen från 1974.²⁷ I samband med den senaste kommundelsreformen yttrade sig kulturnämnden över musikskoleverksamhetens inriktning:

Kulturnämndens målmedvetna strävan har varit att garantera att kommunens barn och ungdom skall erbjudas likvärdiga möjligheter att ta del av musikskolans verksamhet. Resultatet har blivit en väl utvecklad musikskola av erkänt god kvalitet. Kulturnämnden vill mot denna bakgrund framhålla nödvändigheten av att kommunfullmäktige uppsätter övergripande mål för musikskolan, så att likställighetsprincipen kan upprätthållas på detta kulturpolitiskt viktiga område.²⁸

Inför denna del av kommundelsreformen uttrycktes i en motion och i tidningsartiklar oro för att likställighetsprincipen inte skulle kunna efterlevas vare sig på beställar- eller på utförarenivå. Beslut om Musik i Förskolan samt om kompanjonlärarskap i grundskolan skulle enligt reformförslaget fattas av varje kommundelsnämnd. Musikleärarna befarade att de olika kommundelsnämnderna skulle fatta beslut från andra än kulturpolitiska utgångspunkter²⁹ och politiker var oroliga för att alla barn inte skulle få lika rätt till musikundervisning.³⁰ I sitt svar på motionen understryker fullmäktige ”det är en viktig uppgift för kulturnämnden att se till att likställighetsprincipen följs och att samordna kommundelsnämndernas verksamhet”.³¹

Kulturnämnden antog 1995 ett s.k. strävansmål för att uppnå en så bra fördelning som möjligt utifrån det övergripande målet att stimulera musiklivet i kommunen. Det skulle ske framför allt genom att utbilda goda amatörmusiker och sångare till deltagare i lokala ensembler, körer och orkestrar. Förslaget innebar bl.a. att pianoundervisningen reducerades till förmån för ämnena bleckblås och sång.³²

1996 infördes en ny organisation i musikskoleverksamheten U20 – Undervisning mot 2000-talet. Undervisningen skulle ske i fyra nivåer. Den första gäller sex- till sjuåringarna som skulle få allmän musikundervisning i samarbete med skolan. Nästa nivå var åttaåringarna som blev en prioriterad årskull där alla som vill skulle få spela. Nivå tre utgjordes av åldrarna nio till nitton år där en mera nivågrupperad och individanpassad undervisning planerades genomföras både

²⁷ Borås kommun Budget 1991, sidan 100.

²⁸ Kulturnämndens protokoll 1990-04-26 § 75.

²⁹ Borås Tidning 1990-05-19 samt KommunAktuellt 1991/21.

³⁰ Kulturnämndens protokoll 1990-10-04 § 133.

³¹ Kommunfullmäktiges protokoll 1991-05-16 § 97.

³² Kulturnämndens protokoll 1995-04-27 § 63.

vad gällde individuellt spelande och deltagande i ensembler. Slutligen skulle i nivå fyra även elever från tjugo år och uppåt ges möjligheter att spela.³³ Med organisationen U20 avsåg nämnden att nå fler efter vars och ens egna förutsättningar. Genom stora åldersgrupper i Musikskolan skulle förutsättningar öka även för det sociala samspelet.

Musikskolans anslag

Följande avsnitt visar exempel på hur den ekonomiska ramfaktorn kan spela med i musikskolans framväxt. Musikskolan är i Borås ett prioriterat verksamhetsområde. Anslagsutvecklingen är därför hela tiden medveten och ger en konkret bild av beställarnas (politikernas) ambitioner. Budgetarbetet visar även hur ett förtroendefullt förhållande kunde skapas mellan kulturnämnd och kommunstyrelse. Nedan tecknas denna utveckling år för år under 1990-talet. Först något om hur jag liknande situation i egenskap av musikledare fram till 1986.

Genom att växla mellan schabloniserade respektive verkliga beräkningsgrunder kunde jag som musikledare skapa ökat budgetutrymme för musikskolan varje år under främst 70- och 80-talen. Under 1980-talet blev ekonomisk planering i Borås strategiskt viktig. Det var då primärt att ha "sin" musikskola tryggt förankrad i budget. Om musikskolans verksamhet var specificerad i kommunens budget skapades trygghet även vad avsåg utvecklingen. Det var långt ifrån självklart överallt; i små kommuner ingick kostnaderna för musikskolan i grundskolans anslag utan att vara klart definierade och specificerade. När nästa års budget gjordes utgick man från befintlig verksamhetsomfattning och fick som de andra förvaltningarna ett procentuellt påslag.

1990 inleddes med att fullmäktige förutsatte att verksamheten i stort sätt skulle ske i oförändrad omfattning. Förskoleinstitutionernas utökning följdes av motsvarande verksamhetsökning inom musik i förskolan. Ambitionerna i riktning mot kulturskola förekom i ett särskilt yttrande till fullmäktiges budget som föreslog (mp) att "Medel för undervisning i bild skapas genom omprioritering inom musikskolan".³⁴

Från 1992 sålde musikskolan musiklektorsinsatser för musik i förskolan samt kompanjonundervisning i grundskolan. Köparna, kommundelsnämnderna, avgjorde verksamhetens omfattning. Det fick till följd att efterfrågan minskade, sammanlagt drygt en tjänst sades upp inför 1993. Det ekonomiska utfallet av åren 1991 och 1992 innebar flera besparingsåtgärder som vakanshållning av tjänster, minskning av nedsättning av undervisningsskyldigheten för ensemblemedverkan m.m. Genom liknande åtgärder kommande år räknade kulturnämnden med att budgeten skulle komma i balans. Trots dessa otillräckligheter anmälde kulturnämnden i sin budgetskrivelse att man hade ambitionen att utveckla musikskolan

³³ Kulturnämndens protokoll 1996-06-06 § 67.

³⁴ Borås kommun Budget 1991, sidan 193.

till kulturskola. Ett led i förverkligandet var samarbete med gymnasiets estetiska program.

Kommunstyrelsen hade inför 1994 fastställt kulturnämndens budgetram till 73,3 Mkr. Nämnden åberopade emellertid ett ackumulerat underskott t.o.m.1993, samt att musikskolan hade en kö med 1 000 sökande elever. Nämnden ansökte om ytterligare 3,5 Mkr. samt bad om att få underskottet avskrivet. Kommunstyrelsen var positiv till nämndens sätt att agera i denna situation och medgav en ram om ytterligare 2 Mkr. med direkt anvisning om att köerna till musikskolan skulle minskas. Underskottet skulle prövas senare. Nämndens ambition om kulturskola upprepades.

Kommunstyrelsen betonade 1995 i sitt budgetförslag till fullmäktige vikten av att kulturnämnden håller budget. ”Det är inte acceptabelt att de resurstillskott kulturnämnden tilldelats för de prioriterade områdena verksamhetsgrenarna bibliotek och musikskolan måste användas för att finansiera teaterverksamheten”.³⁵

Trots medel för personalökningen om fem årstjänster för att minska köerna till musikskolan beräknade kulturnämnden att kön skulle bestå även 1995. Kulturnämndens förslag till budget utgick ifrån att Bollebygd, som från 1995 blev egen kommun, skulle köpa sina tjänster från musikskolan i Borås. Det skulle alltså innebära en utebliven minskning för Musikskolan även om Borås kommun blev mindre.

Nämnden begärde i sitt budgetäskande inför 1996 2,5 Mkr. utöver den av kommunstyrelsen givna ramen. Kommunstyrelsen gav nämnden erkännande för dess resultatrika arbete med att hålla budget men avslutade sina kommentarer med att man inte hade någon möjlighet att anslå medel över ram. ”Det är därför angeläget att kulturnämnden fortsätter det framgångsrika arbete, där man genom planering, kontroll och uppföljning ökat organisationens styrbarhet.”³⁶

Kommunstyrelsens erkännande till kulturnämnden för sitt sätt att hantera verksamhet och ekonomi upprepades tillsammans med ett beklagande att man heller inte inför 1997 hade utrymme att avdela ytterligare resurser till nämnden. Verksamhetsbeskrivningen präglades i övrigt av samverkan och av optimism inför övergången ”... till U20, d.v.s. en helt ny individ- och nivåanpassad undervisningsform. Detta kommer att förbättra och utveckla verksamheten i betydande grad, bl.a. genom den större flexibilitet som går att tillämpa i gruppundervisning.”³⁷

Man noterade även att övergången till U20 innebar nyinvesteringar av instrument med 600 kkr. varav 300 kkr. under 1997 men att detta skulle förverkligas inom givna ramar.

³⁵ Borås kommun Budget 1995, sidan 113.

³⁶ Borås kommun Budget 1996, sidan 119.

³⁷ Borås kommun Budget 1997, sidan 117.

I pressen vädrades oron inför U20 genom BT:s musikkribent, som intervjuat två framstående musikskoleelever. De vände sig främst emot de stora grupperna och de nya metoderna med bl.a. pianostudios. Artikelns avslutades:

De båda blivande musikerna har sett hur många av deras kamrater hoppat av musikundervisningen trots att de haft tillgång till egna lärare. De undrar hur stor utslagningen ska bli med det nya Kafka-liknande utbildningssystemet. De är oroliga, inte för egen del, men för följderna för dem som utsätts för nyordningen.

Musikledaren svarade genom att redogöra för de nya metoderna och möjligheterna:

Barnen går i grupper om 10 och undervisas av två lärare i 50 minuter. Sedan individ- och nivåanpassas undervisningen efter elevens intresse, engagemang och framtidsplaner. Ytterligare komplement sker under högstadietiden när alla elever och lärare har större möjligheter att anpassa undervisningen.

Lärarnas reaktioner på metoden redovisades som positiva:

Det blir lite lugnare. Man hinner med att spela även om barnen kommer och vill berätta saker. – Det kan vara bra att barnen får se två pedagoger, man jobbar ju alltid lite olika.

Under det första året på Musikskolan behöver barnen varken ha egna instrument eller spelböcker.

Vi ska kombinera det lustfyllda och det lekfulla med instrumenten.³⁸

Den budgettram som tilldelats kulturnämnden inför 1998 års budget hade genom löneökningar och andra generella kostnadsökningar inneburit en beräknad reell minskning av anslaget med 2,5 Mkr. Nämnden aviserade att inom sitt område ifrågasätta hela verksamheter men angav inte vilka. I sitt yttrande gav kommunstyrelsen nämnden åter erkännande för en fast budgetkontroll som också inneburit viss utveckling. Man påminde dock om att prioriterade områden var skola och äldreomsorg, varför anslaget till nämnden endast kunde ökas med 0,5 Mkr. Denna riktades mot barn- och ungdomskultur och verksamhet vid Textilmuseet. Genom investeringar om 600 kkr. till musikinstrument kunde en förstärkning av organisationen bli möjlig. Den nya inriktningen, U20, skulle enligt nämnden innebära att ytterligare 230 elever kan erbjudas undervisning utan att driftkostnaderna ökas. Kommunstyrelsen konstaterade också att kulturnämnden prioriterat musikskoleverksamheten genom att föreslå oförändrade resurser.

³⁸ Borås Tidning 1997-09-12, 1997-09-23 och 1998-03-11.

Kulturnämnden angav i sitt budgetäskande inför 1999 en argumentering om musikskolan som lokaliseringsfaktor som inte tidigare förekommit:

ett brett kulturutbud av hög kvalitet spelar en mycket stor roll när det gäller att ge en ort en egen identitet att vara stolt över och en god livskvalitet. Ett rikt kulturutbud har en avgörande betydelse för såväl enskilda människors val av bostadsort som för framtidsinriktade företags val av lokalisering. Kulturen utgör en viktig positiv stimulans inte minst i tider med hög arbetslöshet och sociala och ekonomiska problem och den är ett viktigt och nödvändigt inslag i andra kommunala verksamheter som barnomsorg, skola, äldreomsorg och fritidsverksamhet.³⁹

Kommunstyrelsen föreslog en ökning av budgetramen med 1,2 Mkr. samt avskrev ett tidigare underskott. Anslagshöjningen innebar en förväntning om ”en musikskola med tillräckliga resurser”.⁴⁰ Förutom beskrivning av utvecklingsarbetet med U20 nämndes i budgetkommentarerna ett utvecklingsarbete i lärarlag med pedagogiska ledare med ökat ansvar för planering och genomförande av verksamheten. Den enda möjligheten att kompensera ytterligare kostnadsökningar angavs som lärarminskning, vilket kommunstyrelsen beklagade, då efterfrågan på undervisningen var hög.

I ett alternativt förslag från (s) och (v) kommenterades musikskolans verksamhet. Intresset var fortfarande mycket högt, så man men detta medfört köbildning som borde kunna elimineras genom det ökade anslaget. ”Musikskolan är ett led i en mycket angelägen satsning på kultur för barn och ungdomar.”⁴¹

Kulturnämnden

De musikskoleärenden utöver budgeten som kulturnämnden behandlat under 1990-talet var i första hand samarbetet med kommundelarna, ledningsorganisationen, avgiftsfrågan samt samarbetet med den obligatoriska skolan. En stor del av dessa frågor berördes alltså inte i fullmäktigetrycken.

Kommundelarnas musikskolor

Jag ska nedan något beröra hur en lokal identitet kommer till uttryck i diskussionerna kring musikskolans verksamhet. 1974 sammanslogs de sex kommunerna Borås, Bollebygd, Dalsjöfors, Fristad, Sandhult och Viskafors till Borås kommun. Från 1995 blev Bollebygd åter egen kommun. För att tillvarata engagemanget i de fem kranskommunerna och mildra övergången till storkommun för-

³⁹ Borås kommun Budget 1999, sidan 119.

⁴⁰ Borås kommun Budget 1999, sidan 120.

⁴¹ Borås kommun Budget 1999, sidan 246.

ordnades förutvarande musikledarna som biträdande musikledare.⁴² Två kommunelar, Fristad och Viskafors, har väl utvecklad musiktradition och har därefter uttalat önskemål om egna musikskolor.

Musik i Fristad

Fristad blev självständig kommun 1863, sammanslogs 1951 med Borgstena, Gingri, Tämta, Tärby och Vänga kommuner och har lång musiktradition som bl.a. innebar ett musikliv kring militärmusikkåren som fram till 1914 var placerad i Fristad. En livlig musikskoleverksamhet i föreningsform, Fristads Folkhögskola och *Musik i Fristad*, ledd av flera eldsjälar hade under 1960- och 70-talen mycket framgångsrika ensembler. Man har i Fristad upplevt varje samorganisation med Borås som hämmande och motståndet har därför ofta uttalats. Detta kommer till uttryck både i kulturnämndens protokoll och i dagspressen.

”Arg observatör” konstaterade 1991 att den eldsjälstyrda musikskolan i Fristad uppslukats av kollektivet i Storborås. En förälder gick i svaromål och berättade om att visserligen har eldsjälar betytt mycket men att föräldrar skulle kunna medverka ännu mer. Sy drillklänningar, ordna spelningar och transporter m.m. Tillsammans skulle de få musiklivet i Fristad att blomstra igen!⁴³ Ordföranden i Fristads kommunalnämnd skrev i en insändare:

Det har blivit precis som vi beförde, musiklivet håller på att utarmas. Ibland kommer musiklärarna hit ut till lektioner, ibland inte och eleverna tröttnar. Vi vill ha en egen musikledare som ansvarar för och organiserar verksamheten här.

De berörda musiklärarna svarade:

fem av elva lärare bor i Fristad och har all sin undervisning här. Vi tar ansvar för vår undervisning oavsett var den ansvarige musikledaren har sitt tjänsterum. Fristads elevantal är näst högst av alla kommunalarnas.⁴⁴

Samma år återgavs i Borås Tidning att Fristads kommunalnämnd ville starta en egen Musikskola i kommundelen.

För två år sedan lades musikskolan ned i Fristad, vilket då var en gren av Musikskolan i Borås. Sedan dess har intresset för en egen musikskola fått liv igen. Ambitionen den här gången är att kunna starta en helt fristående skola som drivs av kommunalnämnden.⁴⁵

⁴² Musiklivet i kranskommunerna finns utförligare beskrivet i Torgil Persson 1993, sidan 17 ff.

⁴³ Borås Tidning 1991-06-01 och 1991-07-11.

⁴⁴ Borås Tidning 1993-02-03 och 1993-02-18.

⁴⁵ Borås Tidning 1993-05-28.

Dock hade eleverna i Fristad hela tiden erbjudits musikundervisning utan att ha egen och självständig ledning. Ansträngningarna ledde till ett avtal med kulturnämnden vilket återges av tidningen:

Fristad betalar 150 000 kr. ur egen ficka för att själva få rå om den kommunala musikskolan. Den summan var politikerna beredda att satsa trots hårda spartider. Centraliseringen av musikskolan för två år sedan har varit illa sedd i kommunaldelsnämnden.⁴⁶

I kulturnämndens protokoll återges det unika avtalet:

Den musikundervisning som kulturnämnden enligt kommunfullmäktige skall bedriva i Fristad kommun, utföres fr.o.m. 1993-08-01 av kommunaldelsnämnden i Fristad enligt nedanstående villkor.

För denna verksamhet överför kulturnämnden följande medel till Fristad, kommunaldelsnämnden

- 0,5 musikledare (Fristad kommunaldelsnämnden betalar själv 0,5)
- 4,7 musiklektörjänster
- medel till övrig lärarpersonal och övriga kostnader motsvarande Fristad andel av Musikskolans totala kostnader.

Som villkor för denna överenskommelse gäller:

- att kommunens övergripande mål ska följas
- att tjänster överstigande 4,67 skall beställas från Borås kulturnämnd för att inte äventyra samordningen av bl.a. personella resurser i musikundervisningen
- vid arbetsbrist har personalen företrädesrätt såväl vid kulturnämnden som kommunaldelsnämnden Fristad

Avtalet gäller under tiden 1993-96. Eventuell uppsägning skall göras 12 månader före avtalstidens utgång. Om så inte sker förlängs avtalet med ett år i taget.⁴⁷

⁴⁶ Borås Tidning 1993-08-28.

⁴⁷ Kulturnämndens protokoll 1993-05-13 § 50.

Avtalet diskuterades därefter återkommande i kommundels- och i kulturnämnderna. En märklig konsekvens fick samarbetet med den från 1995 fristående kommunen Bollebygd som köpte musiklärartjänster från Borås Musikskola. När musikskolan i Bollebygd blev nedläggningshotad varslades följaktligen musiklärare i Borås. Turordningen innebar emellertid att dessa varsel berörde lärare som tjänstgjorde i Fristad. Utvecklingen kommenterades i upprörda ordalag. Under rubriken "Rör inte vår musikskola" uttalade sig musikskolans personal i Fristad: "Vi ställer inte upp på att bli av med lärare för att man behöver spara pengar i Bollebygd eller Borås. Om vi sköter vår ekonomi ska vi inte behöva drabbas."⁴⁸ Detta förhållande justerades i samband med ett nytt avtal 1997 som delade arbetsgivaransvaret så att kommunalnämnden i Fristad ensam blev ansvarig för musikskoleverksamheten i kommundelen. Dock fastslog man att avgifterna skulle vara desamma och att eleverna fritt skulle kunna delta i ensembleverksamhet i Fristad och i övriga Borås.⁴⁹ Under rubriken *kultur* i budgeten för Fristads kommun del formulerades musikskoleverksamheten:

Nämnden bedriver musikskoleverksamhet genom ett avtal med kulturnämnden. Verksamheten har utvecklats på ett mycket fint sätt enligt nämndens bedömning. Det lokala ansvaret har medfört ökad aktivitetsnivå och ökat antal elever.⁵⁰

I budgetförslaget för Fristads kommun del 1998 angavs:

Sedan kommunalnämnden fick 'egen' musikledare i Fristad har verksamheten utvecklats på ett mycket positivt sätt. Elevtillströmningen har varit stor och ensembleverksamheten blomstrar. En krympning av verksamheten blir nödvändig om ekonomisk balans skall uppnås.⁵¹

Kommunstyrelsen angav i sitt yttrande att förhållandena och förutsättningarna är desamma i centralorten. I en artikel i Borås Tidning något år senare sammanfattades utvecklingen i Fristad:

På den tiden Fristad var en del av Borås musikskola förde Jan Rydbäcks en gång så kända ungdomsorkester en tynande tillvaro vilken slutade med att den helt enkelt lades ned 1992. - Men året efter lyckades kommunalnämnden i Fristad driva igenom att Musik i Fristad skulle få eget liv igen. Och se det var den rätta medicinen för musik-

⁴⁸ Borås Tidning 1995-09-12.

⁴⁹ Kulturnämndens protokoll 1995-09-28 §§138 och 148, 1996-01-25 § 11, 1997-04-24 § 43 och 1997-09-25 § 87.

⁵⁰ Borås kommun Budget 1997, sidan 177.

⁵¹ Borås kommun Budget 1998, sidan 185.

livet. - Fristads en gång så berömda ungdomsorkester har definitivt återuppstått och musiklivet i Fristad fått en rejäl knuff framåt.⁵²

Jag har ovan inte i första hand avsett att spegla sakfrågan, d.v.s. huruvida eleverna i Fristad fått samma möjligheter till instrumentalundervisning som eleverna i övriga kommunen. Protokollen och tidningsartiklarna visar hur en väl förankrad lokal identitet existerar i Fristad förstärkt av musiktraditionen i kommunalens musikliv.

Viskaforsmusiken

Även i kommundelen Viskafors finns en djupt rotad musiktradition som går tillbaka till brukstiden vid seklets början.⁵³ Sedan flera decennier har också Viskaforsskolan utvecklat en musiktradition som för att skilja den från kommunala musikskolan benämndes *Viskaforsmusiken*. I lärarkåren och skolledningen fanns flera framstående musikanter som medverkade till att skapa en bred och populär ensembleverksamhet i Viskafors. När man i Viskafors kommunal 1996 minskade grundskolans budget så kraftigt att en musiklärare tvingades sluta, väckte detta reaktioner bland eleverna:

Viskaforsmusiken har ett gott rykte och verksamheten som bedrivs på skolan utanför musikskolans ram har funnits i många år. Vårkonserterna och julkonserten med luciataåg är uppskattade och har gjort verksamheten känd. Nu kommer allt det här att upphöra, befarar musik eleverna. Om det inte finns en lärare som håller i verksamheten utan den ska skötas via musikskolan och dess lärare kan det aldrig bli samma sak.

Under rubriken "Låt Viskaforsmusiken fortsätta!" uttalar sig föräldraföreningens ordförande:

Den sociala betydelsen för eleverna kan inte nog betonas. Musikverksamheten ger oerhört mycket både för individens utveckling och för kulturen i vår kommunal till en ringa kostnad.⁵⁴

Musikverksamheten har stärkt gemenskapen på skolan över stadier och årskurser. Dessutom lär vi oss musik, underströk eleverna. De har lämnat protestlistor till kommunalnämnden som samtycker men förklarar att inget annat finns att spara in på.

⁵² Borås Tidning 1999-03-29.

⁵³ Se vidare Torgil Persson 1993, sidan 23.

⁵⁴ Borås Tidning 1996-08-31 och 1996-10-03.

Musikskolans avgifter

Under åren 1967-90 var undervisningen i Borås Musikskola avgiftsfri. I en reservation från (s) till kommunstyrelsens budget inför 1993 ville man tillföra musikskolan medel för att åter slippa deltagaravgifter:

Vi socialdemokrater anser att det är ett stort värde i att alla barn skall ha möjlighet att pröva på vad det innebär att få spela ett instrument.

Avsikten var att ingen skulle behöva avstå av ekonomiska skäl och därför få avgiftsfri undervisning de två första åren.⁵⁵

1994 innebar den socialdemokratiska fullmäktigegruppens alternativförslag en ytterligare förstärkning av ramtillskottet med 1,5 Mkr. i syfte att framför allt nedbringa köerna till musikskolan. Man upprepade även sitt krav på att elevavgifterna skulle bort.

Ambitionen om avgiftsfri musikskola återkom även inför 1995 års budget; de första två åren bör vara avgiftsfria och beslutet ska omprövas, ansåg kommunstyrelsen i sitt förslag.

Ledningsorganisationen

Musikledaren i Borås hade 1990 till sin hjälp två biträdande musikledare samt musikkonsulent. Vid flera tillfällen har ledningsorganisationen förändrats. Orsakerna har varit ekonomiska och har föranlett få reaktioner från beställarna eller utförarna.

I samband med att musikledaren gick i pension 1995-06-01 beslöt kulturnämnden att vakanssätta musikledartjänsten. En av de biträdande musikledarna upprätthöll under tiden tjänsten. Från 1996-07-01 förordnades en av de biträdande musikledarna som musikledare och den vakanta tjänsten drogs in. Bakgrunden var att musikskolan saknade ekonomisk täckning för ungefär 4 årsverken i 1995 års budget. En dellösning på detta problem utan att eleverna drabbas bedömdes därför som mycket angelägen.⁵⁶

År 2000 assisterades musikledaren av två biträdande musikledare samt pedagogiska ledare i lärarlagen. I Fristad fanns dessutom musikledare finansierad av kommunalnämnden och kulturnämnden med 50 % vardera.

Hälsundersökning

Det nya läraryrket konsekvenser, avknoppningen av musikskolan i kommunalerna Fristad och Bollebygd samt den nya inriktningen mot gruppundervisning genom U20 väckte missnöje hos vissa lärare. De fick stöd av skribenter i Borås Tidning och missnöjet riktades mot musikskolans ledning som emellertid hade kulturnämndens fulla stöd och förtroende. I syfte att komma till rätta med detta

⁵⁵ Borås kommun, Budget 1993, sidan 197.

⁵⁶ Kulturnämndens protokoll 1995-01-26 § 24.

missnöje lät man utföra en hälsoprofilbedömning med särskild uppmärksamhet på kommunikationen mellan lärare och ledning.

All personal erbjöds delta i undersökningen. Syftet var att få en helhetssyn på gruppens hälsa och arbetsförhållanden. Musikledaren hade dessutom särskilt önskat att personalens förväntningar på henne skulle tas med. Resultatet av undersökningen blev att man kunde konstatera att personalen ägde god hälsa och hade sunda levnadsvanor utom vad gällde motion och upplevd stress. Nästan hälften av gruppen upplevde stress relaterad till arbetet. Problemet i kommunikation mellan ledningen och personalen ingick i den bilden. I början av år 2000 blev konsekvenserna av samarbets svårigheterna mellan ledning och personal att musikledaren antog erbjudandet om den nya tjänsten som nämndens barnkulturanvariga varvid musikledartjänsten utlystes på nytt.

Sammanfattning

Musikskolan i Borås har under 1990-talet påverkats av kommunalsreformen i flera avseenden. Två (av elva) kommunelar fick under perioden egen musikskola med delar av den centrala musikskolans utbud. Kompanjonundervisning och musik i förskolan styrs inte längre centralt utan av kommunalsnämnderna genom beställar-utförar modell. Samtidigt har samarbetsformer med gymnasiets estetiska program utvecklats. Musikskolans formella anknytning till det lokala musiklivets organisationer har minskat genom att musiklärarna inte längre deltar i körer och orkestrar inom tjänstens ram. Genom ökad inriktning mot gruppverksamhet samt initierandet av ett avgiftssystem har de ekonomiska förutsättningarna varit relativt stabila. Nedläggningshot har inte uttalats.

Synnerligen positiv uppmärksamhet riktades mot musikskolan när nya lokaler togs i bruk men denna uppmärksamhet innehöll även en kritisk debatt föranledd av oenigheten mellan ledning och personal.⁵⁷ Musikskolans målgrupp har bredats genom nya inriktningsmål formulerade i U20.

Avslutande kommentar

Musikskolans framväxt kan under 1990-talet kallas turbulent. Jag har i denna del sökt svaren på frågan hur det kan komma sig att musikskolorna i så stor utsträckning hotades av nedläggning, men räddades och utvecklades. I decenniets början var 67 % av landets musikskolor nedläggningshotade medan man i periodens slut gav de kommunala musikskolorna erkännande som musiklivets grundare och ett av fundamenten till den svenska musikexporten. I det följande ska jag med utgångspunkt i studierna kring musikskolorna på 1990-talet sammanfatta musikskoleframväxten under detta decennium dels ur ett nationellt perspektiv, så som det framkommer av utredningar och forskningsresultat, och dels lokalt. Jag

⁵⁷ Flera lärare har understrukit för mig att personalen inte står enig i de frågor som diskussionerna gäller.

söker inte ett svar av generell natur men beskriver ändå de nationella attityder som troligtvis påverkat den lokala musikskoleframväxten.

Även om den förhärskande undervisningsmetoden i musikskolorna troligen ännu är konservatoriemodellen med enstaka elev hos en lärare, så har metoderna i musikskolorna utvecklats.⁵⁸ Det framgår av alla de uppsatser som tillkommit på musikpedagogiska institutioner under 1990-talet. Metodiken har troligen även påverkat musikskolornas organisation, ekonomi m.m. Pianostudio-, Suzuki- och Musse Combo-metodiken har gjort musikskolorna kända i ett bredare perspektiv genom att man nått nya målgrupper, inte minst hela klasser i grundskolan. Bredden i elevmaterialet kan också ha påverkats genom att urvalet av möjligheter blivit större för eleverna. Jag har tidigare beskrivit musikundervisningens framväxt genom att studera några ramfaktors påverkan. I det följande avsnittet diskuterar jag musikskolornas 1990-tal utifrån Frede Nielsens interrelationella forskningsmodell som jag redogjort för i avhandlingens första del. Utifrån denna modell beskriver jag nedan ramfaktorerna *diskurs*, *bestämmelser*, *institutioner*, *aktörer* och *ekonomi* först i ett nationellt perspektiv och därefter i en sammanfattning av de fyra kommunstudierna. Flera ramfaktorer i nedanstående sammanställning interfererar. Huvudmannskapet för musikskolorna och de politiska prioriteringarna påverkade t.ex. faktorerna *bestämmelser* och *institutioner*, tydligen i nedläggningsdiskussioner. Avsikten med ramfaktordiskussionen är dock mer att skapa en mångsidig belysning av musikskolans framväxt än att strikt redovisa denna framväxts olika delar.

Utsagorna är som tidigare nämnts hämtade från kommunala protokoll, tidsningsartiklar, vetenskapliga arbeten samt offentliga utredningar under 1990-talet. Omfattningen av underlaget för kommunstudierna växlar. Utvecklingstakten varierar beroende på om händelseförloppet i kommunens musikskolevärld varit turbulent eller stabilt. Redovisningen av Borås-avsnittet har blivit mycket detaljerat beroende på att underlaget också är det. Det kan också vara en konsekvens av att ju större kommun desto mer utpräglat administrativt arbetar musikledaren, vilket påverkar det underlag som undersöks.

Diskurs

Diskursen om musikskolornas framväxt under 1990-talet kan sägas vara beskrivande, mål- och resultatriktad. Musikskolan beskrivs i mitt material ur främst tre perspektiv; a) som ett komplement till annan undervisning, b) som en förutsättning för ett lokalt musikliv och c) i ett estetiskt perspektiv där musiken är en del av förhöjd livskvalitet. Jag berör i avsnittet som följer även en ifrågasättande diskurs.

Den allmänna skolan och dess myndigheter betraktar musikskolorna som ett komplement till skolans musikundervisning medan kulturmyndigheterna ser mu-

⁵⁸ Konservatorietraditionen diskuteras av Ronny Lindeborg 1999, sidan 90.

sikskolorna som en förutsättning för det lokala musiklivet. Musikskolorna beskrivs i vetenskapliga arbeten där förutbildning till yrkesutbildning diskuteras. I dessa sammanhang framställs musikskolans undervisning som ett av flera alternativ. Här är *förutbildningen* huvudobjekt, inte *musikskolorna*. På liknande sätt beskrivs musikskolorna i samband med musikexporten. Musikskolorna tilldelas här stor betydelse men *tillsammans* med annan musikundervisning; skolornas, studieförbundens och högskolornas.

Diskursen om musikskolornas framväxt under 1990-talet får varierande tolkning beroende på vilken målgrupp som nås av dessa värderingar. Forskarnas rön når en liten grupp av fackfolk, som sökt informationen för att de är intresserade av den högre musikutbildningen mer än musikskolorna. Den statliga utredningen om musikexporten exponerades däremot samtidigt som en musikmässa i Frankrike och citerades av handelsministern på plats. Målgruppen fanns här bland nöjes- och ledarsidornas tidningsläsare och de framför TVn. Ungefär samtidigt presenterades även SMoK:s statistik som kunde berätta att musikskolorna 1999 upplevde tryggare förhållanden och generösare anslagsgivare. Mycket positiva omdömen om musikskolorna nådde alltså under en period en mycket bred målgrupp.

I det lokala perspektivet refererades och tolkades utsagorna om musikskolorna i offentliga handlingar och i dagstidningarna som också speglade det lokala musiklivet. Dagliga händelser i musikskolornas vardag, som konserter, uppspelningar och konsertresor, återgavs ofta men större utrymme gavs t.ex. lokalbrist, nedläggningshot och budgetproblem. Materialet visar i några fall att nedläggningshot är tolkningar av media mer än direkta politiska utspel. Dessutom använde både politiker och tjänstemän lokalpressens insändarsidor flitigt som medel för kommunikation och diskussion vid dessa tillfällen. Det innebär också att dylika frågor fick stort genomslag bland avnämarna och åstadkom även icke önskade reaktioner, t.ex. att musiklärarna flyttade till andra musikskolor.

Musikskolornas verksamhet beskrevs i offentliga handlingar som värdefull, personlighetsdanande och identitetsskapande fritidssysselsättning för barn och ungdom. I kommunernas målsättningar förekom ofta ambitionen att skapa goda lyssnare och glada amatörer samt att erbjuda möjligheter till yrkesförberedande studier. Någon form av värdering av musik som estetisk faktor har jag inte mött i offentliga handlingar av karaktären målbeskrivning. Däremot använde föräldrar i sina insändare argumentet att musiken ger glädje och upplevelser. I de få fall där elevers reaktioner framförts, t.ex. i några tidigare berörda enkäter, nämndes också *glädje, självkänsla och upplevelser*.

Artikelmaterialiet avspeglar hur musikskolornas framväxt återges i dagspressen men knappast *hur* dessa utsagor påverkat utvecklingen under 1990-talet. Denna analys försvåras av att dagspressen har förändrats över tid; de mest iögonfallande skillnaderna noterar jag i spaltutrymmet och bildmaterialet. På 1990-talet gav bildmaterialet artiklarna en helt annan uppmärksamhet än vad som var

möjligt att illustrera på 1940-talet. På 1990-talet var bilderna dels större, dels fler och dels ibland i färg. Även språket har förändrats både vad gäller ordval och uttryckssätt. Den musik som på 1940-talet ansågs *värdefull* var ofta de stora klassiska mästarnas. Att förändra repertoaren från underhållnings- till symfonisk musik betraktades som ett "höjande av musiklivet".⁵⁹

I tolkningen av artiklarna får även utbliven information betydelse. Medias utvecklingstakt har inneburit att informationen om förhållanden vid en musikskola var mer lättillgänglig på 1990-talet, vilket i sin tur kunde innebära att om den utelämnades man anade att ytterligare information kunde finnas eller att hänsyn var tagen till en pågående politisk intern diskussion. Artiklarnas placering angav karaktären av budskapet; på ledarsidorna redovisades och diskuterades material av politisk synvinkel, t.ex. underlag för nämndernas prioriteringar, på nyhetssidorna vid information med inslag av "för första/sista gången" och på kultursidorna recensioner.

Många skribenter har på 1990-talet en helt annan erfarenhet av musikskola än tidigare generation. Under 1940-talet började den första generationen musikskoleelever. Bland denna generation finns numera företrädare för samhällsadministrationen, journalister och politiker som upplevt sin musikskoletid kryddad av musikupplevelser och uppgivenhet t.ex. utlandsresor i musikkåren eller högljudda protester i rockrörelsen. När dessa i TV och rikspress framhåller musikskolorna som en av anledningarna till svenska popstjärnors framgångar på en internationell marknad som i sin tur jämförs med multinationella industriföretag, får detta mycket stort genomslag oavsett det sakliga innehållets sanningshalt. Denna effekt förstärks av den snabba utvecklingen av medial utrustning och möjligheter.

Diskursen som maktfaktor, i betydelsen "den positiva möjlighetsbetingelsen för det sociala",⁶⁰ är i dessa sammanhang påtaglig. Jag avser här dels attityder gentemot musikskolorna som institutioner på lokal och/eller central nivå och dels de resultat dessa attityder får i konkret handling genom t.ex. utökade anslag.

Den mönsterbild jag tecknat tidigare visar hur den lokala diskursen om nedläggningshoten blir en medveten maktfaktor. Lokaltidningarna återger villigt misshagsyttringar från alla parter, elever, lärare, ledare, föräldrar och politiker. Denna beredvillighet från pressens sida utnyttjar även de förtroendevalda genom att föra politisk debatt genom insändare. På nationell nivå är diskursen om musikskolan och det nationella musiklivet som maktfaktor mindre påvisbar men ändock sannolik.

⁵⁹ Se även Olle Edström 1998 sidorna 131 ff. och 175 där 1940-talets värderingar hos den kulturella eliten ställs mot en folkrörelses vilja att även ta itu med musikkulturen.

⁶⁰ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips 2000, sidan 20.

Den ifrågasättande diskursen om musikskolorna

Ovanstående framställning om musikskolornas framväxt domineras av positiva omdömen. Varje verksamhet som finansieras med allmänna medel utsättes ofta för kritisk granskning, debatt och ifrågasättande. Musikskolorna är inte undantagna i detta avseende. Jag ska nedan redovisa denna diskurs i de delar den kommit till uttryck i mitt material; om undervisning, musikledarrekrutering, likställighetsprincipen och till sist en sammanställning av negativa synpunkter som framkommit i denna avhandling.

Bristfälligt grundade uppfattningar om orsaker till musikskolebildningen förekom ofta i uttalandena om musikskolornas framväxt framför allt på nationell nivå under 1990-talet. Dessa uppfattningar fick dessutom stort genomslag. I en dansk musiktidskrift presenterades t.ex. det svenska musiklivet av Henrik Karlsson, forskningsansvarig vid Kungl. Musikaliska Akademien i Stockholm, vilket ger artikeln stor tyngd. Musikskolan kritiserades för "slentrian i undervisningen och ineffektiv pedagogik".⁶¹ Dock saknar påståendet hänvisning vilket innebär att underlaget för yttrandet inte kan kontrolleras och diskuteras. Denna form av generaliseringar är vanligt förekommande. De grundar sig ofta på uttalanden om enstaka lärares undervisning och kan ge en ensidig bild av musikskolornas i högsta grad varierande undervisningssituation. Det finns säkerligen fog för påståendet i många fall. Utvärderingen av musikleärares insatser sker i regel enbart indirekt genom i vilken utsträckning deras elever lyckas bra och visar goda resultat vid uppspelningar.⁶² Vid ämneskonferenser och studiedagar förekommer också allmänt i musikskolor interna utvärderingar i form av diskussioner, där lärarna delger varandra metodiska och pedagogiska erfarenheter. I vilken mån dessa diskussioner förändrar lärarnas metoder är inte belyst. Däremot utgår den pedagogiska dialogen troligtvis i mindre utsträckning från utvärdering vid lektionsbesök genomförda av representanter för musikskolans ledning.⁶³

Rekruteringen av musikledare har inte alltid skett på ett sätt som gagnat musikskolornas framväxt. Prioriteringsordning av musikledarens alla roller⁶⁴ kan utläsas av efter i vilken ordning de nämns i befattningsbeskrivningar. I musikskolebildningens förarbeten (t.ex. i utredningar) framgår ibland också denna värdering i särskilda kommentarer. Ytterligare värdering äger rum i rekruteringen av nya tjänsteinnehavare, dels genom hur annonsering sker, dels urvalet av sökanden och dels urvalskriterierna. Dylika överväganden finns emellertid som regel

⁶¹ Dansk musiktidskrift 1995/96 nr 1, sidan 19.

⁶² Zoltan Gaal & George Keczan & Anders Lorentzon 1982. Jämför också Kai-Åke Nilssons uttalande om "40-minuters elever" som kriterium på lärarskicklighet (sidan 118).

⁶³ Anna-Lena Rostvall & Tore West (2001) har studerat några enskilda musikleärares undervisning och även framfört negativ kritik.

⁶⁴ Se sidan 62.

inte protokollförda. En möjlig verklighet är att tillräcklig kompetens hos personalfunktionerna i kommunerna har saknats vad gäller musikledartjänsterna. De kan ha tillsatts efter enstaka, kända kriterier, t.ex. administrativ förmåga eller pedagogisk skicklighet. En av mig upplevd verklighet på 1990-talet är hur rekryteringar till musikledare misslyckats, vilket resulterat i att musikledaren antingen avskedats eller att musikskolan lagts ner. I några fall har väl dokumenterad ensembleledarskicklighet fått kompensera bristande administrativa färdigheter, vilket på sikt fått negativa konsekvenser för tilldelningen av musikskolans anslag. Av dessa enstaka händelser kan dock inga generella slutsatser dras. Dock styrks denna framställning av Kai-Åke Nilsson, som i egenskap av ordförande för Sveriges Musikskolledarförening i självkritiska ordalag ifrågasatte kollegornas arbetssätt med brister i öppenhet och framsynthet.⁶⁵

Bengt Olsson ger i sin avhandling om SÄMUS och i en debattskrift uttryck för en förväntan att musikskolorna ska lyckas engagera *alla* barn. Om en elev börjar men slutar inom t.ex. tre år, betraktas detta som ett misslyckande dels för eleven, dels för läraren och dels för skolformen.⁶⁶

Jag anser slutsatsen felaktig. Även om alla barn *kan* lära sig spela till en viss nivå, kan det inte innebära ett nederlag när de nått denna nivå och slutar musikskolan. En effektivitetsbedömning av musikskolans undervisning måste även grunda sig på hur dessa elever använder sina kunskaper efter musikskoletiden. Denna förväntan om en musikskola för alla kan ses mot bakgrunden av den kommunala likställighetsprincipen samt likvärdighetsbegreppets utveckling i samband med läroplanerna i grundskolan under 1980- och 90-talen. Grundskolan skulle utformas med en för alla gemensam bas men dessutom med hänsyn tagen till olika elevers olika intressen och fallenhet för olika utbildningsmoment.⁶⁷

Nedan ställs vidare mot varandra två uttalanden om den kommunala musikskolan. De är hämtade från en debattbok om musiken i skolan och är författade av lärarutbildare och forskare. Ett tyckande utan angivet underlag:

Den kommunala musikskolans roll som förmedlare av instrumentundervisning på frivillig grund – men samtidigt med tydlig koppling till den obligatoriska skolan – är intressant. Vilken väg väljer man? Idag slutar nästan tre elever av fyra inom tre år. Skälen är många och låter sig inte enkelt sammanfattas. Det enda man kan konstatera är att musikskolan inte lyckas främja ett musicerande inom sin ram för merparten elever. Samtidigt spelas på fritiden som aldrig förr... Om mina behov av hjälp att bli "någon" reduceras till en fråga

⁶⁵ Se sidan 123.

⁶⁶ Bengt Olsson 1993, sidan 61 och Bengt Olsson 1992, sidan 120 ff (återges nedan).

⁶⁷ Se Tomas Englund 1999.

om att spela rätt eller fel, väljer jag kanske andra former för mitt musikutövande än musikskolans.⁶⁸

Många kommuner i Sverige har byggt upp kommunala musikskolor där det förekommer ett myller av frivillig musikaktivitet bland barn och ungdomar. Verksamheten är starkt subventionerad av kommunala medel. Nu hotas den kommunala musikskolan på många ställen. Och därmed också hela musiklivet i Sverige. Orsak: brist på pengar, vad annars?⁶⁹

Denna typ av uttalande förekom ofta i debatten under 1900-talets senaste decennier, och grundade sig på debattörernas begränsade erfarenheter och upplevelser av sin eller några få kommuners musikskolor. Man var alltså alltför snar att generalisera med bristande underlag.

Nedanstående sammanställning visar ifrågasättanden som kan utläsas ur avhandlingens material utöver avsnitten om nedläggningshoten. Jag vill betona att jag vid materialinsamlingen vare sig sökt eller undvikit negativ kritik. Nedan har jag endast samlat de synpunkter som framträtt i materialet. Sammanställningen är gjord för att utröna *vad* som kritiserats och *vem* som gjort det. Sidhänvisningarna avser denna avhandling.

Anledning	Sidan
Musikskolan misslyckade satsning på pop och jazz.	56
Kai-Åke Nilsson om de alltför snabbt växande musikskolorna.	123
Högre avgifter och befarad nivellering i Mörbylånga musikskola.	291
Barnkören i Tranås som splittrades av den nye musikledaren.	156
Drätselkontorets kritik mot Musikskolans misslyckade ungdomssatsning.	208
EU-rapport: brist på motsvarande resurs för bildkonst, teater och dans.	237
Henrik Karlsson: slentrian i musikskolans undervisning.	320
Bengt Olsson: musikskolan borde kunna engagera alla barn.	321
Bengt Olsson om elever som slutar i musikskolan.	321b
Stewe Gårdare om nedläggningshot.	322
Föräldraförening och orkesterförening i Tranås: för lite stråk i musikskolan.	301
Rolf Haglund om Borås Musikskolas nya och breda satsning.	309
Fristads politiker om fördelning av resurser	311

⁶⁸ Bengt Olsson 1992, sidan 121.

⁶⁹ Stewe Gårdare 1992, sidan 130.

Viskaforsmusiken miste en musiklejare som musikskolans lärare inte kan ersätta.	314
(s) vill ha bort avgifterna i Borås.	315
Hälsoundersökning, schism lärare – ledning.	315b

Tabell 8: Sammanställning av ifrågasättande utsagor i avhandlingen.

Kritikerna kan indelas i tre grupper:

- musiklivets organisationer
- föräldrar
- den interna administrationen.

Denna indelning är endast ungefärlig, ibland är kritikerna föräldrar aktiva i någon av kommunens musikorganisationer. Till den interna administrationen hör musikskolans egen personal, vilket naturligtvis kan innebära att ett uttalande kan betraktas representera alla tre kategorierna. Det som kritiserats kan också grupperas:

- inriktning – omfattning
- avgifter
- undervisningen.

Till rubriceringen inriktning - omfattning hör både ämnesomfattning och antal elever. Någon undersökning om musikskolornas avgifter har inte gjorts i denna avhandling. Emellertid har ca 8 % av alla tidningsartiklarna i underlaget till min studie publicerats i anledning av avgifternas omfattning och fördelning. Många varianter av avgiftssystem tillämpas i kommunerna. Avgifterna blir lätt föremål för ekonomisk debatt med inslag av likställighetsdiskussioner och interkommunala jämförelser. Redovisningen av denna problematik är exkluderad i avhandlingen av omfattningsskäl.

	Musiklivets org	Föräldrar o elever	Kommunintern
Inriktning, omfattning	56,301,309,311	291,301,311,314,321b	123,208,237,311, 315b
Avgifter		291	315
Undervisningen	156,309,320,322		

Tabell 9: Av tabellen ovan framgår vad som kritiserats negativt och av vem. Siffrorna är sidangivelser i denna avhandling. Jämför även delstudierna som visar hur nedläggningshoten hanteras i kommunerna.⁷⁰

⁷⁰ Se kapitel 11.

Kommentar

Sammanställningen visar att den i denna studie oftast förekommande ifrågasättandet av musikskolorna berör musikskolornas inriktning och omfattning. Synpunkterna har uttalats av både musiklivets organisationer, föräldrar och den kommuninterna administrationen. Musikskolornas undervisning är minst ifrågasatt, kanske beroende på att de missbelåtna användarna helt enkelt slutar utan att ge offentlighet åt vems resultat man ifrågasätter, elevens eller musikskolans. Musikledarrollens komplexitet är troligtvis underskattad av kommunernas personalfunktioner.

Till sist några reflektioner över de nedläggningshot som jag tidigare redogjort för och som utvecklats snarlikt.⁷¹ Det ligger nära till hands att betrakta nedläggningshoten som den politiska majoritetens maktutövande. Först hotar man med nedläggning men ger vika för opinionen, och lägger allt till rätta igen. En maktposition skulle därmed även kunna finnas i media, som på olika sätt och i varierande grad, ger uttryck för denna opinion d.v.s. förutom den politiska minoriteten även elever, föräldrar och musiklivsföreträdare. Jag har emellertid inte undersökt förloppen i de nedläggningshotade kommuners musikskolor, där pressen på detta sätt *inte* medverkat. En mera omfattande studie kan undersöka förhållandet mellan publicerade artiklar om musikskolor som uttryck för existentiell trygghet. Jag avser här en förmodad maktposition hos dagspressen.

Med utgångspunkt i de olika verklighetsperspektiv Frede Nielsen diskuterar i sin interrelationella forskningsmodell och som jag tidigare refererat och använt,⁷² får tolkningen av diskursen om musikskolans framväxt ökad struktur. Den *intenderade* verkligheten kan betraktas som effekten av eller avsikten med förslagen från politiskt sammansatta nämnder eller dess tjänstemän. Journalister beskriver den verklighet de *observerar* även med hjälp av föräldrars och musiklivsrepresentanters upplevelser. De kommunala protokoll, som oftast är underlag för artiklar om kommunala angelägenheter, är skrivna av kommunens sekreterare. Här finns en strävan att formulera sig utan att vara färgade av protokollförarens upplevelser eller åsikter. Min roll som forskare är att teckna en *möjlig* verklighet.

Institutioner

Musikskolorna hade under 1990-talet en klar institutionell prägel. Oavsett huvudman betraktades musikskolorna som autonoma institutioner mer än att utgöra ett ämne i den allmänna skolans undervisning. Någon form av utbildningsnämnd var till största delen huvudman medan ca. 27 % av landets musikskolor sorterade under kulturnämnd, ofta tillsammans med fritids- och/eller utbildningsnämnd. I

⁷¹ Se sidan 279.

⁷² Verklighetsdimensionerna är beskrivna på sidan 30.

några kommuner var studieförbund eller annan nämnd huvudman och endast sju kommuner saknade musikskola.⁷³

Huvudmannaskapet för musikskolorna har troligtvis haft viss betydelse under framväxten. Argumenten för nämndtillhörigheten berörde musikskolornas fria status gentemot skollagen, anknytningen till kommunens övriga musikliv men även tillgången till lokaler. Skol- och kulturpolitiker argumenterade med olika utgångspunkter för musikskolorna som en del av skolan respektive kulturlivet. Jag har i tidigare arbeten undersökt kommunernas inställning till huvudmannaskapet. Denna diskussion har genom tiderna gått i vågor med tyngdpunkt i olika vägda argument:⁷⁴

Å ena sidan för ett skolstyrelsehuvudmannaskap:

- musikskolan sysslar med undervisning
- musikskolan berör de flesta barn i grundskolan
- musikskolan är beroende av att kunna använda skolans lokaler och skolans elever på skoltid.

Å andra sidan, med kulturnämnden som huvudman:

- musikskolan riskerar att i skolstyrelsen utgöra en alltför perifer del av skolans verksamhet⁷⁵
- musikskolan bör inte skiljas från det övriga musiklivet
- musikskolan är som övrig kultur och fritid frivillig.

Den kommunala musikskolan är numera ett självklart begrepp där alternativen kan vara musikundervisning inom kyrkor och studieförbund eller privatundervisning.

I kommunstudien ovan är ett av urvalskriterierna att ha kulturnämnd som huvudman. Tranås och Kiruna musikskolor har varit organiserade på detta sätt alltsedan starten och Borås sedan 1964 med mycket tydlig ambition att tillhöra musiklivets organisationer. I Borås har under 1990-talet musikskolan splittrats genom att:

- Bollebygd alltsedan 1995 är egen kommun

⁷³ Statistik från Sveriges Musik- och Kulturskoleråd 1999.

⁷⁴ Torgil Persson 1993, sidan 68 ff.

⁷⁵ Fullmäktigepolitiker (s) i Borås. Stadsfullmäktiges Handlingar 1963-12-19 sidan B870.

- Fristads kommun del numera har en självständig musikskola och genom att
- övriga kommuner har själva ansvar för en del av den förberedande musikundervisningen.

I Mörbylånga blev byte av huvudmannaskap, från skolstyrelse till kulturnämnd, ett led i att "rädda" musikskolan undan nedläggningshotet. Samma reaktion mötte nedläggningshotet i Ulricehamn, där kulturnämnden, utan att vara ansvarig, trädde till musikskolans försvar.

Denna studie visar att kulturlivets företrädare medverkat till att trygga musikskolornas existens i högre utsträckning än de från skolan. Musikskolan har som kulturinstitution lättare att göra sig gällande än som en del av den allmänna skolans organisation. Det bör emellertid framhållas att urvalet av musikskolor i denna studie inte gjorts för att generalisera. Jag vill påminna om att under senare delen av 1990-talet hörde musikskolorna till nästan 70 % hemma i skolstyrelser.

Av mitt material framgår att musikskolorna i Tranås, Kiruna och i Borås *inte* har ifrågasatts. Dessa musikskolor har en bred förankring i kommunens musikliv med kulturnämnd som huvudman. Musikskolorna i Ulricehamn, Mörbylånga och i Sölvesborg, där skolstyrelsen var huvudman, blev däremot nedläggningshotade under 1990-talet trots att de också hade förankring i sina kommuners musikliv. I Mörbylånga och Sölvesborg flyttades musikskolorna från skolstyrelse till kulturnämnd efter nedläggningshotet. Avsikten var att skapa större trygghet. Det tycks mig som att ett naturligt samband med musiklivet inte är tillräckligt. För en säker utveckling behöver musikskolorna även kulturpolitikernas stöd. Ramfaktorn *institution* har alltså påverkat musikskolornas framväxt beroende på vilket område drivande politiker representerat, d.v.s. från kultur- eller skolområdet.

Ekonomi

Ekonomiska betingelser på nationell nivå har indirekt fått betydelse även för musikskolornas framväxt på 1990-talet. Utlösande faktorer vid nedläggningshot har i ovan relaterade fall alltid varit anslagsbrist. Kulturutredningen,⁷⁶ som arbetade 1993-94, efterlyste i sitt slutbetänkande *klar och enhetlig inriktning* och såg i denna brist orsaken till musikskolornas anslagsmässiga osäkerhet i kommunerna. Attityderna till musikskolorna påverkades även av en instrumentell inställning till kultur som medel genom bl.a. två ekonomiska rapporter av Lisbet Lindeborg och Kim Fors som jag tidigare refererat.⁷⁷ Musikskolornas verksamhet har alltså här även fått näringspolitisk betydelse. På nationell nivå omnämns denna som grund för ökade förutsättningar för musikexporten och på lokal nivå

⁷⁶ SOU 1994:84. Jämför sidan 239.

⁷⁷ Se sidan 252.

framhålls musikskolorna som lokaliseringfaktorer för såväl industri som familjer. Man ansåg att en väl fungerande musikskola lockade både företag och familjer till kommunen.⁷⁸

Denna attitydförändring kan vara en av förklaringarna till att musikskolorna fått uppleva den generösare inställning statistiken från SMOk antyder.⁷⁹ Enligt denna upplevde en minoritet av musikskolorna anslagsminskning i slutet av 1990-talet och en majoritet av musikskolornas ledare såg positivt på framtiden. Statistik som visar kommunernas kostnad i kronor per elev som är mellan 7 och 15 år har sammanställts av Statistiska Centralbyrån och Kommunförbundet.⁸⁰ Underlaget är lämnat av kommunstyrelserna i kommunerna och bearbetat av SCB. Nyckeltalen ger en uppfattning om kommunens kvantitativa satsning men tjänar mindre syftet som jämförelsematerial kommunerna emellan. Jag har tidigare påpekat varje kommuns unicitet och påminner om det oegentliga syftet interkommunal jämförelser tjänar.

Nedan redovisas endast åren 1993-98 beroende på att underlaget för beräkningarna ändrades 1992/93 då nämndernas material även innehöll satsningar på fritidssektorn. Nyckeltalen för 1993-98 är jämförbara. 1999 års nyckeltal förelåg inte när detta skrevs.

Bokslut	Tranås	Mörbylånga	Kiruna	Borås	Riksmedeltal
1993	3475	729	3084	1761	1358
1994	3850	711	3033	1893	1343
1995	3850	808	2144	1790	1318
1996	2284	732	2136	1738	1328
1997	2260	807	2098	1730	1377
1998	2192	868	1963	1643	1382

Tabell 10: Kommunernas satsning på musik- eller kulturskolor enligt boksluten. Kostnaden anges brutto kr/ invånare 7-15 år. Medeltalen är vägda genom att de tar hänsyn till kommunstorleken, i detta fall antalet elever 7-15 år; större kommuner får härigenom större medeltal.

Detta nyckeltal innebär att kommunernas satsningar på gymnasieungdomarna vad gäller musikskolan inte medräknas. Musikskolekostnaderna i Tranås, Kiruna och Borås har minskat under senare delen av decenniet, medan samma kostnader har ökat i Mörbylånga. Riksmedeltalen har varierat, de tre senaste åren redovisas

⁷⁸ Se sidorna 302 och 310.

⁷⁹ Se sidan 243.

⁸⁰ SCB och Svenska kommunförbundet 1991-98.

ökade kostnader. Den klara optimism som redovisats ovan visar sig troligtvis i siffror först i boksluten för åren 1999 och 2000.

Siffermaterialet är hämtat från kommunernas bokslut. Vid en tidigare studie⁸¹ visade det sig att kommunerna hade lämnat varierande underlag för dessa nyckeltal. Det fanns stora och oväntade skillnader. Kommunerna hade i vissa fall redovisat musikskolornas lokalkostnader som en del i bruttokostnaderna. I de kommuner där musikskolan förfogade över en förhållandevis modern fastighet med höga kapital- och driftskostnader blev totalkostnaderna orimligt höga i jämförelse med den kommun vars lokalkostnader fanns redovisade i den tekniska förvaltningen och inte betraktades som kostnader för musikskolan. Efter att ha upptäckt dessa skillnader i rapporteringen har jag med utgångspunkt i ovanstående siffermaterial berett nuvarande musikledare möjlighet att kommentera uppgifterna. De upplever redovisningen riktig och ger på olika sätt uttryck för hur anslagsminskningen känts av utan att eleverna fått mindre möjligheter.

Elevavgifterna i musikskolorna varierar i mycket hög utsträckning från 0 till mer än 1 000 kronor/termin. Komplexa rabattsystem förekommer ofta. I Höganäs uttrycktes avgifterna i proportion till kostnaderna. Målet för avgiftsfinansieringen skulle vara 20 %, vilket man emellertid inte nådde upp till. I läge av nedläggningshot skapar avgiftshöjningar ringa debatt, i övrigt har dylika förslag skapat protester med farhågor att avgifterna kan bidra till en selektering som inte har med elevernas lust och fallenhet att göra. Elevavgifter har påverkat opinionen men knappast utvecklingen av musikskolorna.

Bestämmelser

På central nivå har frågorna om barnkultur i allmänhet och statsbidrag till musikskolorna i synnerhet bidragit till att skapa ett positivt klimat för musikskolornas framväxt på 1990-talet. Jag har tidigare berört detaljerna i utredningarna om statsbidragen, som alltså inte fick några konkreta resultat i form av statsbidrag till kommunernas musikskolor. Däremot fördes barnkulturfrågorna upp på dagordningen och blev högprioriterade även i kommunerna.

I Borås upplevde jag som musikledare denna medvind mycket starkt i början av 1980-talet. Vid ett tillfälle inrättades två nya musiklärartjänster för Musik i Förskolan med anslag som egentligen var avsedda för förskollärartjänster. Det var lätt att få gehör för nya initiativ när de handlade om barnkultur. Detta stimulerade naturligtvis kreativiteten och ytterligare nya aktiviteter igångsattes på musikskolan. När de magrare åren inföll under 1990-talet hade musikskolornas status redan stärkts i kommunerna.

Statsbidraget till musikskolorna blev aldrig verklighet, men diskussionerna i utredningssammanhang visade att staten tagit frågan på allvar, vilket medvetandegjorde musikskolefrågorna ytterligare. Senare under samma decennium kom

⁸¹ Torgil Persson 1993.

en ny läroplan som *inte* tog upp frågan om statsbidrag men gav kommunerna möjligheter att integrera den frivilliga musikundervisningen helt inom den obligatoriska skolan genom den nya läroplanen Lpo 94.⁸² Jag betraktar denna nya möjlighet som ett resultat av en diskussion som pågått alltsedan 1960.

De förändrade kommunallagarna innebar 1992 att kommunerna i stor utsträckning förändrade sin nämndorganisation. De fyra kommunerna i min fallstudie ovan fick uppleva nämndsammanslagningar som kom att innebära positionell förstärkning för musikskolorna; man slapp de ojämna prioritetdiskussionerna med den obligatoriska och lagstyrda skolan.

Musikskolan i Borås åderläts emellertid. I samband med genomföringen av kommunaldelsreformen övergick man från sektoriell till territoriell nämndorganisation. Tidigare fanns inom t.ex. kultursektorn kompetenta tjänstemän och politiker speciellt utvalda för kulturfrågor. Reformen innebar emellertid att sakkunskapen i kommundelarna breddades, eller, som kritikerna uttryckte det, tunnades ut. Kommundelsnämnderna fick ansvar för hela den ”mjuka” sektorn, vilket innebar ett övergripande ansvar för skola, fritid, kultur och omsorg. För musikskolan i Borås fick detta konsekvenser genom att Musik i Förskolan minskades påtagligt; prioriteringsområdena hade med ens utökats med ännu fler lagstyrda områden än vad skolan innefattade. Nu blev det ännu svårare för musikundervisningens förespråkare i kommunaldelsnämnderna att framhålla t.ex. den förberedande musikundervisningen som kunde starta redan i förskolan. Det man på 1970-talet byggde ut, organiserades om på 80-talet och eliminerades på 90-talet.

Aktörer

Musikskolornas initiativtagare var i etableringsfasen ofta folkskollärare som samtidigt hade förtroendemannauppgift i kommunens förvaltning. Som folkskollärare var man erfaren pedagog och som kommunalpolitiker kände man väl till den kommunala byråkratin. Dessa entusiaster var besjälade av en vilja att dela med sig av sina musikupplevelser⁸³ och hade de rätta förutsättningarna och redskapen. Så kan musikskolestarten i Mörbylånga, Kiruna och Borås beskrivas. I Tranås ville ordföranden i Orkesterföreningen förbättra rekryteringsunderlagen till sin orkester genom att starta en skolorkester. Man kallade gärna dessa musikskoleentreprenörer *eldsjälar*.⁸⁴ Vad karakteriserar en eldsjäl?

- de sätter inga klara gränser mellan arbete och fritid
- de är tålmodiga, energiska och kunniga

⁸² Se sidan 241 ff..

⁸³ Denna uppfattning styrks av Stojan Kaladjev 2000, sidorna 88 och 89.

⁸⁴ Om detta har jag berättat i kapitel 7.

- de har en övertygelse om kraften och möjligheterna i verksamheten
- de har utstrålning; karisma
- de befinner sig i ett nätverk av likasinnade
- de vidareför sin övertygelse.

1990-talets aktörer i musikskoleframväxten var anställda som lärare eller ledare. De samlade många elever kring sig och inte sällan blev resultatet en kör eller orkester som i än högre utsträckning förstärkte resultatet. En musikskola kan rymma många eldsjälar som i värsta fall konkurrerar om kommunens musikant-resurser även med ensembler utanför musikskolesfären. Ofta förstärks insatserna genom föräldrar med samma eldsjälskaraktär. De ökar ensemblens möjligheter att få spela utanför musikskolan, på läger, genom utlandsresor etc. En musikskola som utvecklas fångar på rätt sätt upp dessa insatser genom sin musikledare. Musikledaren som eldsjäl får ytterligare kännetecken, han/hon:

- tillvaratar, exponerar och utvecklar andra eldsjälares insatser
- skapar möjligheter och förutsättningar till vidareutveckling
- har kännedom om samhällets administration och ekonomi.

Jag kallar dessa eldsjälar för *brinnande förvaltare*.⁸⁵ Genom dessa har vissa musikskolor gjort sig välkända långt utanför kommungränserna och dragit till sig ännu fler duktiga lärare och rikliga anslag. Den snabba utvecklingen i samhället ställde på 1990-talet allt större krav på musikledaren. I ett tidigare avsnitt har jag beskrivit musikledarens alla roller under 1970- och 80-talen.⁸⁶ Han/hon var rektor, konsulent, kommunens musiksakkunnige tjänsteman och dessutom lärare och dirigent. 1990-talet, med all sin turbulens, krävde ännu mer av ekonomisk och personalledande karaktär. Med kraven ökade också möjligheterna. Hur dessa utnyttjats får framtiden utvisa.

Sammanfattning

I avhandlingens andra del har jag under rubriken *Det låg i luften* beskrivit musikskolans tidiga etablering i olika faser; a) behoven växte fram, b) möjligheterna

⁸⁵ Jämför begreppet *entreprenörskap*, som oftast används i företagsledarsammanhang och kan definieras "Entreprenörskapet är en socioekonomisk skapelseprocess där människor och resurser engageras i ständigt nya mönster. Entreprenörskapet anammar tillvaron som rörelse, ser den ständiga förnyelsen som en självklarhet." (Daniel Hjort & Bengt Johannisson 1997, sidan 2.)

⁸⁶ Se sidan 62.

uppstod och c) musikundervisningen institutionaliserades. I denna del, *Musikskolornas turbulenta 90-tal*, har jag beskrivit 1990-talet, präglad av oro men även av triumferande positiv argumentering från landets politiska ledning. 1990-talets musikskoleframväxt vill jag också beskriva i tre faser; a) olika former av hot, b) protester och slutligen c) konsolidering.

Musikskolorna hotas men stöds genom protester

Elever, föräldrar, personal och musiklivsföreträdare upplevde vid 1990-talets början hot i olika former. Hoten var riktade mot musikskolorna; nedskärning, nedläggning, avgiftshöjningar, omorganisation, lokalbrist m.m. I tidigare avsnitt har jag beskrivit hur nedläggningshoten blev i det närmaste allmänt förekommande i hela landet och hur de inträffade med förutsägbar mönstertrohet. När man hotade höja avgifter protesterade föräldrarna och aktualiserade en jämlikhetsdebatt. Man befärade oönskad nivellering genom att för höga terminsavgifter skulle utestänga vissa barn. Hoten blev politikernas strategiska vapen för att kunna ställa lagbunden och frivillig kommunal verksamhet mot varandra.

Flera förändringar upplevdes av musikskolornas personal som hotande när sakkunskapen inte efterfrågades i samma utsträckning som tidigare och tjänsteunderlaget minskade. I samband med de nya kommunallagarna 1992 gavs kommunerna större frihet att strukturera sin nämndorganisation. Kultur och fritid blev områden för gemensamma nämnder. I större kommuner ersatte övergripande kommundelsnämnder de tidigare facknämnderna; man gick från sektoriell till territoriell ansvarsfördelning. Ansvaret breddades, men samtidigt tunnades sakkunigheten ut i kommundelarna.

En följd av de snabbt växande musikskolorna blev att lokalbehoven gjorde sig gällande under 1990-talet. Kraven på lokaler ökade, man ville ha sin musikskola samlad i en byggnad men krävde även speciallokaler för t.ex. slagverksundervisning. I Höganäs upplevdes svårigheterna med lämpliga lokaler som ett hot mot hela musikskoleverksamheten.

På central nivå upplevdes även nedläggningshot som ledde till protester. Svenska Kommunförbundet hade länge två sekreterartjänster som bisträckt kommunerna i deras planering av musikskolorna samt svarade för central fortbildning för både ledare och lärare. Båda dessa tjänster är borta f.n. (år 2000). Personalreduceringen innebar att servicen gentemot kommunerna minskade. Musikskolorna förlorade därigenom en gemensam kanal gentemot regionala och statliga myndigheter. En reaktion bland musikledarna blev att Föreningen Sveriges Musik- och kulturskolledare (FSMK), som fram till 1996 endast var en intresseförening, organiserades som Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) med kansli och fast anställda tjänstemän. Avsikten var att ersätta de funktioner Kommunförbundet inte längre hade kapacitet för. SMoK svarar bl.a. för en årlig enkätundersökning som på ett överskådligt sätt förser pressen och sina medlemmar med bränsle till diskursen om musikskolorna.

Alla dessa hot som skapade så många högljudda protester – vad ledde de till?

Konsolideringen

Den uppmärksamhet som alla protesterna väckte skapade ytterligare stöd för musikskolorna både hos allmänhet och bland politiker. Statliga utredningar gav musikskolorna erkännande som grund för musikexportens framgångar och pressen betraktade den breda musikundervisningen som anledning till musiksamhällets framväxt. Tidningarna uppmärksammade till synes varje misshagsyttring, vilket dock ofta blev till fördel för musikskolan. Även om avgifterna trots protesterna höjdes, och musikskolan fick mindre anslag, fördes musikskolan fram som ett prioriterat och viktigt projekt. Flera positiva argument anfördes, men sällan något som minskade angelägenhetsgraden i musikskolans verksamhet.

Dagspressen blev ofta forum för den politiska debatten vid nedläggningshoten. Den positiva framtoningen i vad som skrevs i olika sammanhang om musikskolorna förstärkte alltså ytterligare musikskolornas position i samhället. När man i Borås kunde visa att ny undervisningsinriktning minskade köerna och ökade deltagandet utan att anslagen höjdes, skapade detta ytterligare respekt. Motsvarande attitydförstärkning ägde rum i Tranås.

Tidningarna gav även politiker möjlighet att debattera offentligt, framför allt vid nedläggningshot. Genom denna uppmärksamhet stärktes musikskolornas ställning ytterligare. Folkbiblioteken och musikskolorna sågs av kulturchefen på 1990-talet i Borås så högprioriterade att de inte ens diskuteras i nedskärningsdiskussioner.⁸⁷ 1970- och 80-talens ekonomiska trygghet hade utvecklats till politisk trygghet.

Genom att på 1990-talet tillämpa undervisningsformer som gav fler elever möjligheter till undervisning, ägde en form av rationalisering rum som också ökade politikernas respekt för musikskolans personal. Även musikskolorna visade alltså att de kunde anpassa sig till de förändrade samhällsliga förutsättningarna. Trots att statistiken visar hur musikskolorna utsatts för neddragningar gavs allmänheten genom media intrycket av hur viktigt det var att satsa på musikskolorna. Detta ägde rum i vad jag kallar en konsolideringsfas.

Avslutande kommentar

En i det närmaste fullt utbyggd kommunal organisation med musikskolor hotades 1990 till stor del av nedläggning men lever ändå kvar. Jag har uppfattat orsakerna till detta förhållande enligt följande:

- Nedläggningshot, utredningar om statsbidrag, den tilltagande pedagogiska forskningen kring musikskolorna och flera perioder av positiv medial uppmärksamhet har påverkat diskursen om musik-

⁸⁷ Intervju med Borås kulturchef Tommy Olsson 1999-12-08.

skolornas framväxt såväl nationellt som lokalt. Diskursen om framväxten innebar även en maktdimension, som medverkade i konsolideringen.

- Musikskolorna blev på 1990-talet alltmer autonoma institutioner, där både elever och lärare var aktörer i kommunens musikliv. Tendensen i den fortsatta framväxten var genremässig breddning samt att musikskolorna utvecklas mot kulturskolor.
- Målsättningen för musikskolorna var på 1990-talet i stort densamma som vid starten dock kan målgruppen beskrivas som bredare samtidigt som alltfler gick från musikskola direkt till yrkesutbildning.
- Samtidigt som kommunernas budget gav mindre utrymme åt musikskolorna, upplevdes satsningarna som växande.
- Musikskolorna utvecklades genom flera eldsjälur. Jag kallar eldsjälarna i ledningen brinnande förvaltare.

Eldsälarnas insatser tillsammans med kommunaliseringen av folkrörelsernas musikanvändning dominerade musikskolebildningen på 1940-talet. På 1990-talet upplevde musikskolorna en diskursiv konsolideringsfas vars följder kan intensifiera den nuvarande tendensen mot kulturskolebildningar i landet. Ramfaktorerna *institutioner* och *aktörer* dominerade alltså i musikskolornas etableringsfas men *diskursen* ledde konsolideringsfasen på 1990-talet.

Att musikskoleframväxtens första faser emanerar ur kommunernas musiktradition, kunde jag konstatera i avhandlingens första del. I följande kapitel ska jag diskutera hur detta samband påverkat 1990-talets musikskola genom att beskriva traditionen och hur den förts vidare.

Del 4 Sammanfattning och slutdiskussion

Kapitel 13 Musikskolan i kommunens musiktradition

I avhandlingens andra del har jag konstaterat ett samband mellan kommunens musikliv och framväxten av en kommunal musikskola. En rad ideella föreningar och organisationer inom folkrörelserna har under seklets första decennier grundat ett behov av instrumental undervisning. I början av 1940-talet har musiklivets eldsjälur initierat undervisning av musikskoleliknande karaktär som kommunen senare tagit ansvar för, vilket innebar att institutionen *den kommunala musikskolan* växte fram.

I del tre har jag beskrivit hur musikskolorna på 1990-talet utvecklades till alltmer autonoma institutioner, där både elever och lärare var aktörer i kommunens musikliv. Musikskolorna har utvecklat egna ensembler som framträdde både internt i musikskolornas egen konsertverksamhet och externt, engagerade av näringslivet, kommunens övriga förvaltningar eller föreningar. Enskilda elever och lärare medverkade dessutom i externa ensembler, t.ex. i frikyrkornas musikliv, i musikkårer, körer, orkesterförening etc. Musikskolornas lärare var ofta vid sidan av sina tjänster ledare för externa ensembler i kommunen.

I de kommuner jag studerat finns alltså även ett samband *över tid* mellan kommunernas musikliv och deras framväxande musikskolor. Detta samband har förts vidare genom generationerna i olika grader av beroende och i ständig utveckling. Jag väljer att kalla denna process *kommunens musiktradition*. Jag ska nedan diskutera hur denna process kan beskrivas, hur den utvecklats och hur den präglats av olika grupper i lokalsamhället.

Min utgångspunkt är att se musikskolan som *en del av* kommunens musiktradition. I flera tolkningar av traditionsbegreppet med angränsande frågor om identitet och målbeskrivningar, analyserar jag nedan denna musiktradition. Syftet med följande avsnitt är att spegla den gängse användningen av begreppen med utgångspunkt i empirin från de fyra kommunernas musikskolor. Jag beskriver först delbegreppet musiktradition och därefter hur några forskare tolkar traditionsbegreppet genom att diskutera a) vad kommunal musiktradition är, b) hur musiktraditionen präglas av kommunens lokala identitet och c) hur denna musiktradition vidareförs. Genom begreppsparet *Gemeinschaft und Gesellschaft*

beskriver jag musiklivet i några kommuner samt undersöker *hur* musiktraditionen förts vidare på olika sätt. Till sist undersöker jag faktorer som påverkat denna tradering, dels hur musikskolekonceptet värderats, dels hur det omgivande samhället förändrade förutsättningarna. Jag vill påminna läsaren om att min användning av begreppet *kommunens musiktradition* inte ska betraktas som generaliserande för alla landets kommuner utan endast för de i avhandlingen berörda, d.v.s. främst de i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås. Kapitlet avslutas med en framtidsvy.

Det mångfasetterade traditionsbegreppet

Musikskolans traditionsanknutna sammanhang anade jag inte först. Det var i Tranås, när jag samlade in material, som jag först insåg att det rika musikliv jag där mött inte kunde ha skapats av *en* generation. Jag använde sedan begreppet *kommunens musiktradition* så ofta att jag insåg att jag var tvungen att närmare diskutera hur jag förstod dess djupare innebörd.

Forskare ger begreppet *tradition* olika innebörd beroende av vilka faktorer de framhåller. I vardagligt tal används ofta detta begrepp för att beteckna en företeelse som upprepas, t.ex. i samband med vilket TV-program svenska barn ser klockan 15.00 på julafton eller vilka drycker som nyttjas i samband med surstämingsfester eller kräftkalas. När gymnastiksällskapet i Tranås på 20-talet deltog i stora hembygdsfester bl.a. på ön Torpa i sjön Sommen, talades det också om *tradition*.¹ Alf Arvidsson berättar om nykterhetsfesten som inte blev av för att de engagerade musikanterna fått förhinder. Musikanterna spelade en så viktig roll, att utan dem måste man ställa in festen.² I de här sammanhangen formas traditionen av seder och bruk, normer och värderingar.

Kommunens musiktradition

Innebörden av begreppet musiktradition kan illustreras av hur det används i litteraturen av musikskriftställare enligt en tidigare separat studie.³ Jag har undersökt hur författarna i *Musiken i Sverige del III*⁴ använt uttryck som innefattade någon form av ordet *tradition*. Antologin skildrar den svenska musikhistorien och mynnar ut i en sammanfattning av utvecklingen under perioden 1810-1920 i två traditionslinjer. Den ena riktningen är nationellt inspirerad - från Alfvén till Atterberg - och den andra samtids- och framtidsinriktad - från Stenhammar till Rosenberg och hans elever. I boken används 49 uttryck kring stammen *tradition*. Efter sortering och analys av dessa uttryck fann jag att det är folkmusikskildrarna

¹ Elis Kågén 1975, sidan 322.

² Alf Arvidsson 1991, sidan 45.

³ Torgil Persson 1993.

⁴ Leif Jonsson 1992. Boken ingick i min litteraturkurs och var aktuell vid tidpunkten för min undersökning.

som i boken oftast talar om tradition i betydelsen musiktradition d.v.s. *repertoar, instrumentarium, spelsätt och användningsområde; allt under viss tid*. I de flesta fall har begreppet en mera omfattande betydelse. De olika formerna av traditionsbegreppet berör också vissa specifika företeelser, t.ex. repertoaren av polskor, enkla visor eller t.o.m. könsrollsmönster:

Sexton hornblåsare och lika många fiolspelmän ställde upp till tävlingen på Gesundaberget vid Siljan 1906. Av hornblåsarna var tretton kvinnor, medan samtliga tävlande på fiol var män – en glimt av folkmusikens traditionella könsrollsmönster.⁵

När det talas om traditioner kring folkrörelsernas musikkårer, får begreppet en något reducerad betydelse: *repertoar, instrumentarium, användningsområde*. Spelsättet kommenteras emellertid inte. Musikkåreerna som förebild är av engelskt mönster, medan instrumentarier och repertoar snarare har tysk härkomst. En del av musikkårstraditionen är det specifikt svenska i användningen av esskornett i melodiförande stämma i en repertoar som dominerades av "lättare" musik med underhållningskaraktär.⁶ Kring musikkåreerna skapades nya umgängesformer. På kyrkans område, såväl inom statskyrkan som inom frikyrkan, talades om traditionen enbart med avseende på *repertoar eller sångsätt*.

Innebörden av begreppet musiktradition skulle alltså enligt dessa artiklar vara *lokala ensemblers repertoar, instrumentarium, spelsätt och användningsområden över tid*.⁷ Till grund för min användning av begreppet musiktradition, ska jag nedan referera några forskare med relevans för mitt forskningsfält. Avsikten är att bättre kunna förstå mekanismerna i musikskolornas framväxt över tid.

Traditionsbegreppets olika sidor

Traditionens betydelse förändras successivt i det moderna samhället med dess tilltagande reflexivitet genom att traditioner undersöks, ifrågasättes, omtolkas och utvecklas.⁸ Så skedde i Kiruna Musikkår, där kommunens satsning på musikskolan kom att skapa en värdekonflikt mellan musikkårens elitistiska inriktning mot musikskolans folkbildningstanke. Så småningom blev alltså musikkåren

⁵ Anna Ivarsdotter-Johnson & Märta Ramsten 1992, sidan 241.

⁶ Leif Jonsson, 1992, sidan 213. Ann-Marie Nilsson 1996, sidan 82.

⁷ Det var frestande för mig att dra ytterligare slutsatser och diskutera författarnas språkbruk. Hur spontant eller medvetet användes traditionsbegreppen? Var det ett uttryck för en viss outtalad befrielse från att bevisa ett sak- eller betydelseinnehåll när man använde sig av begreppet musiktradition? Förutsatte författarna att läsaren var införstådd med innebörden av begreppet? En dylik diskussion om språkbruk tillhör emellertid inte mitt forskningsfält.

⁸ Håkan Thörn 1997, sidan 37.

kommunaliserad, fick kommunalt anställd ledare, fler och fler elever från musikkolan och ombildades senare till storband.⁹

Begreppet tradition kan ofta förstås i betydelsen kunskap och värdesystem som överförs från en generation till en annan. Mitt empiriska material avser till största delen 1900-talet. De företeelser jag beskrivit *kan* ha grundats redan tidigare. Exakt *när* en tradition kan anses börja i de fyra kommunerna går jag därför inte in på. Återkommande tillfällen av musikinslag i samhällsbilden, t.ex. tornspelningen i Tranås kyrka på Kristi Himmelfärdsdag, revelmuscicerandet 1:a maj, Orkesterföreningens konserter i Borås, musikinslagen i nykterhetsrörelsernas familjefester o.s.v. är klart bestämda både i tid och rum; man vet när företeelsen startade och var. Tillskapade (*invented*) traditioner är enligt den engelske historikern Eric Hobsbawm:

sedvänjor, normalt styrda av öppet eller outtalat accepterade regler med rituell eller symbolisk natur, vilken eftersträvar att inpräglade vissa värderingar och normer i beteendet genom upprepning, vilket i sin tur automatiskt implicerar kontinuitet från det förgångna.¹⁰

Vid studiedagar som jag lett runt om i landet har jag noterat att musklärarna ibland inte varit förtrogna med kommunens musikhistoria. Därmed har de inte heller varit medvetna om att de haft betydelse som aktörer i den lokala musiktraditionen. Jag blev vittne till flera "aha-upplevelser" när dessa musklärare insåg sina nydefinierade roller.

Återkommande, tillskapade traditioner kan även benämnas *kulturell kontinuitet*. Tornspelningarnas musikanter håller en tradition levande som Tranåsborna upplever varje år som ett traditionellt Kristi Himmelfärdsfirande. Filosofen Bertil Rolf skiljer mellan tradition och kulturell kontinuitet; en tradition är resultatet av en process av vidareföring mellan generationer, medan kulturell kontinuitet betecknar företeelsen när liknande erfarenheter görs av generation efter generation och uppstår som ett resultat av något som vidareförs i minst tre generationer.¹¹ Det vidareförda kan vara materiella objekt; byggnader, landskap, böcker o.s.v., eller immateriella; sociala mönster, normer, värderingar, praxis. Generationen kan vara biologisk (far-son-sonson) eller social; popfans, elever i musikkola o.s.v. Generationslängden i dessa fall är avsevärt kortare än den biologiska, en generation musikkoleelever är i regel 7-8 år, en generation i musiklivet förmodligen längre. Tranås har upplevt tornspelningarna sedan 1934. För musikanterna är spelningarna i kyrkans torn just den dagen ideologiskt betingade, tradi-

⁹ Thorbjörn Jakobsson 1995, sidan 3. Se även sidan 174.

¹⁰ Eric Hobsbawm 1983, sidan 1 i min översättning.

¹¹ Bertil Rolf 1991, sidan 147. Till skillnad från vidareföring sker överföring enbart mellan *två* generationer.

tion enligt Eric Hobsbawms definition ovan, medan Tranåsborna upplevde musiken i tornet som en återkommande del i ett kulturellt utbud, en kulturell kontinuitet.

Bertil Rolf skiljer inte mellan *tradition* och *sed* utan istället mellan *statiska* och *dynamiska* traditioner.¹² Genom assimilering av omgivningen anpassas och fortplantas en dynamisk tradition av sina medlemmar. Frälsningsarméns musik-användning är här ett belysande exempel på en dynamisk tradition. Djävulen skulle minsann inte ha monopol på lättillgängliga melodier; de har därför tillförts annan text och blivit *salvationized*. Uppgiften att vara musikanter, som gärna följer familjerna, kan sägas vara statisk. Likaså Frälsningsarméns rörelsetrohet som är utpräglad; inte enbart vad avser trosuppfattning och normer utan även när det gäller t.ex. val av livspartner.¹³

Frälsningsarméns musik kan också med Bertil Rolfs terminologi sägas vara en *stark* tradition.¹⁴ Den är inordnad i en omgivande social struktur och styrs inifrån kvalitetsmässigt av traditionens aktörer. Bertil Rolf tar exemplet med förhållandet mästars - lärling, där samhälleliga skiktningar och normer, verksamhetsarenans hierarki och dess regler styr den trading som sker i samverkan mellan mästars och lärling. En *svag* tradition saknar den övergripande sociala strukturen och kan utvecklas genom påverkan utifrån av helt andra faktorer; marknads-mässiga t.ex. I spelmanstraditionen är spelsätten och ornamentiken viktiga faktorer och överförs på samma sätt som i exemplet med mästars och lärling. Rocktraditionen saknar denna sociala struktur, överförs på helt andra sätt, via media t.ex., och påverkas dessutom av beteendemässig utveckling, t.ex. klädstil, och kan utifrån Bertil Rolfs definitioner betraktas som *svag*. Detta avsnitt om kommunens musiktradition kan sammanfattas:

Kommunens musiktradition vidareförs genom generationerna, styrs och anpassas inifrån och kan beskrivas som en stark och dynamisk tradition.

Till begreppet musiktradition hör även *aktörer* och en *geografisk enhet*. Jag har tidigare nämnt eldsjälarna och de brinnande förvaltarna.¹⁵ I beskrivningen av en kommuns musiktradition ska jag något diskutera platsens och invånarnas relationer till varandra. I kommunens musiktradition förekommer grupperingar på flera nivåer, individ-, grupp- och samhällsnivå. Dessa grupper fungerar som bärare av gruppidentiteter.¹⁶ Jag har funnit dessa kollektiv speciella för musikskolorna och ska därför även beröra denna del i processen kommunens musiktradition.

¹² Bertil Rolf 1991, sidan 147.

¹³ Jämför sidan 79.

¹⁴ Bertil Rolf 1991, sidan 148.

¹⁵ Se sidan 329.

¹⁶ Jämför Lauri Honko & Orvar Löfgren 1981, sidan 16.

Identitetsbegreppet i traditionsanalysen

I de nedläggningshotade musikskolor, som jag redogjort för tidigare, har hotet utlöst aktioner som stärkt gruppidentiterna. I Sölvesborg möttes nedläggningshotet av den lokala musikkårens manifestationer, i Ulricehamn av politiker och i Höganäs blev lokalbristen anledning till omfattande uppmärksamhet i pressen genom lärarnas aktioner. Grupper av föräldrar, elever, lärare och musiklivsföreträdare har genom demonstrationer givit uttryck för en gemensam viljeyttring med positiva resultat. Detta illustrerar hur ett kollektiv visar sammanhållning och vilja. Människor tänker på sig själva i ett förhållande till en tradition; identiteterna uppfattas, definieras och förmedlas genom traditionen.

Kollektiva identiteter skapas i sociala rörelser definierade som ”en specifik modern typ av interaktionsprocess som konstitueras genom en serie kollektiva handlingar”.¹⁷ Detta sker i första hand diskursivt genom offentliga manifestationer i tal, texter, demonstrationer och aktioner.¹⁸ Sociologen Håkan Thörn, som har studerat sociala rörelser genom tiderna, beskriver hur en kollektiv identitet kan ringas in genom manifestationen (demonstrationen):

Konstruktionen av kollektiv identitet inom sociala rörelser inkluderar en specifik typ av symbolhandling: manifestationen. Att manifesteras kan förstås som att synliggöra; ett kollektiv som gör sig synligt för omvärlden. Det betyder att manifestationen har en dubbel funktion: att skapa inre social sammanhållning och att presentera rörelsens kollektiv för en omvärld.¹⁹

Musikskolorna omgivs alltså av flera gruppidentiteter, t.ex. föräldrar och musiklivsföreträdare. Inom musikskolorna finns flera former av gruppidentiteter. Tydligast framträder dessa i grupperingar som bygger på ensemblemusicerande. Borås Skolors Musikkår²⁰ har existerat alltsedan 1912. Samhörigheten i orkestern stärks både genom musicerande och genom turnéesor. Gruppidentiteten är generationsbunden men vidareförs. Musikkåren är åldersmässigt uppdelad i flera orkestrar men generationslängden ändå endast omkring fem år. En helt annan gruppidentitet, där det individuella blir mer dominerande, utgöres av en lärares samtliga elever. Som enskild elev i musikskolan kan eleverna dessutom uppleva grupp-känsla utan att ens känna sina kamrater.²¹ Musikskolans elever som går i samma

¹⁷ Håkan Thörn 1997, sidan 123.

¹⁸ Håkan Thörn 1997, sidan 132

¹⁹ Håkan Thörn 1997, sidan 168.

²⁰ Från 1912 kallades den Folkskolans Gossmusikkår.

²¹ Etnologerna Lauri Honko & Orvar Löfgren diskuterar i sammanhanget begreppet identitet och skiljer mellan *naturliga identiteter*, som kan definieras med hjälp av empirisk forskning och *manipulativa identiteter* som måste planeras och marknadsföras för att bli observerbara. (Lauri Honko & Orvar Löfgren 1981, sidan 55.) I mina exempel är ensemblerna naturliga identiteter medan de övriga

grundskoleenhet kan också sägas utgöra en specifik gruppering. Denna grupp blir synlig i samband med skolans olika högtider, då musikskoleeleverna får en framträdande roll.²²

Lokal identitet kan jämföras med andra typer av gruppidentitet; etnisk, nationell o.s.v. och kan härledas såväl till en person som till samhället i sig framhåller etnologen Ulla Brück.²³ Av central betydelse för identitetsupplevelsen är känslan av kontinuitet. Gruppidentitet är det som en grupp fortsätter att visa när dess medlemmar varierar. Det intresse för identitet som antropologer visar är framvuxet ur utvecklingen av kulturkonceptet som stöder uppfattningen att kultur inte är ett externt fenomen utan snarare vad vi bär inom oss och hur vi upplever världen. Men intresset för identitet har också influerats av problem som har blivit igenkända som existerande i samhället.

Gruppidentiteten kan formas i *lokalsamhället*, ett begrepp som används både vetenskapligt analytiskt och som en politiskt normativ term. Utanför lokalsamhället finns *storsamhället* och *industrisamhället*²⁴ mellan vilka det ofta råder en konfliktsituation. Det senare präglas av två kategorier människor. Här finns liknöjda, kanske t.o.m. illvilliga politiker och affärsmän som inte tillräckligt förstår berättigandet av lokalsamhället. De gör inte tillräckligt för att skaffa lokalsamhället ekonomiska resurser utan lägger ner skolor och stänger affärer. I industrisamhället finns även politiker och kulturadministratörer med insikt och engagemang men de saknar tillräcklig politisk och ekonomisk makt. De är därför tvingade att nöja sig med att förse invånarna med "medvetenhet om kulturell identitet" genom att stödja reproduktioner av gammal lokal tradition. Medlemskapet i lokalsamhället är inte en nödvändighet för att etablera en identitet, men det traditionella lokalsamhället kan skapa en känsla av kontinuitet och sammanhang som kan tolkas som lokal identitet, enligt Ulla Brück

Den omedelbara omgivningen spelar en avgörande roll för att skapa identitetskänslan. Det är här som en person ger uttryck för sin identitet och upplever feedback. I ett område hon "kontrollerar" är det lätt att det skapas en uniform känsla av identitet. Hon vet vem som känner henne och hon vet vilka hon ska vända sig till.

nämnda identiteterna mer kan betraktas som manipulativa.

²² Dessa elever utgör med sociologen Margareth Meads benämning *group* medan de elever som har samma lärare, spelar i samma ensemble eller har lektioner tillsammans utgör olika grader av *grid*. Group står för sociala grupper avskiljda genom gränser som människorna själva upprättat. Individerna inom dessa grupperingar är organiserade i olika grader, beroende av mellanmänskliga relationer. I en stark grid, i t.ex. elevorkestern, förekommer normativa och strikta begränsande föreskrifter medan individerna i en svag grid, en lärares samtliga elever, är mer fria i sina relationer till varandra.

²³ Ulla Brück 1986, sidan. 80.

²⁴ Ulla Brück 1986, sidan 84.

Detta illustreras av hur Musikskolan i Borås ”avknoppades” i en autonom enhet i Fristads kommun. Gruppidentiteten i Fristad stärktes vid hotet av att deras musklärare skulle sägas upp för att underlaget i en helt annan del av kommunen minskade. Den formella uppsägningsordningen fick märkliga konsekvenser i ”fel” kommun i storsamhället Borås kommun.²⁵ Musikskolan i en kommun kan sägas vara en del i den lokalt betingade identiteten *musiklivet*²⁶ bestående av många delar.²⁷ Förhållandena i Fristads och Viskafors kommuner som återgetts ovan²⁸ är belysande exempel på detta perspektiv. Ju mindre kommun, desto starkare (lättare observerbar) tradition.²⁹

Musikskolorna hämtar ofta utvecklingsidéer från andra kommuner men de anpassas i mötet med de lokala eldsjälarna alltid till de egna förutsättningarna. Flera dokument från musikskolornas etableringsfas i Kiruna, Tranås och Borås bekräftar företeelsen och visar hur eldsjälarna hämtade idéer från andra kommuner i samband med musikskolestarten.³⁰ Metodiken för elektroniska pianostudion utvecklades på 1990-talet i ett projekt med Musikhögskolan i Stockholm och flera musikskolor. När idén nådde glesbygden omsattes den till en mobil studio i en lastbil!

Musiklivet som gruppidentitet har diskuterats av antropologen Ruth Finnegan som har beskrivit den brittiska staden Milton Keynes lokala musikliv sammansatt av de olika ”världarna” bland musikens utövare och lyssnare; brassvärlden, folkmusikvärlden, den klassiska o.s.v. Dessa världar är sammanfogade genom ett myller av stigar inom musiklivet till ett nätverk och även komplext förbundna med en hel serie av institutioner utanför stan; i praktiken utan definitiva gränser beroende bl.a. på individuella förändringar.

Ruth Finnegan fann även ett perifert musikliv som omfattade affärer, studios, privatlärare och kommunala musklärare. I dessa funktioner fanns en hel del pengar varför man inte kunde bedöma graden av yrkesliv i monetära termer. Människorna *kring* alla amatörerna hade alltså en slags supportuppgift i sitt ex-

²⁵ Se vidare sidan 313.

²⁶ Begreppet kommunens musikliv definieras på sidan 5.

²⁷ Den geografiska bestämningen för denna lokala identitet kallar sociologen Anthony Giddens *platsen* och definierar termen ”som säte för kluster av sammanvävda sociala relationer, vilkas ringa utsträckning i rummet borgade för deras beständighet i tiden” (Anthony Giddens 1996, sidan 100). Platsen har i dessa sammanhang ännu inte omvandlats av relationer på avstånd i tidsrummet. Anthony Giddens implicerar alltså en tidsrumlig del av begreppet i sin definition av lokalsamhället.

²⁸ Jämför sidan 310.

²⁹ Exempelen visar även hur de subjektivt individuella och de objektivt sociokulturella verklighetererna i deras dialektiska förhållande påverkar begreppet identitet. Den objektiva verkligheten förser den individuella subjektiva med modeller och mönster av normer, attityder, värderingar och livsmönster. För att rätt förstå identitetsproblematiken är det nödvändigt att också förstå hur förutsättningarna för världsmedborgaren förändras enligt etnologen Laura Manninen (1982, sidan 30).

³⁰ Se vidare bilaga 3.

pertkunnande och utgjorde därvidlag onekligen en viktig resurs för det lokala musikkivet.

Att vara inblandad i musikkivet är en social mer än en individuell företeelse, konstaterar Ruth Finnegan. Musiken ger deltagaren en värdefull roll; en form av identifikation, som förstärks genom att musikkivet skapats av musikanterna själva, inte byråkrater.³¹

Individen, musikanten, kan alltså vara medlem av flera gruppidentiteter i musikkivet. Hon kan också vara deltagare i mer än en gruppkultur och i var och en av dessa ha olika positioner. Lauri Honko & Orvar Löfgren ser identiteten som ett uttryck för att individen har genomgått processen från att vara en beroende, asocial individ till en självständig person. Identitet här definierad som en persons position med därtill hörande rättigheter och plikter inom gruppen, betyder alltså att en person har flera och kanske olika identiteter.³²

I beskrivningen av processen kommunens musiktradition har jag ovan visat hur kommunens musikkiv kan sägas utgöra en gruppidentitet i lokalsamhället där dess invånare är utövare i olika medvetande- och aktivitetsgrader. Det gemensamma är intresset i tidsrummet betraktat som identiteter av olika slag; utövare, publik eller andra aktörer. Jag ska nu uppehålla mig något kring hur musikkivet som lokal gruppidentitet även styrs i sina olika delar av *ideologier* och *mål*.

Olika typer av ideologier och mål

De flesta musikskolor har en formulerad målsättning som i sin tur är påverkad av olika former av kulturpolitiska ideologier. Kulturnämndernas stöd till sina musikorganisationer är en konkret form för kommunens kulturpolitiska ställningstagande.

När Alf Arvidsson beskriver hur de grundläggande idéerna bakom musikskolans tillblivelse i Holmsund har påverkats av ett ideologiskt klimat, underströks vikten av amatörmusicerande och hade sin upprinnelse i "det vänsterpolitiska uppsvinget samt gröna vågen".³³ Alf Arvidsson beskriver hur resultatet av detta klimat skapade möjligheten att lära eleverna spela ett instrument, varvid musikskolan blev en viktig del av att skapa en positiv fritid för ungdomarna.

Musikskolornas framväxt alltsedan 70-talet är en tydlig konsekvens av en nations- och partiövergripande ideologi som prioriterar barnkulturpolitiska åtgärder. I de fall musikskolor blivit nedläggningshotade har orsakerna i de allra flesta fall

³¹ Ruth Finnegan 1989, sidan 329. Gemenskapen i lokalsamhället är också föremål för folklivsforskaren Barbro Blehr i sin avhandling om en nedläggningsdrabbad nordsvensk gruvby. Här finns inte *en* gemenskap utan ett myller av dem bland grannar, släktingar, vänner och bekanta. Denna gemenskap ger sig också tillkänna över tid i bybornas berättelser. Barbro Blehr beskriver här samma fenomen som Ruth Finnegan upptäckte i den engelska stadens musikkiv (Barbro Blehr 1994, sidan 186).

³² Lauri Honko & Orvar Löfgren 1981, sidan. 185.

³³ Alf Arvidsson 1991, sidan 113.

grundats av ekonomisk otillräcklighet men däremot sällan varit varken funktions- eller ideologiskt betingade. En form av ideologi kan utgöras av mål för en verksamhet, ett handlingsprogram, t.ex. kulturnämndens kulturpolitiska handlingsprogram innefattande även musikskolans målsättning.

Kommunernas suveränitet att själva utforma sina verksamheter skapade en spännvidd i engagemanget att formulera målsättning för sina musikskolor. Innebörden och konsekvenserna av begreppen tradition, identitet och ideologi kommer här till uttryck på olika sätt och på olika ambitionsnivåer. Deras varierande målsättningar utgjorde en av de främsta orsakerna till att musikskolorna i landets kommuner utvecklades olika i såväl utformning som inriktning. Ett ramförslag till målsättning för kommunala musikskolor utarbetades av Svenska kommunförbundet genom skriften *Den kommunala musikskolan, en resurs i kulturlivet*.³⁴ Där föreslås att musikskolans mål bör påverkas av skollagens § 1 (om att främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedborgare), 1974 års kulturpolitiska mål,³⁵ barn- och kulturpropositionen³⁶ och barnstugeutredningen.³⁷ Kommunförbundet har emellertid ingen makt över kommunerna utan utdelar enbart råd och på sin höjd rekommendationer.

Kommunförbundets vägledning mynnade ut i fyra delmål, som ofta ingick i kommunernas målbeskrivningar. Musikskolan bör:

- öka elevernas förmåga att tillgodogöra sig musik på olika sätt
- efter förmåga utveckla vokala och instrumentala färdigheter
- ge eleverna möjligheter att delta i kommunens amatörmusikliv samt
- kunna erbjuda yrkesförberedande utbildning.³⁸

Musikskolans resultat avgjordes i regel mer beroende på graden av *målstyrning*,³⁹ ett begrepp som växte fram under 1980-talet i en ambition att på ett mätbart sätt koppla samman effekterna till resurser. Begreppet förekom ofta inom den offentliga förvaltningens fortbildning även inom kulturområdet. I målstyrningen beskrevs *den inre effektiviteten* som de insatta resurserna relaterade till de produkter eller tjänster som organisationen framställde respektive *den yttre effektiviteten*

³⁴ 1984 sidan 18.

³⁵ Prop 1974:28.

³⁶ Prop 1978/79:143.

³⁷ SOU 1972:26 bilaga 3, sidan 261.

³⁸ Svenska Kommunförbundet 1984 sidan 21.

³⁹ Gunnar Pihlgren & Arne Svensson 1989, sidan 37 ff. Författarna är civilekonomer.

som relaterar de insatta resurserna till uppfyllandet av målen. Om i en musikskola några lärare satte en ära i att få "hopplösa" elever att sluta och de duktiga till musikhögskola kan den sägas ha en hög inre effektivitet men knappast i förhållande till en bred inriktning en hög yttre effektivitet. Med utgångspunkt i uppfattningen att människor vill se sin del i helheten är det viktigt för lärarna att kunna påverka sin situation. Här framhålles vikten av att målen ska vara utmanande men realistiska, samt att kunna mätas. Målen klassificerades i följande dimensioner:

- *inriktningsmål*, anger verksamhetens allmänna inriktning, verksamhetsidén eller det politiska uppdraget
- *effekt mål*, det kvantifierade inriktningsmålet (resultatmål)
- *produktionsmål*, anges ofta i form av ett visst antal tjänster som ska utföras under en given tidsperiod samt
- *resurser*, personella och ekonomiska som tilldelats verksamheten.⁴⁰

Kommunförbundets fyra målformuleringar ovan är enligt målstyrningens indelning inriktningsmål; medan effekt mål ofta uttrycktes som att musikskolan skulle vara tillgänglig för alla. Produktionsmålet avsåg det genomsnittliga antalet elever per lärartimme och resursmålet var det som diskuterades på politisk nivå i budgetsammanhang. I bilaga 6 redovisas olika kvantifierade mål i form av nyckeltal för Borås Musikskola under 1990-talet. Redovisningen utgör ett exempel på hur musikskolornas målbeskrivning anpassades till kommunernas övriga ekonomiska system.

Utgångsläget för målbeskrivningen är den kommunala likställigheten som innebär att alla kommunens medlemmar eller grupper av medlemmar ska behandlas lika och erbjudas lika möjligheter. Mörbylångas målbeskrivning understryker att musikskolan vänder sig till alla elever; Kiruna söker utjämning av förhållandet pojkar och flickor medan Tranås och Borås anger elevens vilja och förmåga som ytterligare förutsättning.

Musikundervisningens syfte i Borås under min tid som dess musikledare angavs i tre steg, vilka var vanligt förekommande bland musikskolor i landet; dels breda och grundläggande musikkunskaper, dels redskap för att kunna delta i kommunens ensembler och dels yrkesförberedande. Den aktuella formuleringen av musikskolans målsättning i Borås är mer övergripande och samlande; musikskolan ska vidga musikupplevelser och uttrycksmöjligheter efter var och ens intresse och förmåga. Möjligheter till yrkesförberedande undervisning finns även

⁴⁰ Gunnar Pihlgren & Arne Svensson 1989, sidan 42.

i Tranås och Kiruna medan Mörbylånga framhåller upplevelserna både som musikanter och lyssnare.

Andra effekter uttryckta i målsättningarna var att skapa ett alternativ till idrotten som intresseområde. Musikskolan som lokaliseringsfaktor nämndes av Mörbylånga, Tranås och Borås. Kommunerna skulle vara attraktiva att flytta till både för familjer och företag.

Ambitionen om mångfald uttrycks genom inriktningen mot kulturskola, som är genomfört helt i Tranås och delvis i de övriga kommunerna.

Målstyrning förutsätter resultatuppföljning och mätning till grund för fortlöpande effektivitetsförbättringar. Svårigheterna att mäta mjuka organisationers verksamhet och resultat innebär att skola, omsorg, fritid och kultur är områden inom den kommunala organisationen som har svårare att hävda sin roll och effektivitet gentemot t.ex. tekniska förvaltningar. Men dessutom finns det flera skäl till att intresset är litet för resultatuppföljning: a) när konkurrens saknas, b) när medborgaren inte upplever sig som kund och betalar endast en liten del av den faktiska kostnaden direkt eller c) när den enskilde anställde saknar incitament att själv effektivisera verksamheten; man premieras ju inte om det skulle bli "pengar över".

I måldiskussionen kan verksamheten betraktas från flera olika utgångspunkter; t.ex. beställarens som rekvirerade någon av musikskolans ensembler för att "förgylla" ett kommunalt evenemang. Hur målen förverkligas är även intressant för föräldern, eleven, musikläraren, musikskolan, den kommunala nämnden, kommunens musikliv o.s.v. I diskussioner om målstyrning brukar drivkrafterna framhållas varvid man först konstaterar att musikskolan saknar tvingande och materiella föreskrifter, men helt är uppbyggt av ideologiska, sociala och inneboende drivkrafter.

Dessa drivkrafter kom ofta till uttryck i informella sammanhang, t.ex. vid samtal och överläggningar i anslutning till formella beslut. När musikskolor hotades av nedläggning återgav dagspressen åtskilliga diskussioner som inte refererades i nämndernas protokoll. Dessa informella diskussioner, som skedde utanför kommunadministrationens institutioner, hade troligtvis avsevärt större betydelse än vad de formella protokollen berättar om. Det finns t.o.m. forskning inom området som ger den muntliga informella beredningen huvudrollen. I bedömningen av verksamheter inom den mjuka sektorn (skola, kultur, omsorg och fritidssektorerna) har kommunforskaren Staffan Johansson studerat vilken information och vilka normer verksamhetsledare inom tre socialtjänstorganisationer använder i sin utvärdering och bedömning av sina verksamheter. Traditionellt förutsättes att det är de officiellt formulerade målen och strategierna som utgör utgångspunkten i verksamhetsbedömningar. Så sker naturligtvis, men det framgår också tydligt av Johanssons undersökning att information från normbärare med kända yrkes- och samhällsroller samt information som grundas på anekdoter och intryck vid perso-

nalkontakter väger mycket tungt när enskilda enheter i en verksamhet utvärderas.⁴¹ Slutsatsen blir att det finns skäl att anta att effektivitetsbedömning även har en social dimension. Konsekvenserna av dessa resultat i ett kulturpolitiskt perspektiv är mig veterligen ännu inte undersökta. Utvärdering av musikskolan sker i liten omfattning, men engagerar både de interna och externa aktörerna i synnerhet när musikskolan byggs upp eller hotas av reduceringar.

Musikskolan i kommunens musikliv är alltså påverkad av en nationell ideologi som lokalt anpassats av målstyrning och utvärderats främst vid nedläggningsshot.

Jag har ovan beskrivit de mekanismer i lokalsamhället som påverkar bevarandet och utvecklingen⁴² av kommunens musiktradition som i sin tur formar medvetenheten och identiteten hos individen eller gruppen och befäster värden, normer och förväntningar hos de olika generationerna. Framväxten av musikskolorna är en del i processen kommunens musiktradition. Jag ska nedan uppehålla mig något kring hur kommunens musiktradition vidareförs och av vem.

Tradering

Musikkårens, manskörens och elevorkesterns traditioner förs vidare på olika sätt. Äldre medlemmar påverkar de yngre genom en psykologisk eller social mekanism; de äldre formar de yngre. Bertil Rolf skiljer mellan *deskriptiv* och *normativ* traditionsöverföring. I en deskriptiv traditionsöverföring formas den mentala inställningen hos individen och sociala strukturer reproduceras; de äldre formar de yngre. En generation formar mental inställning och sociala villkor för en annan. Exempel på en deskriptiv traditionsöverföring i en ensemble kan utgöras av inställningen till närvaro vid repetitioner inför ett evenemang, eller att i den gamla militärmusikkåren där underofficerarna inte behövde bära notställ. Den normativa traditionsöverföringen ger traditionens nya medlemmar normativ status som ökar allt eftersom de växer inom traditionen. Inom ordensväsendet överförs en normativ tradition.⁴³ Jag ser här en beskrivning av hur äldre medlemmar i en ensemble fortsätter trots att de musikaliskt sett kan vara passé. En åttioårig manskörsångares normativa status konkretiseras genom medaljer och förtjänstplaketter och är troligtvis högre än hans musikaliska status.

Tradering behöver inte enbart innebära en process framåt i tiden. Antropologen Margaret Mead⁴⁴ skiljer mellan en *postfigurativ kultur*, d.v.s. när en äldre generation påverkar en efterkommande, medan den *kofigurativa* innebär att gene-

⁴¹ Staffan Johansson 1995, sidan 223.

⁴² Lauri Honko & Orvar Löfgren 1981, sidan 56 citerar antropologen Robert Carneiro (1973, sidan 90) som definierar "Utveckling är förvandling från en förhållandevis obestämd, sammanhängande heterogenitet genom successiva differentieringar och integrationer".

⁴³ Bertil Rolf 1991, sidan 153.

⁴⁴ Margaret Mead 1970, sidan 13.

rationen skapar sin egen kultur ur nya omständigheter och man tar lärdom av, respektive påverkar, generationskamraterna.⁴⁵ I *prefigurativa* kulturer är den sedvanliga kulturöverföringsprocessen omvänd, t.ex. när barnen lär sina föräldrar hantera datorer. De olika processerna kan ske samtidigt och vara stabila i olika utsträckning. En samhällsförändring i form av en kofigurativ process kan i nästa skede eller samtidigt ske såväl prefigurativt som postfigurativt.

Utvecklingen inom musikdata kan utgöra ett belysande exempel på prefigurativ kulturöverföring; unga elever i musikskolan som inhämtar aktuell teknik och vidareför den till sina lärare.

Musikskolornas undervisningsmetoder har troligtvis påverkat och vidarefört även organisatoriska förutsättningar. Jag avser gruppundervisning som inte enbart medfört att fler elever fått tillgång till undervisningen trots nedskärningar, utan även hur sociala arrangemang gjort det mer lustfyllt att delta. Man har tagit lärdom av lyckade resultat i körer och orkestrar och allt vad dessa fört med sig av umgänge, framträdande och turnéesor. Flera undersökningar som gjorts i musikskolorna bl.a. i Mörbylånga tyder på detta.⁴⁶ Dessa förhållanden kan med Margaret Meads terminologi kallas kofigurativa medan den vanligast förekommande traditionen med enstaka elev och lärare är postfigurativa. De processer där musikskoleelever kan och får påverka sin undervisningsrepertoar tillsammans med framstegsvänliga lärare kan säkerligen kallas både prefigurativa och kofigurativa.

Traditionen kan alltså utvecklas och vidareföras genom bl.a. normer och värderingar. Jag frågar mig om detta är tillräckligt som motiv. En faktor som ger en tradition kontinuitet är *funktionen*, enligt Lauri Honko & Orvar Löfgren som påpekar att traditionsbärarna frågar efter mening, inte klassificering.⁴⁷ När landets militärmusikkårer övergick till Regionmusiken 1971 bröts verksamheten i musikkårerna ner i kammarmusikformer t.ex. blåsar- och brasskvintetter men även i udda ensembleformer beroende på tillgången till musiker. Under mina år tillsammans med dessa musiker⁴⁸ förändrades förutsättningarna för de olika ensemblerna; musikerna omplacerades, pensionerades eller slutade av andra anledningar. Jag upplevde hur en blåsarkvintett omgrupperades till två andra ensembler men senare återbildades. Däremot återuppstod inte en av de udda ensemblerna efter att ha upplösts när medlemmarna pensionerades. Denna ensemble, *Rörbandet*, bestod av trombon, saxofoner, piano, bas och trummor och leddes av en eldsjäl. Funktionen hos den etablerade ensembleformen blåskvintetten blev viktigare än personsammansättningen i Rörbandet. "Det man vill bevara måste man för-

⁴⁵ Jfr. bricolage som innebär "att av givna kulturprodukter, ofta hämtade från en annan social grupp, bygga upp en ny struktur, som ofta i sin sammansättning kan bli ett provocerande brott mot 'god smak', verka som en 'semiotisk gerillaövning'" (Helene Brembeck 1988, sidan 80).

⁴⁶ Jan Carlsson 1998, Abstrakt sidan II.

⁴⁷ Lauri Honko & Orvar Löfgren 1981, sidan 54.

⁴⁸ Som länsmusikchef i Musik i Väst/Älvsborg 1986-1992.

ändra"; var en aforism vi ofta diskuterade. De ensembler som överlevde organisationsförändring och personalbyten vidareförde en tradition som format gruppidentiteten blåsarkvintett.

Funktionen som förutsättning för tradition exemplifieras även av skolorkesterbildningen i Tranås på 1940-talet. Avsikten med orkestern var att skapa rekryteringsbas till Orkesterföreningen. Om syftet hade varit att skapa musikmöjligheter vid skolans högtider hade man i stället föreslagit en gossorkester.⁴⁹ På 1990-talet var musikskolans ensembler angelägna inslag i föreningslivet samtidigt som föräldrarna, organiserade i stödföreningar, förstärkte funktionen genom att framhålla värdet av fritidsaktivitet. Föräldrarnas egna erfarenheter av musikskola vidarefördes på detta sätt till nästa generation.

Jag har nu beskrivit *hur* traderingen ägt rum och ska nedan beröra *vem* och *vad* som driver denna tradering.

Musikskolornas aktörer

Aktörsdimension i traderingen diskuteras av sociologen Anthony Giddens, som definierar traditioner "som ett sätt att integrera den reflexiva uppsikten över handlandet i lokalsamhällets tidsrumliga organisation".⁵⁰ Reflexivitet, i betydelsen eftertänksamhet, beskrivs som "människors rutinmässiga kontakt med skälen för sitt handlande".⁵¹ Respekten för det förflutna medför uppskattning av tidigare generationers erfarenheter. Dessa erfarenheter förflyttas över tid i kontinuiteten av dåtid, nutid och framtid och återskapas av nya generationer. Traditionen möter ny kunskap och ombildas delvis. Anthony Giddens diskuterar också förhållandet modernism - tradition i ett dialektiskt perspektiv. Återkommande sociala bruk kan placeras på en skala från att utgöra varandras motsatser, modernt visavi traditionellt betingat, till att vara helt sammanvävda. Traditionen uppstår först under moderniteten genom att människan reflekterar över kontinuerliga sociala bruk utifrån sina erfarenheter och kännedom om dessa sociala bruk. Anthony Giddens kallar detta det moderna livets reflexivitet.

Bruksorkestern och manskören är i min studie några exempel på sociala bruk. Traditionen i dessa ensembleformer uppstår, förstärks och utvecklas genom kollektiv eller enskild reflexivitet. En utpräglad form av kollektiv reflexivitet är alla de tillfällen när ensemblerna firar jubileum och trojänarna tilldelas konkreta bevis av uppskattning i form av medaljer. Värdet av aktiviteten ökar i respekten för verksamhetens utsträckning över tid; ju längre ensemblen varit aktiv desto större högaktning och uppmärksamhet får den. Reflexiviteten innebär en aktiv handling på olika sätt utförda av musiktraditionens aktörer; politiker, musikanter,

⁴⁹ Bilaga 3 sidan 394.

⁵⁰ Anthony Giddens 1996 (1990), sidan 42.

⁵¹ En översiktlig genomgång av begreppet finns i Håkan Thörn 1997, sidan 44 fotnot 59.

lyssnare, musikledare, musiklärare, föräldrar och barn. De driver traderingen, alla på sitt sätt.

I dessa sammanhang får *platsens primat* betydelse, som en av drivande faktorerna i traderingen. Den jubilerande manskören, musikkåren eller musikskolan har en naturlig samhörighet med platsen, t.ex. kommunen eller byn, och får den förstärkt av kommunens företrädare eller föreningens ordförande i jubileumstalet eller avslutningshögtidligheten. Den lokala identiteten får i dessa reflektioner dominerande ställning och kan kallas platsens primat.⁵² Detta framkom inte minst när Tranås utsågs till årets musikkommun eller när musikskolorna i Fristad och Viskafors kämpade för självständighet.

Den tidsrumliga organisationen är enligt Anthony Giddens beroende av bl.a. "att sociala system 'lyfts ut ur' sina lokala interaktionssammanhang och omstruktureras över obegränsade områden av tidsrummet".⁵³ Ett socialt system kan utgöras av expertsystem d.v.s. de system av tekniskt kunnande som vi möter överallt i samhället. Vi kan utnyttja t.ex. kommunikationssystemen, bilismen, flygfart o.s.v., utan att därför förstå hur de i detalj är uppbyggda; vare sig aerodynamiska, meteorologiska eller andra transporttekniska delsystem. Vi går på ett plan i Sverige och räknar med att vara vid målet några timmar senare. Genom samma procedur i en helt annan del av världen blir vi också hemtransporterade. Vi behöver inte vara insatta i dessa expertsystems alla delar för att kunna utnyttja dem. I systemens tillgångspunkter möter piloterna, meteorologerna, flygvärdinnorna och incheckningspersonalen systemens avnämare; passagerarna, som här blir lekmän eller grupper av lekmän. På samma sätt finns dessa system i datavärlden och inom sjukvården.⁵⁴

Jag betraktar musicerandet, t.ex. i musikskolorna och dess förformer, såsom en del av ett expertsystem sammanflätat av musikkunskap, förmåga, fallenhet och konsten att hantera ett instrument i ett socialt sammanhang, (t.ex. i orkester) med aktörerna elever, lärare och ledare. Denna företeelse formades på likartade sätt i några kommuner på 1940-talet och bildade modell för andra och förflyttas därmed i tid och rum över hela landet. Genom att musikskolorna kom att beröra allt fler barn samt att dess resultat blev ett uppskattat inslag i kommunens angelägenheter vid invigningar av broar, kommunala centra m.m., blev möten mellan systemets utövare och dess avnämare allt mer frekvent.

I tillgångspunkterna är expertsystem sårbara. När den brinnande förvaltaren musikledaren tvingas argumentera för "sin" musikskola inför ett nedläggningsshot, blir kommunekonomerna och politikerna systemets lekmän, som endast

⁵² Litteraturvetaren Håkan Sandgren gör i sin avhandling om poeten Folke Isaksson en sammanställning av hur begreppet platsens primat används i litterära kretsar (1999, sidan 12 ff.).

⁵³ Anthony Giddens 1996 (1990), sidan 29. Anthony Giddens kallar företeelsen *disembedding* (urbäddning).

⁵⁴ Anthony Giddens 1996 (1990), sidan 30.

ser siffror i nyckeltal bakom all verksamhet och utgör som sådana ett hot mot verksamheten. Tillgångspunkterna utgör emellertid också knutpunkter, där systemet kan påverkas positivt och utvecklas. Detta har jag ovan illustrerat med processen där nedläggningshot av musikskolor så ofta följs av konsolidering.

Motiv – Behov

Jag har ovan beskrivit musikskolan i kommunens musiktradition och *hur* den förts vidare och av vem. I det följande ska jag något diskutera vilka behov och motiv som ligger bakom och hur dessa vidareförs. Jag använder begreppet *behov* som ett uttryck för en medveten eller omedveten, verklig eller upplevd brist som utsätts för ett inneboende krav på att tillgodoses. *Motiv* betecknar här en underliggande orsak eller drivfjäder till en åtgärd.⁵⁵ I avhandlingens första del kunde jag konstatera att motiven för musikskolornas framväxt fanns i folkrörelsernas behov av instrumentalundervisning genom musiklivets brist på rekryteringsunderlag och ungdomars behov av fritidssysselsättning. På 1990-talet har dessa rörelser förändrats och motiven är annorlunda. Innan jag går in på de motiv jag funnit i musikskolornas framväxt på 1990-talet ska jag kort sammanfatta folkrörelsernas utveckling som har inneburit en förändring av motiven för musikskolornas framväxt under 1900-talet.

Utvecklingen inom folkrörelserna

De stora folkrörelserna, främst arbetar-, frikyrko- och nykterhetsrörelserna, har definierats som förnyelserörelser; ”en genomtänkt organiserad och medveten strävan hos medborgare i ett samhälle att skapa en mer tillfredsställande kultur”.⁵⁶ Konflikten mellan rörelserna och den dominerande kulturen i samhället var drivande; den var mer dynamisk än statisk. En process i fem steg har enligt folkbildningsforskaren Lars Arvidsson ägt rum; 1) utgångsläget var ett stabilt tillstånd, som under 2) en period av missnöje och påfrestningar övergick i 3) en period av kulturförvanskning som resulterade i 4) förnyelseprocessen och till sist 5) ett stabilt men annorlunda tillstånd än utgångsläget. Rörelsen har nu övergått till ett visserligen stabilare men rutiniserat tillstånd, där dynamiken gått förlorad och ersatts med något som har karaktär av en fast organisation.⁵⁷

I takt med att utbildningsmöjligheterna blev tillgängliga för allt fler förändrades bidragssystemen till studieförbunden. Därmed förändrades även rörelserna; de hade uppnått sina grundläggande mål och institutionaliserats till (ut-)bildningsorganisationer på samma sätt som instrumentalundervisningen kommu-

⁵⁵ Definitionerna är hämtade från Språkdata, 1986.

⁵⁶ Antropologen Anthony Wallace citerad i Lars Arvidsson 1996, sidan 16.

⁵⁷ Lars Arvidsson 1996, sidan 16. Jämför Gunnar Heiling 2000, sidan 161 ff. där musikkåren i en frikyrkoförsamling institutionaliserats och upplevs som konkurrent till det övriga församlingsarbetet av andra församlingsmedlemmar.

naliserades från 1940-talet. Rörelsernas behov av instrumentalundervisning omhändertogs av studieförbunden, där efterfrågan i konkurrens med bland andra de kommunala musikskolorna styrdes mer av utbudet av studiecirklar än av rörelsens ideologi. Formerna för studieförbundens statsbidrag och anställning av ledare till studiecirkelarna i musik förändrades i flera omgångar. Konsekvensen blev att musiklärare föredrog de kommunala musikskolorna som hade bättre anställningsvillkor. Dessutom sökte också kommunerna engagera studieförbunden till sin ensembleundervisning för att därmed få tillgång till statliga bidrag. När schablonutdelning av statsbidragen till studieförbunden infördes 1981 undergrävdes även denna samarbetsform. Flera studieförbund organiserade musikhus i arbetsformer som gynnade pop och rock och passade ungdomars arbetsformer. Dessa kom att bli en uppskattad och efterfrågad del av kommunernas musikliv.⁵⁸

Barns motiv att delta i musikskolornas undervisning är studerade i liten omfattning. I dylika undersökningar har dock musikskolorna under 1990-talet till dels utgått från elevenkäter i planeringen av sin verksamhet.⁵⁹ Till stöd för tolkningen av dessa reaktioner vill jag nedan referera något om motivforskningen.

Jerome Bruners motivationsforskning

Den amerikanske pedagogen Jerome Bruner har ägnat stor uppmärksamhet åt barns vilja att lära, en vilja som är både sin egen orsak och sin egen belöning. Barns inre motiv beror inte av belöningar utanför den aktivitet den leder till. Belöningen består alltså sällan av själva aktiviteten, utan av nyfikenhets-, kompetens-, identitets- och reciprocitetsmotiven.⁶⁰ Nyfikenheten är enligt Jerome Bruner en prototyp för det inre motivet. Uppmärksamheten fångas av något som är oklart eller osäkert och pågår till dess objektet, eller handlingen, är klarlagd eller säker. För musikskoleeleven skulle detta kunna illustreras som att den primära belöningen efter att ha klarlagt hur t.ex. läpparna ska formas för att få ton i en flöjt, mindre finns i lärarens erkännande och mer i upplevelsen av att ha nått klarhet i hur man ska hantera läpparna i förhållande till flöjten så att den klingar. Nyfikenheten är stillad och belöningen är den klingande flöjten.

Det andra inre motivet är kompetensmotivet i betydelsen duglighet eller förmåga. Beteende som leder till att man bygger upp kompetens är viljestyrda, selektiva och ihärdiga (persistenta) och befördrar en effektiv interaktion med omgivningen. En ingrediens i denna process är ofta identifikation, där läraren eller duktiga elever överför attityder till musiken och spelandet, som leder till utveckling av produktiva vanor, färdigheter och värderingar. Termen identifikation förknippas ibland med emotionella investeringar. En mildare form av identifikation

⁵⁸ Folkbildningens institutioner, SOU 1996:127 sidan 47 refererad på sidan 238.

⁵⁹ Jämför undersökningen från Mörbylånga i Jan Carlsson 1998, Abstrakt sidan II.

⁶⁰ Jerome Bruner 1966/1971, sidan 133 ff.

kallar Jerome Bruner kompetensmodell; ett förhållande som uppstår t.ex. i interaktionen mellan lärare och elever i musikskolan.

Ett tredje inre motiv kallar Jerome Bruner reciprocitet, vilket bygger på ett djupgående mänskligt motiv för att reagera på vad andra gör och samarbeta med dem för att nå mål. Jerome Bruner exemplifierar reciprocitet med bilden av männen som skjuter på en bil för att få igång den. Här är det mer fråga om att göra en insats än att anpassa sig till de andra. För eleverna i en ensemble är målet och motivet mer att orkestern ska låta bra än att anpassa sitt spel till de andras. Här är det inte imitation som är det primära, eftersom musikanten inte vet vad som skall imiteras. Den enskilde musikanten kan visserligen präglas av hörselintrycken av andra liknande orkestrar, men upplevelsen som aktiv musikanter blir mer inifrån orkestern och därmed helt annorlunda än för den utomstående lyssnaren.

I relationen barn – föräldrar kan t.ex. etnisk härkomst spela roll. De barn vars föräldrar saknar del i kommunens musiktradition upplever heller inte samma motiv för att ta del av musikskolans undervisning. Jag har tidigare refererat en studie av invandrarföräldrars benägenhet att placera sina barn i musikskola.⁶¹

Bakgrunden till musikskoleframväxten i etableringsfasen på 1940-talet har i avhandlingens andra del formulerats genom behoven som uttalats av folkrörelserna, föräldrar, politiker och institutionernas företrädare i de lokala musiklivet. Motiven för deltagande i musikskolorna spåras bland annat i verksamhetsmålen och kan sägas vara subjektiva och/eller objektiva. Perspektivet subjektiva-objektiva motiv⁶² kan studeras på individuell, grupp- eller samhällsnivå. Individuell nivå visar sig dels i relationer mellan barn och deras föräldrar, dels mellan föräldrar och politiker och dels mellan barn och deras lärare. De objektiva motiven finns företrädesvis på samhällsnivån, uttalade av musiklivsföreträdare, kommunens tjänstemän och politiker.

Subjektiva och objektiva motiv

Ovanstående översikt av Jerome Bruners forskning utgör exempel på vad jag benämner *subjektiva* motiv. De utgår från individen och de egna värderingarna till grund för egna ställningstaganden. Den dialektiska motpolen, de *objektiva* motiven, berör andra individer eller organisationer och är sakligt grundade.

De *subjektiva* motiven för deltagandet i musikskolorna har jag under mina år som musikledare iakttagit hos a) de yrkesinriktade musikskoleeleverna, som

⁶¹ Jämför sidan 229.

⁶² Jämför den pedagogiska debatten på 1970-talet som antingen betonade subjektets aktivitet genom deltagarstyrning, eller den objektiva kunskapen förmedlad av läraren (Bernt Gustavsson 1990, sidan 17). Jämför även hur informationsbehov definieras; subjektiva behov som "de behov som olika aktörer anser sig ha", respektive objektiva behov "vad man kan anse rimligt eller nödvändigt för att lösa vissa typer av uppgifter". Samma författare skiljer mellan upplevda och reella behov men benämner dem subjektiva respektive objektiva. (Höglund, Lars & Olle Persson 1985, sidan 43 ff.)

ständigt är på väg mot nya mål och stipendier b) de amatörinriktade som man finner i musikkårer och körer och c) de kunskapsinriktade som gläder sig åt att erövra kunskapen eller färdigheten att hantera sin röst eller ett instrument och nöjer sig med det. De kunskapsinriktade tillhör den breda målgrupp som senare återfinnes t.ex. i publiken och i föreningarnas styrelser, där de också påverkar traditionen.

Subjektiva motiv för ett musikskolengagemang har jag funnit även hos ledare och lärare. Eldsjälarna (och de brinnande förvaltarna) utgår från egna ställningstaganden som berör såväl dem själva som en verksamhet, t.ex. musikskolan eller en ensemble. Att inom en musikskola bilda en musikkår får konsekvenser för ett antal elever, men är även en form av ledarens självförverkligande. På samma sätt kan politiska företrädare tjäna partiets syften men även skapa ett självförverkligande som politiker.

De objektiva motiven finns inom musiklivets organisationer och i politiska partiers handlingsprogram men troligtvis oftast bland enskilda kommunala tjänstemän och politiker som ser konsekvenserna av institutionen musikskolan som viktiga. De representerar ett instrumentellt tänkande, där musikundervisningen blir verktyg för att bli bättre människor, mer harmoniska, räkna bättre, och ligga samhället mindre till last. För kulturpolitikern är kommunal musikundervisning en fundamental del i ett barnkulturpolitiskt handlingsprogram men även ett argument för att locka till nya industrietableringar i kommunen, för skolpolitikern ett sätt att komplettera skolans kulturmiljö. Motiven är alltså både humanistiska och samhällsinriktade.

Motiv för musikskolorna i etableringsstadiet		
	<i>Subjektiva motiv finns hos</i>	<i>Objektiva motiv finns hos</i>
Individnivå	elever, eldsjäl brinnande förvaltare	eldsjäl brinnande förvaltare
Gruppenivå	musiklivets ensembleföreträdare musikskolans orkesterledare	musikorganisationer musikskolans orkesterledare
Samhällsnivå		Politiker
Motiv för musikskolorna på 1990-talet		
Individnivå	elever	eldsjäl brinnande förvaltare
Gruppenivå	musiklivets ensembleföreträdare orkesterledare i msk	musikorganisationer
Samhällsnivå	musikledare, -lärare	politiker, marknaden

Tabell x: Sammanställning av subjektiva och objektiva motiv i musikskolornas etableringsfas och på 1990-talet.

Uppdelning subjektiva – objektiva motiv är teoretisk. I praktiken förekommer de samtidigt hos aktörerna. Eldsjälar och brinnande förvaltare är, genom sina egna upplevelser, övertygade om musikskolornas möjligheter att tillgodose de behov som ligger till grund för framväxten. När dessa musikskoleföreträdare vill övertyga andra, argumenterar de även med objektiva motiv av instrumentell karaktär. De subjektiva motiv som grundar sig på individens upplevelser är troligtvis starkare än de objektiva.

Ju mer jag studerat hur och varför musikskolornas vuxit fram, desto intensivare blir min uppfattning av att motiven i framväxten styrs av musikupplevelsena. Musikledarintervjuerna⁶³ antyder att självförverkligandet hos ledarna har betydelse. Eldsjälens lust att syssla med musik är flerdimensionell; a) att få dela med sig, b) att få medverka till att barn och ungdomar upptäcker möjligheterna och c) självförverkligandet som musiker/dirigent och/eller pedagog. En närmare fenomenologisk studie av motiven hos musikskolans aktörer skulle troligtvis tillföra beskrivningen av musikskolans framväxt ytterligare information. Denna diskussion kräver emellertid fördjupade studier av annan art än den empiri denna studie utgår ifrån. I denna avhandling berör jag endast dessa frågor ytligt.

Detta kapitel kan hittills sammanfattas enligt följande: En kommuns musiktradition, inkluderande dess musikskola, är

- ett expertsystem av aktivt musikkunnande i såväl organiserade som oorganiserade former,
- utvecklat i det lokala musiklivet av flera generationers musicerande,
- byggt på tydliga funktioner genom ideologier, målformuleringar, identitetsskapande, motiv och behov samt
- vidarefört genom reflexiviteten vid möten i detta expertsystems tillgångspunkter av såväl dess experter som dess lekmän.

Jag har ovan visat hur kommunens musiktradition formas både individuellt och kollektivt. När jag nu alltså vet vem och vad som driver trädningen i processen kommunens musiktradition, återvänder jag till frågan om hur traditionen vidareförs. Motiven har förts vidare genom generationerna på olika sätt. Folkrörelsernas budskap växte fram ur individuella behov av nykterhet, arbetstrygghet och andlig hemkänsla. Individens behov blev kollektiva och kunde påverka. Deras budskap ackompanjerades av musik och blev därmed effektivare. I studier av kommunernas musikhistoria kan jag notera hur musikkåror och körer bildades för att tillgodose dessa behov. Ensemblerna utvecklades i gemensamma ideologier

⁶³ Se kapitel 6.

och musikupplevelser till organiska enheter inom respektive rörelser; tydligast inom Frälsningsarmén. På samma sätt växte industrins och nykterhetsrörelsens musikkårer fram för att bland annat sätta guldkant på familjefester som medverkade till att motverka tristessen i brännvinets spår och förstärka familjebanden inte minst under de nya industriarbetarnas söndagsledighet i ovana stadsmiljöer.

Inom sociologin tillämpas flera olika teorier för att beskriva och analysera samhällelig gemenskap. Jürgen Habermas använder t.ex. begreppen *systemvärld* och *livsvärld* i analysen av det civila samhället och Max Weber fyra idealtypiska former för analys av handling.⁶⁴ Utan att värdera eller ställa sociologiska teorier mot varandra väljer jag att utgå från den ofta citerade tyske sociologen Ferdinand Tönnies begreppspär *Gemeinschaft och Gesellschaft* i min beskrivning av processen *kommunens musiktradition*. Tönnies verk *Gemeinschaft und Gesellschaft* utkom 1887 och hade i sin första upplaga undertiteln *Abhandlung des Kommunismus und des Sozialismus als empirischer Kulturformen*.⁶⁵ Ferdinand Tönnies teori, som kontrasterar kollektivism mot individualism, betecknar idealtypiska begrepp av statisk och abstrakt karaktär. Framställningen skildrar även en historisk rörelse från *Gemeinschaft* till *Gesellschaft*. Ferdinand Tönnies bok betraktas som "en sociologisk klassiker med sekellång verkningskraft".⁶⁶ Begreppen används här för att beskriva och förstå de olika formerna och förutsättningar för det samhälle vari musikskolan växte. I det följande avsnittet återger jag några aktuella tolkningar av begreppet och anlitar dem därefter i analysen av min empiri

Gemeinschaft und Gesellschaft

Gemeinschaft och *Gesellschaft* (i fortsättningen G&G)⁶⁷ har inom sociologin blivit ett vedertaget uttryck för två olika former av samhällelig samvaro. *Gemeinschaft* betecknar en naturlig, ömsesidigt uppbyggd gemenskap t.ex. inom familjer, byalag eller religiösa trossamfund. *Gesellschaft* står för en artificiell ordning styrd av *homo oeconomicus*⁶⁸ t.ex. aktiebolag, "marknaden" etc. Begreppen används ibland substantivt (X är ett *Gemeinschaft*) och ibland beskrivande. Den

⁶⁴ Jürgen Habermas 1968/1984, sidan 52, Walter Reese-Schäfer 1998, sidan 36 ff.

⁶⁵ Utgiven i åtskilliga upplagor och nytryckningar. Den upplaga jag studerat trycktes 1991! Översatt till engelska 1955 av Charles P. Loomis: *Community and Association*; 1957 *Community and Society*, Amerikansk utgåva av Tönnies; 1963 *Community and Society*; Pocketutgåva av Tönnies 1957.

⁶⁶ Olof Petersson 1999, sidan 28.

⁶⁷ Johan Asplund diskuterar begreppspärets svåröversättbarhet. De flesta analytiker använder den tyska benämningen (1991 sidan 7 ff.).

⁶⁸ Jämför idéhistorikern Sven-Eric Liedmans klarläggande: "Den [bilden av *Homo oeconomicus*] innebär inte att en människa har intresse enbart av pengar och rikedomar. Betydelsen är vidare och med sofistikerad. Människan är ekonomisk – i strikt mening hushållande – i den mening att hon oförvillat och med klar blick kalkylerar om en framtid där hon vet vad hon själv önskar sig". (1997 sidan 335.)

fundamentala skillnaden mellan begreppen tolkar sociologen Johan Asplund: "Gemeinschaft är en naturlig och oplanerad social enhet, en organism; Gesellschaft är någonting uttänkt och konstgjort, en mekanism".⁶⁹ Ferdinand Tönnies ansåg att samhället alltmer präglas av Gesellschaft samtidigt som varje samhälle innehåller delar av båda begreppen.⁷⁰ Utgångspunkten är socialiteterna G&G som teoretiska begrepp, varandra helt uteslutande, men som aldrig kan uppträda i renodlade tillstånd var för sig. Johan Asplund löser denna konfliktsimplicerade presentation genom metaforen av en fixeringsbild som innehåller element från båda begreppen. Endast en bild kan uppfattas åt gången, båda kan inte ses samtidigt.

Gemeinschaft-förhållandet i sin mest utpräglade form - mellan mor och barn - utvecklas till mera komplexa förhållanden i ortens, byalagets, rörelsens eller andens gemenskap på landsbygden, i skrän, inom yrkesgrupper, folkkonst, folklore och folktro o.s.v. Marknaden som social funktion innefattas av Gesellschaft-förhållandet; här är människorna endast intresserade av varandra som personifieringar av utbud och efterfrågan. Andra former av Gesellschaft är konventionell artighet, storstadsliv och abstrakt vetenskapligt tänkande.⁷¹

Språket som mellanmännisklig form för förståelse är utpräglat i Gemeinschaft medan språket i Gesellschaft är instrumentellt, ett verktyg, menar Johan Asplund. Kontraktet, den affärsmässiga överenskommelsen, förutsätter att parterna förstår varandra och har ett gemensamt språk. Här kan Gemeinschaft sägas vara förutsättningen för Gesellschaft.⁷² Johan Asplund framhåller även att begreppsparet kan urskiljas i produktion och konsumtion av musik,⁷³ vilket ger min studie ytterligare dimensioner. Kan eller ska musik upplevas som organiskt och/eller mekaniskt kommunikationsmedel? Det kunde i så fall innebära att mamman som ammar sitt barn och därtill sjunger vaggvisor är en organisk företeelse (Gemeinschaft) medan populärmusikern, som låter sig påverkas av marknaden och den musik som säljer bäst, är Gesellschaft.

Gemeinschaft und Gesellschaft och musikskolans framväxt på 1940-talet

Den på 1940-talet alltmer tydligt framträdande politiska ambitionen att skapa positiva fritidsintressen för ungdomar kan sägas vara Gesellschaft som gynnade musikskolornas framväxt. Musikskolorna var också resultat av en organiskt framvuxen gemenskap initierad och driven av upplevelser hos eldsjälär. En fundamental drivkraft i Gemeinschaft hos de musikledare jag intervjuat utgöres av

⁶⁹ Johan Asplund 1991, sidan 67.

⁷⁰ NEC band 7 sidan 376.

⁷¹ Dag Østerberg 1991, sidan 20.

⁷² Olof Petersson 1999, sidan 68.

⁷³ Johan Asplund 1991, sidan 13.

deras upplevelser av musik i sin allra mest odefinierade form och allmänna inriktning samt möjligheten att dela dessa upplevelser. Jag observerar dessa tecken mot bakgrund av min egen förförståelse. Mitt musikengagemang har gett mig starka upplevelser samtidigt som jag fått dela dem med elever och delge dem musikens möjligheter. Torsten Erséus berättade dels hur han gladdes åt alla skolkonserterna och alla de 300 000 barn han "sagt hej till" och dels sin omtanke om kollegorna som behövde hjälp med att förmedla musiken i sin undervisning. Karl-Henrik Edström, musikanten som blev musikledare, mindes också helst musikuppvisningarna, när eleverna hade övat på sina uppgifter och det var fest. Även Kai-Åke Nilsson talar mycket om att övertyga politikerna och att visa barnen det han *tror* på – musiken i sig. KG Sundeck sammanfattade dessa intervju-tolkningar lika engagerat:

Musiken - ställer krav men ger belöning: den berikar vår ensamhet och vårt gemenskapsliv, ger oss skönhetsupplevelse, skaparglädje. Därför vill vi ge musiken åt ungdomen och vinna ungdomen för musiken.⁷⁴

Musikskolornas målbeskrivningar kan i vissa avseenden betraktas som Gesellschaft med utgångspunkt i kulturpolitikernas medvetna ideologiska och ekonomiska strävanden mot ett mål. Musikskolorna utgör enligt dessa politiker instrument för en värdefullare kulturell miljö i skolan och i musiklivet. Där argumenten för musikskolans undervisning är instrumentellt betingade, t.ex. att musikskolans undervisning hjälper till att träna matematiskt eller logiskt tänkande, blir även musikskolorna Gesellschaft. Dess motpol, Gemeinschaft, skulle i så fall utgöras av argument som betonar varaktig höjning av livskvalitet och musikskolan som fortsättning av folkrörelsernas traditionsbundna musikanvändning, i sin tur utmynnande i behoven av rekryteringsbas för sina ensembler.

Gemeinschaft är inte liktydigt med en ensemble bildad i ett begränsat kollektiv, t.ex. inom den obligatoriska skolan. I de fyra kommuner vars musikskoleframväxt jag studerat närmare, har man vissa perioder i etableringsfasen haft ensembler på olika spelmässiga nivåer på läroverken, alltifrån nybörjarensembler till prisvinnare. Generationslängden i ensemblerna var visserligen endast omkring tre år, d.v.s. elevtiden, men varaktigheten i dessa ensembler över tid är anmärkningsvärt kort. Ensembler sammansatta av deltagare utan gemensam ideologi och som dessutom saknar anknytning till kommunens övriga musikliv har tydligen svårare att bli beständiga. Jag tolkar dessa ensembler som en form av Gesellschaft.

Musikskolornas etableringsfas i G&G-perspektiv innebär övervägande Gemeinschaft. I Tranås och Kiruna kom initiativen och genomförandet från det

⁷⁴ Borås Tidning 1947-03-08. Detta citat återges i sin helhet på sidan 206.

mångfasetterade lokala musiklivet med inslag av tydlig ideologi. De flesta inblandade individuella insatserna kom från eldsjälarna som var engagerade i någon musikorganisation och som mer eller mindre uttalat förde dess talan. I Mörbylånga kan jag inte spåra något uttalat behov från musiklivets organisationer men det var i socknen Ottenby och hamnsamhället Degerhamn, där man på 1920-talet hade flera bruksorkestrar som instrumentalundervisningen startade. I Borås grundades initiativet av en ideologisk övertygelse hos KG Sundeck om musikens estetiska funktion och dess värde för ungdomar, även detta ett *Gemeinschaft*.

1990-talet

Beskrivningen av 1990-talets musikskoleframväxt med utgångspunkt i de fem ramfaktorerna i Frede Nielsens modell innebär att ramfaktorn diskurs kan betraktas som *Gemeinschaft* eftersom kulturpolitiker betonade musikskolorna som förutsättning för ett lokalt utvecklat musikliv och ökad livskvalitet. När musikskolorna likställdes med ämnet musik i den obligatoriska skolan och viktig för dess kulturmiljö eller ett led i en utbildning, är *Gesellschaft* dominerande. Institutionellt sett innebär detta att musikskolan i skolstyrelse är *Gesellschaft* och i kulturnämnd *Gemeinschaft*. Jag vill betona att tankesättet är teoretiskt, blandformer förekommer alltid.

Gesellschaft är tydlig när musikskoleföreträdare framhåller musikskolornas instrumentella möjligheter som lokaliseringsfaktor för industriföretag och inflyttningsgrund för barnfamiljer eller som medverkande i ett kulturliv som gynnar lokalsamhället i stort.

”Håll även känslorna inom budgetramarna”, tillrättavisades de engagerade musklärarna som förklarade för sin nedläggningshotande budgetberedning att de kände för och drevs av elevernas intresse. *Gemeinschaft* mötte *Gesellschaft*!

Gesellschaft får i musiksammanhang lätt en negativ klang och karaktär av motverkande faktor. Ett exempel på motsatsen är solistvalet i den lokala orkesterföreningen. Att engagera en populär instrumentalist ”känd från radio och TV” för att locka publik till konserterna var en mycket medveten och effektiv strategi i Borås.

När musikskolorna hotades av nedläggning skedde en diskursiv omprioritering av kommunledningars budgetberedningar i *Gesellschaft*. I mötet med musikskolornas tillskyndare förstärktes denna gruppidentitet i *Gemeinschaft* genom att elever, lärare, föräldrar och musiklivsföreträdare gick samman och förblev de starkare även efter att hoten var undanröjda. Ett gemensamt handlande är endast möjligt i ett organiserat kollektiv, menar Håkan Thörn.⁷⁵ Kollektivet konstrueras i första hand diskursivt genom utredningar, media och forskning. Detta kan illustreras i musikskolevärlden genom det sätt på vilket den kollektiva identiteten förstärks i manifestationer, dels de positiva när ensemblerna exponeras vid alle-

⁷⁵ Håkan Thörn 1997 sidan 71.

handa uppspelningar och konserter men också vid nedläggningshot då medierna tacksamt förmedlade alla misshagsyttringar och lät de angripna politikerna gå i svaromål. Grunden för politiska ställningstaganden var bristande ekonomiska förutsättningar tillsammans med ett regelverk som främjade skolor men ej musikskolor.

Musikskolornas brinnande förvaltare är en utpräglad och lyckosam blandform av G&G där ideologisk kraft kombineras med instrumentell styrka. De är drivna av sitt intresse för eleverna och känner väl till de byråkratiska vägarna.

Den omfattande mediala positiva uppmärksamheten i samband med musikexporten som tidigare refererats⁷⁶ skapade goda förutsättningar för musikskolorna även på lokal nivå. Sammantaget kan musikskolornas framväxt på 1990-talet beskrivas genom följande schematiska uppställningar:

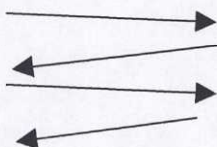
- kommunernas musiktradition, formad av folkrörelserna, utvecklade musikskolor (Gemeinschaft) som på 1990-talet mötte en samhällsordning (Gesellschaft) som inte längre hade tillräcklig med (skatte)penningar för musikskolorna
- vid detta hot reagerade musikskolornas avnämare (Gemeinschaft) som övertygade beslutsfattarna
- sedan inträffar det att musikmarknaden (Gesellschaft) insåg värdet (!) av musikskolorna vilket ytterligare stärkte dess ställning.

Gemeinschaft

Etablering 1940-talet

Reaktion - Manifestation

Konsolidering

Gesellschaft

Nedläggningshot 1990

Marknad

Jag har nu i några kommuner kunnat konstatera hur musikskolan vuxit fram dels i 1940-talets etableringsfas och dels under det turbulenta 1990-talet. Mekaniserna bakom denna utveckling förklaras dels i avsnittet om behov och motiv och dels i det om G&G. Såväl subjektiva som objektiva motiv på olika nivåer; individuella, organisatoriska och samhälleliga är vidareförda i Gemeinschaft och Gesellschaft. Motiven på 1940-talet kan sägas vara samhällsbetingade medan på

⁷⁶ Se sidan 245.

1990-talet framväxten mer styrdes av mångfald och individanpassning. Denna förändring ska jag nedan betrakta i perspektivet värderingsförändringar.

Värderingsförändringar

G&G har enligt sociologen Håkan Thörn en ambivalent innebörd som ger uttryck för både statisk idealtypisk karaktär och evolutionistisk rörelse från *Gemeinschaft till Gesellschaft*,⁷⁷ t.ex. för att skildra folkrörelsernas framväxt i det gamla agrarsamhället mot det moderna industrisamhället. Enligt sociologisk funktionalistisk modell kännetecknas det gamla samhället av få och diffusa enheter med få roller mellan vilka solidariteten främst är vertikal; far - son, husbonde - dräng o.s.v. Det moderna samhället har däremot många och specialiserade enheter, där solidariteten är horisontell mellan grupper i samhället t.ex. församlingen, logen och fackföreningen.⁷⁸ G&G har också blivit ett uttryck för en sammanfattning av det gamla och det nya i förändringsprocessen där industrialiseringen, urbaniseringen och demokratiseringen inte var isolerade fenomen utan ingick i en omvälvande förändring av samhällets själva grund. Historikern Sven Lundkvist framhåller i sin folkrörelsehistoria att utvecklingen var successiv och att de båda samhällsformerna förekom parallellt. Sociologerna beskriver ofta samhällets utveckling i termer av tradition och modernitet där människans frigörelse har inneburit att den *följande* människan ersatts av den *väljande*. Den följande leds av normer och roller (*Gemeinschaft*) medan individualisterna utvecklat sina argument för den fria, obundna individen (*Gesellschaft*).⁷⁹

Anthony Giddens beskriver G&G som ett uttryck för intimitetens omvandling; från de traditionella ordningarnas gemenskap mot det moderna livets operosonlighet.⁸⁰ I sin analys av den modernitetens slutfas vi nu upplever,⁸¹ ofta benämnd postmodernismen, menar Anthony Giddens att den sociala utvecklingen för oss mot en ny och välavgränsad social ordning med olika benämningar; t.ex. informations- eller kunskapssamhället. De gamla formerna för gemenskap med stort utrymme för personliga relationer bryts enligt Anthony Giddens ner i de moderna samhällena. Vänskapen institutionaliserades i blodbrödraskap och vapenbrödraskap. Motsatsen till "vän" blev inte längre "fiende" eller "främling" utan snarare "bekant", "kollega" eller "någon jag inte känner". Heder ersätts av lojalitet och ärlighet med autenticitet. Privatsfären har avinstitutionaliserats när byråkratisk storskalighet blev tongivande i ett trögmanövrerat "masssamhälle" medan den offentliga sfären överinstitutionaliserats. Intimitetens omvandling

⁷⁷ Håkan Thörn 1997 sidan 69.

⁷⁸ Sven Lundkvist 1977, sidan 12 ff. och 219.

⁷⁹ Olof Petersson 1999, sidan 41 ff.

⁸⁰ Anthony Giddens 1996 (1990), sidan 111.

⁸¹ Moderniteten växte fram från 1600-talet (a.a. sidan 13).

innebär en satsning på självförverkligandet. ”Resultatet är att det personliga livet har tunnats ut och förlorat sina fasta referenspunkter - det finns en vändning inåt mot subjektiviteten, och mening och stabilitet söks i jaget.”⁸²

Utvecklingen från klasspolitik till identitetspolitik har pågått i de flesta västländer, hävdar statsvetaren Erik Åsard, i en kommentar till en aktuellt bok i frågan.⁸³ I skiftet från klasspolitik till identitetspolitik med livsstils- och identitetsfrågor framträder proteströrelser som koncentrerar sig på enskilda sakfrågor som ”anarkistiska raveaktivister, rörelser för funktionshindrade, för sexuella minoriteter och miljökämpar som motsätter sig bilar och nya vägbyggen”. Sverige har identitetsrörelser men ingen etablerad identitetspolitik, menar Åsard.

Min utgångspunkt är också maktutredningens slutsatser om hur dagens svenska samhälle utvecklas bort från det samhällscenterade demokratiidealet mot det individrelaterade.⁸⁴ Religionssociologen Thorleif Pettersson diskuterar i sammanhanget sociologen Ronald Ingleharts teori om *den tysta revolutionen* enligt vilken utvecklingen går från en hög värdering av materialistiska trygghetsvärden till en hög värdering av postmaterialistiska frihetsvärden.⁸⁵

Välfärdsutvecklingen innebär ökade möjligheter till individuellt självförverkligande medan materiell och fysisk grundtrygghet värderas mindre. De grundläggande värderingarna hos en människa formas enligt Ingleharts socialisationshypotes tidigt i hennes liv och följer med under resten av livet. Barn- och ungdomstiden påverkas av det omgivande samhällets värderingar.⁸⁶ Förändringstakten är långsam, odramatisk och successiv och går inte från den ena till den andra ytterlighetspolen. Inglehart utgår ifrån dels att det materiella välståndet har ökat, del att världskrigens fasor inte längre föreligger, dels att den allmänna utbildningsnivån höjts samt dels att massmedia spelar en allt större roll. Detta innebär bl.a. att livsstilsfrågor och självförverkligande får större utrymme i den politiska debatten som leds av olika intressegrupperingar mer än den politiska eliten.

Samhället har under den perioden i framväxten av musikskolor jag beskrivit alltså upplevt en värderingsförändring. På vilket sätt har musikskolorna, efter att de etablerats, blivit påverkade av denna värderingsförändring, vad värderas, hur och av vem? Jag utgår från iakttagelser av de nationella perspektiven som framgått av utredningsstudierna, musikskolornas måldokument i de fyra kommunerna

⁸² Peter Berger, *The Homeless Mind*, New York, 1973, citerad i Anthony Giddens, 1996, sidan 111.

⁸³ Tim Jordan & Adam Lent, (red) *Storming the Millennium, The New Politics of Change*. Lawrence & Wishart, London, 1999. Erik Åsard är chef för Svenska institutet för Nordamerikastudier vid Uppsala universitet. Artikeln är publicerad i *Dagens Nyheter* 2000-03-01 sidan B5.

⁸⁴ SOU 1990:44.

⁸⁵ Thorleif Pettersson 1988, sidan 12. Ronald Inglehart gav ut sin bok ”*The Silent Revolution*” 1977.

⁸⁶ Thorleif Pettersson 1988, sidan 19.

och den kulturella miljö i vilken de tillkom. Först något om hur jag använder begreppen i sammanhanget.

I första hand undersöker jag de kommunala musikskolorna som jag tidigare definierat *frivillig, organiserad musikundervisning helt eller delvis finansierad med kommunala medel på lokal nivå*.⁸⁷ Genom musikskolornas alltmer autonoma karaktär inom ett kommunalt musikliv blir den gemensamma nämnaren, musikens estetiska⁸⁸ dimension, dess egenvärde, också betydelsefull.

I musikskolornas målsättningsdokument formuleras målen för verksamheten. De kan även tolkas som uttryck för en samlad politisk värdering. Jag betraktar även en viljeinriktning – ambition – som värdering. När flera ambitioner möts, t.ex. i ett budgetförslag, leder detta till prioritering – i sig en värdering.

De nedläggningsshot som till stor del drabbade musikskolorna i början av 1990-talet var ofta resultat av en politisk prioritering. Med begränsade ekonomiska resurser tvingades man välja och därmed göra en värdering. Jag har emellertid inte i någon kommun kunnat avläsa annan grund för prioritering än att obligatorisk och lagstyrd verksamhet måste gå före frivillig. Jag vill något uppehålla mig kring bakgrunden till dessa prioriteringar. 1991 blev grundskolan kommunal. Det innebar att förhållandet musikskola – grundskola förändrades. Skillnaderna frivillig – obligatorisk uppfattades minska alltmer och de olika skolformerna kom närmare varandra. Den obligatoriska skolan styrs sen dess av nationella mål till grund för kommunens skolplan som bryts ner och konkretiseras av verksamhetsplaner på skolenheten. Eleverna har skolplikt och garanteras viss undervisningstid genom läroplanen, som också är tydligt formulerad i termer av vad eleverna ska kunna efter fem och nio år i skolan. Detta innebär också att kommunerna, trots större frihet, ändå är ålagda att hjälpa eleverna att nå målen. Genom de nya läroplanernas möjligheter att integrera musikskolans undervisning inom skolans ram är det inte längre självklart att musikskolan ska utgöra något man väljer bort för att den inte är obligatorisk.⁸⁹ En annan sak är att kommunernas ekonomiska förutsättningar styr politikernas möjligheter att förverkliga sina intentioner.

Familjen står enligt statsvetaren Olof Petersson i centrum för Gemeinschaftssamhället, där banden mellan människorna grundas på personlig bekantskap, närhet och vänskap. Samhällets typiska former utgörs av släkten och byn, där människornas tankevärld skapas av sedvanor, deras nedärvda föreställningar och religiösa tro. Förhållandet mellan invånarna i en Gemeinschaft regleras av dess inbördes positioner. Det är den traditionella, patriarkala familjen som stått mo-

⁸⁷ Jag diskuterar begreppet på sidan 4.

⁸⁸ Musikundervisningens estetiska dimension diskuteras bl.a. i Bertil Sundin 1989.

⁸⁹ Ett detaljerat förslag till musikskolans integration i grundskolan har jag utarbetat på uppdrag av Herrljunga kommunstyrelse (Torgil Persson 1985).

dell. Relationerna mellan människorna i Gesellschaft utgår däremot från frivilliga avtal, förhandlingar och ömsesidiga överenskommelser. Olof Petersson sammanfattar polariseringen mellan kollektivism och individualism ”Den ena modellen säger: gemenskapen först, individen sedan. Den andra modellen säger: individen först, gemenskapen sedan.”⁹⁰ Den första modellen syftar alltså på Gemeinschaft och den senare på Gesellschaft. Jag betraktar nedan musikskolorna dels 1940-talet och dels på 1990-talet i detta perspektiv.

Gemenskapen först – individen sen

Det var vid tiden före musikskolornas initierande i första hand musiklivet som prioriterades; ett kollektivt, inte ett individuellt intresse. Jag har i kapitel 4 ovan visat hur musik fick ett instrumentellt värde i frikyrko- och nykterhetsrörelsernas verksamhet och hur musiken blev ett uttryck för en gruppidentitet genom en gemensam ideologi i arbetarrörelsen. Ja, till och med i sådan utsträckning att kommunala bidrag till *icke* idéburen ungdomsverksamheter ifrågasattes.⁹¹ Statliga utredningar på 1940-talet framhöll amatörmusicerandets värden, tillgängliga i studieförbundens musikcirkelverksamhet. I 1944 års folkbildningsutredning medgav man dock möjligheter att inom musikcirkeln ram enskilt handleda elever om det ansågs nödvändigt för cirkelns samspel.⁹² I övrigt präglas musikskolebildningens etableringsfas av grupptänkande. I utredningar, målsättningar och tidsningsartiklar talas om ungdomen, elever, ensembler men sällan om de enskilda individerna.

Ett belysande exempel utgörs av musikledarbiografen om Göte Hultén ovan.⁹³ När ABF-körens insatser vid fackmöten blev mer angelägna än den konstnärliga ambitionen inför konserter avgick körledaren. Myten om den avundsvärde musikern som fått sin hobby förvandlad till yrke får i efterhand sin förklaring i berättelsen om hur musiklärarjobbet ersatte det monotona och slitsamma arbetet i den själsdödande fabriksmiljön. Gemensamt för dessa exempel är hur uppskattningen av musikens egenvärde på ett individuellt plan fick konsekvenser på ett samhällsligt plan.

Målet för den allmänna skolans instrumentalundervisning angavs ofta vara den kulturella miljön i skolan mer än individens förkovran. Genom instrumentalundervisningen skulle på detta sätt skolans musikundervisning kompletteras. Eleverna skulle spela ett instrument *både för egen och andras glädje*. Målet framställdes till en början som intressestimulerande och först senare som ett medel för positiv fritid, social samvaro och musiklivets rekryteringsbehov.

⁹⁰ Olof Petersson 1999, sidan 27.

⁹¹ Samtal med före kommunalrådet Bengt Ryberg 1997-10-11 och 2000-10-23.

⁹² Jämför sidan 97.

⁹³ Jämför sidan 86.

Den estetiska värde dimensionen hos musik i allmänhet nämns i flera sammanhang; man talar om god och intresseväckande musik, om hur elevernas musikintresse skulle höjas genom värdefulla och betydande musikverk och att musiklivet skulle höjas genom professionalisering och samordning av musiklivets ledning. En tydlig önskan om enskild undervisning framförs i skolans yttrande över förslaget till en skolorkester i Tranås: "Dessutom kan det, som förut antytts, icke bli tal om att endast samla elever till en och annan samspelning i veckan, utan här krävas individuella lektioner på respektive instrument".⁹⁴

Musiklivets behov av rekryteringsunderlag var i flera kommuner utgångspunkten för ett musikpedagogiskt tänkande och ansvarstagande. Genom att anställa musikledare samordnades och professionaliserades musiklivet. Samma uttryck användes; musiklivet skulle genom musikledaren *höjas*. Dessutom behövde musiklivet musikanter formade i en musikskola.

Individen först – gemenskapen sen

Musikskolornas undervisning på 1990-talet var individuellt inriktad. Målsättningarna formulerades ofta med tillägget *utifrån individuella förutsättningar* även om man angelägen om att nå alla. Man var lika mån om den presumtiva publiken och "husbehovsmusikanterna" som de elever som hade yrkesambitioner inom musikområdet.

Kommunens musikliv framhölls som mottagare av musikskolans elever, men mer ur elevens synvinkel än musiklivets. Dessutom var man i kommunledningarna alltmer medvetna om vikten av att ha en lockande musikskola som argument för både familjer och företag som flyttade från en kommun till en annan.

De nationella⁹⁵ attityderna till musikskolorna som präglade 1990-talet är entydigt positiva. I flera statliga utredningar, grundade på undersökning främst av Statens kulturråd, talas om musikskolorna som fundamental grund för svenskt musikliv. Uttalanden från eldsjälarna bland musikskolans interna och externa grupperingar visar att musikskolorna framstår som samlande och traditionsbärande inslag i kommunernas musikliv. Dagspressens insändare vittnar om musikskolorna som viktig förutsättning för elevernas fritid och utbildningsmöjligheter. I slutet av 1990-talet fick musikskolorna stor positiv medial uppmärksamhet och rollen som betydelsefull faktor för den lyckade svenska musikexporten. Flera undersökningar, där eleverna fått tillfälle att medverka, har studerat hur undervisning enskilt eller i grupp värderats. Gruppundervisningens sociala faktorer har framhållits.

1990-talet måldokument för musikskolorna har en delvis annan karaktär än vid 1940-talets musikskolestart. Målbeskrivningen blev mer som en politisk viljetrytning och programförklaring. Målen presenteras dels i varje års budget-

⁹⁴ Bilaga 3 sidan 395.

⁹⁵ Se sidan 5.

skrivning och i vissa kommuner som underlag även vid utvärdering och innebar mer ekonomisk styrning än tidigare. De fyra kommunernas aktuella målsättningar innefattar både egenvärden och instrumentella värden.⁹⁶ Egenvärde betecknar här något som är bra i sig och instrumentellt värde ett medel till något bra eller som har detta som konsekvens.⁹⁷ Jag tolkar dessa målbeskrivningar som uttryck för värdering i tre avseenden, för a) målgrupp, b) syfte och c) andra effekter.

Målgruppens begränsning uttrycktes i generella termer där intresse och förmåga avsågs vara självreglerande. Det innebär att även om den kommunala likställighetsprincipen gällde så fordrades dessutom intresse och förmåga hos eleverna. Föräldrars bristande tradition och/eller ekonomiska förutsättningar låg troligtvis till grund för ännu ett värderingsinstrument.

Syftet med den musikundervisning musikskolorna på 1990-talet förmedlade till sina elever hade stor spännvidd. Från allmångods till yrkeskunskaper med tillägget *med stor individuell anpassning*. Kommunernas musikliv var ofta nämnda som mottagare av de breddade rekryteringsunderlag som musikskolan förväntades skapa.

Andra effekter kunde vara att stärka kommunens identitet genom dels musiklivet i alla dess former och dels alla skolformer för samverkan. Dessutom uttrycktes förhoppningar om musikskolan som lokaliseringsfaktor även i målbeskrivningarna.

Avslutande kommentar

Uppfattningen om instrumentalundervisningen under första hälften av 1900-talet präglas av kollektivism. Undervisningen ägde till största delen rum ensemble- eller gruppvis. Målgruppen utgjordes av kollektiv som "ungdomen" eller kategoriserade elevgrupperingar som "värlartade barn med starka bröst och friska tänder". Syftet berörde på samma sätt ungdomen eller musiklivets organisationer och ännu oftare "musiklivet" som skulle "höjas". På 1990-talet var uttryckssätten annorlunda. Undervisningen skulle utgå ifrån och tillrättaläggas för "vars och ens förmåga". I allt större utsträckning organiserades undervisningen i gruppformer, som Musse Combo, Suzuki, gitarr- och slagverksensembler på ett sätt som inte existerat tidigare. Ofta angavs syftet med dessa undervisningsformer vara ett hänsynstagande till den enskilde eleven, glädjen i både spelet och samvaron framhölls. Även 1990-talets instrumentella tänkande påverkade musikskolorna. Argumenten formulerades därvid i termer av lokaliseringsfaktor eller ökad kreativ, kognitiv och logisk förmåga.

En tydlig värderingsförändring i kommunernas musiktradition är avläsbar. Med vetenskapen om värderingsförändringen som ägt rum i samhället under mot-

⁹⁶ Bengt Molander 1990, sidan 258.

⁹⁷ Gunhild Hammarström gör i (1995) en översiktlig genomgång av värdebegreppet.

svarande tid anser jag det angeläget att diskutera om förändringen enbart avser musikundervisningen i musikskolorna eller om skillnaden utgör samhällets förändrade sätt att värdera. Är det fråga om värderingsförändring av musikskolorna eller en samhällsförändring? Tydligast är skillnaderna i attityderna till ungdomsmusiken, här kallad rock och pop. Gossmusikanterna i 1900-talets början fick förbinda sig att inte använda de lånade instrumenten till dansmusik, den musik politikerna ansåg vara saneringsobjekt ännu på 1960-talet. Rock och pop förekom i flera former i 1990-talets musikskola. Projekt eller rock-klubbar hade oftast egna kommunalt subventionerade lokaler enligt samma argument som tidigare i musikskolehistorien; att värna ungdomens positiva fritidsintressen. Här kan finnas ytterligare en skillnad inbyggd mellan de subjektivt individuella verkligheterna hos 1940-talets värderare och de objektivt sociokulturella verkligheterna formade i den nyfödda ungdomskulturen.

Värderingarna har fått en kvantitativ dimension. Musikskolornas kvantitativa omfattning har jag inte berört annat än i utvecklingen från enstaka musikskolor i landet till att i stort sett samtliga kommuner erbjöd någon form av kommunal musikundervisning. Landets ca. 10 % invandrare saknar dagens musikskoleföräldrars tradition och erfarenheter från den unika skolformen som musikskolan idag utgör och ställs därmed utanför den gruppidentitet som den kommunala musiktraditionen har skapat. Men ändock har i flera decennier en mycket stor del av landets befolkning upplevt musikskola i någon form på något sätt. Följden blir att varje uttalande, varje värdering på 1990-talet grundas på självupplevd verksamhet i helt annan utsträckning än för några decennier sedan.

Ungdomars fritidsintresse har tjänat som argument för musikaktiviteter i olika former under hela 1900-talet, till en början med syftet att stödja folkrörelsernas körer och musikkåror och senare även som grund för musikskolan som en del i ett kommunalt musikliv. Den kritik som riktats mot musikskolorna har avsett inriktning och omfattning eller att avgiftssystem utestängt elever med befarad nivellering som följd. Dessa argument har dock inte ens varit synliga vid de nedläggningsshot jag observerat.

Argumenten för musikskolorna som ungdomars positiva fritidsintressen och fundament för musiklivet har bestått. Kommunernas musiktradition har genom musikskolorna fortsatt att utvecklas, även kvalitativt. I slutet av 1990-talet tillkom argumentet att musikskolorna gynnade landets musikexport. Huruvida denna värdering av nationell karaktär har påverkat kommunpolitikernas attityd till sina musikskolor får framtiden utvisa.

En värderingsförändring har ägt rum, men den har mer präglat samhället utanför musikskolorna än förändrat synen på den frivilliga musikundervisning som subventionerats av kommunala medel, det vill säga den institution vi idag kallar den kommunala musikskolan. De samhälleliga värderingsförändringarna under 1900-talet har gynnat utvecklingen av de kommunala musikskolorna i flera avse-

enden, men musikskolorna har som institution inte på samma sätt som den allmänna skolan och dess läroplaner varit föremål för värderingsförändring.⁹⁸

Slutord

Denna avhandling har beskrivit framväxten av några kommuners musikskolor och mekanismerna bakom deras utveckling. De kommunala musikskolor jag undersökt har vuxit fram genom organisk samverkan i en kommunal musiktradition där folkrörelsernas och musiklivets ensembler och deras eldsjälars spelat en avgörande roll. Där musiken dessutom haft en funktion i harmoni med gemensamma värderingar och i takt med samhällets föränderlighet, har nya organisationsformer vuxit fram som i sin tur förstärkt och förnyat funktion och ideologi. Min sammanfattande slutsats är följande:

En musikskola, byggd på det lokala musiklivets tradition och i ständig förändring med utgångspunkt i tydlig funktion, inifrån styrd av elevernas motiv och eldsjälares engagemang, utifrån av målsättning formulerad efter musiklivets behov och ideologier har såväl livskraft som utvecklingspotential.

Musikskolornas framtid

Nyckelorden i musikskolornas fortsatta framväxt är mot bakgrund av ovanstående också reflexivitet – flexibilitet – globalisering.

Under min musikledartid har jag alltid utgått från musikskolans roll som en del av kommunens musikliv, det musikliv som vi just då var mitt uppe i. Däremot anade jag inte vilken stor betydelse även tidigare musikliv i kommunen hade. Traditionens betydelse för musikskolornas framväxt är väsentlig även i planeringen av musikskolornas fortsatta utveckling. Genom att reflektera över denna tradition skapas en medvetenhet att fortsätta bygga det musikliv musikskolorna medverkar till att skapa. Jubileer, avtackningar, omorganisationer o.s.v. är tillfällen till denna form av återspeglning av musikskolans verksamhet.

Självförverkligandet blir allt viktigare för många människor. De körer i landet, bl.a. i Göteborg och i Borås, som inbjuder alla de som inte kan men så gärna vill, *Jag-kan-inte-sjunga-körer*, har väckt ett enormt intresse. Hundratals nya körsångare skapar en nytändning av den redan så omfattande folkrörelsen körsång. I Borås finns även *Jag-kunde-spela-orkester* för alla de som övergett sin musikantkarriär. Samtidigt ökar kraven för rekrytering även till amatörmusikens ensembler i takt med att landets professionella musikliv utvecklar sin standard. Följden blir att rekryteringen till musikhögskolorna möts av större intresse men ställer även större krav. De kvalitativa kraven ökar samtidigt med bredden av underlaget. Det innebär krav på en pedagogisk anpassning i en allt snabbare takt. Sammantaget innebär detta att kraven på flexibiliteten ökar. En regelbunden ut-

⁹⁸ Läroplansutvecklingen finns sammanfattad bl.a. i Börje Stålhammar, 1995 sidan 79 ff.

värdering och omprövning av musikskolornas målsättning torde ligga i allas intresse.

Utblicken mot framtiden sker i följande avsnitt dessutom med hjälp av värderingar hos 70-talisterna, som redan utgör en stor del av denna generations bestämmare.

I rapporten *70-talister* av framtidsforskarna Åke E Andersson, Thomas Fürth och Ingvar Holmberg⁹⁹ har under fyra år 4 000 ungdomar i 20-årsåldern fått svara på frågor om samtid och framtid, värderingar och förväntningar. Frågorna i enkäten har bl.a. berört politik, utbildning, yrkes- och familjeliv. Framtidsforskarna menar att unga människors värderingar inte bara är en spegel av nuet, utan även en föraning om framtiden. Samhällsutvecklingen innebär att det materiella industrisamhället nu ersätts av ett postmaterialistiskt, där internationalism, rörlighet och uppgörelse med de gamla politiska strukturerna är kännetecknen.¹⁰⁰

Enkäten visade att utbildning och arbete värderas högt, medan är fritiden inte viktig, d.v.s. fritid kan inte länge kompensera ett tråkigt och tungt arbete.¹⁰¹ Det hierarkiska systemet accepteras inte och det blir viktigare att göra något intressant än att bli något "fint". 1960-talets strukturella kulturpolitik, som stadfästes 1974 blev den stora kompromissen som skulle knyta samman folkhemskulturen och intresset för det nationella. Ungdomarna var emellertid mer vakna för förändringarna i samhällsstrukturen med ett allt större internationellt intresse och engagemang. Nya folkrörelser uppstod; tåggluffandet, FNL- och Vietnam- och dansbandsrörelserna och allt större och fler festivaler. Ett nytt, informellt och föga stabilt kulturliv utvecklades som mer byggde på självorganisation. Enkäterna visade att nära 60 % av ungdomarna föredrog temporär eller på annat sätt informell kultur framför den permanenta/formella. Inom kulturområdet var det musik-, riks-, regionteatrarna och symfoniorkestrarna som fick det lägsta stödet. Framtidsforskarna drog slutsatsen att om det kommunala kulturlivet ska rekonstrueras för att passa den nya tiden, så bör man söka sig över mot kulturhus med en kärna av bibliotek och museum med anpassningsbara lokaler för annan verksamhet. Ungdomarna är alltså mera orienterade mot ett fritt kulturliv än mot stöd till folkrörelser, institutionsteater och andra permanenta institutioner.

Denna flexibla inställning kommer mycket tydligt till uttryck när ungdomarna möter IT-samhället. De anammar snabbt tekniken men förändrar dessutom även attityderna när det gäller hur hela näringsområden växer fram och kullkastar in-vanda beteenden. Millennieskiftet ökade denna turbulens och skapade oro inom traditionella och trygga områden. Inte minst påverkar datorn som medium formerna för att producera, konsumera och distribuera musik. I IT-samhället suddas

⁹⁹ Åke Andersson & Thomas Fürth & Ingvar Holmberg 1993.

¹⁰⁰ Åke Andersson & Thomas Fürth & Ingvar Holmberg 1993, sidan 82.

¹⁰¹ Åke Andersson & Thomas Fürth & Ingvar Holmberg 1993, sidan 56.

nationella gränser ut. För att möta den allt växande globaliseringen inom alla områden tror humanekologen Emin Tengström på folkbildningen som får en ny uppgift att:

finna former för att motväga det amerikanska inflytandet på den kulturorienterade underhållningen, samtidigt som det blir viktigt att dra skarpare gränser mellan information och underhållning och mellan ren underhållning och sådana kulturaktiviteter som förmår öppna ögonen för det som är annorlunda. Det finns idag en meningsstörande tendens att söka utplåna skillnaderna emellan information och kunskap, information och underhållning, underhållning och kultur.¹⁰²

Globaliseringen innebär även hur våra livsbetingelser påverkas bland flera andra faktorer även av invandring. Jag har tidigare berört möten mellan invandrade kulturer och våra och vad detta innebär i formandet av identiteter.¹⁰³ Musikkolor som en form av folkbildning får här en uppgift att på ett naturligt sätt införliva vår svenska musikkultur som en förlängning av kommunens musiktradition hos de invandrande familjerna. Som tidigare framgått behöver detta inte enbart innebära att invandrarna tillägnar sig en svensk kultur utan i lika hög utsträckning identifierar, erkänner och förstärker den egna. En process med enbart vinnare men oerhört mödosam.

Detta styrks av Emin Tengström som målar upp en framtid, där politiska ställningstaganden präglas av genomtänkta livsstrategier som söker finna vägar till upplevelser av meningsfullhet och autenticitet.

Till sist uppslag till några projekt som jag finner mest angelägna i det utforskade musikskolefältet.

Några projekt i avhandlingens förlängning

Musikskolornas eldsjälarna och dess brinnande förvaltare har mycket att berätta. De har stor del i framväxten av musikskolorna som unik skolform och som fundament i landets musikliv. Under avhandlingsarbetet har jag mer och mer insett värdet av deras betydelsefulla insatser. I utsatta lägen, t.ex. vid nedläggningsshot, har deras roller varit avgörande samtidigt som deras åsikter åsidosatts och blivit betraktade som partiska. Å ena sidan anses de värna om sina egna jobb men å andra sidan har de unik kompetens för att bedöma och berätta om elevernas reaktioner, deras motiv, behov, förväntningar och krav. Är det möjligt att skilja på självbevaringsdriften hos eldsjälarna och de krafter eleverna sätter igång? Musikskolornas elever är hela verksamhetsidéns huvudsakliga målgrupp som inkluderar invandrarnas barn och alla de med huvudintresse rock och pop. I förhållande till alla dessa elever finns allt för få studier som speglar *elevernas* drivkrafter. Jag bedö-

¹⁰² Emin Tengström 1998, sidan 106.

¹⁰³ Torgil Persson 1999.

mer ett dylikt projekt som fundamentalt i forskningen om musikskolornas framtid.

Flera vetenskapliga verk har sin utgångspunkt i storstädernas mångfasetterade musikliv.¹⁰⁴ Det tillgängliga empiriska materialet är här rikligare än i landsortskommunerna. Med närheten till de stora dagstidningarna har musikadministrativt verksamma eldsjälur dokumenterat musiklivet i en helt annan omfattning än på landsorten. Arbetssätten i mindre kommuners musikskolor har säkerligen varit lika framgångsrika utan att de därför fått motsvarande uppmärksamhet på nationell nivå. Mig närlående exempel är musikskolorna i Halmstad, Fristad, Vänersborg och Gislaved.

Under arbetet med avhandlingen har det vuxit fram en hypotes om att förhållandet mellan musikskolan och kommunens musiktradition är beroende av kommunens storlek; ju större kommun desto mindre betydelse har förhållandet musikskolan - musiklivet.¹⁰⁵ Om hypotesen kan verifieras, vilka konsekvenser får den för framtida planering? Till hjälp för den analysen blir begreppet *Gemeinschaft und Gesellschaft* särskilt intressant i studiet av kommunens musiktradition. *Gesellschaft* utgår från storstaden med dess flyktiga förbindelser mellan främlingar i ett samhälle som präglas av ett system av ömsesidiga byten styrt av rättsregler och yttre sanktioner. Samhället i *Gemeinschaft* har utgångspunkt i familjen med förlängningen i släkten, bekantskapskretsen, föreningen, byn o.s.v.¹⁰⁶ De kommunala musikskolorna har ju tillskrivits stor betydelse även för ett nationellt musikliv. Bärs detta utbildningsansvar upp av de små kommunerna, eller är förhållandet enbart diskursivt betingat av i vilken utsträckning media uppmärksammar musikskolorna respektive musiklivet?

Regionalt musikliv till grund för regionala musikskolor har avgränsats i min avhandling. Den lokala musiktraditionens betydelse för arbetet i länsmusikstiftelserna väcker mot bakgrunden av min studie förnyad nyfikenhet. I arbetet med musikskolornas framväxt har jag kunnat konstatera hur kommunens musikliv "spelat med". Jag har beskrivit hur traderingen överförts mellan generationerna och hur behovet av musikanter i kommunens ensembler påverkat musikskolornas framväxt. Resultatet av min studie kan beskriva förhållandet mellan musikskolorna och kommunens musikliv:

På 1940-talet utvecklade kommunernas musikliv musikskolorna som på 1990-talet utvecklade kommunernas musikliv.

¹⁰⁴ T.ex. Martin Tegen 1955, Anders Carlsson 1996, Olle Edström 1996 och Jonas Gustafsson 2000.

¹⁰⁵ Jämför Ronny Lindeborg 1999 och Ragnar Sundstedt 1998 som båda behandlar Stockholms musikskola och dess framväxt.

¹⁰⁶ Olof Petersson 1999, sidan 28.

Min avhandling slutar visserligen här men genererar ständig nya frågeställningar. Kan kunskapen om musiktraditionen användas i kommunens musikplanering som inkluderar musik- och kulturskolor? Har kommunernas musiktradition påverkats av länsmusiken? Vad händer om traderingen av kommunens musikliv hanteras regionalt? På vilka sätt påverkar värderingsförändringar i samhället denna utveckling? Under min tid i Musik i Väst hävdade jag att något regionalt musikliv inte existerade, endast lokala musikliv. Kan tesen bekräftas? Interagerar kommunens informella musikliv med dess formella?¹⁰⁷ Och så vidare.

¹⁰⁷ Jämför sidan 369 om 70-talisternas värderingar.

Summary

Part 1: Points of Departure

Chapter 1: Background, Aims and Material

The unique Swedish municipal music schools appeared during the 20th century and developed into a condition for Swedish music often testified to. At the beginning of the 1990s, however, 67 % of all music schools in the country were faced with threats of closing, mostly due to lack of funding. The frequent violent reactions to this threat led to a reassessment of conditions, so most threats of closure were not carried out. The reaction revealed the widespread local support the music schools had in their municipalities.

The main aim of this dissertation is to describe the growth and turbulent 1990s of municipal music schools, departing from a few selected districts, inter alia Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås. The main weight of the dissertation lies in an historical dimension.

In the course of 40 years I have experienced the development of music schools, as teacher and as head of music. Against the background of my aims I attempt to understand how and why municipal music schools appeared at the middle of the century, and compare these observations to the reactions the music schools met with in the 1990s.

The search for facts has been carried out both diachronically and synchronically. Diachronically, the music of popular movements, music organizations, and schools are described from the turn of the century 1900 up to the establishment of music schools around the 1940s. The interaction of these music activities at the time of the establishment of music schools is described through synchronic means.

Chapter 2: Theoretical Perspectives and Method

With my previous experience as a foundation, I have applied a hermeneutic view, principally in the reading of records and reports preparing the founding of music schools in local government. Support for the use of this previous experience was given by the science theorist Håkan Törnebohm and his discussions of fundamental prerequisites for theoretical research. I use the concept of *research paradigm* to warrant my own participation in an objective illumination of a field of research with which I myself have been so strongly involved.

According to the main theory of the dissertation, Fred Nielsen's interrelational research model, music teaching is surrounded by a number of framing factors he calls discourse, rules, economy, institutions and external actors. From this per-

spective, the material for the dissertation, which consists of a large collection of newspaper items, interviews, extracts from minutes and official reports of both state and local government, is analysed.

Chapter 3: My Previous Understanding

My experience of municipal music-making forms the basis of my interpretation of the different phases and components of the growing music schools. This thorough account of my experiences as a pupil, musician, teacher and leader is primarily intended to describe a working-method. Through this account, the reader should be better equipped to understand the analysis of the material which results in the conclusions of the dissertation.

Chapter 4: Previous Research

Through current research I have gained an understanding of a) the conditions of cultural politics as an expression of ambitions towards the fosterage of youth, b) the growth of music-making within schools and in municipalities, c) the music of popular movements in a national perspective and d) other musical environments which have created the conditions and the need for teaching instruments.

Liberal ideas on personal development, rapidly growing industrialism and the social commitments of large companies at the beginning of the 20th century, increased leisure time, youth problems and the failing labour market for musicians all created needs, possibilities and developments of instrument teaching, separately and together. The chapter is concluded with the only Swedish biography of a head of music known to the present author.

Chapter 5: Municipal Music Schools Described in Official Committee Reports from the 1940s

Several official reports in the 1940s showed how increasing commitment to and need for education were expressed in several forms of voluntary teaching of musical instruments supported by public means. At the same time, the concept of democracy came to include demands for cultural equality, and contributed to the growth of instrument teaching in forms similar to music schools already early in the 20th century, in the ideologically founded activities of the popular movements. As the strivings towards education led, for instance, to the development of the ABF (The Workers' Educational Association), eventually the music study circle was created, containing the possibilities of developing an idea of a music school before the words had even been uttered. The intention was to experience music history and theory through the means of the orchestra and instrument training. This commitment to education was supported by the growing industrialism, which also harboured a sense of social responsibility for workers and their families. Engagement for young people's opportunities to create leisure-time activities was part of such strivings. The polar opposite of the popular movement

society, i. e. municipalist society, founded on the belief that the state or the local government are to provide service to its individual members, gradually developed social responsibility in the cultural area.

Chapter 6: Conversations with Heads of Municipal Music Schools

To investigate how individual heads of music experienced the forming of local music schools, I interviewed a few enthusiasts who participated in an early stage of the history of local music schools. Why did they commit themselves, what were their intentions, and how did they affect the municipal music schools? The heads of music had a highly varied background with a great range in previous experience and education as to music, pedagogy, method, and the organization of local government. None of the three informants had thought of why the municipal music school was originally founded. Conversations on the question focussed on that it was "in the air" and that the municipalities had money to spare. The music leaders were aware of the economic conditions, but not what needs ruled the formation of music schools. In a national perspective it was asserted that the development of music schools had proceeded too quickly in some municipalities; the necessary competence was lacking with teachers as well as with leaders. With all three music leaders, there was a conviction that music schools contribute towards creating valuable leisure-time activities for children and youth.

Aspects of musical aesthetics did not occur; conversations dealt more with preferences than perception or reception; more *what* the pupils appreciated than *how* they understood the music.

The music leaders gave expression to being teachers more than administrators. This was apparent, for instance, when we discussed what material was used. All three spoke more of their own customized arrangements than of ready-made bought ones.

In a situation with no set curricula and no clear directives on what the heads of music were to do, the newly appointed head naturally more or less proceeded from his own personal view. In doing so, he contributed to the great diversity of structures in local music schools all over the country.

Chapter 7: Developments in Four Municipal Music Schools

In this section, I account for field studies of the growing up of municipal music schools in four districts; Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås. In an earlier study on music schools, I found a connection between the municipal music school and other local music-making. In the present municipality study, I have investigated what ensembles were active in the municipalities from the turn of the century, especially ensembles associated with popular movements. Further-

more, I have investigated when the first initiatives were taken towards municipally funded teaching of instruments in the municipality, why these initiatives were taken and what arguments were used.

The four municipalities are located in different parts of Sweden and have different conditions of cultural geographics. From my theoretical perspective I discuss the importance of various framing factors in the forming of local music schools. My intention is not to draw general conclusions from the material, which is why I don't raise demands for a representative selection of municipalities. The four municipalities are described in consideration of municipal category, administrative organization, and musical tradition.

Chapter 8: Three Stages in Music School Development

During the first decades of the 20th century, need for education grew in Sweden, together with a process of democratisation which was later stimulated by a material and economic rise. Societal taking of responsibility with a view to fosterage of youth increased gradually and was expressed through raised ambitions as to youths' leisure time activities. The geographical, socio-economic and culture-political history of municipalities has, however, created varying conditions for the founding and growth of music schools, in different ways and to different degrees. Therefore, the scope of its initiators, both institutions and individuals, cannot be described in general terms. On the other hand, there are certain patterns in the founding of local music schools for how a need for teaching of instruments has grown, been acknowledged and met. In this chapter, I have described these patterns, based on the material accounted for above.

Through the fact that music became a means for the activities of the national movements, a *need* also arose for instrument teaching. This also meant that further *opportunities* for education were developed. Enthusiasts in music with connections to local government administration took the initiatives to the *institutionalization* and municipalization of this music education.

Part 3: The Municipal Music Schools' Turbulent 1990s

In the second part of the dissertation, *It was in the air*, I described the appearance of municipal music schools, partly from a national perspective, and partly locally in the four municipalities Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås. In part 3 I further develop the discussion on the connection between a municipality's musical traditions and its music school. I do this, here, too, working from Fred Nielsen's model, through studying the influence of a few framing factors on music schools in the 1990s.

Chapter 9: Municipal Music Schools Described in Official Committee Reports in the 1990s

Resembling my description in chapter 5 of attitudes toward voluntary instrument teaching from a national perspective, based on official reports from the 1940s, this chapter presents corresponding material from the 1990s. Central regulation and control are often achieved through state funding. However, local government never received any direct grants for local music education, although proposals have been discussed in Parliament several times. In this chapter, I have rendered parts of these discussions.

The music schools are unequivocally acknowledged to constitute a fundamental base for Swedish music by central cultural authorities in the contexts of official reports. Positive acknowledgements and enthusiastic praise for local music schools also occur in an EU-report on culture initiated by the CDCC, the European council's body for cultural affairs. In its reports on national education, the ministry of education also praises municipalities for their achievements in music schools. Negative comments that occur are all about inadequate response to clear expectations as to the range of available educational options and in the number of students.

Chapter 10 Previous Research

In spite of the importance of municipal music schools to Swedish music, which is often testified to, there is little research into the area. Socio-economic conditions as well as activities at the intersection between common and local forms of schooling have been studied by some researchers. Expectations are often made of music schools that they should reach all children, regardless of social or musical conditions, as is the case with demands made on compulsory education. Other forms of voluntary education funded by the state or local government, such as sports, rock and pop music presumably don't meet with the same kind of expectations, nor with the same disappointments, regardless of the extent to which they can be said to be common.

From the available research it is clear that however desirable such expectations of a general music school are, they are hardly realistic. Parents' varying conditions when it comes to support have been discussed, but not children's and young people's own possibilities to affect and meet these expectations.

Chapter 11 Municipal Music Schools and the Local Press

In a few minor studies, I have posed the question *What does the local music school mean to the district* to an extensive body of newspaper items. These substudies show how one music school dealt with the threat of closure, was "saved" but still suffered; how one music school survived threats of closure

thanks to stable political support and how leading politicians used threats of closure to measure popular support. To some extent, I have also mirrored how the local issue of music schools was focussed in a district as well as what can be read on music schools in letters to the editor in the daily press. In the three local music schools threatened by closure; Sölvesborg, Ulricehamn and Vellinge, I investigated what *arguments* were brought up and what *priorities* appeared in the handling of the matter. The intention is to gain an idea of what value is placed on the music school by journalists, by representatives of music schools, and by politicians.

Chapter 12 The Four Music Schools in the 1990s

The growth of music schools during the 1990s can be called turbulent. In this chapter, I sought answers to the question how it could be that music schools were threatened with closure to such a high extent, but “saved” and developed further. At the beginning of the decade, 67 % of all local music schools in Sweden were threatened with closure, while at the end of the period, local music schools were recognized as founders of Swedish music and one of the foundations of the Swedish music export. This is confirmed by the case studies I have undertaken in Mörbylånga, Tranås, Kiruna and Borås.

Thus, a more or less fully developed municipal organization of music schools was threatened with closure in 1990, yet still survives. I found the causes for this to be a) threats of closure, official reports on government funding, increasing pedagogic research into music schools and several periods of positive media attention have affected the discourse on growth of music schools on the national as well as the local level, a discourse which also contained a dimension of power and contributed to consolidation, b) in the 1990s, local music schools gradually developed into autonomous institutions, both pupils and teachers being actors in local music-making. The tendency in the continued growth is towards diversification of genres and the development of music schools into culture schools, c) the goals of music schools were largely the same as at the start; however, the target group can be described as broader while an increasing number went from local music school directly to professional education, d) while local budgets gave music schools less space the contributions were felt to be growing, and e) music schools were developed through the work of several enthusiasts. I call these enthusiasts in leading positions ardent administrators.

Part IV Summary and Final Reflections

In the districts I have studied, there is a connection *over time* between local music-making and the growing local music schools. This connection has been passed on through generations in varying degrees of dependence and in constant

evolution. I choose to call this process *the municipal music tradition*. This part describes how this process can be described, how it has developed, and how various groups in the local community have made their mark on it.

Chapter 13 Municipal Music Schools in a Perspective of Tradition

The municipal music tradition was passed on through generations, ruled and adapted from within, and can be described as a strong and dynamic tradition. The role of the music school in local music was affected by national ideology which was adapted locally to meet end goals, and evaluated primarily when under threat of closure. Several mechanisms in the local community affected the preservation and development of the municipal music tradition, which in turn formed awareness and identity in individuals or groups and passed on values, norms and expectations through generations. The growing up of music schools thus became part of the process which is the municipal music tradition.

Using Ferdinand Tönnie's pair of concepts, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, the mechanisms of growth have been analyzed. I established how music schools grew from the need for recruitment in the music-making of the national movements of the 1940s (*Gemeinschaft*) and how they faced threats of closure at the beginning of the 1990s which resulted in a discursive phase of consolidation (*Gesellschaft*). Furthermore, the motives for growth in music schools in the 1940s were socially conditioned and marked by the collective, while in the 1990s, the consolidation was ruled more by diversity and adaptation to the individual.

The municipal music schools I have investigated have grown up through an organic interaction in local musical tradition, where popular movements and local ensembles and their enthusiasts have played a decisive part. Where local music schools had a function in touch with the changeability of society, new forms of organization have appeared. The tendency in the development is that music schools are developing into culture schools.

Bilagor

Bilaga 1: Förteckning över orkestrar och körer verk- samma under framväxten av en kommunal mu- sikskola i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås

Följande musiklivsbilagor, bilaga 1:1-5, utgör en översiktlig och summarisk förteckning över de ensembler som jag funnit belägg för i fältstudierna i Mörbylånga, Tranås, Kiruna och Borås vid tiden för musikskolornas framväxt. Min avsikt är mer att beskriva musiktraditionen som en musikkulturell kontinuitet än att redovisa en fullständig inventering av kommunernas musikliv. Årtalen betecknar start- och slutdatum. Då endast ett årtal är angivet har jag funnit belägg för ensemblens existens endast detta år. Översikterna gör inte anspråk på att vara fullständiga, varken vad gäller ensemblens verksamhetstid eller omfattningen av kommunens totala musikliv. I vissa källor finns en kör angiven med namn, t.ex. Forslunds oktett och Norrbomska sångkören i Kiruna, vilka kan åsyfta dirigenten som leder en kör med en annan officiell benämning.

Uppställningen redovisar enbart kvantitet; kvalitativa aspekter samt växlingar i ensemblernas aktivitet och numerär, som kan ha förekommit, har inte redovisats.

Musikskolornas ensembler under framväxten har inte redovisats i dessa bilagor.

Jag har utgått ifrån att varje frikyrkoförsamling haft någon form av strängmusikkår och har därför inte redovisat dessa. Dessa ensembler har haft betydande roller inom församlingarna och har troligtvis skapat möjligheter till ensemblespel även för ungdomar. Jag har alltså likställt en församlings existens med en dylik ensemble.

Jag har inte redovisat dansorkestrar, jazzband, musikteaterensembler eller ordenssällskapens körer och orkestrar i dessa bilagor¹. Det är knappast troligt att dessa ensemblers rekryteringbehov påverkade musikskolornas framväxt. En klar negativ attityd mot dans- och jazzmusik uttrycktes däremot ofta av musikskolans entreprenörer. I Borås värdjade politiker i barnavårdsnämnden t.ex. om gemensamma aktioner för att "sanera i musikens förgårdar".

¹ Tempelriddarordens orkester utgjorde grunden till Borås Orkesterförening och har därför redovisats.

Bilaga 1:2 Tranås' musikliv.

MUSIKKÅRER	1860	1890	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960
Kvintett för mässingsinstrument	1866								
Musikkåren Lyran		1891	1906						
Frälsningsarméns Hornmusikkår		1895							
Templet Allvars Musikkår		början							
Logen Soluppgångens Musikkår		1895							
Tranås Skyttegilles Musikkår			1900			1930			
Scoutkårens Musikkår					1922	1931			
Tranås Musikkår						1932			
Musikkåren Blålockan				1912					
FCO's Musikkår						1939			1963
Måleri- o träförädlingsab's Musikkår		slutet							
Metodistkyrkans Musikkår				mitten					
Missionskyrkans Musikkår					1920		1945		
Pingstkyrkans Musikkår								1958	
STRÅKENSEMBLER									
Olof-Ekvalles ens	1880								
Kammarmusikföreningen					1928				
Tranås Musiksällskap (OF)			1906						
Missionskyrkans Stråkkapell						1930	1950		
Musikföreningen Lyran (Baptistkyrkan)		1890							
KÖRER									
För Nyttä och Nöje - Kvartett	1885								
Tranås Hembygdskör			1906						
Tranås Manskör						1938			
Sound 66									1966
Tranås Lottakårs kör/Margaretakören							1940		
Husmodersföreningens kör									
KFUM's manskör								1953	
Kyrkokören					1922				
Filadelfiakyrkans bl kör						1937			
Missionskyrkans manskör	1885				1920				
Missionskyrkans bl kör				1919					
Baptistkyrkans kör			1904						
Metodistförsamlingens kör									
Pingstkyrkans kör (Sångarbröderna)								1962	
SKOL- och UNGDOMSENSEMBLER									
Skolorkester							1944		
Frälsningsarméns Ungdomsork				1912	1923	1930	1944		
Ensemble vid HA Läroverket								1959	
Tranås Musikskola								1951	
Ungdomsmusiken Betels									1965
Betelskyrkans blockflöjtsensemble									1965
Betelskyrkans barnkör									
Missionskyrkans juniorkör						1931			

Bilaga 1:4 Borås' musikliv

MUSIKKÅRER BORÅS

	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960
Älvsborgs Regementes Musikkår	1780				1914					
Musikkåren Stjärnan			1892				1932			
Frälsningsarméns musikkår				1902						
Carl Halldéns familjekår				1907						
Skarpskyttarnas Musikkår	1863 - 76									
Hemvärnets Musikkår								1943		
Wäfveribolagets Musikkår								1943		
SKS (Konstsilkes) Hornmusikkår								1944		
Elfsborgsorkestern								1941		
Borås Blåbandsförening sextett		1889	1905				1930			
Musikföreningen Syskonbandet									1953	
KFUM-scouternas Mässingssextett					1914					
Unga Örnars Musikkår							1938	1947		
Baptistkyrkans Musikkår								1947		
Missionskyrkans Musikkår						1920	1936			
Pingstkyrkans Musikkår								1944		
EFS Lutha Brass									1950	
Korskyrkans blåsorkester									1959	

ANDRA INSTRUMENTALENSEMBLER

Palméns Amatörkapell	1870			1900						
TR Kör- och musiksällskap				1905	1910					
Borås Orkesterförening					1911					
Kammarmusikföreningen (arr)	1870	1892				1928				
Albrecht Löfflers ens						1929	1936			
Borås Arbetares Musikförening							1931			
De Ungas Förenings Stråkorkester									1950	1962
Immanuelskyrkans orkester							1935	1942		
SKS-orkestern								1949	1950	
ABF-orkestern - Borås Amatörorkester								1940		
Tabernaklets (Korskyrkans) mandolinorkester								1947		

Bilaga 2: Musiklivets ensembler i dagspressen

Fler än en dagstidning införde material från de aktuella kommunerna. Jag har valt den mest frekventa tidningen i respektive kommun enligt följande:

Mörbylånga	Barometern	1956-03-31--05-03
Tranås	Tranås-Posten	1944-04-03--05-03; 10-02--11-02
Kiruna	Norrländska socialdemokraten	1945-03-29--05-09; 09-16--12-05
Borås	Borås Tidning	1947-03-02--03-24; 10-18--11-01

Mörbylånga 1956

Mörbylånga kyrkokör	31/3
Torslunda kyrkokör	27/4

Kommentar:

I det material jag studerat från södra Öland saknas instrumentalensemblar vid tiden för Knut Anderssons blockflöjtscirklar i Södra Möckleby skola.

Tranås	1944
FCO's Musikkår	26, 28/4
Tranås Musikkår	26, 28/4; 11, 18, 20/10
Tranås Orkesterförening	3/4; 1, 3/11
Tranås kyrkokör	5/4, 13/10
Missionsförsamlingen	
Kören	5/4, 28/4, 30/10
Stråkkapellet	5/4
Manskören	26/4
Frälsningsarmén	
Hornmusikkåren	5, 14, 17, 19, 21, 22/4, 3/5; 6, 13, 18, 20, 25/10
Blandad kör	5/4; 2/10
Ungdomsmusikanterna	12/4
Metodistförsamlingen	
Manskören	12, 19/4
Blandade kören	12, 28/4; 4, 6, 18, 20, 23/10
Betelkyrkans kör	3/5; 4, 6, 9, 18/10

Kommentar:

Hembygdskören, Lottakårens kör, Missionskyrkans musikkår saknas i denna redovisning, vilken kan förklaras av att musikkåren skingrades 1945, samt informationsperioden innefattade Valborgs-firandet, då manskörssången manifesterades.

Kiruna	1945
Kiruna Musikkår	28/4; 26/9; 6/10
Frälsningsarméns Hornmusikkår	22, 29/4
F Nilsson-S Holmberg	21/4
Myréns orkester	28/4
Kiruna Mandolinorkester	9/5
Kiruna Manskör	28/4; 12/10
Godtemplarkören	9/5

Kommentar:

Vid en vårkonsert i Kiruna kyrka deltog, Kiruna Manskör, Godtemplarkören och Myréns orkester, sammanlagt 90 medverkande. Kyrkan organist, som också var Orkesterföreningens dirigent, Simon Holmberg, medverkade enligt tidningen inte. Dirigenter var Manskörens ledare Almgren och Myrén, som också var aktiv i Orkesterföreningen.

Borås	1947
I 15`s musikkår	18/10
Kihlsunds musikkår	1/11
Borås Orkesterförening	1, 6, 7, 21/3; 23/10
Borås Amatörorkester	4/3
TR-kapellet	1/3
ABF`s Manskör	1, 4/3
Damkören Treklängen	4/3
Caroli-kören	9/3
Gustav Adolf-kören	9/3
Ramnakyrkans kör	9/3
Husmodersföreningens Sångkör	6, 10/3
Lasaretskören	9/3
Stråkensemble	20/3; 29/10
IOGT-kören	21/3
EFS Västgötaorkester (DUF)	24/3
Immanuelskyrkan	
Kören	9/3; 21, 24/10
Musikkåren	1, 8, 15/3; 21, 24/10
Frälsningsarméns Hornmusikkår	4, 11, 12, 14, 15, 20, 24/3
Tabernaklets Mandolinorkester	4/3
Filadelfias Blåsorkester	4, 5, 6/3; 18/10
Wesleykyrkans manskör	22/10

Läroverkets kör och orkester	5/3
Kommunala flickskolans kör	5/3
Högre folkskolans kör	5/3
KG Sundecks stråkgrupp	5/3
Folkskolan	
Musikkår	5/3
Barnkör	5/3

Kommentar:

I redovisningen saknas några industrikörer samt flera musikkårer. Borås Tidning berättar emellertid att man den 6 juni 1944 tågat till åtta musikkårer; i 15:s, Borås Folkskolors, Immanuelskyrkans, Wäfveribolagets, Frälsningsarméns, Eisers, samt en musikkår sammansatt av musikanter från Konstsilkes och Kihlsunds (SKS Konstsilkes) musikkårer (jämför sidan 193).

Bilaga 3: Exempel på musikhistoriska nyckel-dokument

I denna bilaga återges i sin helhet några dokument ur materialet till avhandlingen. Avsikten är ge exempel från attityd- och tidsskildringar som framkommit av arkivsökandet i de fyra kommunerna.

- Mörbylånga: Utdrag med musikanknytning ur Degerhamns skytteförenings protokollsbok 1901-21, som speglar föreningarnas bruk av musik.
- Tranås: Yttrande från lärarkåren i anledning av en motion om bildande av skolorkester. Instruktionen för den kommunale musikledaren när tjänsten inrättades 1951.
- Kiruna: Brev till Hjalmar Lundbohm från Oktettens musikledare Damm med begäran om medel till noter och övningslokal. En ödmjuk och ansvarskännande musikanförares välriktade och senare positivt bemöta begäran om pengar.
- Borås: Folkskolläraren Karl Linnanders redogörelse från en studieresa till bl a Stockholm i avsikt att studera gossmusikkårer. En detaljerad berättelse om gossmusikanterets förutsättningar på 1910-talet.

Mörbylånga: Ur Degerhamns Skytteförenings protokollsbok.

Kommentar

Skytteföreningens protokoll bekräftar att flera musikföreningar var aktiva i trakten kring Degerhamn i början av 1900-talet. Ur föreningens protokollsbok har följande sammanställning gjord av Gösta Wahlgren i syfte att illustrera musik- och nöjeslivet i Degerhamn. Gösta Wahlgren är eldsjälens bakom *Muséet för handel, sjöfart och industri* i Degerhamn, där Hembygdsföreningen dokumenterat brukssamhällets historia. Skytteföreningens andra protokollsbok är ännu inte återfunnen.

Sammanställningen är en avskrift av Gösta Wahlgrens original och skriven med annat typsnitt och andra radavstånd. I övrigt har jag inte redigerat texten.

MUSIK /NÖJESLIV I DEGERHAMNSOMRÅDET

Degerhamns Skytteförening som var den första som bildades på Öland (år 1897) har indirekt bidragit till fest, musik och nöjeslivet på denna ort. Inte minst skytte-

paviljongen som uppfördes och invigdes 1901 och som under en 20-årsperiod uthyrdes till musikövningar och danstillställningar. En annan attraktiv festplats var Gettlinge Lund som skytteföreningen tog initiativ till och på denna plats lät uppföra en dansbana där flera festarrangörer och föreningar hade sina tillställningar. Här följer ett litet axplock från Skytteföreningens protokollsbok tidsperiod 1897-1921.

1901-09-08

På tal om skyttepaviljongen beslöts att byggandet af densamma först skulle börjas sedan direktör Granström (Ölands Cement AB) kommit hit för att möjligen kunna få ställa den på Bolagets mark i nordvästra hörnet af deras s.k. sjöhage.

1901-10-19

Att förestående invigningsfest af skyttepaviljongen skulle börja kl. 4 e.m.

1901-12-08

Beslöts att paviljongen skulle uthyras till Musikföreningen. Hyran för varje gång bestämmes till fem kronor.

1902-02-17

Beslöts att Paviljongen afgiftsfritt skulle upplåtas till Musikkårens repetitionsöfningar.

1903-07-14

Från Degerhamns Fiolkvartett hade ingått ansökan att få för framtiden hyra skyttepaviljongen efter ett pris af 3:50 per afton. Ansökan bifalles.

1905-06-15

Styrelsen hade sammankallats för att yttra sig om skyttefesten i Ottenbyskogen som redan hade annonserats i ortens tidningar till söndagen den 18 dennes kl. 3 em.

Festkommittens förslag att ett bättre dragspel anskaffas för föreningens räkning godkändes och uppdrogs åt Festkommitterade att för en summa af högst 15 kr. inköpa ett dyligt.

1906-06-07

Degerhamn och Mörbylånga skytteförening planerar att tillsammans anordna fest i Kastlösa skog.

1906-08-21

Styrelsen hade sammankallats för att yttra sig om och ordna en tilltänkt skyttefäst i Albrunna Lund söndagen den 26 augusti.

1907-08-04

Diskuterades frågan om anordnande af en skyttefäst och platsen för densamma. Herr ordf. har gjort en förfrågan hos herr N-0 Andersson i Gettlinge om att få den natursköna Gettlingelunden upplåten för fästens ändamål. Detta beviljades mot en afgift af 25 kr. men som styrelsen ansåg att detta var för mycket begärt beslöts att i stället göra en förfrågan hos Disponent W Johansson om möjligt vore att få en plats upplåten i Albrunna Lund (Bolagslunden).

1908-03-15

Godtemplarnas ungdomsförening hade inlämnat frågan. Angående föreningen vid bildandet af en sextett finge begagna skyttepaviljongen för sina musikövningar. Skytteföreningen gick under vissa villkor begäran till mötes.

1909-02-28

Lokalhyran vid danstillställningar bestämdes liksom tidigare till 6:-kr.

1909-05-27

Nya musikkåren (Lyran) hade inkommit med begäran att få använda skyttepaviljongen till öfningslokal. Styrelsen biföll denna begäran priset 50 öre per gång.

1911-09-03

På grund af upprepad oordning i skyttepaviljongen under danstillställning ang. av musikföreningen beslöts tills vidare att ej upplåta paviljongen till nämnda förening.

1912-07-08

Styrelsen var sammankallad i anledning dels af att om skyttefäst skulle anordnas i Gettlinge Lund samt för att besluta om inköp av dansbana. Fästen beslöts hållas i Gettlinge Lund söndagen den 14 Juli med försök att kunna nedbringa hyran för lunden till lägsta pris än 50:- kr. hvilket af ägaren fordrades. Beslöts att infodra anbud å virke till 8x8 met. dansbana bestående af 1" bräder samt stomme till underlägg 4x4 på 112 meters afstånd samt räcke.

1913-06-18

Beslöts att uthyra dansbanan vid fäst i Albrunna Lund mot viss betalning.

1913-07-28

Beslöts att överlåta byggandet af dansbana jämte transport och Uppsättning i Gettlinge Lund till ett pris af 80:- kr.

Beslöts att infodra anbud och beställa virke till ovannämnda dansbanas utvidgning.

1918-02-10

Bestämdes att dansbanan i Gettlinge Lund skulle kvarligga. Gratisbalen på densamma skall förhindras genom att fastlåsa kedja över densamma.

1919-01-19

Beslöts att ej fästa anseende vid revisorernas anm. angående dansbanan i Gettlinge Lund.

1920-01-06

Behandlades frågan om dansbanan i Gettlinge Lund.

Beslöts låta den ligga där den ligger för skytteföreningens räkning.

1920-08-16

Beslöts försäljning av paviljong, dansbana och flaggstång till högstbjudande.

1921-02-01

Beslöts sammankalla till årsmöte lördagen den 12 febr. på Cement-bolagets kontor.

På förslag beslöts att ordf. till årsmötet skall förete fullständig inventarieförteckning för skytteföreningens tillhörigheter och beslöts försäljning av sådana som ej skytteföreningen f.n. ej har användning.

Så slutar Degerhamns Skytteförenings första protokollbok 1897-1921.

Föreningens vidare öden för att främja nöjeslivet i Degerhamn bör studeras.

Textsammanfattning

Gösta Wahlgren

Tranås: Yttrande från lärarkåren i anledning av en motion om bildande av skolorkester

Folkskolestyrelsens sammanträde 1944-09-08 § 113 bilaga 3

Utsedda av Tranås folkskolors lärarkollegium att utreda frågan om skolorkester i enlighet med adv. Linds motion i S.F., få kommitterade härmed avgiva sitt yttrande.

Som huvudmotiv hade motionären framhållit önskvärdheten att ungdomen på sin fritid bereddes en förädlande sysselsättning genom musikutövning i en sådan form, att den samtidigt kunde betjäna nyrekryteringen till stadens amatörorkester.

Enbart denna motivering är nog för att belysa motionens berättigande. Och dock vill kommitterade för sin del tillägga, att ett ännu större värde av den allmänbildning, som erhålles genom skolans undervisning i instrumentalmusik, ligger däri, att ungdomen utbildas till goda lyssnare av förädlande musik. Och en sådan utbildning kan svårligen ernås utan såväl musikalisk receptivitet som kunskap i musikens element i förening med musikutövning.

Av motionens utformning att döma har dess undermening icke varit att snarast möjligt skapa ett slagnummer för skolavslutningar etc. I ett sådant fall hade kommitterade varit böjda för att förorda uppsättandet av en gossorkester, d.v.s. blåsorkester, såsom den framkomligaste vägen. Som bekant tar det en relativt kort tid att lära sig utnyttja kraftresurserna i dylika instrument. Men dels är denna musikutövning mera manligt betonad, vilket framgår av den gängse benämningen "gossorkester", vilket skulle avstänga de kvinnliga eleverna, dels skulle en sådan uppsättning delvis förrycka den förordade nyrekryteringen, och dels skulle den undanröja den av motionären framhållna förutsättningen, att lämpliga ledarkrafter torde finnas inom lärarkåren.

Återstår alltså den för motionen bärande tanken, att undervisning skulle bedrivas i instrumentalmusik av blandad art, helst i sådan sortering, att därav kunde bildas en ensemble, när eleverna därtill bleve mogna. Exempel på sådana i andra städer finns i Katrineholm och Stockholm.

Härvid vill kommitterade göra den randanmärkningen, att man icke får vänta sig någon presentabel orkester, och det kräves år av möda, innan de ge något av värde. I gengäld torde inget instrument vara så ägnat att uppöva örat för musikens finaste nyanser.

För att, när den tiden har kommit, uppehålla en orkester av denna art fordras emellertid, att elever, som vid slutet av sin skolgång kommit så långt, att de kunna vara användbara i orkestern, icke avstängas från vidare deltagande i samspelet och övningarna. En del övergår till Samrealskolan, och de få vidare utbildning i instrumentalmusik där. Kommitterade förutsätta då, att dessa har intresse kvar för sin gamla skolorkester och även få den uppmuntran, att de fortfarande ha glädje

av att bidra med sin färdighet. En del elever gå ut i förvärsarbete, och för deras vidkommande vore det önskvärt, att de fortfarande bereddes möjlighet att kvarstå och avnjuta behövlig instruktion.

Vad ledarfrågan beträffar, är den icke så enkel att lösa, som motionären framställt det. Visserligen finnas instrumentalutbildade lärare i skolan och likaså intresse för saken, men de torde icke representera mer än två instrument, violin och piano, och därav blir ingen orkester. Dessutom kan det, som förut antytts, icke bli tal om att endast samla elever till en och annan samspelning i veckan, utan här krävas individuella lektioner på respektive instrument, och härför erfordras ett för saken ordnat schema. Det torde vara orimligt begärt, att ifrågavarande lärare skulle ställa sina krafter till förfogande för gratislektioner, i all synnerhet som det för sakens främjande icke kan undgås att anlita utom skolan stående lärarkrafter. Följdriktigt hade alltså varit, att motionären inkluderat ledare i övriga omkostnader. Den bästa lösningen torde vara, att en allsidig utbildad musiklärare anställdes som ansvarig ledare för denna undervisning, samt att denne i samråd med styrelsen ägde befogenhet att för specialundervisning och i mån av behov anlita härför lämpliga lärarkrafter. Orkesterföreningen kan genom Arbetsmarknads-kommissionen anställa en eller annan yrkesmusiker, som har tjänstgöringsskyldighet vissa timmar om dagen. Dennes krafter kunde då stå till förfogande, om han valdes med hänsyn till kvalifikationer för detta uppdrag.

Icke minst med tanke på detta samarbete med Orkesterföreningen vill kommitterade förorda, att den enligt motionen representeras i styrelsen.

Tranås den 5 september 1944

Harald Tylén Ragnar Schöblom

Brita Tylén

Kollegiet beslöt att uttala sig i enlighet med av kommitterade utarbetat förslag.

Tranås: Instruktion för kommunal musikledare

Kommentar

Instruktionen speglar det övergripande ansvar som förväntas av den kommunale musikledaren. Tjänsten omfattar både administrativ, konstnärlig och pedagogisk ledning och konsultativa uppgifter inom körer och orkestrar med både barn och vuxna. Instruktionen uppvisar stora likheter med motsvarande instruktion i Katrineholm (jämför sidan 96) och Borås vid samma tid (jämför sidan 64).

Instruktion för kommunal musikledare.

Antagen av stadsfullmäktige den 21 juni 1951.

§ 1

Musikledarens antagande och entledigande.

Musikledaren tillsättes av Tranås musiknämnd med tre månaders ömsesidig uppsägningstid.

§ 2

Musikledarens uppgifter.

Musikledaren åligger:

att i allmänhet verka för musiklivets höjande inom staden genom skapande av ökad kännedom om god och intresseväckande instrumental- och vokalmusik; att vara lärare vid Tranås kommunala skolorkester och att till musiknämnden avgiva förslag till intagning av elever, schema för undervisningen samt utökande och besättning av skolorkesterns olika stämmor, ävensom att hava vård om orkesterens instrument och notbibliotek;

att på uppdrag av Folkskolestyrelsen leda folkskolans barnkör och samarbeta med vederbörande lärare för sångundervisning i skolorna i avsikt att höja elevernas musikintresse och kunskaper;

att om han därtill väljes, vara konstnärlig ledare och dirigent för symfoniorkester i staden samt att sörja för att orkestern såvitt möjligt uppfyller villkoren för medlemskap i S. O. R.;

att söka samla bygdens därav intresserade sångare till en blandad kör och leda den vid instuderandet och utförandet av värdefulla körverk;

att då möjlighet härtill föreligger, samla de från skolorna utgående ungdomarna i en ungdomsorkester och där leda verksamheten med syfte att ytterligare förkovra ungdomarna;

att på uppdrag av musiknämnden vara ledare och dirigent för Tranås manskör samt för övrigt biträda i staden befintliga körer och musikkårer;

att söka åstadkomma största möjliga samverkan mellan de olika musiksällskapen och deras medlemmar till främjande av gemensamma ansträngningar för musiklivets höjande;
att biträda musiknämnden på sätt dess reglemente innehåller;
att med hänsyn till orkesters och körs beskaffenhet genom lämplig bearbetning av musikaliska verk eller medelst egna arrangemang, upplysande kommentarer och föredrag tillrättalägga och berika musicerandet för deltagarna;
att, om han därom anmodas av ABF eller annat bildningsförbund, biträda med spridande av kunskap om betydande musikverk, de olika instrumentens uppgifter samt uppsättandet av program för i bildningssyfte anmodade konserter;
att vara sekreterare i Tranås stads musiknämnd och att årligen uppsätta berättelse över sin verksamhet under föregående år.

§ 3.

Med musikledartjänsten förenade förmåner.

Musikledaren åtnjuter för tjänsten det arvode, som stadsfullmäktige efter musiknämndens hörande bestämma. Hinder föreligger icke för honom att efter musiknämndens medgivande bedriva egen verksamhet med musikundervisning eller utöva tillfälliga dirigentskap, såvida detta kan ske utan eftersättande av de av de honom enligt denna instruktion åliggande uppgifter.

Musikledaren är berättigad till en månads semester årligen å tid, som bestämmes av musiknämnden.

§ 4.

Denna instruktion antages och ändras genom beslut av musiknämnden, som åligger att anmäla vidtagna förändringar för stadsfullmäktige.

Kiruna: Brev till Hjalmar Lundbohm från Oktettkårens medlemmar

Kommentar

Brevet är handskrivet på tre sidor i folioformat. Texten 200 kr. Klart 15/2 inkom är skrivet med rödpenna, med större stil och med annan handstil. Brevet belyser ambitionerna hos musikentusiasterna för en musikkår och bekräftar att det tidigare funnits en musikkår som haft problem att bibehålla sig spelbar.

Dokumentet förvaras i LKAB's arkiv.

38 A III

200 kr

Klart

15/2 inkom

Till
Disponenten och Riddaren m. m
H. Herr Hjalmar Lundbohm

Ett lenge känt behof har varit att få en stående musikkår på platsen, och för att få allmänhetens och särskildt ungdomens tankar riktade på ädlare nöjjen, än blott dans, har förut gjorts försök att bilda privatkårer, men genom bristande intresse, och inget understöd har erhållits, har dessa ej kunnat existeradt. Logen "Verdandi" och grufarbetareafdelningen på platsen har nu genom att uppoffra en del av sina kassor lyckats åstadkomma anskaffande af en del instrument. Och deras tanke var att bilda en kår af uteslutande nybörjare, och hvarför de äfven anskaffade en ledare till platsen, och har dem i samråd med Ingemar Karlgren lofvat nemde ledare lämpligt arbete, äfvenså bostad af bolaget vid första möjliga tillfelle.

När ledaren ankom till platsen, ansåg han under härvarande förhållanden medföra stora svårigheter att uppöfva nya musikförmågor hvarför han tillrådde föreningarna att först försöka intressera de förmågor som förut finnes på platsen, och har detta lyckats. Så tillvida har vi goda utsikter att få tillstånd en mycket god Oktettkår (9 man) af hvilka 8 musikanter förut finnes på platsen hvaraf en del tjenstgjort i militärmusik, och har vi genom annons lyckats få anbud af en flöjtist hvilket är nödvändigt för Oktettmusik. Om vi lyckas anskaffa lämplig sysselsätt-

ning åt nemde flöjtist är vår mening att anskaffa honom till platsen, kåren blefve då fullständig.

Som ofvan nämndt har Logen Verdandi och Grufarbetareafdelningen anskaffat musikinstrument till ett belopp af af omkring 700 kr och en del av medlemmarna är i besittning af sina egna instrument som uppgår till ett värde af omkring 400 kr För att nu kåren skall komma framåt och uppnå det resultat hvarefter vi sträfva fodras en ganska stor repertoar med musikkalier och som densamma ställer sig mycket kostsamma för kår, anser vi oss nu första hand vara ur stånd att anskaffa medel därtill. På grund af redan gjorda uppoffringar kunna vi i hendelse af stöd, ej garantera något eventuellt afhändande af våra musikalier, eller instrument, men hoppas att ännu några synpunkter skola tala för vår sträfvan. Kändt är, hurusom musikutöfvare i offentlighetens tjänst oftare måste disponera sina krafter till medvärkan. Hvad vi i detta afseende prestera kan Herr Disponenten, genom en blick i Luleå tidningarnas anonsafdelning nästan hvarje vecka öfvertyga sig om, samt äfven se att det oftast är till förmån för andra vi bidra. När slutligen en musikkår här i Kiruna måste betraktas som en kulturell nödvändighet, såsom afledare för semre nöjen, förslappning och missnöje, samt ett underhållande af musiken borde ligga i Bolagets eget intresse vid förhöjandet af folkets trefvnad inom samhället, hvilket ju är ett önskemål för att "godt folk" må trifvas med sin tillvaro här uppe, och vi ha oss bekant, att bolaget vid Grängesberg gör ovanligt mycket för musiklifvets fromma får vi därför taga oss friheten vördnadsfullt hemställa till Herr Disponenten att något understöd till musikkåren m. m. måtte beviljas oss. Önskvärdt skulle vara om bolaget ville tillmötesgå oss med lämplig sysselsättning för kårens medlemmar äfvenså bostad för dem inte innehar sådan förut. De öfningar som vi hittils har haft, har vi använt oss af Folkets-Hus lokaler men som där är mycket upptaget för andra ändamål finner vi oss nödsakad att framhålla önskvärdheten att få använda någon af bolagets lokaler.

Kiruna den 5/1 07.

K. S. Damm
Musikledare

J. Eurenus
G. Forslund
Helmer Andersson
K. Norrman.

Anton Olsson
G. A. Eurenus
S. G. Forslund

Borås: Skolrådets protokoll 1912-10-18 angående gossorkester.

§1.

Höll folkskolläraren K. Linnander ett föredrag, innehållande redogörelse för en af honom företagen studieresa, under hvilken af honom undersökts de olika sätt, hvarpå undervisning i hornmusik anordnats i folkskolorna i flera olika städer.

§2.

Efter diskussion, hvarunder Dr Charlès framhöll vikten af att, om undervisning i hornmusik här infördes, endast de gossar skulle få åtnjuta sådan undervisning, hvilka efter föregången läkarbesiktning befunnits äga de fysiska betingelser d.v.s friska tänder och starka bröst, uppläste ordföranden bidrag ur protokollet, hållet vid lärarkårens beredningskommittés sammanträde d. 11 nov, hvarpå tillstyrktes att en gossmusikkår bildades vid skolan samt att en kommitté på 4 personer tillsattes för att ta saken omhand och bringa den i verkställighet.

...

§7.

Skolrådet beslöt tillåta, att vid härvarande folkskolor under lärarnes ledning bildades en gossmusikkår, som för öfningar finge åt sig upplåten lokal i skolorna.

Bilaga nr 10 Prot 27/11 1912

Till Skolrådet i Borås.

På uppdrag av den kommitté, Skolrådet tillsatt med uppgift att utreda och eventuellt inkomma med förslag rörande anordnande av gossorkester vid Borås Folkskolor, föreslog undertecknad en studieresa till Jönköping och Stockholm under tiden 14-19 sept 1912, och får jag över resan avgiva följande kortfattade berättelse.

I Jönköpings folkskolor har sedan 4 år tillbaka funnits en musikkår bland gossarna. Medel till instrumenten erhöles dels genom en inom skolan befintlig ungdomsorganisation, dels genom insamling bland lärarkåren och genom bidrag från enskilda personer. Den första uppsättningen av instrument krävde en kostnad av kr 764:50. Efter hand ha sedermera inköp av instrument skett, och sammanlagda inköspriset uppgick till omkring 1200 kr.

Instrumenten voro av tyskt fabrikat. De voro en del rätt illa medfarna, varför Skolinspektören umgicks med planer att begära ett av staden till nya svenska instrument. Hitintills har ej musikkåren haft något annat understöd av skolkassan än fri lokal och belysning för övningarna i skolan. Ungdomsklubbarna, till vilka

orkestern hör samman, erhålla av "Stadsfullmäktiges nykterhetsnämnd" ett årligt anslag på 400 kr, och en del av detta har tagits i anspråk för nyanskaffning av instrument och musikalier samt till undervisningen. Som ledare för kåren hade anställts en musiksergeant. Denne åtnjöt en avlöning av 1.50 pr. timme och uppbar under första arbetsåret kr 244:50. Utgifter till undervisningen under de senare åren ha hållit sig omkring ovanstående första årets summa. Vid konserter ha inbringats åtskilligt, som lagts till undervisningskassan. Så hade t. ex. under det senaste arbetsåret erhållit vid trenne konserter respektive kr 266:50, 197:70, 75 eller sammanlagt kr 539:30.

Gossarna ha fått taga hem instrumenten. Ingen garanti för desamma hade lämnats av barn eller målsman. Det var dock strängeligen förbjudet att utlåna eller använda instrumentet till annan kår. Den, som bröt mot dessa bestämmelser, uteslöts ur kåren. Instrumenten voro, som ovan nämnts, ej nu i fullgott skick. Det upplystes, att det utländska fabrikatet samt ofta företagna utfärder buro största skulden härtill. Gossarna vitsordades annars för aktsamhet om instrumenten.

Lärarna har själv bestämt repertoaren samt mot särskild ersättning verkställt notskrivning o. d. Första året drog detta en kostnad av 30 kr.

Orkestern bestod av 17 gossar och övades i regel varannan dag en och en halv timme åt gången. Hela kåren var närvarande vid alla lektionstillfällena. Tiden för övningarna var förlagd utanför lästiden. Lektionen började vanligen kl. 6 e.m.

Nedsättning i skolarbetet för orkesterns medlemmar hade ej medgivits. Övningarna ha bedrivits under läsmånaderna och endast i sällsynta fall någon gång under ferierna.

I början av orkesterns tillvaro hade en lärare klagat över att gossar tillhörande orkestern försummat läxorna. Klagomålen ha sedermera ej avhörts. Tvärtom uttryckte nu såväl Inspektören som resp. lärare synnerlig tillfredsställelse med anordningen och satte musikkårens värde ur uppfostrande synpunkt synnerligen högt.

Orkesterns första år blev en prövotid och många misströstad om arbetet. Vid första arbetsårets slut gavs en uppvisning för lärarkåren. Kort därpå hölls musikkårens första konsert. Angående program hänvisas till medföljande bilaga.

Därpå ville alla möjliga föreningar ha orkestern hjälp. Man kom emellertid snart till insikt om, att kåren skulle anlitas vid sådana tillställningar, som stodo i samband med skolan eller voro att betrakta som välgörenhetstillställningar. Ett par eller tre konserter givas årligen, då medlen gå till gossarnas musikkassa.

Till medlemmar i kåren upptagas kraftiga med sångröst begåvade och välartade gossar. Skulle någon visa sig musikaliskt obildbar utbyttes han efter en eller ett par månader mot en annan. Några reserver övas ej. Gossarna ha fått stå kvar i orkestern efter skolåldern. De äldsta voro nu 17 år. Detta på grund av ovanstående ungdomsorganisation. Dock ville man för framtiden bestämma att endast gossar i skolåldern skulle vara medlemmar i kåren.

Av de gossar, som tillhört kåren, hade 2 blivit yrkesmusiker. De övriga hade i några fall gått in i orkester i staden.

Några olägenheter bestående i att gossarna exploaterats av dansbanor m.m. hade man ej haft, ehuru man i början fruktat detta.

Intresset för kåren och dess arbete var synnerligen stort såväl bland skolans styrelse, lärare och elever som bland stadens befolkning.

"Den är i skolan mest uppmärksammade och bäst lyckade anordning". Så sammanfattade Folkskoleinspektören sitt omdöme om orkestern.

På genomresa till Stockholm gjordes uppehåll i Linköping och Norrköping. I den förstnämnda staden hade orkester upprättats efter mönster från Jönköping. Skolan hade där under senare året övertagit orkestern och anslagit medel till undervisningen.

I Norrköping, som även besöktes, fanns en orkester, som anskaffats på privat väg. Undervisningen bekostades av skolan och leddes av en folkskollärare.

I Stockholm finnas musikkårer vid elva folkskolor. Samtliga har erhållit sina instrument genom insamlingar bland respektive lärarkår samt förnämligast genom gåva av intresserade mecenater. Vid samtliga skolor utom Johannes folkskola användas svenska instrument av Ahlberg och Olssons tillverkning. Katarina skola erhöll sina instrument 1905. De voro synnerligen väl bibehållna, trots det att gossarna fingo taga hem instrumenten. Ingen borgen för instrumenten fordrades.

Vid de skolor, där intresserade instruktörer funnits att tillgå, voro instrumenten välvårdade och kårernas prestationer synnerligen goda. I Katarina undervisade en folkskollärare, i alla de övriga skolorna voro anställda yrkesmusiker.

Övningarna voro förlagda utanför lästiden och omfattade 2 timmar varannan dag. Gossarna voro fria från slöjdundervisningen, men de flesta ville delta jämväl i denna. Samtliga gossar övades alla lektionstimmarna. Lärarna erhöilo nu kr 2:50 pr. timme och undervisningen bekostades helt och hållet av skolorna och återfinnes i skolans budget på anslag till ämnesundervisning. Särskild ersättning lämnades för notskrivning o. d.

Lärarna ansvarade för instrumenten, bestämde repertoaren och avgjorde tillsammans med överläraren vid respektive skola, när gossarna skulle uppträda. Inkomsterna av konserter förvaltades av musikläraren under överlärarens kontroll och användes till ferieresor och annat, som kunde tjäna gossarna i kåren till uppmuntran. Under ferierna låg det egentliga arbetet nere. Inga klagomål angående försummad läxläsning hade försports, tvärtom påstods, att kårens gossar såväl genom flit som uppförande bemödat sig att vara "för mer än de andra gossarna". Såväl föräldrar som lärare hade visat sig synnerligen angelägna att få in gossar i kåren. Vid mitt besök i Katarina skulle läraren antagna tvenne nya elever, varvid inte mindre än 83 gossar anmält sig.

Vid uttagningen fingo gossarna sjunga och somliga hade egna instrument, som de trakterade. Gossar med röst och gott gehör togos ut sedan jämväl tagits till deras kroppsliga förutsättning. Samtliga uttagna undersöktes av skolläkaren, som även vid varje termins slut förnyade undersökningen. Endast ett fall av överansträngning hade observerats vid samtliga kårer.

Redan i 9-10 kursen sker uttagningen, och det framhölls, att det vore fördel att få in gossarna i kåren så tidigt som möjligt. Vid uttagningen satte några på reserv, men efter en månad borde kåren vara konstant.

Vid en skola, Engelbrekts, satte läraren i början tvenne gossar till varje instrument och behöll därefter den bästa, sedan de båda tävlat en tid. Han förklarade dock, att systemet ur många synpunkter vore olämpligt och ämnade ej fortsätta därmed. Musiklärarna förklarade sig vara väl tillfredsställda såväl med gossarnas sätt att handhava instrumenten som deras intresse, uthållighet och arbetsprestationer.

I allmänhet ansåg man att det första året av övningstiden blev blott ett grundläggande arbete. Först under andra året kunde kåren uppträda. I Katarina skola hade läraren dock efter 4 månaders arbete haft en uppvisning, och efter ett år hade läraren i Engelbrekts gossorkester vid en musikafton i skolan med orkestern givit följande program:

Infanterimarsch	Holger
Hymn	Crusell
Hör oss Svea!	Vennerberg
Ps 452	
Ave verum corpus	Mozart
"Du gamla du fria"	
Orsamarsch	
Björneborgarnars marsch	
Kadetten	Sousa

Vid konserten som gossarna hållit i södra och västra Sverige år 1911, hade följande program genomgått:

Fetsmarsch	Holger
Aases död	Grieg
Bön ur Op. Den stumma	Auber
Pilgrimskör	Wagner
Engelbrektsmarschen	
Potp. öv. kvartetter	
Dalamarsch	
Björneborgarnas marsch	

Gossarna lämna kåren vid skolgångens slut. Vid några tillfällen ha gamla kårmedlemmar anlitats, då någon stämman var synnerligen klen. Därigenom att avgångstiden från skolan för gossarna ställt sig olika, ha kårerna ej helt blivit ombildade på en gång, utan har det alltid funnits några med försigkomna, som hållit kåren vid makt, även om det vid ett och annat tillfälle på grund av många nyintagningar varit svårt att hålla densamma prestationsduglig.

Endast ett fåtal av kårmedlemmarna hade efter slutad skolgång ägnat sig åt yrkesmusik. Gossarna tillåtas icke, att under skoltiden deltaga i annan musikkår. Angående kårernas instrumentering hänvisas till följande bilaga.

Till sist frambärs ett vördsamt tack till Skolrådet, som berett mig tillfälle att företaga denna resa.

Borås den 16 okt 1912

Karl Linnander.

Kommentar:

Jag bedömer det som mycket troligt att denna redogörelse påverkat förhållandena och förberedelserna för en gossmusikkår i Borås. Jag finner det också intressant hur gruppmetodiken använts långt innan klassrumsorkestern och Musse Combometodik blev aktuella.

Bilaga 4: Instrumentalelever på läroverken i Tranås, Kiruna och Borås

Syftet med denna bilaga är att redovisa den instrumentalundervisning som förekom i skolformer efter folkskolan under framväxten av en kommunal musikskola. Mörbylånga har inte saknat dessa skolformer, men i årsredogörelserna kan jag inte finna några tecken på denna form av undervisning annat än en ideellt driven skolorkester i Mörbylånga enhetsskola 1958-60.

Uppgifterna från de tre kommunerna har presenterats olika beroende av varierande förutsättningar. Min avsikt har inte varit att jämföra kommunerna, endast att redovisa underlaget. Bilagan är ett komplement till textavsnitten under respektive kommuns rubrik *skolmusiken*.

Följande förkortningar har använts:

pi	piano
or	orgel
vi	violin
vlc	violoncell
kb	kontrabas
ma	mandolin
fl	flöjt
kl	klarinett
sa	saxofon
trp	trumpet
trb	trombone
MB	mässingsblås
bf	blockflöjt
ss	sång
Ens	ensemble
Instr.uv.	instrumentalundervisning
D.S.K.V.	De sköna konsternas vänner
md	musikdirektör
mk	musikkлубb
tjl	tjänstledig
uvt	undervisningstimmar
vt	vårterminen
ht	höstterminen
KPU	Kiruna Praktiska Ungdomsskola
HAL	Kiruna högre allmänna läroverk
K msk.	Kommunal musikskola

Bilaga 4:1 Instrumentalundervisning i Tranås

	Uvt	Pi	Or	Vi	Vlc	Bas	Kl	Trp	Bf	S:a	Övrigt	Lärare
1930/31												Schöblom
1931/32												Schöblom
1932/33			1	3							4	Schöblom
1933/34	1	4	1	2							7	Fabiansson
1934/35	1	3	2	2							7	Fabiansson
1935/36	1	4	1	2							7	Fabiansson
1936/37	2	6	2	1							9	Fabiansson
1937/38	2	8	2	2							12	Fabiansson
1938/39	2	7	2	3							12	Fabiansson
1939/40	3	5	3	3							11	Fabiansson
1940/41	3	5	3	3			1				12	E Svensson
1941/42	3	5	4	1			1	1			12	Göransson Åker- man
1942/43	3	11		2							13	"
1943/44	3	11		2							13	"
1944/45	4	14	1	2							17	Ens Skjöldebrand slutar
1945/46	5	6	2	11		1	1		1		22	
1946/47	4	8	3	10			1				22	Lars Edlund
1947/48	10	12	1	3							16	B Samuelsson
1948/49	4	21	1	1							23	mk E Rydberg
1949/50	5	12	1	5							18	" E Bergström- Sundberg
1950/51		9	4	5							18	"
1951/52	8	8	6	4	1				2		21	"
1952/53	8	13	2	4	1				2		22	D.S.K.V.
1953/54	8	13	4	5	1						23	ens M Lindström
1954/55	10	13		5	1						19	" G Papmehl

Bilaga 4:2 Instrumentalundervisning i Kiruna

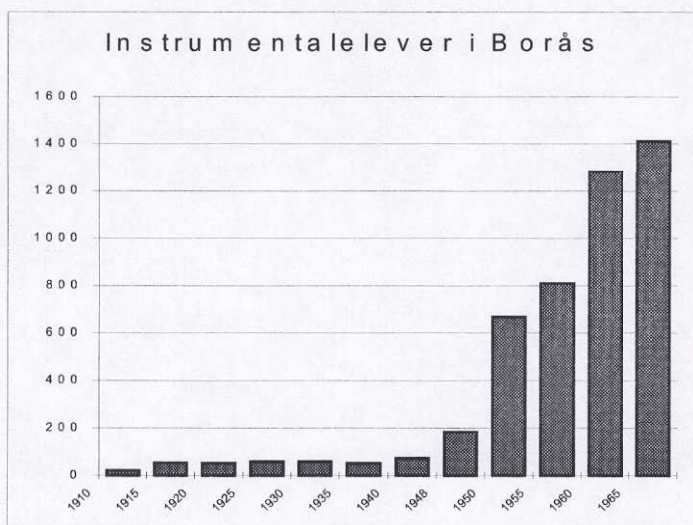
	KPU		HAL		ABF		K msk
	vi pi or	ork	instr.uv	ork	sång	ens	Instr.uv
24/25	11	Holmberg	2	Holmberg			
25/26	12	"	2	"			
26/27	11	"	2	"			
27/28	13	"	6	"			
28/29	13	"	6	"			
29/30	12	"	6vi,1or,2pi	"			
30/31	12	"	11vi,3pi	"			
31/32	12		16	"			
32/33	12		14vi		1		
33/34	12		8				
34/35	12		4pi+or				
35/36	13		-				
36/37	13		2			Ma-ork	
37/38	2+kl,b		2				
38/39	14+kl,bf		4				
39/40	15		6				
40/41	15		8		1		
41/42	19		2or,5vi, 2kl,1sax		1	Musik	
42/43	18		4or,5pi,5vi,3kl ,2sax,1trp				
43/44	18		4or,2pi,5vi,4kl ,1sax			Samspel	Nybörj.
44/45	11		4or,4pi,5vi,3kl		1		
45/46	4		2or,11pi,2vi,1 kl		1	Musikskola	
46/47	4		4or,9pi,2vi,1kl			"	
47/48	4		3or,9pi,3vi			Uppg sak- nas Musikskola	
48/49	-		18elever				
49/50	-		3or,13pi,2vi				4gi Strand
50/51	-		3or,13pi		1+folk m		"
51/52	-		4or,14pi				2gi Wahlstrand
52/53	-		12pi				6gi,ma, vi,pi,vlc MB "
53/54	-		16pi				"
54/55	-		12pi				27 "
55/56	-		14pi				26 "
56/57	-		16pi				40 "
57/58	-		ej uppg				
58/59	-				2		61
59/60	-				2		53

Bilaga 4:3 Instrumentalundervisning i Borås

	Goss	Instr.uv	BSM	Bä	Flick	Almås	Msk	Summa
1905				7				7
1910				21				21
1915	14			40				54
1920	15			36				51
1925	15			43				58
1930	15			28	15			58
1935	15			37				52
1940	15			53	4			72
1948	20	100		57	5			182
1950	25	349	183	48	46	15		666
1955	45	332	224	56	109	42		808
1960	42	867	227	56	57	32		1281
1965				28	57	31	1295	1411

Förkortningar:

Goss	Borås Skolors Musikskår
Instruv	Bs Sk Frivilliga Instrumentaluv
BSM	Borås Stads Musikskola
Bä	HAL - Bäckängsgymnasiet
Flick	Kommunala Flickskolan
Almås	Yreksskolan - Almåsskolan
Msk	Borås Musikskola

Bilaga 5: Brev till musikledare

Brev inför intervju som redovisas i kapitel 3. Detta brev tillställdes Karl-Henrik Edström, Torsten Erséus och Kai-Åke Nilsson

Tack för trevligt samtal. Här kommer några frågor som jag gärna skulle vilja prata med Dig om. Inledningen till min avhandling ser för närvarande ut så här: Kommunala musikskolan i Sverige har under en 50-årsperiod utvecklats till att bli ett omfattande inslag i barns och ungdomars fritid och skoltid men även till en betydande ingrediens i och förutsättning för kommunernas musikliv.

Under en period av 25 år har jag befunnit mig i denna utveckling och förundras nu över att så många musikskolor hotas av nedskärning eller nedläggning. Kraftiga brukarreaktioner "räddar" emellertid musikskolorna till en fortsättning i reducerad form eller till andra organisationsformer.

I en tidigare studie har jag iakttagit ett samband mellan vissa kommuners musikliv och dess musiktradition.

Hur har den kommunala musikskolan vuxit fram till sin nuvarande högt värderade men ändå hotade position i samhället?

Den senare är alltså huvudfrågan som jag hoppas få svar på när avhandlingen är färdig. Men innan dess alltså en mängd andra frågor - till Dig t ex:

- Hur kom det sig att Du började arbeta med kommunala musikskolan
- Vad gjorde musikledarna - vilka var era arbetsuppgifter?
- Musiklärarna, var kom de ifrån - vilken kompetens hade de med sig?
- Hur blev man elev i musikskolan?
- Nya pedagogiska metoder som växte fram och användes?
- Vilken typ av repertoar användes?
- Vilka lokaler användes?
- Hur medverkade musikskolan i kommunens musikliv?
- Vad betydde eldsjälarna?

Jag ser fram emot att får träffa Dig på tisdag den 20 ds.

Vänliga hälsningar

Bilaga 6: Kvantifierade mål och nyckeltal för Borås Musikskola 1990-2000

Borås	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Resultat	-11 926	-13 863	-13 819	-13 610	-14 543	-14 003	-14 103	-14 652	-15 306	-15 349	-15 644
Antal instr.elever	1 925	1 950	2 200	2 500	2 000	2 100	1 850	2 000	2 000	2 200	2 300
Antal ens.elever	580	740	850	1 000	1 000	1 000	900	900	900	900	900
Veckotimma/elev	0,47	0,47	0,47	0,40	0,48	0,40	0,40	0,30	0,30	0,26	0,26
Lärarenssembler vt	67,5	71,8	79,0	44,5	36,0	36,0	36,3	6,0	6,0	0,0	0,0
Fristad											
Resultat	-1 292	-1 403									
Antal instr.-elever.	260	260									
Antal ens.elever.	175	175									
Veckotimma/elev	0,49	0,49									
Lärarenssembler vt	5	5									
Bollebygd											
Antal instr.elever							161	147	147	147	

Ovanstående tabell visar en sammanställning av olika former av kvantifierade mål och nyckeltal angivna i kommunfullmäktiges budgettryck inför budgetåret. Resultat (intäkter-kostnader) anges i tusentals kronor och utgör resursen tillsammans med antalet veckotimmar avdelade för lärarnas medverkan i olika former av ensembler utanför musikskolans undervisning men inom tjänstens och resultatets ram. Antal elever instrumentalt och i ensembler är en form av effektmål medan veckotimma per elev är ett produktmål som anger principen för elevfördelningen per ämne och lärare.

Fristads Musikskola blev 1992 en självständig institution och redovisas av Fristads kommunfullmäktige. Bollebygd blev 1997 egen kommun men köper musiklärartjänster från Borås. Därav denna form av redovisning.

Referenser

I denna förteckning anges separat litteraturen som berör de fyra kommunerna för mina fältstudier. Härigenom skapas en bättre överblick över de kommunspecifika delarna av mina referenser. De personer som utgör mina muntliga referenter anges tillsammans med den kommun som de lämnade uppgifterna berört.

Muntliga källor:

Mörbylånga:

Elisabeth Engqvist	1998-02-03 telefonsamtal
Johansson, Eva	1998-02-03 telefonsamtal
Holm Magnusson, Margaretha	1998-02-08 samtal
Lagerwall, Nils	1998-02-03 telefonsamtal
Lindåberg, Ingrid	1996-11-12 telefonsamtal
Oskarsson, Rune	1997-10-08 telefonsamtal
Persson, Leif	1995-98 flera telefonsamtal
Rosenlund, Gösta	1998-02-03 telefonsamtal
Wahlgren, Gösta	1998-02-08 samtal

Tranås:

Lidholm, Nils-Inge	1998 flera telefonsamtal
Wågenberg, Roger	1998-02-10 telefonsamtal

Kiruna

Holm, Olof	1997-02-12—13 flera samtal
Persson, Curt	1995-99 flera telefonsamtal
Spett, Mats	1997-10-30 samtal

Borås:

Axelsson, Kurt	1997-09-04 samtal
Bornemark, Valter	1997-10-09 telefonsamtal
Dalemark, Rune	1997-09-28 "
Ryberg, Bengt	1997-10-11 och 2000-10-23 samtal
Ström, Gunnar	1997-10-09 telefonsamtal
Sundeck, Karl-Gustav	1997-09-02 samtal

Övriga:

Edström, Karl-Henrik	1996-02-20 intervju
Erséus, Torsten	1996-02-15 "
Nilsson, Kai-Åke	1996-03-26 intervju

Otryckta källor:

Antonsson, Görgen 1979. *24 porträtt*. Borås (Stencil).

Berättelser av gamla kirunabor 1970-talet Stadsbiblioteket, Kiruna.

Rydberg, Claes 1980-talet. *Anledningar till varför eleverna slutar i kommunala musikskolan och vägar att motarbeta problemet*. Rapport. Kommunala Musikskolan, Tranemo.

Borås Stads Musikskola 1968. *Borås Skolors Musikkår 50 år. 1918-1968*.

Hedbor, Lars-Erik. Brev till mig 1998-11-19.

Stephan Bladh. Brev till mig 1999-08-19.

Strand, Sigfrid. Brev till mig 1997-30-23.

Inspelningar

Borås Skolors Musikkår 1973 SV 7301 EP

Borås Skolors Musikkår 1973 SV 7501 EP

Musik i Fristad WISLP 579, 1980.

STIM-Lördan 26 maj 1984, Motala. INFO-2.

Tranås Musikkomunen, Jubileumsåret 1994, videokassett.

Dagens eko 1999-10-25

Elektroniska källor

Sveriges Musik- och Kulturskoledares hemsida:

<<http://www.smok.se/Musik/musikled.HTM>>.

Sveriges orkesterförbunds hemsida

<<http://www.geocities.com/Vienna/Choir/7701/>>.

Trosa musik <<http://www.trosamusik.se>>

Sommenbygdens Folkhögskolas hemsida:

<<http://www.tranas.se/kultur/musikutb/folkhogskola/>>

Arkivmaterial

protokoll, handlingar, klippböcker, fotografier och jubileumsskrifter från :

Mörbylånga

- Kommunarkivet i Mörbylånga
 - Ottenby skolstyrelse
 - Kommunfullmäktige
 - Sammanläggningsdelegerade
- Kultur- och fritidsförvaltningen Mörbylånga
 - Kulturnämnden
 - Fritids- och kulturnämnden
- Museet för handel, industri och sjöfart i Degerhamn
 - Skytteföreningen
 - Musikkårer och andra ensembler
- Skolkansliet i Mörbylånga
 - Skolstyrelsen

Tranås

- Kommunarkivet i Tranås
 - Tranås Musiksällskap (Orkesterförening)
 - Tranås Kammarmusikförening
 - Tranås Musikkår
 - Stadsfullmäktige
 - Musiknämnden
- Skolkansliets arkiv i Tranås
 - Skolstyrelsen
 - Kultur- och utbildningsnämnden
 - Kultur- och fritidsnämnden
- Holavedsskolans arkiv i Tranås
 - Årsredogörelser och skolkataloger
- Eriksbergs museum i Tranås
 - Ode, Bo 1988 *Musikskolan i Tranås. Bakgrund och utveckling.*
 - Manuskript.
- Tranås kuranstalt
 - Folder och historik
- Landsarkivet i Jönköping
 - Fackliga Centralorganisationens Musikkår

Kiruna

- Kommunarkivet i Kiruna
 - Kommunalfullmäktige
 - Kulturnämnden
 - Fritids- och kulturnämnden
- ABF:s arkiv i Kiruna
 - Jubileumsskrift

Hjalmar Lundbohmskolans arkiv i Kiruna

Kiruna Praktiska Ungdomsskola

Kiruna Musik- och dansskolas arkiv

Kiruna Musikkår

Kiruna Musiksällskap (Orkesterförening)

LKAB:s arkiv

Kiruna Oktettkår, brev

Fördelning af Kostnaderna för Skolväsendet i Kiruna 1918-19

Förteckning öfver anställda 14-15-åringar

Kiruna stadsbiblioteks Lapplandssamling

Kiruna Kommuns bildarkiv

Folkrörelsearkivet i Luleå

Kiruna musikkår

Kiruna lokala bildningsråd, ABF:s verksamhetsberättelser 1931-

Jukkasjärvii församlings arkiv i Kiruna

Mantalslängder

Landsarkivet i Härnösand

Samrealskolan i Kiruna årsberättelser och skolkataloger

Kiruna kommunala mellanskola "

Borås

Stadsarkivet med Folkrörelsernas arkiv i Borås

Baptistkyrkan i Borås

Borås Amatörorkester

Borås Atletklubb

Borås Blåbandsförening

Borås Musikinstitut

Borås Orkesterförening

EFS Missionsförening i Borås

Elfsborgs Idrottsförening

Folkskolestyrelsen

Frälsningsarmén i Borås

Föreningen Borås Radiostation

Föreningen Hemgården

IOGT

Kammarmusiken i Borås

Musiknämndens protokoll

Skolkataloger och årsredogörelser från musik-, yrkes-, flick- och
realskolor

Skolrådet

Socialnämnden

Stadsfullmäktige

- Ungdomsnämnden
Ungdomsrådet
- Kulturkansliet
Kulturnämnden
- Musikskolans i Borås arkiv
Årsredogörelser
- Textilmuseets i Borås arkiv
Tidskriftssamling Silkesmasken, Bomull m fl
- Landsarkivet i Göteborg
Årsredogörelser realskolor i Borås
- Bäckängsgymnasiets arkiv i Borås
Skolkataloger
Årsredogörelser
Jubileumsskrifter
- Sven-Eriksson-gymnasiets arkiv
Årsredogörelser 1886-
Jubileumsskrifter
- Västgötarummet på Stadsbiblioteket i Borås
Klipparkiv
Småskrifter
Krönikor av Ada Damm, Philip Josefson, Sven Agnborn m fl
Kungl Älvsborgs regementets kamratförenings Medlemsblad
- Idrottsmuseet i Borås
Programblad
- Nordiska museet, Stockholm
Kirunaminnen intervjuer av järnvägsbyggare i Kiruna utförda
1939-47

Tryckta källor

Tidningar och tidskrifter

- Arbetet 1990-93, 12 artiklar
- Blekinge Läns Tidning 1990, 34 artiklar
- Borås Tidning 1944-12-04, 1947-02-28--03-31, 1947-10-01--11-01,
1990, 6 artiklar
- Barometern 1956-03-31--05-03
- Dansk musiktidskrift 1995/96 nr.1
- DIK-Forum (SACO-förbundet för Dokumentation, Information och Kultur.
Nacka) 1993:12 och 16
- Fotnoten (Musik- och danslärare inom Lärarförbundet. Stockholm) 1993:5

- Helsingborgs Dagblad 1990-93, 24 artiklar
 Intakt (Musik i Väst) 1986:5
 Kristianstadsbladet 1990, 7 artiklar
 Musikkultur (Musiklärarnas riksförening och Riksföreningen Musik- och Danslärare. Stockholm) 1981: 6, 1982:2 och 3, 1984:1, 3, 4, och 5 1985:1 och 3, 1986:5 och 6, 1987:3 och 5
 Nordvästra Skåne Tidning 1990-93, 14 artiklar
 Norrländska socialdemokraten
 1945-03-29--05-09, 1945-09-18--10-20, 1946-10-30--12-05, 1947-09-19--10-14
 Norrlandsfolket 1947-05-02-31, 1947-10-01—30
 Skånska Dagbladet 1990-09-27
 Sydsvenska Dagbladet 1990, 4 artiklar
 Sydöstran 1990, 15 artiklar
 Tranås-Posten 1944-04-03--05-03, 1944-10-02--11-03
 Trelleborgs Allehanda 1990, 5 artiklar
 Tvärsnitt (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, HSFR. Uppsala.) 1997:1
 Ulricehamns Tidning 1990, 21 artiklar
 Vår sång (Sveriges körförbund) 1945 jan-feb.

Litteratur med anknytning till fältarbetets fyra kommuner

Mörbylånga:

- Algutsrums Hembygdsförening 1985
Algutsrum. En sockenbeskrivning. Algutsrum.
Arbetarrörelsen i Torshunda
En bok om Sandby-Gårdby 1972. Sandby-Gårdby Hembygdsförening. Kalmar.
 Engström, Boris (red.)1975
Ås socken på Ölands sydspets. Ås Hembygdsförening. Ås.
 Forsberg, Bengt 1974
 Bron och framtiden. Ingår i *Svenska Turistföreningens årsskrift (STF)* 1974. Nacka.
 Gidstam, Björn 1975
Öland. Sommarvandringar. Nordstedts, Stockholm.
 Holdar, C G (red.)1993
Gräsgård mellan hav och hed. Gräsgårds hembygdsförening.
 Hultenberg, Hjalmar1957
Öland. En kort beskrivning för turister. Kalmar.

- Larsson, Ragnar (red) 1984
Algutsrum, en sockenbeskrivning. Algutsrums hembygdsförening.
 Kalmar.
- Lundquist, Göran (red.) 1993
Kastlösa socken i bild. Kastlösa hembygdsförening.
Musik i Mörbylånga 1991
 Kulturförvaltningen i Mörbylånga kommun, stencil.
- Nilsson, Bosse 1987
*Boken om HAIK. Öländsk idrottshistoria och sockenhistoria i
 Hulterstad.* Mörbylånga.
- Norra Möckleby hembygdsförening 1978
Norra Möckleby. En ölandssocken förr och nu. Kalmar.
- Palm, Alrik 1949
Glömminge, en sockenbeskrivning. Lund.
 - 1949
Algutsrum. En sockenbeskrivning. Kalmar.
- Palm, Bertil (red) 1955
Resmo, en hembygdsbok. Kalmar.
 - 1956
Vickleby. En sockenbeskrivning. Kalmar.
- Palm, Bertil & Lennart Landin (red.) 1949
Öland del II. AB Dillbergska Bokhandeln. Kalmar.
- Rygert, Göran & Lars Weinhardt 1987
Ölands folkliga visor och melodier. Öfolk Förlag. Lidingö.
- Schultz, Robert von [uå]
Ottenby - Kunglig jaktpark, 25 års viltvård. Rapport från Ottenby
 fågelstation nr 12. Hässleholm.
- Torslund, Nils, (red.) 1983
Mörbylånga. En öländsk socken i ord och bild, i helg och söcken.
 Mörbylånga Hembygdsförening, Mörbylånga.
- Torslunda Hembygdsförening 1988
Torslunda II. Borgholm.
- Torslundaboken* 1953 Kalmar
- Ventlinge Hembygdsförening 1976
Ventlinge - en sockenbeskrivning. Kalmar.
- Vickleby hembygdsförening 1993
Bilder från Vickleby socken.
- Wirsell, Gunnar 1952
Kastlösa en sockenbeskrivning. Umeå.

Tranås

Jonas, Arvid. 1982

Tranås. Vår hembygds kulturkatalog. Tranås Kulturnämnd.

Kågén, Elis 1966

Mellan Sommen och Vätteren. Saml. 1. Elis Kågéns förlag, Tranås.

- 1970

Mellan Sommen och Vätteren. Saml. 2. Elis Kågéns förlag, Tranås.

- 1973

Tranås med omland. Elis Kågéns förlag, Tranås.

- 1975

Från tranåsbygden åren 1780-1930. Elis Kågéns förlag, Tranås.

- 1978

Kring Sommens stränder. Elis Kågéns förlag, Tranås.

- 1980

Från Sommabygd till Vätterstrand. Elis Kågéns förlag, Tranås.

Schöblom, Svante & Magnus Lundberg & Per Tidman 1986

Låtar och visor från Sommabygden. Tranås.

Sköld, Stig 1983

Tranås Baptistförsamling 100 år 1983. Tranås.

Taborförsamlingen i Tranås, Jubileumsskrift 1922-1962. Tranås 1962.

Tranås Missionsförsamling 125 år 1871-1996. Tranås 1996.

Kiruna

Andersson, Elin 1992

Vem är vem bakom gatunamnen i Kiruna: Kortfattad presentation av personerna bakom gatunamnen i Kiruna. Kiruna kommuns fritids- och kulturnämnd, Kiruna.

Barck, Åke 1975

Borg Mesch – fjällfotografen. Kiruna kommun.

Bergström, Kerstin 1986

Dikter ur Staden. Dikter i urval av författarens bok Staden, som utkom 1981 på Forums förlag i Stockholm. Kiruna fritids- och kulturnämnd, Kiruna.

Brunnström, Lasse 1981

Kiruna - ett samhällsbygge i sekelskiftets Sverige. Diss. Humanistiska fakulteten, Umeå Universitet.

Eriksson, Ulf 1991

Gruva och arbete. Diss. Uppsala Universitet, Ekonomisk-historiska institutionen. Uppsala.

Falk, Hjalmar 1973

Kiruna-minnen. Kiruna bokhandel, Kiruna.

Vittangi hembygdsförening 1977

Vittangi - en bok om en livskraftig bygd. Vittangi.

Åström, Yngve 1965

Hjalmar Lundbohm. "Lapplands okrönte kung". LT:s förlag, Stockholm.

Borås

75 år med Elfsborg. Borås, 1979.

150 år med Borås tidning. Borås, 1976.

ABF:s lokalavdelning i Borås 1919-1944. Borås 1944.

Afzelius, Maria 1987

Borås, en musikalisk kommun. Specialarbete om musikkivet i Borås och dess samarbete med Stadsbiblioteket i Borås.
Högskolan i Borås.

Anderholm, Carl Gustaf 1994

Den Bacchanaliska theatern och musiken i Borås Par Bricole, 1860-1990. Borås.

Arbetsstad i förvandling. Borås socialdemokrater 1920-1970..

Socialdemokraterna i Borås

Bondekam, Torgny (red) 1974

En bok om 115. Kungl Älvsborgs Regemente. Borås.

- 1977

Folkmusik från Sjuhäradsbygden. Upptecknad av Torsten Edlund.
Borås.

Damm, Ada 1918

Bilder från det gångna Borås. Andra delen. Strödda anteckningar.
Borås.

- 1945

Borås och Sjuhäradsbygden. Bokförlaget Antiqua. Borås.

Danielson, H. N. 1949

Borås läroverk genom tiderna. Borås.

Det gamla Borås. Borås. 1978.

Dungel, Bengt Rune 1976

150 år med Borås Tidning. Tidnings- och händelsekrönika 1826-1976. Borås.

Ekdahl, Ulf 1988

Musikskola och bibliotek: om Borås kommunala musikskola och dess arbete med stadsbiblioteket. Specialarbete 1988:86.
Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan. Borås.

Forsell, Nils 1952

Borås stads historia. Borås.

- Hufwedsson, Nils 1972 (1719)
Boerosia, Then uti the Nordiska Riken för sin köp=handel wälbekante Boeråås Stad. Borås.
I kulturarbetets tjänst. Skara-Ålvsborgs distriktsloge under 50 år. Mariestad. 1940.
- Josefson, Philip 1961
Mitt i stan. Borås.
- 1969
Borås på den tiden. Borås.
- 1971
Borås, vår gamla stad. Borås.
- 1973
Borås, som vi minns. Borås.
- 1975
Borås - den förvandlade staden. Borås.
- Jungen, Rune 1978
Vävarstad i uppror. Stockholm.
- Lagström, Anders 1984
Det var då det. Borås.
- 1988
Annat var det förr. Borås.
- Strömbom, N G 1893
N:o 15 Kongl. Elfsborgs Regemente 1893. Minnen från fristadhed. Borås.
- Suhonen, Unto-Einar 1966
Kvinnor i Borås historia. Borås.
- 1990
Invandrare i Borås 1621-1990. Unto-Einar Suhonen Förlag. Fenno i samarbete med Immigrant-institutet. Borås.
- Tonkonsten* 1957
 Internationellt musiklexikon, AB Nordiska uppslagsböcker. Stockholm.
- Åhman, Egon 1985
Bilder ur kyrkolivet i Borås under 1900-talet. Borås.
- Östling, Gösta, 1948
Svenska stadsmonografier. Borås. Förlagsaktiebolaget Religion & Kultur, Göteborg.

Övrig litteratur

1925 års försvarsordning. Norstedts förlag, Stockholm :

Alsén, Hans m fl 1976

Behöver vi folkrörelserna? Tidens förlag. Stockholm.

Ambjörnsson, Ronny 1988

Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverskssamhälle 1880-1930. Stockholm.

Andersson, Greger 1982

Bildning och nöje. Bidrag till studiet av de civila svenska blåmusikkårerna under 1800-talets senare hälft. Diss. Acta Universitatis Upsaliensis.

Andersson, Sven 1986

Hermeneutikens två traditioner – om skillnaderna mellan Schleiermacher och Gadamer. Ingår i Staffan Selander 1986, *Kunskapens villkor. En antologi om vetenskapsteori och samhällsvetenskap.* Sidorna 145-162.

Andersson, Åke E & Fürth, Thomas & Holmberg, Ingvar 1993

70-talister. Om värderingar förr, nu och i framtiden. Institutet för framtidsstudier. Natur och Kultur, Stockholm.

Anshelm, Jonas (red) 1995

I tider av uppbrott. Värderingar och värderingsförändringar i det moderna samhället. Brutus Östlings Bokförlag Symposium. Stockholm/Stehag.

Arnman, Göran & Assarsson, Birgit & Bjurman, Eva-Lis & Jönsson, Ingrid 1983

Kultur på skolans villkor. En undersökning i några socialt segregerade skolmiljöer. Liber, Stockholm.

Arvidsson, Alf 1990

Almer Burstedts dröm. Ingår i Owe Ronström (red) 1990, *Musik och kultur*, sidorna 291-302. Studentlitteratur. Lund.

- 1991

Sågarnas sång. Folkligt musicerande i sågverksamhället Holmsund 1850-1980. Diss. Almqvist & Wiksell. Stockholm.

- 1997

Kantorn som musikalisk folkbildare. Axel V. Sundkvists verksamhet i Holmsund 1938-1955. Ingår i Eva Öhrström (red) 1997, *Musiken, folket och bildningen*, sid 151-160. Mimer. Linköping.

Arvidsson, Lars 1996

Cirklar i rörelse. Mimers småskriftserie nr 1. Linköping.

- Asplund, Johan 1991
Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft. Bokförlaget Korpen.
 Göteborg.
- Basic Musical Functions and Musical Ability* 1981
 Papers given at a seminar arranged by the Royal Swedish
 Academy of Music Stockholm, February 1981. Publications
 issued by the Royal Swedish Academy of Music No. 32,
 Stockholm.
- Bengtsson, Ingmar 1973
Musikvetenskap: en översikt. Stockholm.
- Berefelt, Gunnar (red) 1990
Barn och musik. Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms
 universitet nr 15. Stockholm.
- Berg, Magnus 1994
*Seldas andra bröllop. Berättelser om hur det är: turkiska andra-
 generationsinvandrare, identitet, etnicitet, modernitet, etnologi*.
 Diss. Göteborg.
- Berge, Anders 1995
Att begripa det förflutna. Studentlitteratur. Lund.
- Bergstrand-Wilson, Kerstin 1993
*Musikskola och grundskola i samverkan - vad skiljer och vad
 förenar? C-uppsats i musikpedagogik*. Centrum för
 Musikpedagogisk forskning MPC. Stockholm.
- Bernskiöld, Hans 1986
*Sjung, av hjärtat sjung. Församlingssång och musikliv i Svenska
 Missionsförbundet fram till 1950-talet*. Diss. Förlagshuset Gothia.
 Göteborg.
- Beskow, Natanael 1935
Arbetarrörelsens bildningsideal. G W Engström & Co
 Boktryckeri, Stockholm.
- Björquist, Gustaf 1918
Armémusiken, vår folkmusik. Örebro.
- 1924
Armémusikens sociala betydelse. Örebro. Bladh, Stephan 1990
Bidrag till studier om blivande musiklejare i Sverige. C-uppsats i
 musikpedagogik vid Musikvetenskapliga institutionen, Göteborgs
 universitet.

- Blehr, Barbro 1994
Lokala gemenskaper. En studie av en nordsvensk by på 1980-talet. Diss. Carlssons. Stockholm
- Bohman, Stefan 1985
Arbetarkultur och kultiverade arbetare. En studie av arbetarrörelsens musik. Diss. Nordiska Museets handlingar 103. Stockholm.
- Boström, Mathias 1997
Vad betyder en musikskola? Om värden och funktioner hos Hedemora musikskola. Arbetsrapport, Dalarnas forskningsråd. Falun.
- Bouij, Christer 1998
"Musik – mitt liv och kommande levebröd". En studie i musiklärares yrkessocialisation. Diss. Skrifter från Institutionen för musikvetenskap, Göteborgs universitet nr 56. Göteborg.
- Brembeck, Helen 1988
Arbetsstadens barn. Livsmönster, uppfostran och skolgång i sekelskiftets Göteborg. Skrifter från Etnologiska föreningen i Göteborg.
- Broadly, Donald 1981
Den dolda läroplanen. Symposium. Stockholm
- Bruner, Jerome 1966/1971
På väg mot en undervisningsteori. Gleerup. Lund.
- Brück, Ulla 1986
Identity, local community and local identity. Ingår i *Arv* 1986 sidorna 77-92. *Årsbok för nordisk fornminnesforskning*, Gustav Adolf Akademien, Uppsala.
- Brändström, Sture & Christer Wiklund 1995
Två musikpedagogiska fält. En studie om kommunal musikskola och musiklejarutbildning. Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet. Piteå.
- Carlsson, Anders 1996
Handel och Bacchus eller Händel och Bach? Det borgerliga musiklivet och dess orkesterbildningar i köpmanstaden Göteborg under andra hälften av 1800-talet. Diss. Skrifter från Musikvetenskap, Göteborgs Universitet, nr 43. Tre Böcker. Göteborg.
- Carlsson, Jan 1998
Hur kan musikskolan utvecklas för att bättre motsvara ungdomars förväntningar och behov? B-uppsats i pedagogik vid Högskolan i Kalmar. Kalmar.

- Claesson, Anna-Lena 1994
Hur initieras och formas ett utvecklingsarbete? En explorativ studie av en kulturskola i förändring. C-uppsats i musikpedagogik. Centrum för musikpedagogisk forskning, MPC. Stockholm.
- Connor, Herbert 1947
Kommunalt folkbildningsarbete. Föreningen Musikfrämjandet-Musiken vecka. Stockholm.
- Davidsson, Rolf 1994
 Folkliga musikskolan på Ingesund. Ingår i...*över nejden går låten...* Årsbok från Värmlands museum. Karlstad.
- D'Hersigny, T 1993
Körlivet i Skåne. Research Reports, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Edström, Olle 1996
Göteborgs rika musikliv. en översikt mellan världskrigen. Skrifter från Musikvetenskapliga avdelningen, Göteborgs Universitet nr 42, Göteborg.
- 1997
 Folket och eliterna: en annan berättelse om musikens moderna tid. Ingår i artikelserien Modernismen och dess skugga i tidskriften *Tvärnsnitt* 1997:1.
- 1998
Harmoniskt samspel. Sjuttiofem år med STIM. STIM. Stockholm.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1982
Kulturanalys. Liber. Malmö.
- Eiserman Ålund, Lina 1995
Musikskolan och den kommunaliserade skolan. En explorativ studie huruvida kommunaliseringen av det allmänna skolväsendet haft någon effekt på musikskolan. D-uppsats vid Institutionen för musikvetenskap vid Göteborgs universitet.
- Eliasson, Åke 1980
Rapport nr 1. Stiftelsen Västsvensk Musikverksamhet. Stencil. Härnösand.
- Ellénus, Charlotte 2000
En, två, tre eller Musse Combo: olika undervisningsmetoders betydelse för flöjtelevernas fortsatta spel. Examensarbete i musikpedagogik vid Musikhögskolan i Piteå.

- Englund, Tomas 1999
Talet om likvärdighet i svensk utbildningspolitik. Ingår i Säfström, Carl Anders & Leif Östman (red) *Textanalys*. Studentlitteratur. Lund.
- Envallsson, Carl 1802
Svenskt musikaliskt lexikon. Stockholm.
- Ethonologia Scandinavica, a journal för Nordic ethnology*. 1982. Folkklivarsarkivet. Lund.
- Fernström, John 1967
Jubals son och blodsarvinge. Självbiografiska anteckningar. C W K Gleerup bokförlag, Lund.
- Finansdepartementet 1999
Att ta sig ton – om svensk musikexport 1974-1999. Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Ds 1999:28. Stockholm.
- Finnegan, Ruth 1989
The Hidden Musicians, Music-making in an English town. Cambridge.
- Flodin, Ann Mari 1998
Sångskatten som socialt minne. En pedagogisk studie av en samling skolsånger. Diss. HLS. Stockholm.
- Folkestad, Göran 1996
Computer based creative music making: young people's music in the digital age. Diss. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg.
- Forsgren, Lena 1997
Musiksmaken och musikskolan. Vad sker i mötet? Skriftlig uppgift B. Etnologiska institutionen, Umeå universitet.
- Gaal, Zoltan & Keczan, George & Lorentzon, Anders 1982
Varför slutar eleverna i kommunala musikskolan? Göteborgs Universitet, Musikvetenskapen.
- Gelinder, Anders 2000
Musse Combo: en utvärdering av en metod för nybörjare på blåsinstrument. Examensarbete i musikpedagogik vid Örebro Musikhögskola.
- Giddens, Anthony 1996 (1990)
Modernitetens följder. Studentlitteratur Lund.
- 1998 (1993)
Sociologi. Studentlitteratur. Lund.

- Glaser, Barney G & Strauss, Anselm L 1967
The Discovery of Grounded Theory: Strategies for qualitative research New York.
- Granheim, Lars 1994
Från musikskola till kulturskola - en studie av en skolform i förändring. C-uppsats i musikpedagogik. Centrum för Musikpedagogisk forskning MPC. Stockholm.
- Gröjer, Jan-Erik & Stark, Agneta 1978
Social redovisning. Diss. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle. Stockholm.
- Gustafsson, Agne 1992
Kommun och landsting idag. Gleerups förlag. Lund.
- Gustafsson, Jonas 2000
Så ska det låta. Studier av det musikpedagogiska fältets framväxt i Sverige 1900-1965. Acta Universitatis Usaliensis. Uppsala 2000..
- Gårdare, Stewe 1992
90-talets tongångar. Om musiken i morgondagens skola. Ingår i Ingår i Roth, Lena (red) 1992 *Från kritätare till samplare. En debattbok om skolan*, sidorna 123-137. Sveriges Utbildningsradio och Svenska Rikskonserter, Stockholm
- Habermas, Jürgen 1968/1984
Den rationella övertygelsen. En antologi om legitimitet, kris och politik. Akademitext, Stockholm
- Hallström, Ulla 1997
"Nu började ett märkeligt tutande på bruket". Om bruksmusiken i Glasriket. Carlssons. Stockholm.
- Hammarström, Gunhild, 1995
Att studera värden och värdeförändringar – ett konkret exempel från en tregenerationsundersökning. Ingår i Anshelm, Jonas (red) 1995, *I tider av uppbrott. Värderingar och värderingsförändringar i det moderna samhället*. Sidorna 37-65. Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm/Stehag
- Hansen, Trine, Bille 1993:
Kulturens økonomiske Betydning - "State of art". Amternes og kommunernes forskningsinstitut Köpenhamn.
- Hedlund, Oscar 1998
Miljardexportörerna. Artikel i tidskriften *MagaZenit* 98/2, sidorna 56-59, utgiven av SPP-koncernen. Stockholm

Heiling, Gunnar 2000

Spela snyggt och ha kul. Gemenskap, sammanhållning och musikalisk utveckling i en amatörorkester. Musikhögskolan, Malmö.

Henningsson, Ingemar 1996

Kör i cirkel – ett forum för individuell och kollektiv utveckling. Rapport av ett FoU-projekt inom Frikyrkliga Studieförbundet, KFUK-KFUMs studieförbund, Sveriges Kyrkliga Studieförbund och Musikhögskolan, Göteborgs universitet.

Hermerén, Göran 1995

Värden och värderingsförändringar. Ingår i Anshelm, Jonas (red) 1995, *I tider av uppbrott. Värderingar och värderingsförändringar i det moderna samhället.* Sidorna 37-65. Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm/Stehag.

Hjort, Daniel & Johannisson, Bengt 1997

Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi. Scandinavian Institute for Research in Entrepreneurship, SIRE. Working Paper 1997:2. ISBN 91-88770-09-5.

Hobsbawm, Eric 1983

Invention Traditions. Ingår i Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (red) 1983. *The Invention of Tradition.* Cambridge.

Holmén, Jonas 1992

Folkmusiken i musikskolan. Studier i folkmusikens roll i de kommunala musikskolorna i Kopparbergs län. C-uppsats i musikpedagogik vid Centrum för musikpedagogisk forskning, MPC, Musikhögskolan. Stockholm.

Holmquist, Åke 1974

Från signalgivning till regionmusik. Allmänna Förlaget. Stockholm

Honko, Lauri & Löfgren, Orvar 1981:

Tradition och miljö. Ett kulturekologiskt perspektiv. Liber Läromedel Lund.

Hugardt, Ambjörn 1992

Ska alla få spela och sjunga? Ingår i Roth, Lena (red) 1992 *Från kritätare till samplare. En debattbok om skolan,* sidorna 91-98. Sveriges Utbildningsradio och Svenska Rikskonserter, Stockholm

Hultén, Thora 1992

Ett liv i musik. Göte Hultén - en biografi. Strängnäs.

Höglund, Lars & Persson, Olle 1985

Information och kunskap – Informationsförsörjning - forskning och policyfrågor. Umeå INUM AB.

- Ivarsdotter, Anna & Ramsten, Märta 1992
Folkmusiken som nationell och provinsiell symbol. Ingår i Jons-
son, Leif (red) 1992, *Musiken i Sverige, del III*. T Fischer & Co
och Kungl. Musikaliska akademien Stockholm. Sidorna 237-250.
- Ivarsson, Tore 1992
Kommunernas släktträd. Sveriges kommuner 1863-1992. Svenska
kommunförbundet och Kommentus Förlag AB. Älvsjö.
- Johansson, Thomas & Miegel, Fredrik 1996
Kultursociologi. Studentlitteratur. Lund.
- Johansson, Staffan 1995
*Verksamhetsbedömningar i mjuka organisationer. Om kommunala
ledares verksamhetsinformation och försök att finna mått på
effektivitet inom social service*. Centrum för forskning om offentlig
sektor, Göteborgs universitet. Diss. Göteborg.
- Jonsson, Leif (red) 1992
Musiken i Sverige, del III T Fischer & Co och Kungl. Musikaliska
akademien Stockholm.
- 1994
Musiken i Sverige, del IV. T Fischer & Co och Kungl. Musikaliska
akademien. Stockholm.
- Jönsson, Ingrid & Trondman, Mats & Arnman, Göran & Palme, Mikael 1993
*Skola - fritid - framtid. En studie av ungdomars kulturmönster och
livschanser*. Studentlitteratur. Lund.
- Jørgensen, Harald 1995
Nordisk musikpedagogisk forskning på doktorsnivå: Status och
framtid. Ingår i Harald Jørgensen och Ingrid Maria Hanken (red)
Nordisk musikkpedagogisk forskning, Norges musikkhøgskoles-
publikasjoner 1995:2 sidorna 11-43. Oslo
- Jørgensen, Harald & Nielsen, Frede V & Olsson, Bengt (red) 1997
Nordisk musikkpedagogisk forskning. Årbok 1997. Norges
musikhøgskole. NMH-publikasjoner 1997:2. Oslo.
- Kaladjev, Stojan 2000
*Ergonomi i musikutbildningen. Ergonomiska och kognitiva as-
pekter på instrumentalspel*. Diss. KMH Förlaget, Stockholm.
- Kammarmusiken i Borås 1998
Historien om en hatt. Femtio år med Kammarmusiken i Borås.
Borås.
- Karlsson, Henrik 1980
Musikspelet. Det svenska musiksamhället av idag. Göteborgs
universitet, Musikhögskolan.

Key, Ellen 1899

Skönhet åt alla. Studentföreningen Verdandis småskrifter nr 77. Stockholm.

Kjellgren, Gustav, 1992

Låt budskapet ljuda - Sound out the Proclamation. Delstudie i frälsningsarméns musikhistoria i Sverige 1882-1982. Lic-avhandling Göteborgs Universitet, Musikvetenskapliga institutionen. Göteborg.

Kyhlberg, Kerstin & Linzander, Kerstin och Karl-Göran 1982

Visor i Väntan. Musik, dikt och bild för födda och ofödda barn och deras vänner. Proprius förlag. Stockholm.

Lang, Elisabeth 1991

Att spela för livet...? En undersökning om pianoelevs fortsatta musicerande efter Kommunala Musikskolan. C-uppsats i musikpedagogik. Centrum för Musikpedagogisk forskning MPC. Stockholm.

Liedman, Sven-Eric 1997

I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria. Albert Bonniers Förlag. Stockholm.

Lilja, Sophie A Ch, 1997

Musikundervisningen vid några svenska högre elementarläroverk 1859-1880. Relationer mellan föreskrifter och genomförande. Licentiatuppsats vid Centrum för Musikpedagogisk Forskning. Stockholm.

Lilliestam, Lars 1995

Gehörsmusik. Akademiförlaget. Göteborg.

- 1998

Svensk rock. Musik, lyrik, historik. Bo Ejeby förlag. Göteborg.

Lind, John & Sigrid Neuman 1981

Musik i livets början. Förlaget Akademilitteratur AB - Rädda Barnen. Agnered.

Lindberg, Boel 1997

Mellan provins och parnass. John Fernström i svenskt musikliv. Diss. Arkiv. Lund.

Lindbom, Tage 1947a

Arbetarrörelsen och kulturen. ABF. Stockholm.

- 1947b

Samhället och musiklivet. Ingår i *Folklig kultur. Studiefolket*. 1947/5-6 sidorna 83-86.

- Lindeborg, Lisbeth 1992
Kultur som lokaliseringsfaktor. Erfarenheter från Tyskland.
 Industridepartementet, Ds 1992:22. Allmänna förlaget. Göteborg.
- Lindeborg, Ronny 1991
Skolblåsorkestern. Reproduktionsapparat eller utvecklingsmiljö?
 C-uppsats i musikpedagogik. Centrum för Musikpedagogisk
 forskning MPC. Stockholm.
- 1999
*Från musikbildningsarbete till kommunal musikskola. Vägen mot
 musikpedagogiska traditioners institutionalisering i Stockholm
 1954 – 1961.* Uppsats inom forskarutbildningen vid Centrum för
 Musikpedagogisk forskning MPC, Kungl Musikhögskolan.
 Stockholm.
- Lundkvist, Sven 1977
Folkrorelserna i det svenska samhället. Acta Universitatis
 Upsaliensis. Uppsala.
- Läroplan för grundskolan. Allmän del. Lgr 69.* Stockholm.
- Manninen, Laura 1982
 Change and the problem of Identity. Ingår i *Ethnologia
 Scandinavica* 1982 sidorna 29-41.
- Mattsson, Matts 1986
*Det goda samhället. Fritidens idéhistoria 1900-1985 i ett
 dramatiskt perspektiv.* RSFH:s Förlag. Stockholm.
- Molander, Bengt 1990 (1988)
*Vetenskapsfilosofi: en bok om vetenskapen och den vetenskapande
 människan.* Stockholm.
- Mead, Margaret 1978 (1970)
*Culture and Commitment. The New Relationships Between the
 Generations in the 1970s.* New York.
- Merriam, Alan P 1964
The Anthropology of Music. Northwestern University Press.
 Chicago.
- Nationalencyklopedin (NEC)* Band 7 1992, band 12 1993, band 14 1994 och
 band 18 1995. Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs.
- Netterstad, Märta 1982
Så sjöng barnen förr. Diss. Rabén & Sjögren. Falköping.
- Nielsen, Frede V 1995
 Fænomenologi i relation til musikpædagogisk forskning. Ingår i
 Jørgensen, Harald & Hanken, Ingrid Maria (red) 1995 *Nordisk
 musikkpedagogisk forskning.* Norges musikhøgskole. NMH-
 publikasjoner 1995:2, sidorna 68-97. Oslo.

- 1997

Den musikpædagogiske forsknings territorium: Hovedbegreber og distinktioner i genstandsfeltet. Ingår i Jørgensen, Harald, Frede V Nielsen och Bengt Olsson (red) *Nordisk musikkpedagogisk forskning*. Årbok 1997, sidorna 155-178. Norges musikhøgskole. NMH-publikasjoner 1997:2. Oslo.

Nilsson, Ann-Marie 1996

Instrumentbesättning i svenska blåsoktetter före ca. 1920. Ingår i *Svensk tidskrift för musikforskning 1994-95*, sidorna 69-103. Göteborg.

Nilsson Piraten, Fritiof

Flickan med bibelspråken och andra historier. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.

Nilsson, Sven 1981

Vägen till kulturpolitiken. Kulturen och samhällsförändringen. Publica, Liber förlag, Stockholm.

Nyberg, Camilla (red) 1996

Riv reviren och realisera ungdomspolitiken. Nio inlägg i kultur- och fritidsdebatten. Svenska kommunförbundet och Kommentus Förlag, Stockholm.

Nyquist, Bengt 1983

Musik till middag. Underhållningsmusiken i Sverige. Awe/Gebbers. Uppsala

Ohlsson-Blendulf, Irene 1990

Musikskolledaren - pedagogisk ledare eller kommunal lekare. C-uppsats i musikpedagogik. Centrum för Musikpedagogisk forskning MPC. Stockholm.

Olson, Hans-Erik 1982

Från HEMGÅRD till UNGDOMSGÅRD. En studie i den svenska hemgårdsrörelsens historia. RSFH:s Förlag. Fritidsforum nr 7. Stockholm.

Olsson, Bengt 1992

Musiklärarens lov eller Varför behövs musiklärare när så många lär sig spela och sjunga ändå? Ingår i Roth, Lena (red.) 1992. *Från kritätare till samplare. En debattbok om musiken i skolan*, sidorna 107-122. Sveriges Utbildningsradio och Svenska Rikskonserter, Stockholm.

- 1993

SÄMUS. en musikutbildning i kulturpolitikens tjänst? Diss. Skrifter från Musikvetenskap, nr 33. Musikhögskolan i Göteborg.

- Olsson, Bo I 1994
Det divergenta tänkandets plats i kommunala musikskolans instrumentalundervisning på låg- och mellanstadiet. Skrifter från Musikvetenskap, nr 35, Göteborgs Universitet. Göteborg.
- Olsson, Eric 1985
Mellanmännsliga förändringsprocesser. Studentlitteratur, Lund.
- Ortner, Sherry 1973
 On Key Symbols. Ingår i *American Anthropologist* 1975, sidorna 1338-1346.
- Pedagogisk uppslagsbok*. 1996. Lärarförbundets förlag, Informationsförlaget. Värnamo.
- Persson, Torgil 1993
Nära musik. CD-uppsats Musikvetenskapliga avdelningen, Musikhögskolan i Göteborg.
- 1995
Herrljunga musikskola verksamhet efter 1995-07-01. (Herrljungamodellen). Stencil.
- 1997
 Folkrörelser och kommunalt musikliv. Ingår i Öhrström, Eva *Musiken, folket och bildningen*, sid 161-170. Mimer. Linköping.
- 1999
Hemgårdens invandrare. Några reflektioner över ett projektet Ny på Hemgården i Borås. Paper vid MIMERs forskarkonferens i Borås 9-10 november 1999.
- Petersson, Olof 1999
Samhällskonsten. SNS Förlag. Stockholm.
- Pettersson, Thorleif, 1988
Bakom dubbla lås. En studie av små och långsamma värderingsförändringar. En rapport ur projektet FRAMTIDA FOLKRÖRELSE. Institutet för framtidsstudier. Stockholm.
- Pettersson, Thorleif & Greyer, Kalle 1992
Värderingsförändringar i Sverige. Den svenska modellen, individualismen och rättvisan. Utbildningsförlaget, Brevskolan. Stockholm.
- Pihlgren, Gunnar & Svensson, Arne 1989
Målstyrning. 90-talets ledningsform för offentlig verksamhet. Liber, Malmö.
- Pohjanen, Bengt 1981
Ropandes röst. P A Nordstedt & Söners Förlag. Stockholm.
- Reese-Schäfer, Walter 1991/1998
Habermas. En introduktion. Daidalos. Göteborg.

- Reimers, Lennart, 1994
Pedagoger och skriftställare. Ingår i Jonsson, 1994. *Musiken i Sverige* del IV.
- Reimers, Gerd 1993
Lärdom och idyll. Prästgårdsidyll och musikmiljö. Natur och kultur. Stockholm.
- Reimers-Wessberg, Marianne 1991
Lyssna är silver - spela är guld. Studier av den svenska kommunala musikskolans utveckling fram till 1950. C-uppsats Musikvetenskapliga institutionen Stockholms Universitet. Stockholm.
- Ronström, Owe (red) 1990
Musik och kultur. Studentlitteratur. Lund
- Rolf, Bertil 1991
Profession, tradition och tyst kunskap. En studie i Michael Polanyis teori om den professionella kunskapens tysta dimension. Bokförlaget Nya Doxa. Övre Dalkarlshyttan.
- Ronström, Owe (red) 1990
Musik och kultur. Studentlitteratur, Lund.
- Roth, Lena (red) 1992
Från kritätare till samplare. En debattbok om skolan. Sveriges Utbildningsradio och Svenska Rikskonserter, Stockholm
- Rostvall, Anna-Lena & West, Tore 2001
Interaktion och kunskapsutveckling. En studie av frivillig musikundervisning. Diss. KMH Förlag. Stockholm.
- Rubenowitz, Sigvard & Rubenowitz, Ulla 1990
Kulturen i kommunerna – vilken roll spelar kulturen för valet av bostadsort. Rapport från en intervjuundersökning i fem kommuner inom ramen för projektet Kultur som attraktion. Psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet.
- Ruud, Even 1997
Musikk og identitet. Universitetsforlaget, Oslo
- Saar, Tomas 1999
Musikens dimensioner – en studie av unga musikers lärande. Diss. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg.
- Sahlin, Ingrid 1999
Diskursanalys som sociologisk metod. Ingår i Sjöberg, Katarina (red). *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken.* Sidorna 83 – 106. Studentlitteratur. Lund.

Sandberg, Ralf 1993

Den nationella utvärderingen av grundskolan våren 1992, Musik – Huvudrapport, Rapport nr. 23, Skolverket, Stockholm. Liber Distribution

- 1994

Den nationella utvärderingen av grundskolan våren 1989, Musikämnet villkor och möjligheter, Från Lgr 80 till Lpo 94, Rapport nr. 64, Skolverket, Stockholm. Liber Distribution.

- 1996

Musikundervisningens yttre villkor och inre liv. Några variationer över ett läroplansteoretiskt tema. Diss. Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm.

Sandberg, Ralf & Ljung, Bengt-Olov 1992

Musikdelen i den nationella utvärderingen av grundskolan. Ingår i Roth, Lena (red) 1992, *Från kritätare till samplare. En debattbok om skolan*, sidorna 79-85. Sveriges Utbildningsradio och Svenska Rikskonserter, Stockholm.

Selander, Staffan (red) 1986

Kunskapens villkor. En antologi om vetenskapsteori och samhällsvetenskap. Studentlitteratur, Lund

Sjöberg, Katarina (red) 1999

Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken. Studentlitteratur. Lund.

Sohlmans musiklexikon del 3 1976

Sohlmans Förlag AB. Stockholm.

- del 4 1977

Sohlmans Förlag AB. Stockholm

SOU (Statens offentliga utredningar), 1945:60-61, 1946:11, 15

Skolplikttidens skolformer. 1940 års skolutredning. Stockholm.

SOU 1946:50

Nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m m. 1942 års kyrkomusikerutredning. Stockholm.

SOU 1948:30

Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, Del II. 1944 års folkbildningsutredning. Stockholm.

SOU 1954:2

Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. Stockholm.

- SOU 1962:51
Lärare och handledare för det fria och frivilliga musikutbildningsarbetet. Betänkande avgivet av musikledarutredningen. Stockholm.
- SOU 1968:15
Musikutbildning i Sverige. Betänkande avgivet av 1965 års musikutbildningskommitté, Stockholm.
- SOU 1972:26
Förskolan, Del 1. Betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning, Stockholm.
- SOU 1976:33
Musiken, människan och samhället. Musikutbildning i framtidsperspektiv, Principbetänkande av organisationskommittén för högre musikutbildning, Stockholm.
- SOU 1990:44
Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport.
- SOU 1990:66
Det fria bildningsarbetet. Debattinlägg om folkbildningen och folkhögskolan i framtiden. Bilaga till folkhögskolekommitténs betänkande. Utbildningsdepartementet.
- SOU 1992:12
Konstnärlig högskoleutbildning. Betänkande av utredningen om konstnärliga högskoleutbildningar. Utbildningsdepartementet.
- SOU 1992:94:
Skola för bildning. Betänkande av läroplanskommittén. Utbildningsdepartementet.
- SOU 1993:64
Frågor för folkbildningen. Betänkande av Utredningen om utvärdering av folkbildningen. Utbildningsdepartementet.
- SOU 1994:35
Vår andes stämma – och andras. Kulturpolitik och internationalisering. Betänkande avgivet av Internationella kulturutredningen. Kulturdepartementet.
- SOU 1995:84
Kulturpolitikens inriktning – i korthet. En sammanfattning av Kulturutredningens slutbetänkande. Kulturdepartementet.
- SOU 1996:47
Cirkelsamhället. Studiecirklers betydelse för individ och lokalsamhälle. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Utbildningsdepartementet.

SOU 1996:127

Folkbildningens institutioner. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Utbildningsdepartementet.

SOU 1996:154

Tre rapporter om studiecirklar. Betänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Utbildningsdepartementet.

SOU 1996:159

Folkbildningen – en utvärdering. Slutbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Utbildningsdepartementet.

SOU 1997:106

En fond för unga konstnärer. Delbetänkande av Konstnärsutredningen. Kulturdepartementet.

SOU 1997:121

Skolfrågor. Om skola i en ny tid. Slutbetänkande av Skolkommittén. Utbildningsdepartementet.

Språkdata, Göteborgs universitet 1986

Svensk ordbok. Esselte, Göteborg.

Statens kulturråd, 1991

Barnet och badvattnet. Kulturens plats i den kommunala omstöpningen. Rapport 1991:5. Stockholm.

-1990

Att vidga deltagandet i kulturlivet. Ett diskussionsunderlag. Rapport 1990:4. Stockholm.

Statistiska Centralbyrån & Svenska Kommunförbundet 1991-98

Vad kostar verksamheten i din kommun?

Strand, Sigfrid 1974

Militärmusikern i svenskt musikliv. Sigfrid Strand & Sohlmans förlag AB, Stockholm

Stållhammar, Börje 1995

Samspel. Grundskola - Musikskola i samverkan. En studie av den pedagogiska och musikaliska interaktionen i en klassrumssituation. Diss. Skrifter från musikvetenskapliga avdelningen, musikhögskolan i Göteborg, nr 41. Göteborg.

Sundin, Bertil 1980

Musiklärare i Förskolan? En diskussion utifrån en försöksverksamhet i Borås. Rikskonserter. Stockholm.

- 1982

Barnen och de sköna konsterna. Om estetiska verksamheter i förskolan. Kulturpolitisk forskning och utveckling nr 3. Statens kulturråd. Stockholm.

- 1988

Musiken i människan. Om tradition och förnyelse inom det estetiska områdets pedagogik. Natur och kultur. Stockholm.

- 1989

Den estetiska dimensionen – självbiografiska minnen från uppväxttiden. Forskningsrapport från Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet. Stockholm.

- 1992

Klassorkestern. Ingår i Roth, Lena (red) 1992 *Från kritätare till samplare. En debattbok om skolan*, sidorna 41-48. Sveriges Utbildningsradio och Svenska Rikskonserter, Stockholm

-(red) 1997

En postmodern musikpedagogik? Ett bidrag till diskussionen om modernism och postmodernism. Musikpedagogik, forskning och utveckling nr 1997:1, Musikhögskolan i Malmö.

Sundkvist, Axel V 1978

Sven Kjellström-institutet för rikskonserter. Sverige runt med Cremonesare. Umeå.

Sundstedt, Ragnar (red) 1998

Musik för alla: om Stockholms kommunala musikskola, historik, mål och visioner. Stockholmia, Stockholm.

Svenska Kommunförbundet 1976

Den kommunala musikskolan. Stockholm.

- 1984

Den kommunala musikskolan, en resurs i kulturlivet. Stockholm

- 1992

Kommunernas organisation i förändring. Stockholm.

Svenska Kommunförbundet-Statistiska Centralbyrån SCB 1992

Vad kostar verksamheten i din kommun? Bokslut 1991. Stockholm.

- 1994

Vad kostar verksamheten i din kommun? Bokslut 1993. Stockholm.

Svensk Författningsamling, (SFS) 1991:900.

Kommunallagen.

Svensson, Alvar & Lundberg, Kerstin (red) 1996

Kultur som resurs. Om den lokala kulturpolitikens möjligheter. Svenska kommunförbundet. Stockholm.

Svensson, Gunnar 1993

Barns rätt till kultur. Om barn- och ungdomskulturens villkor på 90-talet. Svenska kommunförbundet, Stockholm.

- Ternhag, Gunnar 2000
Jojksamlaren Karl Tirén. DAUM, Umeå.
- Tegen, Martin 1955
Musiklivet i Stockholm 1890-1910. Diss. Stockholm.
- Tengström, Emin 1998
Hur förändras våra livsvillkor? En kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapssamhället. Rabén Prisma, Stockholm.
- Thorsén, Stig-Magnus 1980
Ande skön, kom till mej. En musiksociologisk analys av musiken i Götene filadelfiaförsamling. Diss. Skrifter från musikvetenskapliga avdelningen musikhögskolan i Göteborg, nr 5. Göteborg.
- Thörn, Håkan 1997
Modernitet, Sociologi och sociala rörelser. Diss. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet
- Trondman, Mats 1989
Rocksmaken. Om rock som symboliskt kapital. En studie av ungdomars musiksmak och eget musikutövande. Licentiatavhandling i sociologi, Växjö: Rapporter från Högskolan i Växjö Ser. 2 Betvet 10.
- Törnebohm, Håkan 1985
Vad betyder vetenskapsteori? Rapport nr 145. Institutionen för vetenskapsteori, Göteborg.
- 1995 a
Undersökningar, paradigm och tematiska diskussioner. Rapport från Institutionen för vetenskapsteori, Göteborg.
- 1995 b
Paradigm och situationer. Rapport från Institutionen för vetenskapsteori, Göteborg.
- Utbildningsdepartementet, 1990 a
Statlig kulturpolitik i Sverige. En svensk rapport till Europarådet. Kulturpolitik i Europa 2:1. Stockholm.
- 1990 b
Statlig kulturpolitik i Sverige. Rapport från en europeisk expertgrupp. Kulturpolitik i Europa 2:2. Stockholm.
- Vårt gamla Höganäs del I-II* 1986 respektive 1987
Wikens förlag. Lund.
- Wennhall, Johan 1994
Från djäkne till swingpjatt. Om de moderna ungdomskulturernas historia. Diss. Etnolore. Västerås.

West, Tore 1992

Spela tillsammans från början. Musikundervisning grundad på orkesterspel. C-uppsats i musikpedagogik vid Centrum för musikpedagogik MPC, Musikhögskolan i Stockholm.

Wigerfelt, Berit 1996

Ungdom i nya kläder. Dansbanefröjder och längtan efter det moderna i 1940-talets Sverige. Diss. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise 2000

Diskursanalys som teori och metod. Studentlitteratur. Lund.

Wolf, Eva 1989

Kulturella värderingar – fem västsvenska kommuner. Rapport från en intervjuundersökning i fem kommuner inom ramen för projektet Kultur som attraktion. Etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet.

Åsard, Erik 2000

Kulturknuttar? Dagen Nyheter 2000-03-01

Öhrström, Eva 1987

Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-talets Sverige. Diss. Skrifter från Musikvetenskapliga Institutionen Göteborg. Göteborg.

Østerberg, Dag 1991 (1977)

Sociologins nyckelbegrepp och deras ursprung. Bokförlaget Korpen. Göteborg.

På 40-talet utvecklade musiklivet musikskolorna som på 90-talet utvecklade musiklivet.

De kommunala musikskolorna är inte i första hand resultat av kommunala initiativ, de är snarare framväxta i den musiktradition som folkrörelserna formade under 1900-talet.

Skrifter från Institutionen för musikvetenskap, Göteborgs universitet nr. 68
ISBN 91 85974 63-3
ISSN 1103-2251
2001